

CONGRESS ID

CONGRESS TITLE

**9. INTERNATIONAL SOCIAL SCIENCES AND
INNOVATION CONGRESS**

DATE AND PLACE

17-18 MARCH 2024 ŞANLIURFA /TURKEY ONLINE PRESENTATIONS

ORGANIZATION

**ISARC
INTERNATIONAL SCIENCE AND ART RESEARCH CENTER**

GENERAL COORDINATOR

Uzm. Yasemin AĞAOĞLU

COORDINATOR

Gamze KÖYMEN

EDITOR

Prof. Dr. Ahmet ÇARHAN

Prof. Dr. Morakeng Edward Kenneth Lebaka

ORGANIZATION COMMITTEE

Doç. Dr. Ahmet AKKÖSE

Doç. Dr. Reyhan DADAŞOVA

Doç. Dr. Sevcan YILDIZ

Dr. Aygün MEHERREMOVA

Dr. Ayşegül DEDE

Dr. Dilek KIRNIK

Dr. Hamdi DAĞISTANLI

Dr. Gülşen MEHERREMOVA

ISBN: ' 978-625-367-679-7 '

SCIENCE AND ADVISORY COMMITTEE

- Prof. Dr. Aparna SRIVASTA**
NOIDA INTERNATIONAL UNIVERSITY
- Prof. Dr. Aylin GÜRBÜZ**
TRAKYA UNIVERSITY
- Prof. Dr. Edip ÖRÜCÜ**
BANDIRMA ONYEDİ EYLÜL UNIVERSITY
- Prof. Dr. Kiyakbayeva ULBOSIN**
ABAY KAZAKH NATIONAL PEDAGOGICAL UNIVERSITY
- Prof. Dr. Nilüfer PEMBECİOĞLU**
İSTANBUL UNIVERSITY
- Prof. Dr. Nardane YUSİFOVA**
MİLLİ AZƏRBAYCAN TARİXİ MUZEYİ
- Prof. Dr. Neşe YAŞAR ÇEĞİNDİR**
HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY
- Prof. Dr. Zharkynbike SULEIMENOVA**
KAZAKH NATIONAL WOMEN'S PEDAGOGICAL UNIVERSITY
- Doç. Dr. Adil AKINCI**
BİLECİK ŞEYH EDEBALI UNIVERSITY
- Doç. Dr. Ali Korkut ULUDAĞ**
ATATÜRK UNIVERSITY
- Doç. Dr. Aylin YALÇIN SARIBEY**
ÜSKÜDAR UNIVERSITY
- Doç. Dr. Ayşe SEZER**
BİLECİK ŞEYH EDEBALI UNIVERSITY
- Doç. Dr. Azimbaeva GULBAYRA**
KAZAKH NATONAL WOMEN'S PEDAGOGICAL UNIVERSITY
- Doç. Dr. Celal ŞENOL**
MARMARA UNIVERSITY
- Doç. Dr. Elif ŞENEL**
GAZİANTEP UNIVERSITY
- Doç. Dr. Erkan DEMİRKAN**
HİTİT UNIVERSITY
- Doç. Dr. Erkan EFİLTİ**
KIRGIZİSTAN-TÜRKİYE MANAS UNIVERSITY
- DOÇ. DR. ESRA ALTINTAŞ**
KAFKAS UNIVERSITY
- Doç. Dr. F. Gül KOÇSOY**
FIRAT UNIVERSITY
- Doç. Dr. Fatih ÇİĞ**
SİİRT UNIVERSITY
- Doç. Dr. Gamze Ebru ÇİFTÇİ**
HİTİT UNIVERSITY
- Doç. Dr. Gülseren KARAGÖZ AKAR**
BOĞAZIÇI UNIVERSITY
- Doç. Dr. H. Burçin HENDEN ŞOLT**
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT UNIVERSITY

Doç. Dr. İpek Fatma ÇEVİK
İĞDIR UNIVERSITY

Doç. Dr. Laura SÎNZIANA CUCIUC ROMANESCU
OVIDIUS UNIVERSITY OF CONSTANTA, ROMANIA

Doç. Dr. Malik YILMAZ
ATATÜRK UNIVERSITY

Doç. Dr. Medeuova GALİYA
KAZAKH NATIONAL WOMEN'S PEDAGOGICAL UNIVERSITY

Doç. Dr. Mehmet Ali AKKAYA
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ UNIVERSITY

Doç. Dr. Metin KOPAR
ADİYAMAN UNIVERSITY

Doç. Dr. Murzakmatov AMANBEK KAMYTOVICH
OSH STATE UNIVERSTY KYRGYZSTAN

Doç. Dr. Nebahat AKGÜN ÇOMAK
GALATASARAY UNIVERSITY

Doç. Dr. Ospanbayeva MAHABBAT
TARAZ STATE PEDAGOGICAL UNIVERSITY

Doç. Dr. Özge ALTINTAŞ KADIRHAN
KIRKLARELİ UNIVERSITY

Doç. Dr. Reyhan DADAŞOVA
AZƏRBAYCAN DEVLET PEDAQOJİ UNIVERSITY

Doç. Dr. Sabire SOYTOK
DOKUZ EYLÜL UNIVERSITY

Doç. Dr. Sarash KONYRBAEVA
FARABİ KAZAKH NATIONAL UNIVERSITY

Doç. Dr. Sevcan YILDIZ
AKDENİZ UNIVERSITY

Doç. Dr. Şule Fırat DURDUKOCA
KAFKAS UNIVERSITY

Doç. Dr. Yavuz AKÇİ
BOLU ABANT İZZET BAYSAL UNIVERSITY

Doç. Dr. Yunus Emre TANSÜ
GAZİANTEP UNIVERSITY

Dr. Emel TOZLU
İSTANBUL GELİŞİM UNIVERSITY

Dr. Murat POLAT
DİCLE UNIVERSITY

Dr. Osman TAŞKIN
KİLİS 7 ARALIK UNIVERSITY

Dr. Pelin KARAASLAN
ESKİŞEHİR OSMANGAZİ UNIVERSITY

Dr. Selahattin YAKUT
YOZGAT BOZOK UNIVERSITY

Dr. Sema KARA
KASTAMONU UNIVERSITY

Dr. Şengül EROL
UŞAK UNIVERSITY

Dr. Volkan HAN
AKSARAY UNIVERSITY

Dr. Yaşar SUBAŞI
VAN YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY

Dr. Yüksel DEMİREL
BAŞKENT UNIVERSITY

Dr. Başak OVACIK
BAHÇEŞEHİR UNIVERSITY

Dr. Cihandar HASANHANOGLU
BAŞKENT UNIVERSITY

Dr. Dipanwita PAL
GALSI MAHAVIDYALAYA, INDIA

Dr. Ebenezer AKPAN
CORPORATE INSTITUTE OF RESEARCH AND COMPUTER SCIENCE NIGERIA

Dr. Eleanor HENDRICKS
FORT HARE UNIVERSITY

Dr. Ezgi ZENGİN DEMİRBİLEK
KIRKLARELİ UNIVERSITY

Dr. Fatih Volkan AYYILDIZ
ARDAHAN UNIVERSITY

Dr. Ishiyaku BALA
ABUBAKAR TAFAWA BALEWA UNIVERSITY BAUCHI, NIGERIA

Dr. İbrahim AYTEKİN
BİTLİS EREN UNIVERSITY

Dr. Manish Kumar JAISAL
MANDSAUR UNIVERSITY, MANDSAUR

Dr. Munir AHMED
ISLAMIA COLLEGE UNIVERSITY, PESHWAR, PAKISTAN

Dr. Mohammad ZAHID
SHIBLI NATIONAL P.G. COLLEGE AZAMGARH, INDIA

Dr. N. T. Pramathesh MISHRA
MGIP, DR APJ ABDUL KALAM TECHNICAL UNIVERSITY, LUCKNOW

Dr. Niteesh Kumar UPADHYAY
GALGOTIAS UNIVERSITY AND SOUTH URAL STATE UNIVERSITY RUSSIA

Dr. Özlem KAYA
UŞAK UNIVERSITY

Dr. Sadiye KAYAARSLAN
KIRIKKALE UNIVERSITY

DR. SAFA ACAR
ŞİİRT UNIVERSITY

Dr. Sakina BAYRAMOVA
AMEA

Dr. Saliha ÖZELMAS KAHYA
HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY

Dr. Shitnaan E. WAPMUK
UNIVERSITY OF JOS, PLATEAU STATE, NIGERIA

Dr. Sujeewa POLGAMPALA
SIYANE NATIONAL COLLAGE SRI LANKA

Dr. T. VENKATESAN
SANSKRITHI SCHOOL OF BUSINESS, INDIA

Dr. Yar Zar CHIT
SAGAING UNIVERSITY OF EDUCATION, MYANMAR

ISARC

9. INTERNATIONAL SOCIAL
SCIENCES AND INNOVATION
CONGRESS

17-18 MARCH 2024

ŞANLIURFA

CONGRESS PROGRAM

Join Zoom Meeting:

Meeting ID: **856 3266 2148**

Passcode: **097880**

[Join Zoom Meeting](#)

<https://us02web.zoom.us/j/85632662148?pwd=NjdvbFJab1IzU0w0OC9aV3ZjR3plQT09>

PARTICIPATING COUNTRIES

Azerbaijan/Africa/Cyprus/Etiyopya/Indonesia/India/Malaysia/Morocco/Nigeria/Sri Lanka/Pakistan

TOTAL NUMBER OF INTERNATIONAL PAPER: 35

PAPER FROM TURKEY: 29

TOTAL PAPER: 64

Önemli, Dikkatle Okuyunuz Lütfen

- ❖ Kongremizde Yazım Kurallarına uygun gönderilmiş ve bilim kurulundan geçen bildirimler için online (video konferans sistemi üzerinden) sunum imkanı sağlanmıştır.
- ❖ Online sunum yapabilmek için <https://zoom.us/join> sitesi üzerinden giriş yaparak “Meeting ID or Personal Link Name” yerine ID numarasını girerek oturuma katılabiliyorsunuz.
- ❖ Zoom uygulaması ücretsizdir ve hesap oluşturmaya gerek yoktur.
- ❖ Zoom uygulaması kaydolmadan kullanılabilir.
- ❖ Uygulama tablet, telefon ve PC’lerde çalışıyor.
- ❖ Her oturumdaki sunucular, sunum saatinden 5 dk öncesinde oturuma bağlanmış olmaları gerekmektedir.
- ❖ Tüm kongre katılımcıları canlı bağlanarak tüm oturumları dinleyebilir.
- ❖ Moderatör – oturumdaki sunum ve bilimsel tartışma (soru-cevap) kısmından sorumludur.

Dikkat Edilmesi Gerekenler- TEKNİK BİLGİLER

- ◆ Bilgisayarınızda mikrofon olduğuna ve çalıştığına emin olun.
- ◆ Zoom'da ekran paylaşma özelliğine kullanabilmelisiniz.
- ◆ Katılım belgeleri kongre sonunda tarafınıza pdf olarak gönderilecektir
- ◆ Kongre programında yer ve saat değişikliği gibi talepler dikkate alınmayacaktır

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- ❖ To be able to attend a meeting online, login via <https://zoom.us/join> site, enter ID “Meeting ID or Personal Link Name” and solidify the session.
- ❖ The Zoom application is free and no need to create an account.
- ❖ The Zoom application can be used without registration.
- ❖ The application works on tablets, phones and PCs.
- ❖ The participant must be connected to the session 5 minutes before the presentation time.
- ❖ All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- ❖ Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

Points to Take into Consideration - TECHNICAL INFORMATION

- ◆ Make sure your computer has a microphone and is working.
- ◆ You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- ◆ Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- ◆ Requests such as change of place and time will not be taken into consideration in the congress program.

ÖNEMLİ NOT: SUNUMLARINIZI HEM TÜRKÇE HEM İNGİLİZCE HAZIRLAMANIZI RİCA EDERİZ

17.03.2024
SUNDAY / 10:00-12:30

SESSION-1 HALL -1
MODERATOR: Assoc. Prof. Dr. Müjgan YILDIRIM

Azerbaijan/Africa/Cyprus/Etiyopya/Indonesia/India/Malaysia/Morocco/Nigeria/Sri Lanka/Pakistan

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Yaşar DÜZCAN	Kırsehir Ahi Evran University	Learning Outcomes For Political Geography In Social Sciences Teaching Programmes
Dr. Selameddin BAYSAL	CTE (Adalet Bakanlığı)	The Positive Effect Of The Video Communication System In Penal And Correctional Facilities On Detainees And Convict The Case Of Isparta
Assoc. Prof. Dr. Mehmet ILKIM Assist. Prof. Dr. Cemile Nihal YURTSEVEN	İnn University İstanbul University	Hafif Zihinsel Engelli Bireylerin Masatenisi Sporuna Katılımları ve Dikkat Sürelerinin Değerlendirilmesi
Assoc. Prof. Dr. Mehmet ILKIM Assist. Prof. Dr. Cemile Nihal YURTSEVEN	İnönü University İstanbul University	Yöresel Halkoyunlarına Katılan Down Sendromlu Bireylerin Mutluluk düzeylerinin Değerlendirilmesi
Assoc. Prof. Dr. Müjgan YILDIRIM	Maltepe University	A Change In The First Fiction Movies Released In The History Of Turkish Cinema: Casus ve Bican Efendi Belediye Mfettişı
mit ÖZDEMİR Assoc. Prof. Dr. Duygu Gr ERDOĞAN	Sakarya University	A Program Design Proposal For Innovative Pedagogy
Assist. Prof. Dr. Murat ATALAY	Akdeniz University	The Critical Role And Importance Of Line Managers In The Fulfillment Of Human Resource Management Practices
Resc. Asst. Hilal YİĞİT Karden KARAKOÇ	Tarsus University M.E.B	Groggy And Melancholic Gaze: Narcissus İn Classical Turkish Poetry
Assoc. Prof. Dr. Zeliha DİŐİ	Uşak University	Possible Conditions For A Happy Life: An Evaluation Based On Seneca's Thoughts
Assoc. Prof. Dr. Mustafa DEMİRTAŞ	Uşak University	Zygmunt Bauman's Thought On Postmodern Society
Yasin ŐENTRK	Kırıkkale University	Human Activities In Imam Mâtürîdî's Thought System

17.03.2024
SUNDAY / 10:00-12:30

SESSION-1 HALL -2
MODERATOR: Assoc. Prof. Dr. İkrım Yusuf YARBAŞI

Azerbaijan/Africa/Cyprus/Etiyopya/Indonesia/India/Malaysia/Morocco/Nigeria/Sri Lanka/Pakistan

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Mustafa Fatih GÜRLER Aslı Ece ACAR FİLİZCİ Prof. Dr. Dilek ÖZTAŞ Prof. Dr. Aytunç ATEŞ	Ankara Yıldırım Beyazıt University	Cbrn Defence Components
Yusuf ELBASAN Aslı Ece ACAR FİLİZCİ Prof. Dr. Ahmet ÇARHAN Prof. Dr. Dilek ÖZTAŞ Prof. Dr. Aytunç ATEŞ	Ankara Yıldırım Beyazıt University	Weapons Of Mass Destruction Use Methods And Targets
Süleyman TÜRKMEN Berkay BEKTAŞ Deniz ÇOBAN Atakan KOÇYİĞİT	ME-GE TEKNİK ELEKTRONİK SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	To-247 Ve To-220 Paket Mosfetlerin Belirli Güç Kayıplarında Oluşturdukları Sıcaklık Değerleri
Assist. Prof. Dr. Yahya ALGÜL Assoc. Prof. Dr. İkrım Yusuf YARBAŞI Resc. Asst. Deniz ERENEL	Erzurum Teknik University	The Relationship Between Artificial Intelligence Awareness And Employment Expectations: A Case Study Of University Students In Erzurum Province Of Turkey
Assist. Prof. Dr. Hüseyin ERİŞ	Harran University	Psychological Performance Perception In Healthcare Workers

17.03.2024
SUNDAY / 10:30-13:00

SESSION-2 HALL-3
MODERATOR: Assist. Prof. Dr. Musa TILFARLIOĞLU

Azerbaijan/Africa/Cyprus/Etiyopya/Indonesia/India/Malaysia/Morocco/Nigeria/Sri Lanka/Pakistan

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Mehmet SARI	Kırıkkale University	Imam Mâtürîdî's Understanding Of Rü'yetullah
Mehmet SÖNMEZ	-----	Mutazila And The Great Sin From A Socio-Cultural Perspective
İhsan DEMİRTAŞ Prof. Dr. Metin PARILDI	Erciyes University	Structure And Theme In Waciny Laredj's Novel 'Hârisat Al-Zilal'
İbrahim YİĞİT	Erciyes University	Abu Al- Sheikh's Life, Works And Place In The Science Of Hadith
Cihad ÖZEL	Necmettin Erbakan University	The Distinction Of Statements And Its Representational Value For Imam Shafi'i
Hasan BAŞARAN	Kırıkkale University	A Look At The Husn-Qubh Issue In The Context Of Abu Al-Baraqaat Al-Nasafi
Assist. Prof. Dr. Musa TILFARLIOĞLU	Gümüşhane University	Tâlib From Trabzon And His Poems
Assist. Prof. Dr. Musa TILFARLIOĞLU	Gümüşhane University	Mythological Elements In Refî'-i Âmidî Divan

17.03.2024
SUNDAY / 10:30-13:00

SESSION-2 HALL-4
MODERATOR: Assist. Prof. Dr. Ali Sami AKSÖZ

Azerbaijan/Africa/Cyprus/Etiyopya/Indonesia/India/Malaysia/Morocco/Nigeria/Sri Lanka/Pakistan

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Merve BAYBARA	İstanbul Sabahattin Zaim University	The Concepts Of Servant-Slave And Concubine In The Hierarchy Of Century Ottoman Society In The Fatwas Of Çatalcali Ali Efendi
Mustafa ALTAY	Kırıkkale University	Some Sample Reports Evaluating the General Situation of Italy in 1934 at the Ministry of Foreign Affairs
Dilan ARAS	Mardin Artuklu University	Evaluation of the 1936 Report of the Berlin Turkish-German Chamber of Commerce during the Interwar Period
Kaan AYAZ	İstanbul Sabahattin Zaim University	The North Africa Policy Of The Ottoman State During The Reign Of Murad In And The Effect Of This Policy On The Relations With England
Zhupar DAIROVA	Erciyes University	Jehovah's Witnesses In Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Ali Sami AKSÖZ	Çukurova University	An Analysis Of "Wie Bitte A1.1 And "Plus Deutsch A1.1" In Terms Of The Problem Of Authenticity In Text And Illustrations
Assoc. Prof. Dr. Sevcen YILDIZ	Akdeniz University	Systematic Review Of Theses Written About Alanya Castle And Alanya Castle: 2006 – 2020
Assoc. Prof. Dr. Sevcen YILDIZ	Akdeniz University	The Role Of Women In The Byzantine Empire And The Image Of Women In The Frescos

17.03.2024
SUNDAY / 10:30-13:00

SESSION-2 HALL-5
MODERATOR: Prof. Dr. Dr. Morakeng Edward Kenneth Lebaka

Azerbaijan/Africa/Cyprus/Etiyopya/Indonesia/India/Malaysia/Morocco/Nigeria/Sri Lanka/Pakistan

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Hendri Hermawan ADINUGRAHA	UIN K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia	The Phenomenon Of Changing Motivations For Religious Tourism Destinations: The Perspective Of The Citizens Of Solo, Indonesia
MUHAMMAD FAISAL	Ministry of Human Rights Commission, Pakistan	Pakistan's Climate Crisis And Navigating Arctic Warming Impacts And Sustainable Development Goals
Mədinə Ərrəhman qızı Allahverdiyeva	Naxçıvan Dövlət Universitetinin	A New Stage In The Socio-Economic Development Of Nakhchivan Autonomous Republic
Prof. Dr. Dr. Morakeng Edward Kenneth Lebaka	University of Zululand Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Creative Arts, South Africa	Myths As Significant Part Of Bapedi Culture
Hassan ZARIOUH	Faculty of Science, Mohammed I University, Oujda 60000, Morocco.	Difficulties in learning arithmetic in mathematics among third-level primary school learners in Morocco
Brel Grâce Mangalala	Université Marien Ngouabi kongo	Colonial Missions To Africa: A Case Study of China's Secret Mission And New Policy In Africa
Dr. Binyam Zigta	Wachemo University	Numerical Study of Physiological Blood Flow with Stretching Capillary on MHD Micropolar Fluid
Гамидов Эльшад Гамид оглы.	Азербайджанский Государственный Педагогический Университет	Краевых задач для операторно – дифференциальных уравнений в

17.03.2024
SUNDAY / 10:30-13:00

SESSION-2 HALL-6
MODERATOR: Dr. Binyam Zigta

Azerbaijan/Africa/Cyprus/Etiyopya/Indonesia/India/Malaysia/Morocco/Nigeria/Sri Lanka/Pakistan

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Баğрова Тамилла Әли қızı	Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti	Musiqinin şəxsiyyətə formalaşdırıcı və tərbiyəvi təsiri. Formative and educational influence of music on personality.
Tahir Qureshi	Jawaharlal Nehru University, India	Critical Analysis Of Vienna Convention On Consular Relations 1963
Brel Grâce Mangalala	Université Marien Ngouabi kongo	Colonial Missions To Africa: A Case Study of China's Secret Mission And New Policy In Africa
Dr. Binyam Zigta	Wachemo University	Numerical Study of Physiological Blood Flow with Stretching Capillary on MHD Micropolar Fluid
Гамидов Эльшад Гамид оглы.	Азербайджанский Государственный Педагогический Университет	Краевых задач для операторно – дифференциальных уравнений в
Баğрова Тамилла Әли қızı	Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti	Musiqinin şəxsiyyətə formalaşdırıcı və tərbiyəvi təsiri. Formative and educational influence of music on personality.
Sahem Balakrishnan Nur Saff Fiah Aserah Binti Asrah Nur Asyirrah Binti Murshidi	Keningau Vocational College, Keningau, Sabah	Bringing Borneon Flavour Into Local Dishes Through Wild Mango Paste
Claymon Pool Nur Lyana Syamimi Azman Siti Nurhafifah Azman	Keningau Vocational College, Keningau, Sabah	Promoting Bakery & Pastry Programme To The Community Via Outreach Activities

17.03.2024
SUNDAY / 11:30-14:00

SESSION-3 HALL -7
MODERATOR: Dr. Priya J

Azerbaijan/Africa/Cyprus/Etiyopya/Indonesia/India/Malaysia/Morocco/Nigeria/Sri Lanka/Pakistan

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Ushna	Government college university, Pakistan	Pyrimethamine Based Co-Crystal Salts Formation, Single Crystal, DFT, Computational And Biological Evaluation
Yadvendra Singh Thenuan	Mangalayatan University, India	A Critical Review On Novel Drug Delivery System
Hafsa Ilyas Usman Haider Humaria Muzaffar Wania Nasir Najeeb Ullah Khan Mahoor Jamil Bilal Aslam Jawad Aslam Shamshad Ul Hassan Wafa Majeed Muhammad Naeem Faisal	Pharmacology University of Agriculture Faisalabad, Pakistan	Analyzing The Anti-Regenerative Activity Of Fagonia Indica Extract Against Arsenic-Induced Liver Injury Model
Ismail Hassana	-----	Composition Of Sawdust Enriched With Cowdung For Biofertilizer Synthesis
Muhammed, Y. Adejoh, S. O. Muhammad, U. H. Aliyu P. A.	Federal University of Technology, Nigeria	Effects Of Interest Rate On Credit Accessed By Maize Farmers In Kuje Area Council Of Abuja, Nigea
Dr. Priya J	CHRIST (Deemed to be University), Bangalore, India	Climate Action Towards Tackling Climate Change
Tharana Inu LAKSITH Dinesh GABADAGE Gayan EDIRISINGHE Lakana ELVITIGALA Sachini Kaushalya DISSANAYAKE	University of Peradeniya, Sri Lanka	Understanding The Distribution Of Freshwater Crabs In Sri Lanka
Akbar Ali Musrat Shaheen Muhammad Ibrahim Samreen Gul Khan	Government College, University Faisalabad, Pakistan	DFT And Molecular Dynamics Of Quinoline-Based Peptoids Via Ugi-4CR
Gabriel Ikechukwu Ago-Amaechi, Dr. Saima Tasneem	Girne American University, Kibris	Impact Of Regular Staff Training On The Quality Of Patient Services In Delta State, Nigeria: Provider's Perspective
Fr. Baiju Thomas Research Scholar	Coimbatore Tamil Nadu, India	Exploring Life Skills Education Supports Students with Special Educational Needs into Daily Living Activities in the Modern Inclusive Society
Muhammad Safdar Syed Mohsan Raza Shah	University of Education, Pakistan	Unveiling adaptive components for environmental heterogeneity in Ipomoea carnea Jacq.

17.03.2024
SUNDAY / 11:30-14:00

SESSION-3 HALL -8
MODERATOR: Moses Adeolu AGOI

Azerbaijan/Africa/Cyprus/Etiyopya/Indonesia/India/Malaysia/Morocco/Nigeria/Sri Lanka/Pakistan

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Olaleye Oluwaseun Abigail Ibrahim Yusuf Olaleye Tobi David	Usmanu Danfodiyo University, Sokoto, Nigeria	Detection Of Ndm-1 And Oxa – 23 Encoding Carbapenemase Resistant Bacteria From Polluted And Semi Pristine Soils
Wahid Nadya	Sultan Moulay Slimane University, Beni-Mellal, Morocco.	Agronomic And Economic Efficiency Of Natural Population Of Myrtus Communis L. In Morocco
SIRAJO SHEHU	Federal Polytechnic Kaura Namoda.	The Effect Of Job Stress On Employee’s Productivity And Commitment Federal Polytechnic Kaura Namoda Zamfara State Nigeria.
Moses Adeolu AGOI Oluwakemi Racheal OSHINOWO Oluwanifemi Opeyemi AGOI	Lagos State University, Nigeria	An Explicit Review On The Use Of Computer Assisted Instruction (CAI) In Learning Fields: A Survey On Educational Management
Subhashish Dey	Gudlavalleru Engineering, India	Utilizations the waste plastic materials in bituminous mixes for improving the strengthen of pavement materials in road constructions
Dr Samreen Gul Khan Dr Fozia Anjum Dr Naheed Akhtar Ayesha Saddiq	Government College University, Pakistan	Microwave assisted synthesis of 1,2,4-triazoles based derivatives of picolinic acid as potential therapeutics
Kanwal Shabbir Fakhar Ud-Din Sidra Bashir	Quaid-i-Azam University, Pakistan	Nitazoxanide and quercetin co-loaded nanotransfersomal gel for topical treatment of cutaneous leishmaniasis with macrophage targeting and enhanced anti-leishmanial effect
Hajar BHAR Bouchra AIBOUD BENCHEKROUN	Abdellah University, Morocco	Design Thinking for Effective Fraud Prevention

Yeni Oturma Odası ekran görüntüsünü Gözetilebilir

Hülya say demiray misiniz? Ses düzeyini artır

15

Tablo 1 incelendiğinde siyasi coğrafyaya ilişkin kazanımları 6 ve 7. sınıflarda Yer aldığı görülmektedir. Bu kazanımlar 6. Sınıfta "S.B.6.1.1.Konusu ile ilgili kavramları kullanarak kıtaların, okyanusların ve kıtaların coğrafi konumunu tanımlar. Jeopolitik, iklim, ulayın gibi Türkiye'nin anahtarı ve göreceli konumu ile ilgili özelliklerini yöresel çözümlerle ilişkilendirir." "S.B.6.7.1.Ülkemizin Türk Cumhuriyetleri ve komşu devletlerle olan kültürel, sosyal, siyasi ve ekonomik ilişkilerini analiz eder" ve "S.B.6.7.3.Ülkemizin sahip olduğu siyasi, askeri, ekonomik ve kültürel özelliklere bağlı olarak uluslararası alanda üstlendiği rolleri analiz eder" olmak üzere 3 adet kazanım tespit edilmiştir. 7. sınıf düzeyinde ise "S.B.7.1.1.Türkiye'nin fiziki olduğu alanların karşılaştıkları sorunlar ve", "S.B.7.2.Türkiye'nin fiziki olduğu ekonomik bölge ve kaynakları tanımlar" ve "S.B.7.4.Arkadaşlarıyla birlikte insanları sorunlarını çözümlerine yönelik fikir önerileri geliştirir. Küresel iklim değişimi, doğal afetler, açlık, terör ve göç konuları ele alınacaktır." olmak üzere 3 adet kazanım tespit edilmiştir.

Yeni Oturma Odası

Deniz Çoban

ISARC Tevemin AĞAOĞLU

Majana Yıldırım

Doc. Dr. Mehmet K. ÖZ

Ümit Özdemir

Murat Atalay

Ümit Özdemir

Murat Atalay

Zelha Dıçcı

mustafa demirtaş

Zelha Dıçcı

mustafa demirtaş

Selameddin Bayındır

Hilal Yiğit

Selameddin Bayındır

Hilal Yiğit

Özden Çiğ

Mustafa Faik Ülger ekran görüntüsünü Gözetilebilir

Mustafa Faik Ülger

ISARC Tevemin AĞAOĞLU

Deniz Çoban

Berkay BEKTAŞ

Deniz Çoban

Berkay BEKTAŞ

yahya algül

Süleyman Türk...

yahya algül

Süleyman Türkmen

Atakan Koçyiğit

Yusuf ELBASAN

Yusuf ELBASAN

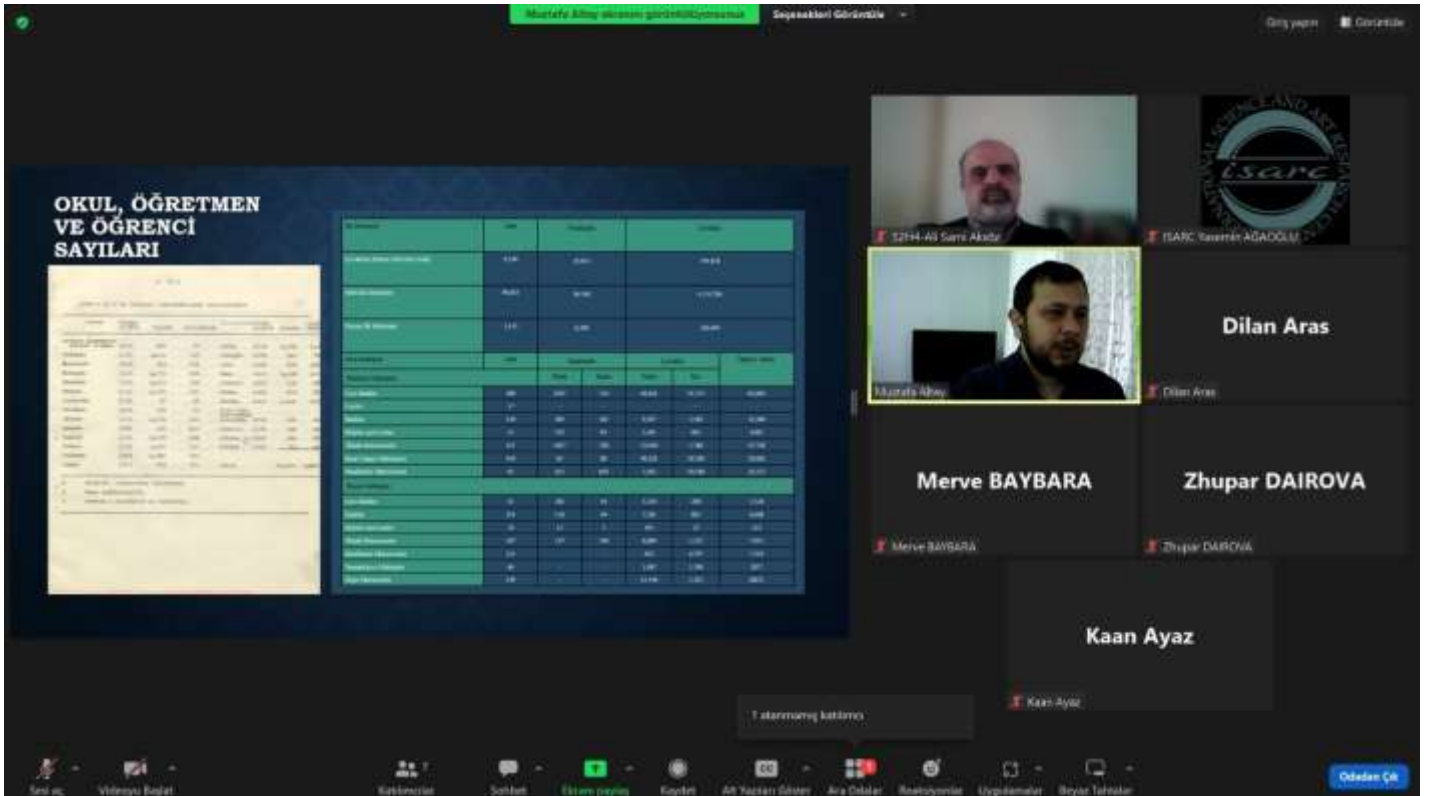
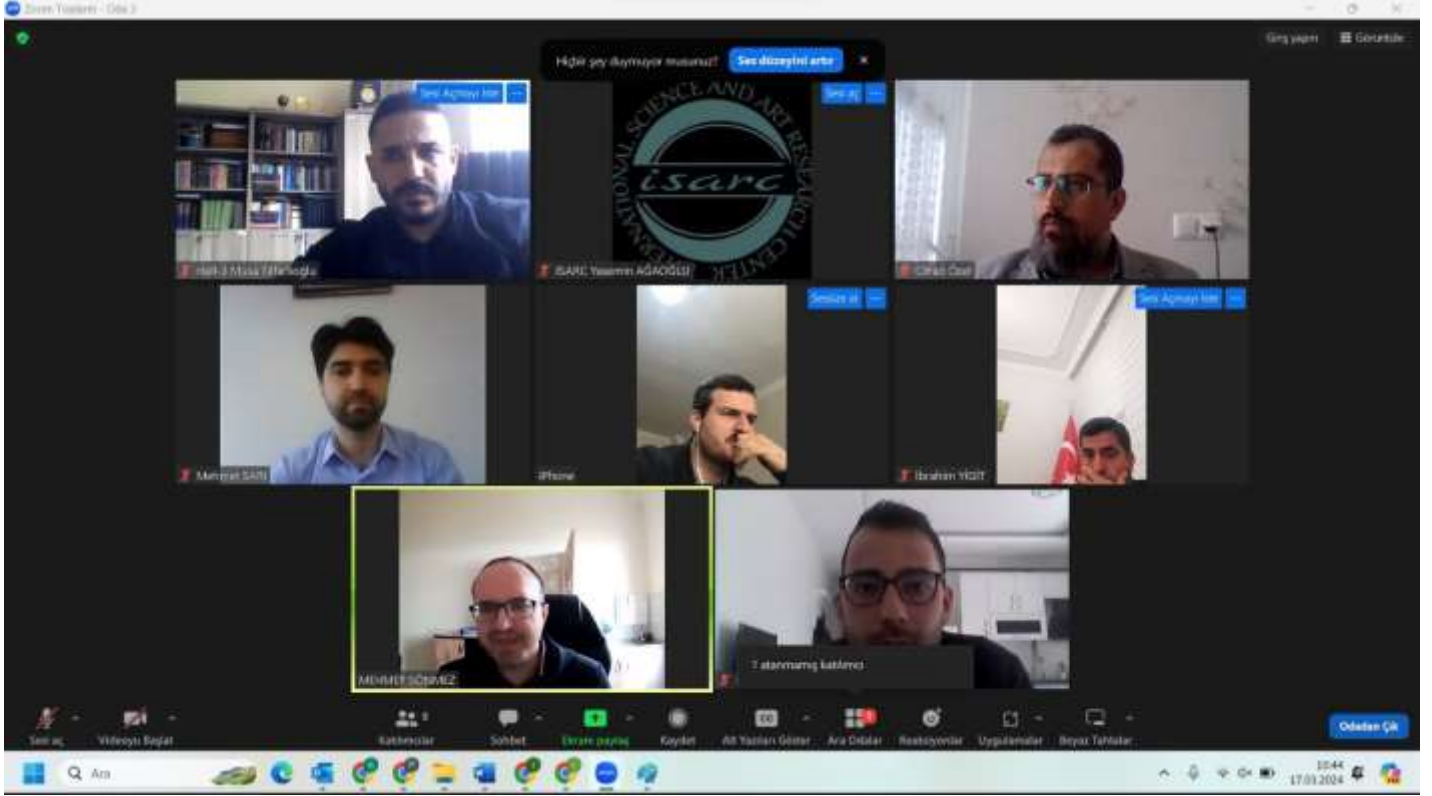
Özden Çiğ

KBRN SAVUNMA SİSTEMLERİ

KBRN de tespit genellikle sonuç odaklıdır yani KBRN den etkilenen türlerin cansız duruma geçmesi ile etkilenmeyen türlerin ise KBRN den korunmak maksadıyla aciliyet arz etmektedir tespit aşısında belli bir zaman geçtikçe canlı varlıkların etkilenme biçimi şeklini ve şiddetleyle doğru orantılıdır. Bu süreçte yapılan deneyler sonucunda fiziksel belirtileri gösterir tablo gösterilmiştir

Yürütülen	bulgular
1. Yürütülen	1. Yürütülen
2. Yürütülen	2. Yürütülen
3. Yürütülen	3. Yürütülen
4. Yürütülen	4. Yürütülen
5. Yürütülen	5. Yürütülen
6. Yürütülen	6. Yürütülen
7. Yürütülen	7. Yürütülen
8. Yürütülen	8. Yürütülen
9. Yürütülen	9. Yürütülen
10. Yürütülen	10. Yürütülen
11. Yürütülen	11. Yürütülen
12. Yürütülen	12. Yürütülen
13. Yürütülen	13. Yürütülen
14. Yürütülen	14. Yürütülen
15. Yürütülen	15. Yürütülen
16. Yürütülen	16. Yürütülen
17. Yürütülen	17. Yürütülen
18. Yürütülen	18. Yürütülen
19. Yürütülen	19. Yürütülen
20. Yürütülen	20. Yürütülen
21. Yürütülen	21. Yürütülen
22. Yürütülen	22. Yürütülen
23. Yürütülen	23. Yürütülen
24. Yürütülen	24. Yürütülen
25. Yürütülen	25. Yürütülen
26. Yürütülen	26. Yürütülen
27. Yürütülen	27. Yürütülen
28. Yürütülen	28. Yürütülen
29. Yürütülen	29. Yürütülen
30. Yürütülen	30. Yürütülen
31. Yürütülen	31. Yürütülen
32. Yürütülen	32. Yürütülen
33. Yürütülen	33. Yürütülen
34. Yürütülen	34. Yürütülen
35. Yürütülen	35. Yürütülen
36. Yürütülen	36. Yürütülen
37. Yürütülen	37. Yürütülen
38. Yürütülen	38. Yürütülen
39. Yürütülen	39. Yürütülen
40. Yürütülen	40. Yürütülen
41. Yürütülen	41. Yürütülen
42. Yürütülen	42. Yürütülen
43. Yürütülen	43. Yürütülen
44. Yürütülen	44. Yürütülen
45. Yürütülen	45. Yürütülen
46. Yürütülen	46. Yürütülen
47. Yürütülen	47. Yürütülen
48. Yürütülen	48. Yürütülen
49. Yürütülen	49. Yürütülen
50. Yürütülen	50. Yürütülen
51. Yürütülen	51. Yürütülen
52. Yürütülen	52. Yürütülen
53. Yürütülen	53. Yürütülen
54. Yürütülen	54. Yürütülen
55. Yürütülen	55. Yürütülen
56. Yürütülen	56. Yürütülen
57. Yürütülen	57. Yürütülen
58. Yürütülen	58. Yürütülen
59. Yürütülen	59. Yürütülen
60. Yürütülen	60. Yürütülen
61. Yürütülen	61. Yürütülen
62. Yürütülen	62. Yürütülen
63. Yürütülen	63. Yürütülen
64. Yürütülen	64. Yürütülen
65. Yürütülen	65. Yürütülen
66. Yürütülen	66. Yürütülen
67. Yürütülen	67. Yürütülen
68. Yürütülen	68. Yürütülen
69. Yürütülen	69. Yürütülen
70. Yürütülen	70. Yürütülen
71. Yürütülen	71. Yürütülen
72. Yürütülen	72. Yürütülen
73. Yürütülen	73. Yürütülen
74. Yürütülen	74. Yürütülen
75. Yürütülen	75. Yürütülen
76. Yürütülen	76. Yürütülen
77. Yürütülen	77. Yürütülen
78. Yürütülen	78. Yürütülen
79. Yürütülen	79. Yürütülen
80. Yürütülen	80. Yürütülen
81. Yürütülen	81. Yürütülen
82. Yürütülen	82. Yürütülen
83. Yürütülen	83. Yürütülen
84. Yürütülen	84. Yürütülen
85. Yürütülen	85. Yürütülen
86. Yürütülen	86. Yürütülen
87. Yürütülen	87. Yürütülen
88. Yürütülen	88. Yürütülen
89. Yürütülen	89. Yürütülen
90. Yürütülen	90. Yürütülen
91. Yürütülen	91. Yürütülen
92. Yürütülen	92. Yürütülen
93. Yürütülen	93. Yürütülen
94. Yürütülen	94. Yürütülen
95. Yürütülen	95. Yürütülen
96. Yürütülen	96. Yürütülen
97. Yürütülen	97. Yürütülen
98. Yürütülen	98. Yürütülen
99. Yürütülen	99. Yürütülen
100. Yürütülen	100. Yürütülen

Tatarrümlü katılmıyor

Zariouh Hassan, session 2, Hall 5 - oturmuş görüntülü konuşma

Seğmenler Görüntüsü

Orj. yarım

Çıkartma

1 oturmuş konuşma

Senden Çık

Senden Çık

Videoyu Bezet

Katılımcılar

Sohbet

Ekran Paylaş

Kapat

An Yabancı Sesler

Ara Dolar

Resim Paylaş

Uygulamalar

Bezet

Tekrar

INTERNATIONAL SCIENCE AND ART RESEARCH CENTER

REF: AKADEMİK TEŞVİK

25.03.2024

İLGİLİ MAKAMA

9. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER VE İNOVASYON KONGRESİ 17-18 MART 2024 tarihleri arasında ŞANLIURFA/TÜRKİYE 'de ve online olarak 11 farklı ülkeden (Türkiye:29 ve diğer Ülkeler:35; Toplam:64) akademisyen/araştırmacıların katılımı ile gerçekleşmiştir. Kongre, 16 Ocak 2020 Akademik Teşvik Ödeneği Yönetmeliğine getirilen ‘‘ Tebliğlerin sunulduğu yurt içinde veya yurtdışındaki etkinliğin uluslararası olarak nitelendirilebilmesi için Türkiye dışından en az 5 ülkeden farklı tebliğ sunan konuşmacının katılımsağlaması ve tebliğlerin yarıdan fazlasının Türkiye dışından katılımcılar tarafından sunulması esastır. ‘‘ değişikliğine uygun düzenlenmiştir.

Bilgilerinize arz edilir.

Saygılarımla

	INDEX	
CONGRES ID		I-III
PROGRAM		IV-XXXIX
GALLERY		XL-L
INDEX		LI-XLVIII

AUTHORS	TITLE	NO
Yaşar DÜZCAN	Learning Outcomes For Political Geography In Social Sciences Teaching Programmes	1-11
Dr. Selameddin BAYSAL	The Positive Effect Of The Video Communication System In Penal And Correctional Facilities On Detainees And Convicts: The Case Of Isparta	12-18
Assoc. Prof. Dr. Mehmet ILKIM Assist. Prof. Dr. Cemile Nihal YURTSEVEN	Hafif Zihinsel Engelli Bireylerin Masatenisi Sporuna Katılımları ve Dikkat Sürelerinin Değerlendirilmesi	19-24
Assoc. Prof. Dr. Mehmet ILKIM Assist. Prof. Dr. Cemile Nihal YURTSEVEN	Yöresel Halkoyunlarına Katılan Down Sendromlu Bireylerin Mutluluk düzeylerinin Değerlendirilmesi	25-30
Assoc. Prof. Dr. Müjgan YILDIRIM	A Change In The First Fiction Movies Released In The History Of Turkish Cinema: Casus ve Bican Efendi Belediye Müfettişi	31-34
Ümit ÖZDEMİR Assoc. Prof. Dr. Duygu Gür ERDOĞAN	A Program Design Proposal For Innovative Pedagogy	35-36
Assist. Prof. Dr. Murat ATALAY	The Critical Role And Importance Of Line Managers In The Fulfillment Of Human Resource Management Practices	37-38
Resc. Asst. Hilal YİĞİT Karden KARAKOÇ	Groggy And Melancholic Gaze: Narcissus In Classical Turkish Poetry	39-52
Assoc. Prof. Dr. Zeliha DİŞCI	Possible Conditions For A Happy Life: An Evaluation Based On Seneca's Thoughts	53-56
Assoc. Prof. Dr. Mustafa DEMİRTAŞ	Zygmunt Bauman's Thought On Postmodern Society	57-58
Yasin ŞENTÜRK	Human Activities In Imam Mâtürîdî's Thought System	59-70

AUTHORS	TITLE	NO
Mustafa Fatih GÜRLER Aslı Ece ACAR FİLİZCİ Prof. Dr. Dilek ÖZTAŞ Prof. Dr. Aytunç ATEŞ	Cbrn Defence Components	71-76
Yusuf ELBASAN Aslı Ece ACAR FİLİZCİ Prof. Dr. Ahmet ÇARHAN Prof. Dr. Dilek ÖZTAŞ Prof. Dr. Aytunç ATEŞ	Weapons Of Mass Destruction Use Methods And Targets	77-86
Süleyman TÜRKMEN Berkay BEKTAŞ Deniz ÇOBAN Atakan KOÇYİĞİT	To-247 Ve To-220 Paket Mosfetlerin Belirli Güç Kayıplarında Oluşturdukları Sıcaklık Değerleri	87-88
Assist. Prof. Dr. Yahya ALGÜL Assoc. Prof. Dr. İkrâm Yusuf YARBAŞI Resc. Asst. Deniz ERENEL	The Relationship Between Artificial Intelligence Awareness And Employment Expectations: A Case Study Of University Students In Erzurum Province Of Turkey	89-91
Assist. Prof. Dr. Hüseyin ERİŞ	Psychological Performance Perception In Healthcare Workers	92-93
Mehmet SARI	Imam Mâtürîdî's Understanding Of Rü'yetullah	94-105
Mehmet SÖNMEZ	Mutazila And The Great Sin From A Socio-Cultural Perspective	106-116
İhsan DEMİRTAŞ Prof. Dr. Metin PARILDI	Structure And Theme In Waciny Laredj's Novel 'Hârisat Al-Zilâl'	117-118
İbrahim YİĞİT	Abu Al- Sheikh's Life, Works And Place In The Science Of Hadith	119-121
Cihad ÖZEL	The Distinction Of Statements And Its Representational Value For Imam Shafi'i	122-138
Hasan BAŞARAN	A Look At The Husn-Qubh Issue In The Context Of Abu Al-Baraqaq Al-Nasafi	139-148
Assist. Prof. Dr. Musa TILFARLIOĞLU	Tâlib From Trabzon And His Poems	149-164
Assist. Prof. Dr. Musa TILFARLIOĞLU	Mythological Elements In Refî'-i Âmidî Divan	165-183

AUTHORS	TITLE	NO
Merve BAYBARA	The Concepts Of Servant-Slave And Concubine In The Hierarchy Of Century Ottoman Society In The Fatwas Of Çatalcali Ali Efendi	184-185
Mustafa ALTAY	Some Sample Reports Evaluating the General Situation of Italy in 1934 at the Ministry of Foreign Affairs	186-201
Dilan ARAS	Evaluation of the 1936 Report of the Berlin Turkish-German Chamber of Commerce during the Interwar Period	202-222
Kaan AYAZ	The North Africa Policy Of The Ottoman State During The Reign Of Murad In And The Effect Of This Policy On The Relations With England	223-225
Zhupar DAIROVA	Jehovah's Witnesses In Kazakhstan	226-236
Assist. Prof. Dr. Ali Sami AKSÖZ	An Analysis Of "Wie Bitte A1.1 And "Plus Deutsch A1.1" In Terms Of The Problem Of Authenticity In Text And Illustrations	237-251
Assoc. Prof. Dr. Sevcan YILDIZ	Systematic Review Of Theses Written About Alanya Castle And Alanya Castle: 2006 – 2020	252-274
Assoc. Prof. Dr. Sevcan YILDIZ	The Role Of Women In The Byzantine Empire And The Image Of Women In The Frescos	275-284
Hendri Hermawan ADİNUGRAHA	The Phenomenon Of Changing Motivations For Religious Tourism Destinations: The Perspective Of The Citizens Of Solo, Indonesia	286-294
MUHAMMAD FAISAL	Pakistan's Climate Crisis And Navigating Arctic Warming Impacts And Sustainable Development Goals	295-296
Mədinə Ərrəhman qızı Allahverdiyeva	A New Stage In The Socio-Economic Development Of Nakchivan Autonomous Republic	297-306
Prof. Dr. Dr. Morakeng Edward Kenneth Lebaka	Myths As Significant Part Of Bapedi Culture	307
Hassan ZARIOUH	Difficulties in learning arithmetic in mathematics among third-level primary school learners in Morocco	308
Brel Grâce Mangalala	Colonial Missions To Africa: A Case Study of China's Secret Mission And New Policy In Africa	309-326
Dr. Binyam Zigta	Numerical Study of Physiological Blood Flow with Stretching Capillary on MHD Micropolar Fluid	327
Гамидов Эльшад Гамид оглы.	Краевых задач для операторно – дифференциальных уравнений в	328-334
Bağirova Tamilla Əli qızı	Musiqinin şəxsiyyətə formalaşdırıcı və tərbiyəvi təsiri. Formative and educational influence of music on personality.	335-336

AUTHORS	TITLE	NO
Tahir Qureshi	Critical Analysis Of Vienna Convention On Consular Relations 1963	337
Brel Grâce Mangalala	Colonial Missions To Africa: A Case Study of China's Secret Mission And New Policy In Africa	338-355
Dr. Binyam Zigta	Numerical Study of Physiological Blood Flow with Stretching Capillary on MHD Micropolar Fluid	356
Гамидов Эльшад Гамид оглы.	Краевых задач для операторно – дифференциальных уравнений в	357-363
Bağirova Tamilla Əli qızı	Musiqinin şəxsiyyətə formalaşdırıcı və tərbiyəvi təsiri. Formative and educational influence of music on personality.	364-365
Sahem Balakrishnan Nur Saff Fiah Aserah Binti Asrah Nur Asyirrah Binti Murshidi	Bringing Borneon Flavour Into Local Dishes Through Wild Mango Paste	366
Claymon Pool Nur Lyana Syamimi Azman Siti Nurhafifah Azman	Promoting Bakery & Amp; Pastry Programme To The Community Via Outreach Activities	367
Ushna	Pyrimethamine Based Co-Crystal Salts Formation, Single Crystal, DFT, Computational And Biological Evaluation	368
Yadvendra Singh Thenuan	A Critical Review On Novel Drug Delivery System	369
Hafsa Ilyas Usman Haider Humaria Muzaffar Wania Nasir Najeeb Ullah Khan Mahoor Jamil Bilal Aslam Jawad Aslam Shamshad Ul Hassan Wafa Majeed Muhammad Naeem Faisal	Analyzing The Anti-Regenerative Activity Of Fagonia Indica Extract Against Arsenic-Induced Liver Injury Model	370-371
Ismail Hassana	Composition Of Sawdust Enriched With Cowdung For Biofertilizer Synthesis	372
Muhammed, Y. Adejoh, S. O. Muhammad, U. H. Aliyu P. A.	Effects Of Interest Rate On Credit Accessed By Maize Farmers In Kuje Area Council Of Abuja, Nigea	373-374
Dr. Priya J	Climate Action Towards Tackling Climate Change	375
Tharana Inu LAKSITH Dinesh GABADAGE Gayan EDIRISINGHE Lakana ELVITIGALA Sachini Kaushalya DISSANAYAKE	Understanding The Distribution Of Freshwater Crabs In Sri Lanka	376-377
Akbar Ali Musrat Shaheen Muhammad Ibrahim Samreen Gul Khan	DFT And Molecular Dynamics Of Quinoline-Based Peptoids Via Ugi-4CR	378-379
Gabriel Ikechukwu Ago-Amaechi, Dr. Saima Tasneem	Impact Of Regular Staff Training On The Quality Of Patient Services In Delta State, Nigeria: Provider's Perspective	380-381

AUTHORS	TITLE	NO
Fr. Baiju Thomas Research Scholar	Exploring Life Skills Education Supports Students with Special Educational Needs into Daily Living Activities in the Modern Inclusive Society	382-383
Muhammad Safdar Syed Mohsan Raza Shah	Unveiling adaptive components for environmental heterogeneity in <i>Ipomoea carnea</i> Jacq.	384
Olaleye Oluwaseun Abigail Ibrahim Yusuf Olaleye Tobi David	Detection Of Ndm-1 And Oxa – 23 Encoding Carbapenemase Resistant Bacteria From Polluted And Semi Pristine Soils	385
Wahid Nadya	Agronomic And Economic Efficiency Of Natural Population Of <i>Myrtus Communis</i> L. In Morocco	386
SIRAJO SHEHU	The Effect Of Job Stress On Employee's Productivity And Commitment Federal Polytechnic Kaura Namoda Zamfara State Nigeria.	387-405
Moses Adeolu AGOI Oluwakemi Racheal OSHINOWO Oluwanifemi Opeyemi AGOI	An Explicit Review On The Use Of Computer Assisted Instruction (CAI) In Learning Fields: A Survey On Educational Management	406
Subhashish Dey	Utilizations the waste plastic materials in bituminous mixes for improving the strengthen of pavement materials in road constructions	407
Dr Samreen Gul Khan Dr Fozia Anjum Dr Naheed Akhtar Ayesha Saddiq	Microwave assisted synthesis of 1,2,4-triazoles based derivatives of picolinic acid as potential therapeutics	408
Kanwal Shabbir Fakhar Ud-Din Sidra Bashir	Nitazoxanide and quercetin co-loaded nanotransfersomal gel for topical treatment of cutaneous leishmaniasis with macrophage targeting and enhanced anti-leishmanial effect	409
Hajar BHAR Bouchra AIBOUD BENCHEKROUN	Design Thinking for Effective Fraud Prevention	410

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMLARINDAKİ SİYASİ COĞRAFYAYA İLİŞKİN KAZANIMLAR

Yaşar DÜZCAN

ORCID ID: 0009-0004-6612-1515

ÖZET

Coğrafi bilgiler, yaşanılan bölgenin beşerî ve fiziki özelliklerini tanımlayarak bilgi sağlar. Bu bağlamda, bireylerin kendi yaşadıkları bölge ile diğer bölgeler arasındaki benzerlikler ve farklılıkları anlamalarına yardımcı olur. Coğrafi bilgiler eğitim programlarında yer almakta olup ortaokul düzeyindeki bireylerin coğrafi bilgileri kazanması, ağırlıklı olarak Sosyal Bilgiler dersinin kazanımları aracılığıyla olmaktadır. Bu araştırma, coğrafi bilgilerin Sosyal Bilgiler dersi içindeki beşerî coğrafya inceleme alanlarından birisi olan siyasi coğrafya kısmına odaklanmaktadır. Siyasi coğrafya, yerleşim birimleri arasındaki siyasi sınırlar, devletler, bölgeler ve uluslararası ilişkileri incelemektedir. Bu alan, coğrafyanın politika ile etkileşimini anlamaya odaklanır ve siyasi olaylar, sınırların oluşumu, devletler arası ilişkiler, bölgesel güç dengeleri gibi konuları kapsar. Siyasi coğrafya, coğrafyanın önemli inceleme alanlarından birisidir, ancak şu ana kadar siyasi coğrafya kazanımlarına yönelik çalışmalar sınırlı kalmıştır. Bu durumu göz önüne alarak, bu çalışmanın Sosyal bilgiler içerisindeki siyasi coğrafya alanına önemli bir katkı sağlaması beklenmektedir. Bu düşünceden hareketle, çalışmanın ana odak noktası, "Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarındaki Siyasi Coğrafyaya İlişkin Kazanımlar" olarak belirlenmiştir. Bu çalışmada, 2018 sosyal bilgiler öğretim programında siyasi coğrafya kazanımlarının belirlemek amacıyla bir tarama modeli kullanılmıştır. Bu kapsamda sosyal bilgiler öğretim programı incelenerek siyasi coğrafya kazanımları tespit edilmiştir. Daha sonra siyasi coğrafyayı ilgilendiren kavramlar uzman görüşleri alınarak belirlenmiş, bu kavramlar siyasi coğrafyayı doğrudan ve dolaylı ilgilendiren kavramlar olarak iki grupta ele alınmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, siyasi coğrafya kazanımları sosyal bilgiler öğretim programında farklı sınıf düzeylerinde mevcut olduğu tespit edilmiştir. Tespit edilen kazanımlar sınıf düzeylerine göre gruplanmış, siyasi coğrafya kazanımlarının hangi sınıf düzeyinde daha fazla yer aldığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler, Siyasi Coğrafya Öğretimi, Siyasi Coğrafya Kazanımı, Sosyal Bilgiler Öğretim Programı, Sosyal Bilgiler Ders Kitapları

LEARNING OUTCOMES FOR POLITICAL GEOGRAPHY IN SOCIAL SCIENCES TEACHING PROGRAMMES

ABSTRACT

This paper discusses the importance of geographical knowledge in providing information about the human and physical characteristics of a region. The paper also stresses the importance of adhering to conventional academic structure and formatting, including consistent citation and footnote styles. Finally, the paper highlights the need for a logical flow of information with causal connections between statements, and for avoiding filler words and unnecessary jargon. It helps individuals understand the similarities and differences between their own region and others. The paper emphasises the need for clear, concise, and objective language, avoiding biased or emotional language, and using precise subject-specific vocabulary where appropriate. Geographical knowledge is typically acquired through secondary school Social Studies courses. This research focuses on political geography, which is a subfield of human geography in the Social Studies course. Political geography analyses the political borders between settlements, states, regions, and international relations. It aims to understand the interaction of geography with politics and covers topics such as political events, border formation, state relations, and regional power balances. Political geography is a crucial area of study, but research on political geography outcomes has been limited. This study aims to make a significant contribution to the field of political geography in social sciences by focusing on 'Outcomes Related to Political Geography in Social Studies Curricula'. This study employed a survey model to evaluate the achievements of political geography in the 2018 social studies curriculum. The political geography outcomes were determined by examining the social studies curriculum. The concepts related to political geography were identified based on expert opinions and were classified into two groups: concepts directly related to political geography and concepts indirectly related to political geography. The study identified political geography achievements at different grade levels in the social studies curriculum. The gains were grouped by grade level, and the study determined which grade level had the most common political geography gains.

Key words: for this study include social studies, political geography teaching, political geography outcomes, social studies curriculum, and social studies textbooks.

1. GİRİŞ

Siyasi coğrafyanın etkilerinin artmasıyla birlikte, eğitim alanındaki önemi giderek artmaktadır. Eğitim sistemi, küresel vatandaşlık bilincine sahip bireyleri yetiştirmeye odaklanmakta ve evrensel değerlere önem vermeyi amaçlamaktadır. Bu vurgu, günümüzdeki küresel gelişmelerin bir yansımasıdır. Sosyal Bilgiler dersi, sadece vatandaşlık bilinci oluşturmakla kalmayıp, aynı zamanda evrensel değerlere sahip olan ve bu değerleri yaşam biçimlerine entegre eden küresel vatandaşların yetişmesini hedeflemektedir. Bu bağlamda, eğitim sistemindeki siyasi coğrafyanın durumunu belirlemek amacıyla incelenen derslerden biri de Sosyal bilgilerdir.

Coğrafya eğitimi, temel olarak bireylerin yaşadıkları dünyayı tüm boyutlarıyla anlamalarını hedefler. Bu bağlamda, bireylerin çevreleriyle uyum içinde yaşamalarına katkıda bulunmayı amaçlar. Coğrafya eğitiminin temel işlevi, bireyleri yaşadıkları mekanlarla olumlu bir bağ kurmaya teşvik etmektir. Mekân üzerine yapılan incelemeler birçok bilim dalında bulunsa da, coğrafya, herhangi bir ölçekteki mekanın tüm yönleri ve özellikleriyle analiz ederek fark yaratır. Elde edilen coğrafi bilgiler, mekanı inceleyen diğer bilim dalları tarafından da kullanılmaktadır. Fiziksel, ekonomik, sosyal ve siyasi açılardan mekanın tüm özelliklerini ele alan coğrafya, eğitim bağlamında bireylere yaşam kılavuzu niteliğinde bir bilgi sağlamaktadır.

Ülkemizde, coğrafya eğitimi kapsamında siyasi coğrafya ile ilgili sınırlı sayıda araştırma yapılmıştır. Bu çalışmalarda, siyasi coğrafya kazanımlarının ders kitaplarına yansımaları incelenmiş ve bu bağlamda değerlendirmelerde bulunulmuştur. Diğer yandan, gelişmiş ülkelerde siyasi coğrafya ve öğretimi büyük bir öneme sahiptir. Bu nedenle, siyasi coğrafya kazanımlarının detaylı bir şekilde incelenmesi ve bu analizlerin siyasi coğrafya öğretimine entegre edilmesi önem arz etmektedir.

Bu araştırma, siyasi coğrafya kazanımlarının sosyal bilgiler programlarına nasıl yansıdığını inceleyerek, coğrafya eğitiminde siyasi coğrafya öğretimine yönelik öneriler geliştirmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, Türkiye'deki benzer çalışmalara katkı sağlamayı hedeflemektedir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Sosyal Bilgiler

Farklı otoriteler ve yazarlar tarafından tanımlanan bir kavram olan "sosyal bilgiler", ilk olarak Thomas Jesse Jones tarafından 1906 yılında yayınlanan "Hampton Öğretim Programı'nda Sosyal Bilgiler" kitabında kullanılmıştır. Ancak, sosyal bilgilerin çağdaş anlamda okul programlarındaki yerini alması, Ulusal Eğitim Derneği'nin 1916 yılında kurduğu Sosyal Bilgiler Komitesi'nin

"sosyal bilgiler" terimini tanıması ve çağdaş öğretim programlarında yer alması gereken derslerin kapsamını ve sırasını belirlemesi ile gerçekleşmiştir (Evans, 2004). Sosyal bilgiler, öğretim programındaki temel derslerden biridir. Bu ders, insan girişiminin uzay ve zaman içinde incelenmesiyle ilgilidir. Sosyal bilgiler, eğitim çabalarının merkezinde her zaman önemli bir yere sahip olmuştur. Ancak, sosyal bilgilerin okul programlarında yer alması, uzun bir geçmişe sahip değildir. Sosyal bilgiler dersi, tarih ve sosyal bilimler öğretiminin bir parçasıdır ve toplumsal adetlerin, değerlerin ve dünya görüşlerinin aktarılmasında bir araç olarak kullanılır. 20. yüzyılın ikinci on yılında, sosyal bilgiler dersi, gençlere topluma aktif katılım için gerekli bilgi, beceri ve değerleri sağlayarak sosyal gelişmeyi ve demokratik vatandaşlığı ilerletmek amacıyla okul programlarına dahil edilmiştir (Nelson, 2001).

Sosyal bilgiler dersi, öğrencilerin toplumda uyumlu bir şekilde yaşamalarına ve bilgili bireyler olarak yetişmelerine yardımcı olan önemli bir derstir. Bu ders, öğrencilerin sosyal açıdan da gelişim göstermelerine büyük önem vermektedir (Shamsi, 2004). Sosyal bilgiler dersi, öğrencilerin değişen koşullarda etkin bir şekilde karar verebilmeleri ve problemleri çözebilmeleri için sosyal bilimlerden gelen bilgi ve yöntemleri kullanarak vatandaşlık bilincini aşıl原因an bir derstir. Bu ders, öğrencilere sosyal bilimlerin sağladığı araçları kullanarak etkin bir şekilde düşünme ve hareket etme becerileri kazandırmayı amaçlamaktadır (Öztürk, 2012). Sosyal bilgiler dersi, insanları ve yaşamlarını konu alan bir alandır. Bu alanda, tarih ve coğrafyaya kıyasla daha disiplinler arası bir yaklaşım benimsenmektedir, bu nedenle tanımını yapmak daha zor olabilmektedir. Sosyal bilgiler, çeşitli disiplinlerin bilgi ve yöntemlerinin bir araya getirildiği çok disiplinli bir alan olarak kabul edilmektedir (Doğanay, 2002).

Sosyal bilgiler, farklı disiplinlerden yararlanarak oluşturulmuş bir konudur. Bu nedenle, sosyal bilgilerin tanımıyla ilgili önemli bir kısım, diğer disiplinlerle olan ilişkisini ve içeriğinde hangi konuların yer aldığını belirlemektir. Sosyal bilgiler içeriği, hangi konuların dahil edileceğini belirlemede iki geniş yaklaşım vardır: disiplinler arası yaklaşım ve entegre veya birleşik bir yaklaşım. Disiplinler arası yaklaşımda, farklı disiplinler arasındaki ilişkiler dikkate alınarak, bu alanlar arasında bağlantılar kurularak sosyal bilgiler içeriği oluşturulur. Bu yaklaşımda, konu disiplinleri birbiriyle ilişkili ancak farklıdır. Diğer yaklaşım ise sosyal bilgiler içeriğinde yer alan disiplinler arasında ortak olan becerilere ve düşünme türlerine odaklanır. Bu entegre veya birleşik yaklaşım, disiplinler arasında ortak olan becerilere ve düşünme türlerine odaklanarak, sosyal bilgilerin içeriğini oluşturur. (Hughes vd., 2020)

2.2. Coğrafya

Coğrafya, temelde bir mekân bilimi olarak kabul edilebilir. Mekân üzerinde araştırma yapan ve mekânın çeşitli özelliklerini inceleyen birçok bilim dalı bulunmaktadır. Coğrafya bilimi, mekânın tüm özel niteliklerini ve şartlarını göz önünde bulundurarak, diğer mekân üzerinde inceleme yapan bilim dallarına da ilham kaynağı olmaktadır. Coğrafya, diğer mekânda çeşitli araştırmalar yapan bilim dallarıyla karşılaştırıldığında, mekânı bütünsel bir bakış açısıyla incelemesi ve ortaya koyacağı sentezlemede "insan" unsurunu vurgulamasıyla öne çıkmaktadır. Coğrafyanın özgünlüğü, mekânı sadece fiziksel özellikleriyle değil, aynı zamanda insan etkileşimiyle de bütünlük içinde ele almasıdır. Coğrafya, bireysel olarak bireyleri inceleme amacını taşımamakla birlikte, insan topluluklarının mekânla olan ilişkilerini odak noktasına almaktadır. Mekân, hem insanı etkiler hem de insan, çeşitli faaliyetleriyle mekânı etkiler. Coğrafya, mekânın fiziksel, beşeri, ekonomik ve siyasi yönlerini ele alarak çeşitli perspektiflerden meydana gelen görünümleri inceler. Başka bir deyişle, coğrafya, mekâna dair bu gerçeklikleri çeşitli bakış açıları ve metodlar kullanarak detaylı bir şekilde inceleyerek çeşitli sonuçlara ulaşmaktadır.

2.3. Siyasi Coğrafya

Siyasi coğrafya, coğrafyanın önemli bir alt dalını oluşturarak, mekânın siyasal hale gelme sürecini çeşitli perspektiflerden incelemektedir. Temel olarak, siyasi coğrafya mekânın siyasal gerçekliklerini açıklamaya çalışan bir coğrafya dalıdır. Siyasi coğrafya, bir mekânın siyasi görünümünü analiz ederken aynı zamanda o mekâna ait sosyal, tarihi ve ekonomik unsurları da değerlendirmektedir. Bu nedenle, siyasi coğrafya, bir mekânın siyasal yapısını anlamak için geniş bir araştırma evrenini kapsar.

Siyasi coğrafya, beşeri açıdan konumlandırılmış olmasına rağmen, fiziki coğrafya ile önemli bağlara sahiptir, ki bu daha önce vurgulanmıştır. Mekâna ait özelliklerin belirlenmesinde ve açıklanmasında fiziki coğrafyaya ait unsurlar ve olaylar da büyük bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla, siyasi coğrafyanın, fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya alanlarını içererek mekâna dair verileri işlediği ve siyasi bir senteze ulaşmaya çalıştığı söylenebilir. Siyasi coğrafya, coğrafya içinde özel bir konuma sahiptir, çünkü farklı coğrafi alanları bir araya getirerek mekânın siyasi dinamiklerini anlamaya çalışır. Çünkü siyasi coğrafya, fiziki, beşerî ve ekonomik verilere dayanarak gerçekleştirdiği sentezlerle coğrafi bilginin işlevsel ve güncel bir nitelik kazandığı bir alandır.

2.4. Siyasi Coğrafya ve Sosyal Bilgiler İlişkisi

Sosyal bilgiler ve siyasi coğrafya, insan topluluklarının tarih, kültür, ekonomi, siyaset ve coğrafya gibi konularda anlayış kazanmalarını sağlayan iki önemli disiplindir. Bu iki alan arasındaki ilişki, toplumların yerleştikleri coğrafi bölgelerin kültürel, ekonomik ve politik yapılarını anlamak için kritik bir rol oynar.

Siyasi coğrafya, coğrafi faktörlerin siyasi süreçler üzerindeki etkilerini inceleyen bir disiplindir. Bu bağlamda, ülkelerin sınırları, coğrafi konumları, iklim şartları ve doğal kaynakları gibi coğrafi özellikler, bir ülkenin siyasi gelişimini şekillendiren temel faktörler arasında yer alır. Sosyal bilgiler ise toplumların geçmişi, kültürleri, ekonomileri ve siyasi yapıları hakkında geniş bir perspektif sunar.

Sonuç olarak, sosyal bilgiler, coğrafya ve siyasi coğrafya birbirini tamamlayan disiplinlerdir. Coğrafi faktörlerin toplumların tarihî, kültürel ve siyasi süreçlerini nasıl etkilediğini anlamak için bu disiplinlerin birleşimi, daha geniş bir anlayış sağlar ve insan topluluklarının karmaşık ve çok boyutlu gelişimini açıklamak için önemli bir araç sunar.

3. ARAŞTIRMA VE BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın problemleri için toplanan verilerden elde edilen bulgular; tablo ve açıklamalar şeklinde yer almaktadır. Bu bölümde, "*Sosyal Bilgiler programlarında siyasi coğrafya konularına ilişkin kazanımları*" ait bulgulara yer verilmiştir. Yapılan araştırma kapsamında, 2018 Sosyal Bilgiler Programı incelenerek siyasi coğrafyayı ilgilendiren kazanımlar tespit edilmiştir. Kazanımlarlar Tablo 1’de ayrıntılı bir şekilde gösterilmiştir.

Tablo 1. 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Yer Alan Kazanımların Beşeri Coğrafya Kategorilerine Göre İncelenmesi

Sınıf Düzeyi	Kazanımlar	Kategoriler
	“S.B.5.5.1.Yaşadığı yerin ve çevresinin ekonomik faaliyetlerini analiz eder. Ekonomik faaliyetlerle coğrafi özellikleri ilişkilendirir.”	
	“S.B.5.5.2.Yaşadığı yer ve çevresindeki ekonomik faaliyetlere bağlı olarak gelişen meslekleri tanıır.”	
	“S.B.5.5.3.Çevresindeki ekonomik faaliyetlerin, insanların sosyal hayatlarına etkisini analiz eder. Ekonomik faaliyetlerin nüfus, yerleşme, eğitim ve kültür üzerindeki etkileri üzerinde durulur.”	

	<p>“S.B.5.5.4.Temel ihtiyaçları karşılamaya yönelik ürünlerin üretim, dağıtım ve tüketim ağını analiz eder.”</p>	
	<p>“S.B.5.7.1.Yaşadığı yer ve çevresinin ülkemiz ile diğer ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerdeki rolünü araştırır. Tarım, sanayi, turizm, ulaşım, eğitim, kültür endüstrisi gibi ekonomik faaliyet alanlarından uygun olanlara değinilir.”</p>	Ekonomik Coğrafya
5. Sınıf	<p>“S.B.5.7.2.Ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerde iletişim ve ulaşım teknolojisinin etkisini tartışır.”</p>	
	<p>“S.B.5.2.3.Ülkemizin çeşitli yerlerinin kültürel özellikleri ile yaşadığı çevrenin kültürel özelliklerini karşılaştırarak bunlar arasındaki benzer ve farklı unsurları belirler.”</p>	
	<p>“SB.5.2.4.Kültürel öğelerin, insanların bir arada yaşamasındaki rolünü analiz eder.”</p>	
	<p>“S.B.5.2.5.Günlük yaşamdaki kültürel unsurların tarihî gelişimini değerlendirir. Gündelik hayatta yerleşmiş kültürel unsurların sürekliliği ve değişimi üzerinde durulur.”</p>	Kültür Coğrafyası
	<p>“S.B.5.7.3.Turizmin uluslararası ilişkilerdeki önemini açıklar. Farklı ülke toplumlarının birbirini daha yakından tanımamasının, kültürel zenginliklerini görmesinin ve karşılıklı ön yargılarını fark etmesinin sağladığı kazançlar üzerinde durulacaktır</p>	
	<p>“S.B.5.7.4.Çeşitli ülkelerde bulunan ortak miras öğelerine örnekler verir. Ülkemizden ve dünyanın farklı ülkelerinden örnekler seçilerek ortak mirasın anlamı üzerinde durulur.”</p>	
	<p>“S.B.5.3.2.Yaşadığı çevrede görülen iklimin, insan faaliyetlerine etkisini, günlük yaşantısından örnekler vererek açıklar.”</p>	
	<p>“S.B.5.3.3.Yaşadığı yer ve çevresindeki doğal özellikler ile beşerî özelliklerin nüfus ve yerleşme üzerindeki etkilerine örnekler verir. Nüfusun dağılışına etki eden faktörler üzerinde durulur. İnsanların doğal ortamı değiştirme ve ondan yararlanma şekillerine kanıtlar gösterilir.”</p>	Yerleşme Coğrafyası
	<p>“S.B.6.3.3.Türkiye’nin temel beşerî coğrafya özelliklerini ilgili haritalar üzerinde gösterir. Türkiye’nin nüfus dağılışı, ekonomik faaliyetleri, yer altı ve yer üstü kaynaklarına dair haritalar verilir.”</p>	
	<p>“S.B.6.5.1.Ülkemizin kaynaklarıyla ekonomik faaliyetlerini ilişkilendirir. Kaynakların ülke ekonomisindeki yeri ve önemi tartışılır.”</p>	
	<p>“S.B.6.5.2.Kaynakların bilinçsizce tüketilmesinin canlı yaşamına etkilerini analiz eder. Yenilenebilir ve yenilenemeyen kaynakların önemi vurgulanır.”</p>	Ekonomik Coğrafya

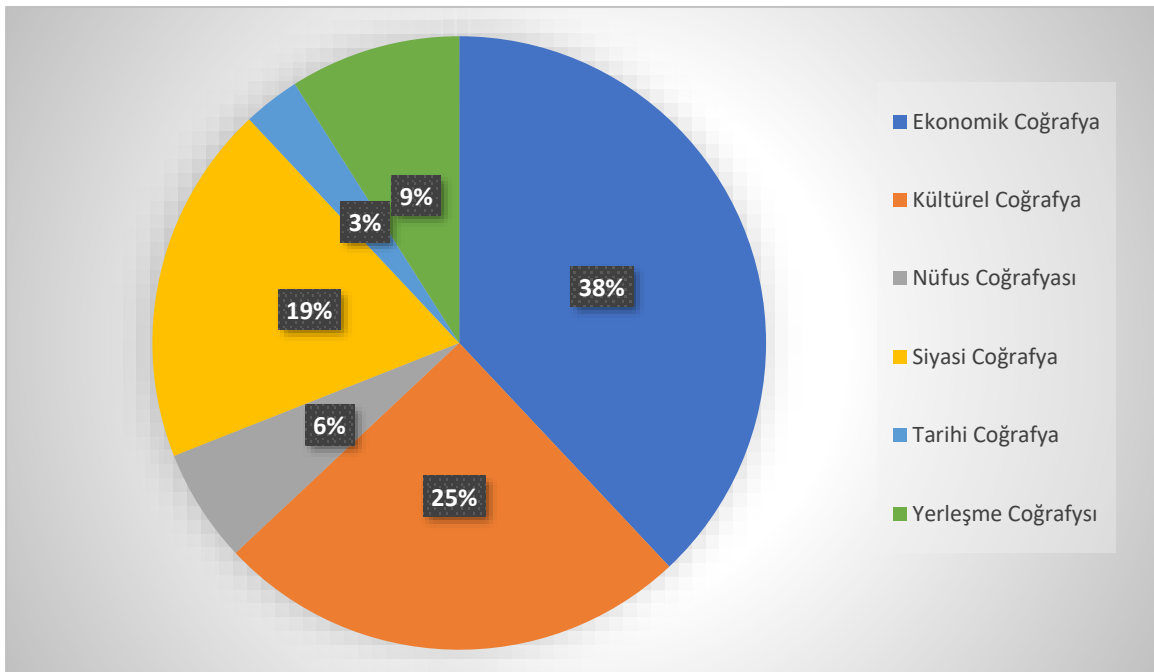

6. Sınıf	<p>“S.B.6.5.3.Türkiye’nin coğrafi özelliklerini dikkate alarak yatırım ve pazarlama proje önerileri hazırlar.”</p>	
	<p>“S.B.6.7.2.Ülkemizin diğer ülkelerle olan ekonomik ilişkilerini analiz eder. Konu kaynaklar ve ihtiyaçlar açısından ele alınır.”</p>	
	<p>“S.B.6.3.1.Konum ile ilgili kavramları kullanarak kıtaların, okyanusların ve ülkemizin coğrafi konumunu tanımlar. Jeopolitik, iklim, ulaşım gibi Türkiye’nin mutlak ve göreceli konumu ile ilgili özelliklerine yönelik çıkarımlarda bulunulacaktır.”</p>	
	<p>“S.B.6.7.1.Ülkemizin Türk Cumhuriyetleri ve komşu devletlerle olan kültürel, sosyal, siyasi ve ekonomik ilişkilerini analiz eder.”</p>	Siyasi Coğrafya
	<p>“S.B.6.7.3.Ülkemizin sahip olduğu siyasi, askerî, ekonomik ve kültürel özelliklere bağlı olarak uluslararası alanda üstlendiği rolleri analiz eder.”</p>	
7. Sınıf	<p>“S.B.6.1.2.Sosyal, kültürel ve tarihî bağların toplumsal birlikteliğin oluşmasındaki yerini ve rolünü analiz eder. Din, dil, tarih gibi kültürü oluşturan unsurlar ele alınır.”</p>	
	<p>“S.B.6.7.4.Popüler kültürün, kültürümüz üzerindeki etkilerini sorgular. Kültürümüze ait olmayan unsurların, medya araçları yoluyla toplum hayatını nasıl etkilediği fark ettirilir.”</p>	Kültür Coğrafyası
	<p>“S.B.6.2.1.Orta Asya’da kurulan ilk Türk devletlerinin coğrafi, siyasal, ekonomik ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunur. Destan, yazıt ve diğer kaynaklardan yararlanır.”</p>	Tarihi Coğrafya
	<p>“S.B.7.7.1.Türkiye’nin üyesi olduğu uluslararası kuruluşlara örnekler verir.”</p>	
	<p>“S.B.7.7.2.Türkiye’nin ilişkide olduğu ekonomik bölge ve kuruluşları tanır.”</p>	Siyasi Coğrafya
7. Sınıf	<p>“S.B.7.7.4.Arkadaşlarıyla birlikte küresel sorunların çözümüne yönelik fikir önerileri geliştirir. Küresel iklim değişimi, doğal afetler, açlık, terör ve göç konuları ele alınacaktır.”</p>	
	<p>“S.B.7.3.2.Türkiye’de nüfusun dağılımını etkileyen faktörlerden hareketle Türkiye’nin demografik özelliklerini yorumlar. Tablo ve grafikler kullanarak ülkemizin demografik özellikleri ile ilgili verileri yorumlanır.”</p>	
	<p>“S.B.7.3.3.Örnek incelemeler yoluyla göçün neden ve sonuçlarını tartışır.”</p>	Nüfus Coğrafyası

“S.B.7.5.1.Üretimde ve yönetimde toprağın önemini geçmişten ve günümüzden örneklerle açıklar.”	Ekonomik Coğrafya
“S.B.7.7.3.Çeşitli kültürlerle yönelik kalıp yargıları sorgular.”	Kültür Coğrafyası
“S.B.7.3.1.Örnek incelemeler yoluyla geçmişten günümüze, yerleşmeyi etkileyen faktörler hakkında çıkarımlarda bulunur.”	Yerleşme Coğrafyası

Tablo 1 incelendiğinde siyasi coğrafyaya ilişkin kazanımların 6 ve 7. yer aldığı görülmektedir. Bu kazanımlar 6. Sınıfta “S.B.6.3.1.Konum ile ilgili kavramları kullanarak kıtaların, okyanusların ve ülkemizin coğrafi konumunu tanımlar. Jeopolitik, iklim, ulaşım gibi Türkiye’nin mutlak ve göreceli konumu ile ilgili özelliklerine yönelik çıkarımlarda bulunulacaktır.” , “S.B.6.7.1.Ülkemizin Türk Cumhuriyetleri ve komşu devletlerle olan kültürel, sosyal, siyasi ve ekonomik ilişkilerini analiz eder.” ve “S.B.6.7.3.Ülkemizin sahip olduğu siyasi, askerî, ekonomik ve kültürel özelliklere bağlı olarak uluslararası alanda üstlendiği rolleri analiz eder.” olmak üzere 3 adet kazanım tespit edilmiştir. 7. sınıf düzeyinde ise “S.B.7.7.1.Türkiye’nin üyesi olduğu uluslararası kuruluşlara örnekler verir.” , “S.B.7.7.2.Türkiye’nin ilişkide olduğu ekonomik bölge ve kuruluşları tanımlar.” ve “S.B.7.7.4.Arkadaşlarıyla birlikte küresel sorunların çözümüne yönelik fikir önerileri geliştirir. Küresel iklim değişimi, doğal afetler, açlık, terör ve göç konuları ele alınacaktır.” Olmak üzere 3 adet kazanım tespit edilmiştir.

Aşağıda verilen grafikte (Şekil 1) ise kazanımların beşeri coğrafya kategorilerine göre yüzdesel olarak dağılımı gösterilmiştir.

Şekil 1. Kazanımların beşeri coğrafya kategorilere göre dağılımı

Şekil 1 incelendiğinde kazanımların kategorilere göre dağılımını şu şekilde olduğu görülmektedir. Ekonomik coğrafya %38, kültürel coğrafya %25, nüfus coğrafyası, %19 siyasi coğrafya, %9 tarihi coğrafya %3, yerleşme coğrafyası ise %9'dur.

Akabinde siyasi coğrafyayı ilgilendiren kavramlar, uzman görüşleri doğrultusunda belirlenmiş ve alan eğitimi uzmanı, coğrafya bilim uzmanı ve Sosyal Bilgiler uzman öğretmenlerinden görüş alınmıştır. Bu kavramlar, Tablo 2'de ayrıntılı bir şekilde sunulmuştur.

Tablo 2. Siyasi coğrafyayı doğrudan ve dolaylı ilgilendiren kavramlar

Siyasi Coğrafyayı Doğrudan İlgilendiren Kavramlar	Siyasi Coğrafyayı Dolaylı İlgilendiren Kavramlar
Devlet, Millet, Uygarlık, Siyasal Bölgeler, Küreselleşme, Sınırlar, Azınlık, Kıta Sahanlığı, Coğrafi Konum, Jeopolitik, Hakimiyet, Ekonomik Topluluklar, Siyasi Topluluklar, Askeri Topluluklar, Boğazlar, Cumhuriyet, Siyasi Tarih, Hürriyet	Nüfus, İklim, Toprak, Doğal Kaynaklar, Sular, Yer Şekilleri, Kültür, Savaş, Barış, Çatışma Soykırım, Terör, Toplum, Sözleşme, Haklar

Sunulan tablo doğrultusunda, siyasi coğrafyayı doğrudan etkileyen anahtar kavramların belirlenmesi için uzman görüşlerine başvurularak 19 temel kavram tespit edilmiştir. Bu kavramlar arasında *Devlet, Millet, Uygarlık, Siyasal Bölgeler, Küreselleşme, Sınırlar, Azınlık, Kıta Sahanlığı, Coğrafi Konum, Jeopolitik, Hakimiyet, Ekonomik Topluluklar, Siyasi Topluluklar, Askeri Topluluklar, Boğazlar, Cumhuriyet, Siyasi Tarih ve Hürriyet* bulunmaktadır. Aynı şekilde, siyasi coğrafyayı dolaylı olarak etkileyen kavramlar da uzman görüşlerine alınarak belirlenmiş ve 15 temel kavram tespit edilmiştir. Bu kavramlar arasında *Nüfus, İklim, Toprak, Doğal Kaynaklar, Sular, Yer Şekilleri, Kültür, Savaş, Barış, Çatışma Soykırım, Terör, Toplum, Sözleşme ve Haklar* yer almaktadır.

SONUÇ

Sosyal bilgiler programının incelenmesi sonucunda, siyasi coğrafyaya ait kazanımların 6. ve 7. sınıf düzeylerinde yer aldığı belirlenmiştir. Bu değerlendirme neticesinde, 6. sınıf düzeyinde 3 kazanım ve 7. sınıf düzeyinde ise 3 kazanım tespit edilmiştir. Ancak, 5. sınıf düzeyinde siyasi coğrafya ile ilgili herhangi bir kazanıma rastlanmamıştır. Kazanımların incelenmesiyle, dikkat çeken bir husus ekonomik coğrafya, kültürel coğrafya ve nüfus coğrafyasının daha fazla vurgulandığıdır. Ancak, siyasi coğrafyanın kapsamının geniş olduğu göz önüne alındığında, daha fazla kazanımın ve farklı sınıf düzeylerinde daha detaylı işlenmesinin önemli olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, uzman görüşleri de dikkate alınarak belirlenen siyasi coğrafyayı

ilgilendiren kavramların hem programlarda hem de ders kitaplarında mevcut düzeyden daha fazla yer alması gerekmektedir. Bu sayede öğrencilerin siyasi coğrafya konusundaki anlayışlarını derinleştirebilmeleri ve konuya daha kapsamlı bir bakış açısıyla yaklaşabilmeleri mümkün olacaktır. Bu doğrultuda, program ve ders kitaplarının güncellenmesi ve siyasi coğrafyanın daha geniş bir perspektiften ele alınması önerilmektedir. Bu şekilde, öğrencilerin sosyal bilgiler alanındaki bilgi ve anlayış düzeylerinin daha etkin bir şekilde geliştirilmesine katkı sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- Evans, R. W. (2004). Pedagogic Creed As Foundation: An Approach To Teaching Social Studies Methods. *The Social Studies*, 99(2), 57–60.
- Nelson, J. L. (2001). Defining Social Studies. In W.B. Stanley (Eds.), pp. 15-38. *Critical Issues In Social Studies Research*, Greenwich, CT: Information Age.
- Shamsi, N. (2004). *Modern Teaching Of Social Studies*. New Delhi: Anmol Publications.
- Öztürk, C. (2012). Sosyal Bilgiler: Toplumsal Yaşama Disiplinler Arası Bir Bakış. İçinde; *Sosyal Bilgiler Öğretimi*, (Ed: C. Öztürk), ss. 1-51. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Doğanay, A. (2002). Sosyal Bilgiler Ve Sosyal Bilgiler Öğretimi. İçinde; *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*, (Ed: C. Öztürk ve D. Dilek), ss. 15- 32. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Hughes, S., Makara, K. & Stacey, D. (2020). Learning Progression In The Humanities: Identifying Tensions In Articulating Progression In Humanities In Wales. *The Curriculum Journal*, 31(2), 276-289.
- Doğanay, A. (2005). Sosyal Bilgiler Öğretimi. İçinde; *Hayat Bilgisi Ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*, (Ed: C. Öztürk ve D. Dilek), ss. 15-46. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Doğanay, A. ve Sarı, M. (2004). Sosyal Bilgiler ve Sınıf Öğretmenleriyle Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Sosyal Bilgilerin Doğasına İlişkin Yaklaşımlarının Değerlendirilmesi. I. *Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi*, 15-17 Mayıs 2003, İzmir, Türkiye, ss. 151.
- Doğan, Y. ve Torun, F. (2018). Sosyal Bilgiler Ders Kitapları Nereye Doğru Gidiyor? *The Journal Of International Lingual Social And Educational Sciences*,4(2), 111-125.

CEZA VE İNFAZ KURUMLARINDAKİ GÖRÜNTÜLÜ BİLİŞİM SİSTEMİNİN TUTUKLU VE HÜKÜMLÜLER ÜZERİNDEKİ POZİTİF ETKİSİ: ISPARTA ÖRNEĞİ

Dr. Selameddin BAYSAL

CTE (Adalet Bakanlığı)

ORCID ID: 0009-0000-9691-5747

ÖZET

Tarihsel süreçte dünyanın neresine bakılırsa bakılsın istisnalar hariç suç olgusu kentleşme ve benzeri faktörlere dayanarak arttığı söylenebilir. Suç gerek kanun boyutu gerek ise toplumsal yönü ile normların ihlal edilmesiyle başlamaktadır. Hz. Adem ile başlayan bazı yasakların ihlal edilmesi serüveni hapsedmeye kadar devam etmiştir. Dolayısıyla hapsedme veya mahpushaneye atma en az insanlık tarihi kadar eskiye dayanam bir olgudur. Hapsedmek bir insanı tamamı ile insanı değerlerinden yoksun bırakmak anlamına gelmez. Hapsedmek aslında insanın yaptığı hatalardan ders çıkarması adına bazı yaptırımlara maruz bırakmaktır. Farklı toplumlar ve farklı kültürler üzerine yapılan birçok çalışmada gerek dini, gerek ise toplumsal anlamda hapsedme, suçu yeterince azaltmadığı anlaşılmıştır. Dolayısıyla tutuklu ve hükümlülerin infaz kurumlarındaki koşulları sürekli iyileştirilmeye çalışılmaktadır. Türk toplumunda bu temeller Tanzimat veya daha öncesindeki dönemlere dayanmaktadır.

Bu çalışmanın amacı; Adalet Bakanlığına bağlı Ceza ve Tevkifevleri bünyesinde bulunan infaz kurumlarındaki görüntülü bilişim sistemi (ACEP) ve BIOSİS'i sosyolojik açıdan ele almak ve bu uygulamanın tutuklu ve hükümlüler üzerinde pozitif bir etkiye sahip olup olmadığını analiz etmektir. Çalışmanın sonucunda, görüntülü bilişim sistemi sonrasında tutuklu ve hükümlülerin infaz süreçlerini daha pozitif değerlendirdikleri, infaz sürecinde başarı ile tamamlamaya çalıştıkları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ceza ve Tevkifevleri, Hapishane, Görüntülü Bilişim Sistemi, Acep, Isparta.

THE POSITIVE EFFECT OF THE VIDEO COMMUNICATION SYSTEM IN PENAL AND CORRECTIONAL FACILITIES ON DETAINEES AND CONVICTS: THE CASE OF ISPARTA

ABSTRACT

Historically, it can be argued that the phenomenon of crime has increased based on urbanization and similar factors, regardless of the location in the world, with exceptions. Crime begins with the violation of norms, both in terms of legal aspects and societal dimensions. The journey of violating certain prohibitions, starting with Adam and extending to imprisonment, has persisted throughout human history. Therefore, the act of imprisoning or sending someone to a correctional facility is an age-old phenomenon that dates back at least as far as human history. Imprisoning does not necessarily mean depriving a person entirely of their human values. In essence, imprisoning is subjecting an individual to certain sanctions for them to learn from their mistakes. In various studies conducted on different societies and cultures, it has been understood that imprisonment, both in religious and societal contexts, has not sufficiently reduced crime. Consequently, efforts are constantly made to improve the conditions in correctional facilities for detainees and convicts. In Turkish society, these foundations trace back to the Tanzimat period or earlier.

The purpose of this study is to sociologically examine the video communication systems in correctional facilities under the Ministry of Justice and to analyze whether these technological developments have a positive impact on detainees and convicts. The results of the study indicate that after the implementation of video communication systems, detainees and convicts evaluate their incarceration processes more positively and strive to successfully complete their sentences.

Key words: Correctional Facilities, Prison, Video Communication System, Acep, Isparta.

GİRİŞ

Ceza infaz kurumlarında tutuklu ve hükümlüler arasındaki etkileşim, genellikle belirli kurallar ve yönetmelikler çerçevesinde düzenlenir. Bu etkileşim, mahkumlar arasında, mahkumlarla cezaevi personeli arasında veya mahkumlarla dış dünya iletişimini içerebilir. Ancak, bu etkileşimlerde genel olarak bazı kısıtlamalar ve güvenlik önlemleri bulunmaktadır. Dolayısıyla tutuklu ve hükümlülerin iletişime geçmeleri ceza infaz kurumlarının özelliklerine göre değişir. Suç, bütün toplumlarda hukuki normlara aykırı davranışlarla ortaya çıkar. Suçlu ise, herhangi bir toplumda normlara uymama hali olan kişilerdir. Suçlar, hukuki bir şekilde mahkemelerde belirlenir ve mahkemelerde yargılanır ünümüzde birbirinden farklı suçlar bulunur. Hırsızlık, cinayet, gasp, dolandırıcılık gibi bir dizi faaliyeti içerebilir ve genellikle hukuki sonuçları, yaptırımları beraberinde getirir. Suç, bireylere, topluma ve kamu düzenine olan sayısız etkileriyle kesinlikle üstesinden gelinmesi ve önlenmesi gerekli bir problemdir. Suçun yol açtığı negatif

etkiler aslında görüldüğünden çok daha fazladır. Bu zararlar suçun doğrudan sebep olduğu maddi-manevi hasarlardan başlar ve direkt olarak mağdurun, sonra dolaylı olarak yakınlarının ve tüm toplumun kayıplarına kadar uzanır (Dolu vd., 2010: 78-62).

Mahkum, suç işlemiş ve mahkeme kararı ile suçlu bulunmuş kişidir. Mahkûmlar, hukuki bir süreç sonunda suçlu bulduklarına dair mahkeme kararıyla cezalandırılırlar. Ceza, para cezası, hapis cezası, toplum hizmeti gibi çeşitli şekillerde uygulanabilir. Mahkûmlar, belirlenen ceza süresini infaz etmek üzere ceza infaz kurumlarına yerleştirilebilirler Suç işleyen bireyler, adil bir yargı sürecinden geçtikten sonra mahkum olabilirler. Ancak bu süreç, suçun türüne, kanıtlara ve diğer birçok faktöre bağlı olarak değişebilir. Ceza sistemi genellikle suç işleyen bireyleri rehabilitasyon, caydırma ve topluma tekrar entegrasyon gibi amaçlarla cezalandırmayı hedefler. Öte yandan, hukuki bir sürecin ardından mahkum olan bireyler için rehabilitasyon ve yeniden topluma kazandırma önemli bir konudur. Bu süreçte eğitim, meslek edindirme, psikososyal destek gibi faktörler, mahkûmların topluma daha güvenli bir şekilde dönmesine yardımcı olabilir.(Fındıklı, 2019:47-53).

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Çalışmamız Türkiye’de birbirinden farklı özelliklere sahip olan Ceza ve İnfaz Kurumunun özelliklerine değinerek özellikle pandemi sonrasında tutuklu ve hükümlülerin aile bağlarını güçlü kıldıran Isparta E Tipi ve Yalvaç T Tipi kapalı Ceza İnfaz Kurumlarında bilişim teknolojinin kullanılmasına değinilecektir. Dolayısıyla çalışma bir literatür çalışması olup, Ceza ve İnfaz Kurumlarının mevcut yönetmelikleri ve kurumların kendi kurumsal sayfalarından yola çıkarak araştırılması istenilen bilgilere ulaşılmayı hedeflemiştir. Bunlarla beraber Türkiye'deki cezaevleri genellikle mahkum profillerine ve güvenlik seviyelerine göre farklı sınıflandırmalara tabidir. Ancak, cezaevlerinin isimlendirilmesi genellikle harflere göre yapılmamaktadır. Bunun yerine, genellikle coğrafi konumlarına, tipik suç profillerine veya belirli özel amaçlara yönelik olarak isimlendirilmektedirler. Türkiye'deki cezaevleri, kapalı, açık, yarı açık ve çocuk cezaevleri gibi çeşitli tiplerde bulunmaktadır. Ceza ve İnfaz Kurumlarında yapılan faaliyetlere bakıldığı zaman, çok sayıda tutuklu ve hükümlünün yer alması çalışan personeller için yoğun iş sahasını oluşturmaktadır. Bu bağlamda Türkiye de güvenlik önlemleri doğrultusunda Ceza ve İnfaz Kurumlarının mevcut bilişim sistemlerindeki iletişim sistemi de buna göre şekillenmektedir. Ceza ve Tevkifevleri bünyesinde hali hazırda bulunan ACEP ve BIOSIS uygulamaları aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

2. Ceza İnfaz Kurumlarındaki Görüntülü Bilişim Sistemi

2.1.Acep

Ülkemizin en önemli kurumları arasında yer alan Adalet Bakanlığı bünyesindeki Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü uzun yıllardan Ceza ve İnfaz Kurumlarında tutuklu ve hükümlülere yönelik daha iyi bir ıslah sistemi için çalışmalarını sürdürmektedir. Tutuklu ve hükümlüler için büyük bir problem olan ve gurbet mahkumu olarak nitelendirilen bazı kesimlerin ailelere müjdeli bir Haber ACEP projesi ile verildi. ACET altyapı çalışmaları Bilişimli görüntü sistemi sayesinde iklim, ekonomik, yaşam yurt dışında yaşayan ailelerin yakınları ile haftanın belli günlerinde konuşma imkanları kazanıldı. Dolayısıyla denilebilir ki bu Proje tamamlandığında infaz kurumlarında çalışan personelin de iş yükü hafiflemektedir. Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü bünyesinde yapılan çalışmalardan bugüne kadar belki de en önemlisi de Akıllı Teknolojilerin Ceza İnfaz Kurumlarına Entegrasyonu (ACEP) projesidir. ACEP projesi, uzakta olan mahkumların ve ailelerin sıcak ve aile bağlarının güçlü tutulmasında önemli bir yer teşkil etmektedir. ACEP projesi ilk olarak Bakırköy Kadın, Sincan Kadın ile Sincan Çocuk ve Gençlik Kapalı gibi Ceza İnfaz Kurumlarında uygulanmaya başlamıştır. ACEP projesi hali hazırda için Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü bünyesindeki 93 kurumda keşif ve kablolama işlemleri tamamlanmış ve tutuklu hükümlülere moral ve motivasyon kazandırmıştır. Yapılan literatür çalışmaları neticesinde ACET projesinde hem tutuklu ve hükümlüler hem de ailelerin bir hayli memnun olduğu söylenebilir.

<https://cte.adalet.gov.tr.>)

2.2.Biosis

Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğün bilişim sistemine ait alt yapı çalışmaları Biosis ile devam etmektedir. BAdalet Bakanlığının özellikle ince ve hassas bir şekilde yaptığı çalışmalardan anlaşıldığı kadarıyla tutuklu ve hükümlülerin remi talepleri daha çok elektronik ortama taşıdığı, tutuklu ve hükümlüleri İnfaz Kurumunda doğrudan taleplerine yönelttiği bilinmektedir. Örneğin bu uygulama sonrasında tutuklu ve hükümlüler okumak istedikleri kitapları doğrudan elektronik sistemde görecektirler. Ya da tutuklu ve hükümlüler kantin ihtiyaçlarını elektronik ortamda talep edebileceklerdir.

ISPARTA

Ülkemizin Batı Akdeniz Bölgesinde yer alan Isparta hem nüfusun az hem de coğrafik koşulların bazı zamanlarda ulaşım seyahatine çıkmak isteyen vatandaşlar için az da olsa meşakkatli olduğu düşünülmektedir. Güller Diyarı Isparta'ya hava yolu ile uçakların sadece İstanbul seferlerini yapması sebebiyle tutuklu ve hükümlü yakınlarının seyahat planlarını da az da etkilemektedir. Isparta E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumunun kapasitesi yaklaşık 1000 kişidir. (Kurum Hakkında (adalet.gov.tr) (16.03. 2024) Yalvaç T Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumunun kapasitesi ise yaklaşık 550 kişiliktir. (YALVAÇ T TİPİ KAPALI CEZA İNFAZ KURUMU (adalet.gov.tr), (16.03. 2024) Ceza ve Tevkifevlerinin resmi kurumsal hesaplarına bakıldığında da bu bilgilere kolaylıkla ulaşılabilir. Dolayısıyla ACEP sistemi sayesinde yaklaşık 1500 aile, yakınları ile haftalık ve günlük görüntülü sistem ile konuşmaktadır. ACEP vasıtası tutuklu ve hükümlüler sosyal hayatı yakından takip edebilmektedirler.

SONUÇ YERİNE

Ceza ve İnfaz Kurumları sahip olduğu nitelikli personeller, fedakar çalışanları ve aileleri ile COVID-19 salgınında gönüllere taht kurmuşlardır. COVID-19 salgınında Ceza ve İnfaz Kurumu çalışanları uzun süre kendi kurumlarında karantinada kalmışlardır. Tutuklu ve hükümlülere virüsün bulaşmasını önlemek amacıyla baş vurulan bu yöntemden kısa zaman sonra bakanlık yetkileri teknolojik ve bilişim odaklı çalışmalarını hızlandırmışlardır.

Günümüzde Türkiye'nin neredeyse bütün Ceza İnfaz Kurumlarında ACET uygulaması aktif kullanılmaktadır. Bu uygulama sayesinde tutuklu ve hükümlüler, resmi bayramlara, düğünlere, tarla ekimine, kendi yaptıkları el sanatlarını aileleriyle paylaşılarak memnuniyet duymaktadırlar. Tutuklu ve hükümlüler için oldukça verimli olan bu uygulama aynı zamanda aileleri için de geçerlidir. Adalet Bakanlığının bu başarılı çalışmaları, tutuklu ve hükümlülerin pozitif bir infaz sürecini geçirmesini sağlamaktadır. Bununla beraber tutuklu ve hükümlüler gündelik yaşantılarını ailelerine her gün bildirerek Ceza ve İnfaz Kurumlarında edindikleri meslekleri, kazandıkları yetenekleri de paylaşmaktadırlar. Ceza ve İnfaz Kurumlarında mahkumlara yönelik kurumsal iyileştirme çalışmaları son derece önemlidir. Sağlıklı bir toplum olmak adına Ceza infaz kurumlarına herhangi bir sebeple düşmüş insanların meslek edindirmeleri ve eğitim imkanları daha da nitelikli hale getirilmesi önemlidir. Bu eğitimler sayesinde mahkumlar çıkınca daha kolay iş bulabileceklerdir. Mahkumlar için önemli olan bir diğer husus da Mesleki ve Teknik Eğitimlerdir. meslek edinmelerine ve becerilerini geliştirmelerine yardımcı olacak çeşitli mesleki eğitim programları bütün Ceza ve İnfaz Kurumlarında yaygınlaştırılmalıdır.

KAYNAKÇA

Berat Fındıklı (2019) Cezaevinde Mahkûm Bedeninin Disipliner Örgütlenmesi: Biyopolitik Mekân, Duyumsama, Kural ve İhlal (1923-1953), Dil ve Edebiyat Araştırmaları, (20), 49-54.

Dolu Osman vd., (2010) Suç korkusu: nedenleri, sonuçları ve güvenlik politikaları ilişkisi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 65(1), 57-81.

Kurum Hakkında (adalet.gov.tr) (17.03.2024)

(YALVAÇ T TİPİ KAPALI CEZA İNFAZ KURUMU (adalet.gov.tr) (17.03.2024)

ACEP - Google Arama (17.03.2024)

ACEP CTE - Google Arama (17.03.2024)

<https://cte.adalet.gov.tr/>

HAFIF ZİHİNSEL ENGELLİ BİREYLERİN MASATENİSİ SPORUNA KATILIMLARI VE DİKKAT SÜRELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Doç. Dr.Mehmet İLKİM

İnönü Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, Malatya Türkiye,

ORCID ID: 0000-0003-0033-8899

Dr. Öğr. Üyesi Cemile Nihal YURTSEVEN

İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Spor Bilimleri Fakültesi,

ORCID ID: 0000-0001-8201-0752

ÖZET

Malatya Turgut Özal Spor Kulübünde düzenli olarak masatenisi sporuna katılan 14 hafif zihinsel engelli bireyin çalışmalar sonucunda dikkat süreleri değerlendirildi. 12 Hafta boyunca 3 masatenisi antrenörü kontrolünde çalışmalara devam eden 14 bireyin genel yaşam içerisindeki dikkatleri değerlendirmeye alındı. Hafif zihinsel engelli bireylerin genel anlamda dikkat süreleri çok kısadır. Bundan dolayı belli bir işe odaklanmaları zor bir süreci kapsar. Masatenisi sporu tüm spor dallarından daha çok dikkatli olmayı gerektirmektedir. Bu çalışmanın amacı hafif zihinsel engelli bireylerin masatenisi sporu vesilesiyle dikkat sürelerini arttırmaktır. Bu nedenle 14 hafif zihinsel engelli birey alanında uzman eğitimciler kontrolünde haftada 3 gün çalıştırıldı. Çalışma süreleri 45 dakika üzerinden yapıldı ve çalışma aralarında sık sık dinlenmeler sağlandı. Hafif zihinsel engelli bireylerin sıkılmamaları adına etkinlikler oyun formatında yapıldı. Çalışmalar sonucunda eğitmenlere dikkat ile ilgili sorular soruldu. verilen cevaplar istatistiksel olarak değerlendirildi. Bu çalışma yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak nitel araştırma modeline göre yapıldı. Eğitmenlerden alınan bilgiler sonucunda hafif zihinsel engelli bireylerin araç ve gereçleri daha dikkatli kullandıklarını, kıyafetlerini daha erken giydiklerini, etkiye tepki sürelerinin daha kısa ve daha anlamlı olduklarını belirttiler. Ayrıca bir konu hakkında yorum yapma yeteneklerinin geliştiğini belirttiler. Sonuç olarak hafif zihinsel engelli bireylerin masatenisi çalışmaları sonucunda dikkat sürelerinin arttığı söylenebilir.

Anahtar kelimeler. Dikkat, Masatenisi, hafif zihinsel engelli

PARTICIPATION OF INDIVIDUALS WITH MILD MENTAL DISABILITIES IN TABLE TENNIS AND EVALUATION OF THEIR ATTENTION SPAN SUMMARY

The attention spans of 14 individuals with mild mental disabilities who regularly participate in masatenisi sports at Malatya Turgut Özal Sports Club were evaluated as a result of the studies. 14 individuals who continued to work under the control of 3 masatenisi coaches for 12 weeks were evaluated for their attention in general life. Individuals with mild intellectual disabilities have very short attention spans in general. Therefore, it is difficult for them to focus on a certain task. Masatenisi sport requires more attention than any other sport. The aim of this study is to increase the attention span of individuals with mild intellectual disabilities through masatenisi sport. For this reason, 14 individuals with mild intellectual disabilities were trained 3 days a week under the control of expert trainers. The training periods were 45 minutes and frequent rests were provided between the training. Activities were carried out in a game format so that individuals with mild intellectual disabilities would not get bored. At the end of the studies, the trainers were asked questions about attention and the answers were statistically evaluated. This study was conducted according to the qualitative research model using a semi-structured interview form. As a result of the information obtained from the trainers, they stated that individuals with mild intellectual disabilities use tools and equipment more carefully, wear their clothes earlier, have shorter and more meaningful reaction times. They also stated that their ability to comment on a subject improved. As a result, it can be said that the attention span of individuals with mild intellectual disabilities increased as a result of masatenisi exercises.

Key words. Attention, Masatenisi, mild intellectual disability

GİRİŞ

Zihinsel engelli bireyler ile normal gelişim gösteren bireyler arasındaki en belirgin fark, zihinsel engelli bireylerin öğrenme kapasitelerindeki gerilemedir. Bununla birlikte, zihinsel engellilerde sadece bilişsel fonksiyonlar değil, motor fonksiyonlar da etkilenebilir. Araştırmalar, zihinsel engelli çocukların motor beceri performanslarının, ortalama zekâ seviyesine sahip çocukların ortalamalarından daha düşük olduğunu göstermektedir. Ayrıca, zihinsel engeli olan bireylerin bebeklikten çocukluğa geçiş sürecinde motor gelişimindeki ilerlemenin, ortalama zekâ seviyesine sahip çocuklara göre daha yavaş olduğu belirtilmektedir (Westendorp, Houwen, Hartman ve Visscher, 2011; Hartman, Houwen, Scherder ve Visscher, 2010; Vuijk, Hartman, Scherder ve

Visscher, 2010; Cleaver, Hunter ve Quелlette-Kuntz, 2009; Engelsman ve Hill, 2012; Connolly ve Michael, 1986)

Bir sporcu için önemli olan bilişsel işlevlerden biri dikkattir; zira yüksek performansa ulaşmak için dikkatin doğru noktaya odaklanması gereklidir. Fiziksel becerilerde günlük değişimler az olsa da, bilişsel dikkat düzeyindeki değişimler gözlemlenebilir.

Masa tenisi gibi görsel dikkatin önemli olduğu sporlarda, sporcuların dikkatini dağıtabilecek birçok faktör bulunmaktadır. Antrenman ve müsabaka sırasında sporcuların dikkatini sürekli aynı seviyede tutmaları zor olabilir. Görsel dikkatin ölçüsü olarak, gözlerin hızlı ve sürekli olarak hareketli nesnelere ne kadar takip edebildiği önemli bir öznitelik olarak kabul edilebilir.

Görsel dikkat, farklı spor branşlarındaki sporcular arasında farklılık gösterebilir. Özellikle hızlı hareket eden rakiplerle yapılan müsabakalarda, sporcuların sadece gözlerini kullanarak hareketleri takip etmeleri ve hızlı fiksasyonlar yapmaları performanslarını artırabilir(Aksoyak ve ark.2005). Dikkat ve odaklanma süresinin göz ve vücut koordinasyonunu olumlu yönde etkilediği düşünüldüğünde, bu yetenek pek çok spor dalında kritik bir öneme sahiptir. Dikkat ve karar verme yetenekleri, sporculuk ve antrenörlükte maksimum verimliliği sağlamak için hayati öneme sahip iki özellik olarak kabul edilir. Bu yetenekler, sportif becerilerin hızla gelişmesi gerektiği durumlarda daha da önem kazanır. Sporda başarı için gereken bu yeteneklerin önemi, Çağlar ve Koruç'un (2006) çalışmalarında da vurgulanmıştır.

Dikkat, çevremizdeki bilgilerin tamamını işleme kapasitesine sahip olmayan insanlar için çok önemlidir. Dewey'in (1989) belirttiği gibi, dikkat sınırlı bir işlemciye çok sayıda bilgi sağlama yeteneği olarak tanımlanabilir. Dikkat, dış uyaranlara kapalı olarak bir olaya odaklanma ve bu odaklanmayı sürdürme yeteneği olarak da açıklanabilir. Bu durum, sporcuların antrenmanlar sırasında gereken bilgi ve verileri etkili bir şekilde işlemelerini sağlar.

Özetle, dikkat ve karar verme yetenekleri sporculuk ve antrenörlükte başarı için kritik öneme sahiptir. Bu yetenekler, sporcuların karmaşık bilgileri hızlı bir şekilde işlemesini ve doğru kararlar vermesini sağlayarak maksimum performans elde etmelerine yardımcı olur.

MATERYAL VE METOT

Çalışmalar kapsamında 14 hafif zihinsel engelli birey alanında uzman eğitimciler kontrolünde haftada 3 gün çalıştırıldı. Çalışma süreleri 45 dakika üzerinden yapıldı ve çalışma aralarında sık sık dinlenmeler sağlandı. Hafif zihinsel engelli bireylerin sıkılmamaları adına etkinlikler oyun

formatında yapıldı. Çalışmalar sonucunda öğretmenlere dikkat ile ilgili sorular soruldu. verilen cevaplar istatistiksel olarak değerlendirildi. Bu çalışma yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak nitel araştırma modeline göre yapıldı.

BULGULAR

Bu çalışma yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak nitel araştırma modeline göre yapıldı. Öğretmenlerden alınan bilgiler sonucunda hafif zihinsel engelli bireylerin araç ve gereçleri daha dikkatli kullandıklarını, kıyafetlerini daha erken giydiklerini, etkiye tepki sürelerinin daha kısa ve daha anlamlı olduklarını belirttiler. Ayrıca bir konu hakkında yorum yapma yeteneklerinin geliştiğini belirttiler.

Tablo 1: Hafif zihinsel engelli bireylerin etkiye tepki süreleri olumlu yönde gelişiyor mu ?

Eğitmenler	Evet	Hayır
Toplam	3	-

Tablo 1'e göre 3 öğretmen hafif zihinsel engelli bireylerin etkiye tepki sürelerinin olumlu yönde geliştiğini belirtti.

Tablo 2: Hafif zihinsel engelli bireylerin dikkat sürelerini gösterir tablo

	Olumlu yönde gelişti	Değişmedi	Olumsuz yönde gelişti	Toplam
	12	2	-	14
Toplam	12	2		14

Tablo 2 ye göre 12 zihinsel engelli bireyin dikkat süresi olumlu yönde gelişirken, 2 bireyin dikkat süresi değişmemiştir. Dikkat süresi olumsuz yönde değişen herhangi bir birey tespit edilmemiştir.

Tablo 3: Hafif zihinsel engelli bireylerin bir konu hakkında yorum yapma kabiliyetleri

Eğitmenlere göre	Evet olumlu yönde gelişti	Hayır değişmedi
Toplam	10	4

Tablo 3'e göre öğretmenlerin görüşleri doğrultusunda hafif zihinsel engelli bireylerden 10 kişinin bir konu hakkında yorum yapma kabiliyetleri olumlu yönde gelişirken, 4 bireyin bir konu hakkında yorum yapma yetenekleri değişmedi.

SONUÇ

Hafif zihinsel engelli bireylerin genellikle dikkat sürelerindeki dağınıklık ve kısalık, onların iletişim ve yorumlama yeteneklerini kısıtlayabilir(Korkusuz 2019). Bu bireyler, genellikle kısa ve

öz ifadelerle kendilerini ifade etme eğilimindedirler ve belirli konular hakkında derinlemesine düşünme veya yorum yapma becerileri sınırlı olabilir. Özellikle dikkat gerektiren faaliyetlerde, bu kısıtlamalar daha belirgin hale gelebilir.

Masatenisi, dikkati ve odaklanmayı gerektiren bir spor dalıdır. Bu sporu düzenli olarak yapmak, hafif zihinsel engelli bireyler için önemli faydalar sağlayabilir. Yapılan araştırmalar, masatenisi sporunun bu bireylerde dikkat süresini artırdığını ve dikkat dağınıklığını azalttığını göstermektedir. Bu gelişmeler, bireylerin günlük yaşamlarında daha iyi odaklanma ve işlevsellik göstermelerine yardımcı olabilir.

Masatenisi, motor becerileri geliştirirken aynı zamanda zihinsel becerileri de teşvik eder. Topun hızlı hareketi ve rakibin taktiksel hamleleri, bireylerin hızlı düşünme ve strateji geliştirme yeteneklerini geliştirmelerine olanak tanır. Bu da genel zihinsel sağlığı ve bilişsel işlevleri olumlu yönde etkileyebilir.

Dolayısıyla, düzenli masatenisi aktivitesi hafif zihinsel engelli bireyler için hem fiziksel hem de zihinsel açıdan faydalı olabilir. Bu spor, dikkat süresini artırmanın yanı sıra genel refahı ve toplumsal entegrasyonu da destekleyebilir.

Tablo 1'e göre 3 eğitimci hafif zihinsel engelli bireylerin etkiye tepki sürelerinin olumlu yönde geliştiğini belirtti.

Tablo 2 ye göre 12 zihinsel engelli bireyin dikkat süresi olumlu yönde gelişirken, 2 bireyin dikkat süresi değişmemiştir. Dikkat süresi olumsuz yönde değişen herhangi bir birey tespit edilmemiştir.

Tablo 3'e göre eğitimcilerin görüşleri doğrultusunda hafif zihinsel engelli bireylerden 10 kişinin bir konu hakkında yorum yapma kabiliyetleri olumlu yönde gelişirken, 4 bireyin bir konu hakkında yorum yapma yetenekleri değişmedi.

Sonuç olarak hafif zihinsel engelli bireylerin masatenisi çalışmaları sonucunda dikkat sürelerinin arttığı söylenebilir.

KAYNAKLAR

- Aksoyak H, Süer C, Yılmaz A, Can Y. Farklı dallardaki sporcuların sakkadik göz hareketi verilerinin karşılaştırılması, Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi. 2005;1: 1-5.
- Cleaver, S., Hunter D. and Ouellette-Kuntz, H. (2009). Physical mobility limitations in adults with intellectual disabilities: a systematic review, Journal of Intellectual Disability Research, 53(2), 93–105.
- Connoly, H.B. and Michael T.B. (1986). Performance of retarded children, with and without down syndrome on the Bruininks-Oseretsky Test of Motor Proficiency, American Journal of the Physical Therapy, 66, 3, 344-348.

- Çağlar, E., & Koruç, Z. (2006). D2 Dikkat Testinin Sporcularda Güvenirliği ve Geçerliği. Spor Bilimleri Dergisi, 17(2), 58-80. (8)
- Dewey, B.A. (1989). Do the TAIS attentional-styles cales predict how visualin formation is processed JSEP, 11: 171 – 186.
- Engelsman, S.B. and Hill, L. E. (2012). The Relationship Between Motor Coordination and Intelligence Across the IQ Range Pediatrics, 130, 950-956.
- Hartman, E., Houwen, S., Scherder, E. and Visscher, C. (2010). On the relationship between motor performance and executive functioning in children with intellectual disabilities, Journal of Intellectual Disability Research, 54(5), 468-477
- Korkusuz, S. (2019). *Fiziksel etkinlik ve dikkat eğitimi uygulamalarının zihinsel engelli öğrencilerin motor beceri, görsel bellek, algı ve dikkat düzeylerine etkisi* (Master's thesis, Sağlık Bilimleri Enstitüsü).
- Vuijk, P. J., Hartman, E., Scherder, E., and Visscher, C. (2010). Motor performance of children with mild intellectual disability and borderline intellectual functioning, Journal of Intellectual Disability Research, 54(11), 955-965.
- Westendorp, M., Houwen, S., Hartman, E., and Visscher, C. (2011). Are gross motor skills and sports participation related in children with intellectual disabilities, Research in Developmental Disabilities, 32(3), 1147-1153.

YÖRESEL HALKOYUNLARINA KATILAN DOWN SENDROMLU BİREYLERİN MUTLULUK DÜZEYLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Doç. Dr.Mehmet İLKİM

İnönü Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, Malatya Türkiye

ORCID ID: 0000-0003-0033-8899

Dr. Öğr. Üyesi Cemile Nihal YURTSEVEN

İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Spor Bilimleri Fakültesi

ORCID ID: 0000-0001-8201-0752

ÖZET

Down sendromlu bireyler doğaları gereği müzik ve oyunlara ilgi duyarlar. Genel anlamda çevrelerindeki insanlara pozitif bir görüntü sergilerler. Bu çalışmanın amacı Malatya Gülen Yüzler Cafede istihdam edilen Down sendromlu bireylerin halk oyunları ile birlikte mutluluk düzeylerini değerlendirmektir. Bu kapsamda Gülenyüzler Cafede düzenli olarak çalışan 16 Down sendromlu bireyin aileleriyle görüşmeler sağlandı. Down sendromlu bireyler sosyal etkinlik olarak haftada 2 gün alanında uzman eğitimciler kontrolünde yöresel halk oyunları kursuna katılmaktadırlar. Uzman halkoyunları eğitmenlerinin gönüllü olarak yaptıkları kursa 16 Down sendromlu birey gönüllü olarak katıldı. 12 hafta devam eden kurs sonucunda uzman eğitimcilere ve Down sendromlu bireylerin annelerine mutluluk ile ilgili sorular soruldu. Annelerin vermiş oldukları cevaplar değerlendirildi ve kendi aralarında kategorize edildi. Down sendromlu bireyler hafif zihinsel engelli bireyler olduğundan kendilerini ilgilendiren konularda sağlıklı cevaplar veremezler. Bu kapsamda 16 anneden ve 4 eğitimciden mutluluk ile ilgili cevaplar alındı. 16 annenin tamamı down sendromlu bireylerin yöresel halk oyunlarına katılımında çok istekli olduklarını belirtti. 12 aile çalışmaların uzun sürmesinden dolayı sıkıldıklarını belirtti. 6 anne eğitimcilerin ses tonundan bireylerin olumsuz etkilendiğini belirtirken 10 anne eğitimcilerin bireylere yaklaşım tarzının pozitif olduğunu belirtirken 6 anne bu konuda kararsız olduğunu belirtti. 4 eğitmenin tamamı Down sendromlu bireyler ile çalışmaktan mutlu olduklarını belirtirken yine 4 eğitmenin tamamı bireyler ile iletişim kurarken az da olsa zorlandıklarını belirttiler. Bu çalışma nitel bir çalışmadır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu ve mülakat tekniği kullanılmıştır. Önceden belirlenmiş sorular annelere ve eğitmenlere soruldu.

Sonuç olarak yöresel halk oyunlarına katılan down sendromlu bireylerin mutluluk düzeylerinin yüksek olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler. Halk oyunları, Down sendromu, mutluluk

EVALUATION OF HAPPINESS LEVELS OF INDIVIDUALS WITH DOWN SYNDROME PARTICIPATING IN LOCAL FOLK DANCES

SUMMARY

Individuals with Down syndrome are naturally interested in music and games. In general, they show a positive image to the people around them. The aim of this study is to evaluate the happiness levels of individuals with Down syndrome employed in Malatya Gülen Yüzler Café together with folk dances. In this context, interviews were conducted with the families of 16 individuals with Down syndrome who regularly work at Gülenyüzler Café. As a social activity, individuals with Down syndrome participate in local folk dance courses 2 days a week under the supervision of expert trainers. 16 individuals with Down syndrome voluntarily participated in the course conducted by expert folk dance instructors. At the end of the 12-week course, expert trainers and mothers of individuals with Down syndrome were asked questions about happiness. The answers given by the mothers were evaluated and categorized among themselves. Since individuals with Down syndrome are mildly mentally disabled, they cannot give healthy answers on issues that concern them. In this context, answers about happiness were received from 16 mothers and 4 educators. All 16 mothers stated that individuals with Down syndrome were very eager to participate in local folk dances. 12 families stated that they were bored due to the long duration of the activities. 6 mothers stated that individuals were negatively affected by the tone of voice of the trainers, 10 mothers stated that the approach of the trainers to the individuals was positive, while 6 mothers were undecided on this issue.

As a result, it can be said that the happiness levels of individuals with Down syndrome participating in local folk dances are high.

Key words. Folk dances, Down syndrome, happiness

GİRİŞ

Özel gereksinimli bireyler, fiziksel veya zihinsel farklılıklara sahip olan bireyler olarak tanımlanır. Bu bireyler genellikle yaşamlarının büyük bir kısmında ailelerinin desteklerine ihtiyaç duyarlar ve bu desteği alarak yaşamlarını sürdürürler. Günümüzde, teknolojinin gelişmesi ve bu bireylerin ihtiyaçlarına yönelik olarak açılan özel eğitim kurumları sayesinde, bu bireyler toplumun aktif birer üyesi haline gelmektedirler. Özel eğitim kurumları ve uzman öğretim görevlileri aracılığıyla, özel bireyler kendilerini daha rahat ifade edebilmekte ve iş olanaklarına erişebilmektedirler. Bu durum hem bireylerin kendilerini ifade etme becerilerini geliştirirken hem de aile ekonomilerine katkı sağlamaktadır (Gür, 2001).

Özel bireylerin toplum içinde kabul görmesi ve sosyal ilişkilerini güçlendirerek normal bir yaşam sürdürebilmeleri için özel eğitim ve destek sistemlerine olan ihtiyaç giderek artmaktadır. Ülkemizde engelli bireylere bakış açısı da bu doğrultuda değişmektedir. Engelli bireylerin de toplumun bir parçası oldukları ve yardımlaşma, birlik beraberlik içinde yaşamının önemli olduğu anlayışı yaygınlaşmaktadır (Çevrim, 2009).

Bu değişen bakış açısıyla birlikte, sağlık ve iyilik hareketlerini destekleyen spor faaliyetleri, engellilerle ilgili çalışmalara daha fazla önem verilmektedir. Sportif rekreasyon, engelli bireyler için önemli bir araç haline gelmiştir. Düzenli ve planlı olarak yapılan spor çalışmaları, engelli bireylerin fiziksel, sosyal ve psikolojik gelişimlerine katkı sağlamaktadır ve bu bireylerin yaşam sevinçlerini artırarak özgüvenlerini geliştirmelerine yardımcı olmaktadır (Tekin ve Kaldırımcı,2008).

Grup içinde gerçekleştirilen fiziksel aktiviteler, engelli bireylerin farklı sosyal çevrelerle etkileşime geçme imkanı bulmasını sağlayarak sosyalleşme ve toplumsal entegrasyon süreçlerini desteklemektedir. Son dönemde yapılan araştırmalar, bu tür aktivitelere katılımın engelli bireylerde bedensel, ruhsal ve sosyal açılardan bir dizi olumlu değişikliğe neden olduğunu göstermektedir (Esatbeyoğlu ve Karahan, 2014).

Rekreasyonel etkinlikler, bireylerin iletişim becerilerini geliştirirken aynı zamanda sosyal uyumlarını artırır ve kişiler arası ilişkilerini güçlendirir. Bu tür aktivitelere katılan bireylerin mutluluk düzeyleri yükselmekte, fiziksel, sosyal ve duygusal açılardan pozitif etkiler yaşamaktadır. Rekreasyon faaliyetleri, bireylerin sosyal yaşamına daha uyumlu katılımlarını sağlarken stres düzeylerinin azalmasına ve dil becerilerinin gelişmesine de katkı sağlar. Ayrıca, motor becerilerin artmasıyla obezite gibi sağlık sorunlarına karşı da önleyici bir rol oynar.

Engelli bireylerin gelişimine destek olması beklenen rekreasyonel etkinlikler, geniş bir yelpazede olumlu sonuçlar doğurabilir. Bu tür aktiviteler, yetersizlik yaşayan bireylerin sosyal, fiziksel ve ruhsal gelişimine katkı sağlayarak yaşam kalitelerini artırabilir (Esatbeyoğlu ve Karahan, 2014, İlkım ve ark.2018).

1992'de Amerikan Mental Gerilik Birliği'nin (AMGB) tanımına göre, zihinsel engel, bireyin normalden düşük zihinsel işlevlere sahip olması durumunu ifade eder. Bu durum, iletişim, kişisel bakım, aile yaşamı, sosyal uyum, akademik başarı, öz denetim, sağlık ve güvenlik, boş zaman aktiviteleri gibi öğrenme ve uyum becerilerinin kısıtlı olduğunu belirtir (Dunn, 1997;). Zihinsel engelli bireyler, akranlarına göre zihinsel fonksiyonlarda sınırlılık gösterirler, özel eğitim

gerektirebilirler, bazı görevleri yerine getirmede güçlük çekebilirler ve genellikle 18 yaşından önce yapılan çeşitli testlerle teşhis edilebilirler (Aral ve Gürsoy, 2007; Dülger, 2020)

MATERYAL METOT

Bu kapsamda Gülenyüzler Cafede düzenli olarak çalışan 16 Down sendromlu bireyin aileleriyle görüşmeler sağlandı. Down sendromlu bireyler sosyal etkinlik olarak haftada 2 gün alanında uzman eğitimciler kontrolünde yöresel halk oyunları kursuna katılmaktadırlar. Uzman halkoyunları eğitimcilerinin gönüllü olarak yaptıkları kursa 16 Down sendromlu birey gönüllü olarak katıldı. 12 hafta devam eden kurs sonucunda uzman eğitimcilere ve Down sendromlu bireylerin annelerine mutluluk ile ilgili sorular soruldu. Annelerin vermiş oldukları cevaplar değerlendirildi ve kendi aralarında kategorize edildi. Ayrıca 4 halk oyunları uzmanının görüşüne başvuruldu.

BULGULAR

Bulgular kapsamında 16 anneden ve 4 eğitimciden mutluluk ile ilgili cevaplar alındı. 16 annenin tamamı down sendromlu bireylerin yöresel halk oyunlarına katılımında çok istekli olduklarını belirtti. 12 aile çalışmaların uzun sürmesinden dolayı sıkıldıklarını belirtti. 6 anne eğitimcilerin ses tonundan bireylerin olumsuz etkilendiğini belirtirken 10 anne eğitimcilerin bireylere yaklaşım tarzının pozitif olduğunu belirtirken 6 anne bu konuda kararsız olduğunu belirtti. 4 eğitmenin tamamı Down sendromlu bireyler ile çalışmaktan mutlu olduklarını belirtirken yine 4 eğitmenin tamamı bireyler ile iletişim kurarken az da olsa zorlandıklarını belirttiler. Bu çalışma nitel bir çalışmadır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu ve mülakat tekniği kullanılmıştır. Önceden belirlenmiş sorular annelere ve eğitimcilere soruldu. Ayrıca araştırmacı tarafından gözlem tekniği de kullanılarak özel gereksinimli bireylerin mutluluk düzeyleri değerlendirildi.

Tablo 1. Özel gereksinimli Bireyler Halk oyunlarına katılımında istekli midir.?

	Evet	Hayır
Annelerin görüşleri	16	-
Toplam	16	-

Tablo 1'e göre 16 annenin tamamı özel gereksinimli bireylerin halk oyunlarına katılımında istekli olduklarını belirtti

Tablo 2. Özel gereksinimli bireyler eğitimcilerin ses tonundan olumsuz etkileniyorlar mı?

	Evet	Hayır	Toplam
Annelerin görüşleri	6	10	16
Toplam	6	10	16

Tablo 2'ye göre 6 özel gereksinimli birey eğitimcilerin ses tonundan olumsuz etkilenirken, 10 özel gereksinimli birey eğitimcilerin ses tonundan etkilenmemektedirler.

Tablo 3. Özel gereksinimli bireyler etkinlik süresinin uzunluğundan sıkılıyorlar mı?

	Evet	Hayır	Toplam
Annelerin görüşleri	12	4	16
Toplam	12	4	16

Tablo 3'e göre 12 özel gereksinimli birey etkinliklerin uzun sürmesinden sıkılırken, 4 özel gereksinimli birey etkinlik sürelerinin uzunluğundan sıkılmamaktadır.

SONUÇ

Down sendromlu bireyler doğaları gereği müziğe ve halk oyunlarına karşı ilgili olurlar (Ilkım ve Akyol 2018, Şimşek 2023, Şahin 2022). Özellikle oyunlu etkinliklerin kontrollü ve süreli yapılması gerekmektedir. Uzun süren aktivitelerden kaçınılmalı ve etkinlikler arasında sık sık dinlenmeler sağlanmalıdır. Down sendromlu bireylerin yaş, yetenek ve ilgi alanlarına göre farklılık gösterdiği bilinmektedir. Bu nedenle, onların özel ihtiyaçlarına uygun aktiviteler seçmek ve bu aktiviteleri yaparken sabır, anlayış ve destek sunmak oldukça önemlidir. Aktiviteler sadece bireyin ilgi alanlarına değil, aynı zamanda yaşına ve gelişim seviyesine de uygun olmalıdır. Bu noktada, aktivitelerin seviyeli bir şekilde sunulması ve bireyin başarı hissi yaşayabileceği etkinliklerin tercih edilmesi önem taşır. Basit talimatlarla yapılan oyunlar, renkli ve görsel materyallerle desteklenen etkinlikler, bireyin motivasyonunu artırabilir ve öğrenme sürecini destekleyebilir. Tablo 1 incelendiğinde annelerin görüşleri doğrultusunda bütün down sendromlu bireylerin halkoyunları etkinliğine katılımda istekli oldukları görülmektedir. Özel gereksinimli bireyler zaman zaman irtibat halinde oldukları kişilerin ses tonlarından olumsuz etkilenebilirler. Tablo 2 incelendiğinde 6 down sendromlu birey eğitimcilerin ses tonundan olumsuz etkilenirken, 10 down sendromlu birey eğitimcilerin ses tonundan etkilenmemektedirler. Bundan dolayı alanında uzman eğitimcilerin olması daha faydalı olacaktır. Özel gereksinimli bireyler bir olguyu zor öğrenip kolay unutulurlar bundan dolayı etkinlikler sık sık yapılırsa da etkinliklerin süreleri kısa olmalıdır. Özel gereksinimli bireyler uzun süren etkinliklerden sıkılırlar. Tablo 3 incelendiğinde 12 özel gereksinimli birey etkinliklerin uzun sürmesinden sıkılırken, 4 özel gereksinimli birey

etkinlik sürelerinin uzunluğundan sıkılmamaktadır. Sonuç olarak yöresel halk oyunlarına katılan down sendromlu bireylerin mutluluk düzeylerinin yüksek olduğu söylenebilir.

KAYNAKLAR:

- Aral, N. ve Gürsoy, F. (2007). Özel Eğitim Gerektiren Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş, 1. Baskı. İstanbul, Morpa Kültür Yayınları, 2007:336.
- Dunn, MJ. (1997). Special Physical Education, 7th ed. New York, Mc Graw-Hill Companies, 1997:133.
- Dülger, B. (2020). Özel Eğitim Uygulama Okullarında Öğrenim Gören Öğrencilerin Anne Baba ve Yasal Varislerinin Beden Eğitimi ve Spor Dersinden Beklentilerinin İncelenmesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı. Yüksek Lisans tezi, Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi, 2020
- Çevrim, H. (2009). Engellilerde Beden Eğitimi ve Spor Dersinin Programındaki İşlenişinin Yeri ve Önemi. (Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi). Fırat Üniversitesi, Elâzığ.
- Esatbeyoğlu, F. ve Karahan, B. (2014). Engelli bireylerin fiziksel aktiviteye katılımlarının önündeki engeller. Spor Bilimleri Dergisi, 25(2), 43-55. <https://doi.org/10.17644/sbd.171307>.
- Gür, A. (2001). Özürlülerin Sosyal Yaşama Uyum Sürecinde Sportif Etkinliklerin Rolü. Ankara,
- Ilkım, M., Kalayci, M.C.K., Güleroğlu, F., Gündoğdu, C. (2018). Down Sendromlu Çocuklarda Sportif Etkinliklere Katılma Durumuna Göre Sosyal Uyum ve Beceri Düzeyinin İncelenmesi. İnönü University International Journal of Social Sciences 7, 162–172.
- Ilkım, M., & Akyol, B. (2018). Effect of Table Tennis Training on Reaction Times of Down-Syndrome Children. *Universal Journal of Educational Research*, 6(11), 2399-2403.
- Şahin, M. (2022). Down Sendromlu Bireylerin Sosyal Gelişimlerinde Sporun Etkisi: Dolayoba Bütünleşik Fiziksel Aktivite Merkezi Örneği. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 319-331.
- Şimşek, H. (2023). *Rehabilitasyon merkezlerine devam eden down sendromlu bireylerin rekreatif etkinliklere katılımlarının sosyalleşmeleri üzerine etkisi* (Master's thesis, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi).
- Tekin, A. ve Kaldırımçı, M. (2008). The effect of recreational physical exercise on physical condition and depression levels of elderly. *Turkish Journal of Geriatrics*, 11(1), 18-25.

TÜRK SİNEMA TARİHİNDE GÖSTERİME GİREN İLK ÖYKÜLÜ FİMLERDE EZBER BOZUMU: CASUS ve BİCAN EFENDİ BELEDİYE MÜFETTİŞİ

Doç. Dr. Müjgan YILDIRIM

Maltepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Çizgi Film ve Animasyon Bölüm Bşk. Maltepe university,
Fine Arts Faculty Head of Cartoon and Animation Department

ORCID ID: 0000-0000-1724-81550

ÖZET

Türk Sinema tarihi özellikle “Erken Dönem Sineması; 1896-1922” tartışmalarla dolu bir dönemdir. Belge ve bilgi azlığı nedeniyle aktarılan bir sinema tarihi anlayışı artık yerini yeni bulunan belgelerle değişmeye başlayan tarih anlayışına bırakmaya başlamıştır, bunun sonucunda da bazı kabuller değişirken bazıları da tamamen yer değiştirmeye yüz tutmuştur. İlk gösterime giren öykülü filmler konusunda sinemanın seyri Osmanlı’da, dünyadaki seyrinden farklı bir yolda ilerlemiştir. Dünya sinema tarihini sinematografin icadıyla Lumierre Kardeşler’in başlattığı 1895 yılı kuşkusuz öncesindeki süreçlerin sonucunda ortaya çıkmıştır. Fotoğrafın icadıyla başlayan süreç, Eadweard Muybridge’in (1878) hareketi arayan çalışmalarıyla taçlanmış, insanlık önce hareketi keşfetmeye sonra bu hareketi bir kompozisyon dahilinde sergilemeye başlamıştır.

İlk öykülü filmler açısından dünya sinemasına bakıldığında Grand Cafe’de (Indian Salonu) yapılan ilk gösterimdeki süresi bir dakikayı geçmeyen bu filmlerden biri olan “Bahçıvan ve Çocuk” adlı film ilk nüvelerinden biridir. Bir dakikalık bu görüntü, bir senaryo dahilinde (komedi) gösterimi gerçekleşmiştir. İngiltere’de 1904 yılında süresi dört dakikayı bulan Robert William Paul’ün “Buy Your Own Cherries” filmiyle ise dünya sinema tarihine “ilk sınıf farkını vurgulayan” film olarak geçmektedir. Atlantik’in öbür yakası Amerika’da Edison Company Vitagraph Stüdyoları’nda çektikleri “Prens Nikotin”, “Haunted Hotel”, “Enchanted Drawings” gibi filmlerle izleyicileri etkisine alırken, sinemanın kalbi Fransa’da George Meliese çektiği 531 kısa film ve kullandığı film hileleriyle sadece Avrupa’yı değil Amerika’yı da etkisi altına almıştır.

Sinematografin icadından sonra alt türlerin oluşmaya başladığı yüzyılın başlarında dünya sineması sanat akımlarının da etkisiyle beyazperde de belgesel sinemadan deneysel kadar değişik türlerde yansımaları bulurken, Osmanlı’da durum biraz daha farklı bir süreçte ilerlemekteydi. 1896 yılında halka açık gösterimlerin yapılmasıyla gösterim alanında zaman kaybı yaşamayan Osmanlı halkı, film çekme alanında aynı süreci ne yazık ki yakalayamamıştır. Yönetmenliğini Sedat Simavi’nin yaptığı Müdafa-i Milliye Cemiyeti adına çektiği “Pençe ve Casus” filmleri sinema tarihi kitaplarında 1917 yılında gösterime giren “ilk öykülü filmler” olarak belirtilmektedir. Bu makalenin amacı; gerçekten bu filmlerin Türk sinema tarihinde gösterime giren ilk öykülü filmler olup olmadığı konusunda bir tartışma yaratmaktır. Çünkü bulunan son

belgelerle ilk gösterime giren filmlerde bir değişiklik söz konusudur. Bu makaledeki çalışmanın ışığında Simavi'nin yönettiği Casus filmi ile şadi Karagözoğlu'nun yönettiği "Bican Efendi Belediye Müfettişi" 24 Eylül 1917 yılında Sabah Gazetesi'nde yayınlanan ilanla gösterime giren ilk öykülü filmler olma unvanını almıştır.

Anahtar Sözcükler: İlk gösterim, erken dönem, Türk sineması, Casus, Bican Efendi

A CHANGE IN THE FIRST FICTION MOVIES RELEASED IN THE HISTORY OF TURKISH CINEMA: CASUS ve BICAN EFENDI BELEDIYE MÜFETTİŞİ

ABSTRACT:

Turkish Cinema history, especially “Early Period Cinema; “1896-1922” is a period full of controversies. An understanding of cinema history that has been transmitted due to the scarcity of documents and information has now begun to give way to an understanding of history that has begun to change with newly discovered documents. As a result, some acceptances have changed, while others are on the verge of being completely replaced. Regarding the first-release narrative films, the course of cinema in the Ottoman Empire followed a different path from its course in the rest of the world. The history of world cinema undoubtedly emerged as a result of the processes before 1895, when the Lumiere brothers started with the invention of the cinematograph. The process that started with the invention of photography was crowned with Mybridge's works seeking movement, The process that started with the invention of photography was crowned with Eadweard Mubridge's(1878) works seeking movement. Humanity first began to discover movement in photography and then began to exhibit this movement within a composition.

When we look at the world cinema in terms of the first narrative films, the film called "The Gardener and a Child", which was one of the films whose duration did not exceed one minute in the first screening at the Grand Cafe (Indian Hall), is one of the first ones. This one-minute video was shown within the scope of a scenario (comedy). Robert William Paul's "Buy Your Own Cherries", which was released in England in 1904 and lasted four minutes, goes down in world cinema history as the first film that emphasized class difference. On the other side of the Atlantic, he impressed the audience with films such as "Princess Nicotine", "Haunted Hotel" and "Enchanted Drawings", shot at the Edison Company Vitagraph studios in America. In France, the heart of cinema, George Meliese influenced not only Europe but also America with the 531 short films he shot and the film tricks he used.

After the invention of the cinematograph, world cinema subgenres began to emerge at the beginning of the century. With the influence of art movements, it was reflected on the silver screen in various genres, from documentary to experimental. The situation in the Ottoman Empire was progressing in a slightly different process. The Ottoman people, who did not waste time in the field of screening with the public screenings in 1896, unfortunately could not achieve the same process in the field of filming. The films "Pençe ve Casus", directed by Sedat Simavi and shot on

behalf of the National Defense Society, are stated in cinema history books as the "first films with a narrative" released in 1917. The purpose of this article; It really aims to create a debate about whether these films are the first narrative films to be released in the history of Turkish cinema. Because with the latest documents found, there is a change in the films that were first released. In the light of the study in this article, the movie Casus, directed by Simavi, and "Bican Efendi Belediye Müffetişi", directed by Şadi Karagözoğlu, became the first narrative movies to be released with the advertisement published in Sabah Newspaper on September 24, 1917.

Keywords: First screening, Early period, Turkish cinema, Casus, Bican Efendi

YENİLİKÇİ PEDAGOJİ İLE İLGİLİ PROGRAM TASARIM ÖNERİSİ**Ümit ÖZDEMİR**

Doktora Öğrencisi

ORCID ID: 0009-0007-5778-6314**Doç.Dr. Duygu Gür ERDOĞAN**

Sakarya Üniversitesi Öğrt.Gör.

ORCID ID: 0000-0002-2802-0201**ÖZET**

Yenilikçi pedagoji sürekli bir araştırma sürecidir. Yenilikçi pedagoji öğrencilere inovasyon yetkinliği geliştirmeleri için ideal ortamı sağlayarak onları geleceğe hazır hale getirir. Yenilikçi pedagoji, bilgili, eleştirel düşünebilen, yaratıcı, problem çözebilen, bilgiyi yönetebilen ve analiz edebilen vatandaşlar yetiştirme sorumluluğuna sahiptir. Dolayısıyla bu çalışmada, ortaöğretim kurumlarında çalışan öğretmenlerin yenilikçi pedagoji durumlarını belirleyerek yenilikçi pedagojiyi durumlarını artırmaya yönelik bir öğretim tasarım modeli geliştirmeyi amaçlamaktadır. Öğretim tasarımı aşamasında ADDİE (analiz, tasarım, geliştirme, uygulama, değerlendirme) modelinden yararlanılmıştır. Araştırmanın analiz basamağında ihtiyaç analizi yapmak için nicel ve nitel yöntemlerden yararlanılmıştır. Nicel bölümde Süer S. Ve Oral B.(2021)'in geliştirdiği yenilikçi pedagoji ölçeği kullanılmıştır. 2023-2024 eğitim ve öğretim yılında Şanlıurfa merkez ilçelerdeki lise olmak üzere toplam 62 resmî okulda görev yapan 3057 öğretmen araştırmanın evrenini oluşturmakta olup tesadüfi örnekleme yöntemiyle seçilen 7 resmî okulda görev yapan 218 öğretmen araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. İhtiyaç analizi kısmında elde edilen verilerde öğretmenlerin yenilikçi pedagoji durumları orta düzeyde bulunmuştur. Deney ve kontrol gurubu çalışmasında kolaylık ve ulaşılabilirlik açısından Göbeklitepe Anadolu Lisesinden öğretmenler seçilmiştir. 20 kişilik deney grubu 20 kişilikte kontrol grubu olmak üzere 40 kişilik bir çalışma gurubu oluşturulmuştur. Araştırmada 6 haftalık bir yenilikçi pedagoji programı geliştirilmiştir. Program sonunda son test yapılmış olup ön test son test karşılaştırması yapılarak programın işlevselliğine bakılmıştır. Son test sonucu eğitim alanların yenilikçi pedagoji puanlarının arttığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Pedagoji, yenilikçi pedagoji, tasarım modeli, ADDİE

A PROGRAM DESIGN PROPOSAL FOR INNOVATIVE PEDAGOGY

ABSTRACT

"Innovative pedagogy is an ongoing process of exploration. Providing an ideal environment for students to develop innovation competencies, innovative pedagogy prepares them for the future. It holds the responsibility of cultivating citizens who are knowledgeable, critical thinkers, creative, problem solvers, capable of managing and analyzing information. Therefore, in this study, the aim is to identify the current state of innovative pedagogy among teachers in secondary education institutions and develop an instructional design model to enhance their innovative pedagogy practices. The ADDIE (analysis, design, development, implementation, evaluation) model was utilized in the instructional design phase. For the analysis stage of the research, both quantitative and qualitative methods were employed to conduct a needs analysis. In the quantitative section, the innovative pedagogy scale developed by Sürer S. and Oral B. (2021) was utilized. The study population consisted of 3,057 teachers serving in a total of 62 public schools, specifically high schools in the central districts of Şanlıurfa during the 2023-2024 academic year. The sample, comprising 218 teachers, was randomly selected from 7 public schools. The needs analysis revealed that teachers' innovative pedagogy practices were at a moderate level. For the experimental and control group study, teachers from Göbeklitepe Anatolian High School were selected for convenience and accessibility. A study group of 40 participants was formed, consisting of a 20-person experimental group and a 20-person control group. A 6-week innovative pedagogy program was developed in the research. At the end of the program, a post-test was conducted, and a comparison between pre-test and post-test scores was made to evaluate the effectiveness of the program. The results indicated an increase in the innovative pedagogy scores of the participants who received the training.

Keywords: Pedagogy, innovative pedagogy, design model, ADDIE."

İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ UYGULAMALARININ YERİNE GETİRİLMESİNDE HAT YÖNETİCİLERİNİN KRİTİK ROLÜ VE ÖNEMİ

Dr. Öğr. Üyesi Murat ATALAY

Akdeniz Üniversitesi

ORCID ID: 0000-0001-6408-3122

ÖZET

İnsan Kaynakları Yönetimi (İKY) uygulamaları, çalışanların performansını geliştirmek, motivasyonunu ve bağlılığını artırmak ve nihai olarak firma performansını iyileştirmek için kritik araçlardır. Etkili iş gücü planlaması, seçme ve yerleştirme, eğitim ve geliştirme, performans yönetimi, ücret ve yan haklar, çeşitliliklerin yönetimi, kariyer planlama, yedekleme planlaması, kuşaklararası yönetim stratejileri, liderlik geliştirme programları, iş gücünde dijital dönüşüm, terfi kararları ve çalışanların adanmışlığını artıran stratejiler; sıkça başvurulan İKY uygulamalarıdır. Günümüzde, çalışan yönetiminde artan esneklik ihtiyacı, istihdam ilişkilerindeki bireyselleşme eğilimi, çevik yönetim ve çevik İKY yaklaşımlarının benimsenmesi, endüstri 4.0'ın getirdiği dijitalleşme, yapay zekâ, makine öğrenmesi ve otomasyon gibi konuların öneminin artması, hat yöneticilerini İKY sorumlulukları ve uygulamalarının merkezine taşımıştır. Hat yöneticilerinin sorumluluk alanları genişletilmiş ve İKY uygulamalarında daha yetkili ve etkin hale gelmeleri sağlanmıştır. Bu gelişmeler, İKY'nin uzmanlık odaklı bir yapıdan, paylaşılan bir sorumluluk alanına evrilmesine neden olmuştur. Hat yöneticilerinin çalışanlarla olan yakınlığı ve aralarında geliştirdikleri sıkı ilişkiler, ortaya çıkan çatışmaların çözümü, çalışanların bağlılığı, adanmışlığı ve performansı üzerindeki etkileriyle onları İKY hedeflerinin gerçekleştirilmesinde kritik bir role yerleştirmektedir. Hat yöneticileri, astlarına en yakın olanlar ve onları en iyi tanıyanlar olarak, İKY sorumluluklarının paylaşılması ile daha güçlü ve etkin bir konuma gelmiştir. Bu durum, örgütsel hedeflere ulaşmada büyük sorumluluklar üstlenen hat yöneticilerini, çalışan kaynaklı problemleri ve günlük sorunları çözmeye daha aktif bir role taşımıştır. Dolayısıyla, İKY sorumluluklarının hat yöneticilere devredilmesi, çalışan performansının firma başarısına olan pozitif katkısı göz önünde bulundurulduğunda üzerinde durulması gereken önemli bir konudur.

Anahtar Kelimeler: İKY, Hat Yöneticileri, Yetki Devri

THE CRITICAL ROLE AND IMPORTANCE OF LINE MANAGERS IN THE FULFILLMENT OF HUMAN RESOURCE MANAGEMENT PRACTICES

ABSTRACT

Human Resource Management (HRM) practices are critical tools to enhance employee performance, increase motivation and engagement, and ultimately improve firm performance. Effective workforce planning, selection and placement, training and development, performance management, compensation and benefits, diversity management, career planning, succession planning, intergenerational management strategies, leadership development programs, digital transformation of the workforce, promotion decisions, and strategies to increase employee engagement are common HRM practices. In today's dynamic business environment, the demand for flexibility in managing employees, the trend towards personalization in employment relations, the adoption of agile methodologies in management and HRM, along with the rising significance of digitalization, artificial intelligence, machine learning, and automation heralded by Industry 4.0, have positioned line managers at the forefront of HRM responsibilities and practices. This shift has expanded line managers' responsibilities and enhanced their authority and efficacy in HRM practices. Such developments have transitioned HRM from a specialty-centric structure to a shared responsibility paradigm. The proximity of line managers to employees and the strong relationships they forge position them as pivotal in achieving HRM objectives through their influence on conflict resolution, employee commitment, dedication, and performance. With their intimate knowledge of their subordinates, line managers have grown more influential and effective by sharing HRM responsibilities. This shift has propelled line managers, who play a significant role in attaining organizational goals, into a more active stance in addressing employee-related issues and day-to-day challenges. Thus, the delegation of HRM responsibilities to line managers emerges as a critical consideration, given its positive impact on employee performance and, by extension, firm success.

Key words: HRM, Line Managers, Delegation of Authority

MAHMÛR VE SÜZGÜN BAKIŞ: KLASİK TÜRK ŞİİRİNDE NERGİS**Arş. Gör. Tarsus Üniversitesi Hilal YİĞİT****ORCID ID: 0000-0002-3516-1360****Uzm. Öğr., MEB, Karden KARAKOÇ****ORCID ID: 0000-0003-4383-7794****ÖZET**

Sudaki aksini görünce kendine meftûn olan ve yansımasından ayrılamaması sonucunda bulunduğu yerde ölen Narkisos'un mitolojik hikâyesi geniş bir coğrafyada pek çok kültür üzerinde etkili olmuş ve dünya edebiyatı mahsullerinde kendini göstermiştir. Beyaz ve sarı taç yaprakları, yuvarlak çiçeği, taç yapraklarının eğik ve yere yakın olması, ince, zarif görüntüsü, kokusu, suya ihtiyaç duyması, meyvesiz oluşu ve daha pek çok özelliği sebebiyle nergis -daha az kullanılan ismiyle abher- klasik Türk edebiyatının teşekkül döneminden beri yaygın olarak kullanılan bir teşbih unsurudur. Kasidelerde bahar vakti âlemi tasvir etmek için kullanılan nergis aşk konulu şiirlerde ayrılık derdiyle hastalanmış, benzi sararmış, solgun ve yaralı aşığı anlatır. Baygın şekilde bakan nergisin Klasik Türk edebiyatındaki en temel kullanımı sevgilinin gözüyle benzerliği sebebiyledir. Sevgiliyi niteleyen şiirlerde sevgilinin fitneler düzen, kan döken, süzgün bakışı nergise benzetilir. Sevgilinin bakışları nergis-i şehlâ, nergis-i mahmûr ve nergis-i mest gibi tabirlerle anlatılır. Nergis süzgün bakışları andırması hasebiyle ekseriyetle gözle ilgi kurularak anlatılır. Nergis uykuludur, geceden kalma sarhoşluğun sabah vakti baş ağrısını çeker. Altın renkli çiçekleri dolayısıyla altın renkli bir kadeh gibidir ve zerrin-kadeh şeklinde adlandırılır. Yahut nergis elinde daima altın renkli bir kadehle dolaşır. Kimi zaman gözlerinde usanç ve bıkkınlık olan nergis; nazar sahibidir, aşk meclisinin yabancısı değil aşinasıdır. Kıyamete dek çektiği intizar ve sonu gelmeyen bekleyişleriyle ünlüdür. Bazı beyitlerde ise nergis gaflet uykusuna dalmış, basiretsiz aşığı simgeler. Kozmik âlemlle ilişkili beyitlerde ise nergis yeryüzünün güneşi ve bahçenin süreyyasıdır. Klasik Türk Edebiyatında pek çok beyitte nergisin kullanımına rastlanmakla beraber şairler nergis redifli kaside ve gazeller de söylemişlerdir. Bu çalışmada nergisin klasik Türk edebiyatındaki genel kullanımı ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, Sevgili, Âşık, Nergis

GROGGY AND MELANCHOLIC GAZE: NARCISSUS IN CLASSICAL TURKISH POETRY

ABSTRACT

The mythological story of Narcissus, that became enamored with its own reflection in the water and died unable to tear itself away from it, has had a significant influence on many cultures across a wide geographical area and has manifested itself in literary works worldwide. With its white and yellow petals, round flower, downward-leaning petals close to the ground, delicate appearance, fragrance, need for water, fruitlessness, and many other characteristics, the narcissus—also known by its less common name, "abher"—has been a widely used metaphorical element in classical Turkish literature since its formative period. In odes, the narcissus is used to depict the world during springtime, while in love poems, it portrays the lovesick, pale, and wounded lover afflicted with the pain of separation. The most fundamental usage of the narcissus in Classical Turkish literature is due to its resemblance to the lover's gaze. In poems describing the beloved, the narcissus is likened to the beloved's gaze, which schemes, sheds blood, and is melancholic. The beloved's gaze is described using terms like "narcissus of intoxication," "narcissus of drowsiness," and "narcissus of intoxication." Due to its resemblance to a melancholic gaze, the narcissus is predominantly described in relation to the eyes. The narcissus is drowsy, suffering the headache of morning after the drunkenness of the night before. With its golden-colored flowers, it resembles a golden cup and is referred to as a "golden cup." Alternatively, the narcissus always wanders with a golden cup in hand. Sometimes, the narcissus, with weariness and fatigue in its eyes, is said to be knowledgeable of the affairs of love. It is familiar with, not a stranger to, the assembly of love. It is famous for its enduring anticipation and endless waiting until the end of time. In some verses, however, the narcissus symbolizes a lover who has fallen into the slumber of negligence, lacking foresight. In verses related to the cosmic realm, the narcissus is the sun of the earth and the luminary of the garden. While the usage of the narcissus is found in many verses of Classical Turkish Literature, poets have also mentioned the narcissus in rhymed odes and gazelles. This study will explore the general usage of the narcissus in classical Turkish literature.

Keywords: Classical Turkish Literature, Beloved, Lover, Narcissus

GİRİŞ

Çok zengin bir hayal gücüne sahip olan divan şairleri şiirlerinde bitki, ağaç ve çiçekleri değişik çağrışımlar ve bağlamlarda kullanmışlardır. Çiçekler; renk, koku, güzellik, görünüş, şekil vb. yönleriyle daha ön plana çıkmıştır. Çiçekler daha çok sevgilinin güzelliğini anlatmada kullanılmıştır. Sevgilinin yüzü güle, saçları sümbüle, boyu serviye benzetilmiştir. Divan şiirinde en çok kullanılan çiçeklerden biri nergistir. Şubat ve mart aylarında çiçek açmaya başlayan nergis

baharın en erken çıkan çiçeklerinden biridir. Nergisin ortasında sarı renkli daire şeklinde çanaklı bir yapı ve çanağın kenarlarında altı tane beyaz yaprak vardır. Soğanlı bir bitki olan nergisin sapının ucundaki çiçeği hafif yere eğiktir.

Fars, Türk, Yunan gibi farklı kültürler ve coğrafyalarda bilinen nergisin Batı mitolojisinde önemli bir yeri vardır. Narsis ve Narkisos olarak da anılan nergis mitolojiye göre çok güzel ve aşktan anlamaz bir delikanlıdır. Nergis'i sevip de aşkından ızdırap çeken kızlar onu tanrılara şikâyet ederler. Tanrıların cezalandırması sonucu nergis deredeki aksini görüp âşık olur. Kendini seyredirken de suya atlayıp boğulur. Nergisin vücudu çürüyünce yerinde, göze benzeyen çiçek biter. Bu çiçek güzellere hayran ve baygın şekilde bakar (Pala, 2010:356).

Nergis, Doğu kültüründe de önemli bir yere sahiptir. Şarkta bir efsaneye göre de Gül ile Nergis arasında bir aşk yaşanmış. Bu iki sevgiliden Nergis göz şeklinde bir çiçek hâline sokulmuş ve kıyamete kadar hicrân ve intizâr çekmeye mahkûm edilmiştir. (Pala, 1989: 388).

Bu çalışmada nergisin klasik Türk şiirindeki kullanımları, nergisle yapılan benzetmeler örnekleriyle birlikte dikkatlere sunulmuştur. Ancak konunun genişliği ve nergisle ilgili beyitlerin çok fazla olmasından dolayı beyitler arasından seçme yapılarak nergisle ilgili en yaygın kullanımlar sınırlı örneklerle incelenecektir.

1. Sevgilinin Süzgün Bakışlarında Nergis Temaları

1.1. Nergis ve Nergis-i Şehlâ

Nergis klasik şiirde temel olarak sevgilinin gözüyle benzerlik ögesi olarak kullanılır. Nergisin bitkisel özellikleri klasik şiirdeki anlam çerçevesinin oluşumunda etkili olmuştur (Bayram, 2007:214). Klasik şiirde göz, sevgiliye dair güzellik unsurlarının tamamını üzerinde taşır ve en çok zikredilen güzellik unsudur. Şekli açısından nergisi andırır (Pala, 2010:101). Asaf klasik edebiyatın estetik anlayışından hareketle sevgilinin gözlerini nergise, kaşlarını hilale benzetir. Sevgilinin saçları ve yüzü ise şebboy kokusuna denktir:

Çün dîdelerüñ nergise kaşuñsa hilâle

Gîsü vü hatuñ nûkhet-i şeb-bûya mu'âdil (Kaya, 2009:688)

Klasik Türk edebiyatında nergis ile göz arasında şekil ve renk bakımından ilişki kurulup nergis çiçeğinin ortasındaki sarı renkli kısım göz bebeğine, kenardaki yapraklar ise kirpiklere benzetilmiştir. Behiştî'ye göre "bilenler" sevgilinin nergis gibi gözlerinin şevkinden gül bahçesinde dünyayı fenaya verir. Şair burada bütün varlığı sevgilinin nergis gibi gözleri karşısında değersizleştirir. Fatih Sultan Mehmet Han ise kendisini bülbüle, sevgiliyi nazlı bir goncaya benzetir. Nazlı bir gonca gibi olan sevgili naz uykusuna yatmıştır. Şairse bülbül gibi binlerce

figanla sevgiliyi aramaktadır. Aşığın bu figanından gözleri nergis gibi olan nazlı sevgili, uykusundan uyanır:

Bak a ey gözleri nergis ne gülşensin ki şevkuñden
Fenâya virdi dünyâyı bilenler bu gülistânda (Aydemir, 1999:458)
Uyurmuş bilmedüm bülbül-misâl itdüm hezâr efgân
Meded ol çeşmi nergis gonca-i nâzı uyandırdum (Doğan, 2023:376)

Nedim için şahin gözlü keklük gibi gönlün ızdırıp ve sıkıntı içinde olması garip değildir. Çünkü şairin yanından sevgili bir kez geçmiştir ve âşık oarada nergis bakışlı sevgiliyi süzmüştür.

Aceb mi kebk-i şâhin-dîde veş dil pîç ü tâb olsa
Süzüp ol nergis-i pürkârı bir kez geçdi yanımdan (Macit, 2017:252)

Nergis klasik Türk edebiyatında şehlâ kelimesiyle sıklıkla kullanılmıştır. Klasik şiirde sevgilinin gözleri ya siyah ya da elâ (şehlâ)'dır. Sevgili şehlâ bakışlarıyla harikülade ve ideal bir güzeldir (Pala, 2010:101). Behiştî'nin aşağıdaki beytinde sevgilinin elâ gözleri âşıkların gözlerinden huzur uykusunu, gönüllerinden karar ve sükûnu kaçıtır. Asaf'a göre ise âşığın hatrını mahzun edip göz yaşlarını akıtır. Bâkî'ye göre gönül hastası, yabancıнын gamzesini değil sevgilinin nergis-i şehlâ gözlerini gözetir:

Dîdeden hâb-ı huzûr ol nergis-i şehlâ kapar
Dilden ârâm u karâr ol çeşm-i şûh u şeng alur (Aydemir, 1999:274)
Hâtır mahzûn idüp bu dîdeyi giryân iden
Kâkül-i seb-rengidür hem nergis-i şehlâsıdır (Kaya, 2009:502)
Gamze aslâ gözine kimseyi hiç ildürmez
Yine dil hastesin ol nergis-i şehlâ gözedür (Küçük, 2015:103)

Gözün görevi görmek olmasına rağmen klasik şiirde sevgili daima görmezden gelir (Pala, 2010:101). Aşağıda yer alan kıtada Şeyh Galip gönlün pervane misali mahabbete gark olduğunu ancak nergisin gözlerinin bülbüldeki bu hâli görmeyip mahabbetin farkını idrak edemediğinden yakınır:

Bezm-i taraba şu'le verip berk-i mahabbet
Pervâne-veş olmakda gönül gark-ı mahabbet
Bülbüldeki hâli göremez dîde-i nergis
Her dilber-i ranâ edemez fark-ı mahabbet (Okçu, 2011:597)

1.2.Nergis-i Mest ve Nergis-i Mahmûr

Mitolojiye göre Narkissos'un öldükten sonra nergis çiçeğine dönüşmüştür. Mitolojiden gelen “narsisizm” psikolojide “kendine hayranlık” olarak tabir edilen bir terim haline gelmiş; narkoz ve

narkotik kelimeleri de aynı kelimedenden türemiştir. Nergisin de bünyesinde uyuşturucu bir madde vardır. Klasik Türk şiirinde nergisin mitolojik kökeni ile çanağı ve kâseyi andıran şekli içki kadehini çağrıştırmış; nergis mest, hûmâr, mahmûr olarak tasavvur edilmiştir (Ayvazoğlu, 2020:226). Şehlâ göz aynı zamanda mahmurluğu ile ünlüdür. Asaf sevgilinin nergis gözlerinde humar eserlerinin varlığını haber verir. Diğer bir beytinde ise sevgilinin elâ gözlerindeki sarhoşluğu ayrılık yurdunda karar kılan âşığın yegâne ilacı olarak tavsif eder:

‘Ale’s-sabâh varak jâle görmis ey Āsaf

Gözinde nergis-i yârûñ humâr eserleri var (Kaya, 2009:466)

Temkîn-i hecr ü ‘aşka devâ-sâz olur ruhı

Likin humâr-ı nergis-i şehlâdadur ‘ilâc (Kaya, 2009:427)

Klasik şiirde sevgilinin gözleri baygın görünüşüyle bir sarhoşu andırır. Bu nedenle mesttir. Onun mestliği bazen gurur bazen de nazdan kaynaklanır (Pala, 2011:101). Şair nedim sevgilinin mest gözlerini nergisî cizgileri hasebiyle meyhaneye teşbih eder. Sevgilinin nergisî hatlı mest bakışları âşıkları aşk sarhoşu kılar. Nedim’in bir diğer beytinde sevgilinin mestliği nazından dolayıdır. Şair, naz sarhoşu olan sevgilinin hasta bir nergis gibi olan baygın bakışlarının âşığa şarap kadehinin verdiği tesiri verdiğini ifade eder:

Hatt-ı reyhânın ki nesh-i nüsha-i reyhânedir

Çeşm-i mestin nergisî hattıyla bir mey-hânedir nedim (Macit, 2017:281)

Gerdiş-i sâgar kadar hâlet verirdi âşıkâ

Tıfl iken ol mest-i nâzın nergis-i bîmâresi (Macit, 2017:274)

Âşık açısından göz, sevgiliden gelen her türlü cefa ve mihnetin kaynağıdır (Gönel, 2010: 247). Fuzûlî sevgilinin nergis gibi olan mest gözlerinin eleminden dolayı hastalanır. Âşığın ciğer kanı sevgilinin inciler saçan kırmızı dudakları içindir. Şeyh Galip’e göre sevgilinin gözleri siyah ve mahmur bir nergis gibidir. Şair sevgilinin çokça sihir yapan süzgün bakışlarındaki fitnelere hayranlıkla “maşallah” cevabını verir. Sehhâr gözün büyüleyicilik özelliği ile ilgilidir. Sevgilinin sihir gibi büyüleyici bakışları karşısında yüzlerce âşığı çaresizdir. Sevgilinin nergis gözleri, çaresiz âşıklar arasında fitne ve kargaşaya sebep olur. Şeyh Galip sevgilinin büyüleyici, süzgün bakışlarının yarattığı kargaşa ve fitnenin hakkını “maşallah” lafzı ile teslim eder. Böylelikle sevgilinin güzelliğini takdir eder:

Bîmâr tenim nergis-i mestin eleminden

Hûnin ciğerim lâ’l-i dür-efşânın içindir (Parlatır, 2014:227)

Çeşm-i bed-vâr siyeh nergis-i mahmûrundan

Fitne-i gamze-i sehharına mâ şâ’a’llâh (Okçu, 2011:552)

1.3.Nergis-i Fettân ve Nergis-i Hûn-rîz

Klasik Türk şiirinde sevgilinin büyüleyici bakışları aynı zamanda çokça fitne yaratan ve kan dökken olarak adlandırılır. Sevgilinin gözlerini nergis-i fettân olarak adlandıran şairler için sevgilinin en büyük özelliği gözleriyle âşıklar arasında fitneler koparması, onları belâ ve zahmete sürüklemesi ve âşıkların kanını dökmesidir. Şair Bâkî sevgilinin dağınık saçlarından nice belâlâr çekilmesi, çokça fitneler düzen nergis gibi gözlerinden ise nice fitneler kopması gerektiğini ifade eder:

Ne belâlâr çekile zülf-i perîşânuñdan

Ne fiten kopsa gerek nergis-i fettânuñdan (Küçük, 2015:227)

Nedîm sabah esintisinden sevgiliye dair haberler almak arzusundadır. Şair, fitneler saçan nergis gibi sevgilinin gönül çelen saçlarında inleyen Nedim'in gönür olup olmadığını merak eder. Bir başka deyişle sevgilideki aksini öğrenmek sabah yelinden öğrenmek ister Nedim diğer beytinde sevgilinin gözlerini siyah ve elâ renkleri dışında gül renkli olarak tasvir eder. Nergis, sevgilinin gül renkli gözleri gördüğünde badem çiçeğinin rengini gönül kanından almaması mümkün değildir:

Zülf-i dil-berde sabâ yokla Nedîm-i zârı

Görünür mü aceb ol nergis-i fettâna göre (Macit, 2017:257)

Çeşm-i gül-gûnun senin mümkün midir nergis görüp

Hûn-ı dilden çün gül-i bâdâm rengîn olmaya (Macit, 2017:266)

Sevgilinin mest gözleri nergis-i hûn-rîz lafzıyla kan dökücü özelliği ön plana çıkartılarak anlatılır. Bâkî için sevgilinin süzgün bakışlarından fırlayıp aşığın gönlüne saplanan oklar hayli geçkindir.

Bu kan dökünü özelliği ile sevgilinin gözleri de mesttir, âdeta âşıklarının kanını içerek sarhoş olmuştur. İkinci beyitte Fuzûlî sevgilinin âşıkların kanlarıyla sarhoş olduğunu açıkça dile getirir. Şair birçok şarap içen kimse gördüğünü fakat hiçkimsenin böyle sarhoş olmadığını ifade eder.

Gerçi gâyet mestdür ol nergis-i hûn-rîzler

Katı geçkindür velî ol gamze-i ser-tîzler (Küçük, 2015:112)

Meger kan içmek ile esrimiştir nergis-i mestin

Besî mey nüş edenler gördüm olmaz böyle kan sarhoş (Parlatır, 2014:264)

2.Hasta Bir Âşık Olarak Nergis

Nergis klasik şiirde aşk illetine yakalanmış hasta ve muztarip bir âşığı temsil eder. Asaf sevgilinin âşıklarını hasta nergislere benzetir. Bu gönül hastalarına bir an bile sıhhatin erişmesi mümkün değildir. Avnî'ye göre sevgilinin şehlâ gözlerini gördüğünden beri nergis sevgilinin hastası

olmuştur. Hastalığı nedeniyle de sürekli başı titrer. Şair nergis çiçeklerinin rüzgârın etkisiyle hafifçe sallanması hadisesini âşığın nazlı servi gibi olan sevgilinin elâ gözlerini görmesile hastalanması ve hastalıktan titremesine teşbih etmiştir:

Nergisleri cānānuñ her demde k'ola bīmār

Bir ān irisür mi hiç dil-hastelere sıhhat (Kaya, 2009:415)

Çeşm-i şehlâñi görelden bâğda ey serv-i nâz

Başı ditrer nergisüñ kim oldı bî-māruñ senüñ (Doğan, 2023:332)

Bâkî aşağıdaki beyitte âşığın korkusuz ve sarhoş bir nergis gibi olması gerektiğini belirtir. Gül yüzlü sâkînin ayağını öpmek isteyen bir âşığın, kendisini başını vermeye hazır korkusuz bir nergis gibi sarhoş eylemesi gerekir. Bir diğer beyitte ise şair, sevgilinin uğruna nergis gibi benzi sararıp hastalansa bile kendisine ağır gelmeyeceğini fakat sevgilinin buna rağmen âşığına nazar kılmayacağını ifade eder.

Pây-bûsın isteyen ol sâkî-i gül-çihrenüñ

Kendüyi nergis gibi mest-i ser-endâz eylesün (Küçük, 2015:245)

N'ola nergis gibi beñzüm sararsa

Nazar kılmaz baña ol çeşm-i fettân (Küçük, 2015:247)

3. Altın Kadeh, Humar ve Nergis

Divan şiirinde nergis çiçeğinin çanak şeklindeki yapısı kadehe, rengi ise altına benzetilerek altın kadeh olarak tasavvur edilmiştir. Aşağıdaki beyitlerde nergis, aşk bahsinden ve sevgiliden bağımsız olarak şiire konu edilmiştir. İlgili beyitlerde nergis, çiçeğinin yapısıyla altın kadeh gibi ya da elinde altın kadeh bulunduran bir mest gibi tasavvur edilir. Ahmedî bahariye kasidelerinde nergisi elinde kadeh ve başında humar ile tasvir eder. Humar içki içildikten sonra ayılma sırasında hissedilen sersemlik ve özellikle baş ağrısıdır (Pala, 2010:212). Aşağıdaki beyitte şair, lâlenin nergise gece şarap sunmasından dolayı nergisin sabah vakti uykulu ve humar ile dopdolu olduğunu ifade eder. Lale, diğer bir beyitte yine sâkî gibi tasavvur edilir. Lale eline altın kadeh alır çünkü nergisin başındaki humar devam etmektedir. Üçüncü beyitte lale çiçekleriyle fağfur şeklinde nergis ise elindeki kadehle zevk ve eğlence sembolü olan İran hükümdarı Cem şeklinde tasavvur edilir.

Meger ki nergise lâle-piyale sundı gice

Ki subh-dem gözi toptoludur humarıla h'âb (Akdoğan, 2017:32)

Lâle almışdur eline sebze de zerrîn-kadeh

Çünkü gördi nergisüñ başında var-durur humâr (Akdoğan, 2017:75)

Başında lâlenüñ uş tâc şöyle kim fagfûr

Elinde nergisün uş câm şöyle kim Cemdür (Akdoğan, 2017:102)

Bâkî nergisi elinde altın kadehle dolaşan bir ser-mest olarak tasavvur eder. Safa meclislerinde güllerin açılmasının vaktidir. Bu mecliste altın kadehi eline alması uygun olan da nergistir. Diğer bir beyitte şair, gül bahçesinde nergis gibi altın kadehi elime alsaydı âlemi gözüme göstermez idim diyerek âlemi idrak edemeyecek kadar mest olacağını bir başka açıdan ise âleme kıymet vermeyip sermestliği önemseydiğini ifade eder. Rind bir şair olan Bâkî, nergisin mütemadiyen kadehi eline alıp çimenlikte eğlendiğini ve sanki işret kadehinin nergis-i meste ezelde sunulmuş olduğunu ifade eder:

Demidür bezm-i safâda açıla süfre-i gül

Yiridür nergis alursa ele câm-ı zerrîn (Küçük, 2015:247)

Gözüme ‘âlemi göstermez idüm nergis-vâr

Sahn-ı gül-şende alaydum elüme câm-ı zeri (Küçük, 2015:299)

Ayagı elde ‘ayş eyler çemende baş kaldurmaz

Sunılmış sâgar-ı ‘işret ezelden nergis-i meste (Küçük, 2015:271)

Nef’î, nergisin cömertlik feyzi ile neşv ü nemâ bulduğunda altın kadehi elinden düşürmeyeceğini ifade eder. Şeyhülislam Yahya ise nergis ve lâleyi ellerinde kadehle dolaşan hemcelis şeklinde tasavvur eder. Nergis ve lâle ellerinde kadehlerle çimenliklere geldiğinde şair sâkiye seslenerek kadehi gül renkli şarap ile tamamen doldurmasını ister:

Nergisin düşmez idi câm-ı zeri destinden

Bulsa ger feyz-i nem-i cûdu ile neşv ü nemâ (Akkuş, 2018:79)

Nergis ü lâle çemen sahnına geldi câm ile

Sâkiyâ câmı pür eyle bâde-i gülfâm ile (Kavruk, yılıyok:411)

Asaf, nergisi sarhoşluktan eli ayağı titreyen ve titremeleri nedeniyle elindeki kadehi düşüren bir ser-mest olarak tasavvur eder. Diğer beyitte ise şair nergis gibi bahçede eline altın kadehi alsa âlemi gözüne almayacağını veya bir başka deyişle varlığa bir kıymet vermeyip zevk ve neşe içinde yaşayacağını ifade eder:

Bir nice demde nergis-i zerrin seyr idün

Lerzân olur ayağ u eli sağarı düşer (Kaya, 2009:491)

‘Aynuma almaz idüm ‘âlemi misl-i nergis

Sâha-i bâğda alsaydum ele câm-ı zeri (Kaya, 2009:861)

4.Estetik Söylem İçinde Nergisin Nazarı

Klasik şiirde nergis göze benzetilmesinden ve gözle olan ilgilerinden dolayı nazar, muntazır olma, göz dikme, yolu gözleme ve bekleyiş gibi manaları vurgulamak için de kullanılmıştır. Avnî’nin

aşağıdaki beytinde gözleri şehla sevgili bahçeyi seyretmeye geleceği için nergis yola göz dikmiş, şimşir ağacı ise bekleyiş içinde gözetleyerek durmaktadır:

Göz diküp nergis yola şimşad durmuş muntazır

Seyr-i bâğa gûyiyâ ol gözleri şehla gelür (Doğan, 2023:191)

Bâkî, gülün sevgilinin hasretiyle kulağını yollara tutmasını bir başka deyişle teyakkuz hâlinde bir bekleyişle nergis gibi kıyamete dek sevgiliyi gözlemesini söyler. Şair bu bekleyiş temalarıyla sevgilinin kıymet ve güzelliğini anlatmak istemektedir. Bir diğer beyitte sevgilinin mahallesinin toprağına nergis gibi muntazır olmasının garip olmadığını çünkü hasta gözlerinin sürmeye muhtaç olduğunu ifade eder. Bâkî üçüncü beytin yer aldığı gazelin matla beytinde güzellerin aslında çılgın aşıklarına meyl ettiklerini ve gönül kapalı sevgilinin istignasına âşıkların aldırış etmemesi gerektiğini tavsiye eder. Sevgili âşığına bakmasa bile güle benzeyen kulağı ondandır. Bu meyli ve alakasına rağmen âşığına bakmamasının sebebi gözlerine istigna sürmesinin çekilmiş olmasındandır. İstigna zengin ve mükemmel olma, muhtaç olmama, kanaatkâr ve tok gözlülük gibi manalardan hareketle sevgilinin âşıklara ihtiyaç duymaması, âşığına iltifat etme tenezzülünde bulunmaması ve nazlanması anlamına gelmektedir. Bâkî klasik şiirin sevgili anlayışında yer alan âşıklarına aldırış etmeme, gözlerini âşıklara çevirmeme, ilgisiz ve habersiz görünme temalarını sevgilinin istigna makamında olmasıyla açıklar:

Gül hasretüñle yollara tutsun kulagını

Nergis gibi kıyâmete dek çeksün intizâr (Küçük, 2015:57)

Muntazır olsa n'ola nergis gubâr-ı kûyına

Tûtiyâya Bâkiyâ muhtâc olur çeşm-i 'alîl (Küçük, 2015:201)

Bakmaz ammâ sendedür gül gibi gûşu n'eylesün

Kühl-i istignâ çekilmiş nergis-i ra'nâsına (Küçük, 2015:254)

Behiştî sevgiliye nazarının değmemesi için nergisin a'ma olarak yaratıldığını söyler. Ahmedî nergisi şiirlerinde en çok kullanan şairlerdendir. Şairin nergise dair yaygın kullanımlardan farklı tasavvurları da söz konusudur. Ahmedî'nin muhayyilesinde, baygın bakışları andırmasından hareketle nergisin gözlerinde yorgunluk ve usanç vardır. Nergis cihanı bütünüyle usanç içinde görür. Üçüncü beyitte şair nergisin gözünün itibar ile karardığını ifade eder. Şair nergisi itibar uğruna daima zahmet çeken ve sürekli çalışmakla meşgul biri gibi tasavvur eder. Nergis itibar için meşakkate çok nazar ettiğinden gözleri kararmıştır:

A'mâ yarattı Hazret-i Hak çeşmüm nergisin

Gülşende tâ ki deymeye andan saña nazar (Aydemir, 1999:279)

Nergisüñ gözlerine düşdi fütür

Çünkü gördi cihânı pür-feterât (Akdoğan, 2017:40)

Karardı nergisün gözi çün i'tibâr-ıla

Ol sun' kâr-gâhına çoğ eyledi nazar (Akdoğan, 2017:104)

5.Sâhib-Nazar ve Gaflet Uykusuyla Mahmur Nergis

Nergis, gözle ilgisinden dolayı tasavvufî şiirlere de konu olmuştur. Ahmedî gül gibi keşfe mazhar olmak için evvelâ nergis gibi bir nazara sahip olunması gerektiğini ifade eder. Gül burada irşad makamına ulaşmış sufiyi nergis-misal nazar ise tasavvufun başında ve sonunda mütemadiyen bulunması gereken basireti simgelemektedir. Bu bakımdan nergis de sâlike tekabül eder. Yer ve gök rahmet eserleriyle doludur ve bir kimse nergis gibi nazara sahip olduğunda gül gibi keşfe mazhar olmaktadır:

Gül bigi keşf isteseñ nergis-misal itgil nazar (VII/9)

Rahmet âsârına kim tolmış-durur arz u semâ Ahmedi (Akdoğan, 2017:26)

Aşağıdaki beyitlerde nergis sâhib-nazar olarak tasavvur edilir. Şeyhülislam Yahya baş gözüyle görüldüğü gibi açıkça gören bir nazar sahibine işaret eder. Âlemde nergis gibi bir sahib-nazar arar. Çile ile uyanık kalıp meşakkat yolunda benzi solan insan, bu âlemde nergis gibi bir sabih-nazar gözler. Bu husus iki şekilde yorumlanabilir. Öncelikle sufi, çektiği çile ve meşakketlerin sonucu nergis gibi nazar sahibi olmayı bekler. Bir diğer açıdan ise bu meşakkat içinde kendisine yol gösterecek bir nazar sahibi yani insan-ı kâmil arar:

Gözüm gibi görüp baş üzre turmak nicolur seyr it

Bana âlemde nergis gibi bir sâhib-nazar göster (Kavruk, Yılyok, 121)

Gözin yummaz ruhını zerd ider râh-ı meşakkatde

Şu kim nergis gibi âlemde bir sâhib-nazar gözler (Kavruk, Yılyok, 146)

Şeyh Galib'in aşağıdaki beyitlerinde nergis aşk meclisine âşına, nazar sahibi ve Hak sarhoşu bir sufidir. Nergis aşk mestidir bu nedenle altın kadehin safasına aldırış etmez. Şair için gözün kimyası ancak mahmur nergisdir. Nergis sevgilinin güzellik bağına gözlerini dikmeye layıktır. Çünkü o hakikat bahçesinin yabancısı değil aşinasıdır:

Bakmaz safâ-yı sâgar-ı zerrîne mest-i aşk

Kimyâ-yı ayn o nergis-i mahmûrdur bana (Okçu, 2011:347)

Göz dikse bâğ-ı hüsnüne şâyestesidir anın

Bîgâne görme nergisi çeşm âşinâsıdır (Okçu, 2011:409)

Fuzulî aşkın kadehi ile haraptır. Şair bu nedenle mest bir nergisin hâlini bilir. Zaten harabat ehlinin hâllerini ancak hammâr/şarap satan kimse bilir. Nergis, burada aşkın şarabıyla mest olmuş âşığı simgeler. İkinci beyitte sevgiliye gül bahçesinde saçmak için her bir nergis başında altın tabak

götürür. Şair nergisin çiçeklerini altın tabaga benzetir. Gül bahçesinde sevgiliye saçılacak bu çiçekler Hakk'a götürülecek hediyelerdir. Mevlânâ'ya göre nefeslerimiz arındığında bekâ yurduna bizden bir hediye olarak yükselir (Mevlânâ, 2015:64). O hâlde gül bahçesinde sevgiliye hediyeler saçmak için başında altın tabakla dolaşan nergis, sevgiliye arınmış nefesini ve riyazetini hediye eden nefsi tezkiye olmuş sufiyi simgelemektedir:

Harâb-i câm-i aşkım nergis-i mestin bilir hâlim

Harâbât ehlinin ahvâlini hammâr olandan sor (Parlatır, 2014:248)

Sana gül-şende nisâr etmek için her nergis

Götürüptür başa altın dolu bir sîm tabak (Parlatır, 2014:281)

Nergis'in aşağıdaki beyitlerde gaflet, gaflet uykusu, basiretsizlik gibi temelar etrafında yoğunlaşmıştır. Aşağıdaki beyitte Şeyh Galib şuh nergisde görülenin naz neşesi değil uyku sarhoşluğu değil tegafül kokusu olduğunu ifade eder. Nergisin gafleti simgelediği en güzel beyitlerden olan Behiştî'nin aşağıdaki beytinde nergis gaflet uykusuna olan aşırı arzusu ile tasavvur edilir. Şair, gülün nergis gibi gaflet uykusuna yatıp seher vakti gül bahçesini ziyaret etmemesinden yakınır.

Neş'e-i nâz degil serhoşî-i hâb degil

Nergis-i şühdaki bûy-ı tegâfüldür bu (Okçu, 2011:537)

Niçün nergis gibi ey gül harîs-i hâb-ı gafletsin

Sabâ gibi gülistân seyrin itmezsın seherlerde (Aydemir, 1999:169)

Aşağıdaki beyitlerde nergis ve sevgilinin gözü arasında ilgi kurulur ancak nergis sevgili arasında da zıtlık kurulur. Nefî'ye göre nergis dahi sevgilinin gözlerine hayrandır ancak sevgilinin gözlerinde basiret vardır nergiste ise harap sarhoşluk. Bu sarhoşluğu nedeniyle nergis sevgilinin gözleri gibi bir gözlerine öykünür. İkinci beyitte Bâkî ise Nergis yokluk uykusundan uyanmadan evvel sevgilinin gözlerine hayrandır:

Öykünürmüş çeşm-i yâra Nefiyâ nergis dahi

Yok imiş anda basîret var ise mest-i harâb (Akkuş, 218:240)

Âşüfte olup ol göze hayrân u zâr idüm

Nergîs henüz h'âb-ı 'ademden uyanmadın baki (Küçük, 2015:271)

Nefî, Vezir-i azam Muhammed Paşa için söylediği kasidede nergisle mahmurluk ve gaflet arasında ilgi kurar. Başvezirin emr ve nehyi ihtisap edip âlemi kapladığında bir başka ifadeyle başvezir hakikate uygun davranarak güzel olanı emredip çirkin olanı enegellediğinde gafletiyle meşhur olmuş nergiste dahi mahmurluk eserleri görünmez:

Ger olsa ihtisâb-ı emr ü nehyi âleme şâmil

Görünmez çeşm-i nergiste dahi âsâr-ı mahmûrî (Akkuş, 2018:134)

6.Kozmik Âlem ve Nergis

Klasik Türk şiirinde rengi, şekli ve görünümü itibariyle nergis ve kozmik âlem arasında da ilgi kurulmuştur. Nergis çiçeği parlak sarı ve beyaz rengi dolayısıyla yıldızlara, güneşe teşbih edilmiştir. Nefî'nin aşağıdaki beytinde nergis yıldızı ve gül ayı baştan ayağı parlak ve ışıklı olmuştur. Baharın bu cilvesi yeryüzünü gökyüzü gibi eylemiştir. Bâkî'nin aşağıdaki beytinde şarap şişesinin çarhından gülistan zemini nişan gösterir. Şâh-ı nergis ise bu bağda Süreyyâ yıldızı gibidir. Şair şarap şişesini bir felek ve gökyüzü olarak tasavvur etmiş. Gül bahçesi bu şarap kadehinin feleğinden nişan gösterdiğinde ise nergis gökyüzüne ait bu gülistandaki Süreyyâ yıldızı gibidir.

Serâpâ nergis encüm gül mehi tâbâne dönmüşdür

Bahârın sunını gör ki zemîni âsumân eyler (Akkuş, 2018:251)

Gösterür sahn-ı gülistân çarh-ı mînâdan nişân

Şâh-ı nergis bâgda şekl-i Süreyyâdur yine (Küçük, 2015:271)

Şem' nergis tîg sûsen servler abdâl-şekl

Ravza-i 'âşık hemânâ kabr-i Seyyid Gâzi'dür (Aydemir, 1999:241)

7.Bahar Tasvirlerinde Nergis

Şubat, mart aylarında çiçek açan nergisler baharın en erken müjdecisidir. Evlerin önünde, kırlarda, kaya diplerinde öbek öbek biterler. Bu özelliği dolayısıyla nergis klasik Türk şiirinde bahar tasvirlerinde sıklıkla kullanılmıştır. Şairler çeşitli hayal ve çağrışımlarda bulunarak bahar tasvirlerinde nergisi işlemişlerdir. Aşağıdaki beyitte Bâkî sabah rüzgarının karı erittiğini ve çimenlikte nergisin altın kadehini yaktığını söyleyerek baharın gelişini haber verir. Marifet vakti gelip karşılığını bulduğu zamanlar nergisler altın saçıp gül bahçesini süslemelidir. Nergisler yakıldığında etrafa kıvılcımlar sıçrar. Şair nergislerin çiçek açmasını yanarak kıvılcım saçmaları şeklinde tasavvur eder. Nergisler açtığında ise bahçe ateş-saçanlar gibi gül saçar.

Berfüñ eritdi bâd-ı sabâ bagrı yağını

Yakdı çemende nergisüñ altun çerâgını (Küçük, 2015:288)

Metâ'-ı ma'rifet geldi revâcın bulduğı demler

Zer-efşân eylesün nergisler evrâk-ı gülistânı (Küçük, 2015:271)

Yakdılar nergisleri etrafa saçıldı şirâr

Bâd âteş-bâzlar gibi gül-efşân eyledi (Küçük, 2015:271)

Baharı tasvir eden şiirlerde nergis bahar günlerinin tesiriyle sarhoştur. Nef'î aşağıdaki beytinde nergisi elinde kadehle devrânın süren bir mest gibi bahar vaktini ise içki meclisi gibi tasavvur eder. Bu meclisin ayin ve erkanını ise gül düzenlemektedir. Diğer beyitte lale sâki, açılmamış güller sermest ve nergis daima humârdır. Nevruz günlerinde hâsıl olacak şey ancak şarap kadehlerini yudumlamaktır.

Bezm-i bahârın dizdi gül âyîn ü erkânın yine

Nergis alıp câmin ele sürmekte devrânın yine (Akkuş, 2018:281)

Lâle sâki goncalar sermest ü nergis pür humâr

Câm-ı mey nûş etmek ancak mâhasal nevrûzda (Akkuş, 2018:288)

Sonuç

Adını Narkisos'tan alan nergis güzelliği, narin ve zarif yapısı, rengi, şekli, suya ihtiyaç duyması, baharda en erken açan çiçeklerden biri olması, kokusu, mitolojik hikâyesi vb. özellikleriyle klasik Türk şiirinde kendine yer bulmuş çiçeklerden biridir. Klasik Türk şiirinde nergis şekli nedeniyle en çok göze benzetilmiş nergis-i mest, nergis-i şehlâ nergis-i mahmûr, nergis-i fettân, nergis-i hûn-rîz gibi gözle ilgili çağrışım ve hayallerde kullanılmıştır. Yine gözle ilgili nazar, muntazır olma, göz dikme, bekleyiş gibi manaları da ihtiva edecek şekilde kullanılmıştır. Gözle uyku arasındaki ilişkiden dolayı nergisin, hâb-ı gaflet kavramıyla tavassavvufî manaları çağrıştıracak şekilde kullanıldığı da görülmektedir. Nergis; rengi sebebiyle güneş, yıldız gibi kozmik âlem unsurlarına; lamba, altın kadeh, gümüş, mum, taç, beyaz saçlı ihtiyar, sararmış beniz gibi daha birçok şeye teşbih edilmiştir. Sararmış benizle ilişkili olarak nergis hasta bir âşığa benzetilmiştir. Nergisin çiçeğinin ortasının sarı olması gözün sararması olarak düşünülüp sarılık hastalığına yakalanmış bir kişiye ince narin yapısından dolayı rüzgârda salınan hâli hastaların titremesine benzetilmiştir. Nergisin yapısındaki uyuşturucu özellik, insanı mest eden hoş kokusu ve çiçeğinin içki kadehini andıran yapısı mahmûr, humar, mest gibi sarhoşluk manalarına gelecek şekilde kullanılmasını sağlamıştır. Bu çalışma kapsamında incelenen divanlarda nergisin çok zengin bir hayal dünyasına sahip klasik Türk edebiyatı şairleri tarafından pek çok bağlamda kullanıldığı görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Akdoğan, Y. (2017). *Ahmedî Dîvânı*. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10591,ahmedidivaniyasarakdoganpdf.pdf?0>
- Akkuş, M. (2018). *Nef'î Divanı*. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/57741,nefi-divanipdf.pdf?0>
- Aydemir, Y. (1999). *Behiştî Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve Divanının Tenkitli Metni*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Ayvazoğlu, B. (2020). *Güller Kitabı*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Bayram, Y. (2007). Klasik Türk Şiirinde Duyguların Dili: Çiçekler. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 2/4 Fall 2007

- Doğan, M. N. (2023). *Fâtih Dîvânı ve Şerhi*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Gönel, H. (2010). *15.-16. Yüzyıl Divanlarına Göre Divan Şiirinde Sevgili*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaya, H. (2009). *Âsaf ve Dîvânı İnceleme-Tenkidli Metin-Dizin*. Yayınlanmamış Doktora Divanı. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Küçük, S. (2015). *Bâkî Dîvânı*. Ankara: TDK Yayınları.
- Macit, M. (2017). *Nedim Dîvânı*. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56214,nedim-divanipdf.pdf?0>
- Okçu, N. (2011). *Şeyh Gâlib Dîvânı Hayatı-Edebî Kişiliği-Eserleri-Şiirlerinin Umûmî Tahlîli*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Pala, İ. (1989). *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*. Cilt I-II. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Pala, İ. (2010). *Ansiklopedik Divan Şiir Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Parlatır, İ. (2014). *Fuzulî Türkçe Divan*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kavruk, H. (Yıl yok). *Şeyhülislam Yahya Divanı*. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10655,seyhulislamyahyadivanihasankavrukpdf.pdf?0>

MUTLU YAŞAMIN OLANAK KOŞULLARI: SENECA’NIN DÜŞÜNCELERİNDEN HAREKETLE BİR DEĞERLENDİRME

Doç. Dr. Zeliha DİŞÇİ

Uşak Üniversitesi

ORCID ID: 0000-0001-5650-680X

ÖZET

Siyaset felsefesi tarihinde mutlu bir yaşamın nasıl inşa edilebileceği sorusu oldukça eski bir sorudur. Sorunun eski olması yanıtını bulduğu anlamına gelmemektedir. Farklı düşünürler mutlu yaşam üzerine farklı formüllerden bahsetmektedirler. Bu bildirinin amacı, felsefe tarihinin önemli filozoflarından Seneca’nın düşünceleri ışığında insanın mutlu bir yaşama nasıl kavuşabileceği sorusunu yanıtlamaktır. “Mutlu Yaşam Üzerine” isimli kısa ama oldukça net ifadeler içeren makalesinde Seneca, mutlu yaşamın olanağını bireysel sınırlar içine çekerken kamusal ve dolayısıyla siyasal yaşamı dışlar. Kalabalığa olumsuz özellikler atfederek, yaşamında mutluluğu yakalamak isteyen bir insanın kendisini onlardan geri çekmesinin zorunluluğuna değinir. Mutluluğu insanın içsel koşulları üzerinden değerlendirir. Bu koşulların neler olduğunu, insanın sadece içsel yaşamına dönerek mutluluğunu gerçekten kurup kuramayacağı, kursa bile bu mutluluğun sürdürülebilir olup olmadığı sorularını yanıtlamak bu bildiri kapsamında hedeflenmektedir. Böylelikle bir yandan felsefe tarihinin bir filozofu olan Seneca siyaset felsefesi alanı içinden tartışılırken diğer yandan mutlulukla bireysel, sosyal ve siyasal yaşam arasındaki ilişkiye değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Mutluluk, Bireysellik, Siyaset, Kalabalık.

POSSIBLE CONDITIONS FOR A HAPPY LIFE: AN EVALUATION BASED ON SENECA'S THOUGHTS

ABSTRACT

The question of how to build a happy life is a very old question in the history of political philosophy. Just because the question is old does not mean that it has an answer. Different thinkers speak of different formulas for a happy life. In this article, the question of how people can achieve a happy life will be answered using the thoughts of Seneca, one of the most important philosophers in the history of philosophy. In his short but very clear work "On the Happy Life", Seneca outlines the possibility of a happy life within individual boundaries and excludes public and thus political life. By ascribing negative characteristics to the crowd, he points out that a person who wants to be happy in his life must withdraw from it. He evaluates happiness on the basis of a person's inner conditions. The aim of this work is to answer the questions of what these conditions are, whether a person can really achieve happiness by simply turning to his inner life, and even if he does, whether this happiness is sustainable. Thus, on the one hand, Seneca, a philosopher in the history of philosophy, is discussed within the framework of political philosophy, and on the other hand, the relationship between happiness and individual, social and political life is touched upon.

Key words: Happiness, Individuality, Politics, Crowd.

GİRİŞ

Bir kere dünyaya gelen insanın yaşamını sürdürme serüveni aynı zamanda mutluluğu arama ve gerçekleştirme serüvenidir. Bireysel bir varlık olan insan aynı zamanda kendi benzerleriyle birlikte yaşama eğilimi olan bir varlıktır. Bu nedenle mutlu bir yaşamın bireysel olduğu kadar toplumsal veçesi bulunur. Batı düşünce tarihine bakıldığında, Platon'dan günümüze düşünürlerin, özellikle de klasik çağ düşünürlerinin toplumsal yaşamın temel aktörü olan toplum, halk gibi kategoriler hakkında olumsuz bir kavrayışa sahip olduğu görülür. Bu olumsuz kavrayış bazı düşünürleri insanın içine doğduğu toplum içinde ve toplumla/halkla birlikte nasıl mutlu olacağı sorusunu yanıtlamaya iter. Romalı düşünür ve devlet adamı Lucius Annaeus Seneca bu sorgulamayı gerçekleştiren düşünürlerden birisi olarak düşünce tarihinde karşımıza çıkar.

Bu bildirinin amacı, felsefe tarihinin önemli filozoflarından Seneca'nın düşünceleri ışığında insanın mutlu bir yaşama nasıl kavuşabileceği sorusunu yanıtlamaktır. "Mutlu Yaşam Üzerine" isimli kısa ama oldukça net ifadeler içeren makalesinde Seneca, mutlu yaşamın olanağını bireysel sınırlar içine çekerken kamusal ve dolayısıyla siyasal yaşamı dışlar. Kalabalığa olumsuz özellikler atfederek, yaşamında mutluluğu yakalamak isteyen bir insanın kendisini onlardan geri çekmesinin zorunluluğuna değinir. Mutluluğu insanın içsel koşulları üzerinden değerlendirir. Bu koşulların neler olduğunu, insanın sadece içsel yaşamına dönerek mutluluğunu gerçekten kurup

kuramayacağı, kursa bile bu mutluluğun sürdürülebilir olup olmadığı sorularını yanıtlamak bu bildiri kapsamında hedeflenmektedir. Böylelikle bir yandan felsefe tarihinin bir filozofu olan Seneca siyaset felsefesi alanı içinden tartışılırken diğer yandan mutlulukla bireysel, sosyal ve siyasal yaşam arasındaki ilişkiye değinilecektir.

Mutlu Yaşamın İlkeleri

Bir imparatorluk olan Roma her siyasal örgütlenme gibi iyi işleyen bir siyasal yapının yanı sıra yozlaşmanın ve çöküşün konusu olmaktan kurtulamaz. Siyasal yapıların çöküş zamanları genellikle devlet yöneticilerinin ve yönetimin her kademesini işgal eden memurların yozlaştığı zamanlardır. Devlet içindeki yozlaşmaya devleti oluşturan halk unsurunun sürdürdüğü yozlaşmış yaşam eşlik eder. Seneca'nın makalesinde işaret ettiği gibi, halkın veyahut kalabalıkların sürdürdüğü yaşam genel olarak yozlaşmış bir yaşam olup Roma'nın içine düştüğü bu durum insanlık tarihi açısından bir istisna değildir.

Bu bildirinin konusu olan “Mutlu Yaşama Üzerine” isimli makalesine Seneca herkesin yaşamındaki temel arzusuna işaret ederek başlar: “Herkes mutlu yaşamak ister!”. Fakat herkes tarafından istenen mutluluk herkesin ulaşabileceği bir şey değildir. Seneca'ya göre, insanların mutluluğa erişememesinin temel sebebi “yaşamı mutlu kılan şeyi bilmemek”tir. Baştan yanlış ya da eksik bilgiye dayalı bir şekilde yaşayan insanlar bu nedenle yozlaşmış bir yaşam sürerler. Baştan yanlış dayanan yaşamda mutluluğu hedefleyen her edim insanı mutluluktan daha da uzaklaştırır.

Seneca'ya göre, mutluluğa erişmek isteyen bir insanın yöntemi kalabalığın ya da halkın bulunduğu eksik ya da yanlış bilgiye dayanan yaşam düzeyinden, dolayısıyla kalabalıktan kendisini geri çekmesidir. Zira kalabalığın içinde ve kalabalığın görüşlerine uygun bir yaşam kaniya uygun bir yaşamdır ve sadece kötülük getirir. Sağlıklı yaşamakla mutlu yaşamayı özdeşleştiren Seneca bu nedenle insanın kendisine dönmesini, kendisini kalabalıktan kurtarmasını yöntemsel olarak işaret eder. Felsefe tarihindeki ruh ve beden ayrımını sürdüren Seneca, ruh için neyin iyi olduğunu ruhun kendisinin bulmasından yanadır. İnsanın kendi içine çekilmesi, bilgilerini süzgeçten geçirerek yaşamını dayandıracağı hakikate ulaşması için zorunludur. Bu bakımdan Seneca'nın mutlu yaşamın inşasında kalabalığı değil insanın kendisini çıkış noktası yaptığı söylenebilir.

Kalabalığın genel eğilimi görünüşlerle yetinmektir. Gerçek mutluluk ise öze ulaşmakla ilgilidir. Zira öz, aklını kullanan herkesin doğru yöntemle ulaşabildiği, kişiye göre değişmeyen evrensel işaret eder. Seneca'ya göre öz, “sağlam, doğru ve kendi saklı bünyesinde daha güzel olan”dır. Elini uzatacağı yeri bilen insan ancak öze ulaşabilir. Dolayısıyla bilgi ve mutluluk arasında

doğrudan bir bağlantı vardır denebilir. Kalabalığın genel eğilimi hakikatten, bilgiden uzaklaşma ve kaniya yaklaşma yönünde olduğundan mutluluk kalabalık açısından mümkün olmaz. Mutlu yaşamın yolu, hakikatin bilgisine erişmekten geçiyorsa, bu durumda sağlıklı bir zihinsel işleyişe sahip olmak zorunludur. Sağlıklı zihin, cesur ve dinç bir zihindir. Sağlıklı bir bedenle koşulludur. Sağlıklı zihin ve bedene dayanan yaşamda mutluluğu sürdürmek mutluluğu ele geçirmek kadar zordur. Bu nedenle Seneca mutluluğu sürdürmek için bazı ilkelerden bahseder. Bu ilkelerin başında ölçülü olmak gelir. İkinci olarak ruhsal açıdan dingin olmak gelir. Ve son olarak zihinsel/düşünsel anlamda özgür olmak gelir. Bu ilkeleri uygulayan insandan doğacak davranış biçimi insana sarsılmaz, doğru ve büyük bir sevinç getirir. Seneca'ya göre, “ruhun huzuru, uyumu ve azameti uysallıkla buluşur. Çünkü her vahşilik güçsüzlükten doğar.” Bu durumda mutluluk, aynı zamanda zihinsel ve ruhsal açıdan güçlü bir varlığa sahip olmaktan geçer. Söz konusu gücü nasıl ölçeceğimiz konusunda ise Seneca'nın işaret ettiği bu üç ilkeye uygun bir şekilde insanın yaşayıp yaşamadığı belirleyicidir.

SONUÇ

Seneca'nın mutlu yaşamı temel olarak insanın içinde yaşadığı toplum ve topluluktan ziyade insanın kendisine dayandırdığı görülür. Oysa insanın temel yönlerinden birisinin sosyal bir varlık olması, söz konusu bu yöntemin güvenilirliğini tartışmaya açar. Zira Seneca düşüncelerini tam da kalabalık içinde yaşayıp siyasette aktif bir görev alarak ortaya çıkarır. Dolayısıyla mutluluğu yalnız inşa ederken gerçekten kalabalığın içinden hareket eder. Seneca'nın mutlulukla ilgili düşünceleri aslında onun bireysel olarak varlığının içinde yaşadığı kalabalıkla çarpışmasının ve çatışmasının bir sonucudur. Bu sonuç, mutluluğun insanın içinde yakaladığı bir şey olması gerçeğini Seneca açısından değiştirmez. Okuyucular açısından mutluluğu kuran ve sürdüren unsurlardan birisinin insanın kendisi olduğunu, fakat bunun geçerli ve yeterli tek ilke olmadığını gösterir. Bu durumu bizatihi Seneca'nın yaşamında görmek mümkündür. Zira toplumsal bir varlık olmaktan kurtulamayan Seneca tam da içinde yaşadığı toplumun siyasal yapısı tarafından ölüme mahkûm edilir. Bu olay, insanın mutluluğunun koşulu ve aynı zamanda sınırı olarak toplumsal ve siyasal bedene işaret eder.

KAYNAKÇA

Seneca, L. (2018). *Mutlu Yaşam Üzerine – Yaşamın Kısıtlılığı Üzerine*. Çev. Cengiz Çevik. İstanbul: İş Bankası Yayınları.

ZYGMUNT BAUMAN'IN POSTMODERN TOPLUM DÜŞÜNCESİ

Doç. Dr. Mustafa DEMİRTAŞ
Uşak Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü
ORCID ID: 0000-0001-6384-6626

ÖZET

Bu çalışmada, Zygmunt Bauman'ın postmodern toplum ilişkisine bakışı denetleme ve gözetleme mekanizmalarının bireyler üzerinde yarattığı yıkıcı etkiler üzerinden incelenecektir. Bauman için postmodernite, genel olarak belirtmek gerekirse, farklı denetim ve gözetim aygıtlarını işler kılmıştır. Toplumsal denetim ve düzenleme gücü “piyasa”nın eline geçmiştir. Egemenliğin yeniden üretimi postmodernite süreciyle onaylayıcı yeni üst otorite olan piyasa ve onun iki yeni silahı, “baskı altına alma” ve “baştan çıkarma” yöntemleriyle gerçekleşmektedir. Bauman'a göre baştan çıkarma, bir tüketici toplumunda toplumsal entegrasyonun en iyi aracıdır. Postmodern toplumda bireyleri topluma bağlayan şey, onların birer tüketici olarak açığa çıkardıkları etkinlikleri ve tüketim çevresinde düzenlenmiş yaşamlarıdır. Fakat piyasanın baştan çıkarıcı silahının kendisini göstermediği yerde, piyasanın diğer bir uygulanabilir alternatifi, daha yerinde bir ifadeyle, baskı altına alma devreye girer. Bauman için baskı altına alma baştan çıkarmanın erişemediği ve gerçekleştirmediği alanlara ulaşmak için vazgeçilmesi imkânsız bir şeydir. Baskı altına alma, toplumun piyasaya bağımlılaştırılamayan, dolayısıyla piyasa terimleriyle dile getirmek gerekirse, “tüketici olmayanlardan” ibaret hatırı sayılır ölçüde marjinal kesiminin tabi kılınmasının en elverişli aracı olmaktadır. Bu çalışmada, bu iki yöntemin neler olduğu detaylıca irdelenerek Bauman'ın postmoderniteyle birlikte toplumsal bütünleşmenin hangi araçlarla işlediği görüşü tartışmaya açılacaktır. Böylece, postmodern toplumda, toplumsal düzenin piyasanın egemenliği aracılığıyla nasıl gerçekleştirildiği ayrıntılı bir şekilde çözümlenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Piyasa, tüketim, iktidar, birey, denetleme.

ZYGMUNT BAUMAN'S THOUGHT ON POSTMODERN SOCIETY

ABSTRACT

This study examines Zygmunt Bauman's conception of postmodern social relations through the destructive effects of control and surveillance mechanisms on the individual. For Bauman, postmodernism, generally speaking, has set in motion various mechanisms of control and surveillance. The power of social control and regulation has passed into the hands of the "market". The reproduction of sovereignty is realized in the process of postmodernity through the market, which is the new authorizing higher authority, and its two new weapons, the methods of "repression" and "seduction". According to Bauman, seduction is the best means of social integration in a consumer society. In postmodern society, what connects individuals to society is their activity as consumers and their lives organized around consumption. But where the seductive weapon of the market fails to appear, another viable alternative of the market comes into play, more specifically, repression. For Bauman, repression is something that cannot be given up in order to reach areas that seduction cannot reach and realize. Repression is the most convenient means of subordinating a sizable marginal segment of society that cannot be subordinated to the market and therefore consists of "non-consumers" in the terms of the market. This study examines these two methods in more detail and discusses Bauman's view of the tools by which social integration operates in the postmodern era. It will thus attempt to analyze in detail how social order is achieved through the dominance of the market in postmodern society.

Key words: Market, consumption, power, individual, control.

İMAM MÂTÜRİDÎ'NİN DÜŞÜNCE SİSTEMİNDE İNSAN FİİLLERİ

Yasin ŞENTÜRK

Kırıkkale Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri, Yüksek Lisans Öğrencisi

Kırıkkale University, Institute of Social Sciences, Basic Islamic Sciences, Master's Student

ORCID ID: 000-002-6268-5119

ÖZET

Müslüman teolojisinde insan, yaratılan varlıkların en değerlisidir. Onun bu değere sahip olmasında, kuşkusuz kendisine bahşedilen akıl ve özgür iradenin özel bir yeri vardır. İnsanın düşünce, söz ve fiillerinde özgür olup olmadığı, özgürse hangi oranda özgür olduğu hakkında kelamcılar arasında farklı görüşler bulunmaktadır. Bu görüşler içinde özgün yönleriyle öne çıkan İmam Mâtürîdî'nin konuya yaklaşımı dikkate şayandır.

Genel olarak insan fiilleri hakkındaki Mâtürîdî'nin yaklaşımı, konu hakkında birbirinin zıddı görüş bildiren iki büyük kelâm ekolün ortasında uzlaştırıcı bir yoldur. Bu ekollerden ilki olan Mu'tezile'ye göre insan, özgür iradeye sahip olduğu gibi eylemlerinin de yaratıcısı iken ikinci olan Selefi'ye göre insan, özgür iradeye sahip olmadığı gibi fiillerin de yaratıcısı değildir. Mâtürîdî'ye göre ise insan, akıl ve iradesiyle özgür tercihlerde bulunmaktadır; ancak Allah, her şeyin yaratıcısı olduğundan insan eylemlerinin de yaratıcısıdır. Mâtürîdî'ye göre insan fiillerinin Allah tarafından yaratılıyor olması, onların özgür iradenin bir sonucu olarak meydana geldiği gerçeğini değiştirmemektedir. Çünkü hem aklen bu fiillerinin meydana gelmesi için gerekli olan özgür iradenin sahibi, insandır; hem de naklen ayetlerde açıkça bireyin fiillerinde sorumlu olduğu ifade edilmektedir. İmam Mâtürîdî'nin insan fiilleri konusunda takip ettiği orta yöntem, insanı fiillerinin yaratıcısı yapmaktan ve cebr altında bırakmaktan kurtaran önemli bir çözüm önerisi sunmaktadır. Teolojik bir tartışma olan insan fiilleri meselesi, Mâtürîdî'nin görüşüyle birlikte orta bir yol üzere çözüme kavuşmuş denilebilir. Ona göre eylem, Allah ve insanın ortaklaşa gerçekleştirdikleri bir oluştur. Eylemin nasıl meydana geleceğini belirleyen insan iradesi iken onun meydana gelmesi Allah'ın yaratmasıyla olur. Buna göre eylemin Allah tarafından yaratılmış olması onun özgür irade sonucu meydana gelmesine bir engel teşkil etmez; çünkü eylemlerde sorunluluğu doğuran asıl etken iradedir. Bundan dolayı fiilin sonuçlarından insan, sorumludur. Diğer bir deyişle insan fiili, gerçekleşmesi için gerekli olan iradenin insan tarafından, fiilin varlık âlemine çıkması için gerekli olan oluşun Allah tarafından bir etkiyle ortaya çıkar. Mâtürîdî'nin insan fiilleri düşüncesi, sadece teolojik açıdan değil felsefi olarak insanın dünyadaki konumunu temellendirme açısından da oldukça önemlidir.

Tebliğde, Mâtürîdî'nin insan fiilleri meselesinde öne çıkan açmazlara İmam Mâtürîdî'nin nasıl cevaplar ürettiği mukayeseli olarak delilleriyle ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kelâm, Mâtürîdî, İnsan Fiilleri, İrade, Sorumluluk.

HUMAN ACTIVITIES IN IMAM MĀTURĪDĪ 'S THOUGHT SYSTEM

ABSTRACT

Human is the highest of all created beings in the universe, as the Qur'an informs us. This superiority is possible by freely using the Mind and Will that be given to him while acting in accordance with the commands and prohibitions of Allah with the mind and will that be given to him. Among the different views about how free man is in his actions, Māturīdī's view is noteworthy.

Māturīdī's view of human actions is that he adopts a middle way between two opposing views. According to him, man makes free choices with the mind and will that be given to him, but he argues that he was created by God. Because the fact that the verse says that Allah is the Creator of all things shows that actions are created by Allah, but that there are promises and assurances to those who obey and do not obey Allah's commands and prohibitions, shows that man is responsible for his actions. This means that a person is free to choose his actions. The middle way adopted by Māturīdī in his explanation of human actions saved people from making them the creators of their actions and putting them under coercion, and led people away from ideas that were opposed to the verses.

It can be said that the issue of human actions, which is a creedal debate among Muslims, has been resolved in a middle way with the view of Māturīdī. He calls the two kinds of wills the collective will and the small will. It says that the human being chooses one of the acts and is created by God. This will be not created, if it were created, man would be under force, so this act belongs to man and is titular. In this case, the creation of the verb is created by God as a result of human choices. A person makes a definite request by choosing an act with his small will, and by persevering on that verb, he becomes aware of the fact that the act is kesb. Therefore, man is held fully responsible for the result of the act. The stages of realization of human action are in the form of the manifestation of the will, the suitability of the necessary opportunities and conditions, and the creation of the act by God. Māturīdī's idea of human actions is very important in terms of grounding man's position in the world.

In the communiqué, it will be tried to reveal with evidence how Māturīdī eliminated the impasse of human action. In the study, the inductive method will be used as a method, and in the context of the results reached, a general evaluation will be made about what human actions mean today.

Key Words: Kalâm, Māturīdī, Human Acts, Will, Responsibility.

GİRİŞ

Evrende meydana gelen her türlü eylem, belli bir ilke ve işleyiş içinde meydana gelmektedir. Bu yönüyle Müslüman inancına göre insan fiillerinin doğaya egemen olan kanunlara uygun olması durumunda, bireysel ve toplumsal olarak insanlığın varlık nedeni olan kendini gerçekleştirme mümkün olacaktır. Dolayısıyla yaratılmışların yaşamlarında bağlı oldukları kuralları ve eylemlerinin kaynağını sağlıklı bir şekilde bilmeleri oldukça önemlidir (Çağlayan, 2017, s. 776). Müslüman kaynaklarının doğru anlaşılması sağlayan ve Ehl-i sünnet kelâm ekolünün önemli şahsiyetlerinden olan Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî (ö. 332/943), özgün din anlayışıyla geçmişte olduğu gibi günümüzde de adından sıkça bahsedilen bir âlimdir. Onun düşünce yapısının anlaşılabilmesi için yaşadığı coğrafyanın ilim deryasını bilmek ve hayatı hakkında bilgi sahibi olmak faydalı olacaktır.

1. Mâtürîdî'nin Hayatı

Mâtürîdî'nin tam künyesi, “Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî es-Semerkandî el-Hanefî” şeklindedir. Onun akli ön planda tutup dinin ana kaynaklarını yorumlayarak Hz Peygamberin inanç ibadet ve ahlaki uygulamalarına uymayan uydurma akideleri benimseyenlere karşı verdiği ilmi mücadele nedeniyle “Âlemü'l-hüdâ”, “İmâmü'l-hüdâ”, “İmâmü'l-mütekellimîn”, “Mûsâhhihu akâidî'l-müslimîn”, “Reîsü Ehlî's-sünne” gibi isimlerle anıldığı da rivayetler arasındadır (Önal, 2014, s. 325-360).

Mâtürîdî'nin doğup büyüdüğü coğrafya günümüzde Özbekistan Cumhuriyeti'nin hüküm sürdüğü Semerkant şehrin de bir yerleşke olan Mâturid civarlarıdır. Türk asıllı olduğu belirtilmekle birlikte, doğum tarihi hakkında kesin bilgi bulunmamaktadır (Onat, 2012, s. 83). Mâtürîdî'nin yaşadığı dönem, hilafet merkezi Abbasi devletinin çöküş döneminde Maverâünnehir'de Samanoğulları'nın hüküm sürdüğü ana denk gelir (Gölcük, 1998, s. 54).

Mâtürîdî yaşadığı süre zarfında Hanefî çizgide Ehl-i sünnet akidesi için medreselerde diz çökmüş, hayatının son dönemini doğup büyüdüğü Semerkant'ta vefat etmiştir. Mezarı Semerkant'ta “ulema ve eşref kabristanının”da bulunmaktadır (İbn Kutluboğa, 1992, s. 1).

2. İmam Mâtürîdî'nin Hoca ve Öğrencileri

Mâtürîdî ilim yolculuğunda birçok âlimden ders aldı ancak bu kişiler hakkında kaynaklarda sözlü edilmemesinden dolayı birçoğu hakkında bilgiye rastlanmamaktadır (Korkmaz, 2001, s. 89). Semerkant'ın Mâtürîdî'nin yaşadığı dönemde ilim merkezi olması hesabıyla sayısızca âlimlerin yetişmesini sağladığı gibi Mâtürîdî'nin de bu ilim deryasında yetişmesine katkı sağlamıştır (Nesefi, 2012, s. 356).

2.1 İmam Mâtürîdî'nin Hocaları

a. Muhammed b. Mukatil er-Razî (ö. 248/862)

İmam Muhammed'den ders almış. Öğrencilik yıllarında Ebû Muti el-hakem b. el- Belhi ve Ebû Mukatil Hafs b. Müslim es-Semerkandi den ders almış. Muhammed b. Mukatil er-Razî (ö. 248/862) eğitimini tamamladıktan sonra yaşadığı Rey de tanınmış iyi bir fıkıhçı olarak bilinir, devlet vazifesinde kadılık yapmış. Muhammed b. Mukatil er-Razî'nin vefatı ile Mâtürîdî'nin vefat tarihi karşılaştırıldığında tarihler arasındaki açıklık sebebiyle bazı farklı yorumlara sebep olmuş. Bu görüşler: Mâtürîdî'nin er-Razî'den ilk eğitim yılların da ders almış olduğu, Mâtürîdî'nin yaklaşık bir asır yaşadığı, Mukatil er-Razî'nin vefatının kaynaklarda yanlış yazıldığı ve Mâtürîdî'nin Mukatil er-Razî'nin ders halkasında bulunmadığı, söylenen görüşler arasındadır (Korkmaz, 2001, s. 89-119).

b. Ebu Nasr el-İyazî (ö. 301/913-331/942)

Künyesi Kays b. Said b. Ubade es-Semerkandî'dir (Nesefi, 2012, s. 356). el-İyâî öğrencilik yıllarında ders aldığı hocalarından bazıları Ebû Bekir Ahmed b. İshak el-Cüzcânî, babası, Ebu Bekir Muhammed ve Ebu Ahmet'tir. Gençliğinin ilk döneminde ilim ve ders için kendisine icazet verildiği, ilimdeki gayretiyle sıfatlar konusunda bir eser derlediği, Mu'tezile ve Neccâriyye mezheplerinin görüşlerine karşı Ehl-i sünneti savunmuştur. Din savunuculuğunu sadece ilimle değil cihat alanında da mücadele ettiği rivayet edilir. İyazî, Nasr b. Ahmed b. İsmail b. Esed b. Saman (293/905-331/943) dönelerinde Türkistan'da şehit edilmiştir. Şehit edildiğinde kendisine ders verdiği kırka yakın talebeleri arasında Mâtürîdî'nin de olduğu rivayet edilmiştir (Üzüm, 2001, s. 23/499).

c. Ebu Bekr Muhammed b. Ahmed b. İshak el-Cüzcânî (ö. 301/331)

Künyesi Ahmed b. İshak b. Sabih el-Cüzcânî'dir. Yazdığı eserler arasında Kitabu'l-Fark ve'tTemyiz, Kitabu 't-Tevbe adlı eserleri meşhurdur. Ebu Süleyman Musa el-Cüzcani'nin talebesidir. Mâtürîdî'nin üzerinde az da olsa etki bırakmıştır (Korkmaz, 2001, s. 89-119).

2.2. İmam Mâtürîdî'nin Öğrencileri

a. Ali b. Said Ebu'l-Hasan er-Rustuğfeni (ö. 345/956)

Mâtürîdî'nin gözde öğrencilerinden olduğu rivayet edilir. Fıkıhta Hanefî mezhebi görüşünde olan fıkıh âlimidir. Onu kelam dalında derlediği "İrşâdu'l-Mulîtedî", "Kitâbu'z-Zevâid", "Kitâbu fi'l-Hilaf el-Es'ile" ve "el-Ecvibe ve Beyânu's-Sünne ve'l-Cemâa" adlı eserleri mevcuttur (Nesefî, 2012, s.358).

b. Ebu'l-Kasım İshak b. Muhammed b. İsmail el-Hakim el-Semerkandî (ö. 342/953)

Ebu'l-Kasım İshak ahlaklı ve kararlarında hikmet üzere hareket ettiğinden kendisine “el-Hakîm” lakabı verilmiştir. Fıkıh ve kelam alanında Mâtürîdî'nin derslerinden istifade etmiş. Semerkant'ın söz sahibi âlimlerinden sayılır. Semerkant'ta uzun yıllar Kadılık vazifesinde bulunmuştur. Bıraktığı eser “es-Sevâdu'l A'zam”dır (Kutlu, 2018, s. 97-118).

c. Ebu'l-Leys el-Buharî es-Semerkandî (ö. 373/983)

Ebu'l-Leys es-Semerkandî kendisine verilen bir lakaptır. Gerçek ismi, Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrahim'dir. Çıktığı ilim yolculuğunda günümüze birçok eser bırakmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: “Tefsîru'l-Kur'ân”, “en-Nevâzil”, “el-U'yûn”, “el-Fetevâ”, “Hızânetu'l-Fıkh”, “Büstânü'l-Arfın”, “Şerhu'l Câmi'i 's-Sağîr” ve “Tenbîhu'l-Gâfilîn” dir. Ebu'l-Leys es-Semerkandî, Mâtürîdî görüşü çizgisinde öğrenciler yetiştirmiştir (Leknevî, 1324, s. 116).

d. Ebu Muhammed Abdülkerim b. Musa b. İsa el-Pezdevî (ö. 390/1000)

Mâtürîdî'nin fıkıh ve kelam da öğrencisiymiş. Yetiştirdiği talebeleri arasında çocukları ve torunları ilim alanında isminden söz ettirenler çıkmış (Gölcük, 2016, s. 79). Fahu'l-islam el-Pezdevî (ö. 482/1089) yetiştirdiği torunudur (Korkmaz, 2001, s. 103).

e. Ebu Ahmed el-İyazi (IV./X. Asrın Başları)

İsmiyle zikredilen künyesi, Ahmed b. Ebi Nasr Ahmed b. el-Abbas el-İyazî'dir. Ehl-i Sünnet ekolünü benimseyip savunuculuğunu yapmış. Kendisinden sonra gelen nesillere aktarmaya çalışmış. Salih amel ve ilimde Mâverâünnehir'de yaşadığı yüz yılda dengi bulunmadığı rivayet edilir. “el-Mesâilu'l-Aşeri e'l- İ'yâziyye” adında tanınmış bir eserin derleyicisidir. Bu eserinde Ehl-i Sünnet ve Mu'tezile arasındaki ihtilafı meselelere Ehl-i Sünnet çizgisinde cevap vermiştir (Nesefî, 2012, s. 357).

3. Kelâm'da İnsan Fiilleri Meselesi

Müslüman teolojisinde insan fiillerinin bir tartışma konusu olmasının büyük oranda sebebi, geçmişte olduğu gibi günümüzde de konun kaderle ilişkilendirilmesi ve eylemlerin sorumluluğunun kime ait olmasıdır. Nitekim kader ve insan eylemlerinin insan hayatı içerisindeki oldukça önemli bir yeri bulunmaktadır (Yılmaz, 2006, s. 146, 147).

Arapça kökenli bir kelime olan fiil, bir hareket sonucunda meydana gelen iş, oluş, davranış, eylem, etkiden herhangi birinin meydana gelmesini ifade eder (Yazıcıoğlu, 1996, s. 13/59).

Cürcânî fiile, bir varlığın başka bir varlık üzerinde yaptığı değişimden oluşan “şey” derken (Keskin, 2010, s. 155) Pezdevî, fiilin kendisine “şey” der (Gölcük, 1988, s. 146). Mu'tezilî âlim Ahmed b. Abdulcebbâr el-Hemedânî (ö. 415/1025) fiili, kudreti elinde bulunduran varlığın yaptığı şey olarak tanımlar (Çelebi, 2002, s. 288).

Âlimlerin fiil için yaptıkları tanımlara göre “Her şeyi yaratan Allah’tır” (En’âm, 6/102) ayeti bu tanımları destekleyici olduğu görülür. Allah’ın yarattığı “şey” fiilide içine dâhil ettiğiinden Bütün varlıklar yaratılan şey olduğuna göre fiilde varlık âlemine çıktığından dolayı Allah’ın yarattığı şeydir. Allah ise varlığı kendisinden olduğundan fiilleri ve sıfatları yaratılan şey kategorisinden değildir (Pınar, 2022, s. 1002). Kelam ekolünde “fiil” kader bahsi konusunda değinilir. ef’âlü’l-ibâd konusunun altında ele alınır (Yazıcıoğlu, 1996, s. 13/59). “Ef’âlü’l-ibâd” kulların fiilleri anlamında, kelam ekolünün ana konusu olan insanın fiillerinde hür olduğunu belirtmek için kullanılır (Karadaş, 2013, s. 403). Fiil, insanın iradesinin varlıklarla irtibata girmesi; onun isteklerini varlıklar üzerinde zaman ve mekân çerçevesinde tesirde bulunması, irade ve kudretin harekete dönüşmesidir (Gölcük, 1997, s. 52).

Fiilin varlık âlemine çıkma evresinde birçok etkenden yararlanarak meydana gelir. Bunlar fiilin kapsadığı genel anlamda fiili yapanı (fâili), fiilin meydana gelmesini arzu etmeyi (iradeyi), meydana gelen fiilin seçimini (ihtiyarı), güç getirerek fiili yapma (kudreti), fiilin meydana gelmesine zemin hazırlayan etkenlere fiili yapma imkânı veren (istita’ayı), fiilin meydana gelmesinden dolayı (mesuliyeti)’tir. Fiilin meydana gelmesinde önem arz eden asıl konu fiilin faili’nin kim olduğudur. Fiilin failinin sorun haline gelmesinin nedeni insanın üzerinde meydana gelen fiillerden dolayı ceza ve mükâfat için sorguya tabi tutulacağıdır.

Kulların fiillerine bakıldığında iki tür fiil karşımıza çıkıyor. İztırari (zorunlu) fiil kulların hiçbir tercihte bulunmadan meydana gelen fiiller diye adlandırılırken, kuldand gelen bir tercih, kast, istek ve yönelme neticesinde meydana gelen fiillere ihtiyari(iradei) fiiller diye tanımlanır (Harputî, 1330, s. 233). Kur’an-ı kerimde ceza ve mükâfat ayetlerine bakıldığında ihtiyari fiilleri vurguladığı anlaşılmaktadır (Bilmen, 2007, s. 246).

İnsanın fiilleri itikadi bir konu haline gelmesi süreci ile ilgili farklı rivayetler mevcuttur. Allah geleceği bildiğine göre kimin cennetlik kimin cehennemlik olduğu kimin ne amel işleyeceğini bilmesi demektir. Sahabenin bu tarz naslarla peygambere “insan fiilinin ne anlamı var” sorusuyla gitmiş olmaları, insan fiilleri meselesinin sahabe dönemine dayandığını söyleyenler olmuştur. Ancak âlimlerin insan fiillerinin itikadi bir konu oluşunu ittifak ettiği mesele rivayete göre Hz. Ali’ye sıffin savaşı akabinde kendisine “insanın fiillerinde kaderden gelen bir zorlamanın varlığı sorulunca Hz. Ali kadere imanın şart olduğu ancak kader insan fiillerinde herhangi bir zorlayıcı değildir tarzında cevap vermiş (Sinanoğlu, 2016, s. 249).

“İnsan, ancak sorumluluk ve görev bilincini bünyesinde içselleştirdiği oranda kendini gerçekleştirebilir. Güçlü bir toplum yapılanması için gerekli olan temel şartlar arasında bulunan sorumluluk ve görev bilincinin, toplumu oluşturan fertler arasında sağlıklı bir şekilde

yaygınlaştırılması ve etik bir ilke olarak insanların düşünce, söz ve davranışlarında yer etmesi gerekmektedir. Tarihte ve günümüzde sorumluluk ve görev bilincinin toplum düzeni için ne denli bir öneme haiz olduğunu bilen toplum mimarları, genelde toplum, özelde ise aile içerisinde bu değerlerin benimsenmesi için büyük gayret sarf etmişlerdir. Çünkü insan, ancak bu sayede kendi onurunu ve sahip olduğu değerler bütününe geliştirebilir ve koruyabilir” (Çağlayan, 2015, s. 116). Anlaşıldığı kadarıyla insan fiillerinin kaynağı noktasında cevaplandırılacak sadece kaderin bireyin davranışları üzerindeki etkisi değil, ayrıca kişinin kendini gerçekleştirme imkânını sorgulamak olacaktır. Bu yönüyle konuyu Müslüman teologların konuya yaklaşımları ayrı bir önem kazanmaktadır.

4. Mezheplerin İnsan Fiilleri Hakkındaki Görüşleri

4.1. Mu'tezile

Mu'tezile, insanın fiillerinde bağımsız olduğu görüşünün ilk savunucularından Ma'bed b. Abdillâh b. Ukeym el-Cühenî (ö. 83/702) ve Gaylan ed-Dımişkî'nin (ö. 126/763) inançlarında kaderin olmadığı, insanın her eylemi iradesinden meydana gelir. İnsan kendi fiillerini hür iradesiyle yerine getirir. İnsan işlediği fiillere kendisine verilen özgür iradesiyle yönelir ve kendisinde bulunan kudretle o fiilleri meydana getirir. Allah insanın fiillerini önceden takdir etmemiştir. Allah iradesiyle insan fiillerine herhangi bir müdahalede bulunmaz. Allah insanın işlediği fiiller meydana çıktıktan sonra bilir (Gündoğar, 2004, s. 205-218).

Vasıl b. Ata'ya (ö. 131/748) göre Allah her işinde hâkim ve adil olmak zorunda olduğundan Allah'a kötülük ve zalimlik yakıştırmak caiz değildir. Allah insanlara yerine getireceği emirlerini hikmetli yaptıktan sonra inşalardan onu yerine getirmesini ister. İnsan bu emirleri yerine getirmeyi veya getirmemeyi kendisine verilen hür irade ve kudretle yapar. İnsan fiillerinde hür iradesi ve yapabilme gücü yoksa Allah onu sorumlu tutmaz. İnsanın işlemeye gücünün yetemeyeceği bir kötülükten nehiy edilmesi abestir.

Kesb görüşünü ileri sürenlere göre bütün fiiller Allah'ın kudretinden yaratılır. İnsan fiillerinde yaptığı sadece kesb etmektir. Yani Allah insanda her daim insanda yarattığı sınırlı güç ile iyi veya kötü fiilleri işler. Mu'tezile'ye göre Allah insana iyi ve güzeli emrederken, çirkin ve kötü şeyleri de yasaklar. Bu emirleri yerine getirdiği kadarıyla ceza ve mükâfata tabi olur. Yani insanın fiilleri özgür iradesiyle kendisine ait olmalıdır. İnsanın fiillerini Allaha yakıştırmak doğru değildir. Bir fiilin iki faile atfetmek imkânsızdır. Bunun sonucunda insan kendi fiilinin yaratıcısı olmalıdır. Mu'tezile, insan fiillerinin Allaha izafe edilmesini doğru bulmaz. Mu'tezile insan fiillerini açıklarken “salah-aslah” görüşünü de kullanır. Mu'tezile'ye göre “salah-aslah” bir fiilde fayda ve menfaatin beklenmesidir. Allah'ın fiilleri iyilik, güzellik ve fayda gibi özellikler içerir. Bu fiiller

kula göre yaratılmıştır. Allaha menfaat içeren fiiller atfetmek doğru değildir. Allah'ın kula emrettiği fiillerde salah-asla çerçevesinde olmalıdır. Allah bütün fiilleri hikmet üzere yarattığından bütün fiilleri güzeldir ancak kulun fiillerinde iyilik ve kötülük bir arada olduğundan kulun fiilleri Allah'ın fiillerine benzetilemez (Gündoğar, 2004, s. 205-218).

4.2. Cebriyye

Cebriye, insan fiillerinde “mutlak cebr” anlayışını savunanlar için kullanılır. Bu görüşü savunanlar insanların iman-küfür, hidâyet-dalâlet, itaat-isyan şeklinde işlediği fiillerini irade eden Allah'tır. Cebriye “Allah her şeyin yaratıcısıdır” ayetini esas alarak Allah'ın yarattığı ve yaratacağı her şeyin bilgisi ve kudretine sahip olduğunu ve insanların hangi fiili yapacağını da biliyor demektir. Cebriyenin görüşlerini sistemli hale getiren Ebû Muhriz Cehm b. Safvân'a (ö. 128/745) göre insan fiilde bulunurken kullandığı irade ve kudreti kendisinde mecazi olarak bulunur. İnsanın iradesi ve kudreti mecazi olduğundan fiilleri iradesi olmayan diğer canlı ve cansız varlıkların fiilleri gibidir (Kasım, 2003, s. 64).

İnsanın kaderini önceden belirlendiği ve insan kaderinde belli olan yaşantının dışında herhangi bir fiilde bulunamayacağını için fiillerinde hür olduğu söylenemez. Fiilleri insana vermek Allah'a fiillerde şirk koşulur. Allah yarattığı her şeyin bir hikmeti olup içinde güzellik barındırır, kötü fiil yoktur. Bu nedenle emir ve nehiy fiilde birdir. Ve kul yaptıklarından sorumlu olmaz. İnsandan sudur eden kötü fiillerin yaratılması, Allah cihetinden bakıldığında güzel görünür, kul cihetinden bakıldığında ise kötü görülür. Yani Allah'ın insanı cehennemde yakması ne zulümdür nede kötüdür, Allah'ın yaptığı her şey güzeldir (Gölcük, 1979, s. 254).

4.3. Eş'arî'ye

Eş'arî, insanın fiillerinde iradesinin ve kudretinin kapsamını kesb teorisiyle açıklamaya çalışmıştır. O, kesbin gerçekleşmesi için gerekli olan gücün Allah tarafından yaratıldığını savunur. Eş'arî'ye göre kesb: “Bana göre gerçekte iktisabın mânâsı bir şeyin hâdis (sonradan oluşan) bir kudretle meydana gelmesidir. O şey, kudretiyle meydana gelen kimse için kesb olmaktadır.” O, insan fiilinin Allah'ın iradesinden meydana geldiğini söyleyerek Allah'ın iradesinin yanında kulun iradesine yer vermektan kaçınır. İnsana fiillerinde bağımsız irade vermediğinden mutezile ve cebriyeden farklı vasat bir görüş sergilemiştir.

Eş'ari, insan fiillerinin gerçekleşmesinde istitaatin kesbe sadece aracılık ettiğini savunur. İstitaat insan fiilinin gerçekleştirilmesinde kendisine verilir ve sonrasında yok olur. Eş'ari, her fiil için ayrı ayrı istitaat yaratıldığı görüşünü ileri sürer. O, insan fiillerinin de cebr konusunda Mu'tezile ve Cebriye ortasında bir görüş ileri sürer. İnsan fiillerinin yaratıcısı Allah olduğunu savunmuş. İnsan fiillerini Allah'tan diler Allah'ta kulların dilediği fiillerden yaratır. Allah insanın ne dileyeyeceğini

önceden bildiği için onu kaderine yazmış. Eş'ari, insan fiillerinde hür iradesini reddetmesi, iki yaratıcı düşüncesinin çıkmasından çekinmesidir. Aynı zamanda insan iradesini tamamen yok saymayarak insana fiillerinde mesul olduğunu dile getirir (Uysal, 2017, s. 55-67).

5. Mâtürîdî'nin İnsan Fiilleri Anlayışı

Mâtürîdî'ye göre insan kendisi üzerinden meydana gelen hareketlerden yola çıkarak insanın fiil sahibi bir varlık olduğunu savunur. O, insanın fiil sahibi olduğunu akıl, tecrübe ve dini kaynakları delil gösterir.

Dini metinlerde insanın fiil sahibi olduğu şöyle açıklar, Allah insandan kendisinin rızasını kazanması için bazı emirlerde bulunduğu gibi kaçınması gerektiği emirleri de bildirmiştir. Allah İnsana bu emirleri yerine getirdiğinde mükâfat, isyanda bulunduğu ceza alacağını da bildirmiş. Dolayısıyla insan fiil sahibi değilse bu emirlerin ve sonucunda ceza ve mükâfatın bir anlam ifade etmeyeceğini söyler. Dolayısıyla insan fiil sahibi olmalı ki bu kavramların bir anlamı olsun (Yazıcıoğlu, 1988, s. 155-170).

İnsan fiillerinin sahibi olduğunu Akıl cihetinde bakıldığında aklın faydalı fiillere yönelip zarar getiren fiillerden kaçındığını bunu da ceza ve mükâfat neticesine bağladığı görülür. İnsan fiillerini seçerken bunların yararını zararını düşünür, birisini arzu eder, ona yönelir ve tercih eder. İnsan bu aşamaları yaparken fiilinde hür ve asıl faildir (Keskin, 2010, s. 161). Ancak fiilin insana bakan ciheti ve Allah'a bakan cihetinin olduğu ve bunların birbirinden farklı olarak fiil üzerinde nüfuzları vardır. İnsanın fiil üzerinde ki nüfuzunun ne olduğu ve fiile hangi aşamalarda dâhil olduğuna bakılmalıdır.

Mâtürîdî, "fiilde yönler" (cihat el-fi'l) teorisine göre insan fiilleri meselesine bir çözüm üretmeye çalışmıştır. O, "Allah'ın her şeyin yaratıcısı" olduğu düşüncesini kabul etmiştir. İnsan filli meselesini bu görüş çerçevesinde ele almış. İnsanın, iradesiyle fillin de tasarrufta bulunduğunu söyleyerek Allah'ın fiilleri yaratma kudretine ikinci bir kudretin müdahalesi anlamına gelmediğini savunur. Yani Mâtürîdî, insan fiillerinin iki kudret' in bir arada olduğu anda fiil ortaya çıkar. İnsanın yoktan bir şey ortaya koyması imkânsız bunun için Allah'ın idaresi devreye girer ama fiillerin tercih edilmesi ve sorumluluğu insan kudretiyle meydana gelir. Bunun sonucunda bir fiilde iki kudretin aynı anda bulunması denir (Pezdevî, 2006, s. 108). Diğer bir deyişle fiili yaratan kudret Allahtan, imkân ve şartların yerine getirilmesi durumunda meydana gelen güç (istitaat) ile fiil işleme insandandır (Topaloğlu, 2003, s. 288).

İnsanın fiillerin de iradesinin hükmü ne kadar olduğu ve bu iradenin sorumluluk derecesine gelecek olursak. Mâtürîdî iki tür iradenin olduğunu bunların külli irade ve cüzi irade diye adlandırır. Külli irade insanın fiillerden birini tercihte bulunma hakkını elde etmek. Külli

iradenin Allah tarafından yaratıldığını söyler. Cüzi irade ise insanın fiillerden birine yönelip onu seçme hakkıdır. Bu iradenin yaratılmadığını yaratılmış olsa insan cebr altında kalacağını dolayısıyla bu fiil insana aittir ve itibaridir. Mâtürîdî bu açıklamasıyla fiilin meydana gelmesi için var olan kudret ve iradenin iki yönlü olduğunu söyler (Özarlan, 2010, s. 36).

Mâtürîdî, insan fiilleri konusundaki aşırı uçlu iki kutup arasında orta bir görüş benimser. O, insan fiilinde iki durum olur. Fiilin kula bakan ciheti emre itaat ve kötülükten uzaklaşmaktır. Fiilin Allah'a bakan yönü ise fiili kabul eden kusuru gizleyen olmasıdır. Bunun zıddı düşünülürse kuldan fiil alınır ve iki durum birleşmiş olur. Mâtürîdî fiillerin meydana gelmesini açıklarken fiillerin Allah tarafından yoktan var edildiğini ancak insan fiilde eylemde bulunur. Allah'ın yaratmasıyla insanın eylemde bulunması bir değildir (Çınar, 2020, s. 41).

Mâtürîdî'ye göre fiilin yaratılması tamamen insanın tercihleri sonucunda Allah tarafından yaratılır. İnsan, bir fiili iradesiyle tercih ederek kesin istekte bulunur ve fiile azm ederek fiilin kesb olmasına vakıf olur. Bundan dolayı fiilin sonucundan insan tamamen sorumlu tutulur. İnsan fiilinin gerçekleşme aşamaları iradenin ortaya konulması, fiil için gerekli şart ve imkânın bulunması ve Allah'ın fiili yaratması şeklinde olmaktadır (Çağlayan, 2022, s. 44-47).

Görüleceği üzere insan fiilleri konusunda Mâtürîdî, diğer ekollerin yaptığı gibi sorumluluğu sadece bir tarafa vermemekte ve Allah-insan birlikteliği sonucunda meydana geldiğini düşünmektedir.

Sonuç

İnsan fiili meselesi, Sıffin savaşı sırasında kendisine sorulan insanın fiillerinde kaderden gelen bir zorlamanın varlığını açıklarken Ebü'l-Hasen Alî b. Ebî Tâlib el-Kureşî'nin (ö. 40/661) kaderin insan fiillerinde herhangi bir zorlamanın olmadığını ifade etmesine dayandırılmıştır.

İnsan fiilleri meselesinin tartışılmasının ana sebebi Allah'ın her şeyi yaratıyor olması ve ezeli ilmiyle geçmişini geleceğini bilmesi nedeniyle insan fiilinde hangi konumda bulunuyor olduğunun tartışılması nedeniyle ortaya çıkmıştır. Bu tartışmalar sonucunda farklı fikirlerin meydana çıkması kaçınılmaz olmuştur.

Mu'tezile, insanın fiillerinde sorumlu olabilmesi için insan kendi fiilinin yaratıcısı olduğu görüşünü savunurken Mürcie, Allah her şeyin yaratıcısıysa insana fiillerinde yaratıcılık vermek Allah'a ortak koşmak olduğunu, dolayısıyla insanın fiillerini Allah'ın yaradığını ve insan cebr altında olduğunu söyler. Eş'arî, insan fiilinin yaratıcısı Allah'tır; ancak insan kesb ile fiiline dâhil olduğundan yaptığından sorumlu tutar. Mâtürîdî, insan fiilini yoktan var eden Allah'tır; ancak kul kendi iradesiyle bu fiile meylederek sonradan sahip olduğu kudretle fiili işler (Mâtürîdî, 2003, s. 325, 328).

Son tahlilde Mâtürîdî, insan fiilleri konusunda iki aşırı eğilimi temsil eden itizâlî ve selefi fikirler arasında orta bir yol bulmaya çalışmıştır. Ona göre insan fiillerini, tümüyle Allah'a ve insan izafe etmek yanlış ve noksan bir yaklaşım olur. Çünkü insan fiilleri yaratılmaları yönüyle Allah'a, irade edilip yerine getirilmeleri yönüyle insana isnad edilmelidir. Diğer bir deyişle insan fiilleri Allah ile insanın birlikteliğinde meydana gelmektedir. Mâtürîdî, bu görüşüyle hem ulûhiyete bir zarar gelmesinin önünü kesmiş hem de insanı eylemlerinin sorumluluğunu taşıdığını ortaya koymuştur.

KAYNAKÇA

- Bilmen, ÖM. (2007). Muvazzah İlm-i Kelam. Tereke Yayınları, İstanbul.
- Çağlayan, H. (2015). İnsan Onuru Bağlamında Sorumluluk Bilinci. *e-makâlât Mezhep Araştırmaları* 8 (2), 97-120.
- Çağlayan, H. (2017). Sosyolojik Açından Müslüman İlahî Adalet Algısı. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 5 (2), 766-779.
- Çağlayan, H. (2022). Ahlak-Birey ve Toplum. İlke Yayıncılık, Ankara.
- Çelebi, İ. (2002). Akılcılık ve Kadı Abdulcebbar, Rağbet yayınları, İstanbul.
- Çınar, B. (2020). İslam Kelam Ekollerinde İnsan Fiilleri ve İnsanın Sorumluluğu İlişkisi. *Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 10/21.
- Gölcük, Ş. (1997). Bakıllânî ve İnsanın Fiilleri, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- Gölcük, Ş.- Toprak, S. (1998). Kelam, Tekin Kitabevi, Konya.
- Gölcük, Ş. (1979). Kelam Açısından İnsan ve Fiilleri, Kayıhan Yayınevi, İstanbul.
- Gündoğar, H. (2004). Mu'tezile Mezhebinde İnsanın Fiilleri Problemi. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 (2), 205-218.
- Harputî, A. (1330). Tenkîhu'l-Kelam. Der saadet, İstanbul.
- İbn Kutluboğa, K. (1992), Tâcü't-Terâcim fî Tabakâti'l-Hanefiyye, thk. Muhammed Hayr Ramazan Yusuf. Dâru'l-Kalem, Beyrut.
- Karadaş, C. (2013). Kelam. Grafiker Yayınları, Ankara,
- Keskin, Y. (2010). Beşeri Sorumluluk ve Fazıl el-Mikdad es-Suyuri el-Hilli'ye Göre Amellerin Yaratılışı. *Kelam Araştırmaları Dergisi* 8 (1), 151 – 182.
- Kasım, T. (2003). Kelam ve Felsefe Açısından İnsan Fiilleri. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Korkmaz, S. (2001). İmam Ebu Mansur el-Maturidi'nin Hayatı ve Eserleri. *Dini Araştırmalar* 4 (10), 89-119.
- Kutlu, S. (2018). Türklerin İslamlaşma Sürecinde Mürcie ve Tesirleri. Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- Leknevî, H. (1324). Fevâidu'l-Behiyye fî Terâcim i'l- Hanefiyye. thk, Seyyid Muhammed Bedreddin. y.y., Mısır.
- Mâtürîdî, M. (2003). Kitabü't-Tevhid. çev. Bekir Topaloğlu. İslam Araştırmaları Merkezi, Ankara.
- Nesefî, M. (2012). Tabsiratü'l-Edille fî Usûli'd-Dîn, thk. Hüseyin Atay ve Şaban Ali Düzgün. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Onat, H.-Kutlu, S. (2012). İslam Mezhepleri Tarihi. Grafiker Yayınevi, Ankara.
- Önal, R. (2014). Mâtürîdî'nin Hayatı, Eserleri Ve Kelam İlmi'ndeki Yeri. *Akademik İncelemeler Dergisi* 8 (3), 325 - 360.
- Özarslan S. (2010). Pezdevî'nin Kelami Görüşleri. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Pezdevî, M. (2006). Usûlü'd-Dîn el-Mektebetü'l-Ezheriyye, Kahire.
- Pınar, F. (2022). Pezdevî'de İnsan Fiilleri, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi* 9 (3), 997-1026.
- Sinanoğlu, A. (2016). İmam Mâtürîdî'nin Düşüncesinde İnsan Hürriyeti Sorunu. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15 (30), 249-267.
- Uysal, E. (2017). Ehl-İ Sünnet ve Mu'tezile'ye Göre Ef'âli'l-İbâd. *Batman Üniversitesi İslami İlimler Hakemli Dergisi* 1 (2), 55-67.
- Üzüm, İ. (2001). İyazi Ebu Nasr. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Ankara.
- Yazıcıoğlu, MS. (1996). Fiil. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Ankara.

- Yazıcıoğlu, MS. (1988). Maturidi Kalamında İnsan Hürriyeti Meselesi. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30 (1-4), 155-170.
- Yılmaz, S. (2006). Hak Dini Kur'an Dili'nde Kader İnancı ve İnsan Hayatındaki Yeri. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18, 145-163.

KBRN SAVUNMA BİLEŞENLERİ**Mustafa Fatih GÜRLER**

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü

ORCID ID: 0009-0008-4549-6093**Aslı Ece ACAR FİLİZCİ**

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü

ORCID ID: 0000-0002-2323-7655**Prof. Dr. Dilek ÖZTAŞ**

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı A.D.

ORCID ID: 0000-0002-8687-7238**Prof. Dr. Aytunç ATEŞ**

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi, Metalurji ve Malzeme Mühendisliği Bölümü

ORCID ID: 0000-0002-5802-9207**ÖZET**

Dünya ve ekosistem; yaşayan, kendini yenileyebilen bir varlık olarak tanımlanabilir. Tüm canlı metabolizmalara ev sahipliği yapar. İnsanlığın ve canlı metabolizmaların varoluş gününden bu yana sürekli artan nüfusu kontrol edememesi, kaynakların hitap ettiği kişi sayısının artması sebebiyle insanoğlunun bizzat kendisi ile hiç bitmeyen savaflara girmesine göz yummuştur. Bu savaflar teknoloji ilerledikçe şiddetini, şeklini ve acımasızlığını artırmaktadır. Günümüz şartlarında ise Kimyasal, Biyolojik, Radyolojik ve Nükleer olmak üzere dört ana başlık altında toplanarak yıkıcılığını arttırmıştır. Çekişme, savaş, kaos ortamı yaratmak isteyen insanların varlığı gibi bu duruma karşı çıkan İnsanoğlunun güvenliği ve sağlığı için var gücüyle insanlığı korumaya and içmiş savunucular da bulunmaktadır. Bu savunucular dünya ve endemik türün devamlılığını sağlamak korumak ve aynı güzellikleri sürekli kılmak için KBRN savunmasını ön planda tutarak adeta koruma kalkanı oluşturmuştur. Bu kalkanın, KBRN savunmasında bişenlerine ayıracak olursak eğer; tespit, teşhis ve izleme, ikaz ve rapor etme ile fiziksel koruma ve tehlike yönetimi olarak nitelendirmiş oluruz. KBRN’de tespit genellikle sonuç odaklıdır. Yani KBRN’den etkilenen türlerin cansız duruma geçmesiyle, etkilenmeyen türleri ise KBRN’den korumak maksatlı aciliyet arz etmektedir. KBRN de tespitin sağlanmasına müteakip teşhis zaman kaybedilmeden kararlaştırılmalıdır ki, teşhisin izleme süresini veya takip etme süresini olabildiğince geriye çekerek ikaz sürecini hızlandırmış oluruz. Böylelikle ilgili yerlere rapor etme ve temas kurma için yeterli donelerimizle uyarıcı, yaptırıcı pozisyona girmiş oluruz. İkaz ve Rapor süreci aslında görünen bir basamak gibi olsa da, teşhisin hemen ardından fiziksel koruma ve tehlike yönetimi safhasında başlamış olur. Bu tasarruf ile etkilenmesi bariz canlı ve türleri korumuş, süreçten zarar görme durumunu en aza indirmiş oluruz.

Anahtar Kelimeler: Tespit, Teşhis ve İzleme, İkaz ve Rapor Etme, Fiziksel Koruma ve Tehlike Yönetimi

CBRN DEFENCE COMPONENTS

ABSTRACT

The world and the ecosystem can be defined as a living entity capable of self-renewal, hosting the metabolism of all living organisms. The inability of humanity and living metabolisms to control the continuously growing population since their existence has allowed humanity to engage in endless wars, given the increasing number of individuals the resources have to cater to. As technology advances, these wars escalate in intensity, form, and cruelty. In today's conditions, they have been further intensified and categorized under four main headings: Chemical, Biological, Radiological, and Nuclear. In opposition to those who seek to create conflicts, wars, and chaos, there are advocates who have sworn to protect humanity with all their might for the safety and health of humanity. These advocates prioritize CBRN defense, forming a protective shield to ensure the continuity of the world and endemic species and to maintain the same beauties. If we were to break down the components of this shield in CBRN defense, we could classify them as detection, diagnosis and monitoring, alerting and reporting, and physical protection and hazard management. Detection in CBRN is generally results-oriented. Urgency arises when species affected by CBRN become lifeless, while those unaffected need protection from CBRN. After detection in CBRN is ensured, diagnosis should be promptly determined so that we can accelerate the alert process by minimizing the monitoring or follow-up time. Thus, we position ourselves in an informative, coercive role with sufficient data to report and establish contact with relevant locations. Although the alert and reporting process may seem like a visible step, it actually begins in the physical protection and hazard management phase immediately after diagnosis. With this approach, we protect obvious living organisms and species from being affected, minimizing the risk of harm in the process.

Keywords: Detection, Diagnosis and Monitoring, Warning and Reporting, Physical Protection and Hazard Management

1. GİRİŞ

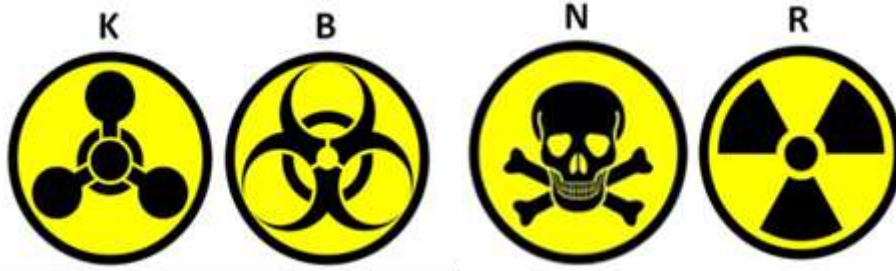
Dünya; varoluşundan bu zamana kadar tüm yaşayan ekosistem ve canlılara ev sahipliği yapmaktadır başta insanoğlunun varlığından itibaren yaşını tam bilemediğimiz dünyanın sunduğu özellikleri varlıklar mevcutları kadar kendi aralarında paylaşmaktadır. Tabii ki türlerin ve canların artan nüfuslarında imkânlar paylaşılma konusunda anlaşmazlığa girmektedir herkesin bildiği üzere güçlü güçsüzü yok eder imkânlarını kontrol altına alarak kendi türünün söz sahipliğini arttırarak imkanları kullanmada payını arttırmış olur. İnsanoğlu taş devri olarak nitelendirdiğimiz dönemde bile kendi türünü korumak ve zenginlikleri kullanmada sürekli çekişmeli davranarak savaşlar vermiştir bu devir her ne kadar ilkelliği temsil etse de ilk kez zehirli yılanları akreplerin

ve bitkileri zehirlerini alıp okların ucuna yerleştirerek zehirli oklar üretmişlerdir. Böylelikle savaşlarda artık KBRN aktif rol oynamaya başlamıştır.

2. ARAŞTIRMA VE BULGULAR

2.1. KBRN

İlerleyen zamanlarda su kaynaklarının zehirli mantarlarla kirletilerek savaşlarda acımasızlığın sembolü olma yoluna girmiştir savaş ortamında taraflar sürekli teknolojinin ve imkânlarının elverdiği kadar karşı tarafı etkisiz hale getirmek için kimyasal biyolojik radyolojik ve nükleer silahlara başvurmuştur. KBRN ile her ne kadar savaşta yıkıcılığı konuşulsa da aynı zamanda KBRN ile mücadelede görev alan insanlar yaşayan metabolizmanın adeta savunucu bekçileri olmuştur.

Şekil 2.1. KBRN Savunma Sistemleri

2.2. KBRN Savunma Bileşenleri

Her geçen gün ilerleyen teknolojiye KBRN silahları arttıkça KBRN de de savunmanın bileşeni oluşturularak bu savaş sürecinde mümkün olduğunca etkilenme oranı en asgariye indirilmeye çalışılmıştır. Savunma bileşenleri ise

1. Tespit
2. Teşhis ve izleme
3. İkaz ve rapor etme
4. Fiziksel koruma ve tehlike yönetimi

olarak sınıflandırılabilir

KBRN’de tespit genellikle sonuç odaklıdır yani KBRN’den etkilenen türlerin cansız duruma geçmesi ile etkilenmeyen türlerin ise KBRN den korumak maksatlı aciliyet arz etmektedir tespit aslında belli bir zaman geçtikçe canlı varlıkların etkilenme biçimi şeklini ve şiddetiyle doğru orantılıdır. Bu süreçte yapılan deneyler sonucunda fiziksel belirtileri gösterir tablo Tablo 2.1.’de gösterilmiştir

Tablo 2.1. KBRN'den dolayı fiziksel etkilenme belirtileri [1]

	Etki Bölgesi	Belirtiler
Sadece Yüzeysel Temas Olduğunda	Göz	Göz bebeklerinde küçülme, gözlerde kanlanma, görmede azalma
	Burun	Burunda akıntı
	Solunum	Göğüste sıkışma, hırıltılı solunum, öksürük
	Ter Bezleri	Aşırı Terleme
	Kaslar	İstemsiz kas kasılması
	Vücut üzerindeki genel etkiler	Baş ağrısı, bulantı, kusma
Vücut Tarafından Emilim Olduğunda	Göz	Göz bebeklerin belirgin küçülme, göz bebeklerinin boyutlarında eşitsizlik, görmede bulanıklık
	Solunum	Uzun süren hırıltılı solunum, göğüste sıkışma, göğüste ağrı, bronşlardaki salgının artması, zor nefes alıp verme, öksürük, akciğerlerde ödem, yeterli oksijen alamamaktan kaynaklı vücutta oluşan morluklar
	Mide bağırsak sistemi	Mide bulantısı, kusma, mide krampları, mide ekşimesi, ishal, idrar zorluğu, istemsiz dışkılama, altına kaçırma
	Kaslar	Kaslarda zayıflık ve güçsüzlük, kramplar, istemsiz kas hareketleri
	Vücut üzerindeki genel etkiler	Baş dönmesi, gerginlik, kaygı, huzursuzluk, duygusal değişkenlik, aşırı terleme, tükürük artışı, kalp atım hızında azalma baş ağrısı, uyuşukluk, odaklanma zorluğu, konuşma bozukluğu, kan basıncında düşüş, koma

Yukarıdaki tabloyu insanoğlunun etkilenme biçimi olarak nitelendirebiliriz Tablo 2.2.'de ise tespit edilen belirtilerin ortaya çıkma ve etki süresi ile inceleyerek tespitimizi teşhis ederken kıstaslarla inceleme imkânı bulmuş olacağız.

Tablo 2.2. KBRN'den dolayı fiziksel etkilenme belirtileri ve etki süreleri [1]

Ajanın Fiziksel Hâli	Emilim Şekli	Fiziksel Belirtiler	Belirtilerin Ortaya Çıkma Süresi	Etki Süresi	
				Düşük Maruziyet	Yüksek Maruziyet
Buhar	Solunum ile	Burun akıntısı Göğüste sıkışma Hırıltılı Solunum	Bir ile birkaç dakika	Birkaç saat	1-2 gün
Buhar	Göz ile	Göz bebeklerinde küçülme Gözlerde kızarıklık ve yanma Baş ağrısı	Bir ile birkaç dakika	24 saat	2-3 gün
Buhar	Cilt ile	Göz bebeklerinde belirgin küçülme Uzun süren hisli solunum Akciğerlerde ödem Baş dönmesi Aşırı terleme Kan basıncında düşüş Koma	Bir dakikadan kısa süre	Birkaç saat ile bir gün	2-3 gün
Sıvı	Solunum ile	Uzun süren hisli solunum Göğüste sıkışma Göğüste ağrı Zor nefes alıp verme Akciğer ödemi	Birkaç dakika	24 saat	1-5 gün
Sıvı	Göz ile	Göz bebeklerinde küçülme Gözlerde kızarıklık ve yanma Baş ağrısı	Anında	24 saat	2-3 gün
Sıvı	Cilt ile	Mide bulantısı Kusma Mide krampları Mide ekşimesi İshal İdrar zorluğu İstemsiz dışkılama Altına kaçırma	Birkaç dakika	24 saat	2-5 gün

Teşhis ve izleme, tespit sonucu vücutta kalıcılık süresi ve vücudun hangi bölgesinde etkilendiği teşhisine müteakip tespit konulabilmesi için vücudun tepkisine göre adlandırılması yapılır. Bu adlandırma Yakıcı Ajanlar, Boğucu Ajanlar, Kan Zehirleyici Ajanlar, Öldürücü Olmayan Kimyasal Ajanlar olarak nitelendirebiliriz. Yakıcı Ajan teşhisinin koyulabilmesi için cilt üzerinde yanıklar ve kabartılar gözlemlenir. Boğucu ajan teşhisinin koyulması ise ilk belirti olarak nefes almada zorluk ve boğulma hissidir [1,2].

Boğucu Ajan solunarak akciğere alındığında buradaki dokuları tahrip eder, akciğer içerisinde ödem oluşturarak hava keselerini tıkar. Böylelikle solunum durur ve ölüm gerçekleşir. Kan Zehirleyici ajanlar solunum ve sindirim yoluyla vücuda girer ve kana karıştıktan sonra vücuttaki hücreleri yok etmesi sebebiyle vücudu zehirleyerek ölüme sebep olur. Öldürücü olmayan

kimyasal ajanların amacı canlı metabolizmayı öldürmek olmayan, geçici sarhoşlukla etkisiz hale getirmeye çalışan ajan türüne denir.

Bu tespitlerin sonucunda KBRN'den etkilenmeyen insanların zarar görmesini engellemek maksatlı ikaz ve rapor ederek etkilenmemiş insanları korumuş oluruz. Nükleer kaza halinde erken bildiri sözleşmesi ile uluslararası birlik sağlanarak dünyanın korunması ve yaşanabilmesini arttırmak hedeflenmektedir. İkaz en önemli tedbir almaların başında gelmektedir. İkazın cinsine göre renklendirme şeması ile kalıcılığı arttırılmıştır [2].

Sarı ikaz saldırı ihtimali var, kırmızı alarm saldırı tehlikesi var derhal sığına gir, siyah alarm KBRN tehlikesi var sığınmaya gir, beyaz alarm tehlike geçti ikazının işareti radyo televizyon hoparlör gibi araçlarla duyurulur. Bu ikaz sonrası normal yaşantıya dönülmeli yardıma ihtiyaç duyan insanlara yardım edilmelidir. Kimyasal silahlı yapılan saldırılarda insanlara yardım ve kurtarma çalışmalarını sürdürebilmek için fiziksel ve tıbbi koruyucu önlemler olarak kişisel koruyucu maske ve koruyucu elbise giyerek kimyasal saldırılardan kurtarma çalışmalarına katılım sağlanmalıdır. Burada yüzü, gözü ve solunum yollarını korumak hedeflenmektedir. Bu çalışmamda KBRN ile mücadelede savunma bileşenlerini araştırmak oldu fakat KBRN'yi savaş ortamına sokmak yerine dünya ekosistemini bozmasını göze alan insanlarından çok ciddi cezalandırılması ve yalnızlaştırılması politikası uygulanmalıdır.

3. SONUÇ

- KBRN ile ekosistemin korunması ve devamlılığının sağlanabilmesi için KBRN savunma bileşenlerini dörtlü mekanizma gibi düşünerek bağlantılı çalışma imkanını sürekli tutmalıyız.
- En temel faktör olarak tespiti öne çıkarmalıyız. Çünkü herhangi bir KBRN saldırısında bilgisi olmayan ve etkilenmeyen canlıları koruyabilmek için ilk önce tespit edilmesi gerekir. Bu durumun önemini uluslararası sözleşmelerle ülkeler arası haberleşme ile tespit imkanı arttırılmıştır.
- Teşhis faktörü ise ne kadar doğru olursa canlı sistemin etkilenme oranı ve koruma oranı o kadar doğru orantılı olarak artmaktadır.

KAYNAKÇA

KBRN Savunma ve Güvenlik Ders Kitabı Anadolu Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Acil Durum ve Yönetimi Dr. Burçak Çabuk-Dr. Öğr. Üyesi Muammer Tün <https://ets.anadolu.edu.tr/storage/nfs/ADY203U/ebook/ADY203U-18V1S1-8-0-1-SV1-ebook.pdf> (Erişim Tarihi: 16.03.2024 17:26)

Nükleer Kaza Halinde Erken Bildiri Sözleşmesi Resmi Gazete AFAD KBRN Daire Başkanlığı <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/20624.pdf> (Erişim Tarihi: 17.03.2024 22:26)

KİTLE İMHA SİLAHLARI KULLANIM METOTLARI VE HEDEFLERİ**Yusuf ELBASAN**

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü

ORCID ID: 0009-0008-3887-3399**Aslı Ece ACAR FİLİZCİ**

Doktora Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü

ORCID ID: 0000-0002-2323-7655**Prof. Dr. Ahmet ÇARHAN**

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Temel Tıp Bilimleri, Tıbbi Biyoloji

ORCID ID: 0000-0003-1584-0072**Prof. Dr. Dilek ÖZTAŞ**

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı A.D.

ORCID ID: 0000-0002-8687-7238**Prof. Dr. Aytunç ATEŞ**

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi, Metalurji ve Malzeme

Mühendisliği Bölümü

ORCID ID: 0000-0002-5802-9207**ÖZET**

Kitle imha silahları; kimyasal, biyolojik ve nükleer silahlara ek olarak radyolojik silahlar ile kitleleri yok etme, yerleşim yerlerine, çevreye ve biyosfere büyük oranda zarar verme özelliğine sahip diğer silahları da kapsamaktadır. KBRN kısaltmasının açılımı; kimyasal, biyolojik, radyolojik ve nükleer'dir. KBRN; kimyasal, biyolojik, radyolojik ve nükleer maddelerin kasıtlı olarak ya da kaza sonucu yayılmasıyla insan ve çevre için tehlikeli durumları ifade etmektedir.

William Cosmo Gordon Lang tarafından KBRN tehditler terimi, 1937 yılında ilk defa İngiltere'de kullanılmıştır. Birleşmiş Milletler'in 1946 yılında aldığı kararda ilk defa KBRN tehditler terimi yer bulmuş ve hukuki olarak tanımı 1948 yılında yapılmıştır. Kitle imha silahlarından kimyasal ve biyolojik silahların ilk olarak büyük çaplı kullanımları Birinci Dünya Savaşı'nda görülmektedir. Nükleer ve radyolojik silahlar ise ilk olarak Alman kimyacılar tarafından 1938 yılında teorize edilmiştir. Akabinde ABD'de 1942 yılında Manhattan Projesi kapsamında geliştirilmiştir. Japonya'nın Hiroşima ve Nagazaki şehirlerine, ABD'nin 1945 yılında gerçekleştirdiği saldırılar savaş sırasında büyük ölçekli olarak ilk ve tek kullanımı olmuştur.

Tarihsel süreçte insanlar birbirleriyle yaptıkları savaşlarda ellerindeki her türlü olanaktan faydalanmaya çalışmışlardır. Milletlerarasındaki savaşlara baktığımızda karşı tarafın envanterinde bulunmayan silah ve teçhizatların savaşın kaderini belirlediği görülmektedir. Kitle imha silahları imal edildikten sonra gerekli görevleri icra etmesi amacıyla onları hedefe atmak ve başarılı olarak patlatmak için fırlatma araçlarına gereksinim duymaktadır. Kitle imha silahlarının caydırıcı özellikleri nedeniyle bu silahları envanterinde bulunduran ülkelerin ulusal güvenliğine ve savaşı önleme konularında önemli katkılar sağladığı savunulur.

Anahtar Kelimeler: KBRN, Kitle İmha Silahları, Savaş.

WEAPONS OF MASS DESTRUCTION USE METHODS AND TARGETS

ABSTRACT

Summary Weapons of mass destruction include, in addition to chemical, biological and nuclear weapons, radiological and other weaponry with the ability to mass-destruction, large-scale damage to settlements, the environment and the biosphere. The abbreviation KBRN is chemical, biological, radiological, and nuclear. KBRN refers to hazardous conditions for humans and the environment due to the intentional or accidental spread of chemical, biological, radiological and nuclear substances.

The term KBRN threats was first used in the United Kingdom in 1937 by William Cosmo Gordon Lang. The term KBRN threats was first incorporated in a United Nations resolution in 1946, and was legally defined in 1948. The first large-scale use of chemical and biological weapons is seen in World War I. Nuclear and radiological weapons were first theorized by German chemists in 1938. It was developed in the United States as part of the Manhattan Project in 1942. The US attacks on Japan's cities of Hiroshima and Nagasaki in 1945 were the first and only large-scale use during the war.

Thro history, people have tried to take advantage of every possibility in their wars with each other. When we look at international wars, weapons and equipment that are not in the counterparty's inventory determine the fate of the war. Once weapons of mass destruction have been manufactured, launchers are needed to target and successfully detonate them in order to perform the necessary tasks. Because of the deterrent properties of weapons of mass destruction, it is argued that they contribute significantly to the national security and prevention of war in the countries that hold them.

Keywords: CBRN, Weapons of Mass Destruction, War.

GİRİŞ

Geçmişte devletler güçlenme arzularını dayanıklı kaleler teçhiz etme, büyük ordular besleme ve silahlanma yoluyla sağlamışlardır. Savaş endüstrisi ve bilim alanında yaşanan olağanüstü gelişmeler sayesinde kullanılan silahların niteliğini de değiştirmiştir. İcat edilen üst teknoloji ürünleri ve yüksek maliyetli yeni silahlar, yalnızca yöneldiği askeri hedefi değil kullanılan alanı ve hatta bütün canlı yaşamı da etkileyebilecek güce erişmiş bulunmakta ve kitle imha silahları olarak ayrı tasnife tabi tutulmaktadır. Kitle imha silahları teknik bir tanımlama olarak değil, politik

bir kavram olarak tanımlanmıştır. Uluslararası alanda sıklıkla behsedilen kitle imha silahlarının uluslararası antlaşmada ya da hukuki açıdan net bir tanımlaması yapılmamıştır. Genel bir tanımının oluşması bir yana, içerik olarak neleri kapsadığı bile netleştirilememiştir. Kitle imha silahı başlığı kapsamında; kimyasal, biyolojik, radyolojik ve nükleer silahlar sayılmaktadır. Kitle imha silahları gerek etkileri/içerikleri, gerekse yapım araçları ve kullanım yöntemleri yönünden birbirlerinden farklı olmakla beraber hepsi konvansiyonel olmayan silahlar kategorisindedir. Kavram bir silahı veya silah çeşidini belirtmekten ziyade genel anlamda silahları tanımlamak için kullanılır. Bu silahlar uzun menzilli atış araçlarıyla birlikte olduklarında yarattığı tehlike uluslararası ilişkileride şekillendiren en önemli konulardan biri haline dönüştürmüştür. Uluslararası güvenliği oluşturan konular arasında kitle imha silahları önemli boyutta yer bulmaktadır.

Kitle imha silahları kapasiteleri bakımından canlılara, çevreye ve biyosfere oldukça büyük zararlar veren yıkıcı silahlardır. Kullanıldığında besin kaynakları kirlenmekte, komuta kontrol ve iletişim faaliyetleri zarar görmekte, yıkımın büyüklüğü daha da artmaktadır. Kitle imha silahlarına dair yapılan bir araştırmaya göre; 15 tonluk bir kimyasal silah 60 km'lik bir alan içerisindeki nüfusun yaklaşık %50'sini öldürebilir. 10 tonluk bir biyolojik silah 100.000 km'lik bir alandaki toplumun %25'ini öldürebilir ve %50'si üzerinde birçok hastalıklara neden olur. Bir megatonluk nükleer bomba ise 300 km'lik bir kesim içerisinde savunmasız haldeki nüfusun %90'ını öldürebilir.

KBRN kısaltması; kimyasal, biyolojik, radyolojik ve nükleer sözcüklerinin baş harfleri ile oluşturulmuş bir kısaltmadır. KBRN; askeri birliklerde, geniş halk kitlelerinde yıkım yaratabilecek tüm fiziksel hal ve formdaki biyolojik, kimyasal ve nükleer ajanlar için kullanılır. KBRN maddeleri ve kullanım bilgi seviyesinin düşüklüğü, denetimin yetersiz oluşu dünyadaki riski arttırmaktadır. KBRN riskleri fazla sayıda insanın ölümüne, canlı hayatının değişmesine hatta geri dönülmez şekilde yok olmasına neden olabilir. Modern teknolojiadaki adımlar ve bilgi artışı, diğer ülkelerin, riski dünyanın başka bölgelerine yayacak şekilde kendi nükleer silahlarını üretmesine neden olmuştur. Geride bıraktığımız yüzyıl süresince birçok devlet biyolojik, kimyasal ve nükleer silahlar üretmek amacıyla ölümcül stoklar oluşturmuşlardır. Kitli imha silahları başta olmak üzere; içlerinden özellikle nükleer silahların geliştirilmesi uluslararası politik düzende köklü değişikliklere yol açmıştır. Kitle imha silahlarının canlı yaşamı üzerinde oluşturabileceği tahribat göz önüne alındığında; askeri teknoloji ve stratejideki yeri, tesirleri, yayılmasının ve kullanılmasının önlenmesine dair çabaları bulunmaktadır. Silahların kontrolü ve silahsızlanma;

kitle imha silahlarının ve onların fırlatma araçlarının yayılması ve kullanılmasını engelleyen en kritik araçlardır. Çağımızda KBRN tehditleri savaşlarda KBRN maddelerinin kullanımından ziyade, bu maddelerle işlem yapan endüstri kurumlarında gerçekleşen kazalar, nükleer santral kazaları, KBRN maddelerinin nakli aşamasında meydana gelebilecek taşımacılık kazaları gibi durumlardır. Kitle imha silahları, kullanımları neticesinde büyük ölçüde kayıba, kirliliğe neden olabilecek, hareketin seyrini, hedefini ve istikametini değiştirmeye yol açabilecek nükleer, biyolojik ve kimyasal silahlardır. Askeri hedefleri, sanayi bölgeleri ve yerleşim merkezlerini vurmak için kullanılır. Stratejik askeri üs ve noktalar, büyük kıta ve zırhlı birlikler, komuta kontrol irtibat ve istihbarat merkezleri, limanlar, alt yapı tesisleri, lojistik üsleri, hava üsleri, akaryakıt ve enerji merkezleri, barajlar ve arıtma tesisleri, nüfusun fazla olduğu bölgeler kitle imha silahlarının hedefleridir. Kitle imha silahlarının kullanımıyla terör ortamı oluşturmak ve ülkenin ekonomik ve politik yönden zarar görmesi amaçlanır.

Kitle imha silahları klasik silahlardan ciddi oranda farklıdır. Kitle imha silahları aynı anda birden fazla etki gösterebilmektedir, klasik silahların etkileri ise tektir. Klasik silahlarda etki alanı sokaklar veya binalar kabul edilir, kitle imha silahlarının etki alanı ise şehirler ve ülkelerdir. Kitle imha silahlarının yerde ya da yere yakın patlamalarında radyoaktif serpinti tehlikesi meydana gelmektedir, klasik silahlarda ise böyle bir etki yoktur.

Sivil savunma literatürüne bakıldığında, kitle imha silahı başlığı altında; nükleer, kimyasal, radyolojik ve biyolojik silahlar sayılmaktadır.

1. NÜKLEER SİLAHLAR

Nükleer silahlar; kitle imha silahları arasında kuşkusuz öldürücülüğü en fazla olanıdır. Hasarı ise kitlesel boyutlardadır. Nükleer silahlar, nükleer enerjinin büyük miktarlarda ve kısa sürelerde (aniden), kontrol edilemez bir biçimde ortaya çıkması prensibine dayanmaktadır. Nükleer silahların varlığı, silahların ateş gücüne ve tahrip yeteneğine önemli bir yenilik kazandırmıştır. Nükleer silahlar, II. Dünya Savaşı'nın daha hızlı bitmesini rol oynayan ve Soğuk Savaş sürecinin başlamasına neden olan oldukça güçlü silahlardır. Nükleer enerji; fisyon (çekirdek parçalanması) veya füzyon (çekirdek birleşmesi) ile elde edilir.

Atom silahları, fisyon olayından istifade edilerek elde edilmiştir. Bu olay; bazı ağır metallerin (uranyum, plütonyum vb.) atomların nötron bombardımanı sayesinde eşit olmayan iki parçaya ayrılmasıdır. I. Dünya Savaşı'nda kimyasal silah kullanımı ile modern anlamda ilk örneklerini kitle imha silahlarının, en dehşet verici türü olan nükleer silahlarla tanışmamız ise II. Dünya

Savaşı sonunda olmuştur. Nitekim I. Dünya Savaşı, savaş tekniğine zehirli gazları getirmiş, II. Dünya Savaşı sonlarında kullanılan nükleer silahlar savaşın kaderini belirlemiştir. Bu durum; savaş sonrasında kurulacak uluslararası düzeni, kitle imha silahlarının belirlenmesinde rol oynamıştır.

1.1. NÜKLEER SİLAHLARIN TAHRİP GÜCÜ

1. Radyoaktif Serpinti (Kalıntı Etkiler)

2. Ani Etkiler (Işık, Isı, Basınç ve Ani Nükleer Radyasyon)

Nükleer infilakın bütün etkilerini yüzdeler oranlar üzerinden değerlendirirsek bu etkilerden:

* %45'i Basınç (Blast)

* %35'i Isı (Işık ile birlikte gelmektedir)

* %15'i Radyoaktif Serpinti

* %5'i Ani Nükleer Radyasyon etkileri bulunmaktadır.

Nükleer patlamanın beş adımda tahrip gücü bulunmaktadır:

1. Gama ışınları ile radyasyon yayılmaktadır,
2. Elektromanyetik dalga yayılması ile geniş bir menzildeki elektronik aletleri etkilmektedir,
3. Meydana gelen patlamayla sonucu oluşan parlak ışığın gözleri kör etme ihtimali vardır,
4. Patlama sonucu çevredeki yapıların hasar görme ihtimali vardır,
5. Patlama sonucu oluşan mantar bulutuyla kirlilik atmosfere yayılır ve daha da geniş bir alanın etkilenmesine neden olur.

2. KİMYASAL SİLAHLAR

1969 yılında Kimyasal Harp Ajanları Birleşmiş Milletler tarafından yayınlanmış raporda “insanlar, hayvanlar ve bitkiler üzerine doğrudan toksik etkileri nedeni ile kullanılan her türlü katı, sıvı, gaz halindeki kimyasal maddeler” olarak tanımlanmıştır. Kimyasal silahlar insan hayatı üzerine ağır tahribat oluşturan veya ölümüne sebep olan zararlı maddelerdir. Çoğunlukla askeri konularda kullanılan kimyasal silahlar felç, geçici körlük, sağırılık, kusma, solunum güçlüğü veya ağır yanıklara (özellikle gözde) yol açar.

Düşmandan saklanmak veya düşmanın yetilerini kısıtlamak amacıyla kullanılan yangın ve sis bombaları ile düşman yerini tespit etmek amacıyla kullanılan kimyasal yaprak ya da ot

dökücüler de kimyasal silahlar olarak ifade edilir. Olağan durumlarda maddenin hallerinde (katı, sıvı, gaz) bulunur. Vücuda çeşitli yollarla girebilir. Bu yollar; ağız, burun, boğaz, göz, deri, solunum aracılığıyla akciğerler ve beslenme aracılığıyla sindirim sistemidir.

Kimyasal silahlar, fizyolojik etkilerinden sayesinde; kitlesel boyutta canlıların çok kısa bir sürede (aniden) yaralama veya öldürme kapasitesine sahiptir. Bu silahların zehir/zarar etkileri çok yüksektir. Ayrıca çevresel koşullara dayanıklı olup, taşınması ve saklanması kolay olmasından dolayı daha çok tercih edilmektedir. Hedef olan ülke yada toplumda askeri personelleri ve sivil vatandaşları mümkünse saf dışı bırakmak, hareket kabiliyetlerini kısıtlamak, bitkisel ve hayvansal gıdaları zehirleyerek kullanılmaz hale getirmek amaçlarına yönelik kullanılmak üzere tehdit unsurudur. Kimyasal silahların yapılması, saklanması ve hali hazırda var olanların kullanılması uluslararası antlaşmalarla yasaklanmıştır. İklim şartlarına bağlı olarak uzun ve kısa vadeli etki yapabilme özellikleri vardır.

Uzmanlar tarafından; çevresel değişimin çatışmalara neden olabileceğini vurgulanırken, 6 önemli değişimden söz edilmektedir. Bunlar;

- Balık türlerinin gitgide yok olması,
- Ormanların azalması ve ortadan kaybolması,
- Sera etkisi kaynaklı iklim değişikliği,
- Taze su kaynakların azalması ve kirlenmesi,
- İyi tarımsal alanların azalması ve yok olması,
- Stratosforik ozon tükenmesi.

3. BİYOLOJİK SİLAHLAR

Uzun yıllar süresince biyolojik silahlar, bakteriyolojik silahlar olarak anılmıştır. Biyolojik harp maddeleri her türlü canlı organizmadan elde edilebilen ve hayvanlar, insanlar ve bitkilerin organizmalarında üreyerek öldürücü ya da hasta edici etki gösteren silahlardır. Tularemi, brusellozis, Q humması, hemorojik ateş yapan virüsler ve çeşitli ensefalit virüsleri biyolojik silahların yol açtığı hastalıklardandır. Biyolojik silah olarak kullanılacak çok sayıda mikroorganizma da bulunmaktadır. Birçok mikroorganizma biyolojik savaş ajanı olarak kullanılabilir olsa da genellikle spor üreten bakteriler ve virüsler kullanılmaktadır. Biyolojik silahlar düşük maliyetle ve kolaylıkla çok gelişmiş olmayan laboratuvar ortamlarında üretilebilirler. Biyolojik silahlar günümüze değin savaşlarda kullanılmışlardır. Bu silahlar düşmanın savaşma yeteneğini kısıtlamak amacıyla kasten insanların bulunduğu bölgeye yayılmasını sağlayacak

düzeneklerdir. Biyolojik harp maddeleri zehirli, bulaşıcı ve hayatta kalma yetenekleri türlerine ve çevre koşullarına göre değişebilen mikrobiyolojik nitelikleri bünyesinde barındırmaktadır.

4. RADYOLOJİK SİLAHLAR

Radyolojik silahlar, yalnızca radyasyon yayan ve nükleer silahların bütün özelliklerine sahip olmayan silahlardır. Radyolojik silahların muhafazasının ve elde etmesinin çok zor olmasının sebebiyle, özellikle terörist gruplar tarafından nükleer silahlardan ziyade radyolojik silahlar temin edilip, kullanılıyor.

Sağlık sektöründe kullanılan radyolojik cihazların silah gibi kullanılması olası tehditlerdendir. Ani radyasyon tipi kısa süre içinde etkili olduğu için öldürücüdür. Alfa, gama, beta ışınları ve nötronlardan meydana gelir ve bunlar çok yüksek derecede frekansla yayılırlar. Ani radyasyon durumunda özel korunma gerekir ve korunma sağlanamadığı durumlarda canlıların kromozomlarının parçalanması ile sonuçlanır.

5. KİTLE İMHA SİLAHLARINI FIRLATMA VE YAYMA YÖNTEMLERİ

Fırlatma araçlarına, kitle imha silahlarının silah başlıklarını hedefe göndermesi ve başarılı bir şekilde patlatması için gereksinim duyulmaktadır. Askeri kaynaklarda “fırlatma/taşıma vasıtası” olarak anılan, füze ya da uçak teknolojisine sahip devletler için nükleer, kimyasal ve biyolojik silah başlıklarını çok uzaklardaki hedeflere gönderebilmeye imkan tanımıştır. Gelişmekte olan teknoloji sayesinde farklı taşıma araçları ortaya çıkmıştır. Nükleer, kimyasal ve biyolojik silahlar savaş başlıklarına yerleştirilmiş ve füzelere entegre edilebilir hale getirilmişlerdir. Balistik füzeler, kitle imha silahlarını ve konvansiyonel patlayıcıları içinde barındıran güçlü savaş başlıklarını çok uzak menzillere taşıyabilen gelişmiş teknoloji ürünü silah sistemleridir. Balistik füzeler; nükleer, biyolojik ve kimyasal harp başlığı taşıyabilmekte olup; menzil farklılıklarına göre çeşitlilik göstermektedir.

Ayrıca denizaltılardan bulunan SRBM balistik füzeler de vardır. 300-3500 km arasında menzili olan balistik füzelere; TBM hareket alanı balistik füzeler denilmektedir. Balistik füzelerin menzilleri sayesinde özellikle nükleer silahlar “taktik” veya “strateji” silahı olarak tanımlanmaktadır. Balistik füzeler; yüksek maliyetli olmaları ve teknik özelliklerinden kaynaklı nükleer savaş başlıkları ile özdeşleşmişlerdir. Kruz füzeleri ise balistik füzelere göre daha kısa menzilli, daha az maliyetli olup ve gerekli durumlarda temin edilmeleri kolaydır. Kruz füzeleri havadan, gemilerden ve mobil lançerlerden atılabilmektedir. Kruz füzelerinin çeşitli türleri bulunmaktadır; bunlardan ses hızını aşmayan çeşidi, biyolojik ve kimyasal başlıkları

taşımak için elverişlidir. Balistik füzeler; güdümlü/güdümsüz seçenekleri ile nükleer, kimyasal veya biyolojik bir savaş başlığının belirli bir hedefe ulaştırılmasına yarayan sistemler için kullanılır. Balistik füzeler bir ve birden fazla nükleer başlık taşıması durumunda farklı başlıkları farklı hedeflere yönlendirilebilir.

6. BİYOLOJİK SİLAHLARI YAYMA VE ATMA YÖNTEMLERİ

Biyolojik silahların kullanımı ve diğer kitle imha silahlarının kullanım yöntemleri arasında farklılıklar yer almaktadır. Mikropların hedef bölgeye etkin bir şekilde ulaştırılması ve bu şartları sağlayacak şekilde en geniş sahaya dağıtılması, biyolojik silahları kullanırken gözden kaçırılmaması gereken en kritik noktadır. Biyolojik silahların etkileri bakımından, bu silahların faktörlerinin en uzun süre varlığını sürdürebileceği atmosfer koşullarında kullanımları hayati değer taşımaktadır. Biyolojik saldırıda, kullanılan maddenin niteliklerine ve istenen neticelere bağlı olarak farklı yayma teknikleri uygulanır. Bunlardan yöntemlerden en önemlisi aerosol yöntemidir. Biyolojik maddenin aerosol olarak; yani toz, duman, sis gibi hallerinin solunum sisteminin maruz kalmasına neden olabilmektedir. Bu partiküller; püskürtme, jeneratör, patlayıcı yöntemleriyle oluşabilirler. Partiküllerin kalıcılığı çeşitli faktörlerden etkilenmektedir; sıkışma, çökme, morötesi radyasyon ve nem, rüzgâr, yağış, ısı gibi değişkenlik gösteren faktörlerdir. Sprey halinde kullanımı, genel olarak mikroplar için en etkili metottur. Genellikle kuru toz halinin kullanımı daha etkilidir; ancak dar kullanım alanı ve kurutma teknolojisinin zorluğundan dolayı çok tercih edilmemektedir. Bir diğer yöntem de biyolojik silahların deriye nüfuz etmesini sağlayan bir taşıyıcı vektör kullanılmasıdır.

7. KİMYASAL SİLAH YAYMA VE ATMA YÖNTEMLERİ

Kimyasal savaş unsuru taşıyan, bomba, sprej tankları, topçu mühimmatı, mermi veya savaş başlığı haline getirilmiş kimyasal silahlar konvansiyonel taşıma/fırlatma araçları ile hedef alınan araziye yayılabilirler. Bilhassa uçaklar ve uzun menzilli toplar da kimyasal silahları belirlenmiş bir istikamete fırlatmak amacıyla kullanılabilirler. Kimyasal silahların düşman topraklarına gönderilmesine dair tarihteki ilk uygulama, I. Dünya Savaşı'nda Fransızlar tarafından kullanılan tüfek bombasıdır. 1920'li yıllarda termal yayma tekniği geliştirilmiştir. Termal yayma cihazlarının birçoğu içlerinde merkezi patlatıcı ve kimyasal ajan bulunduran topçu mermi ve bombalardan meydana gelmektedir. Aerodinamik yayma yöntemi 1960'lı yıllardan itibaren hayata geçirilmiştir. Aerodinamik yayma; kimyasal ajanların uçaklardan yayılması yöntemi olarak ifade edilir. Aerodinamik yayma tekniğinde uçağın irtifası, hızı, rüzgârın yönü ve kimyasal

parçacıkların pilotları etkileme ihtimali gibi değişkenler var olsa da termal yaymanın dezavantajları giderilmiş ve böylelikle hedef bölgenin kontrolü kolaylaşmıştır.

8. KİTLE İMHA SİLAHLARININ BİRİNCİL MOTİVASYONLARI

Silahlanmanın en temel amacı hayati çıkarların korunmasıdır. Tarihteki devletlerin kitle imha silahlarına sahip olma gerekçelerine baktığımızda bunların altında yatan bazı sebeplerden bahsetmek gerekmektedir. Bunlardan ilki, “korku” ilkesidir. Ülkeler; gerçekçi bir konvansiyonel askeri üstünlüğe ya da kitle imha silahlarına sahip bölgesel düşmana yakın bir coğrafyada bulunuyorlarsa biyolojik, nükleer ve kimyasal silah stoklayarak bu zayıflığı giderme amacı gütmektedirler. İkincisi “kapsam” ilkesidir. Bu ilke potansiyel düşman olma ihtimali olan devletlerin, nükleer silahların sağlayabildiği gibi bir tahrip etkisinden korunamayacağını kabul edilmesi gerekmektedir. Üçüncü ilke “zafer” ilkesidir. Saldırgan tutuma sahip olan devletlerin, nükleer gücü kullanarak veya bu konuda tehdit ederek, mutlak zafere hızlı bir şekilde ulaşma isteğini tanımlamaktadır. Dördüncü ilkeye baktığımızda “olağanüstü önlem alma” ilkesidir. Topyekûn bir savaşta, tam olarak kaybetme ihtimalinin ortaya çıkması sebebiyle nükleer başta olmak üzere kitle imha silahı gücünü kullanarak, karşı tarafa da geri dönüşü olmayan zararlar verdirmenin amaçlanmasını ifade eder. Devletlerin kitle imha silahı programı yürütmelerine dördüncü sebep de “askeri ve stratejik çıkarlar.” olarak tanımlanabilir. Burada bahsedilen olası saldırganları caydırmak ve aynı zamanda da bir çatışma durumunda zafer elde etmek için gerekli olanaklara sahip olmak durumudur. Kitle imha silahına sahip olmaya beşinci gerekçe “ciddi güvenlik kaygısı” unsurudur. Devletlerin, buldukları coğrafi konumları nedeniyle, diğer devletlerin hak verdiği yada vermediği güvenlik kaygıları mutlaka olmuştur ve olmaya da devam edecektir. Güvenlik kaygılarını azaltma girişimi yine her devlet tarafından fazlasıyla gösterilmiştir. Dünya üzerinde güçlü bir şekilde hareket etme imkanı ve söz sahibi olma bu durumla doğrudan bağlantılıdır. Bu nedenle kitle imha silahlarına sahip olma çabaları daima var olmuştur. Kitle imha silahlarına sahip olan devletlerin bu silahlara sahip olma sebeplerinin en önemlisi “güç ve caydırıcılık” olarak söyleyebiliriz. Caydırıcılığın mantığında silahlanma yarışı yer almaktadır. “Jeopolitik gereklilik” ülkelerin bahsedilen silahlara sahip olmasının bir diğer sebebidir. Güç sahibi olma isteği taşıyan devletleri, bu düşünceye yönlendiren ilke öncelikle jeopolitik konumlarıdır. Devletler, silahlanmanın ilk aşaması olan, “gerekli bilgi ve altyapıyı temin için” uğraşmaktadırlar. Bunun da kesin boyutu kitle imha silahlarını envanterinde bulundurmadır. Kitle imha silahlarına sahip olan devlet, çevresindeki devletler arasında ön plana çıkmakta ve bölgedeki ekonomik ve politik ilişkileri dengelemektedir. Bu sebeple bazı devletlerin,

yayılmacı maksatlarını gerçekleştirmek için ya da güvenliklerini sağlamak amacıyla kitle imha silahlarına sahip olma çabalarının yayılma tehditini artırdığı öne sürülmektedir. Ülkeler, güvenliklerini arttırmak, var olan kaynaklarını ve insanlığı korumak ve tasarruf sağlamak amacıyla silahsızlanma adımları atmaktadırlar.

KAYNAKÇA

H. A. Feiveson et al., *Unmaking the Bomb: A Fissile Material Approach to Nuclear Disarmament and Nonproliferation* (The MIT Press, 2014)

<https://sivilsavunma.afad.gov.tr/kategori-1091-sinir-ajanlari.html> (02.02.2015)

<https://www.afad.gov.tr/tr/HbIcerikListele.aspx?ID=297> (15.02.2016)

https://www.kho.edu.tr/akademik/enstitu/savben_dergi/151/1.pdf

Joseph S. Nye, *Dünya Siyasetinde Başarının Yolu Yumuşak Güç*, Elips Kitap, 1. Baskı, Ekim 2015, Ankara, s.14.

M. Lehtveer and F. Hedenus, “Nuclear Power as a Climate Mitigation Strategy – Technology and Proliferation Risk,” *Journal of Risk Research* 18, no. 3 (2014)

Sayı/Issue 1, 1-29. ISSN (Basılı) : 1303-6831 ISSN (Online): 2148-1776,

T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, *KBRN Terimler Sözlüğü*, Haziran 2014, s.6.

[163https://www.dho.edu.tr/sayfalar/00_Anasayfa/11_Pusula/73/balistik.html](https://www.dho.edu.tr/sayfalar/00_Anasayfa/11_Pusula/73/balistik.html) (23.09.2016)

**TO-247 ve TO-220 PAKET MOSFETLERİN BELİRLİ GÜÇ KAYIPLARINDA
OLUŞTURDUKLARI SICAKLIK DEĞERLERİ**

Berkay BEKTAŞ
Atakan KOÇYİĞİT
Deniz ÇOBAN
Süleyman TÜRKMEN

ÖZET

TO-247 ve TO-220 paket mosfetlerin çalışma sırasında oluşturdukları sıcaklık değerleri teorik olarak hesaplanabilmektedir. Fakat, hesaplanan teorik sıcaklık değerleri deneysel anlamda gerçek değerler ile benzerlik göstermeyebilir. Bu çalışmada TO-247 ve TO-220 paket mosfetler için, belirlenmiş güç kayıplarında oluşan sıcaklık değerleri hesaplandı ve yapılan deneysel çalışmalar sonucunda elde edilen sonuçlar hesaplanan değerlerle karşılaştırılıp, bazı mosfetler için düşük güç kaybı değerlerinde test ve teorik hesaplamalar arasındaki sıcaklık farklarının az olduğu, yüksek güç kaybı değerlerinde daha fazla olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca, test sonuçlarında, güç kaybının sabit kalmasına karşın, ölçülen akım değerinin, teorik akım değerinden daha düşük, yani mosfet verimlerinin üretici tarafından sağlanan verimden daha verimsiz olduğu gözlemlenmiştir. Mosfet paketleri karşılaştırıldığında, daha küçük olan TO-220 paket mosfetlerin, daha büyük olan TO-247 paket mosfetlere göre, teorik hesaplamalara daha yakın sonuç verdiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mosfet, TO-247, TO-220, sıcaklık hesaplama, güç kaybı

TEMPERATURE VALUES OF TO-247 and TO-220 PACKAGED MOSFETS AT CERTAIN POWER LOSSES

ABSTRACT

The temperature values created by Y and X package MOSFETs during operation can be calculated theoretically. However, calculated theoretical temperature values may not be similar to actual experimental values. In this study, temperature values at determined power losses were calculated for TO-247 and TO-220 package MOSFETs, and the results obtained as a result of the experimental studies were compared with the calculated values, and it was seen that the temperature differences between the test and theoretical calculations were small at low power loss values and higher at high power loss values for some MOSFETs. In addition, in the test results, it was observed that although the power loss remained constant, the measured current value was lower than the theoretical current value, that is, the MOSFETs efficiency was less efficient than the efficiency provided by the manufacturer.

When the MOSFET packages are compared, it is seen that the smaller TO-220 package MOSFETs give results closer to theoretical calculations than the larger TO-247 package MOSFETs.

Keywords: MOSFET, TO-247, TO-220, temperature calculation, power loss

THE RELATIONSHIP BETWEEN ARTIFICIAL INTELLIGENCE AWARENESS AND EMPLOYMENT EXPECTATIONS: A CASE STUDY OF UNIVERSITY STUDENTS IN ERZURUM PROVINCE OF TURKEY

Dr. Öğr. Üyesi Yahya ALGÜL

E.T.Ü. İktisat Bölümü

ORCID ID: 0000-0003-3480-9871

Doç. Dr. İkrâm Yusuf Yarbaşı

E.T.Ü. Ekonometri Bölümü

ORCID ID: 0000-0003-4689-5121

Araş. Gör. Deniz ERENEL

E.T.Ü. İktisat Bölümü

ORCID ID: 0000-0002-7331-2561

ABSTRACT

One of the primary concerns associated with artificial intelligence pertains to the potential for advancements, such as high levels of automation, to replace human labor. Moreover, even the most optimistic perspectives asserting that the artificial intelligence sector may not have a negative impact on employment acknowledge the increasing significance of the issue when considering the possibility that developments in the sector could fundamentally alter the skills and competencies demanded by the labor market. This concern is particularly seen in nations with youthful demographics, such as Turkey, where elevated levels of youth unemployment, including among recent graduates, are prevalent. Within this context, the principal aim of this study is to assess the awareness of university students in the Erzurum province concerning developments within the artificial intelligence sector and their implications for future employment prospects. The study seeks to investigate both the awareness levels of young individuals regarding developments in this domain and their readiness to adapt to the evolving conditions of the job market. Additionally, the study aim to offer valuable insights for stakeholders involved in the formulation of employment policies. Furthermore, the awareness of university students in this field is important for controlling unemployment and youth unemployment among the most heavily invested university graduates in terms of human capital. In alignment with the research objective, a survey comprising demographic information, perceived employability assessments, and a scale to measure artificial intelligence awareness was administered to 500 students representing various academic disciplines. The results derived from chi squared test indicate a statistically significant relationship exist between students' perceived employability levels and their levels of artificial intelligence awareness.

Key words: Artificial Intelligence, Artificial Intelligence Awareness, Machine Learning, Unemployment, Employment Policies

Acknowledgement: This study represents one of the initial outcomes of Project No. 2023/016, financially supported by the Erzurum Technical University Scientific Research Projects Support Program. We extend our sincere thanks to Erzurum Technical University for their contributions and support.

YAPAY ZEKA FARKINDALIĞI VE İSTİHDAM BEKLENTİLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ: ERZURUM İLİ ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ ÖRNEĞİ

ÖZET

Yapay zeka ile ilgili en temel endişelerden biri, bu teknolojinin getirmiş olduğu özellikle yüksek otomasyon gibi gelişmelerin insan emeğinin yerini alması potansiyelidir. Diğer yandan, yapay zeka sektörünün istihdam üzerinde olumsuz etki yaratmayacağını ileri süren en olumlu yaklaşımlarda dahi, sektördeki gelişmelerin emek piyasasının işçilerden talep edeceği yetenek ve beceri formlarını kökten değiştirebileceği fikri göz önüne alınırsa konunun önemi daha da belirginleşecektir. Özellikle, Türkiye gibi genç nüfusun yüksek olduğu ve genç işsizlik başta olmak üzere işsizliğin yoğun yaşandığı ülkelerde bu konu daha da önem arz etmektedir. Bu bağlamda çalışmadaki temel amaç Erzurum ilindeki üniversite öğrencilerinin yapay zeka sektöründeki gelişmelere ilişkin farkındalıklarını ve gelecekte istihdam beklentileriyle olan ilişkisini analiz etmektir. Çalışmanın hem gençlerin bu alandaki gelişmelere ilişkin farkındalıklarını hem de yeni iş piyasası koşullarına hazırlık düzeylerini ölçebilmesi hedeflenmektedir. Ayrıca, çalışmanın istihdam politikalarının oluşturulması bağlamında paydaşlara yönelik önemli bir veri girişi sağlaması arzulanmaktadır. Zira, üniversite öğrencilerinin bu alandaki farkındalığı beşeri sermaye bağlamında en çok yatırım yapılan üniversite mezunları arasındaki işsizliğin ve genç işsizliğin kontrol edilebilmesi bağlamında önemlidir. Araştırmanın amacı doğrultusunda farklı bölümlerden 500 öğrenciye demografik bilgiler, algılanan istihdam edilebilirlik ve yapay zeka farkındalık ölçeğinden oluşan anket formu uygulanmıştır. Gerçekleştirilen ki-kare ilişki analizinden elde edilen sonuçlara göre, öğrencilerin algılanan istihdam edilebilirlik seviyesi ile yapay zeka farkındalık seviyeleri arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yapay Zeka, Yapay Zeka Farkındalığı, Makine Öğrenmesi, İşsizlik, İstihdam Politikaları

Teşekkür: Bu çalışma Erzurum Teknik Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri kapsamında finansal olarak desteklenen 2023/016 numaralı projenin ilk çıktılarından biridir. Katkılarından ötürü Erzurum Teknik Üniversitesine teşekkür ederiz.

SAĞLIK ÇALIŞANLARINDA PSİKOLOJİK PERFORMANS ALGISI

Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin ERİŞ
Harran Üniversitesi Sağlık Hizmetleri MYO
ORCID ID: 0000-0002-1685-9819

ÖZET

Psikolojik performans, bireyin çalıştığı işi ile ilgili herhangi bir görevi yaparken psikolojik olarak gösterdiği çaba veya işi psikolojik olarak yapabilme düzeyi olarak tanımlanmaktadır. Yani bireyin çalışırken içinde bulunduğu ruh hali denilebilir. Bu çalışma sağlık çalışanlarında psikolojik performans algısı düzeylerinin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır. Özellikle sağlık personelinin içinde bulunduğu ruh hali, sağlık hizmeti sunumunda önemli bir faktör olarak hizmetin kalitesini etkilemektedir. Bu çalışma Şanlıurfa'daki özel bir hastanede 01.08.2023 – 30.09.2023 tarihleri arasında yapılmıştır. Araştırmanın evrenini 235 sağlık çalışanı oluşturmuştur. Araştırmaya sağlık çalışanlarından çalışmaya gönüllü olarak katılımları kabul eden 143 sağlık çalışanı dahil edilmiştir. Araştırmada sağlık çalışanlarından veri toplamak amacıyla Aydemir (2018) tarafından geliştirilen ve Myrvang ve Yağmur (2022) tarafından uyarlanan “Sağlık Çalışanlarında Psikolojik Performans Algısının Değerlendirilmesi” isimli çalışmalardan faydalanılmıştır. Araştırma sonucunda yapılan analizlere göre; sağlık çalışanlarının psikolojik performans algılarının orta düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Sağlık çalışanlarının sosyo-demografik verilerine göre cinsiyet, yaş, meslek, meslekteki toplam çalışma süresi ve çalıştıkları kurumdaki çalışma süreleri bakımından gruplar arasından istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Eğitim, ekonomik durum gibi diğer sosyo-demografik değişkenler arasında ise anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Sağlık çalışanları arasında henüz yeni bir konu olan psikolojik performans algısı ile ilgili olarak, hastane yönetimleri tarafından sağlık çalışanlarının algılarını geliştirmeye yönelik eğitim faaliyetlerinin yapılması faydalı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sağlık Sektörü, Sağlık Çalışanları, Psikolojik Performans

PSYCHOLOGICAL PERFORMANCE PERCEPTION IN HEALTHCARE WORKERS

ABSTRACT

Psychological performance is defined as an individual's psychological effort or level of psychological ability to do the job while performing any task related to the job. In other words, it can be called the state of mind of the individual while working. This study was conducted to determine the level of psychological performance perception in healthcare professionals. Especially the state of mind of health personnel affects the quality of service as an important factor in health service delivery. This study was conducted in a private hospital in Şanlıurfa between 01.08.2023 - 30.09.2023. The population of the study consisted of 235 healthcare workers. The study included 143 healthcare professionals who voluntarily accepted to participate in the study. In order to collect data from healthcare workers in the study, the "Assessment of Psychological Performance Perception in Healthcare Workers" developed by Aydemir (2018) and adapted by Myrvang and Yağmur (2022) was used. According to the analyses made as a result of the research; it was determined that the psychological performance perceptions of healthcare professionals were at a moderate level. According to the socio-demographic data of healthcare workers, statistically significant differences were found between the groups in terms of gender, age, occupation, total working time in the profession and working time in the organization they work in. No significant difference was found between other socio-demographic variables such as education and economic status. Regarding the psychological performance perception, which is a new subject among healthcare professionals, it would be beneficial for hospital administrations to carry out training activities to improve the perceptions of healthcare professionals.

Keywords: Health Sector, Healthcare Workers, Psychological Performance

İMAM MÂTÜRİDÎ'NİN RÜ'YETULLAH ANLAYIŞI**Mehmet SARI**

Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri

ORCID: 0000-0001-9321-2659**ÖZET**

Ebû Mansûr Muhammed el-Mâtürîdî'nin (ö.333/944), geçmişten günümüze değin farklı açılardan üzerinde araştırma yapılan önemli bir bilgin olduğunu söyleyebiliriz. Onun kullandığı yöntem, aklî ve naklî ilimleri birbirinden ayırmayan dengeli bir yaklaşım sergiler. Bu yaklaşım metodunun Mâtürîdî'nin rü'yetullah anlayışında da kendini gösterdiğine tanık olmaktayız. Rü'yetullah meselesi, diğer bir deyişle Allah'ın dünya veya ahirette insanlar veya müminler tarafından gözle görülüp görülemeyeceği konusu, çoğu Müslüman düşünür tarafından ele alınmış, ayet ve hadislerin teviline bağlı olarak farklı bağlamlarda tartışılmıştır. Araştırmamızda aklî ve naklî deliller eşliğinde, farklı düşünürler ile Mâtürîdî'nin yaklaşımı, mukayeseli olarak ortaya konulmaya çalışılarak rü'yetullah meselesi hakkında ortak bir sonuca ulaşılması hedeflenmektedir. Bu bağlamda konu hakkındaki delilleri sunduktan sonra Allah'ın ahirette müminler tarafından gözle görülüp görülemeyeceği ile ilgili genel bir yargı denemesinde bulunulacaktır. Müslüman düşüncesinin ana çizgisini temsil eden Mu'tezile, Selef ve Ehl-i Sünnet âlimleri arasında, rü'yetullah konusunda cereyan eden hararetli tartışmalarda her iki grubun da konuyla alâkalı ayet ve hadislerden hareketle karşılıklı itirazlar ve cevaplar üretmeye çalıştıkları görülmektedir. Bunlardan Mu'tezile'ye göre Allah'ı dünya ve ahirete inananlar dahil hiç kimsenin fiziksel olarak görmesi olanaksızdır. Allah'ın görülmesiyle ilgili rivayetler, onun mesajının anlaşılmasıyla ilgilidir. Selef'e göre Allah'ın görülmesi mümkündür ancak bunun nasıl olacağı hakkında bir hüküm verilemez. Son olarak Ehl-i Sünnet'e göre ise dünyada Allah'ı hiç kimse göremez ancak ahirette sadece inananlar görebilir. Rü'yetullah konusundaki tartışmalar, yapı itibariyle kendi dönemlerini yansıtan bir sosyo-kültürel belge niteliği taşımaktadır. Birey ve toplumların gelişimlerine paralel olarak konu hakkındaki yaklaşımların değiştiği görülmektedir. Bu yönüyle ilk zamanlarda Mücessime ve Müşebbihe gibi Allah'ın fiziksel olarak görülebileceğine dair tutumların zamanla gelişerek kavramsal boyutta Allah'ın tecrübe edileceği noktasına evrilmiştir. Çalışmada, tümevarım yöntemi kullanılarak konu hakkında kaynaklardan toplanılan veriler ışığında genel bir neticeye ulaşılması planlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İmam Mâtürîdî, Rü'yetullah, Kelâm, Akıl, Nakil.

IMAM MĀTURĪDĪ'S UNDERSTANDING OF RU'YETULLĀH

ABSTRACT

We can say that Ebû Mansur Muhammed el-Mâtürîdî (d.333/944) is an important scholar who has been researched from different perspectives from past to present. The method he uses displays a balanced approach that does not distinguish between rational and transmitted sciences. We witness that this approach method also manifests itself in Maturidi's understanding of ru'yetullah. The issue of ru'yetullah, in other words, the issue of whether Allah can be seen by people or believers in this world or the hereafter, has been addressed by most Muslim thinkers and discussed in different contexts depending on the interpretation of the verses and hadiths. In our research, it is aimed to reach a common conclusion about the issue of rü'yetullah by trying to present the approach of different thinkers and Mâtürîdî comparatively, accompanied by rational and transmitted evidence. In this context, after presenting the evidence on the subject, a general judgment will be made regarding whether God will be visible to believers in the afterlife. In the heated discussions on the subject of ru'yetullah between Mu'tazila, Salaf and Ahl al-Sunnah scholars, who represent the main line of Muslim thought, it is seen that both groups try to produce mutual objections and answers based on the verses and hadiths related to the subject. According to Mu'tazila, it is impossible for anyone to see Allah physically, including those who believe in this world and the afterlife. Narrations about seeing Allah are about understanding his message. According to the Salaf, it is possible for Allah to be seen, but no judgment can be made about how this will happen. Finally, according to Ahl al-Sunnah, no one can see Allah in this world, but only believers can see Him in the afterlife. The discussions on Ru'yetullah are, in terms of their structure, a socio-cultural document that reflects their own period. It is seen that approaches to the subject change in parallel with the development of individuals and societies. In this respect, the attitudes that God could be seen physically, such as Mücessime and Müşebbihe in the early days, developed over time and evolved to the point where God could be experienced in a conceptual dimension. In the study, it is planned to reach a general conclusion in the light of the data collected from the sources on the subject by using the inductive method.

Key Words: Imam Mâtürîdî, Ru'yetullāh, Kalām, Reason, Transfer.

GİRİŞ

Genel olarak Müslüman düşünce dünyasında, özel olarak ise Ehl-i Sünnet ekolünün sistemleşmesinde önemli rol oynayan bilginlerden biri olan Mâtürîdî'nin düşünce dünyası, güncel açıdan ihtiyaç duyulan çağdaş sorunlara teolojik çözümler üretme çabası (Evkuran, 2019, s. 13-15) açısından da önem arz eden bir niteliğe sahiptir. Nitekim onu çağdaşlarından ayırt edici vasfı, akıl ve nakli sözde değil özde birlikte kullanan bilginlerden olmasıdır.

Psikolojik ve sosyolojik açıdan dini tecrübenin yaşanmasında önemli bir deneyim olan Allah'ın görülmesi meselesi (rü'yetullah) hakkında Mâtürîdî'nin yaklaşımlarını vermeden önce, konunun daha iyi anlaşılmasına katkı sunacağı düşüncesiyle onun hayatı ve eserlerine değinmek faydalı olacaktır.

1. Ebû Mansur Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî'nin Hayatı ve Eserleri

Müslüman dünyasında önemli bir yeri olan Mâtürîdî'nin hayatına dair bizlere ulaşan yeteri kadar bilgi mevcut değildir. Bu durumun içsel ve dışsal birkaç nedeni olduğunu söyleyebiliriz. İçsel sebep olarak uzun zaman Müslüman dünyasının egemen itikat mezhebi Eşarilik olduğundan dolayı geçmişte diğer akaid anlayışlarından özellikle bahsedilmemesi politikasından bahsedebiliriz (Çağlayan, 2015, s. 15).

İmam Mâtürîdî'nin Müslüman dünyasında çok yayılmamasının dışsal sebepler arasında on üçüncü asırda meydana gelen dünya tarihinde benzerine nadir rastlanan; insanların ve kültürlerin yok oluşuna sebep olan Moğol istilasısıdır. Biyografi, tabakât ve tarihi veriler gibi Müslüman kaynakları, hilafetin merkezleri olan yerlere yakın ulema üzerine detaylı bilgi verirken, Mâverâünnehir ve hilafetin merkezlerine daha uzak kalan kısımlardaki âlimler hakkında çok kısıtlı veya hiç bilgi vermemektedirler. Bu bağlamda Mâtürîdî, dönemindeki genel yaklaşımdan farklı olarak kelâmcı-hanefî düşünce yolunda olduğundan kendisine dair bilgilere pek yer verilmemiş olabilir. Aynı şekilde Hanefî-Mâtürîdî geleneğine eser veren bilginlerin ilim geleneklerinde tabakât gibi biyografik eser telif etme alışkanlığının daha zayıf olmasının da bu durumda etkisinin olduğu söylenebilir (Aydınlı, 2019, s. 566).

Tüm olumsuz etkenlere rağmen Mâtürîdî'nin hayatına dair bilgilere öğrencilerinden ve ondan sonra yaşamış, onu anlamaya, metodolojisini, düşünce dünyasını bizlere aktarmaya ve onu araştırmaya gönül vermiş araştırmacılardan, onların telif ettiği eserlerden ve farklı alimlerin aktardığı bilgilerden ulaşmaktayız.

Mâtürîdî'nin aile üyeleri ve soyu konusunda kaynaklara müracaat edildiğinde kendisi, babası ve dedesinin adlarından başka bilgiye ulaşılmadığını görmekteyiz. Bazı kaynaklarda yer verilen bilgilerde ailesinin Hâlid bin Zeyd'in (ö. 49/669) soyundan geldiği ifadelerle hareket edildiğinde Arap asıllı olduğu iddia edilmektedir. Ancak ilmî, tarihî bilgilere başvurulması neticesinde bu durum ile bağdaşmadığından dolayı, iddiayı destekleyici olmadığını konu üzerinde araştırma yapanlar tarafından reddedilmiştir. Mâtürîdî üzerine araştırma, inceleme ile tahlil edenler Türk kökenli olması gerektiğini ifade etmektedirler (Önal, 2013, s. 328).

Mâtürîdî'nin ilmî düzeyini, aklî ve naklî delillere sıkı sıkıya bağlılığını, ispat, akıl yürütme ve yaptığı tartışmalardaki kuvvetini tatbikatlarında ve telif ettiği eserlerinde görebilmekteyiz. Bu özelliğinden dolayı yaşadığı çağdan günümüze kadar hoşgörüsü ve yol göstericiliği ile otorite bir mütekellim olarak düşünce dünyasında kendine yer edinmiştir. Sosyal hayata bakarken geniş bir bakış açısıyla değerlendiren Mâtürîdî; akletme, kıyas ile delil getirerek, hür iradesi ile sorumluluk çerçevesinde ve sorgulama yapabilme gibi özelliklerle bireylere ve toplumlara liderlik etmiştir. Onu ayrıcalıklı kılan bir başka özelliği ise, toplumun beklentilerini, sorunlarını, problemlerini akıl-nakil, duyu ve bilgelikle değerlendirmiş biri olmasıdır. Mâtürîdî'yi yalnız iman konularıyla ilgilenen alim değil, çok boyutlu olarak onun sosya-kültürel yaşama, olaylara, değişim ve durumlara, davranışlara, nasıl baktığını ve nasıl çözümler getirdiğini de anlamak gerekir (Karaman, 2019, s. 604-605).

Kelâm ilmi açısından Mâtürîdî'nin günümüze ulaşan en önemli ve temel eseri, “Kitâbü't-Tevhîd”dir. Onun öğrencilerinden Ebu'l-Yusr Muhammed el-Pezdevî'nin (ö. 493/1099) ve Ebu'l-Muîn en-Neseî (ö. 508/1115) esere bu isimi verdikleri söylenmektedir. Eser, kelâm alanına ait ilahiyât konuları, nübüvvet konularını ve semiyât mevzularını ihtiva etmektedir. Kitâbü't-Tevhîd'in bilinen tek nüshası, Cambridge Üniversitesi'nin kütüphanesinde olup Fethullah Huleyf tarafından geniş bir girişle neşredilmiştir. Eser, tek cilt olarak Türkçeye çevrilmiştir. Mâtürîdî'nin elimizdeki diğer başat eseri olan “Te'vîlâtü'l-Kur'ân” isimli tefsirinin çok sayıda nüshası bulunmaktadır. Te'vîlâtü'l-Kur'ân, de on sekiz cilt olarak Türkçeye çevrilmiştir (Ak, 2017, s. 18-20, 210).

“Rü'yetullah meselesi, Mâtürîdî döneminin de aktüel bir tartışma konusu olmalıdır ki; o da konuya kayıtsız kalmamış, Ehl-i Sünnet âlimlerine taraf olarak, Rabb'in ahirette görüleceğini, her iki eserinde de geniş bir şekilde ele almıştır. Bu meselenin tahlilinde, Kitâbü't-Tevhîd ve Kitâbü't-Te'vîlât'ta izlediği yöntem, delillerin arzı, kullandığı ayet, hadis ve istidlale dayalı aklî çıkarımları, hatta delil sıralaması neredeyse birbirinin aynısı olup, eserleri arasındaki uyumu

ortaya koymaktadır. Bu uyum, eserlerinin ona aidiyetini şüpheli gösteren bazı müsteşrik iddialarını çürütmekte olup, elimizdeki her iki eserindeki düşünce ve görüşlerin tamamen ona ait olduğunu ispatlamaktadır. Nitekim onun ele aldığı rü'yetullah meselesi, her iki eserinde de küçük ibare farklılıkları hariç tutulduğunda, lafız ve mana olarak birbiriyle örtüşmektedir” (Avcı, 2023, s. 791).

2. İmam Mâtürîdî'nin Kelâm İlmindeki Yeri ve Önemi

Mâtürîdî, aklî ve naklî ilimler üzerine tahsil ederken; ilimlerin temelinde yatan ana konularını benimsedikten sonra fıkıh, tefsir ve kelâm ilimlerinde önemli çalışmalar yapmıştır. Onun Müslüman düşüncesine olan katkıları günümüzde bile kendini göstermektedir. Özellikle dini alanda beyin yıkama faaliyetlerinin periyodik olarak arttığı (Sancar, 2014, s. 338) günümüz şartlarında Mâtürîdî'nin akla ve nakle dengeli bir şekilde yer vermesinin önemi anlaşılmaktadır.

İmam Mâtürîdî, kendini yetiştiren hocaların birikimlerini prensipli bir eğitmen olarak öğrencilerine aktarmakla beraber, geliştirerek sistemli bir hale getirmiştir. Böylece o, Ehl-i sünnet inancını sistemleştirerek kurma görevini ifa eden bilginlerden biri olarak akıl ile nakil ile sabit olmayan ve inanç açısından doğru kabul olmayan konuları ortaya çıkarmıştır. Mâtürîdî, kelâmî metodu kesin delilleriyle desteklemiş, sağlam kanıtlarla tartışmanın akabinde tartışmayı da herhangi bir şüpheden ayırarak getirdiği delillerle sistemsel bir yapıya kavuşturmuştur (Rudolph, 2016, s. 264).

İmam Mâtürîdî içinde bulunduğu dönemin zorluklarına rağmen akaid konusunda olsun fıkıh konusunda olsun aşırı fikir ve akımlara karşı görüşlerini belli bir sistem içerisinde aktararak sonra gelecek nesillere yollar açmıştır. İnanıldığı ve kabul ettiği değerleri savunurken ikna edici bir dil kullanırken, muhatabına karşı anlaması gereken bir tavır takındığını görüyoruz. Kelam ilmine katmış olduğu yeni fikirler ve bu alandaki bakış açılarından dolayı alanda başlıca otoritesi kabul edilmiş muteber ve destek bulmuş birisi halini almıştır. Muhtemelen Mâtürîdî'nin bu başarısında, dönemde egemen olan mitolojik görüşe değil, dinî bakış açısına sahip olmasının etkisi bulunmaktadır. Çünkü dinî inançlar, mitolojilere göre daha sistematik bir dünya görüşü sunarlar (Kanter, 2019, s. 37).

Ehl-i sünnet akaidinin mühim temsilcilerinden olan Mâtürîdî, farklı dinlere, inançlara, ideolojilere, kültür ve medeniyetlere bir arada yaşama olanağı sağlayan Mâverâünnehir'de hayata gözlerini açmış; her türlü felsefi, dinî ve siyasî düşüncelerin meydana geldiği ve İslâm dinine kendi içinden ve dışından tahripkâr fikirlerin girdirilmeye başlandığı bir zamanda yaşamıştır.

İçinde bulunduğu topluluğun inanç ve değerlerine yönelik sorumlu bir şekilde davranmış, fikirlerinin hayat bulduğu ve bize ulaşan eserleriyle, İslâm'a ait olmayan tüm farklı inanç ve görüşlerle önemli bir mücadeleye girmiştir (Öğük, 2013, s. 32).

3.Rü'yetullah Meselesi

Her kültürde olduğu gibi görmek ile bilmek ve anlama arasında önemli bir bağ olduğuna tanık olmaktadır. Bu yönüyle Allah'ı tanımak ve bilmek ile O'nu görmek arasında doğrudan bir bağ kurularak teolojik bir tartışma konusu kelamcılarının gündemine girmiştir.

Rü'yet kelimesinin aklımızda oluşturduğu mana, bir şeyi algılama işi yani görmek eylemidir. Bununla beraber sözlükte rü'yet; görme sonucu farkına varma, duyularla onun yerine geçebileceklerle görme, düşünme ile görme, akletme ile görme, düşünme, fikir gibi anlamlarını ihtiva eder. Arap dilinde birden fazla kelime bazen aynı anlama gelebilmektedir. Bu bağlamda rü'yet gibi görme anlamı içeren farklı kullanımlar bulunmaktadır. Kur'ân'a görme kelimesi, "nazar, basar" gibi farklı kavramlarla ifade edilmektedir. Nazar, genel olarak bakmak, görmek, düşünmek, tefekkür etmek manalarına gelir. Bu kavramlar aralarındaki ilişkileri açısından değerlendirildiğinde nazar, bakmak anlamına gelirken, "rü'yet" ise görmek anlamına gelmektedir (Karalar, 2022, s. 25).

Allah'ın insanlığa bahşettiği duyu algısı, insan aklının evrendeki varlıkları idrak etmesi, onlara isim vermedeki aleti veya bir yönüyle temel aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira aklın işleme aldığı bilgileri gruplandırırken adı geçen tüm bilgi kaynaklarına, insanoğlu beş duyu organı ile ulaşabilmektedir.

"Müslüman kelimelerinde temel bilgi kaynağı akıldır. Diğer bilgi kaynakları olan duyular ve haber, gerçekte bağımsız birer bilgi kaynağı olmayıp esasen aklın bilgiye ulaşma araçlarıdır. Akıl, tüm veri kaynaklarından elde ettiği bilgiler sayesinde, mantık kurallarına göre çıkarımlarda bulunarak hem görünen evren hakkında hem de fiziki olarak algılanamayanlar hakkında tutarlı sonuçlara ulaşır. Akıl, bu önemli görevi olması gerektiği şekliyle gerçekleştirebilmek için duyuların ve haberlerin bilgisine gereksinim duyar. Duyular ve haber yoluyla elde edilen bilgiler işlenmemiş ham bilgilerdir. Dolayısıyla bu bilgilerin belirli ilkeler kapsamında birtakım sentez ve analizlerden geçtikten sonra bilgi olarak kabul edilebilirler" (Çağlayan, 2011, s. 260).

Mâtürîdî, "Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün yer değiştirmesinde aklıselim sahipleri için elbette ibretler vardır." (Âl-i İmran, 3/190) ayeti üzerine düşüncesini ifadeye yer

verirken bilgiyle bağlantılı, duyu bilgi ifadesi konusunda görüşlerini yansıtan mühim açıklamalara yer vermektedir. O, ilgili ayeti açıklarken, bütün bilgi çeşitlerinin, olması gereken bilgi olma özelliği taşıdığı tarzındaki düşüncenin bâtıllığı, duyu organları yoluyla elde edilmesi bilginin zorunlu, zaruri bilgi olduğunu ifade etmektedir (Mâtürîdî, 2015, s. 4/564).

Allah'ın zatıyla ilgili olarak başka bir duyu organı değil de niçin görme duyusu üzerinde tartışmaların şekillendiği hakkında farklı hususlar gündeme gelebilir. Ancak işin özünde görme duyusunun en kolay ve açık duyu olduğunun kabulü yanında bilinmeyi görme isteğinin insan fitratında olan bir arzusu olduğu söylenebilir. İnsan doğası gereği bilinmez olanı merak eder. Bu merak duygusunu gidermenin en kolay ve açık yolunun da görmek olduğu düşünülebilir.

Rü'yetullah kelimesi, sözlükte görmek anlamındaki 'rü'yet' ifadesiyle 'Allah' lafzının birlikte kullanılmasından meydana gelen bir ifadedir. Kavramsal kullanım olarak rü'yetullah, Kur'an'da geçmez; ancak dünyadayken şüpheli veya inkâr edenlerin elçilerden Allah'ı gözle görme isteğine bağlı meseleden bahsedilmiştir.

Rü'yetullah kavramı, nakli bilgiler arasındaki yerini hadislerden almıştır. Nitekim çoğu hadiste Allah'ın görülmesiyle ilgili aktarımlar geçmektedir. Gökyüzünde ayın görülmesi açıklığında Allah'ın ahirette görüleceği mealindeki hadisler, bunun bir kanıtıdır. Nitekim bazıları; *'Ey Allah'ın elçisi, biz kıyamet gününde Rabbimizi görecek miyiz?'* dediklerinde o; **'Siz, ayın on dördünde ve altında bulutların bulunmadığı bir anda ayın görülmesini tartışmısınız?'** buyurdu (Buhari, Ezan, 129; Müslim, İman, 299).

Ayet ve hadislerde Allah'ın görülmesinden bahisle konular geçmesi bu konu hakkındaki tartışmaları, Hz. Peygamber zamanına kadar iletmek imkân dâhilindedir. Ancak sistematik bir teolojik sorun olarak daha çok başta Cehmiyye olmak üzere ikinci asırda teşekkül etmiş gruplarca literatüre girmeye başladığını söyleyebiliriz. Tartışmaların ana fikri ise Cehmiyye örneğinde olduğu gibi, Allah'ı her türlü noksanlıktan münezze olduğunu şeklindeki tevhit akidesi etrafında şekillenmiştir (Yeşilyurt, 2016, s. 507).

Selefi âlimlerine göre rü'yetullah konusu inanç temelli bir mesele olduğu için meydana gelmesi haktır ve olacaktır. Onlara göre dünyada ve ahirette de mevcut olması nedeniyle Allah görülebilir düşüncesi hâkimdir. Fakat dünya gözü böyle bir görme olayına ve yeteneğe sahip olmadığından dolayı Allah'ın bu dünyada görülmesi mümkün değildir. Ahiret hayatında ise müminlere özgü bir durum olduğu için Allah'ı görme konusu imkân dâhilinde olmakla birlikte bunun nasıl olacağı konusunda görüş beyan etmekten geri durduklarını görmekteyiz. Selefi görüşe sahip bilginlerin

düşüncelerine bakıldığı zaman onların yorumlama ve üzerine fikir beyan etmeden daha çok aktarılan bilginin olduğu gibi alınarak amel edilmesi ve aktarılması şeklinde olduğuna şahit olmaktayız. Rü'yetullah meselesinde de aynı şekilde selefi düşüncesinde yoruma açık hale gelemediği için aktarılanı üzerinde herhangi bir görüş beyan etmeden kabul etme şeklinde olduğunu görmekteyiz.

İmam Mâtürîdî'nin yolunu takip ettiği, ekolün sistemleşmesini sağladığı ve Ehl-i Sünnetin önderlerinden Ebû Hanîfe Numân bin Sâbit'in (ö. 150/767) bu husus hakkında dile getirerek beyan ettiği neticelere yer vererek başlamak istiyoruz. Ebû Hanîfe'nin "el-Fıkhu'l-Ekber" adlı kaynağa baktığımızda Allah'ın ahiret hayatında görüleceğini ifade ettiği ve müminler tarafından Rahman'ı cennet hayatında karşılıklı herhangi arada bir mesafe olmadan, teşbih ve keyfiyet olunmaksızın baş gözünü ifade ederek gözleriyle göreceklendir, şeklinde bir açıklamada bulunmaktadır (Ebu Hanife, 2017, s. 56).

Ehli Sünnet alimlerine baktığımızda genel olarak bu görüş üzerine birleştiklerini görebilmekteyiz. Ekolün lideri konumunda bulunan İmam-ı Azam ve yolunu takip edenler meseleyi detaylı bir şekilde ele almaktadırlar (Pezdevî, 1994, s. 110).

Ehl-i Sünnet, ahiret hayatında müminin Allah'ı görmesinin aklen câiz, naklen de vâcib olduğunu kabul etmişler ve rü'yet ayetlerini bu doğrultuda te'vil etmişler; ancak i'tizâlî düşüncenin aksine çıkarımlarda bulunarak görüşlerini savunmuşlardır. Dünyada rü'yeti reddeden sünnî düşünceye göre dünyada rü'yetin olmayışı, Mu'tezile'nin iddiasındaki gibi câiz olmadığından değil, insanın buna gücünün yetmeyeceğinden veya bu özellikte yaratılmaması sebebiyledir (Sabûni, 1991, s. 92).

İnsan gözü madde bağlamında olan eşyayı görme özelliğiyle yaratıldığından, gözle görülmesi şu an mümkün olmayan varlıkları görebilmesi, mahiyetini bilemeyeceğimiz bir şekilde ahirette olacağından dünyada mümkün gözükmemektedir. İnsanoğlunun bedeni mahiyetini bilemeyeceğimiz tarzda baştan ve oraya uygun bir şekilde yaratılacağı sonsuzluk yurdunda, yaratılan gözlerin de Allah'ı görebilme yeteneği ile donatılması mümkün olabilir görüşü öne çıkmaktadır.

Mu'tezile bilginleri, Allah'ın aşkınlığı ilkesine dayanarak, O'nun asla görülemeyeceğini düşüncesi üzerinde ittifak etmişlerdir. Onlar, görme fiilinin yalnızca fiziksel şartlar etrafında gerçekleşebileceği savunarak Allah'ın fiziksel şekilde görülebilmesini, yaratılmışlara benzeme olacağından temel dînî ilkelere aykırı olacağı düşüncesindedirler (Memiş, 2020, s. 48).

Sonuç itibariyle Ehl-i Sünnet, ahiret hayatında müminlerin Allah'ı görmeleri aklen caiz, naklen ise vacib olduğu kabul eder. Mu'tezile, Neccariyye, Havaric ve Zeydiyye bu görüşe aykırı fikir beyan ederken muhalif tavır sergilemiştir.

4. Mâtürîdî'nin Rü'yetullah Anlayışı

Mâtürîdî, Allah'ın görüleceği meselesine en kuvvetli delil olan “*Gözler O’nu idrak edemez, hâlbuki O, bütün gözleri idrak eder.*” (En’am 6/103) ayetini temel almakta ve bunun Allah'ın görülebileceğine kati delil olduğunu söyler. O bu konuda tama olarak şunları söylemektedir: “Allah'ın görülmesi mümkün olmasaydı, ayette geçen ‘idrak’ın nefyinde bir hikmet kalmazdı. Çünkü Allah, görmeye muhtaç olmaksızın, başkalarını idrak etmektedir. İnsanların ise bir şeyi ancak görmekle idrak etmeleri mümkündür. Üstelik görme olmayacağına göre, idrakin de nefyinin bir anlamı kalmaz” (Mâtürîdî, 2017, s. 120; Mâtürîdî, 2015, s. 5/165).

Mâtürîdî, Allah'ın gözle görülebilmesi hakkında: “*O’nun görülmesi gereklidir, haktır, ancak bu rüyet idraksiz ve tefsirsiz olacaktır*” (Kıyamet 75/22-23) şeklinde, görülmenin keyfiyetsiz bir biçimde gerçekleşeceğini izah etmiştir. Bu bağlamda Mâtürîdî; “Zira keyfiyet, ancak bir suret veya şekle sahip kimselere has bir özelliktir. Bunun için, bu gibi şeylerden münezzeh olan Allah'ın görülmesi, oturma ve kalkma, dayanma ve yaslanma, ayrılma ve birleşme, karşılaşma ve terk etme, kısa ve uzun, aydınlık ve karanlık, durma ve hareket etme, uygun ve zıt veya içerde ve dışarıda gibi insan aklına gelebilecek bütün vasıf ve şekillerden hiçbirine benzemeyen bir durumda olacaktır” demektedir (Mâtürîdî, 2017, s. 109).

Mâtürîdî'ye göre Allah, tanımlanamadığı gibi aynı zamanda tasvir de edilemez. Bir şeyin tanımı ve tasvir edilmesi sınırlı olan şeylerin açıklanmasıyla ilgilidir. Her varlığın bir sınırı vardır; ancak Allah'ın yoktur. İdrak, bir şeyin sınırlarının neresi olduğunu bilme olarak ifade edilir. Bir varlık ihata edilmemekle beraber sınırlarıyla örnek verilecek olursa ay gibi kuşatılıp idrak edilmesi mümkündür. Onun mahiyeti bilinebilirse rü'yet, bilinmezse idrak olur. Allah, insanın zâtını kuşatma şeklinde ve mahiyetini idrâk şeklinde değil, yüceliğine ve birliğine anlamalarını sağlamak için mucize ve ispatlarla onlara rehberlik eder. Eğer Allah'ın dünya hayatında açıkça görülmesi gerçekleşseydi imtihan ve imanın hikmeti kalmaz bunların kıymeti bilinmezdi. Çünkü iman, görünür âlem içerisinde ispat getirerek, görünmeyen yani gaybî âlemi delillendirmek suretiyle kalbî ve nefsi ikna olarak ortaya çıkar (Oral, 2020, s. 76).

Allah'ın dünyada görülmesi meselesi, Hz. Musa'nın gözle görme isteği ve Hz. Muhammed'in Allah'ı miraçta gözle görmesi gibi farklı durumlar nedeniyle tartışmalı bir konudur. Bu hususta

nakilci çevrelerce Allah'ı görme olayının daha çok ahirette olacağını kabul edilmesi nedeniyle sünnî bilginlerce Allah'ın dünyada görülmesinin daha az gündeme gelmesine neden olmuştur. Allah'ın dünya hayatında görülebilir olmasının aklen izahı mümkün olmadığı gibi naklen doğruluğunu yapmak da mümkün görünmemektedir.

Müslümanların çoğunluğuna göre rü'yetullah meselesinin daha çok Allah'ın ahiret âleminde görülmesi üzerine olduğu görülmektedir. Ahiret hayatında Allah'ı görme vaadi olduğuna değinen Mâtürîdî, daha önce de değinildiği gibi, bunun gerçekleşmesini aklen mümkün, naklen caiz olduğu; ancak nasıl olacağı konusunda yorum yapmaksızın ihatasız ve kifayetsiz bir şekilde meydana gelmesinin mümkün olacağını ifade etmektedir.

Rü'yetullah tartışmalarının Mu'tezile'nin ulûhiyyet anlayışı ile Cebriyye'nin Allah'ı tüm noksanlıktan münezze kabul eden tevhid inancı çevresinde şekillendiği genel olarak kabul gören bir anlayıştır. Mâtürîdî, tenzih akidesinden yola çıkarak Allah'ın zaman ve mekândan münezze olduğunu ifade ederken Müşebbihe, Mücessime, Haşviyye ve Kerrâmiyye'ye Allah'ın herhangi bir yerde olmadığı görüşünün müdafaasını yapar. Mâtürîdî, Allah'ın münezzehliliğine rağmen dünyadaki aksine ahiret yurdunda müminler tarafından görüleceği savunur. Mâtürîdî, ahiretteki görmenin nasıl mümkün olacağı hususunda aklın aciz kaldığı için bu konuda hiçbir akıl yürütme yoluna gitmez. Onun rü'yetullah tartışmalarındaki asıl amacının Mu'tezile ekolüne karşı sünnî bir bakış açısını sergilemek olduğu görülmektedir (Yeprem, 2020, s. 75).

Mâtürîdî, meseleye inanç bağlamında yaklaşırken ayet ve hadislerle rü'yetullah konusundaki görüşlerini desteklemektedir. O, daha çok nakli delillerle izah etmekle birlikte akli delillere başvurarak savunduğu görüşü akli yönden de besleyerek sunmaktadır. Mâtürîdî'nin görüşlerini ortaya koyarken Allah'ın kendi zatından başka bir şeye benzemediği prensibine bağlı kalarak konuyu kudret, irade, fiil ve kelam gibi ilahi sıfatlar üzerinden değerlendirdiği görülmektedir (Düzgün, 2018, s. 71).

Mâtürîdî'ye göre ihsan sahiplerine verilmesi vaad olan daha güzel mükâfat verilmesi mutluluğun ve mükâfatlar nezdinde en üst konumu olan rü'yetullah'tır. İhsanın karşılığı Allah'ı 'görür gibi kulluk' olmasından dolayı ziyade de görür gibi olma kulluğun devamı niteliği gibidir. Kendisini göremedikleri halde Rablerinden saygı duyup korkanların mağfiret olma, bağışlanması ve büyük mükâfata erişmesi; rü'yetullah olması imkân dâhilinde ise de cennet nimetleri olması da mümkündür (Oral, 2020, s. 79).

SONUÇ

Rü'yetullah meselesi hicri ikinci asrın ilk yarısında bağımsız bir teolojik mesele olarak tartışılmaya başlanmıştır. Kelâm ekollerinin ayetleri yorumlarken farklı anlamlar yüklemesi ve hadisleri sahih kabul edip etmeme yönünden tasnif yapmalarına bağlı olarak rü'yetullah konusunda ihtilafa düştükleri görülmektedir.

Rü'yetullah, ayetlerde kelime olarak değil, bir mesele olarak geçmektedir. Kavramın doğrudan kullanımını müminlerin ahirette Allah'ı göreceklerini hadislerinde karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda dünya hayatında Allah'ı görmek mümkün değildir. Çünkü insanın dünya şartlarına göre düzenlenmiş olan duygularının böyle bir kabiliyeti yoktur. Kur'ân'da anlatılan Hz. Mûsa'nın Allah'ı görme arzusunun akabinde aldığı cevap; yine Mekkeli müşrikler tarafından Allah'ın kendilerine gösterilmesini Hz. Peygamber'den istemeleri üzerine “*gözler onu idrak edemez; ama o gözleri idrak eder*” ayetinin nazil olduğunu görmekteyiz. Dünya hayatı bir imtihan olduğundan Allah'ın dünyada görülmesinin bu imtihana zarar vereceği gayba imanın anlamını yitirecektir.

Ehl-i Sünnet'e göre dünya hayatında görülmeyen Allah, ahirette görülecektir. Mu'tezile ve başka mezheplere göre Allah, cisim olmadığından dolayı dünya ve ahirette hiçbir şekilde görülemez. Bunlara karşın Mâtürîdî, Allah'ın ahirette görülmesi aklen caiz naklen vacip olduğu görüşünü ilke olarak dile getirmiştir. Şu kadar var ki Allah'ı ahirette görülmesi, O'nun sonradan yaratılanlara benzemediğinden dolayı cihet ve mekân yönünden bağımsız bir şekilde; ihata ve keyfiyetten yoksun olarak gerçekleşecektir.

Son tahlilde Allah'ın ahirette görülmesini dünyadaki görme fiili gibi anlaşılması gerekir. Allah'ı görme dünyadaki gibi olmayan nasıl olacağını henüz bilemediğimiz bir görme olacaktır, diyebiliriz. Göz görmek ister fakat görülmeyene, gayba iman görmediği halde Allaha inanmak daha değerli ve mükâfatı daha çok hak ettiren bir tavır olsa gerektir. Rü'yetullah meselesi, insanların üzerinde zor fikir beyan edeceği ve ittifak edebileceği ender konulardandır. Mesele hakkında değişik bakış açısıyla değişik akıl yürütme ve farklı yöntemler sonucunda, daha değişik sonuçlara ulaşılması mümkündür.

KAYNAKÇA

- Ak, A. (2017). Büyük Türk Alimi Mâtürîdî ve Mâtürîdîlik, Ensar Yayınları, İstanbul.
- Avcı, M. (2023). Kitâbü't-Tevhîd Ve Kitâbü't-Te'vilât'ın Uyumu: Rû'yetullah Örneği". *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi* 16 (2), 766-797.
- Aydınlı, O. (2019). İmâm Mâtürîdî'nin Yetiştirdiği İlmî Ortam ve Semerkant'ta İlim Merkezleri. *Diyanet İlmî Dergi* 55 (2), 565-599.
- Çağlayan, H. (2011). Bilgi Kaynağı Olarak Akıl, *Kelam Araştırmaları*, 9 (1), 233-262.
- Çağlayan, H. (2015). Etik Açısından Mâtürîdî'nin Hidayet Anlayışı. Grafiker Yayınları, Ankara.
- Düzgün, Ş.A. (2018). Mâtürîdî'nin Düşünce Dünyası. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Evkuran, M. (2019). Çağdaş Sorunlar ve Kelam. Ankara Okulu Yayınları, Ankara.
- Ebû Hanîfe, N. (2017). el-Fıkhu'l-Ekber. çev. Mustafa Öz. İFAV Yayınları, İstanbul.
- Sabûni, N. (1991). el-Bidâye. çev. Bekir Topaloğlu. DİB Yayınları, Ankara.
- Kanter, Ö. (2019). Mitolojinin Anadolu İnançlarına Etkisi. Eskiye Yayınları, Ankara.
- Karalar, İ. (2022). İmamül-Harameyn el-Cüveynî'de Rû'yetullah, Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak.
- Karaman, F. (2019), İmam Mâtürîdî'ye Göre, Hayatın Akışında Akıl ve Vahyin Rolü, *Diyanet İlmî Dergi* 55 (3), 601-627.
- Mâtürîdî, M. (2015). Te'vilâtü'l-Kur'ân. çev. Bekir Topaloğlu. Ensar Yayınları, İstanbul.
- Mâtürîdî, M. (2017). Kitâbu't-Tevhid. çev. Bekir Topaloğlu. İSAM Yayınları, İstanbul.
- Memiş, M. (2020). Rû'yetullah Tartışmalarına Metodolojik Bir Bakış. *Kocaeli İlahiyat Dergisi* 42 (2), 47-104.
- Oral, O. (2020). Mâtürîdî ve Kâdî Abdülcebâr'a Göre Rû'yetullah Sorunu. *Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlmî Dergisi* 29, 71-98.
- Önal, R. (2013). Mâtürîdî'nin Hayatı, Eserleri ve Kelam İlmindeki Yeri, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8 (3), 325-360.
- Öğük, E. (2013). Mâtürîdî'nin Düşünce Sisteminde Şer-Hikmet İlişkisi. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- Pezdevî, M. (1994). Ehli Sünnet Akaidi. çev. Şerafettin Gölcük. Kayıhan Yayınları, İstanbul.
- Rudolph, U. (2016). Semerkant'ta Ehl-i Sünnet Kelamı. çev. Özcan Taşcı. Litera Yayıncılık, İstanbul.
- Sancar, F. (2014). Beyin Yıkama Olgusu Üzerine Kavramsal ve Tarihsel Bir Analiz. *The Journal Of International Social Research*, 7 (32), 328-339.
- Yeprem, MS. (2020), Mâtürîdî'nin Akide Risalesi ve Şerhi, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Yeşilyurt, T. (2016). Rûyetullah Tartışması, edt. Şaban Ali Düzgün, Kelam El Kitabı. Ankara, 2016.

SOSYO-KÜLTÜREL AÇIDAN MUTEZİLE VE BÜYÜK GÜNAH MESELESİ**Mehmet SÖNMEZ**

Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri

ORCID ID: 0000-0003-1318-3785**ÖZET**

Din, insanlığın başlangıcından günümüze kadar varlığını sürdürmüş bir kurallar bütünüdür. Her dinî inancın kendine özgü nitelikleri vardır. Bunlar dikkate alındığında bireysel ve toplumsal yaşamın daha huzurlu ve güvenli olacağı düşünülmekte; aksi durumunda psikolojik ve sosyolojik birtakım sorunlar ortaya çıkacağı kabul edilmektedir. Bu bağlamda dinî inançların her yönüyle insan için olduklarını söylebiliriz.

Genel olarak ilahî kaynaklı dinî inancın tek olmasına rağmen zaman ve zemine bağlı olarak kişilik özellikleri ve kültürel etkenler gibi faktörler neticesinde birçok dinî anlayışın ortaya çıktığı görülmektedir. Tarihsel süreç içinde ortaya çıkan dinin anlaşılma biçimleri, İslamî ilimlerde mezhep olarak isimlendirilir. Genel olarak ifade etmek gerekirse dinin anlaşılma biçimleri din değil, dinin yorumu olup insan ürünüdürler. Diğer bir deyişle dinin anlaşılma biçimleri veya mezhepler, değişime açık olup kültürlerle özgü olarak değişiklik gösterebilirler.

Müslüman tarihinde ilk olarak Hz. Peygamber'in vefatını takiben sosyal ve siyasal bazı gelişmeler neticesinde etkileri günümüze değin süregelen çeşitli din anlayışları görülmeye başlamıştır. İlk Müslüman toplumunda meydana gelen bu siyasal olaylar ve tarafların rakiplerini eleştirirken kullandıkları argümanlar, gerçekte olduklarından farklı olarak dini, tartışmaların aparatı olarak kullanılmışlardır. Müslümanların kendi içlerindeki gruplaşmaların toplumsal yaşamın doğal bir sonucu olarak değil, ayrılık üretmek için bir gerekçe olarak kullanılması, zamanla düşüncesel farklılıkların zenginlik yerine düşmanlık vesilesi olarak görülmesine neden olmuştur. Müslüman kültüründe bu şekilde tutum sergileyen ilk gruba, genel anlayışın dışına çıktıklarından dolayı 'Hariciler' denilmiştir. Hariciler, inanç ve davranışı bir bütün saydıklarından dolayı siyasal olaylar karşısında dini kullanarak verdikleri tepkilere bağlı olarak büyük sorunlara neden olmuşlardır. Onlar, fanatik bir tutum sergileyerek büyük günah işleyen Müslümanların dinden çıktıkları için öldürülmeleri gerektiğini ileri sürmeleri dinî, hukukî, etik ve politik ciddi sorunların doğmasına neden olmuştur. Kargaşanın egemen olduğu bir ortamda çözüm önerisi olarak ortaya çıkan Mu'tezile; büyük günah işleyen Müslümanların dinin istediği bir inanan profili olmasa da inkârcı sayılmayacağını söyleyerek orta bir yol bulmaya çalışmıştır.

Tebliğde tarihsel olaylara göre ortaya çıkan din anlayışlarından olan Mu'tezilenin sosyo-kültürel açıdan büyük günah meselesi karşısında takındığı tutum, delilleriyle ortaya konulmaya

çalışılacaktır. Çalışmada tümevarım metodu kullanılacak olup byk gnah meselesi hakkında günümüz açısından ne anlam ifade ettiğine ilişkin genel değerlendirme yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kelm, Büyük Gnah, Mutezile, Din, Toplum.

MUTAZILA AND THE GREAT SIN FROM A SOCIO-CULTURAL PERSPECTIVE

ABSTRACT

Religion is a set of rules that has survived from the first humans to the present day. Every religion and belief has its own set of rules. When the rules are followed, an environment of peace and trust is created individually and socially. However, if the existing rules are not followed, some problems arise in human conscience and society. In general, failure to comply with the rules is considered bad, sin, crime, and punishment.

Religion exists for humans. Although there is only one religion, various religious understandings have emerged over time as a result of factors such as human personality characteristics, society and culture. In the historical process, the ways of understanding religion are divided into schools, sects, etc. Names are given. The way religion is understood is not religion, it is the interpretation of religion. It is a human product. Depending on society, culture, etc. It may vary depending on factors and is open to change.

In the religion of Islam, various religious understandings began to emerge as a result of some political events after the death of the Prophet. Since these understandings of religion are perceived as religion itself in the Islamic society, various problems have arisen that continue until today. In the early Islamic society, people put forward religious views against the situations encountered as a result of some political events, and those who adopted this view were separated from their own religion; They saw those who did not accept it as non-religious - as enemies. The group that showed such an attitude for the first time in Islam was called Kharijites – because they went beyond the general understanding. Since the Khawarij saw faith and worship as a whole, major problems arose in the early Islamic society due to the reactions to political events using religion. They divided the society and pitted it against each other, claiming that those who committed major sins had abandoned religion and became infidels.

In such an environment, Mu'tazila emerged and said, 'A person who commits a great sin leaves the faith; But since he does not deny it, he does not become a blasphemer.' He adopted the way of uniting the society instead of dividing it and tried to find a solution.

In the paper, the attitude of Mu'tazila, one of the religious understandings that emerged according to historical events, towards the issue of great sin in socio-cultural terms will be tried to be revealed with evidence. The inductive method will be used in the study. Since the issue of major sins is also important for today, a general evaluation will be made.

Keywords: Theology, Great Sin, Mutazila, Religion, Society.

GİRİŞ

İnsanlık tarihi boyunca dini inanç, gelenek, duygu ve düşüncenin hayatın içinde hep var olduğunu yapılan araştırmalar ortaya koymaktadır (Tümer, 1994, s. 9/312-320). Bunlar sayesinde sınırlı bir varlık olan insan kendisinden daha güçlü gördüğü varlık, evren veya yaratıcıyla bir bağ kurarak kendini güvende ve huzurda hissetmiştir. Kurulan bu bağın güçlenmesi için insanın yapması gereken sorumluluklar, dinî inancın kurallarını oluşturmaktadır (Eliade, 2004, s. 8-9). Bu kurallara riayet edilmesi övülmüş ve ödüllendirilmiş; uyulmaması kötü, suç veya günah olarak kabul edilmektedir (Kılıç, 1984, s. 27).

Günah kelimesi kök itibarıyla Farsça bir kelimedir. Allah'ın buyruklarına ters olarak gerçekleştirilen, acımayaya yol açabilecek kötü iş veya davranış, dinen suç sayılan eylem vb. anlamlarına gelmektedir (Nesefi, 2006, s. 1/145). Günah yaratıcının emirlerine uymamak, yasaklarından da kaçınmamaktır (Harman, 1996, s. 14/278-282). Kişiyi Allah'ın rızasından uzaklaştıracak, toplumda kargaşaya yol açabilecek türden davranışların genel adına günah denir (Karagöz, 2010, s. 204). Bu yönüyle işlenen günah toplum açısından da çok önemlidir. İşlenen bu tür günahlar yaratıcı veya toplum açısından küçük günah, büyük günah olarak isimlendirilmiştir. İşlenen günahları önemsemeyen devamlı olarak yapmanın özellikle yapan kişi üzerinde birçok olumsuz etkileri olmaktadır. Bu türden günahları sürekli olarak yapmak insan psikolojisini değişikliğe uğratar. Artık umursamadan, içinde bir ürperti duymadan, rahat bir şekilde kötülükleri devamlı yapmak; iyilikleri de terk etmek ile karşı karşıya kalabilir.

Günahlar küçük ve büyük olmak üzere genelde iki gruba ayrılmaktadır. Özellikle büyük günahın ne olduğu ve işleyen kişinin durumu tarih boyunca hep gündemde olmuştur. Ayrıca gelişen olaylar büyük günah meselesini bazı zamanlarda daha da ön plana çıkarmıştır. Müslüman düşüncesinde büyük günah meselesi çok önemli bir yere sahiptir. Büyük günah meselesi önceleri siyasi bir olayken daha sonraları dini bir nitelik kazanmıştır (Çağlayan, 2023, s. 489). Sorun, güncelliğini halen korumaktadır. Eğer doğru bir değerlendirme yapılamaması durumunda, zaman geçmiş olmasına rağmen değişik grup ve örgütler tarafından olumsuz sonuçların ortaya çıkması kaçınılmazdır.

1. Büyük Günah Meselesi

Günah, insanlık tarihi kadar çok eski bir konu olduğu gibi Müslüman tarihi açısından da bu konu oldukça önemlidir. Çünkü konuyu ele alış durumuna göre Müslümanlar arasında tarihte pek çok sorun ortaya çıkmış; halen de çıkmaya devam etmektedir.

Büyük günah meselesi önceleri siyasi bir olayken daha sonraları dini bir nitelik kazanıp iki boyutlu bir hale gelmiştir. Müslüman tarihinde ilk halifenin belirlenmesi durumu dışında Ebû Bekr es-

Sıddık, Osmân b. Âmir el-Kureşî (ö. 13/634) ve Ebû Hafs Ömer b. el-Hattâb Abdiluzzâ el-Kureşî (ö. 23/644) dönemlerinde Müslümanların genelini etkileyecek derecede büyük çapta bir sorun yaşanmamıştır (Dûrî, 2016, s. 84).

Kur'an'da günah konusu, birey ve toplum üzerindeki etkilerine göre büyük günah “kebire” küçük günah ise “sağire” şeklinde iki bağlamda ifade edilmiştir. Küçük günahlar büyük günahların dışında kalan, hakkında ceza durumu olmayan, yapan kişi için de cehennem tehdidi bulunmayan, sadece güzel davranış (salih amel) ile affedilebilecek türden günahlardır (Kılıç, 1984, s. 330). Büyük günah için cehennem tehdidi vardır. Affedilebilmesi için sadece güzel amel değil, samimi bir şekilde tövbe edilmesi gerekmektedir. Affedilme durumu var diye sürekli olarak küçük günah yapılırsa büyük günaha evrilebilir.

İslam devletinin başına geçen on iki yıl boyunca halife olarak görev yapan Ebû Abdullâh Osmân b. Affân el-Kureşî'nin (ö. 35/656) görev süresinin ilk altı yılında büyük olaylar göze çarpmazken son altı yılında yapılan, gerçekleşen bazı olaylardan dolayı Hz. Osman isyancılar tarafından şehit edilmiştir. Hz. Ali'nin devlet başkanı olur olmaz Hz. Osman'ın katillerinin bulunması olayı ile karşı karşıya kalması daha sonra bu olaylarla bağlantılı Cemal ve Sıffin Savaşları sonunda da Hakem Olayı Müslüman toplumunda dini bakımından çözülmesi neredeyse imkânsız bazı problemleri ortaya çıkarmıştır (Fiğlalı, 1993, s. 7/320-321).

Ashabın başka kültürlerle kaynaşmanın çoğalmasına bağlı olarak Müslüman toplumunda siyasal tartışmalar ve hak mücadelesi farklı bir boyut kazanmıştır. Bu bağlamda önceler Müslümanlar arasındaki siyasetle ilgili temel anlayışlar sarsılmış ve sınıflar arası yeni dengelerin şekillendirdiği parçalı bir toplum yapısı öne çıkmaya başlamıştır. Doğrusu böyle bir anlayışın oluşmasında, Arap asabiyete dayalı ilk dönem devlet politikalarının etkili olduğu inkâr edilemez. Çünkü temelinde siyasi gerekçeler olmasına karşın dinî temellere dayandırılan milliyetçi politikalar, zamanla Müslüman toplumun birliğin bozarak Arap-Mevâlî çatışmalarına neden olmuştur. Oysa yapılması gereken toplumu oluşturan tüm vatandaşları doğrudan ilgilendiren devlet yönetimi gibi konularda cinsiyet, ırk ve din gibi farklılıklara bakılmaksızın herkesin görüşünü almaktır” (Çağlayan, 2021, s.163).

Cemal ve Sıffin savaşlarına katılıp birbirlerini öldüren, birbirlerinin kanını döken Müslümanlar sorunu toplumu fikir ayrılığına sevk etmiştir. Bu olaylar siyasi olaylardır. Bunları bu şekilde değerlendirmek daha sağlıklı olacaktır. Sıffin Savaşından sonraki Hakem Olayını kabul etmeyip Hz. Ali'den ayrılan Hariciler grubu hem Hz. Ali hem Muaviye hem de taraftarlarını Müslümanları birbirlerine kırdırıp savaştıkları için büyük günah işlediklerini, amellerin imanla bağlantılı

olduğunu düşündükleri için de yapılmaması gereken bir şeyi yaptıkları için kafir olduklarını söylemişlerdir. Böylece var olan sorunlar nerdeyse içinden çıkılmaz bir hal almıştır.

2. Kelâm Ekollerinin Büyük Günah Anlayışları

Günahlar büyük ve küçük olarak ayrılmasına rağmen esas itibarıyla verdiği zararın büyüklüğü daha çok önemlidir. Büyük günah işleyen kişinin durumu dinen neresidir, ona hangi isim verilmesi lazım? İslam dairesinin dışında mı, içinde mi; eğer dışında ise ona nasıl davranmak gerekir? gibi konular hep tartışılmıştır. Tartışma büyük günahı imanın içinde görüp görmeme noktasında kilitlenmektedir. “İnanan bir şahıs, bu fiilleri işlerse dinden çıkar mı” sorusuna mezhepler kendi görüş ve düşüncelerine göre farklı cevaplar vermişlerdir.

Genel olarak Ehl-i sünnet çevrelerinin büyük günah sahibi hakkındaki görüşleri benzer şekilde daha anlayışlı ve esnek bir karakter arz eder. Eşariyye’ye göre, büyük günah işlemesine rağmen ehli kiblede olan kimse mümin iken (Öz, 2012, s. 491-492); Maturidiyye’ye göre böylesi kimselere günahkâr Müslüman veya asi mümin gözüyle bakmak gerekir (Mâtürîdî, 1979, s. 329). Mürcie de büyük günah işleyen Müslümanları kible ehli sayıp imanların makbul olacağını iddia eder. Haricilik ve Mu‘tezile ekollerinin anlayışları ise oldukça katıdır (Öz, 2012, s. 527-528).

2.1. Haricilik

Haricilere göre imanın tanımı arasında amel etmek de olduğu için, küçüklüğüne büyüklüğüne bakılmadan herhangi bir günahı işleyen kimse imandan çıktığından dolayı küfürdedir ve büyük günah işleyen kişinin yeri sürekli olarak kalacağı cehennemdir (Muradov, 2019, s. 68).

Haricilik ekolü, genel olarak siyasal bir yapılanma olup Ebü’l-Hasen Alî b. Ebû Tâlib el-Kureşî (ö. 40/661) döneminde yapılan Sıffin Savaşından sonra ortaya çıkmıştır. Müslüman kültürünün dışına çıktıkları için kendilerine Hariciler denmiştir. Taraftarlarından büyük çoğunluğu Bedevi Arap Kültüründen gelmektedir. Yetiştikleri şartlardan dolayı kaba, şiddete meyilli, sert mizaçlı olmaları din anlayışlarını da etkilemiş olayların yüzeysel yönleriyle daha fazla ilgilenmişlerdir. Kendileri gibi olmayan ve düşünmeyenleri yaşanan olayların da etkileriyle dinin dışına çıkartıp kâfir muamelesi yapmışlardır. Bu tutum ve davranışları Müslüman kültüründe günümüze kadar etkisini gösteren pek çok soruna sebep olmuştur (Evkuran,2021, s. 116).

2.2. Mu‘tezile

Mu‘tezile’ye göre ise büyük günah işleyen ne kâfir ne mümindir; o, fâsıktır. Dünyada böyle kimselere Müslüman muamelesi yapılır; ancak tövbe etmeden ölürse cehennemde ebedi kalacaktır (Işık, 1967, s. 7). Mutezile, işlenen büyük günahı az veya çok; itaatten önce, sonra veya itaatın arasında diye hiçbir ayrıma tabi tutmaz (Teftâzânî, 1989, s. 5/155).

Mu'tezile ayrılanlar, uzaklaşanlar demektir. Bu ismi onlara muhalifleri vermiştir. Dinin ana gövdesinden ayrıldıkları için bu isim kullanılmıştır. Mu'tezile kelimesinin kökü i'tizal sözcüğünden gelmektedir. İ'tizal sözlükte ayrılmak, terk etmek, uzaklaşmak gibi anlamlara gelir (İbn Manzur, 1970, s. 9/440). Mu'tezilenin ortaya çıkışında pek çok sebep etkili olmuştur. Bunlar arasında Müslümanlar arasındaki dini ve siyasi ihtilaflara çözüm bulma arayışı ve yabancı kültürlerle karşılaşım İslam'ın savunma psikolojisinin özel bir yeri vardır (Evkuran, 2021, s. 171-175).

Mu'tezile'nin beş esası ve kısaca anlamları şöyledir: Tevhid, Allah zatında ve sıfatlarında tektir; Allah'ın sıfatları varlığından ayrı değildir. Adalet, insanın yaptığı davranışlar kendi özgür iradesi ile yaptığı davranışlardır. Davranışlarında özgür olduğu için yaptıklarından da sorumludur. Vaad ve Vaid, Allah iyilik yapanları mutlaka ödüllendirecek, kötülük yapanları da mutlaka cezalandırılacaktır. El-Menziletü Beyne'l Menziletayn, bir kimse iman edip Allah'ın emirlerini yerine getirip yasaklarında kaçınıyorsa mümindir ve ahirette yeri cennettir. Fakat iman edip büyük günah işliyorsa bu kimse cennete giremez, mümin olduğu için de cehenneme de giremez. Bu ikisi arasında bir yeredir. Emri Bil Maruf Nehyi Anil Münker, toplum düzenini sağlamak, ahlaki bozukluklarının önüne geçmek için hedeflenmiş bir ilkedir. Her müminin iyi olan şeyleri emretmesi, kötü olan şeyleri yasaklaması gerekir (Şehristani, 1975, s. 1/57).

3. Büyük Günah Meslesinin Kökenleri

3.1. İman- Amel İlişkisi

Kelâm ilminin gelişim seyri takip edildiğinde, imanla ilgili olarak birbirinden farklı tanımların ortaya çıktığı görülmektedir. Bunların merkezinde imanın kalp ile tasdik, dil ile ikrâr ve azalar ile amel etmek etrafında şekillendiği görülmektedir. İman sözcüğü inanmak, tasdik etmek vb. anlamlarda kullanılırken amel ise, yapılan iş, eylem, fiil vb. anlamlara gelmektedir (Karagöz, 2010, s. 315).

Kur'an-ı Kerim'in ana kavramları arasında olan iman ve amelin sözlük anlamları bu şekilde kabul edilmesine rağmen, özellikle herkesin kabul edebileceği imanın terim olarak tanımı yapmak neredeyse imkânsızdır. Çünkü her mezhep, her grup kendine göre imanı tamamladığında; peşinden de ameli ona göre yorulduğunda farklı, çeşitli sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Kelime ve anlamları farklı olmasına rağmen bu iki kelime her zaman birbirleri ile irtibatlı olmuşlardır. İmanla amel arasında sıkı bir bağın olduğu konusunda Müslüman âlimler arasında ihtilaf yoktur. Ancak farklı ekollere göre imanın ne olduğu, iman kavramının yukarıdaki kavramlardan biri ve diğeriyle olan doğrudan veya dolaylı ilişkisi bağlamında farklılıklar ortaya çıkmaktadır. İmana getirilen tanım ve diğer kavramlarla kurulan ilişki veya ilişkisizlik, bir mütekellimin diğer alanlardaki

düşüncelerine de yansımış ve büyük günah meselesi başta olmak üzere pek çok alandaki yönelişini belirlemiştir (Mert, 2012, s. 41-52).

Sonuç olarak iman-amel ilişkisi, Müslüman toplumunu ayrıştırmıştır. Oysa Allah'ın dışında hiçbir kimsenin, bir insanın imanını sorgulama ve değerlendirme yapmaya yetkisi yoktur. Çünkü kalpleri sadece Allah bilebilir.

3.2. Arap-Mevali İlişkisi

Mevali, terim olarak Arap olmayıp kendi istekleriyle Müslüman olan kimseler demektir. İlk Müslüman fetih hareketleri neticesinde fethedilen yerlerde çoğunluğunu İranlıların, Türklerin, Berberilerin ve Kıptilerin oluşturduğu gayri Arap kimseleri ifade etmek için kullanılan bir kimlik haline gelmiştir (Demircan, 1996:58).

Hız. Peygamber zamanında yapılan pek çok uygulamada Müslümanlar arasında hiçbir ayırım yapılmamıştır. Bir kimsenin mensubu olduğu ırka hiç bakılmamıştır. Bu anlayış Hız. Muhammed'den sonraki süreçte dört halife döneminde de aynen sürdürülmüştür. Zamanla Arap olmayan Müslümanların sayısı Arap Müslümanların sayısından iyice fazla olmaya başlayınca Arap Müslümanlar arasında İslamiyet öncesi toplumda görülen kabileyetçilik anlayışının bir neticesi olarak Gayri Arap Müslümanlardan kendilerini üstün görmeye başlamışlardır. Onlara göre ülkeleri fethetmelerine rağmen bir kimsenin Müslüman olmasına vesile olmak ve onları köleleştirmeyip serbest bırakmak büyük bir lütuftur. Böylece kendilerini efendi, onları da köle gibi görmüşlerdir.

Özellikle Emeviler döneminde Kur'ân ve Hız. Peygamberin uygulamalarında olmamasına rağmen asabiyete bağlı olarak Müslümanlar arasında ayırım yapmışlardır (Evkuran, 2021, s. 117).

Emevilerin mevaliye asabiyet faktöründen dolayı ikinci sınıf halk muamelesi yapması, mevali olarak isimlendirdikleri kitle ile aralarındaki sorunlar zamanla artarak toplumdaki kırılmalara sebep olmuştur. Toplumda mevaliye karşı oluşan küçümseyici bakış açılarından, devlet tarafından bazı haklardan yoksun bırakılmalarından, Müslümanlar arasında ırka bağlı olarak ayırım yapılmasından Emeviler sorumlu oldukları için onları İslam devleti değil Arapların devleti olarak görmeye başlamışlardır. Emevilerin Medine'nin fethinden sonra Müslüman olmaları, Ebû Abdurrahmân Muâviye b. Ebî Süfyân el-Kureşî'nin (ö. 60/680) halifeliği saltanata dönüştürmesi ve Kerbela Katliamı gibi olaylar, Arap-Mevali çatışmasının yayılmasında etkili olmuştur. Bu gibi uygulamalar Emevi Devletinin sonunu getirmiştir (Akbulut, 2017, s. 165).

4. Büyük Günah Meslesinin Güncel Değeri

Kişilerin günah algısı toplum için çok önemlidir. Çünkü insan bu günah algısına bağlı olarak toplumda yaşamını sürdürmektedir. Toplumdaki günaha karşı ceza faktörü toplumu ve fertleri

disiplin altına alır. Toplumdaki günah algısı suçların işlenmesini ve oranını etkilemektedir. Bu yüzden toplumlardaki günah algısı toplumda iç mekanizmayı oluşturmaktadır. Ayrıca günahın bir de yaptırımı, ceza boyutu vardır. Günahın ceza boyutu hem kişi açısından hem de toplum açısından önem arz etmektedir. Yapılan günah toplumu ilgilendirirse toplumdaki müesseseler tarafından gerekli cezalandırma yapılmaktadır. Günahın bir de uhrevi, ahiret boyutu vardır (Kılıç, 1984, s. 25-37).

Günahları sonuçlarına yani neden oldukları tahribat ve ahiretteki karşılığına göre büyük-küçük günah diye ayırmak, bu tabirlerin anlaşılması açısından daha etkili olacaktır. Ayrıca işlenen bir günahı küçümseyerek, küçük günah diye tanımlamak, bu günaha ısrar edilmesinin kişiyi büyük günah işlemeye sevk edeceği de göz ardı edilmemesi gereken bir konudur. Bundan ötürü Müslümanların bu konuda daha hassas davranıp işlenen günahın küçüklüğü veya büyüklüğünden ziyade, yapılan işin Allah'a karşı isyan niteliğinde olduğunun bilincinde olması gerekmektedir. Ayrıca söz konusu olan büyük günahın daha iyi anlaşılması için bu günahı işleyen kişi hakkında yapılan yorumun da Müslüman düşüncesinde önemli bir yeri vardır (Çağlayan, 2013, s. 211-219). İnsan özgür bir varlıktır; o kendisine sınırlar çizilmesini istemez. Çizilen sınırlar onu rahatsız ettiği gibi önünde bir engel olarak durmaktadır. Herkes, istediği gibi yaşamın olmasını hayal eder; ancak herkesin aynı şeyi isteyebileceğini de göz önünde bulundurması gerekir. Toplumsal yaşamın devamı için düzen ve kurallara ihtiyaç vardır; aksi takdirde kargaşa kaçınılmazdır. Dolayısıyla kişinin gerek kendisi gerekse toplum için mevcut kurallara uyulması gerekir. Kuralların ihlali, dini açısından günah, toplumsal açıdan suçtur.

“Günümüz açısından büyük günah meselesinin anlamı, tarihe mal olmuş teolojik tartışmalardan veya Müslüman toplumların aralarındaki sosyo-politik mücadelelerin dinsel forma aktarılmasından daha ziyade geçmişten ders olarak benzer durumların tekrar etmemesi için gerekli tedbirlerin alınmasıdır. İnsan olmanın doğal bir sonucu olarak birey ve toplumlar hata veya günah işleyebilirler. Böylesi durumlarda önemli olan günaha ısrarcı olmamak ve tövbe ederek doğrunun yanında yer alabilmektir. Nitekim tövbe ve bağışlanma kavramlarına dini terminolojide sıklıkla yer verilmesinin nedeni de bu gerçeğin farklı bir açıdan bir ifade edilmesidir” (Çağlayan, 2023, 490).

Sonuç

Büyük günah sorunu, günahların cins, miktar, sayı ve ölçüsünden dolayı değil, esasen siyasi olayların dinî meseleler gibi sunulmasından ortaya çıkmıştır. İman eden bir kimse yapılmaması gereken küçük- büyük fiil veya fiilleri işlerse bu kişi dinden çıkar mı? Bu kişiler, İslam'ın içinde

mi, dışında mı? Allah böyle bir suçu veya suçları bağışlar mı, bağışlamaz mı? soruları büyük günah konusunun ana problemidir.

Büyük günah işleyenleri ele alırken sadece günah işleyen kişi temel alınarak bir çıkarımda bulunmanın yanlış olduğu ve bundan dolayı insanlık tarihinin ilk evreleri, yaşanılan çağ ve gelecek hayat olarak üçlü döngü bazında ele almak daha mantıklı olacaktır. Bu üçlü döngü içerisinde gerçekleşen olayları büyük günah işleyen kişiyle ilişkilendirilmesinin hem zihinsel hem de eylemsel olarak incelemenin ele alınan konu bütünlüğü açısından önemli olduğu görülmektedir. Dolayısıyla ilk işlenen günahın ve bunun devamında daha sonraki dönemlerde günahın büyük ve küçük olarak ayrılması, ayrıca bunun sonucunda da insanların gruplara ayrılması tesadüfi değildir. Nitekim insanları bir araya getiren ve onları belli bir amaç için ayırtıran şeyin, düşünce yapılarından kaynaklandığı bilinmektedir. Benimsenen düşünceler neticesinde de olumlu ve olumsuz birçok faaliyetin ve eylemin hayata geçtiği de görülmektedir. Müslüman kültürü açısından geçmişte büyük günah meselesi, siyasal bir amaçlar uğruna kullanılmış dini bir sembol olarak kullanılmıştır. Bu bağlamda kökeninde sosyo-kültürel ve teopolitik sorunlar olan bu meselenin, İslam'ın ilk yıllarında olduğu gibi günümüzde de birçok olumsuz sonuçlar doğurduğu görülmektedir. Bu itibarla bu ve benzeri konularda gerekli tedbirler alınmadığı takdirde İslam'a zarar veren birçok yeni yapılanmanın oluşacağı da ihtimal dâhilindedir. Dolayısıyla sorunun çözümünde sadece teolojik tartışmalara değil, psikolojik ve sosyolojik çalışmalara da müracaat edilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Akbulut A. (2017). Müslüman Kültürde Kur'an'a Yabancılaşma Süreci. Otto Yayınları, Ankara.
- Çağlayan, H. (2013). Azabın Neliği ve Çıkış İmkânı. *Dini Araştırmalar Dergisi* 16 (43), 193-223.
- Çağlayan, H. (2021). Din ve Devlet. Günümüz Kelam Problemleri. ed. Mehmet Evkuran-Harun Çağlayan, Bilay Yayınları, Ankara.
- Çağlayan, H. (2023). Sosyo-Teolojik Açından Büyük Günah Tartışmaları ve Güncel Değeri. Uluslararası İslam Medeniyetinde Birlikte Yaşama Tecrübesi Sempozyumu, ed. Aqil Şirinov, Ave Yayınları, Bakü. 1/483-495.
- Demircan, A. (1996). İslâm Tarihinin İlk Döneminde Arap-Mevâlî İlişkisi. Beyan Yayınları, İstanbul.
- Duri A. (2016). İlk Dönem İslam Tarihi. çev. Hayrettin Yücesoy. Endülüs Yayınları, İstanbul.
- Eliade M. (2004). Dinin Anlamı ve Sosyal Fonksiyonu. çev. Mehmet Aydın. Din Bilimleri Yayınları, Konya.
- Eşârî (2005). Makâlâtü'l-İslâmiyyîn. çev. Mehmet Dalkılıç- Ömer Aydın. Kabalcı Yayınları, İstanbul.
- Evkuran M. (2021). Kelam Tarihi ve Ekolleri. Bilay Yayınları, Ankara.
- Fığlalı E. R. (1993). Cemel Vakası, Hariciler. DİA, TDV, İstanbul.
- Harman Ö. F. (1996). Günah. DİA, TDV, İstanbul.
- İbn Manzûr (1970). Lisânu'l-Arab. DâruLisâni'l-Arab, Beyrut.
- Işık K. (1967). Mutezile'nin Doğuşu ve Kelâmî Görüşleri, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Kılıç S. (1984). Kur'an'da Günah Kavramı. Hibaş Yayınevi, Konya.
- Mâturîdî (1979). Kitâbü't-Tevhîd. neş. Fethullah Huleyf. Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul.
- Mert M. (2012). Kelam Tarihinin Problemleri. Ankara Okulu Yayınları, Ankara.
- Muradov S. (2019). Ehl-i Sünnet ve Şia'nın Farklılaşmasında Hadis Rivayetlerinin Rolü. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

- Nesefî (2006). Medâriku't-Tenzil ve Hakaiku't-Tevil. çev. Harun Ünal, Ravza Yayınları, İstanbul.
- Öz M. (2012). Başlangıçtan Günümüze İslam Mezhepleri Tarihi. EnsarYayınları, İstanbul.
- Şehristânî (1956) el-Milelve'n-Nihal. thk. Muhammedb.FethullahBedrân, Mektebetu'l-Encilu, Kahire.
- Teftâzânî (1989). Şerhu'l-Mağâşid. nşr.AbdurrahmanUmeyre, Beyrut.
- Tümer G. (1994). Din. DİA, TDV, İstanbul.

VÂSİNÎ EL-A'RAC'IN 'HÂRİSETU'Z-ZİLÂL' ADLI ROMANINDA YAPI VE TEMA**İhsan DEMİRTAŞ**Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Arap Dili ve
BelağatıErciyes University Institute of Social Sciences Department of Basic Islamic Sciences Arabic Language
and Rhetoric Yüksek Lisans**Danışman: Prof. Dr. Metin PARILDI****ÖZET**

Eserlerinde bağımsızlık savaşı sonrası Cezayir'in siyasi ve sosyolojik problemlerini anlatan Cezayirli yazar Vâsînî el-A'rac, hem Cezayir'in en üretken yazarlarından biri hem de Arap coğrafyasının en önemli roman yazarlarından biri olarak kabul edilmektedir. Şam Üniversitesinde doktorasını tamamlayan Vasini el A'rac, bir süre Cezayir üniversitesinde Arap dili ve edebiyatı alanında dersler vermiştir. Daha sonra karşılaştığı birtakım tehditler sebebiyle ülkeyi terk ederek Fransa'ya yerleşmek zorunda kalmıştır. Fransa'ya yerleştikten sonra Sorbonne Üniversitesinin Arap Dili ve Edebiyatı bölümünde dersler vermeye başlamıştır. Bununla beraber burada bulunduğu yıllarda televizyon programları ve gazete yazıları gibi çeşitli faaliyetleri de yürütmüştür. Cezayir ve Fransa'da yürüttüğü bu çalışmaların etkisiyle birçok Arap Yazar'dan farklı olarak hem Arap coğrafyasında hem de Batı dünyasında tanınan bir yazar konumuna yükselmiştir. Ulaştığı bu konum sayesinde eserleri geniş kitlelere yayılmış ve birçok dile tercüme edilmiştir.

Yazarın kaleme aldığı eserlerden biri olan ve o dönemde Fransa'da yayımlanan en iyi beş romandan biri seçilen Hârisetu'z-Zilâl isimli roman, konu olarak eserlerinin genelinde olduğu gibi Cezayir'de iç savaş sonrası yaşanan durumu anlatmaktadır. İlk olarak Fransızca yayımlanan bu eserin birkaç yıl aradan sonra da Arapçası yayımlanmıştır. Bu çalışmada Hârisetu'z-Zilâl adlı roman dil ve anlatım özellikleri, anlatım teknikleri, üslup ve yapı unsurları, zaman, mekân ve şahıslar açısından incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Vasini el-A'rac, Harisetu'z-Zilal, Roman, Modern Arap Edebiyatı, Modern Cezayir Romanı

STRUCTURE AND THEME IN WACINY LAREDJ'S NOVEL 'HĀRISAT AL-ZILĀL'

ABSTRACT

The Algerian writer Wassini al-A'raj, whose works depict the political and sociological problems of Algeria after the war of independence, is recognized as one of Algeria's most prolific writers and one of the most important novelists in the Arab geography. After completing his PhD at the University of Damascus, Wassini al-A'raj taught Arabic language and literature at the University of Algeria for a while. Later, due to some threats he faced, he had to leave the country and settle in France. After settling in France, he started lecturing in the Arabic Language and Literature department of Sorbonne University. In addition, during his years here, he also carried out various activities such as television programs and newspaper articles. With the effect of these activities in Algeria and France, he became a well-known writer both in the Arab geography and in the Western world, unlike many Arab writers. Thanks to this position, his works have spread to a wide audience and have been translated into many languages.

One of the works written by the author, *Hârisetu'z-Zilâl*, which was selected as one of the five best novels published in France at the time, describes the situation in Algeria after the civil war, as in all of his works. First published in French, this work was published in Arabic a few years later. In this study, the novel *Hârisetu'z-Zilâl* is analyzed in terms of language and expression features, narrative techniques, style and structure elements, time, place and people.

Keywords: Wassini al-A'raj, Harisat al-Zilal, Novel, Modern Arabic Literature, Modern Algerian Novel

EBU'Ş-ŞEYH'İN HAYATI, ESERLERİ VE HADİS İLMİNDEKİ YERİ**İbrahim YİĞİT**

Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hadis Anabilim Dalı

ORCID ID: 0000-0002-0607-7354**Doç. Dr. Habil NAZLIGÜL****I. ÖZET**

Bu çalışma, İslam hadis ilminin önde gelen figürlerinden biri olan Ebû'ş-Şeyh el-İsfahânî'nin yaşamını, eserlerini, hadis anlayışını ve bilimsel katkılarını derinlemesine incelemeyi hedeflemektedir.

Ebû'ş-Şeyh, İslam bilim tarihinde silinmez izler bırakan, İsfahan'da başlayıp İslam dünyasının çeşitli şehirlerine uzanan ilmi yolculuklar yapmış bir alimdir. Bu yolculuklar sırasında tanıştığı alimlerle kurduğu ilişkiler ve topladığı hadis rivayetleri, eserlerinde geniş bir perspektif sunmasını sağlamış, İslam hadis literatüründe benzersiz bir konuma yerleşmesine olanak tanımıştır.

Çalışmamız, Ebû'ş-Şeyh'in hadis ilmine olan metodolojik yaklaşımını, eserlerinin içeriğini ve İslam hadis literatürüne yaptığı katkıları ayrıntılı bir şekilde irdelemektedir. Onun, sened bilincine verdiği önem, ravi değerlendirme süreçlerindeki titizliği ve hadis kaynaklarına yaklaşımı, onun hadisçilik anlayışının temel taşlarını oluşturur. "Tabakâtu'l-Muhaddisîne bi İsfahân" ve "Ahlaku'n-Nebî" gibi eserleri, hem İsfahan tarihi hem de hadis ilminin evrimi açısından büyük bir öneme sahiptir. Bu eserler, Ebû'ş-Şeyh'in ilmi derinliğini ve hadisçilikteki metodolojik yeniliklerini sergiler.

Ebû'ş-Şeyh'in İslam ilim tarihindeki yerinin belirlenmesi, onun eserleri aracılığıyla hadis ilmine yaptığı katkıların anlaşılması ve modern hadisçilik çalışmalarındaki değerinin tespiti, bu tezin ana amacını oluşturmaktadır. Ayrıca, onun İslam akaidi ve ahlakı üzerine yaptığı çalışmaların ve bu çalışmaların İslam düşüncesi üzerindeki etkilerinin detaylı bir şekilde ele alınması, çalışmamızın kapsamını genişletmektedir.

Bu bağlamda, Ebû'ş-Şeyh'in hadisçilik anlayışı ve yaklaşımı, hadis ilmindeki metodolojik tutumunu yansıtmaktadır. Hadislerin senedli aktarımına verdiği önem, ravi değerlendirme süreci ve hadis kaynaklarına yaklaşımı, onun hadis ilmindeki titizliğini ve metodolojik

derinliğini göstermektedir. Eserleri, İslam hadis literatürü içinde önemli bir yer tutmakta ve onun İslam ilim tarihindeki etkisi, hadis alimi olarak tanınmasından ve döneminin diğer hadisçileriyle karşılaştırılmasından anlaşılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Ebû's-Şeyh el-İsfahânî, İslam hadis ilmi, İslam ilim tarihindeki yer, hadisçilik anlayışı, ilmi katkılar.

ABU AL- SHEIKH'S LIFE, WORKS AND PLACE IN THE SCIENCE OF HADITH

II. ABSTRACT

This study aims to thoroughly examine the life, works, understanding of hadith, and scholarly contributions of Abu al-Sheikh al-Isfahani, one of the leading figures in the science of Islamic hadith. Abu al-Sheikh is a scholar who left indelible marks in the history of Islamic science, starting his scholarly journey in Isfahan and extending it to various cities of the Islamic world.

The relationships he formed with scholars he met during these journeys and the hadith narrations he collected have allowed him to offer a broad perspective in his works, enabling him to occupy a unique position in the Islamic hadith literature. Our study detailedly investigates Abu al-Sheikh's methodological approach to the science of hadith, the content of his works, and his contributions to the Islamic hadith literature.

His emphasis on the chain of narrators, meticulousness in the evaluation process of narrators, and approach to hadith sources are the cornerstones of his understanding of hadith scholarship. Works such as "Tabaqat al-Muhaddithin bi Isfahan" and "Ahlak al-Nabi" hold great significance for both the history of Isfahan and the evolution of hadith science. These works display Abu al-Sheikh's scholarly depth and methodological innovations in hadith scholarship.

Determining Abu al-Sheikh's place in the history of Islamic scholarship, understanding his contributions to the science of hadith through his works, and identifying his value within modern studies of hadith constitute the main objective of this thesis. Additionally, the detailed examination of his studies on Islamic creed and ethics and their impact on Islamic thought expands the scope of our study.

In this context, Abu al-Sheikh's understanding and approach to hadith scholarship reflect his methodological stance in the science of hadith. His emphasis on the transmission of hadiths with their chains of narrators, the process of evaluating narrators, and his approach to hadith sources demonstrate his meticulousness and methodological depth in the science of hadith. His works occupy an important place within Islamic hadith literature, and his impact on the history of Islamic scholarship is understood through his recognition as a hadith scholar and comparisons with other hadith scholars of his time.

Keywords: Abu al-Sheikh al-Isfahani, Islamic hadith science, position in the history of Islamic scholarship, understanding of hadith scholarship, scholarly contributions.

KAVL AYRIMI VE BUNUN İMÂM ŞÂFİ'Yİ TEMSİL DEĞERİ**Cihad ÖZEL**

Necmettin Erbakan Üniversitesi

ORCID ID: 0009-0001-6090-332X**ÖZET**

İmâm Şâfiî'nin naslarına “el-Ümm”, “el-İmlâ” ve “er-Risâle” gibi kendi telif ettiği eserler, “Muhtasaru'l-Büveytî” ve “Muhtasaru'l-Müzenî” gibi talebelerinin onun görüşlerini aktarmak için kaleme aldıkları eserler ve “Uyûnu'l-mesâil fi nusûsi's-Şâfiî”, “Cem'u'l-cevâmi' fi nusûsi's-Şâfiî” ve “et-Takrîb” gibi sonraki dönemde onun naslarını derlemek için kaleme alınan eserler olmak üzere üç kaynaktan ulaşmak mümkündür. Mezhep mensûbu yetkin müctehidlerin herhangi bir konuda mezhep doktrinini tespit noktasında kurucu imâmın naslarına vâkîf olmadıklarında onun usûl ve kavâidi doğrultusunda ortaya koydukları kavli-i muharrec, tahrîc ürünü kavli olduğu belirtilmeden mutlak şekilde İmâm Şâfiî'ye nispeti doğru görülmemiştir. İmâm Şâfiî, kadîm görüşlerinin kendisinden rivayet edilmesine izin vermediği için bunlara bir bütün olarak ulaşmak mümkün değildir. Mısır'a ulaştığında bunları tekrar etüt edip, fikrî olgunlaşmanın doğal bir gereği olarak değiştirilmesini uygun gördüklerini değiştirmiş olsa da küllî bir değişikliğe gitmemiştir. Bu değişim genel itibarı ile furû'a yönelik olsa da azımsanmayacak ölçüde usûlü de ihtiva eden ani bir kopuş olarak değil, süreç içerisinde ilmî birikimiyle paralellik arz eden bir gelişmedir. Kavli-i Kadîm; muâırız bulunmayan sahih bir hadis ile desteklendiğinde veya kendisine aykırı kavli-i cedîd bulunmadığında ya da kavli cedîdde bahsi geçen meseleye hiç temas edilmemesi hâlinde İmâm Şâfiî'nin mezhebi sayılıp ona nispet edilir. Ancak bunun dışında kadîm ve cedîd görüşlerin çatıştığı her meselede müftâ bih görüş, kavli-i cedîd olup vaz geçildiğini bildiren bir kayıt olmadan kavli-i kadîmin İmâm Şâfiî'ye nispeti sahih değildir. Kimi mezhep mensûbu müctehidlerin bazı meselelerde kavli-i kadîmi kavli-i cedîde tercih ettikleri görülmektedir. Bu tercih; mezhep doktrini olarak görülmeyip, fakihin bireysel icthadı olarak kabul edilir. Ancak sahih hadis ile ihticâc edilerek yapılan tercih; Şâfiî'nin nihai kararını hadisin sübûtüne bağladığı bir meselede değil ise ilgili hadis tetkik edilip Şâfiî'nin buna vâkîf olmadığı ve muâırızının bulunmadığının anlaşılması hâlinde Şâfiî'nin görüşü olarak addedilir.

Anahtar Kelimeler: İmâm Şâfiî, Mezhep, Kavli ayrımı, Kavli-i kadîm, Kavli-i cedîd.

THE DISTINCTION OF STATEMENTS AND ITS REPRESENTATIONAL VALUE FOR IMAM SHAFI'İ

ABSTRACT

Access to Imam Shafi'i's texts is possible through three sources: his own works such as "al-Umm", "al-Imla", and "al-Risala", works penned by his students like "Muhtasar al-Buwayti" and "Muhtasar al-Muzani" to convey his views, and compilations by later scholars including "Uyun al-masail fi nusus al-Shafi'i", "Jam'u al-jawami' fi nusus al-Shafi'i", and "al-Taqrib". It has been deemed incorrect to attribute statements (kawl) developed in line with his principles and rules by competent mujtahids of the madhhab, who were not directly acquainted with the founder Imam's texts, to Imam Shafi'i without qualification. Since Imam Shafi'i did not permit the transmission of his early views, accessing them as a whole is not possible. Although he revised these upon his arrival in Egypt as part of a natural intellectual maturation, he did not make comprehensive changes. This modification, primarily directed at the furu' (branches of law) rather than the usul (foundations), represents not an abrupt break but a development in line with his accumulating knowledge. A statement (kawl) from the past (Kadim) is considered part of Shafi'i's madhhab and attributed to him if it is supported by an uncontested authentic hadith, if there is no new contradictory statement (kawl jadid), or if the new statement does not address the issue at hand. However, in any issue where the old and new views conflict, the preferred view (mufta bih) is the new one, and attributing the old statement to Imam Shafi'i without evidence of abandonment is not valid. Some mujtahids within the madhhab have been seen to prefer the old statement over the new in certain issues. This preference is considered the individual ijtiħad of the jurist rather than a doctrine of the madhhab. However, a preference argued with an authentic hadith is considered Shafi'i's view if the issue is not one where Shafi'i based his final decision on the establishment of the hadith, provided that it is determined Shafi'i was unaware of the hadith and it had no known opposition.

Key words: Imam Shafi'i, Madhhab, Distinction of statements, Kavlı-i kadim (ancient statement), Kavlı-i cedid (new statement).

GİRİŞ

İmâm Şâfiî'ye ait görüşlerin kadîm-cedîd şeklindeki tasnifi mezhep yapısı açısından önemli bir meseledir. Mezhep mensûbu pek çok fakih bu konuya temas etmiştir. Bu ayrıma dikkat etmeden mezhep hakkında bir görüş beyan etmek oldukça zordur. Şâfiî mezhebine temel teşkil eden, cedîd grubuna giren görüşleridir. Ancak mezhebi temsil eden görüşü tespit sadedinde "el-Ümm" gibi cedîd bazı eserlere doğrudan müracaat mezhep çevrelerinde uygun görülmemiş

daha çok tarih içinde süzülerek gelen mezhep literatüründe işlenen anlayış esas alınmıştır. Sınırlı da olsa kimi konularda kadîm çerçevesine giren görüşleri de dikkate alınır. Böylece kadîm ve cedîd görüşlerin hangi durumlarda İmâm Şâfiî'yi temsil ettiği sorunu gündeme gelmektedir. İşte bu çalışma, konu ile ilgili kapalılıkların açıklığa kavuşturulmasına katkı sağlamak amacıyla, kavil ayrımı ve bunun İmâm Şâfiî'yi temsil değerini konu edinmektedir. Çalışma iki ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde kavil tespiti ve mezhep mensûbu fakihlerin buna yaklaşımı, kavil ayrımı ve kapsamı, kavil ayrımının İmâm Şâfiî'ye özgü kullanımı ve İmâm Şâfiî'nin bir meselede birden çok kavlinin olması ve nedenleri konularının açıklanması hedeflenmektedir. Kadîm ve cedîd kavillerin İmâm Şâfiî'yi temsil değeri ise ikinci bölümde incelenecektir.

2. ŞÂFİÎ MEZHEBİNDE KAVL AYRIMI

1.1. Kavil Tespiti ve Mezhep Mensûbu Fakihlerin Buna Yaklaşımı

İmâm Şâfiî (öl. 204/820), mezhebinin hem usûl hem de furû'unu bizzat kendisi telîf etmekle diğer üç mezhep imâmından ayrıştığı görülmektedir (Kavâsimî, *el-Medhal*, 2003, s. 112). Eserlerinin bir kısmını bizzat kendisi, bir kısmını da imlâ ederek telîf etmiştir. Nitekim el-Ümm'ün her iki üslûb üzere telîf edildiği açıkça görülmektedir (Ebû Zehra, *eş-Şâfiî*, ts., s. 140). Şöyle ki; cedîd mezhebin en meşhur râvisi olan Rebî' b. Süleyman el-Murâdî (öl. 270/884), el-Ümm'de bâb veya mesele başında “Şâfiî bize haber verdi”, “Şâfiî dedi ki” gibi ifadeler ile başlaması o bölümün bizzat İmâm Şâfiî tarafından kaleme alınıp sonra da talebelerinin onu kendisine okumasıyla bunun kendisinden rivâyet edilmesine izin (icâzet) verdiği anlamına gelir. Aynı şekilde el-Ümm'de sınırlı da olsa imlâ ederek telîf ettiği yerler de vardır. Meselâ sulh bahsinde Rebî', “Şâfiî bize imlâ etti/أَمَلَى عَلَيْنَا الشَّافِعِيَّ” keza havâle bahsinde “Şâfiî imlâ olarak bize haber verdi/أَخْبَرَنَا الشَّافِعِيَّ إِمْلَاءً” ifadelerine yer vererek bu husûsa dikkat çekmiştir (Şâfiî, *el-Ümm*, 2011, c. 4, s. 463, 479).

Talebelerinin İmâm Şâfiî'den rivayet ettikleri eserler iki kısma ayrılmaktadır (Ebû Zehra, *eş-Şâfiî*, s. 138). “el-Ümm”, “er-Risâle”, “İhtilâfu'l-İrâkıyyeyn”, “İhtilâfu Mâlik” ve “İhtilâfu Alî ve Abdillâh b. Mes'ûd” gibi bir kısım eserler doğrudan İmâm Şâfiî'ye nispet edilerek zikredilirken, Büveyfî'nin (öl. 231/846) “Muhtasar”ı ve Müzenî'nin (öl. 264/878) “Muhtasar”ı gibi bir kısım eserler de onun talebelerine nispet edilip İmâm Şâfiî'nin sözlerinin özeti olarak görülürler. İlk kısım eserlerde mana ve ibare İmâm Şâfiî'ye aitken; ikinci kısımda ise sadece mana ona ait olup, sözlerin kalıba dökülmesi, ibare ve üslûp eserin sahibi olan yazara aittir. Bu

kısım eserler, Hanefî mezhebine nisbetle Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'nin (öl. 189/805) eserlerine benzemektedir (Ebû Zehra, *eş-Şâfiî*, s. 138-139). Yanı sıra İbn Süreyc'in (öl. 306/918) talebesi olan Ahmed b. el-Hasan b. Sehl el-Fârisî'ye (öl. 305/916) ait “‘Uyûnu'l-mesâil fi nusûsi's-Şâfiî”, Ebû Sehl Ahmed b. Muhammed b. Muhammed ez-Zevzenî'ye (öl. 362/973) ait “‘Cem'u'l-cevâmi' fi nusûsi's-Şâfiî”, Kâsım b. Muhammed b. Alî eş-Şâfi'ye (öl. 400/1010) ait “‘et-Takrîb” ve Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn el-Beyhakî'nin (öl. 458/1066) telif ettiği “‘el-Mebsût fi nusûsi's-Şâfiî” ve “‘Ma'rifetü's-sünen ve'l-âsâr” gibi Şâfiî'nin naslarını derleyen bir takım eserler mevcuttur. Şu hâlde kurucu imâmın naslarına mezkûr üç kaynaktan ulaşmak mümkündür. Bununla beraber mezhep mensûbu müctehidler, herhangi bir konuda mezhep doktrinini tespit noktasında kurucu imâmın naslarına vâkîf olmadıklarında onun usûl ve kavâidi doğrultusunda hareket tarzı benimsedikleri görülmektedir. Ancak “‘tahrîc” veya “‘tahrîcu'l-vucûh ‘ale'n-nusûs” denilen bu faaliyet, “‘ashabu'l-vucûh” veya “‘ashabu't-tahrîc” denilen müctehidlere ait bir faaliyet olarak görülüp tahrîc ürünü bir kavîl olduğu belirtilmeden mutlak şekilde kurucu imâma nispet edilmez (Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc*, 2003, c. 1, s. 50; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 2009, c. 1, s. 64). Mezhep çevrelerinde bu şekilde ortaya çıkarılan görüşe “‘kavîl-i muharrec” denilip “‘kavîl-i mansûs” karşısında konumlandırılır. Kurucu imâmın görüşlerinin ashabu'l-vucûh'un görüşleriyle karışmaması ve kendi içinde kuvvetli olanların zayıf olanlardan ayırt edilip mezhep kanaatini saptama ve aktarma husûsunda metodolojik bir yaklaşım ortaya koyabilmek için mezhep çevrelerince birtakım ıstılâhlar ihdas edilmiştir. Bu itibarla mezhebin tenkîhinde üstlendiği önemli misyon ve ilk dönem fıkıh külliyyatının yeniden tetkik edilmesini sonraki fakihlerin gündeminden tamamen düşürecek adımlar atması bakımından mezhebe önemli katkıda bulunan Nevevî'nin (öl. 676/1277) eserlerinde İmâm Şâfiî'nin görüşlerine; “‘الأظهر/el-Azhar”, “‘المشهور/el-Meşhûr”, “‘القديم/el-Kadîm”, “‘الجديد/el-Cedîd”, “‘في/ fi kavlin”, “‘في/ fi kavlin kadîm”, “‘في/ fi kavlin kezâ”, “‘القولان/el-Kavlân” ve “‘الأقوال/el-Akvâl” ıstılâhları ile işaret edilmiştir.

Mezhebi temsil eden anlayış büyük ölçüde cedîd görüşler olsa da “‘el-Ümm” ve İmâm Şâfiî'nin diğer cedîd külliyyatına doğrudan müracaat edilmesi mezhep iftâ kuralları çerçevesinde uygun görülmemiş daha çok mezhep literatüründe işlenen anlayış ön planda tutulmuştur. Bunun başlıca nedenleri şu husûslardır:

1. İmâm Şâfiî, eserlerinde tüm konuları araştırmacının kolaylıkla ulaşabileceği şekilde düzenlemiş değildir. Çoğu zaman bir bâbla ilgili birçok meseleye dağınık hâlde farklı bâblarda

temas ettiği görülmektedir. Bu tür eserlerin ancak tamamı incelendiğinde istenilen faydayı sağladığı aşikârdır (İsnevî, *el-Mühimmât*, 2009, c. 1, s. 104).

2. Kavillerdeki farklılık, sadece kadîm ve cedîd arasında olmayıp yanı sıra cedîd külliyyatından “el-Ümm”, “el-İmlâ” ve “Sünen-i Harmele” gibi eserlerde de karşılaşılan bir olgudur. Meselâ, hacının Arafat’ta zevâlden sonra kısa bir süre vakfeye durup güneş batmadan ayrıldığına haccı sahih olmakla beraber sonra tekrar dönerek güneş batıncaya dek Arafat’ta kalmasıyla dem/kurban kesme cezası gerekmez. Ancak fecir vaktine kadar Arafat’a geri dönmezse bu durumda dem cezası söz konusudur. Ne var ki Şâfiî el-İmlâ’da bunun müstehab, el-Ümm’de ise vâcib olduğunu ifade etmiştir. İşte bu durumda Nevevî çapında mezhep mensûbu yetkin müctehidlerin tercihi önem arz etmektedir. Nitekim el-Mecmû’da mezkûr meselede sahih görüşün müstehab olduğu yönünde kanaat belirtmiştir (Nevevî, *el-Mecmû’*, c. 6, s. 454).

3. Şâfiî bir meselede nassı olmasına karşın bazen bunun hilâfına bir uygulamaya sahip olduğu nakledilmiştir (Münâvî, *Ferâidü’l-fevâid*, ts., s. 41). Bu durumda ashâbu’l-vücûh, kavle muhâlif amelin Şâfiî’yi temsil eden görüş olduğunu kabul ederek mezkûr meselede Şâfiî’nin iki kavli olduğunu var saymışlardır (Münâvî, *Ferâidü’l-fevâid*, s. 41). Şöyle ki fakihler, taze baklanın dış kabuğunda iken satımı meselesinde iki kavli olduğunu belirtmelerine rağmen Şâfiî el-Ümm’de açıkça bu satışın câiz olmadığını ifade etmiş ve bunun hilâfına başka bir nassı nakledilmemiştir. Ne var ki Şâfiî, talebesi Rebî’ b. Süleyman el-Murâdî’ye kendisi için taze bakla almasını emrettiği sahih olarak sabittir (Nevevî, *el-Mecmû’*, c. 7, s. 433, 434; Münâvî, *Ferâidü’l-Fevâid*, s. 41).

4. Mezhep mensûbu yetkin müctehidlerin İmâm Şâfiî’nin ilke ve prensiplerine aykırı naslarını bırakıp bunları tevîl ettikleri görülmektedir. Bu durumda Şâfiî’nin naslarını ihmal ettikleri için yadırganmamalıdır. Zira nasıl ki müctehid, Şâfiî’in nassını başka bir delile istinâd ederek tevîl ettiğinde ona tabi olmaktan çıkmadığı gibi fakihler de bu tasarruflarından dolayı Şâfiî’ye muhalefet etmiş sayılmazlar (Kürdî, *el-Fevâid*, 2011, s. 43).

5. İmâm Şâfiî’nin el-Ümm’de me’mûm veya imâmdan birinin yüksek bir yerde durmasının mekrûh oluşunu mescit dışında olmasıyla sınırlandıran bir nassı mevcuttur (Kürdî, *el-Fevâid*, 41). Çoğu fakih de bu doğrultuda hareket etmiş hatta İbn Hacer el-Heytemî (öl. 974/1697), İmâm Şâfiî’nin mescitte de bunun mekrûh olduğunu ifade eden başka bir nassını görene dek kendisinin de el-Ümm’deki görüşü meylettiğini ifade etmiştir. Hâlbuki Râfiî (öl. 623/1226) ve Nevevî, İmâm Şâfiî’nin naslarına olan vukûfiyetleri ve bunlar arasında tercih ehliyetine sahip olmaları nedeni ile bu kerâheti sadece mescit dışına sınırlamayıp her yere teşmil etmişlerdir

(Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc*, 1997, c. 2, s. 349; Kürdî, *el-Fevâid*, s. 41). Böylece meselede Şâfiî'nin kıyâsa aykırı nassını bırakıp uygun olanı almışlardır. Zira imâm ile me'mûmdan birinin diğerine nispeten yüksek bir yerde olması aranan tam mütabaata zarar verir (Kürdî, *el-Fevâid*, s. 41).

1.2. Kavlı Ayrımı ve Kapsamı

Mezheb-i kadîm olarak da ifade edilen kavlı-i kadîm, İmâm Şâfiî'nin Mısır'a ulaştığında revize ettiği veya vazgeçmeyip üzerinde karar kıldığı Mısır'a gitmeden önce ortaya koyduğu telîf ve iftâ faaliyetlerini ifade eder (Nahrâvî, *el-İmâmu's-Şâfiî*, s. 214; Kavâsimî, *el-Medhal*, s. 505). Kavlı-i cedîd veya mezheb-i cedîd ise İmâm Şâfiî'nin Mısır'da ortaya koyduğu ictehadları ifade eder (Kürdî, *el-Fevâid*, s. 340; İbn Sümeyt, *el-İbtihâc*, 2011, s. 680). Mezhep mensûbu fakihler, İmâm Şâfiî'nin bütün kavlı-i cedîdinin kavlı-i kadîmine aykırı olmadığını aynı zamanda kavlı-i kadîmine uygun kavlı-i cedîdinin de bulunduğunu ifade ederler. Nitekim İmâm Şâfiî bir bütün olarak kavlı-i kadîminden vazgeçmiş değildir. Şu hâlde kavlı-i cedîd, kadîme aykırı olmayıp onunla örtüştüğünde Cemâluddîn Abdurrahîm el-İsnevî (öl. 772/1370) bu tür görüşlerin hem cedîde hem de kadîme nispet edilebileceğini belirtir (İsnevî, *el-Mühimmât*, c. 1, s. 101; Kürdî, *el-Fevâid*, s. 340). İmâm Şâfiî'nin Irak'tan ayrılıp Mısır'a ulaşmadan önceki görüşlerinin hangi sınıfa dâhil olduğu konusu ise tartışmalıdır. İbn Hacer el-Heytemî ve Şemsuddîn er-Remlî (öl. 1004/1596) kavlı-i kadîmi, İmâm Şâfiî'nin Mısır'a girmeden önce söyledikleri olarak açıklamıştır (Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc*, c. 1, s. 60; Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc*, c. 1, s. 50). İbn Kâsım el-'Abbâdî (öl. 918/1512) de “İbn Hacer'in bu tarifî, Şâfiî'nin Mısır yolunda iken söylediklerini de içerir.” demiştir (‘Abbâdî, *Hâşiyetü İbn Kâsım 'alâ Tuhfeti'l-muhtâc*, 1997, c. 1, s. 59). Hafîb eş-Şirbînî (öl. 977/1570) ve Abdulhamîd eş-Şirvânî (öl. 1301/1884) ise Mısır yolundaki kavillerin müteahhir/sonra olanına cedîd, mütekaddim/önce olanına ise kadîm denilmesi gerektiği kanaatindedirler (Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, c. 1, s. 67; Şirvânî, *Haşiyetü's-Şirvânî*, c. 1, s. 59). Fakat bu görüş, önceki ve sonraki görüş arasında belirleyici bir sınır tayin etmediği için kabul görmemiştir (Hafnâvî, *el-Fethu'l-mubîn*, 2009, s. 157).

Klasik mezhep yapısı oluşmadan önceki döneme ait kullanımlarda “mezhep” ve “kavlı” kavramları eşanlamlı olarak “görüş” anlamında olduğu görülmektedir. Nitekim “mezhebu's-sahâbî” ve “kavlı's-sahâbî” şeklinde sahâbeye izâfe edildiğinde bu kelimeler belirtilen anlamda kullanılmıştır. Münferit görüşler için olduğu gibi bir şahsın belli bir alandaki görüşlerinin toplamı için de bu kavramlar kullanılmıştır (Aybakan, *İmâm Şâfiî*, s. 94).

Mezhep kelimesinin ıstılâhtaki “müctehidin, tafsîlî delillerinden istinbât ettiği şer’î hükümlere yönelik görüşleri ve bunların istinâd ettiği usûl ve ilkeler” tanımını mülâhaza edildiğinde mezhep teriminden müctehidin hem fikhî hem de usûlünün kastedildiği görülmektedir. Böylece mezhep teriminin, her iki bölüme şâmil bir bütüne yönelik kavram olduğu sonucu ortaya çıkar (Nahrâvî, *el-İmâmu’ş-Şâfi’î*, s. 207). Bu durumda Şâfiî’nin mezhebi, “kadîm/eski” ve “cedîd/yeni” sıfatları ile terkip edildiğinde genelde Şâfiî’nin furû’ fikhî anlamındaki mezhebi ile irtibatlı olsa da hatırı sayılır ölçüde usûlünde gerçekleşen değişim ile de irtibatlı olduğu yadsınamaz bir olgudur. Ancak günümüze kadar ulaşan “er-Risâle” Şâfiî’nin Mısır’da gözden geçirdiği “er-Risâletü’l-Cedîde” olup “er-Risâletü’l-Kadîme” ise günümüze ulaşmadığı için iki usûl arasındaki fark tüm hatları ile gün yüzüne çıkamamıştır. Ne var ki başta usûl-i fikhî olmak üzere muhtelif kaynaklarda bulunan aktarımlar ile bu değişimin azımsanmayacak nitelikteki izlerine ulaşabilmekteyiz. Tespit ettiğimiz kadarı ile on dört meselede kavîl-i kadîmden kavîl-i cedîde, on üç meselede ise kavîl-i cedîd içinde değişim gerçekleşmiştir. Kavîl-i kadîmden kavîl-i cedîde değişim gösteren konular şunlardır:

1. Râvisi daha fazla olan haberin tercihi,
2. Medine ehlinin rivâyetlerinin tercihi,
3. Iraklı râvilerin hadisleri ile ihticâc edilmemesi,
4. Sahabînin ‘Bu Sünnettendir’ ifadesinin delil değeri,
5. Tabîîn mürsellerinin delil oluşu,
6. Sükûtî icmânın hücciyeti,
7. Sahabe kavlinin hücciyeti,
8. Sahabe kavlini taklit etmenin cevâzı,
9. Sahabe kavlinin kıyâsa öncelenmesi,
10. Sahabe ihtilafında çokluğun tercih sebebi oluşu,
11. Sahabe kavlinin âm lafzı tahsis etmesi,
12. Medine ehli uygulamasının hücciyeti,
13. Mesâlih-i mürsele’nin hücciyeti,
14. Atıf harfî olan vâv’ın delâleti.

Kavîl-i cedîd içinde değişim gösteren konular ise şunlardır:

1. Şâz kırâat ile ihticâc,
2. İcâzet yöntemi ile rivâyetin cevâzı,
3. Sünnetin Kur’an ile neshedilmesi,

4. Öncesinde aykırı görüş bulunan icmânın hücciyeti,
5. İcmânın başka bir icmâ ile neshedilmesi,
6. Şer‘u men kablenâ’nın hücciyeti,
7. Nefy siyâkında gelen çoğul nekrenin umûm bildirmesi,
8. Hükmün illeti tasrih edilen nassın umûm bildirmesi,
9. Nesh ve tahsis ihtimali bulunan nas,
10. Âm lafızdan sonra gelen kayıtların tahsis bildirmesi,
11. Mefhûm-i muhâlefet ile tahsis,
12. Asl ile zâhir’in teâruzu,
13. İctihadda hata ve isâbet.

Şu hâlde “kadîm” ve “cedîd” sıfatları ile nitelenmesi gereken esasen İmâm Şâfiî’nin mezhebi değil; kavilleri ve eserleridir. Mezhebinin de bu sıfatlarla nitelenmesi ya “küll/hâl”in zikredilip “cüz/mahal”in kastedilmesi bâbından mecâz-ı mürsel, yahut mezkûr tamlamadaki mezhep kelimesinin ıstılâhî değil; “görüş” demek olan lûgat anlamıyla kullanıldığı düşünülür (Nahrâvî, *el-İmâmu’s-Şâfi’î*, s. 218). Zira İmâm Şâfiî’ye ait iki mezhebin varlığından söz edilemez. Bilakis gelişimin doğasına uygun olarak değişim göstermiş ve Mısır’da nihai formuna ulaşmış bir mezhebi vardır. Teşekkül, gelişme ve tekâmül gibi doğal seyrinde ilerlemiş olan mezhep, iç içe geçip bütünleştiğinden bu dönemler bir bütünün tamamlayıcı cüzleri olarak görülüp, tamamıyla birbirinden ayırt edilmesi mümkün değildir (Nahrâvî, *el-İmâmu’s-Şâfi’î*, s. 218, 443; Kavâsimî, *el-Medhal*, s. 305). Nitekim İbn Ebî Hâtim (öl. 327/938) ve Beyhakî’nin senedini zikrederek Muhammed b. Müslim b. Vâre’ye dayandırdıkları şu rivâyet (Beyhakî, *Menâkıbu’s-Şâfi’î*, ts., c. 1, s. 263; İbn Ebî Hâtim, *Âdâbu’s-Şâfi’iyyi ve menâkıbuh*, 2001, s. 60); “Ahmed b. Hanbel’e, Ne dersin? Şâfiî’nin Iraklılardaki eserleri mi yoksa Mısırlıların yanında bulunan eserleri mi daha çok hoşuna gider? diye sorduğumda bana şöyle dedi: ‘Mısır’da yazdığı eserlere sarıl. Zira Şâfiî onları Irak’ta yazdı ama Mısır’a gittiğinde sağlam ve muhkem hâle çevirdi.” “kadîm” ve “cedîd” sıfatlarının Şâfiî’nin fihkî ve usûlü noktasında mevcut tek bir mezhebinin gelişim sürecini teyit etmektedir (Kavâsimî, *el-Medhal*, s. 305).

1.3. Kavlı Ayrımının İmâm Şâfiî’ye Özgü Kullanımı

İmâm Şâfiî’den önce ve sonra yaşamış tüm müctehidlerin, icthad malzemesinin artmasının ve vukûfiyet sahasının genişlemesinin doğal bir neticesi olarak icthadlarının değişime uğradığı bilinen bir olgudur. Buna rağmen Şâfiî dışında hiçbir müctehidin ne önceden kâil olup, sonra vazgeçtiği icthadlarına “kavl-i kadîm”/“mezheb-i kadîm”; ne de vefat etmeden önce sahip

olduğu son ictheadlarına “kavl-i cedîd”/“mezheb-i cedîd” denilmiştir. Şu hâlde mezkûr kavramların Şâfiî'nin kavli/mezhebine özgü olarak kullanılmasının başlıca nedenleri olarak şu husûslar ön plana çıkmaktadır:

1. Mezkûr değişim, nispeten uzak iki coğrafi bölge olan Irak-Hicâz ile Mısır arasında gerçekleşen intikal olgusuna tâbi olarak cereyan etmiştir (Kavâsimî, *el-Medhal*, s. 306).

2. İmâm Şâfiî, revize ettiği görüşlerini, “el-Ümm” ve “er-Risâletü'l-Cedîde” gibi Mısır'da telif ettiği eserlere kaydetmesinin yanı sıra kısmen vazgeçtiği eski görüşlerini de “er-Risâletü'l-Kadîme” ve “el-Hücce” gibi Irak'ta telif ettiği eserlere kaydetmişti. Böylece mezkûr değişimin yeniden telif olgusuna eşlik etmesi, içerik ve râvileri itibarı ile muhtelif iki tür külliyyatın ortaya çıkmasına sebep oldu (Kavâsimî, *el-Medhal*, s. 306).

3. Irak'taki ictheadları nakleden ve bunları ihtiva eden eserleri kendisinden aktaran talebeleri İmâm Şâfiî gibi Mısır'a intikal etmemişlerdir. Buna mukabil Mısır'da değiştirdiği görüşlerini kendisinden aktaran yeni talebe halkası oluşmuştur. Bu durum, biri diğerinin aktarmadığı icthead ve eserleri hocaları İmâm Şâfiî'den aktaran Irak ve Mısırlı, birbirinden bağımsız hareket eden iki farklı muhîtin ortaya çıkmasına sebep oldu (Kavâsimî, *el-Medhal*, s. 306).

Nitekim İmâm Şâfiî, görüşlerinin değişmesine rağmen aynı yerde kaldığı ve zamanla değişim gösteren görüşlerini kendisinden aktaran talebelerinin de vefatına kadar kendisi ile aynı muhîtte kaldığı farzedildiği takdirde görüşlerinde “kavl-i kadîm”/“mezheb-i kadîm” ve “kavl-i cedîd”/“mezheb-i cedîd” şeklinde bir tasnife gidilmesi mevzu bahis olmayacaktı. Konunun isabetli tahlili için İmâm Ebû Hanîfe (öl. 150/767) ve İmâm Mâlik (öl. 179/795) örneklerinin tasavvuru yeterli olacağı kanaatindeyiz. Zira her iki imâm Kûfe ve Medîne'de uzun süre kalmış, vefatlarına kadar talebeleri ders halkasından ayrılmamıştır. Buna rağmen ne talebeleri ne de sonradan gelen mezhep fukahâsı tarafından her iki imâmın görüşleri hakkında “mezheb-i kadîm” ve “mezheb-i cedîd” şeklinde bir ayrıma gidilmemiştir (Kavâsimî, *el-Medhal*, s. 306-307).

1.4. İmâm Şâfiî'nin Bir Meselede Birden Çok Kavlinin Olması ve Nedenleri

İmâm Şâfiî'nin kavillerin eski ve yeni olarak farklılık arz etmesi hatta bazen cedîd kavillerinin dahi iki ve üçe çıkacak kadar fazla olması mezhebe bir genişlik kazandırmış, sonradan gelecek mezhep mensûbu müctehidlere tercîh ve tahrîc sahaları için hatırı sayılır bir birikim devretmiştir

(Ebû Zehra, *eş-Şâfiî*, s. 317, 320). Çünkü Şâfiî'den nakledilen kavillerin çokluğu ashâbu'l-vucûh'un muhtelif meselelerde bu kavillerden yararlanma sureti ile birçok vecihleri bulmasının hatta bazen onun usûlüne sarılarak bu kavillerin bile dışına çıkarak yeni hükümler istinbât etmelerinin önünü açmıştır (Ebû Zehra, *eş-Şâfiî*, s. 320). Şu hâlde kavillerin çokluğu İmâmın hânesine yazılacak bir nâkîsa değil, bilakis Kur'ân'a ve sahih Sünnete uygun olması konusunda gösterdiği samimi çabanın tezâhürü ve mezhebe hayatiyet kazandıracak faaliyetin teşvik edici ön adımlarıdır. Kaldı ki farklı zamanda farklı görüşlere kâil olmak İmâm Şâfiî'ye özgü bir husûs olmayıp diğer müctehid imâmlarda da karşılaştığımız yadsınamaz bir vakîâdır (Münâvî, *Ferâidü'l-fevâid*, s. 9).

Şâfiî farklı zamanda farklı kaviller serdettiği gibi sınırlı da olsa bazen bir meselede tercihte bulunmadan aynı anda iki farklı kavil ortaya koymuştur. Bu durumda hiçbir hükmün delilini tercih etmediği için mezkûr kaviller kendisine nispet edilemez (Zerkeşî, *el-Bahrü'l-muhît*, ts., c. 6, s. 121). Ebû Hâmid el-Merverrûzî'nin (öl. 362/973) aktarımına göre on altı veya on yedi; İmâmu'l-Harâmeyn el-Cüveynî'nin (öl. 478/1085) aktarımına göre ise on sekiz meselede bu durum İmâm Şâfiî'den vâki olmuştur (Münâvî, *Ferâidü'l-fevâid*, s. 13). Şâfiî, bu yerlerde ictihad birikiminin yetersiz olmasından doğruyu bulamayıp meseleyi iki görüş üzere bırakmış değildir (Münâvî, *Ferâidü'l-fevâid*, s. 13). Bilakis doğru hükmün, yalnızca beyan edilmiş bu kavillerle sınırlı olup, bunların dışındaki tüm kavillerin bâtil olduğunu bildirme gayesi onu bu uslûba sevketmiştir (Şîrâzî, *et-Tebîra*, 2011, s. 318; Münâvî, *Ferâidü'l-fevâid*, s. 16). Bu tutum, Hz. Ömer'in (r.a.) cevâzı icmâ ile sabit, halife tayinindeki tavrıyla birebir örtüşmektedir (Şîrâzî, *et-Tebîra*, s. 318; Münâvî, *Ferâidü'l-fevâid*, s. 13). Zira Hz. Ömer (r.a.) seçilecek halife için altı kişiden oluşan bir şûra belirlemiş ve bu isimlerin dışındakilerini bizatihi eledikten sonra içlerinden birinin seçimini de ictihad ehlinin kanaatine bırakmıştır (Münâvî, *Ferâidü'l-fevâid*, s. 13).

İmâm Şâfiî'nin görüşlerinde kadîmden cedîde yaşanan değişimin temel parametreleri olarak şu husûslar görülmektedir:

1. Sünnet, sahâbe kavli ve kıyas gibi temel bazı usûl-i fıkıh konularındaki yaklaşımı değişmiştir. Mesela usûlcülerin, Rasûlullah'ın (sav.) fiillerindeki teâruz meselesinde iki yaklaşımı vardır. Kimisi, fiilin taaddüdü her iki durumun da câiz olduğunu bildirdiğinden kavillerin aksine iki fiilin teâruz edemeyeceğini belirtmiştir. Kimi usûlcüler ise hükme delalet etmekte fiiller,

kaviller gibi olduğundan iki fiilin de teâruzu mümkün olup tarihlerinin bilinmesi durumunda öncekini neshettiği için sonraki alınır demişlerdir. Bu tercih bir çok furû' fıkıh meselesine yansımış olsa da sehiv secdesinin mahalli meselesi ile iktifa edeceğiz. Nitekim Şâfiî, kavli-kadîminde her iki durumu destekleyen hadisler olduğu için sehiv secdesinin selamdan önce veya sonra yapmanın câiz olduğunu belirtmiştir. Kavli-cedîdde ise Zührî'nin "*Rasûlullah (sav.) selamdan önce de sonra da sehiv secdesi yapmıştır. Ancak son uygulaması selamdan önce yaptığıdır.*" rivâyeti ile ihticâc ederek selamdan önce olduğunu ifade etmiştir.

2. Bazı küllî kâideler hakkındaki kanaati değişmiştir. Mesela asıl ile zâhir teâruz ettiğinde hangisinin tercih edilmesi gerektiğinde İmâm Şâfiî'nin iki kavli vardır. Kavli-kadîminde zâhiri, cedidde ise aslı tercih etmiştir. Bu tercihin etkilediği furû' fıkıh konularından hamile kadının gördüğü kanın adet olup olmadığı meselesi ile iktifa edeceğiz. Nitekim Şâfiî kavli-kadîmde bunun hastalık kanı olduğunu ifade ederken cedidde ise adet kanı olduğunu söylemiştir. Zira bu kanın hastalık mı yoksa hilkattan mı kaynaklandığı husûsunda tereddüt hasıl olunca asıl olan hastalıktan sâlim olduğu alınmıştır.

3. Bazı fikhî dâbıtalarda fikir değiştirmiştir. Mesela Cuma namazı müstakil bir namaz mı yoksa kasredilmiş öğle namazı mı konusu bunlardan biridir. Nitekim kavli-kadîmde kasredilmiş öğle olduğunu ifade ederken cedidde ise müstakil bir namaz olduğunu belirtmiştir. Bu tercihin yansıdığı furû' fıkıh konularından biri de şudur: Cuma namazı kılınırken cuma vakti çıktığında öğle namazı farz olur. Ancak kılınan cuma namazı öğle namazına mı dönüşür yoksa batıl mı olur? Şâfiî kavli-kadîmde namazın öğle olarak bina edileceğini ifade ederken cedidde ise kılınan cumanın bâtil olup yeniden öğle namazı kılınması gerektiğini söylemiştir.

4. Eskiden kâil olduğu bazı ayet tefsirlerindeki kanaati değişip başka tefsir ve yorumları tercih etmiştir.

5. Zayıf olduğunu gördüğü hadisleri bırakıp sahih olanlar ile ihticâc etmiştir.

6. Bazı furû' fıkıh meselelerindeki ictihâdı değişince bununla irtibatlı başka meseleleri etkilediği görülmüştür.

3. KADÎM VE CEDÎD KAVİLLERİN İMÂM ŞÂFİÎ'Yİ TEMSİL DEĞERİ

İmâm Şâfiî'nin Mısır'daki nihai anlayışı eski kanaatlerini bir bütün olarak nakzetmiş değildir (Kürdî, *el-Fevâid*, s. 340; Ebû Zehra, *eş-Şâfiî*, s. 318). Tekâmülün doğası gereği onların devamı

niteliğindedir. Nitekim Mısır'a geldiğinde fikhî delilleri yeni bir perspektifle ele alma imkânı bulmuş ve ehl-i hadis ile ehl-i re'y'in yaklaşımlarını tarafsız bir şekilde değerlendirme fırsatı elde etmiştir. Bu durum özgün çizgisini tesis etmeyi sağlamıştır. Her ne kadar İmâm Şâfiî'nin “لا أجعل في جَلِّ من روى عني القديم”/Eski görüşümü benden rivayet edene hakkımı helal etmem.” (Remlî, *Nihâyetü'l-Muhtâc*, c. 1, s. 50; Büceyrimî, *Tuhfetü'l-habîb*, 1996, c. 1, s. 77) Keza Ebü'l-Meâlî el-Cüveynî'nin “لا يحلّ عدّ القديم من المذهب”/Eski görüşün mezhepten sayılması câiz değildir.” (Cüveynî, *Nihâyetü'l-matlab*, 2007, c. 1, s. 29) şeklindeki ifadeleri, kavî kadîm'in mutlak şekilde mezhep olarak kabul edilemeyeceği izlenimini oluştursa da Şâfiî fakihler bu ifadelerin kapsamını sınırlamış, bunları zâhir anlamıyla almayıp çoğunluğa sarfetmişlerdir (İbrâhîm, *el-Mezheb 'inde'-Ş-Şâfiyye*, 1978, s. 5). Nitekim Nevevî; “Kayıtlama getirmeden kadîm'den vazgeçilmiştir, onunla amel edilmez demeleri genellikle böyle olmasındandır.” diyerek bu husûsu açıkça ortaya koymaktadır (Nevevî, *el-Mecmû'*, c. 1, s. 91; a.mlf. *et-Tenkîh*, 1997, c. 1, s. 85). Esasen İmâm Şâfiî'nin benimsemiş olduğu şu ilke de bunu öngörmektedir: “Görüşümün aksine sahih hadis ortaya çıkarsa onunla amel edin ve benim sözümü/mezhebimi bırakın.” (Nevevî, *el-Mecmû'*, c. 1, s. 86) Bu husûslar dikkate alındığında kavî kadîm;

1. Muârizı bulunmayan sahih bir hadisle desteklendiğinde (Nevevî, *et-Tenkîh*, c. 1, s. 85),
2. Kavî kadîm kendisine aykırı olmadığında ya da kavî kadîmde bahsi geçen meseleye temas edilmemesi durumunda İmâm Şâfiî'nin bunu hâlâ benimseyip bundan vazgeçmediği anlamına geldiğinden mezhep sayılıp bununla fetvâ verilir (Nevevî, *el-Mecmû'*, c. 1, s. 91; a.mlf. *et-Tenkîh*, c. 1, s. 85).

Ancak bu iki durum dışında kadîm ve cedîd görüşlerin çatıştığı her meselede müftâ bih görüş, kavî kadîmdir. Kadîm görüş, artık İmâm Şâfiî'nin mezhebi olarak görülemez. Zira karar kılmayıp bundan vazgeçmiştir (Nevevî, *el-Mecmû'*, c. 1, s. 89; a.mlf. *et-Tenkîh*, c. 1, s. 84). Bu bağlamda Ebü İshâk eş-Şîrâzî (öl. 476/1083) şöyle der: “Bu iki görüşten ikincisi birincisini nakzeder. Dolayısı ile tıpkı bir hâdise hakkındaki iki ayrı nas gibi birinciden vazgeçmek demek olur.” (Şîrâzî, *el-Luma'*, s. 155; a.mlf. *et-Tebşira*, s. 318) Keza Cüveynî, *Nihâyetü'l-matlab*'da konu ile ilgili şu değerlendirmede bulunur: “Kanaatime göre Şâfiî'nin eski kavîleri, Şâfiî mezhebinden sayılmaz. Çünkü cedîd'de bunun aksine karar vermiştir. Vazgeçilen görüş, vazgeçen için artık mezhep olamaz.” (Cüveynî, *Nihâyetü'l-Matlab*, c. 1, s. 29) Bu itibarla kadîm görüşün, Şâfiî'nin bundan rucû' ettiğini bildiren “Şâfiî'nin eski mezhebi”, “Şâfiî'nin Irak mezhebi” ve “Şâfiî'nin mezhebi idi” gibi ifadeler olmaksızın mutlak şekilde “Şâfiî'nin mezhebi” olarak aktarılması câiz görülmemektedir. Ancak bu durumda kavî kadîmin Şâfiî'ye

nispeti önceden bulunduğu durumun adı ile adlandırılması bâbından mecâzî (mecâz-ı mürsel) anlamda kullanılabilir. Hâlâ benimsediği değil, eskiden sahip olduğu görüşü ifade eder (Nevevî, *el-Minhâc şerhu Sahîhi Müslim b. Haccâc*, 1997, c. 14, s. 256).

Ancak kimi mezhep mensûbu müctehidlerin bazı konularda kavl-i kadîm ile fetvâ vermiş olmaları ve bunları kavl-i cedîde tercih ettikleri müsellemler bir olgudur. Nevevî, bu meselelerin kimi fakihlere göre on dört, kimisine göre yirmi, kimisine göre de daha fazla olduğunu naklettikten sonra fakihler arasında bu meselelerin sayısı husûsunda söz birliği olmadığını belirtir (Nevevî, *el-Mecmû'*, c. 1, s. 89; a.mlf. *et-Tenkîh*, c. 1, s. 83). Zira kimisi tarafından kavl-i kadîm tercih edilen bazı meselelerde diğer fakihlerin cedîd görüşü tercih ettikleri görülebilmektedir. Hatta bazen kadîm görüş doğrultusunda fetvâ verildiği düşünülen bazı meselelerde Şâfiî'nin kavl-i kadîmine uygun kavl-i cedîdi olduğundan aslında kavl-i cedîd doğrultusunda fetvâ verildiği ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki; sabah ezanında tesvîb'in (es-Salâtu hayrun mine'n-nevm demek) sünnet olduğu kavl-i kadîme göre fetvâ verilen meseleler arasında zikredilmektedir. Hâlbuki bu görüş aynı zamanda cedîd mezhebin kaynaklarından el-İmlâ' ve Muhtasaru'l-Büveyti'de yer almaktadır (Rûyânî, *Bahrü'l-mezheb*, 2009, c. 1, s. 424; Kürdî, *el-Fevâid*, s. 347).

Şu hâlde mezhep mensûbu müctehidlerin bazı meselelerde tercih edip fetvâ verdikleri kavl-i kadîm, Şâfiî'ye nispet edilip onun mezhebi addedilebilir mi? Kadîm görüşü tercih etmeleri sadece kendi ictihadlarının bir sonucu ise bu görüş İmâm Şâfiî'ye nispet edilmez ve onun mezhebi olarak görülmez (Nahrâvî, *el-İmâmu's-Şâfiî'i*, s. 604). Zira Şâfiî bu görüşünden rucû' etmiştir. Bu durumda sadece ictihadlarının Şâfiî'nin kavl-i kadîmine muvâfık olduğu söylenebilir. Bu itibarla tercih edilen kavl-i kadîmin, bundan vazgeçtiğini bildiren bir kayıt olmaksızın Şâfiî'ye nispeti sahih değildir (Nevevî, *el-Mecmû'*, c. 1, s. 90). Ama eğer mezhep mensûbu yetkin müctehidler; kavl-i kadîmi, akşam vaktinin ufuktaki kızılığın/الشفق الأحمر kaybolmasıyla sona erdiği meselesinde olduğu gibi konuyla ilgili sahih hadis bulunduğu gerekçesi ile tercih etmişlerse bu görüş Şâfiî'nin mezhebi olarak görülüp bu doğrultuda fetvâ verilir (Nahrâvî, *el-İmâmu's-Şâfiî'i*, s. 605). Nitekim “*Hadisin sihhati sâbit olunca, benim mezhebim odur.*” diyen İmâm Şâfiî (Nevevî, *el-Mecmû'*, c. 1, s. 86) ayrıca el-İmlâ' adlı eserinde konu ile ilgili nihai kararını hadisin sübûtüne bağlamıştır (Nevevî, *el-Mecmû'*, c. 2, s. 424; a.mlf. *et-Tenkîh*, c. 2, s. 14). Aynı şekilde sünnet gusüller arasında en kuvvetlisinin cuma guslü olduğu (Müzenî, *el-Muhtasar*, 1998, s. 20; Rûyânî, *Bahrü'l-mezheb*, c. 1, s. 307), aynı vakitte art arda kılınan kaza namazlarının ilki için ezan okumanın sünnet olduğu (Nevevî, *el-Mecmû'*,

c. 2, s. 473; a.mlf. *et-Tahkîk*, 1992, s. 167; a.mlf. *et-Tenkîh*, c. 2, s. 46; a.mlf. *Ravdatü't-tâlibîn*, c. 1, s. 308; a.mlf. *Minhâcü't-tâlibîn*, s. 90; Râfî, *el-Muharrer*, s. 27), kırâati sesli namazlarda me‘mum’un seslice âmîn demesi (Cüveynî, *Nihâyetü'l-Matlab*, c. 2, s. 152; Şîrâzî, *et-Tenbîh*, 1983, s. 30; Begavî, *et-Tehzîb*, c. 2, s. 97; Nevevî, *el-Mecmû‘*, c. 3, s. 90, 92) ve tutmadığı orucu kaza etmeden ölen birinin yerine oruç tutulması (İbnü’s-Salâh, *Şerhu müşkili'l-Vasît*, c. 3, s. 243; Nevevî, *el-Mecmû‘*, c. 5, s. 372, 375; a.mlf. *Ravdatü't-tâlibîn*, c. 2, s. 247) kavli kadîm olmalarına rağmen mezhep çevrelerinde sahih hadis ile desteklendikleri gerekçesi ile mezhep doktrini olarak kabul edilmiş ve bu doğrultuda fetvâ verilmiştir.

Bununla beraber deve eti yemenin abdesti bozduğu (Nevevî, *el-Mecmû‘*, c. 1, s. 512; a.mlf. *et-Tahkîk*, s. 79) ve temettü haccını yapanın teşrik günlerinde oruç tutmasının câiz olduğu (Nevevî, *el-Mecmû‘*, c. 5, s. 431-432; a.mlf. *Ravdatü't-tâlibîn*, c. 2, s. 232) gibi bazı kadîm görüşler, hakkında sahih hadis bulunduğu gerekçesiyle kimi fakihler tarafından tercih edildikleri görülmektedir. Bu durum mezhebin kollektif kanaatini yansıtmayıp tercihte bulunan fakihlerin bireysel icthadları olarak addedilmiştir (Ensârî, *Tuhfetü't-tullâb*, s. 16; a.mlf. *Fethü'l-vehhâb*, c. 1, s. 104; Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc*, c. 1, s. 138; Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc*, c. 1, s. 109). Zira her ne kadar İmâm Şâfiî “*Hadisin sıhhati sâbit olunca, benim mezhebim odur*” demiş olsa da mezkûr konular özelinde nihai kararını hadisin sübûtüne bağlamış değildir. Şu hâlde kendisine aykırı bir kavli cedîd dururken kavli kadîmin İmâm Şâfiî’nin görüşünü yansıttığı iddia edilemez. Şöyle ki: Şâfiî, bir mesele özelinde nihai kanaatini hadisin sübûtüne bağladığında artık ilgili hadisin muârizlarının olup olmadığına bakılmadan söz konusu vasiyet doğrultusunda hareket edilmesi elzendir. Zira bu durumda verdiği hükme muâriz, ortaya çıkabilecek yeni bir sahih hadisten başka bir sebep bulamadığından nihai kararını buna bağlamıştır. Aksi hâlde salt sahih hadisi bulmak yeterli olmayıp, hadisin herhangi bir muârizı olup olmadığı iyice tetkik edilip Şâfiî’nin ilgili hadise vâkıf olmadığının anlaşılması durumunda vasiyeti doğrultusunda hareket edilir (Nevevî, *el-Mecmû‘*, c. 1, s. 86; Şîrvânî, *Hâşiyetü’s-Şîrvânî*, c. 3, s. 481).

SONUÇ

İmâm Şâfiî’nin naslarına “el-Ümm”, “el-İmlâ” ve “er-Risâle” gibi kendi telif ettiği eserler, “Muhtasaru’l-Büveytî” ve “Muhtasaru’l-Müzenî” gibi talebelerinin onun görüşlerini aktarmak için kaleme aldıkları eserler ve “Uyûnu’l-mesâil fi nusûsi’s-Şâfiî”, “Cem’u’l-cevâmi‘ fi nusûsi’s-Şâfiî” ve “et-Takrîb” gibi sonraki dönemde onun naslarını derlemek için kaleme alınan eserler olmak üzere üç kaynaktan ulaşmak mümkündür. Bununla beraber mezhep mensûbu

yetkin müctehidler, herhangi bir konuda mezhep doktrinini tespit noktasında kurucu imâmın naslarına vâkîf olmadıklarında onun usûl ve kavâidi doğrultusunda hareket tarzı benimsedikleri görülmektedir. Mezhep çevrelerinde bu şekilde ortaya konulan görüşe kavl-i muharrec denilip kavl-i mansûs karşısında konumlandırılıp tahrîc ürünü kavl olduğu belirtilmeden mutlak şekilde İmâm Şâfiî'ye nispet edilmediği görülmektedir.

İmâm Şâfiî, kadîm görüşlerinin kendisinden rivayet edilmesine izin vermediği için bunlara bir bütün olarak ulaşmak mümkün değildir. Yalnızca fıkıh ve usûl-i fıkıh kaynaklarında dağınık bir şekilde cüz'î bir kısmına işaret edilmiştir. İmâm Şâfiî, Mısır'a ulaştığında eski görüşlerinde küllî bir değişikliğe gitmemiştir. Bunları tekrar etüt edip, ilmî ve fikrî olgunlaşmanın doğal bir gereği olarak değiştirilmesini uygun gördüklerini değiştirmiştir. Bu değişim genel itibarı ile furû'a yönelik olsa da azımsanmayacak ölçüde usûlü de ihtiva eden ani bir kopuş olarak değil, süreç içerisinde ilmî birikimiyle paralellik arz eden bir gelişmedir.

“Kadîm” ve “cedîd” sıfatları ile nitelenmesi gereken aslında Şâfiî'nin mezhebi değil, kavilleri ve eserleridir. Zira mezhep, müctehidin hem fıkıh hem de usûlünü kapsayan bir kavramdır. Mezhebinin bu sıfatlarla nitelenmesi ise, bu tamlamada yer alan mezhep kelimesinin ıstılâhî anlamıyla değil, mecâzî ya da “görüş” demek olan lügat anlamıyla kullanıldığına hamledilir. Zira İmâm Şâfiî'ye ait iki mezhebin varlığından söz edilemez. Bilakis gelişimin doğasına uygun olarak değişim göstermiş, Mısır'da nihai formuna ulaşmış tek bir mezhebin varlığı söz konusudur.

Kavl-i Kadîm; muârizı bulunmayan sahih bir hadisle desteklendiğinde veya kavl-i cedîd kendisine aykırı olmadığına ya da kavl-i cedîdde bahsi geçen meseleye hiç temas edilmemesi durumunda İmâm Şâfiî'nin mezhebi sayılıp ona nispet edilir. Ancak bunun dışında kadîm ve cedîd görüşlerin çatıştığı her meselede müftâ bih görüş, kavl-i cedîddir. Kavl-i kadîmin İmâm Şâfiî'ye nisbeti sahih olmayıp, onun mezhebi olarak görülmez. Bu itibarla İmâm Şâfiî'nin kadîm görüşlerinin, Şâfiî'nin bu görüşten rucû ettiğini bildiren “Şâfiî'nin eski mezhebi”, “Şâfiî'nin Irak mezhebi” ve “Şâfiî'nin mezhebi idi.” gibi ifadeler olmaksızın mutlak şekilde “Şâfiî'nin mezhebi” olarak aktarılması (önceden bulunduğu durumun adı ile adlandırılması bâbından) mecâz-ı mürsel anlamının kastedilmesi dışında câiz görülmemiştir. Şu hâlde hâlâ benimsediği değil, eskiden sahip olduğu görüşü ifade eder.

Kimi mezhep mensûbu müctehidler, bazı meselelerde kavl-i kadîm ile fetvâ vermiş ve bunları kavl-i cedîde tercih etmişlerdir. Bu durumda kavl-i cedîde aykırı kavl-i kadîm, İmâm Şâfiî'yi temsil eden görüş olmadığından bu tercih, mezhep doktrini olarak görülmeyip, fakihin bireysel

ictihadı olarak kabul edilir. Ancak sahih hadis gerekçe gösterilerek tercihe gidilmesi hâlinde; Şâfiî'nin mesele özelinde nihai kararını hadisin sübûtüne bağladığı bir mesele olmaması durumunda ilgili hadisin herhangi bir muâırız olup olmadığı iyice tetkik edilip Şâfiî'nin mezkûr hadise vâkif olmadığına anlaşılması durumunda vasiyeti doğrultusunda hareket edilir. Aksi takdirde buna gerek kalmadan Şâfiî'ye nispet edilip onun görüşü olarak addedilir.

KAYNAKÇA

- Aybakan, Bilal. *İmâm Şâfiî ve Fıkıh Düşüncesinin Mezhepleşmesi*. İstanbul: İz Yayınları, 2011.
- Beyhakî (öl. 458/1056), Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. 'Alî. *Menâkıbu's-Şâfiî*. thk. Ahmed Sakar. Kahire: Mektebetü Dâri't-Turâs, ts.
- Begavî (öl. 516/1122), Ebû Muhammed Hüseyin b. Mes'ûd b. Muhammed b. el-Ferrâ'. *et-Tehzîb fî fıkhi'l-İmâmi's-Şâfiî*. thk. 'Âdil Ahmed Abdülmevcûd - Ali Muhammed Muavvaz. 8 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1997.
- Büceyrimî (öl. 1221/1806), Süleymân b. Muhammed b. Ömer. *Tuhfetu'l-habîb 'alâ şerhi'l-Hatîb*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1996.
- Cüveynî (öl. 478/1085), Ebû'l-Meâlî Abdulmelik b. Abdillâh b. Yûsuf en-Nisâbü'rî. *Nihâyetü'l-matlab fî dirâyeti'l-mezhep*. thk. Abdulazîm Mahmûd ed-Dîb. Beyrut: Dâru'l-Minhâc, 2007.
- Ebû Zehra (1898-1974), Muhammed b. Ahmed b. Mustafa. *eş-Şâfiî'î hayâtuhu ve asruhu ârâuhu ve fıkhuhu*. Kahire: Dâru'l-Fikri'l-'Arabî, ts.
- Ensârî (öl. 926/1520), Şeyhü'l-İslâm Zekeriyâ b. Muhammed b. Ahmed. *Fethu'l-vehhâb şerhu Menheci't-tullâb*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1996, (Cemel ile birlikte).
- Ensârî, Şeyhü'l-İslâm Zekeriyâ b. Muhammed b. Ahmed. *Tuhfetu't-tullâb bi-şerhi metni Tahrîri Tenkîhi'l-Lubâb*. thk. Ebû Abdîrrahmân Salâh b. Muhammed b. Uveyda. Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1997.
- Hafnâvî, Muhammed İbrâhîm. *el-Fethu'l-mubîn fî ta'rîfi mustalahâti'l-fukahâ ve'l-usûliyyîn*. Mısır: Dâru's-Selâm, 2009.
- Heytemî (öl. 974/1567), Şihâbüddîn Ahmed b. Hacer. *Tuhfetu'l-muhtâc bi şerhi'l-Minhâc*. 10 cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1. Basım, 1418/1997.
- İbn Ebî Hâtîm (öl. 327/938), Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî. *Âdâbu's-Şâfiî'îyyi ve menâkıbuh*. thk. Abdulganî Abdulhâlik. Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 2001.
- İbn Kâsım el-'Abbâdî (öl. 994/1585), Şihâbüddîn Ahmed b. Kâsım es-Sebbâğ el-Mısırî. *Hâşiyetu İbni Kâsım 'alâ Tuhfeti'l-muhtâc*. 10 cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1. Basım, 1418/1997, (Tuhfetu'l-muhtâc ile birlikte).
- İbn Sümeyt (öl. 1343/1924), Ahmed b. Ebî bekr b. Sümeyt el-'Alevî el-Hadramî eş-Şâfiî'î. *el-İbtihâc fî beyâni istulâhi'l-Minhâc*. thk. Muhammed Tâhir Şa'bân. Beyrut: Dâru'l-Minhâc, 2011, (Minhâcu't-Tâlibîn ile birlikte).
- İbnü's-Salâh, Ebû Amr Osmân b. Abdîrrahmân b. Mûsâ eş-Şehrezûrî. *Şerhu müşkili'l-Vasît*. thk. Abdulmun'im Halîfe Ahmed Bilâl. Riyad: Dâru Kunûzi İşbilyâ, 2011.
- İbrâhîm, Muhammed Ahmed 'Alî. *el-Mezhep 'inde's-Şâfiî'îyye*. b.y.: Mektebetü Abdilvehhâb İbrâhîm Ebî Süleymân, 1978.
- İsnevî (öl. 772/1370), Cemâlüddîn Abdurrahîm b. el-Hasen b. 'Alî el-Ümevî. *el-Mühimmât fî şerhi'r-Ravdati ve'r-Râfi'î*, thk. Ebu'l-Fadl ed-Dimyâtî Ahmed b. Ali. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2009.
- Kavâsimî, Ekrem Yûsuf Ömer. *el-Medhal ilâ mezhebi'l-İmâmi's-Şâfiî'î*. Ürdün: Dâru'n-Nefâis, 2003.
- Kürdî (öl. 1194/1780), Muhammed b. Süleymân el-Medenî. *el-Fevâidu'l-medeniyye fî-men yuftâ bi-kavlihi min e'immeti's-Şâfiî'îyye*. thk. Bessâm Abdilvehhâb el-Câbî. Beyrut: Dâru'l-Ceffân ve'l-Câbî - Mardin: Dâru Nûri's-Sabâh, 1. Basım, 2011.
- Müzenî (öl. 264/877), Ebû İbrâhîm İsmâil b. Yahyâ b. İsmâil el-Mısırî. *Muhtasaru'l-Müzenî fî furû'î's-Şâfiî'îyye*. thk. Muhammed Abdulkâdir Şâhin. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1998.

- Münâvî (öl. 803/1400), Ebû'l-Meâlî Muhammed İbrâhîm b. İshâk b. İbrâhîm es-Sülemî. *Ferâidu'l-fevâid fi ihtilâfi'l-kavleyn li-müctehidin vâhid*. thk. Ebû Abdillâh Muhammed b. Hüseyin İsmâîl. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.
- Nahrâvî, Ahmed Abdüsselâm el-İndûnîsî. *el-İmâmu's-Şâfi'î fi mezhebeyhi'l-kadîm ve'l-cedîd*. Kahire: Mektebetü's-Şebâb, 1988.
- Nevevî (öl. 676/1277), Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî b. Hasan b. Hüseyin b. Muhammed b. Cum'a b. Hizâm. *el-Mecmû' şerhü'l-Mühezzeb*. 13 cilt. thk. Muhammed b. Riyâd el-Ahmed. Beyrut: el-Mektebetu'l-'Asriyye, 1. Basım, 1435/2014.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî b. Hasan b. Hüseyin b. Muhammed b. Cum'a b. Hizâm. *et-Tahkîk*. thk. Âdil Abdülmevcûd - Ali Muhammed Muavvaz. Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1992.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî b. Hasan b. Hüseyin b. Muhammed b. Cum'a b. Hizâm. *et-Tenkîh fi şerhi'l-Vasît*. thk. Ahmed Mahmûd İbrâhîm. Mısır: Dâru's-Selâm, 1997, (el-Vasît ile birlikte).
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî b. Hasan b. Hüseyin b. Muhammed b. Cum'a b. Hizâm. *Minhâcu't-tâlibîn ve 'umdetu'l-muftîn*. thk. Muhammed Tâhir Şa'bân. Beyrut: Dâru'l-Minhâc, 2011.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî b. Hasan b. Hüseyin b. Muhammed b. Cum'a b. Hizâm. *Ravdatu't-tâlibîn ve 'umdetu'l-Müttekîn*. thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd - Alî Muhammed Muavvaz. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî b. Hasan b. Hüseyin b. Muhammed b. Cum'a b. Hizâm. *el-Minhâc şerhu Sahîhi Müslim b. Haccâc*. 18 cilt. thk. Şeyh Halîl Me'mûn Şihâ. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 4. Basım, 1418/1997.
- Râfî (öl. 623/1226), Ebû'l-Kâsım Abdulkerîm Muhammed b. Abdulkerîm el-Kazvînî. *el-Muharrer fi fikhi'l-İmâmi's-Şâfi'î*. thk. Muhammed Hasan İsmâîl. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2005.
- Remlî (öl. 1004/1596), Şemsuddîn/Cemâluddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ahmed b. Hamza. *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003.
- Rûyânî (öl. 502/1108), Ebu'l-Mehâsin Abdülvâhid b. İsmâîl. *Bahrü'l-mezheb fi furû'î'l-mezhebi's-Şâfi'î*. thk. Târik Fethî es-Seyyid. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2009.
- Şâfî (öl. 204/820), Muhammed b. İdrîs b. Abbâs b. Osmân b. Şâfi', *el-Ümm*. thk. Rif'at Fevzî Abdülmuttalib. 11 cilt. Mısır: Dâru'l-Vefâ - Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1432/2011.
- Şîrâzî (öl. 476/1083), Ebû İshâk Cemâluddîn İbrâhîm b. Ali b. Yusûf. *el-Luma' fi usûli'l-fikh*. thk. Mustafa Ebû Ya'kûb. Beyrut: Müessetu'r-Risâle Nâşîrûn, 1. Basım, 1427/2006.
- Şîrâzî, Ebû İshâk Cemâluddîn İbrâhîm b. Ali b. Yusûf. *et-Tebşira fi usûli'l-fikh*. thk. Nâcî es-Süveyd. Beyrut: el-Mektebetü'l-'Asriyye, 1. Basım, 1432/2011.
- Şîrâzî, Ebû İshâk Cemâluddîn İbrâhîm b. Ali b. Yusûf. *et-Tenbîh fi'l-fikhi's-Şâfi'î*. thk. Heyet. Beyrut: 'Âlemu'l-Kutub, 1983.
- Şîrbînî (öl. 977/1570), Şemsuddîn Muhammed b. Muhammed el-Hatîb. *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc*. thk. Abdurrezzâk Şehûd en-Necm. 5 cilt. Dimeşk: Dâru'l-feyhâ, 2009.
- Şîrvânî (öl. 1301/1884), Abdulhamîd b. Hüseyin ed-Dâğıstânî. *Haşiyetü's-Şîrvânî 'alâ Tuhfeti'l-minhâc*. 10 cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1. Basım, 1418/1997, (Tuhfetu'l-muhtâc ile birlikte).
- Zerkeşî (öl. 794/1392), Ebû Abdillâh Bedruddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî el- Mısırî. *el-Bahrü'l-muhîd fi usûli'l-fikh*. thk. Abdüssettar Ebû Gudde, 6 cilt. b.y.: ts.

HÜSÜN-KUBUH MESELESİNE EBÜ'L BEREKÂT EN-NESEFİ BAĞLAMINDA BİR BAKIŞ

Hasan BAŞARAN

Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri, Yüksek Lisans Öğrencisi
Kırıkkale University, Institute of Social Sciences, Basic Islamic Sciences, Master's Student

ORCID ID: 0000-0001-8490-6405

ÖZET

Hüsün-Kubuh (iyi-kötü) meselesi sadece kelimciler tarafından değil ahlakçılar, usulcüler ve felsefeciler tarafından tartışılabilen başat problemlerden biridir. Hüsün-Kubuh'un şerr problemi veya felsefi ifadesiyle teodise kavramlarıyla yakından ilgili oluşu, beraberinde kötülüğün kaynağının kim olduğu, fiillerin sorumluluğun kime ait olduğu ve iyilik ve kötülüğün mahiyeti gibi günümüzde bile güncelliğini koruyan sorunların temel etkeni olmuştur. Bu çalışmada, Mâtürîdî kelimcilerden Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Nesefî (ö. 710/1310) merkeze alınarak hüsün-kubuh meselesinin teolojik çevrelerde nasıl anlaşıldığı ele alınacaktır. Teolojik açıdan tartışmanın kaynağını, ilahî sıfatlar konusu oluştursa da zamanla farklı alanlara da sıçradığı görülmektedir. Eşarî ekol, konuyu fiiller bahsiyle ilişkilendirerek Allah'ın kudret ve tevhit sıfatları bağlamında fiillerin özü itibariyle iyi ve kötü değerlere sahip olmadığını savunur. Onlara göre fiillerdeki iyilik ve kötülüğün bilinmesi akılla değil, vahiyle mümkündür. Mutezile konuyu "aslah" kavramıyla irtibatlandırarak fiillerin özü itibariyle iyi ve kötü oluşunun inkârı halinde Allah'ın adalet sıfatının değerini kaybedeceği kanaatini taşır. Dolayısıyla fiillerin özü itibariyle iyi ve kötü oluşunu aklın Allah'ın emretmesinden önce kavrayacağını vahyin ise bunu sadece teyit edeceğini dile getirirler. Mâtürîdî yaklaşım ise farklı bir formül sunarak bu iki yorum arasında uzlaştırıcı bir rol izlemeyi tercih eder. Bu bağlamda onlara göre iyilik ve kötülük iki kısımda incelenir. Birincisi özü itibariyle iyilik ve kötülük hükmünün verilebildiği şeyler, ikincisi ise iyi veya kötü niteliğini taşıyabilmesi için ilâhi vahye muhtaç duyan şeylerdir. Ebü'l-Berekât en-Nesefî'de bu noktada Mâtürîdî çizgiyi takip ederek hüsün ve kubuhun akılla bilenebileceğini ama bunların dini açıdan gerekliliği ve sakıncalı oluşuna tek başına karar veremeyeceğini söyler. Görüleceği üzere kelimciler için hüsün-kubuh meselesinin çok farklı yönleri bulunmaktadır. Sağlıklı bir din anlayışının temini için bu yönlerin tutarlı bir şekilde uzlaştırılmasının önemi büyüktür. Çalışmamızda sosyal bilimlerin araştırma yöntemlerinden tümevarım yöntemi esas alınacak olup hüsün-kubuh meselesi bağlamında Ebü'l-Berekât en-Nesefî'nin görüşlerinin güncel değerine dair genel bir analiz yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kelâm, Hüsün, Kubuh, Ebü'l-Berekât en-Nesefî, Akıl, Vahiy.

A LOOK AT THE HUSN-QUBH ISSUE IN THE CONTEXT OF Abū Al-Baraqāt Al-Nasafī

ABSTRACT

The issue of Husn-Qubh (good-bad) is one of the main problems discussed not only by theologians but also by ethicists, proceduralists and philosophers. Husn-Qubh's close relationship with the problem of evil, or in philosophical terms, theodicy, has been the main factor of problems that remain current even today, such as who is the source of evil, who is responsible for actions, and the nature of good and evil. In this study, Abū Al-Baraqāt Al-Nasafī Hāfizüddīn Abdullah b., one of the Mātūrīdī theologians. Ahmed b. Focusing on Mahmūd en-Nesefī (d. 710/1310), how the Husn-Qubh issue is understood in theological circles will be discussed. Although the source of the theological debate is the issue of divine attributes, it is seen that it has spread to different areas over time. The Ash'arī school relates the issue to the discussion of actions and argues that actions do not have intrinsically good and bad values in the context of God's attributes of power and monotheism. According to them, knowing the goodness and evil in actions is possible not by reason, but by revelation. By linking the issue with the concept of "aslah", the Mutazilites believe that God's attribute of justice will lose its value if the inherent goodness and badness of actions are denied. Therefore, they argue that the intellect grasps the inherent goodness and badness of actions before God commands them, and revelation only confirms this. The Mātūrīdī approach, on the other hand, prefers to play a mediating role between these two interpretations by offering a different formula. In this context, according to them, good and evil are analyzed in two parts. The first is that which can be judged as good or evil in its essence, and the second is that which needs divine revelation in order to qualify as good or evil. Abū Al-Baraqāt Al-Nasafī follows the Mātūrīdī line at this point and says that the intellect can know good and evil, but it alone cannot decide whether they are religiously necessary or objectionable. As can be seen, the Husn-Qubh issue has many different aspects for theologians. A consistent reconciliation of these aspects is essential for a healthy understanding of religion. In our study, the inductive method, one of the research methods of social sciences, will be taken as basis and a general analysis will be made on the current value of Abū Al-Baraqāt Al-Nasafī's views in the context of the Husn-Qubh issue.

Keywords: Kalām, Husn, Qubh, Abū Al-Baraqāt Al-Nasafī, Reason, Revelation

GİRİŞ

Ebü'l-Berekât en-Nesefî, dinî ilimlerin birçok alanında eser vermiş, özellikle usûlü fıkıh ve fûru fıkıh alanında bazı kaynaklarda müctehid olarak kabul edilmiş bir âlimdir. Eserleri yıllarca ders kitabı olarak medreselerde okutulmuştur. Onun şöhreti, eserlerinde öğrenciler için sistematik olarak konuları özetleyerek vermesinden kaynaklanır (Nesefî, 2000, s. 3). Hanefî fıkıh usûlüne dair kaleme aldığı *el-Menâr*, Hanefî fıkıh öğretisini anlatan *Kenzü'd-dekâ'ik*, tefsir alanında yazdığı *Medârikü't-tenzîl*, kelâma dair kaleme aldığı *el-'Umde* ise onun en tanınmış eserleridir. Bahsi geçen bu eserlerde, kısa ve doyurucu özetler eşliğinde dinî ilimlerin sunulmuş olması onların incelenmesini sağlamıştır (Bedir, 1989, s. 32/567-568).

Müteahhirîn kelamcıları arasında özel bir yeri olan Mâtürîdî ekole bağlı Ebü'l-Berekât en-Nesefî'nin usûlcü kimliğinin yanı sıra kelamcı kimliğinin de oluşu bizi hüsün-kubuh meselesindeki görüşlerini araştırmaya sevk etmiştir. Onun hüsün-kubuh meselesinde serdettiği görüşlere değinmeden önce yaşamından ve ilmi şahsiyetinden bahsederek devamında, genel olarak hüsün-kubuh tartışmaları içerisinde yerine değinmenin faydalı olacağı kanaatindeyiz.

1. Ebü'l-Berekât en-Nesefî'nin Hayatı ve Eserleri

Kaynaklarda tam adı, Ebü'l-Berekât Hâfızuddin Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Nesefî şeklinde geçen müellifimizin farklı lakap ve ünvanlarından en tanınmış olanı, Ebü'l Berekât en-Nesefî dir. O, Mâverâünnehir bölgesinde yer alan günümüzde Özbekistan ülkesi sınırları içerisinde kalan Soğd bölgesinin Nesef şehrinde dünyaya geldiğinden dolayı buraya nispetle de “en-Nesefî” olarak anılır (Önal, 2017, s. 31-32). Doğum yeri konusunda kaynaklar ittifak etmekle birlikte, doğum tarihi konusunda ihtilaf vardır. En erken vefat eden hocası Şemsu'l-Eimme Muhammed b. Abdus-settar el-Kerderî'nin vefat tarihi olan 642/1244-45 senesi üzerinden yapılan bir değerlendirmeye onun hicri yedinci asrın ilk çeyreğinde doğduğunu söyleyebiliriz (Çetiner, 1995, s. 29-30; Yazıcı, 1992, s. 31).

Ebü'l Berekât en-Nesefî, ilim tahsilini o dönemde İslam'ın kubbesi ve doğunun Medine'si olarak nitelendirilen bir coğrafyada, Hanefî-Mâtürîdî ekolünün yaklaşık üç asır boyunca ilim merkezi olan Mâverâünnehir'in en önemli kenti Buhara'da tamamlamıştır (Güler, 2017, s. 18). Buhara, Moğol istilasına uğrayan Mâverâünnehir bölgesinin Moğol hükümdarı Cengiz Han tarafından ilk alınan şehirlerinden biridir. Buhara'nın düştüğü 1220'den sonra, bölgede uzunca bir süre istikrarsızlık hüküm sürmüştür, şehir defalarca yağma ve katliamlara maruz kalmıştır (Şeşen, 1992, s. 6/363-367). Bu kargaşa ortamı, çoğu insan gibi Ebü'l Berekât en-Nesefî'nin de daha güvenli yerlere göç etmesine neden olmuştur. O, Kirman şehrine yerleşerek buradaki

Kutbiyye-Sultâniyye medresesinde uzun yıllar ders vermiş ve sayısız öğrenci yetiştirmiştir. Kirman'da ki kaldığı süre ve sonrasında alakalı kaynaklarda çok fazla bilgi yoktur (Çetiner, 1995, s. 31; Önal, 2017, s. 33). Ebü'l Berekât en-Nesefî'nin bazı seyahatleri olmuşsa da bunlardan sadece Bağdat'a yaptığı seyahatlardan haberdarız. Bağdat'a 710/1310 tarihinde yaptığı ziyaret süresi içerisinde İmam Merğînânî'nin *el-Hidâye* adlı eserinin şerhini yapmıştır. Bağdat dönüşü sırasında Rebû'l-Evvel ayında (Ağustos) bir cuma gecesi hastalanarak İz'âc'da (Hûzistan) vefat etmiş ve oraya defnedilmiştir. Ebü'l Berekât en-Nesefî'nin doğduğu ve büyüdüğü Nesef şehrinin kuruluşundan itibaren Türklerin himayesinde olması, birçok Türk İslam bilginin yetişmiş olmasından dolayı Türk asıllı olduğu iddia edilmektedir (Özel, 2006, s. 74; Aydın, 2002, s. 17).

Ebü'l Berekât'ın ders halkasına oturduğu ve ders aldığı hocaları olarak o dönemin meşhur Hanefî fıkıh âlimleri Şemsüleimme el-Kerderî (öl. 642/1244-45), Hamîduddin ed-Darîr er-Râmîtinî el-Buhârî (öl. 666/1267-68), Şemsüleimme el-Kerderî'nin hem akrabası hem talebesi olan Bedreddin Hâherzâde lakabıyla tanınan Bedreddin Muhammed b. Mahmûd b. Abdülkerim el-Kerderî (öl. 651/1253) sayılabilir (Çetiner, 1995, s. 30-31; Mavil, 2013, s. 70-72). Bu âlimlerin dışında başka âlimlerden de ders alma ihtimali oldukça yüksektir. Çünkü onun sadece fıkıh alanında değil kelâm, tefsir gibi birçok alanda eser te'lif ettiği görülmektedir. Ebü'l Berekât'ın öğrencileri hakkında da sınırlı bilgi bulunmakta olup kaynaklarda sadece üçü geçer (Önal, 2017, s. 36-37). Bunların isimleri; Hanefî mezhebinde, meşhur "mütûn-i erbaa" diye isimlendirilen özlü fıkıh eserlerinden biri olan *Mecmeu'l-Bahreyn* müellifi Muzafferuddin b. es-Sââtî (öl. 694/1295), *el-Hidâye* şârihlerinden biri olan Hüsâmuddîn el-Huseyn b. Ali b. Haccâc es-Siğnâkî (öl. 714/1311) ve Sa'dü'l-mille ve'd-dîn Mahmûd b. Ahmed (öl. ?) olarak zikredilmektedir (Mavil, 2013, s. 73; Bedir, 1989, s. 32/567-568).

Ebü'l Berekât, fıkıh ve usûl-ü fıkıh başta olmak üzere kelâm, tefsir, hadis, tasavvuf gibi her ilim dalında eser vermiştir. Onun en önemli özelliği, eser ve şerhlerinde ele aldığı konuları özet ve sistematik bir şekilde vermesidir. Bu sayede sonraki dönemlerde İslam dünyasında çok haklı bir şöhretin sahibi olmuştur. Öyle ki Hanefî-Maturidî ilim çevrelerine bakıldığında medreselerde eserleri en çok okutulan ve eserlerine en çok hâşiyeler, şerhler ve muhtasarlar yapılan âlimler arasında yer aldığını görmekteyiz.

2. Ebü'l Berekât en-Nesefî'nin Kelâm İlmindeki Yeri ve Önemi

Ebü'l Berekât, Mâverâünnehir havzasının yetiştirdiği Hanefî-Mâtürîdî ekolünü müteahhirîn devrinde temsil eden ve savunan en önemli temsilcilerinden biri olmuştur. Ebü'l Berekât'ın

eserlerindeki genel havaya bakıldığında onun itikadî olarak Mâtürîdî amelî olarak da Hanefî olduğu net bir biçimde görülmektedir. Buna bakılarak Hanefî-Mâtürîdî akîdesinin savunulmasında ve yayılmasında büyük gayret ve katkıları olduğunu söylemek mümkündür. Kalam ilminin bütün konularını içinde barındıran *el-‘Umde fi’l-‘akā’id* isimli eseri, Necmeddîn Ömer en-Neseffî’nin *el-‘Akā’id*’i, Ali b. Osman el-‘Uşî’nin Mâtürîdî mezhebinin öğretilerini şiir şeklinde bize sunan *el-Emâlî*’si, Nûreddin es-Sâbûnî’nin Mâtürîdî ekolünün daha geniş kitlelere yayılmasını sağlayan *el-Bidâye fi uşûli’ d-dîn* isimli eseriyle beraber medreselerde öğrencilere giriş niteliğinde okutulacak bir eserdir. Bu eseri için kelâmın çok önemli akîdelerini haiz bir muhtasar diyebiliriz.

Ebü’l Berekât kaleme aldığı *Medârik* isimli tefsirinde hususiyetle Zemahşerî’nin *el-Keşşâf* isimli eserinden ciddi manada istifade ettiği bilinmektedir. Bu eserden birçok alıntılarda bulunmuş; fakat kendisinin teolojik konularda gerekli itirazlarda bulunması ve tefsirini Mu’tezilî fikirlerden ayıklamış olması onun bir kalamcı olduğunu ve bu ilme vukufiyetini göstermektedir (Öztürk, 1989, s. 28/292).

3. Hüsün-Kubuh Meselesi

Etik ve estetik açıdan hüsün-kubuh meselesi hakkında yapılacak herhangi bir analizde ilk göze çarpan hususun tarafların akıl ve nakilden hangisini ölçü aldıkları olduğu rahatlıkla görülebilir. Esasen tartışma, teolojik açıdan akıl ve nakilden ne anlaşıldığıyla ilgilidir. Bu bağlamda iyi ve kötü hakkında kalamcılarının yapmış oldukları yorumları, bir yönüyle ehl-i rey ve ehl-i hadis arasındaki yaklaşım farklılığı olarak da okumak mümkündür (Çağlayan, 2023, s. 121).

Hüsün kelimesi, Arapça bir kelime olup ha-se-ne kökünden türemiştir. Sözlükte ise “güzel olmak” manasında mastar şeklinde kullanıldığı gibi “güzellik, sevilen şey, mutluluk, rağbet edilen” anlamında isim olarak da kullanılır. Başka bir ifadeyle insana hoş gelen ve arzu edilen her şeyi içine alan bir kavramdır. Çoğulu “mehâsin” dir. Kubuh kelimesi de Arapça bir kelime olup ka-be-ha kökünden türemiştir. Sözlük anlamı “çirkin olmak” ve “çirkinlik, nefret edilen şey, tiksnilen ve iğrenç olan şey” anlamında mastar-isimdir. Çoğulu “mekâbih”dir (İsfehâni, 2022, s. 266). Kur’ân ve kelâm ilminde ise hüsün ve kubuh mevzu bahis olduğunda manen güzellik ve çirkinlik başka bir söylemle iyilik ve kötülük, ya da hüsün, “dünyada övgü, ahirette sevapla alakalı olan şey”; kabîh ise, “dünyada kötülenme, ahirette ise cezayı gerektiren şey” şeklinde anlam kazanır. Buna bakılarak Allah’ın emrettiği her şey güzel, yasakladığı her şey ise çirkindir (Altıntaş, 2020, s. 429).

Hüsün ve kubuh Türkçeye güzel ve çirkin olarak çevrilmekle beraber, bu kelimeler daha çok estetik bir anlama sahip olduklarından direkt olarak kelâm, usul-i fıkıh ve ahlak terimi olarak kullanılmaları uygun düşmez. Hüsün-kubuh terimlerinin insana bakan tarafında âhret saâdetini veya cezasını icap ettiren fiiller gündeme gelirken ilâhi açıdan baktığımızda ise Allah'ın fiillerinin hasen ve kabîh olarak nitelenip nitelenemeyeceği, kabîh olan fiillerin ilahi iradeyle gerçekleşip gerçekleşmediği gibi konular öne çıkmaktadır. Konunun insana bakan yönünü ele alan ahlak araştırmacıları, hüsün-kubuh kavramlarını insan fiillerindeki iyi-kötü davranışların tespiti, bu davranışların mahiyeti ve kaynağı gibi konularda kullandıklarını görürüz. Usûl âlimleri ise şeriatın kaynağını, aklın şer'i hüküm koymada ve bu hükümleri kavrayabilme noktasında bir dahlinin olup olmadığı konusundaki tartışmalarda hüsün-kubuh kavramlarını kullanırlar (Çelebi, 1999, s. 60).

Hüsün-kubuh konusunda kelamcılar arasındaki asıl tartışmanın aslında iyi ve kötünün ne olduğu konusunda değil fiillerde bulunan iyi ve kötünün nesnel (zati) veya öznel (itibarî) oluşu ve bunun akıl ile mi yoksa vahiy yoluyla bilinip bilinemeyeceği noktasında olduğunu görürüz (Altıntaş, 2020, s. 429). Kelâm âlimlerinin hüsün-kubuh meselesine ontolojik açıdan yaklaşımları epistemolojik açıdan yaklaşımlarının temelini oluşturur. Ontolojik perspektiften hüsün ve kubuhu nesnel kabul edenlere göre fiillerdeki iyi ve kötünün ne olduğu algısını epistemolojik açıdan akıl belirler; ontolojik perspektiften iyi ve kötüyü bağıntılı kabul edenlere göre din belirler (Çağlayan, 2017, s. 81).

Fiillerdeki iyi ve kötünün akılla bilinip bilinemeyeceği noktasında Mu'tezile, Eş'ariyye, Mâturidiyye ekollerine ait olmak üzere üç ayrı görüş ortaya çıkmıştır. Bu görüşlerin bilinmesi çalışmamız açısından önem arz etmektedir.

3.1. Mu'tezile'nin Hüsün-Kubuh Anlayışı

Müslüman düşünce dünyasında ahlakî değerlerin kaynağı konusunda ilk görüş belirten düşünürlerin Mu'tezilî kelamcılar olduğunu görmekteyiz (Demirkol, 2020, s. 131). Özellikle hüsün-kubuh meselesini ilk dile getiren kişinin Cehm b. Safvân (ö. 128-745-46) olduğu ifade edilmektedir (Özdemir, 2021, s. 82).

Mu'tezile ekolüne göre, fiillerde bulunan hüsün-kubuh nesnel olup, güzel olan fiil özü yönüyle, çirkin olan ise fiilin özündeki çirkinliktir. Onlara göre din, fiilin güzel veya çirkin oluşunun nedeni değildir. Akıl, Allah'ın bir fiili yasaklamasından ve emretmesinden önce o fiilin güzel ya da çirkin olduğunu kavrar. Vahiy sadece Allah'ın emrettiği güzel fiil yapıldığında sevap, terk edildiğinde ise cezayı gerektireceğini onaylar (Altıntaş, 2020, s. 430). Allah, fiilini bir

hikmet ve gaye için yaratır ve amacı olmadan yaratılan bir fiil anlamsızdır. Mu'tezile, hüsün ve kubuh meselesinde bu iki terimin zâtî (nesnel) olduğunu akıl ve şeriat öncesinde de bir fiilin iyilik ve kötülüğüne hükmedilebileceğini söyler (Abdulcabbar, 2013, s. 1/33). Bu bağlamda Mu'tezile'ye göre kendilerine dini tebliğ ulaşmamış olsa da herkes aklen iyi ve kötüyü bildikleri için dinî teklife muhataptırlar (Çağrı, 2006, s. 123).

3.2. Eş'ariyye'nin Hüsün-Kubuh Anlayışı

Eş'ariyye'ye göre fiillerde ki hüsün ve kubuh öznelidir. Yani fiillerdeki güzellik ve çirkinliğin bilinmesi akılla değil, nakille bilinebilir. Onlar açısından herhangi bir şey kendiliğinden güzel ya da çirkin değildir; bu nitelikler onlara dışarıdan yüklenen değerlerdir. Müslüman inancına göre de eşyaya hüsün-kubuh değerlerini yükleyen dış etken, Allah veya diğer bir deyişle dindir. Bu durumda Eş'arîlere göre haklarında dini bir hüküm gelinceye değin fiiller hükümsüz ve eşit durumdadır (Gölcük, 2010, s. 267). Buradan şu sonuca varabiliriz ki; dini tebliğ ulaşmamış kimseler dini açıdan yaptıklarından sorumlu tutulmaz (Çağrı, 2006, s. 124). Akıl güzel ya da çirkin olarak nitelediği fiiller değil, Şârî'nin güzel ya da çirkin olarak nitelediği fiiller belirleyici ve doğrudur (Gölcük, 1997, s. 268). Cebriyye ve Selefiyye mezhebide aynı görüşü paylaşmaktadır (Çelebi, 1999, s. 86).

3.3. Mâtürîdiyye'nin Hüsün-Kubuh Anlayışı

Mâtürîdiyye'ye göre fiillerdeki güzellik ve çirkinliğin bilinmesinin kısmen aklî, kısmen de şerî boyutları vardır. Fiillerin büyük çoğunluğunu güzellik ve çirkinlik noktasında akıl idrak edebilir (Altıntaş, 2020, s. 431). Fakat dinin getirdiği hükümlerle, aklın hükmü her zaman aynı olmaz. Çünkü aklın idraki sınırlar dahilinde ve noksandır (Çağrı, 2006, s. 124).

Mâtürîdiyye, fiillerin hüsün ve kubuhu idrak edebilmesi konusunda aklın yetkin olduğu noktasında Mu'tezile'yle aynı fikirdedir; fakat bu fikirden ulaştıkları sonuçlarda birbirlerinden ayrılırlar. Mâtürîdîlere göre güzellik ve çirkinlik nesnel olarak akılla idrak edilebilir fakat bu fiillerin aklın güzel demesiyle dinin onun emretmesini, çirkin demesiyle de onu yasaklamasını icap ettirmez. Bunun tespitini ancak Şârî yapar. Aklın güzel olarak idrak ettiği fiili emretme ve izin verme yetkisi, ya da çirkinliğini idrak ettiği fiili yasaklama yetkisi Şârî'nin kendisine aittir (Şaban, 2012, s. 276). Akıl bazen fiilde bulunan hüsün ve kubuhu tek başına idrak edemez. Böyle bir durumda o fiilin hüsün ve kubuh tarafını ortaya çıkaran Şârî'nin hükmü ortaya çıkıncaya kadar o konuda bir hüküm veremez. Kısacası akıl dini bir delile dayanmaksızın hüküm koyamaz (İbn Hümmam, 2020, s. 73).

4. Ebü'l Berekât en-Nesefî ve Hüsün-Kubuh Meselesi

Hanefî-Mâtürîdî çizgiyi takip ettiğini eserlerinde net bir şekilde ortaya koyan Ebü'l Berekât, hüsün-kubuh konusundaki görüşlerini özellikle kelâm eserlerinden olan *Umdetu'l-Akâid* adlı eserine yine kendisinin yapmış olduğu şerhi *el-Îtimâd fi'l-i'tikâd*'da yer verir. O, Eş'arî'nin hüsün-kubuh meselesine dair sunduğu görüşlerini aktardıktan sonra bu konuda Eş'arî'ye neden katılmadığını delilleriyle sunar. Böylelikle Ebü'l Berekât, hüsün-kubuh konusunda Eş'arî ve Mutezilî ekole karşı farklı bir duruş sergiler.

Ebü'l Berekât, Eş'arîlerin hüsün-kubuh meselesinde ki savunularını kısaca şöyle aktarır: “Akıl vasıtasıyla insan üzerine bir şey haram ve vacip kılınamaz. Ancak akıl bazı şeylerin iyi veya güzel oluşunu bilebilir. Bununla beraber yine akılla evrenin sonradan meydana geldiği, yaratanın da ezeli olduğu bilenebilir” (Nesefî, 2012, s. 366). Ona göre Eş'arî, akıl vasıtasıyla insan üzerine bir şey haram ve vacip kılınamaz görüşünü; “*Biz peygamber göndermedikçe kimseye azap edecek değiliz*” (İsra 17/15) ayetiyle delillendirmek ister. Ona göre Allah tarafından bir topluluğun cezalandırılması ancak peygamber gönderildikten sonra mümkün olur. Dolayısıyla akılla bir fiilin güzelliği ya da çirkinliği bilinmiş olsaydı peygamber gönderilmiş olmadan bir topluluğa azap edilmesi mümkün olurdu ki, bu durum ayetle çelişmektedir. Eş'arî'nin bu görüşünü aktardıktan sonra o, hüsün-kubuh meselesinde Mâtürîdî öğretisi üzerinden görüşlerini ifade eder. Eş'arî'nin yukarıda zikrettiğimiz görüşlerine katılmayan Ebü'l Berekât, insanlara sorumluluk yükleyen teklife ilişkin bütün hükümlerin nakilden çıkarıldığı yani şer'î olduğu görüşünde Eş'arî'yle aynı noktada buluşur (Nesefî, 2012, s. 366).

Ebü'l Berekât buna cevaben fiillerin hüsün ve kubuh yani güzelliğini ve çirkinliğini, imanı ve nimeti bahşeden yaratıcıya şükürün gerekli olduğunu insan aklının idrak edebileceğini söylemiştir. O, gerçek manada tanıtıcı ve gerekliliği meydana getirenin akıl değil, Allah olduğu kanaatindedir. Bu görüşüyle bir bakıma hüsün ve kubuhun nesnel olarak akılla idrak edilebileceğini; fakat bu fiillerin aklın güzel demesiyle dinin onun emretmesini, çirkin demesiyle de onu yasaklamasını icap ettirmeyeceğini, bunu ancak Şârî'nin yapabileceğini söyler. Yine Peygamberin gerekli olanın bildiricisi olduğu savından yola çıkarak, gerçek anlamda zorunlu kılanın Allah olduğunu bunu peygamberi aracılığıyla yaptığını dile getirir. Ebü'l Berekât savını Ebû Hanîfe Nu'mân b. Sâbit'in (ö. 150/767) şu görüşünü naklederek destekler: “Yerin ve göğün yaratılışını müşahade edip de yaratıcısını bilmeyenin hiçbir

gerekçesi olamaz.” Dolayısıyla Ebü’l Berekât’a göre eğer peygamber gönderilmemiş olsaydı, yine de insanlara Allah’ı akıllarıyla bilmeleri gerekli olurdu (Nesefî, 2012, s. 366-367).

Anlaşıldığı kadarıyla Ebü’l Berekât, hüsün-kubuh konusunda genel Mâtürîdî çizgi içerisinde kalarak iyi ve kötünün akıl tarafından bilinebileceğini ancak bu değerlerden hareketle hüküm koyma noktasında dinin yetkin olduğunu savunmaktadır.

SONUÇ

Hüsün-kubuh meselesinin merkezinde bulunan iyi ve kötünün nesnel (zatî) veya öznel (itibarî) oluşu ve bunun akıl ile mi yoksa vahiy yoluyla bilinip bilinmeyeceği sorularına verilen cevaplarla temelde Mu’tezile, Eşârîlik ve Mâtürîdilik olmak üzere üç yaklaşım bulunmaktadır. Mu’tezile, fiillerde bulunan hüsün ve kubuhun nesnel olup güzel ve çirkin olanın fiilin özülüyle ilgili olduğunu, aklın bunu önceden bildiği için vahyin bunu teyit edeceğini ve dini tebliğ ulaşmamış olsa dahi temel dinî sorumluluklarla herkesin mükellef olduğunu söyler. Eşârîler, bu konuda Mu’tezile mezhebinin tam karşısında durarak fiillerdeki hüsün-kubuhun öznel olduğunu savunur. Yani fiillerdeki güzellik ve çirkinliğin bilinmesi akılla değil, nakille mümkündür. Onlara göre bir şey kendiliğinden güzel ya da çirkin olmayıp o şeyi güzel ya da çirkin kılan dindir. Eş’arîlere göre hüsün-kubuhu akıl tespit edemeyeceği için dini tebliğ ulaşmamış kimseler dini yükümlülüklerle sorumlu tutulmaz. Mâtürîdîlere göre ise fiillerde ki güzellik ve çirkinliğin bilinmesinin kısmen aklî, kısmende şerî boyutları vardır. Güzellik ve çirkinlik noktasında fiillerin büyük çoğunluğunu akıl idrak edebilir; fakat dinin getirdiği hükümle, aklın hükmü her zaman aynı olmaz. Çünkü aklın idraki sınırlar dahilindedir. Onlar, aklın fiillerin hüsün ve kubuhu idrak edebilmesi noktasında Mu’tezile mezhebiyle birleşirken fiillerin hüküm alırken dinin emretmesiyle güzel ve çirkin olabileceğini savunur.

Ebü’l Berakât, iyi-kötü tüm fiillerin insan irade ve sorumluluğu dışında tutulamayacağını savunur. Bu konuda onun Mu’tezilî ve Eş’arî âlimlerin aksine akli ve nakli beraberce kullandığını söyleyebiliriz. O, Mâtürîdî çizgiyi takip ederek hüsün ve kubuhun akılla bilenebileceğini ama bunların dini açıdan gerekliliği ve sakıncalı oluşuna tek başına karar veremeyeceğini söyler. Ona göre peygamber tebliği ulaşmamış olsa da akıl sahibi herkes dinen sorumludur. Çünkü aklın bu temel bilgilere ulaşabilmesi dünyevî ve uhrevî sorumluluğu doğurmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abdulcebbar, K. (2013). Şerhu'l-Usûli'l-Hamse, (Mu'tezile'nin Beş İlkesi). çev. İlyas Çelebi. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul.
- Altıntaş, R. (2020). Hüsün ve Kubuh. Kelâm El kitabı. ed. Şaban Ali Düzgün. 429-433. Grafiker Yayınları, Ankara.
- Aydın, Ö. (2004). Türk Kelâm Bilginleri. İstanbul: İnsan Yayınları,.
- Bedir, Murteza. (1989). Neseî, Ebü'l Berekât. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi 32/567-568. TDV Yayınları, Ankara.
- Çağlayan, H. (2017). Hüsün ve Kubuh Terimleri Bağlamında Kelâm İlminde Maslahata Bir Bakış. *İslâmî İlimlerde Maslahat*. ed. Ayten Erol. Gece Kitaplığı, Ankara.
- Çağlayan, H. (2023). Kelamcılara Göre Maslahatın Tayininde Hüsün-Kubuh ve Akıl-Nakil İlişkileri. Nida Yayıncılık, İstanbul.
- Çağrı, M. (2006). Anahatlarıyla İslam Ahlâkı. Ensar Neşriyat, İstanbul.
- Çelebi, İ. (1998). Klasik Bir Kelam Problemi Olarak: Hüsün ve Kubuh. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16 (17), 55-90.
- Çetiner, B. (1995). Ebu'l Berekât Abdullah İbn Ahmed en-Neseî ve Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl Tefsiri. İFAV Yayınları, İstanbul.
- Demirkol, M. (2020). İslâm Ahlak Literatüründe Başlıca Perspektifler, İslâm Ahlâk Esasları ve Felsefesi El Kitabı. ed. Müfit Selim Saruhan. Grafiker Yayınları, Ankara.
- Gölcük, Ş. (1997). Bâkılânî ve İnsan Fiilleri. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara
- Gölcük, Ş & Toprak, Süleyman. (2010). Kelâm Tarih-Ekoller-Problemler. Tekin Kitapevi, Konya.
- Güler, N. (2017). Cengiz Hân'ın Mâverâünnehir'i Zaptı (1220). *Anasay Dergisi* 1 (1) 15-37.
- İbn Hümmam, K. (2020). Kitâbü'l Müsâyere. çev. Harun Işık. Endülüs Yayınları, İstanbul.
- İsfahânî, R. (2022). el-Müfredât fi Garîbi'l-Kur'ân. (Kur'an Kavramları Sözlüğü). çev. Mustafa Yıldız. Çıra Yayınları, İstanbul.
- Mavil, KA. (2013). Bir Hanefî-Mâtürîdî Âlimi Ebü'l-Berekât en-Neseî, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 22 (1), 57-83.
- Neseî, E. (2012). Şerhu'l-Umde fi Akîdeti Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat: el-İ'timâd fi'l-İtikâd. thk. Muhammed Abdullah. İsmail, y.y., Kahire.
- Önal, R. (2017). Ebü'l-Berekât En-Neseî ve Kelâmî Polemikleri. Emin Yayınları, Bursa.
- Özdemir, M. (2021). İyi ve Kötünün Aklılığı Sorunu". *Günümüz Kelâm Problemleri*. ed. Mehmet Evkuran vd. 79-91. Bilay Yayınları, Ankara.
- Özel, A. (2006). Hanefî Fıkıh Alimleri.: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- Öztürk, M. (1989). Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 28/292. TDV Yayınları, Ankara.
- Şaban, Z. (2012). İslâm Hukuk İlminin Esasları, çev. İbrahim Kâfi Dönmez. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- Şeşen, R. (1992). Buhara. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 6/363-367. TDV Yayınları, Ankara.
- Topaloğlu, B & Çelebi, İ. (2022). Kelâm Terimleri Sözlüğü. İSAM Yayınları, İstanbul.
- Yazıcı, M. (1992). Ebü'l Berekât en-Neseî Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve El-İ'timad Fi'l İ'tikad Adlı Eseri. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.

TRABZONLU TÂLİB VE ŞİİRLERİ¹

Dr. Öğr. Üyesi Musa TILFARLIOĞLU

Gümüşhane University, Faculty of Literature, Department of Turkish Language and Literature,
Gümüşhane, Turkey.

ORCID ID: 0000-0002-8916-6669

ÖZET

Türk edebiyatı ve kültür tarihi açısından oldukça önemli olan mecmuaların ilk örneklerine XV. yüzyıl başlarında rastlanılmaktadır. Arapça bir kelime olan mecmua “cem” kökünden mef’ûl bâbında türetilmiştir. Sözlüklerde mecmua; “derlenmiş, toplanmış, bir araya getirilmiş” anlamlarında kullanılmaktadır. Edebî bir terim olarak ise mecmua; farklı müelliflere ait eserlerin bir araya getirildiği kitaplar olarak tanımlanabilir. Mecmualar şekillerine ve muhtevalarına göre sınıflandırılabilir. Şekil olarak manzum, mensur, manzum-mensur karışık biçimlerde tertip edilen mecmualar; muhtevalarına, yani içerisinde barındırdıkları nazım şekillerine göre sınıflandırılıp adlandırılabilirler. Yazma eser kütüphanelerinde sadece bir konu veya nazım şekli üzerine tertip edilmiş mecmualar olduğu gibi manzum, mensur, manzum/mensur karışık çok sayıda mecmua ile karşılaşmak mümkündür.

Türk edebiyat tarihi için tertip edilmiş divanlar ve tezkirelerden sonra en önemli kaynaklar arasında sayılan mecmualar bunun yanı sıra tertip edildiği dönemin şiir zevkini yansıtmaları, şairler ve şiirler hakkında bilgiler içermesi yönüyle de şiir geleneğimiz ve kültürel hayatımız hakkında önemli ipuçları barındırması açısından da büyük bir öneme haizdir. Bu mecmualar sayesinde şair ve şiir dünyamız derlenip kayıt altına alınmış, adı tarih sayfalarından silinmiş şairler ve şiirleri gün yüzüne çıkmış, şairlerin kendi divanlarında yer almayan şiirleri ilim âlemine sunulmuştur. İstanbul Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazma Eserler Bölümü TY/nekty 09816 numarada kayıtlı mecmuada bu mecmualar arasında yer almaktadır.

Boyutları ve müstensihî hakkında bilgi bulunmayan mecmua 29 varaktan oluşmaktadır. Süslemesiz siyah deri cilde sahip olan mecmuanın iç kapağı mavi zemin üzerine sarı yıldızlarla süslenmiştir. Tahrip edildiği anlaşılan mecmuanın bazı sayfaları eksiktir. Talik hatla kaleme alınmış şiirlerin bulunduğu mecmuanın satır sayısı da düzensizdir. Mecmuanın 1a yaprağında “Trabzonlu Tâlib Efendinin şiirlerini muhtevi mecmua, dîvân-ı matbu degildir” ibaresi yer almaktadır. Mecmua içerisinde 19. yüzyılda Trabzon’da yaşamış olan Süleyman Talib Efendi’nin, Tâlib mahlası ile farklı nazım şekillerinde kaleme almış olduğu şiirleri

¹ Şairin şiirleri tetkik edilip “Trabzonlu Talib ve Şiirleri” adıyla tarafımızca neşredilecektir.

bulunmaktadır. Mecmuada şairin 92 gazel, 2 rubai, 7 müfred olmak üzere toplam 99 manzumesi yer almaktadır. Bu manzumelerden bazıları başka şairlerle ortaklaşa söylenmiş müşterek gazellerken bazıları ise nazire olarak kaleme alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mecmua, şiir, 19. yüzyıl, Trabzonlu Talib

TÂLIB FROM TRABZON AND HIS POEMS

ABSTRACT

The first examples of magazines, which are very important in terms of Turkish literature and cultural history, date back to the 15th century. It is found at the beginning of the century. The Arabic word mecmua is derived from the root "cem" in the section "mefûl". Magazine in dictionaries; It is used in the meaning of "compiled, collected, brought together". As a literary term, magazine; They can be defined as books in which works by different authors are brought together. Magazines can be classified according to their shape and content. Magazines are arranged in verse, prose, and mixed verse-prose formats; They can be classified and named according to their content, that is, the verse forms they contain. In manuscript libraries, it is possible to encounter many magazines in verse, prose, and mixed verse/prose, as well as magazines arranged on only one subject or verse form. Magazines, which are considered to be among the most important sources after divans and tezkires for the history of Turkish literature, are also of great importance in terms of reflecting the poetry taste of the period in which they were compiled, containing information about poets and poems, and containing important clues about our poetry tradition and cultural life. Thanks to these magazines, our world of poets and poetry has been compiled and recorded, poets and their poems whose names have been erased from the pages of history have come to light, and the poems of poets that are not included in their own divans have been presented to the scientific world. The magazine registered at Istanbul Rare Books Library Turkish Manuscripts Section TY/nekty 09816 is among these magazines.

The magazine, for which there is no information about its dimensions and copyist, consists of 29 pages. The inner cover of the magazine, which has an unadorned black leather binding, is decorated with yellow gilding on a blue background. Some pages of the magazine, which appears to have been destroyed, are missing. The number of lines in the magazine, which contains poems written in Talik calligraphy, is also irregular. On page 1a of the magazine, there is the phrase "The magazine containing the poems of Talib Efendi from Trabzon is not a printed divan". In the magazine, there are poems written in different verse forms by Süleyman Talib Efendi, who lived in Trabzon in the 19th century, under the pseudonym Tâlib. There are a total of 99 poems of the poet in the magazine, including 92 ghazals, 2 rubai and 7 mufred. Some of these poems were joint ghazals sung jointly with other poets, while some were written as verses.

Key words: Magazine, poetry, divan, Trabzonlu Talib

GİRİŞ

Arapça bir kelime olan mecmua, cem' kökünden türetilmiş “dağınık şeyleri bir araya getirmek, toplamak” (Uzun, 2003: 265-268) anlamında kullanılmaktadır. Edebî bir terim olarak ise mecmua; “aynı veya farklı türden seçilmiş çeşitli hacimlerdeki metinlerin ve risâlelerin bir araya getirilmesiyle oluşturulan eserlerin ortak adı” demektir (Uzun; 2003: 265). Bir derleme çalışması olan mecmualar; belli bir konuda ya da belli bir nazım şeklinde kaleme alınan eserlerin derleyicinin zevkine göre bir araya getirilmesiyle vücut bulur. Bununla birlikte mecmualar içerisinde barındırdıkları malzemenin konusuna veya nazım şekline göre adlandırılır. Örneğin; şairlerin birbirlerine yazmış olduğu nazirelerden meydana gelen mecmualara nazire mecmuası, ilahîlerden oluşan mecmualara mecmua-ı ilahiyat, kasidelerden oluşan mecmualara mecmua-ı kasâid veya gazellerin derlenmesi ile oluşan mecmualara mecmua-ı gazeliyat adı verilir. Her ne kadar belli bir nazım şeklinde ya da konuda bir araya getirilmiş derlemeler olsa da karışık içerikli mecmualara da rastlanılmaktadır. (<https://mestap.com/mestap>, erişim tarihi 24.02.2024).

Anadolu sahasında ilk örneklerine XV. yüzyılın başlarında rastlanan mecmualar, Klasik Türk edebiyatı içerisinde tezkireler ve tertip edilmiş divanlardan sonra en önemli kaynaklar arasında yer alır. Mecmular, oluşturulduğu dönem ve önceki dönemlerde yaşamış şairlerin beğenilen şiirlerini, tezkirelerde adı geçmeyen şairleri ve onların şiirlerini barındırmaları yönüyle Türk edebiyatı için son derece önemlidir (Eraslan, 2017: 87). Şairlerin divanlarında bulunmayan şiirlerini içerisinde barındırması yönüyle edebiyat tarihimiz için oldukça önem arz Şiir mecmualarının araştırmacılar tarafından taranmasıyla bugün varlığı bilinmeyen sanatçılar ve onların eserleri gün yüzüne çıkarılabilir.

Osmanlı döneminin sosyal ve bilimsel hayatında oldukça önemli bir yere sahip olan mecmualar, bugün bilgi sahibi olmadığımız tarihî ve sosyal olayları, o dönemin toplumsal yaşamını ve yazdıkları dönemlerde gizli kalmış kimi bilgileri günümüze taşıyan en önemli belgeler arasında zikredilebilir (Fidan, 2010: 95). Bunun yanı sıra aynı veya farklı asırlarda yaşamış sanatçılara ait seçki niteliğindeki manzumelere yer veren şiir mecmuaları; Klasik edebiyat, Halk edebiyatı ve Tekke edebiyatı nazım türlerini bir arada bulundurmasıyla da ayrı bir önem arz etmektedir (Yılmaz, 2008: 255). Yazma eserler kütüphanelerinde bulunan çok sayıda mecmua incelendiğinde klasik Türk şiirinin tarihî gelişimi ve değişimi hakkında önemli bilgiler elde edilebilir. Yine mecmuaların ışığında eserleri günümüze ulaşmamış veya divanı tertip edilmemiş şairlerin şiirleri tespit edilebilmektedir. Genellikle şiirden anlayan, şiir zevki olan

kişiler tarafından tertip edilen mecmualar tertip edildiği dönemlerin şiir zevki, beğenilen şairleri ve hatta bu şairlerin en beğenilen şiirleri hakkında bize net ipuçları verirler (Tunç, 2005: 12). Bunların dışında bazı mecmualarda müelliflerine ait yayımlanmış divanlarda dahi bulunmayan şiirlere de rastlanılabilmektedir. Neşredilmiş divanlarda yer almayan bölümler bazen bir kaside, bazen bir gazel, bazen de bir manzumenin tek bir beyiti olarak gün yüzüne çıkar (Yılmaz, 2008: 256). Bu durum göz önünde bulundurulduğu zaman mecmuaların bilimsel metotlarla içeriğinin incelenmesi klasik Türk edebiyatı araştırmalarına son derece önemli katkılar sunacağı inkâr edilemeyecek bir gerçektir. Bu nedenle mecmuaları dikkate almadan yapılan çalışmaların hep bir yönü eksik kalacak, böylece edebiyat tarihinin tozlu raflarında kalmış ve gün yüzüne çıkarılmayı bekleyen şairler ve onların eserlerinin keşfedilmesi oldukça zor bir hâl alacaktır (Aydemir, 2001:153).

İstanbul Üniversitesi Türkçe Yazma Eserler Bölümü TY/nekty 09816 numarada kayıtlı olan mecmua da yukarıda bahsedilen özel mecmualar arasına dahil edilebilir. Söz konusu mecmua 19. yüzyılda yaşamış olan Trabzonlu Süleyman Talib'e ait farklı nazım şekillerinden oluşan manzumelerden müteşekkildir. Boyutları hakkında kütüphane kayıtlarında herhangi bir bilgi verilmeyen mecmua farklı hatlarla kaleme alınan manzumeleri içerisinde barındırmaktadır. 29 varaktan oluşan mecmuanın bazı sayfalarının eksik olduğu görülmektedir. Siyah deri bir cilde sahip mecmuanın dış kapağında herhangi bir süsleme bulunmamaktadır. Mecmuanın iç kapağı ise mavi zemin üzerine sarı yıldızlarla süslenmiştir. Müstensihî ve istinsah tarihi hakkında herhangi bir bilginin bulunmadığı mecmuanın 1a sayfasında "Trabzonlu Tâlib Efendinin şiirlerini muhtevi mecmua, dîvân-ı matbu degildir" ibaresi yer almaktadır. Mecmua içerisinde Tâlib mahlasını kullanan Trabzonlu Süleyman Tâlib Efendinin farklı nazım şekillerinde kaleme almış olduğu şiirleri bulunmaktadır. Mecmuanın kapağında yazılı olan ibareden şairin matbu bir divanın olduğu anlaşılabilir. Bunun yanısıra kaynaklarda şairin divan oluşturabilecek sayıda şiirlerinin olduğu dile getirilmiş ancak mürettep bir divanın olup olmadığı hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir.

Bu çalışmada öncelikle Trabzonlu Süleyman Talib'in hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilip daha sonra İstanbul Üniversitesi Türkçe Yazma Eserler Bölümü TY/nekty 09816 numarada kayıtlı olan şiirleri tanıtılacaktır. Mecmua içerisinde sadece Süleyman Talibe ait şiirler olduğu için şiirlerin tamamı değil farklı nazım şekillerinden örnekler verilecektir.

1. Süleyman Tâlib Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserleri:

Trabzon doğumlu olan şairin doğum tarihi kaynaklarda 1224/1809 olarak yer alırken Fatin Tezkiresi'nde şairin 1229/1814 yılında doğduğu yazmaktadır. Asıl adı Süleyman Talib olan şairin babasının adı Üçüncüzâde Hüseyin Ağa'dır. İlk eğitimine Trabzon'da başlayan Süleyman Tâlib, Sıbyan Mektebi'nde Kur'an-ı Kerim'i bir kere hatmettikten sonra bir gün derste hocasının kendisini azarlamasından etkilenerek okulu bırakmıştır (Yüksel, 1993: 93). Daha sonraları şiirle uğraşmaya başlayan şair için Fatin Tezkiresi'nde: Şairin birara askerlik mesleğine dahil olduğunu bir süre sonra orada yaşadığı psikolojik sorunlar nedeniyle İstanbul'a gönderildiği ve bir süre orada hastanede tedavi gördüğü kaydedilmektedir. Ayrıca tezkirede şairin divan meydana getirecek sayıda şiirinin olduğu ve memleketinde Ata mahlasıyla tanındığı da dile getirilmektedir (Çiftçi, 2017: 309).

Süleyman Tâlib, Sâmi Paşa Trabzon valisi iken onun ve oğlu Subhi Paşa'nın gazellerine nazîre yazarak onların takdirini kazanmıştır (Aksoyak, 2003: 47). Tâlib, Sâmi Paşa'nın bir gazeline yazdığı nazîreyi birisiyle Paşa'ya takdim ettiği zaman, Sâmi Paşa; Tâlib'i yanına çağırarak şaire naziresini çok beğendiğini söyleyip özellikle,

Lebinde mû degil ancak sakâhum âyetidir

Yazılmış çeşme-i âb-ı zülâle inceden ince

beyiti benim gazelimi değil, bir divan değer diyerek Talib'i takdir etmiş ve iltifatta bulunmuştur. Bahriye Muhâkemât Dâiresi Başkâtibi İbrahim Hakkı Efendi, Trabzon'un ileri gelenleri arasında yer alan Hacı Vehbi Efendi'nin yardımıyla ele geçirdiği nüshayı istinsah etmiş ve nüshanın başına,

Hatt-ı destimle muharrer iş bu divan-ı lâtif

Yâdigârim olsun İbrâhim Feridûn Bey'e

Beyitini yazarak meşhur hattatlardan merhum Abdullah Zühdi Efendizâde, adliye memurlarından İbrahim Bey'e hediye etmiştir. İbrahim Hakkı Efendi divanın başına "hatırına hayaline gelen gazelleri yazmayı bilmediği için dostlarından yazmayı bilen kime rastlasa yazdırırdı" ibaresini düşmüştür. Talib klasik Türk edebiyatında önemli bir gelenek olan müşterek gazel söyleme geleneğine uymuş ve Ceride-i Havâdis muharriri İsmet, Mehmet Behcet, Timurcu-zâde Şeyh Avnî, Emin Hilmî ile müşterek gazeller söylemiştir (Yüksel, 1993: 93-94).

XIX. yüzyıl divan edebiyatı temsilcilerinden olan Süleyman Tâlib'in yetişmiş olduğu edebî çevreyi anlamak için bu yüzyıla kısaca bakmak yerinde olacaktır. XIX. yüzyıl divan şiirinde XVIII. yüzyılda görülen edebî üsluplar varlığını devam ettirmiştir. Ancak klasik Türk edebiyatı XIX. yüzyılda bir önceki yüzyıldaki gibi güçlü temsilciler yetiştirememiştir. Bu yüzyılda tarikatlar ve devlet daireleri olmak üzere divan şairlerinin yetiştiği iki sosyal çevre bulunmaktaydı. Bunlardan ilki tarikat çevresidir. Her sıkıntılı devirde olduğu gibi bu yüzyılda da şairler arasında bir tarikata intisap etme modası meydana gelmiştir. Yüzyıl şairlerinden bir tarikata intisap etmeyen şair hemen hemen yok gibidir. Ancak bu durum şairlerin sadece dinî-tasavvufî şiirler kaleme aldığı düşünürmemelidir, bu şairlerin çoğunun divanları incelendiği zaman şiirlerinde rindane ve âşıkane bir üslubun hâkim olduğu görülecektir. XIX. yüzyıl şairlerinin yetişmelerinde etkili olan ikinci çevre ise, devlet daireleridir. Çoğu kâtiplikle hayata atılmış şairlerin mahlaslarını çalışmış oldukları daire amirlerinden aldıkları bilinmektedir (Ünver, 1988: 133-134). Süleyman Tâlib de küçük yaşta bir dini eğitime başlamış daha sonra hocasının tutumundan dolayı bu eğitimi yarıda bırakmıştır. Şair daha sonra devlet dairelerinde kâtiplikle meşgul olmuştur. Yani şair XIX. yüzyılda görülen klasik Türk edebiyatı muhitlerinin içinde yer almıştır denilebilir.

XIX. yüzyılda yaşamış olan divan şairlerinin divan şiirindeki "nazire" geleneğini yıprattıkları, nazireyi taklit ya da tehzil haline getirdikleri görülmektedir. Bu yüzyılda yaşamış şairler tarafından çok fazla nazire yazılmasına rağmen bunların hemen hemen tamamı divan şiirindeki nazire geleneğinin çok gerisinde kalmış örneklerdir (Ünver, 1988: 135). Süleyman Tâlib de nazire geleneğine uyarak nazireler kaleme almıştır. Ancak onun kaleme aldığı nazireler, nazire yazdığı şairler tarafından beğenilmiştir.

Şairin, kaleme almış olduğu şiirlerinden hareketle yüzyılın edebî ortamına uyum sağladığı söylenebilir. Onun şiirleri incelendiği zaman manzumelerinde halk söyleyişlerine, deyim ve atasözlerine yer verdiği, sade bir Türkçe ile şiirler kaleme aldığı görülecektir. Ancak sade bir dille şiirler kaleme alan Tâlib'in aruzu Türkçe'ye uygulamada çok başarılı olduğu söylenemez. Süleyman Tâlib'in mecmû'da yer alan şiirlerinin büyük çoğunluğunun rindane ve âşıkane bir eda ile söylenen manzumeler olduğu görülmektedir. Mecmua içerisinde şairin âşıkane gazellerin yanı sıra az sayıda dinî-tasavvufî içerikli manzumelerine de rastlanılmaktadır.

Süleyman Talib'in müstakil bir eseri elde bulunmamaktadır. Kaynakların verdiği bilgilere göre divan oluşturacak sayıda şiirlerinin olmasına rağmen günümüze şairin mürettep bir divanı ulaşmamıştır. Çalışmanın konusunu oluşturan mecmuada şaire ait 92 gazel, 2 rubai ve 7 müfred

bulunmaktadır. Şairin mecmua içerisinde yer alan şiirlerden verilecek örnekler şairin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

1. ²

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/Fe‘ilâtün/Fe‘ilün

1. Gül güler bâgda giryân hemîşe bülbül
Kimine ağla demişler güzelim kimine gül

(Ey sevgilim! Kimine gül kimine ağla demişler. (Bu sebeple) bahçede gül daima gülmekte bülbül ise ağlamaktadır.)

2. ‘Arız u la‘l-i revân-bahşinin evsâfında
Nâzenînim yaraşur kâfiye olsa gül ü mül

(Ey nazlı sevgilim! Can bahşeden kırmızı dudacağının ve yanağının vasıflarını anlatmakta gül ile şarap kafiye olsa yakışır.)

3. Seni de şîve-i reftârına dil-beste ider
Turma gel reh-güzârı yârda serv savul

(Ey servi! Sevgilinin yürüyüş yolu üzerinde durma çekil, yoksa seni de yürüyüşündeki edaya âşık eder.)

4. Gûşma mest-i mey-i vahdetim ey dil söyler
Kulhü vallâhü ehad remzini sıyt-ı kulkul

(Ey gönül! Allah de ben vahdet/birlik şarabının sarhoşuyum, (bu sebeple) şarap kadehinin sesi kulağıma Allah’ın birliğini ve tekliğini söyler.)

5. Nagme-i himmet-i feyz-âver-i tab‘-ı **Tâlib**
Gülbin-i bâg-ı hünerde yine açdı bir gül

(Tâlib, yaratılışındaki irfanın yardım sesiyle hüner bahçesinin gülfidanında yine bir gül açtırdı.)

2. ³

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilün

1. Künc-i gamda etdigim zâr u figân aklar бага
Cân evin ihrâk eden sûz-ı nihân aklar bana

(Üzüntü/keder köşesinde ettiğim inelemeler ve feryatlar benim halime ağlar, can evimi yakan gizli ateş benim halime ağlar.)

---

² 6^a

³ 6^a

2. Görse bir kez mâcerâ-yı seyl-i eşk-i çeşmimi
Âb-ı ‘Asi denilen cûy-ı revân aglar bana

(Asi denilen ırmak benim sel olup akan gözyaşımı bir kez görse, (o bile) benim halime ağlar.)

3. Ben o bî-dermân esîr-i pisteri derdimki âh
Hep devâcu-yı etibbâ-yı cihân aglar bana

(Ah! Ben o döşeğe esir olmuş dermansız dert hastasıyım ki, dünyanın deva arayan bütün doktorları benim halime ağlar.)

4. Yaş döker çeşmim gamıñla âh ider durmaz dehen
Hâlîme rahm eyleyüb deryâ vü kân aglar bana

(Ey sevgili)! Gözlerim senin üzüntünle ağlamakta, ağzım ise durmadan ah etmekte, benim bu halimi gören deniz ve maden bana acıyıp ağlar.)

5. Vâsf-ı hâlîm her ne dem tahrîr idersem derd ile
Tâlib-âsâ hâme-i mu‘cîz-beyân aglar bana

(Ne zaman dert ile halimi yazmaya başlasam, Tâlib gibi mucize söyleyen kalem benim için ağlar.)

3. ⁴

Mefâ‘ilün/Mefâ‘ilün/Mefâ‘ilün/Mefâ‘ilün

Nazîre-i Gazel-i ‘Aynî

1. Dil-i âgyârda sevdâ-yı ‘aşk-ı kad-i yâr olmaz
Bu hod ma‘lûmdur iklîm-i kâfirde menâr olmaz

(Rakibin gönlünde sevgilinin düzgün boyunun aşkı sevdası bulunmaz, bu herkes tarafından bilinir ki kâfir ülkelerinde minare bulunmaz.)

2. Nigârâ pertev-i hüsn-i cemâliñ hat eder zâ‘il
Sehâba vâsıl olsa mâh envâr-ı tâbdâr olmaz

(Ey güzel sevgili! Bulutun arkasına giren ayın ışığını kaybetmesi gibi yüzünün güzelliğinin ışığını da yüzündeki ayva tüyleri kaybeder.)

3. Anıñ tûb-ı havâdisle yıkılmaz burc u bârûsı
Hulûs-âsâ cihânda âdeme âhen hisâr olmaz

(İnsana dünyada temiz kalp gibi demir kale olmaz, onun kalesinin duvarları olayların topuyla yıkılmaz.)

4. Gönül âsûdedir endûh u kîn-i dehrden zîrâ

Diyâr-ı vahdetin gülgonce-i bâğında hâr olmaz

(Gönül dünyanın kin ve kederinden uzak rahattır, çünkü birlik ülkesinin bahçesinin açılmamış gülünde diken bulunmaz.)

5. Yedi deryâ degil bir katre bahr-i rahmete nisbet
Yem-i eltâf u ihsân-ı ilâhîde kenâr olmaz

(Rahmet denizine oranla yedi deniz bir damla değildir, çünkü Allah'ın bağışlama ve lütuf denizinde sahil bulunmaz.)

6. Dü mısra' bâl ü perdir çıkmaga evc-i kemâl üzre
Hele **Tâlib** gibi eş'ârda şöhret-i şi'âr olmaz

(Olgunluğun zirvesine çıkmaya iki mısra kol ve kanat olarak yeterlidir, hele şiirde Tâlib gibi şöhretli olan bulunmaz.)

4. ⁵

Mefâ'ülün/Mefâ'ülün/Mefâ'ülün/Mefâ'ülün

Na't-ı Resûl

1. Cemâlin maşla'-ı envâr-ı rahmet yâ Resûllâh
Habîbiniñ âfitâb-ı burc-ı hikmet yâ Resûllâh

(Yâ Resulullah! Yüzünün güzelliği merhamet nurunun doğduğu yerdir, bilgelik burcunun güneşi de dostundur.)

2. Hatâdır çîn-i zülfün nâfe-i müşge şebih etmek
Odur ârâyîş-i tâc-ı sa'âdet yâ Resûllâh

(Yâ Resulullah! Saçının kıvrımlarını misk kokusuna benzetmek hatadır. (Çünkü) o mutluluk tacının süsüdür.)

3. Gıdâ-yı tâ'ir-i rûhü'l Kuds'dür bûy-ı enfâsın
Sözün dür-i dâne-i bahr-ı kermâmet yâ Resûllâh

(Yâ Resulullah! Nefesinin kokusu Hz. Cebrail'in gıdasıdır, sözlerin de keramet denizinin inci tanesidir.)

4. Mesîhâ âsmânî âsitânındır diyü beklerler
Cenâbından ümîdi lutf u şefkat yâ Resûllâh

(Yâ Resulullah! Hz. İsa gökyüzünü eşiğin diye bekler, senin büyüklüğünden (onun) beklentisi iyilik ve şefkatdir.)

5. Eger icrâm-1 ‘ulvîden büyükse cürmi gam çekmez
Disen ger **Tâlib**’e ol günde ümmet yâ Resûllâh

(Yâ Resulullah! Eğer Tâlib’e kıyamet gününde ümmetim dersen, suçu en büyük günahattan dahi büyük olsa üzülmez.)

5. ⁶

Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilün
Müşterek

1. T. Maksad ancak ‘ârızındır bedr-i kâmindir diyü
A. Mihre bakmam ey ‘izârı mâh zâ’ildir diyü

(Ey ay yanaklı güzel! Geçicidir diyerek güneşe bakmam, dolunaydan maksat ancak yanağındır.)

2. A. Kays’a isnâd-ı cünûn etme hırendmend-i ‘aşk
T. Nûsha-i ‘aşk içre gördüm yazmış ‘âkildir diyü

(Ey aşkın akıllısı! Kays’a deliliği haksız yere yakıştırma, aşk kitabı içerisinde (onu) akıllı olarak yazmışlar gördüm.)

3. T. Yokluk isnâd etdiler ey dil dehân-ı dilbere
A. Vâkıf-ı esrâr pinhân olma müşkildir diyü

(Ey gönül! Gizli sırlara vakıf olma zordur diyerek gönül alan güzelin ağzına yok dediler.)

4. A. Dil şehîd-i nâvek-i hışm-ı nigâh-ı şühîdir
T. Gamzesi eyler şehâdet çeşmi katildir diyü

(Gönül, işveli güzelin bakışının öfkesinin okunun şehididir. (Onun) gözleri katildir diyerek süzgün bakışı şahitlik yapar.)

5. T. Eşk-i çeşm ü âh-ı dilden **Tâlib**’â geldi fütur
A. ‘**Avni**’yâ nazâre-i dîdâra mâ’ildir diyü

(Ey Tâlib! Avnî, sevgilinin bakışlarına isteklidir diyerek gönül ahından ve gözyaşından bıkkınlık geldi.)

Mecmuada 7 tane müfred bulunmaktadır. Aşığaya şairin kaleme almış olduğu müfredlerden iki tanesi örnek olarak verilmiştir.

⁶ 23b

1. ⁷

Mef'ûlü/Fâ'ilâtü/Mefâ'ilü/Fâ'ilün

Ümîd-i bûs câ'îzimiş hat-1 yârdan
Gördüm yerin bu meselenin ben kitâbda

2. ⁸

Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün

Anılsun hânkâh-1 feyz-bahş-1 Hazret-i Monlâ
Demâdem ney gibi meşhûn-1 irşâd olduğım yerdir

Yine mecmua içerisinde tek bentten oluşan nazım şekilleri arasında yeralan iki rubai örneği bulunmaktadır. Aşığaya şairin kaleme almış olduğu rubailerden biri örnek olarak alınmıştır.

1. ⁹

Ruba'î

Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilün

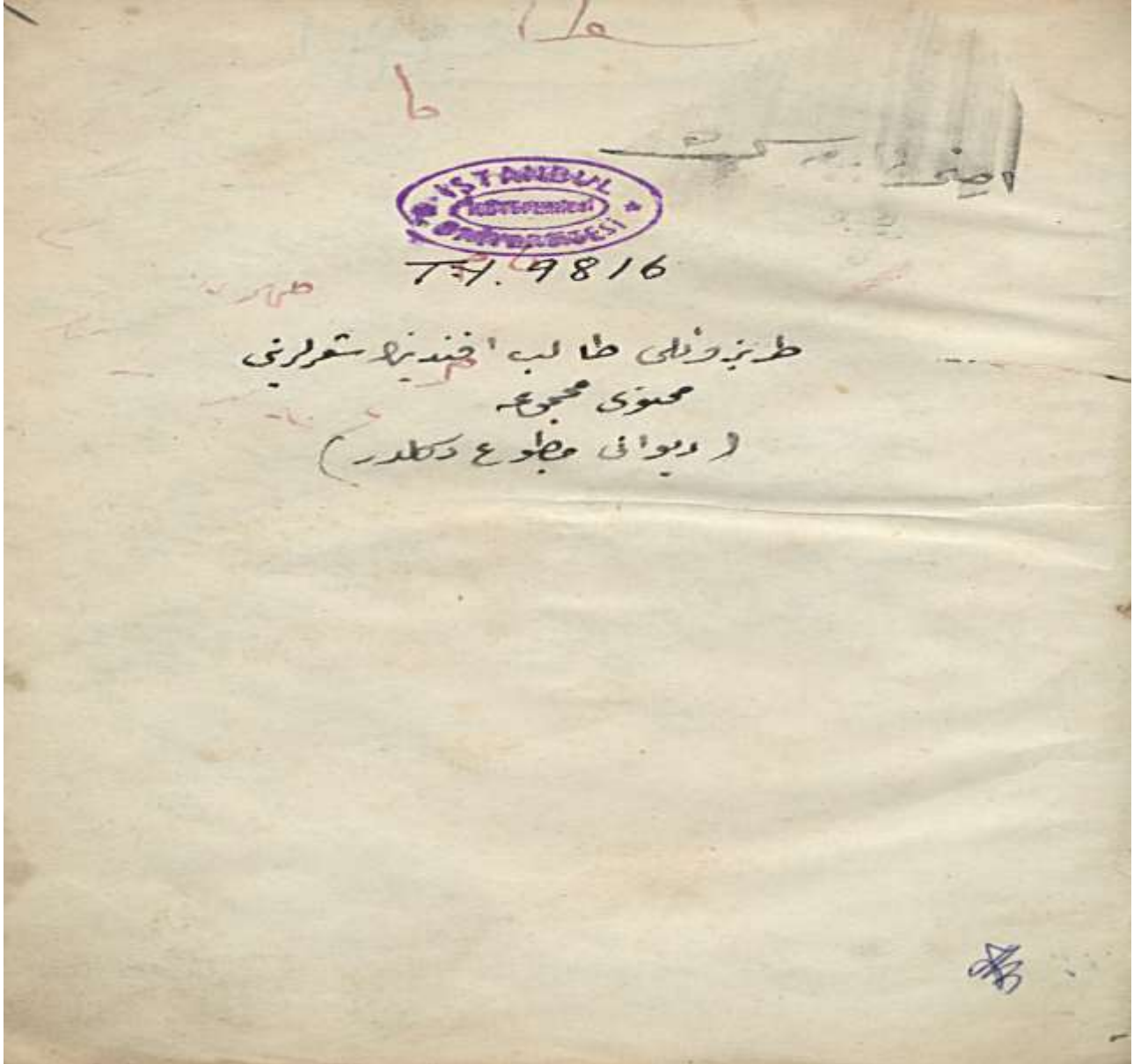
Serbeser sâha-i matlûbümü cevân edeyim
Safa vilâyetine ugramadan esb-i merâm
Geliyor hatt eremem menzîl-i maksûda dahı
Buldı mihr işte zevalini garîbdir ahşâm

---

⁷ 19^a

⁸ 24^a

⁹ 27^a

Mecmuadan Örnekler:

SONUÇ

Türk edebiyat ve kültür tarihi açısından son derece önemli kaynaklar arasındaki yerini alan mecmuaların değeri her geçen gün daha fazla anlaşılmakta ve mecmualar hakkında yapılan çalışmaların sayısı giderek artmaktadır. Bu çalışmaya konu olan mecmuada daha önce üzerinde hiçbir bilimsel çalışma yapılmamış bir mecmuadır. Mecmua içerisinde sadece Trabzonlu Süleyman Tâlib'e ait manzumeler bulunmaktadır.

Mecmualar üzerinde yapılan bilimsel çalışmalarla kaynaklarda adı geçmeyen birçok şaire ve bu şairlerin şiirlerine, yine divan sahibi olup divanları elde bulunmayan şairlerin divanlarına ulaşılabilmektedir. Yine divan sahibi birçok şairin divanlarında olmayan şiirleri veya divanlarda bulunan şiirlerin farklı şekilleri mecmualar sayesinde gün yüzüne çıkarılmaktadır.

İlk örneklerine XV. yüzyılın başlarında rastlanılan mecmualar klasik Türk edebiyatının son dönemine kadar varlığını devam ettirmiştir. Bu zaman aralığında oldukça fazla mecmua tertip edilmiş ve bu mecmualar Türk edebiyatı tarihine çok büyük katkılar sağlamıştır. Klasik Türk edebiyatı tarihine hizmet eden sayısız mecmualardan biri de derleyeni belli olmayan ve İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi "TY/nekty 09816" numarada kayıtlı 29 varaktan oluşan mecmuadır. Mecmua içerisinde XIX. yüzyıl şairlerinden Trabzonlu Süleyman Tâlib'e ait manzumeler bulunmaktadır. Şairin mecmua içerisinde 92 gazel, 2 rubai ve 7 müfred manzumesi yer almaktadır. Kaynaklarda şairin bir divan oluşturabilecek sayıda şiirlerinin olduğundan bahsedilse de şairin günümüze ulaşmış mürettep bir divanı bulunmamaktadır. Bu nedenle çalışmaya konu olan mecmua şairin bu kadar çok sayıda şiirini barındırdığı için önemlidir.

KAYNAKÇA

- Aksoyak, İ. H. (2003). Trabzonlu Emin Hilmînin müşterek şiirleri, *TÜBAR*, (XIV), 43-64.
- Aydemir, Y. (2001). Şiir memuaları ve metin teşkilinde mecmuaların rolü, *BİLİG*, (19), 149-157.
- Fatîm Davud. Hâtîmetü'l- eş'âr/Fatîm Tezkiresi, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55976.fatin-tezkiresi-pdf.pdf?0>
- Eraslan, S. (2017). "Bursalı Rahmî'nin Yayınlanmış Şiirleri", *Journal of Turkish Language and Literature*. 3(2): 86-103.
- Fidan, G. G. (2010). Konya Mevlana Müzesi 2095 numarada kayıtlı mevlevilikle ilgili bir mecmuadan hareketle bâkî'nin yayınlanmamış bir şiiri, *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 1 (2), 95-108.
- Mecmuaların Sistemantik Tasnifi Projesi (MESTAP) <https://mestap.com/mestap/>
- Uzun, M. (2003). *Mecmua*, Türkiye diyanet vakfı İslam ansiklopedisi", (Cilt 28, s. 265-268) İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.
- Ünver, İ. (1988). XIX. yüzyıl divan şiiri, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 32 (12), 131-140.

- Yılmaz, O. (2008). Metin te'sisinde şiir mecmualarının katkısına bir örnek: Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu 5214 numaralı mecmua ve muhtevası, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, (1), 255-280.
- Yüksel, Murat (1993). *Geçmişten günümüze Trabzon şairleri*. Trabzon: Karadeniz Gazetesi Ofset Tesisleri.

REFÎ'-İ ÂMÎDÎ DİVANÎ'NDA MİTOLOJİK UNSURLAR

Dr. Öğr. Üyesi Musa TILFARLIOĞLU

Gümüşhane University, Faculty of Literature, Department of Turkish Language and Literature,
Gümüşhane, Turkey.

ORCID ID: 0000-0002-8916-6669

ÖZET

Mitoloji kelimesi eski Yunan kökenli bir kelime olup (mitos/mythos) ‘söylenen ya da duyulan söz ve (logos) ‘konuşma’ anlamındaki iki kelimenin birleşiminden oluşmuştur. Mitolojiye her araştırmacı kendi bakış açısından baktığı için genel kabul gören bir tanımı bulunmamaktadır. Güncel Türkçe Sözlükte mitoloji; tarih öncesi tanrıların efsaneli serüvenlerini anlatan ve bir topluluğun duygularını, anlayışını ve özlemlerini göstermesi bakımından değeri olan mitlerin, efsanelerin bütünü; esatir” şeklinde tanımlanmaktadır. Mitler öncelikle sözlü edebiyat ürünü olan destanlarda karşımıza çıkmaktadır. Dünya üzerindeki her edebiyat mitolojiyi kendisine kaynak olarak almış ve sanatçıları eserlerinde mitolojik unsurlara yer vermişlerdir. Şiir, destan, tiyatro, roman gibi edebiyat ürünleri ortaya çıktığı zamandan itibaren mitolojiden bir şekilde etkilenmişlerdir. Bu eserlerde mitolojik unsurlar sanatçılar tarafından içeriği zenginleştirmek amacıyla kullanılmıştır. Divan edebiyatında eser veren sanatçılar Doğu’nun mitolojik öğelerine yer verirken Cumhuriyetin ilanından sonra sanatçılar batılılaşmanın da etkisiyle Batı mitolojisine özellikle eski Yunan mitolojisine yönelmişlerdir. Her iki dönem sanatçıları da kaleme aldıkları eserlerinde mitolojiye yer vererek eserlerine hayal zenginliği katmayı amaçlamıştır.

Klasik Türk edebiyatı bünyesinde barındırdığı malzemelerin ve beslendiği kaynakların mahiyeti itibariyle çeşitlilik arz eden bir edebiyattır. Şairler eserlerini kaleme alırken geçmiş ve gelenekten beslendikleri gibi dinî ve örfî kaynakların yanısıra mitolojiyi de önemli bir kaynak olarak görmüş ve bundan faydalanmayı ihmal etmemişlerdir. Klasik edebiyat şairleri Hint, Çin, Yunan, Ortadoğu mitleri ile Anadolu’daki diğer mitleri şiirde kullanmış, bunlar arasında özellikle Fars mitolojisi ve Firdevs’inin “Şehname” adlı mesnevisi divan şairleri üzerinde büyük etki bırakmıştır. Fars mitolojisinin divan şairleri üzerinde bu derece etkili olmasının sebebi ise klasik Türk şiirinin oluşum sürecinde şairlerin kendilerine rol model olarak özellikle Firdevsî’nin Şeh-nâmesini ve İran edebiyatının diğer eserlerini örnek almalarıdır. Bu çalışmada 18. yüzyıl şairlerinden Refî'-i Âmidî’nin divanında yer vermiş olduğu mitolojik unsurlar ve bu mitolojik unsurların hangi bağlamda kullanıldığı değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: mitoloji, klasik Türk edebiyatı, 18. yüzyıl, Refî'-i Âmidî

MYTHOLOGICAL ELEMENTS IN REFÎ'-İ ÂMÎDÎ DIVAN**ABSTRACT**

The word mythology is a word of ancient Greek origin and is formed by the combination of two words (mitos/mythos) meaning 'spoken or heard word' and (logos) meaning 'speech'. Since every researcher looks at mythology from his own perspective, there is no generally accepted definition. Mythology in Current Turkish Dictionary; The whole of myths and legends that tell the legendary adventures of prehistoric gods and have value in terms of showing the feelings, understanding and aspirations of a community; It is defined as “esatir”. Myths appear primarily in epics, which are products of oral literature. Every literature in the world has taken mythology as its source and artists have included mythological elements in their works. Literary products such as poems, epics, plays and novels have been influenced by mythology in some way since the time they emerged. In these works, mythological elements were used by the artists to enrich the content. While the artists who produced works in Divan literature included mythological elements of the east, after the declaration of the Republic, artists turned to western mythology, especially ancient Greek mythology, with the influence of westernization. Artists of both periods aimed to add richness of imagination to their works by including mythology in their works.

Classical Turkish literature is a literature that is diverse in terms of the nature of the materials it contains and the resources it draws from. While poets were writing their works, they were nourished by the past and tradition, and they saw mythology as an important source as well as religious and customary sources, and they did not neglect to benefit from it. Classical literature poets used Indian, Chinese, Greek, Middle Eastern myths and other myths in Anatolia in their poetry, and among these, especially Persian mythology and Firdevs' masnavi called "Şehname" had a great impact on divan poets. The reason why Persian mythology is so influential on divan poets is that, during the formation of classical Turkish poetry, poets took Firdevsi's Shahname and other works of Iranian literature as role models. In this study, the mythological elements included in the divan of Refî'-i Âmidî, one of the 18th century poets, and the context in which these mythological elements were used will be evaluated.

Key Words: mythology, classical Turkish literature, 18th century, Refî'-i Âmidî

GİRİŞ

Yunanca kökenli bir kelime olan mitoloji; söylenen ya da duyulan söz (myth/mithos) ve konuşma anlamına gelen (logia/logos) kelimelerinin birleşiminden oluşmuştur. Mitoloji

üzerinde bilim adamları tarafından kesin bir tanım yapılmış değildir. Mitoloji için sözlüklerin verdiği anlamlara bakılacak olursa Güncel Türkçe Sözlük'te; “Bir ulusa, bir dine, özellikle Yunan, Latin uygarlığına ait mitlerin, efsanelerin bütünü” (TDK, 2011:1691), Ansiklopedik Halk Edebiyatı Sözlüğü'nde; “Bir kavmin, genellikle insanlığın bilinmeyen çağlardan beri devam edegelen ve kuşaktan kuşağa anlatılan, daha çok dinî ve efsanevi hikâyelerini içeren mitleri” (Albayrak, 2010: 409) şeklinde tanımların yapıldığı görülmektedir. Bu alan üzerine bilimsel çalışma yürütenler ise ortak bir noktadan hareketle birtakım tanım ve değerlendirmelerde bulunmuşlardır (Tökel 2000: 2-3).

Söylemden ifadeye, hikâyeden kurguya kadar birçok anlama sahip olan mitoloji, mit olarak adlandırılan kültürel öğeler arasındaki dinî masalların ve bu tarz anlatıların incelenmesi ve yorumlanmasını ele alan bilim dalı olarak da karşımıza çıkmaktadır. Korhan Kaya “mit” kavramını; “*Geleneksel olarak yayılan ya da toplumun hayal gücü etkisiyle biçim değiştiren tanrı, tanrıça evrenin doğuşu ile ilgili imgesel, alegorik bir anlatımı olan halk öyküsüdür.*” (Kaya 1997: 15) şeklinde ifade etmektedir. Belirli bir kültürün sahip olduğu inanç ve değerleri ifade eden mitler; iyi ve kötüyü, acı çekmenin anlamını, insanlığın kökenini, kültürel değerlerin ve geleneklerin kökenini, hayatın ve ölümün anlamını, ahiret inancını, tanrı ya da tanrılarla ilgili semavi anlatıları içerir (Özkaya, 2022: 102).

Göçebe yaşam tarzları sebebiyle Türkler dünyanın dört bir yanına dağılmış ve farklı milletlerle etkileşim içinde olmuşlardır. Bu etkileşim alanlarından biri de kültür alışverişidir. Türklerin sosyal hayatında yaşanan bu alışveriş edebiyatlarına da yansımış ve ona kaynaklık etmiştir. Farklı uluslara ait bu kültürel unsurlar bir süre sonra şairlerde kullanılmaya başlanmıştır (Canım, 2021: 409). Türk edebiyat tarihinin önemli bölümünü oluşturan klasik Türk edebiyatının beslendiği kaynaklar arasında yaşanan kültürel etkileşim sonucunda Türklerin hayatına giren farklı milletlerin mitolojileri önemli bir yer alır. Klasik Türk edebiyatında Hint, Çin, Yunan, Arap, Fars ve Anadolu'daki mitlerin şairler tarafından şiirde kullanıldığı görülmektedir. Bu sayılan milletler arasından klasik Türk edebiyatı şairlerinin daha çok İran mitolojisinden yararlandıkları görülmektedir. Bu durumun sebebi olarak Türklerin İslamiyet'i kabul ettikten klasik Türk edebiyatının oluşum sürecinde, özellikle ilk dönemde, “*Şehnâme*”nin ve dolayısıyla İran edebiyatının örnek alınması (Erzen, 2013: 109) gösterilebilir. İran mitolojisinden oldukça fazla etkilenen divan şairleri özgün bir anlatım yakalayabilmek için Fars mitolojisinin sunduğu imkânlardan faydalanmakta oldukça başarılı olmuşlardır.

Klasik Türk edebiyatındaki yeri, ele alınış şekli ve şairin hayal dünyasına katkısı bakımından mitolji önemli bir kaynak olarak dikkat çeker (Erzen, 2013: 835). Divan şiiri geleneği içerisinde eser veren sanatçıların eserleri incelendiğinde mitolojik öge taşıyan ya da mitik bir olaya telmihte bulunan çok sayıda manzumenin olduğu görülmektedir.

Divan Şiirinde Mitolojik ve Efsanevi Şahıslar adlı eserinde Dursun Ali Tökel, divan şiirinde kullanılan menkıbe, destan, efsane, fabl, masal ve mazmunların divan edebiyatının arka planını oluşturduğunu dile getirir. Bir edebî eserin kurgusunu mitolojinin oluşturduğunu dile getiren Tökel, eserin anlaşılmasının ancak mitolojik unsurların çözümlenmesiyle gerçekleşebileceğini söyler:

“Bu mitolojik figürler bazen edebî eserin içerisinde bir mazmun veya gönderme birliği şeklinde bulunur ve esas yapıya fazla tesir etmezken, bazen bu mitolojik figürler edebî eserin ana kurgusunu oluşturur. Eser tamamen bu mitolojik figüre dayanır ve o çözümlenmeden eser çözümlenemez. Edebî türler içinde, tarihî süreçte ya da günümüzde mitolojiye nasıl rastlayacağımız ise önemli bir sorudur. Epopeden romanesk romana, oradan realist romana nüfuz eden mitik karakterler, nihâî aşamada edebî eserde ya imge ya simge yahut alegori veyahut da bir mazmun suretinde görünürler ve ilk zamanlardaki aslî fonksiyonlarından büyük bir oranda sıyrılmış olurlar.” (2000: 54-55).

Bu çalışmanın amacı ise 18. yüzyılda yaşamış olan şair Refî‘-i Âmidî’nin divanında kullanmış olduğu mitolojik unsurları tespit etmek ve bunların unsurların hangi anlam bağlamında kullanıldığını açıklamaktır.

1. Refî‘-i Âmidî ve Divan’ı

Klasik Türk edebiyatının son dönem temsilcilerinden olan Refî‘’nin hayatı hakkında sınırlı bilgiler az sayıdaki kaynaklarda mevcuttur. Asıl adı Muhammed olan şair “yüksek, yüce” anlamları olan Refî‘ mahlasını kullanmıştır. Şairin doğum yeri ve doğum tarihi hakkında Şeyhülislam Ârif Hikmet Bey yazmış olduğu tezkiresinde 4 Mayıs 1756 tarihinde Diyarbakır’da dünyaya geldiğini belirtmiştir (Çınarcı, 2019: 55). Refî‘ Diyarbakırlı olduğu için Refî‘-i Âmidî olarak da anılmıştır. Şairin Divanı’nda geçen şu beyit bu bilginin doğruluğu açısından önemlidir.

Egerçe mevlidim Âmed Diyâr-ı Bekr ile meşhûr

Metîn-i ebyât-ı nazmımda Diyâr-ı Bekr ma‘nâdır (K.10/76)

İlk gençlik yıllarını Diyarbakır’da geçiren Refî‘, burada dedesi Lebîb Efendi’nin yönlendirmesiyle Hattat Hoca Âdem-i Âmidî’den hat derleri almış ve kendisini bu alanda

geliştirerek iyi bir hattat olmuştur (Öztoprak, 2020:1). Refî‘, 1786’da Sultan I. Abdulhamid devrinde otuz yaşlarında iken İstanbul’a gelmiş ve Diyarbakır valiliği yaptığı sırada tanıştığı Sadrazam Yusuf Ziya Paşa’nın himayesine girmiş, ona kasideler sunmuştur (Aydemir, 1989: V). Refî‘, yaşadığı dönemde şairliğinin yanında ilmi, açık sözlülüğü, nükteleri ve serbest hareketleriyle de tanınmıştır. İstanbul’da kadılık mesleğine intisab eden şair bir süre sonra İstanbul’dan ayrılmış, Şam, Kahire vd şehirlerde kadılık görevini ifa etmiştir (Tılfarlıoğlu, 2023: 16). İstanbul’a tekrar ne zaman döndüğü hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmayan şair, Sultan II. Mahmud devrinde İstanbul’da 1816 yılında vefat etmiştir.

Refî‘nin Divan ve Nazm-ı Dekâyık (Cân u Cânân) isimli bir mesnevi olmak üzere bilinen iki eseri bulunmaktadır. Refî‘’nin ilk eseri olan Divan’ı mürettep bir divan olup, divanda baştan sona bir özen ve düzenin varlığı görülmektedir. Şair Divanı’nın tertibi konusunda “Târîh-i Tertîb-i Eş‘âr” başlıklı manzumesinde önemli bilgiler vermektedir. Refî‘ Divanı’nda 18 kaside, 315 gazel (37’si Farsça), 1 murabba, 1 muhammes, 3 terki-bend (1’i Farsça), 86 rubai (24’ü Farsça), 29 kıt‘a (3’ü Farsça), 99 tarih (2’si Farsça), 1 Hayyam-nâme, 3 manzum mektup, 1 mesnevi olmak üzere toplam 557 manzume ve 72 müfred bulunmaktadır (Tılfarlıoğlu, 2023: 18-19).

1. Refî‘-i Âmidî Divanı’nda Mitolojik Unsurlar

1.1. Mitolojik Şahıslar

Klasik Türk edebiyatı içerisinde mitolojik şahıslar önemli bir yere sahiptir. Özellikle Doğu mitolojisindeki kahramanlar farklı özellikleriyle şairler tarafından şiirde kullanılmıştır. Gelenek çerçevesinde manzumeler kaleme alan Refî‘ de geleneğin bir yansıması olarak mitolojik şahısları manzumelerinde ustalıkla kullanmıştır. Özgün ve yeni ifadeler bulmaya çalışan divan şairleri bunu yaparken mitolojiden oldukça sık faydalanmıştır. Şairler beyitlerinde Arap, Yunan ve Fars kökenli mitolojik şahıslara göndermeler yapmıştır. Özellikle Fars kökenli mitolojik kişilere göndermeler yapılmasının sebebi ise Firdevsî’nin Şehnâme isimli eserinin divan şairleri üzerindeki etkisidir. Şairlerin hayal ettikleri dünyayı şiirlerinde ortaya çıkarmalarında mitolojik şahıslar aracılık görevi üstlenmiştir (Özdil-Ekinci, 2023: 132). Refî‘ Divanı’nda sözü edilen mitolojik şahıslar, hayvanlar ve eşyalar şunlardır: 1. Şahıslar; Bih-zâd, Cem, Dârâ, Hızır, İskender, Feridûn, Hüsrev, Kahramân, Rüstem, Sâm, Zâl. 2. Hayvanlar; Ankâ, ejderha, Gülgûn, Hümâ, Semender. 3. Eşyalar; âyine-i İskender, câm-ı Cem.

1.1.1. Bihzâd

Klasik Türk şiirinde Bihzâd, ünlü bir minyatür sanatçısı olan Mâni ile birlikte ismi zikredilen bir ressamdır. Şairler, genellikle kendi şairlik kudretlerini göstermek maksadıyla kendilerini Behzâd ile mukayese ederler. Bunun yanısıra sevgilinin güzelliği ile ilgili tasavvurlarda da şairler Behzâd'ı sıkça anarlar (Öntürk, 2015: 88).

Refî‘, kaleme almış olduğu tarih manzumesinin aşağıya alınan beyitinde; “Eflatun/Platon onun akıl ve düşünce olgunluğunu görseydi Behzâd’ın sureti gibi hayretle bakardı, diyerek manzumeyi sunduğu kişiyi överken Eflatun ve Bihzad’ın onun zekasını şaşkınlıkla takdir edeceğini dile getirmiştir.

Kemâl-i zihn ü zekâsın göreydi Eflâtûn

Olurdı hayret ile hem-çü sûret-i Bihzâd (Trh. 13/4)

Yine bir tarih manzumesinden alınmış olan aşağıdaki beyitte şair manzumeyi sunmuş olduğu kişinin yaptırmış olduğu köşkü överken; “Onun yaptırmış olduğu köşkün süslemelerini ve süslü çiçekliklerini görse Behzâd gayretle put gibi kesilirdi” şeklindeki ifadeyle memduhunun yaptırmış olduğu köşkün güzelliğini Behzâd dahi görse onun güzelliğinden puta keseceğini dile getirmiştir.

Anın nakş-ı mücessem tarh-ı zîbâsın göreydi ger

Olurdı hemçü peyrûhu’s-sanem gayret ile Bihzâd (Trh. 19/7)

1.1.2. Cem (Cemşid)¹⁰

Fars mitolojisine göre 700 ya da 1000 yıl yaşadığı söylenen Cem/Cemşid, İran’da hüküm süren Pişdadîyan sülalesinin dördüncü ve en büyük hükümdarıdır (Ögel, 2020: 374). Demiri yumuşatıp silahlar yapma, değerli kumaşlar üretme ve insana faydalı daha bir çok sanatı meydana çıkarmıştır. Cem/Cemşid, kendisine değerli taşlarla süslü bir taht yaptırmıştır. Rivayete göre Cem/Cemşid Azerbaycan gezisinde Azerbaycan’ı beğenip burada yüksek bir yere tahtını koydurmuştur. Güneşin doğuşuna yakın bir zamanda değerli taşlarla süslenmiş kaftanını ve tacını giyip yaptırmış oldurduğu tahta oturmuştur. Güneş doğunca taht, tac ve kaftan parlamaya başlamış, bu durumu gören halk o güne nevrüz, Cem’e de Cemşid (Işık Şahı) demiştir (Pala, 2011: 86-87). Güçlü bir hükümdar olmasının yanı sıra Cem’in üzerinde en çok durulan özelliği şarabın mucidi olarak kabul edilmesidir. Bunun yanında Cem; câm-1 Cem ve câm-1 cihan-nümâ adı verilen ve dünyanın dört bir yanını gösterdiğine inanılan bir

¹⁰ Cem/Cemşid’in geçtiği diğer manzumeler için bk., G.35/6, Rubai.1

kadehe sahip olması sebebiyle de şiirlere sıkça konu olmuştur (Canım, 2021: 255). Cem'in yedi çeşit maden karışımından yapılmış yedi köşeli bu efsanevi kadehi şiirlerde bazen İskender'in aynası ile karıştırılmıştır. Her iki nesne de dünyada olup biten hadiseleri gösterme gibi olağanüstü özelliklere sahip olmaları bakımından klasik Türk şiirinde birlikte kullanılmıştır (Şentürk, 2017: 379, 381). Cem, klasik Türk edebiyatında daha çok şarap, kadeh ve cam terkipleriyle anılmıştır. Aşağıya alınan beyitte de Refi', Cem'i câm sözcüğüyle birlikte anmıştır. "Cemşîd'in şöhreti ve Şevket'in yüzünün suyu şaraptır. Eğer kadeh olmasaydı kimse Cem'i hatırlamazdı." Şeklinde günümüz Türkçesine çevrilebilecek beyitte Refi', şarap, kadeh ve Cem'i birlikte anarak Cem'in hikayesine telmihte bulunmuştur.

Râhdır âb-ı ruh-ı Şevket ü şân-ı Cemşîd

Cem'i [yâd] etmez idi kimse eger olmasa câm (K.11/8)

1.1.3. Dârâ¹¹

Keyaniyan sülalesinin son padişahı ve Pers İmparatorluğu'nun da son hükümdarı olarak bilinen Dârâ, efsaneye göre İskanderle yaptığı savaştan kaçarken İskender tarafından öldürülmüştür. Darius olarak da bilinen Dârâ klasik Türk şiirinde İskender ile yapmış olduğu savaşlar, büyük saltanatıyla, ihtişam ve ululuk sembolü olarak işlenmiştir (Pala, 2011: 106). Klasik Türk şiirinde şairler, Dârâ'yı bazen memduhunu överken yücelik ve azamet sembolü olarak bazen de dünyanın geçiciliğini ifade ederken anmışlardır (Tökel, 2000: 155). Dârâ, gösteriş ve debdebesi ile meşhur olması bakımından özellikle methiyelerde ihtişam sembolü olarak kullanılır (Şentürk, 2019: 47). Refi', aşağıya örnek olarak alınan beyitlerin ilkinde kendisine seslenerek sevgilinin kapısında asker olmayı, yemin ederek ünlü İran hükümdarı Dârâ'nın devletine sahip olmaya değişmeyeceğini söylemektedir.

Çâkerligi dergâh-ı dilârâda *Refi'*â

Billâh ben ol devlet-i Dârâ'ya değişmem (G.178/5)

Yine şairin kaleme almış olduğu tarih manzumesinden alınan aşağıdaki beyitte ise manzumeyi sunduğu kişiye seslenerek onun eşliğinin taşının Dârâ'nın tacında bulunan elmasla aynı değerde hatta ondan daha değerli olduğunu söylemektedir.

Seng-i dergâhı desem gevher-i tâc-ı Dârâ

¹¹ Dârâ'nın geçtiği diğer manzumeler için bk., K.14/6, Trh.16/8, Trh.52/3, Trh.92/1

Şanma bu pâyededir belki dahı a'lâdır (Trh.46/2)

1.1.4. Efrâsiyab

Efrâsyâb, Maveraünnehir'de hüküm sürmüş Turan halkının en büyük hakanlarından olan Alp Er-Tunga'nın Şehnâme'deki adıdır. İran topraklarının tamamını Pişdadiyan sülalesinin elinden alması ve İran ile yaptığı savaşlar sebebiyle Şehnâme'de geniş yer bulmuştur (Pala, 2011: 135).

“Sultanım, gönül şehri çünkü Efrasiyab'ın ülkesi Rüstem'e benzeyen bakışlarının öfkesiyle hep yerle bir oldu.” diyen şair sevgilinin bakışlarını Rüstem'e kendi gönlünü de Efrasiyab'a benzetmiştir.

Şehr-i yârim şehr-i dil çün mülket-i Efrâsiyâb

Zûr-hışm -ı Rüstem-i çeşmiñle vîrân oldı hep

1.1.5. Hızır

Peygamber veya veli olduğu konusunda ihtilaflar olan Hızır'ın halk inancına göre âb-ı hayatı içerek ölümsüzlüğe kavuştuğuna inanılır. Ölümsüzlüğe kavuşan Hızır'ın darda kalanlara yardım ettiği düşünülür (Tökel, 2000: 361). Kur'an-ı Kerim'de Kehf Suresi 60 ve 82. ayetlerde Hızır'ın, Musa Peygamber ile yolculuğu anlatılmaktadır. Hızır'ın sıkıntıda ve darda olanlara yardıma gelmesi halk arasında meşhur olan “Kul sıkışmayınca Hızır yetişmez.” ifadesiyle anlatılır. Kelime olarak “yeşil, yeşillik, tazelik” gibi manalara gelen Hızır, ayak bastığı yerlerde yeşillik bitirmesi inancını ortaya çıkarmıştır (Pala 2011, 204).

Ayrıca Hızır, İlyas-İskender anlatılarının kahramanlarından. Efsaneye göre Hızır ile İlyas âb-ı hayat suyunu aramaya yolla çıkmıştır. Daha sonra dinlenmek için oturup balıkları yerken Hızır'ın elinden bir damla su balığa fırlamış ve balık canlanarak denize atlamış. Durum böyle olunca Hızır ve İlyas ölümsüzlük suyunun bu olduğuna inanmışlar ve kana kana içmişler. Daha sonra İskender'in yanına giden Hızır ve İlyas, âb-ı hayatı İskender'e göstermek istemişler ancak suyu bir daha bulamamışlardır. Halk inancına göre ölümsüzlüğe erişen Hızır denizde, İlyas ise karada insanlara kıyamete kadar yardım etmiştir. İlyas ve Hızır iki yılda bir buluşur ve buluştukları yere ise Hıdırellez denilir. Günümüzde insanlar Hıdırellez zamanında çıkıp dilek tutup Hızır ve İlyas'ın onlara yardım edip dileklerini gerçekleştireceğine inanırlar (Özkaya, 2022: 105). Klasik Türk şiirinde Hızır, âb-ı hayatı içip ölümsüzlüğe kavuşması nedeniyle oldukça sık zikredilir. Ayrıca yeşillik, taravet ve sevgilinin ayva tüyleri de yine Hızır'a benzetilir. Tasavvufta ise Hızır, ilm-i ledünden kinayedir (Pala 2011: 205).

Refî‘, kaleme almış olduğu tarih manzumesinin bir beyitinde manzumeyi sunmuş olduğu kişiye; “Hızır yolunda arkadaşın olsun, tehlikeden uzak bir şekilde Şam’ vardığın zaman Allah dostları yardımcın olsun.” diyerek halk arasında bir kişi bir yere uğurlanırken kullanılan “Hızır yoldaşın olsun.” ifadesine gönderme yapmıştır.

Yolunda Hızır refiki olup selâmet ile

Varınca Şam-ı şerîfe be-himmet-i evtâd (Trh.13/9)

Refî‘, aşağıya alınan beyitte; “Divit sanmayın ki sevgilinin dudaklarının özelliklerinden haber verir, o zulmet çeşmesinden ölümsüzlük suyunu çıkarır.” şeklindeki ifadesiyle Hızır ve âb-ı hayat olayına telmihte bulunmaktadır.

Sanma kim haber-siyeh vasf-ı leb-i yâri yazup

Çeşme-i zulmetden eyler âb-ı Hızır icrâ devât (G.26/9)

1.1.6. İskender/Sikender¹²

Klasik Türk şiirinde Büyük İskender ve İskender-i Zülkarneyn olmak üzere iki İskender vardır. Bunlardan ilki İskender-i Zülkarneyn, ikincisi ise Makedonyalı İskender’dir. Büyük İskender olarak da anılan Makedonyalı İskender, MÖ III. yüzyılda yaşamış kötü ahlaklı biridir ve çok tanrılı Grek dinine mensuptur. Hatta Mısır’a kendini bir tanrı olarak tanıtan hükümdardır (Pala 2011: 236). Kur’an-ı Kerim’de mevzu olan ve Hızır ile birlikte hareket eden, yeryüzünde bozgunculuk yapan Ye’cüc ve Me’cüc kavminin saldırılarını engellemek için set yapan ve peygamber olup olmadığı hakkında ihtilaf bulunan zat İskender-i Zülkarneyn’dir (Tökel 2000: 189). Klasik Türk şiirine konu olan İskender, Büyük İskender ve İskender-i Zülkarneyn’in karışımı bir şahsiyet olup bu ikisinin maceraları ve hayat hikâyeleri birbirine karıştırılmış ve adeta ayrımı imkânsız hâle gelmiştir (Canım, 2021: 298). Klasik Türk şiirinde Hz. Hızır ve Hz. İlyas ile âb-ı hayatı aramaya giden ancak kendisine bu sudan içmek nasip olmayarak karanlıklar ülkesinde kalan kişi de İskender olarak anılır. Divan şiirinde İskender, cihangirliği sebebiyle şairler tarafından padişah övgülerinde kullanılmıştır (Pala, 2011: 237). Klasik Türk şairinin medh ettiği padişah, dünya üzerinde İskender’in gerçekleştirdiğini tekrar gerçekleştirebilecek tek kişidir. Tarihte tüm dünyaya hükmetmek gibi olağanüstü bir mefkureyi gerçekleştiren bir insan modeli varsa şairin övdüğü padişahın ondan geri kalır bir tarafı yoktur. Bilakis Ö İskender’den daha üstün bir sultandır (Canım, 2021: 299-300). Şair, Mısır’ın fethinden sonra Yusuf Ziya

¹² İskender’in geçtiği diğer manzumeler için bk., K.14/5, K.16/9, Trh.28/4, Trh. 52/3, Trh. 92/1, G. 83/9

Paşa'ya sunmuş olduğu kasidenin aşağıya alınan beyitinde; “O eşsiz vezir Mısır fatihi oldu, bu yüzden ona zamanın İskender’i denilse layıktır.” diyerek Yusuf Ziya Paşa’nın övgüsünde İskender’i teşbih unsuru olarak kullanmıştır.

Ana İskender-i devrân denilse şimdi lâyıkdır
Ki oldı fâtiḥ-i hısn-ı Mısır ol âsaf-ı yektâ (K.17/2)

Klasik Türk şiirinde Hz. Hızır ve Hz. İlyas ile âb-ı hayatı arayan kişinin de İskender olduğundan yukarıda bahsetmiştik. Şairin gazelinden alınmış aşağıdaki beyitte de; “İskender’in ölümsüzlük suyunu aradığı gibi, hayat bahşeden dudağını arayan aşığın gözünün karası ölümsüzlük suyuna fiskıye olsa buna şaşılır mı?” diyerek İskender’in âb-ı hayatı arama olayına telmihte bulunulmuştur.

Hayât-ı la‘lin İskender gibi cûyân olan ‘âşık
Sevâd-ı çeşmi olsa nola Âb-ı Hızra fevvâre (G.251/11)

1.1.7. Nûşirevân

Sasaniyan sülalesi padişahlarından olan Nûşirevân MS 531 ile 579 yılları arasında hüküm sürmüş ve adaletiyle ün salmış bir hükümdardır (Pala, 2011: 362). Asıl adı Hüsrev olan hükümdara Nûşirevân, halk tarafından verilmiş bir sıfattır. Hükümdara verilen Nûşirevân sıfatı hakkında iki farklı görüş bulunmaktadır. Bunlardan ilki kelimenin nûş-ı revân şeklinde terkip olduğu ve tatlı can anlamına geldiğidir. İkinci görüş ise Nûşirevân; ölmez ruhlu anlamına gelen Ânuşek-revân birleşik kelimesinden bozmadır (Tökel, 2000: 243). Klasik Türk şiirinde de Nûşirevân adaletin temsili olmuş ve şairler tarafından bu yönüyle memduhun övgüsünde kullanılmıştır.

Şair kaleme almış olduğu tarih manzumesinin aşağıya alınan beyitinde “Cömertliğinin suyunu içene öyle hayat verdi ki eğer Nûşirevân gelse kimse dönüp ona ilgi göstermezdi.” tarih manzumesini sunduğu kişiyi överken Nûşirevân’a telmihte bulunmuş, hatta övdüğü kişiyi ondan üstün göstermiştir.

Nûş-ı âb-ı lutf ile oldı revân-bahş öyle kim
Gelse ger Nûşirevân bir kimse etmez iltifat (Trh.28/3)

1.1.8. Kahramân¹³

Pişdadiyan sülalesinden Tahmurs’un oğlu olan Kahramân’ın İran mitolojisinde adı geçer. Daha çocukken devler tarafından kaçırılan ve onlar tarafından büyütülen Kahraman, bir gün

¹³ Kahramân’ın geçtiği diğer manzumeler için bk., G.73/1-5, G.163/6, G.238/6

suda yansımasını görünce kendisinin dev olmadığını anlar ve onlarla savaşmaya başlar (Pala, 2011: 252). Devlerden kurtulan Kahramân, bir gergedanın sırtına binerek insanların yaşadığı yere gelmiş ve orada birçok insanı öldürdüğü için Kahramân-ı kâtil olarak da anılmıştır. Klasik Türk şiirinde kahramanlık ve yiğitlik sembolü olarak şairler tarafından kullanılmıştır (Canım, 2021: 301-302).

Şair kendi şairliği hakkındaki düşüncelerini dile getirdiği aşağıdaki beyitte; “Ben öyle güçlü bir şairim ki bu hüner meydanında benim şairlik yeteneğim tek hamlede çok sayıda Kahramân’ı yerle bir eder.” şeklindeki ifadesiyle kendisi Kahraman’dan daha kuvvetli olarak göstermektedir.

Ben ol bir şâ’ir-i zûr-âverim yek ğamlede tab’ım

Bu meydân-ı hünerde şahr eder çok Şahramân üzre (K.13/55)

Aşağıdaki beyitte de şair; “Keman kaşlı, ok kirpikli sevgiliye eğer Kahraman hedef olsa dayanamayıp feryad eder çünkü aşğın çektiği çile oldukça zordur.” şeklindeki ifadesiyle aşıkların çektiği eziyetin çok zor olduğunu, bu eziyete gücü ve kuvvetiyle ün salmış Kahramân’ın bile dayanamayıp feryat edeceğini söylerken aşıkların Kahramân’dan daha kuvvetli olduğunu dile getirmiştir.

Kaşî kemân müje tîr san ana Kahramân ger ola nişân

Tayanamıyıda eder fiğan bu çile yamân katıdır katı (G.275/3)

1.1.9. Rüstem¹⁴

MÖ 4. asırda Keykavus zamanında yaşadığı tahmin edilen Rüstem, Şehnâme’de adı en fazla zikredilen mitolojik karakterlerden biridir. Sam’ın torunu, Zal’in oğlu olarak bilinen Rüstem; Rüstem-i Dastan, Rüstem-i Zal, Tehemten, Heft-han-ı Acem” gibi sıfatlarıyla da bilinir (Pala 2011: 382). Şehnâme’de övgüyle bahsedilen Rüstem; küçük yaşta kimsenin baş edemediği devleri ve yaratıkları yenmiş, savaşlarda insanüstü cengâverliği ile bilinen mitolojik bir şahsiyettir. Klasik Türk şiirinde Rüstem, 800 yıllık debdebeli hayatı, yenilmezlik ve kuvvet sembolü olarak memduhun övgüsünde anılır. (Canım, 2021: 326-327).

Aşağıdaki beyitte şair; “Sevgilinin kıvrım kıvrım saçları omzuna dökülünce aşğın gönlü Rüstem dahi olsa sevgilinin yüzündeki benine sevgiyle bağlanır.” demektedir. Şair bu beyitte Rüstem’i âşıkların gönlü için benzetme ögesi olarak kullanmıştır.

¹⁴ Rüstem’in geçtiği diğer manzumeler için bk., Trkb.1/7, Trh.44/6, G.238/6, G.265/5

Dökilince zülfi pür-ham dil-i ‘âşık olsa Rüstem

Yine hâli ola der hem ede beste-i muhabbet (G.21/3)

Aşağıdaki beyitte kendisine seslenen şair; “Ey Refî! O ay yüzlü sevgilinin bakışları mızraaktır, kendisi naz Kahramân’ıdır. Onun süzgün bakışları Rüstem gibi çok insanı öldürdü.” diyerek sevgilisini Rüstem’e benzetmiştir.

Rüstem-âsâ gamzesi âdem helâk eyler *Refî*’

Kahramân-ı nâzdir ol meh nigâhî nîzedir (G.73/5)

1.1.10. Sâm

Nerimân’ın oğlu, Zâl’in babası, Rüstem’in dedesi olan Sâm’ın ismi, ilk defa Feridun’un torunu Minuçihr tahta çıkınca anılır. İran’ın mitolojik kahramanlarından olan Sam, klasik Türk şiirinde şairin memduhunu överken Sâm’ı bir kıyas malzemesi olarak kullanır. Şair övdüğü kişi karşısında Sâm’ı aciz bir kişi olarak gösterir (Tökel, 2000: 260-61).

Şair aşağıdaki beyitte; “Yerim güzellerin gözünde olduğundan beri, güzellerin öfkeli bakışımı ki Rüstem ve Sam da benim öfkeli bakışımın korkusundan sersem olmuşlardır.” diyerek cesaretleri ve güçleriyle bilinen bu iki mitolojik kahramanın, sevgilinin öfkeli bakışı karşısındaki yaşadıkları korkuyu anlatmaktadır.

Nigeh-i hışm-ı bütânım ki yerim çeşm olalı

Rüstem ü Sâm’da havfım ile sersâmımdır (Hayyam-nâme/6)

1.1.11. Zâl

Rüstem’in babası olan Zâl’in isminin anlamı, yaşlı ve ak sakallıdır. Zal, ‘Destan’ veya ‘Zer’ isimleriyle de bilinir. Zâl; saç, kirpikleri ve kaşları bembeyaz olarak doğduğu için ona bu isim verilmiştir. Zâl’in babası oğlunu bembeyaz görünce onu asla kabullenememiş ve onun uğursuz olduğunu düşünerek onu Elburz Dağı’na bırakmıştır. Zâl’ı Elburz Dağı’nda Simurg-ı Anka beslemiştir (Özkaya, 2022: 107). Klasik Türk şiirinde Zâl genellikle ak sakallılığı, kahramanlığı ve uğursuzluğuyla işlenmiştir.

Şair aşağıya alınan beyitte sevgiliye; “Dudağın olmadan mecliste Siyavuş’un kanına şarap tutar ki onun her bir damlası savaş sebebi ve zamanın Zâl’inin doğmasına sebeptir.” diyerek Zâl’in uğursuzluğunu şiire konu edinmiştir.

Lebünsüz bezimde bâde dutâr hûn-ı Siyâvûşa

O k’anuñ her katresi bâdî-i rezm u Zâl-ı devrândır. (G.91/5)

Refî, Yusuf Ziya Paşa’ya sunmuş olduğu kasidesinde “Her biri seçilmiş coşku dolu askerlerde ki sanki (onların her biri) kahramanlıklarıyla nam salmış Sührab, Rüstem,

Güstem ve Zal'di.” diyerek Paşa'yı överken bu ünlü kahramanları onun emri altındaki askerlere benzetmiştir.

Bir güzîde leşker-i pür-cûş idikim her biri

Güyyîâ Sührâb u Rüstem Güstem Zâl-i zamân (K.14/63)

2. Mitolojik Hayvanlar

Klasik Türk şiirinde mitolojik hayvanlar ve bunlar etrafında oluşmuş hikayeler, motifler şairler tarafından teşbihlerle şiire malzeme olarak kullanılmıştır. Refî' Divanı'nda sözü edilen mitolojik hayvanlardan hümâ, Ankâ, ejderhâ, Gülgûn, Hümâ ve semender şairler tarafından sevgili ve aşık etrafında geçen olay örgüsünde sıklıkla kullanılmıştır.

2.1. Ankâ¹⁵

Mugrib ismiyle de bilinen Ankâ, efsanevi kuşların en meşhurdur. Kaf Dağı üzerinde köşk benzeri bir yuvada yaşadığına inanılan Ankâ, asla yere konmayıp daima yükseklerde uçan, adı var, kendi yok büyük bir kuştur (Canım, 2021: 474). Renkli tüylere sahip olup daima yükseklerde uçan, yüzü insana benzeyen, küllerinden yeniden doğan, asla yere konmayan Ankâ, halk arasında devlet kuşu olarak da bilinir. Bu yüzden el sanatlarında, halılarda, kilimlerde, minyatürlerde Ankâ devlet kuşu sembolü olarak görülür. Klasik Türk şiirinde Simurg, Sireng olarak da bahsedilen Ankâ'yla ilgili birçok rivayet vardır. Klasik Türk şiirinde sevgili, adı herkesçe çok iyi bilindiği hâlde kendisini görenin olmaması veya gözle görülemeyişi sebebiyle Ankâ'ya benzetilmiştir. Onun âşığa iltifat etmesi ve yakınlık göstermesi ise âşığın başına devlet kuşu konması olarak kabul edilmiştir (Pala, 2011: 34). Bunun yanısıra Ankâ, ulaşılması zor durumları anlatmak içinde kullanılmıştır.

Aşağıya alınan örnek beyitte; “Gönül kanaat Kâfında korkusuz Ankâ iken aşıkların dergahına sığınp orada yuva yapsa buna şaşılır mı?” şeklindeki ifadesiyle şair gönlünü Ankâ'ya benzetmektedir.

Gönül 'ankâ-yı bî-pervâ iken Kâf-ı kanâ'atde

'Aceb mi lâne tutsa dergeh-i 'âşık penâhında (G.245/6)

Yine şair kaleme almış olduğu bir tarih manzumesinde; “Kafirlerin kralının Ankâ olduğunu varsayalım yine de şahın (Abdulhamid) pençesinin öfkesinden kurtulması mümkün

¹⁵ Ankâ'nın geçtiği diğer manzumeler için bk; K.10/29, K.10/42, K.13/58, Rubai.21, Trh. 25/8, Trh. 46/3, Trh.55/19, G.177/5

değildir.” şeklindeki ifadesiyle Refi‘, kafirlerin kralını Ankâ’ya benzetirken Abdulhamid’in öfkesini ise Ankâ’yı dahi avlayabilecek bir kuş olarak tanımlamaktadır.

Ne mümkün pençe-i şâhîn qahrından halâs olmağ

Tutalım olsa da ‘Ankâ kıral-ı Kâfiristânı (Trh.26/7)

2.2. Ejder/Ejderha/Ejdeha¹⁶

Ejder ve ejdeha olarakta bilinen ejderha büyük bir yılanıdır. 100 yıl yaşayan bu yılanın yüzyılın sonunda ejderhaya dönüştüğüne dair bir inanç vardır (Pala, 2011: 136). Efsaneye göre ejderha nefesi ile insanları ve hayvanları çeken, ağzından alevler çıkararak geçtiği yerlerdeki bitkileri yakan yedi başlı olarak tasvir edilen çok büyük bir yılanıdır. Hint-İran mitolojisine dayanan ejderha inancında şer kaynakları temsil etmektedir. Ejderhanın, öldürülmezse bin yıl yaşayabileceği ve zararı artarsa melekler tarafından zincire vurulup Kaf Dağı’nın ardına atılacağı efsanelerde anlatılmaktadır (Canım, 2021: 487-488). Klasik Türk şiirinde ejderha, sevgilinin kıvrım kıvrım saçları için benzetme unsuru olarak kullanılır. Ayrıca tılsımlı hazineleri ejderhaların beklediğine inanılır (Pala, 2011: 136).

Refi‘, Nefi’ye nazire olarak kaleme almış olduğu bir kasidenin fahriye bölümünde kendi kalemi ve şairilik yeteneği için; “O (Şairlik yeteneği) büyücüdür, yokluk ülkesinden yeni hazineler çıkarır, bu (kalem) ejderhadır ki her zaman hazine üzerinde bekçi olmuştur.” şeklindeki ifadesiyle şairlik yeteneğini ve kaleminin kuvvetini överken ejderhayı benzetme unsuru olarak kullanmıştır.

O sâhirdir eder mülk-i ‘ademden genc-i nev-peydâ

Bu ejderdir ki dâ’im pâsbân olmuş o kân üzre (K.13/61)

Klasik Türk şiirinde sevgilinin yüzü en değerli hazine olduğu için onun saçları da bu hazineyi bekleyen ejderhaya benzetilmiştir. Şair de aşağıdaki beyitte sevgilinin külahının altında olan saçlarını ejderhaya benzetmiştir.

‘Aceb ki ejdehâ pür-tâb iken zîr-i külâhında

Nihandır mevc-i bûdan turre-i ‘anber-şiken nâzik (G. 162/7)

2.3. Gülgûn

Hüsrev’in Şebdîz’den sonraki atının ismidir. Hüsrev, Gülgûn ismindeki bu atı Şirin’e hediye etmiştir. Divan edebiyatında kelimenin asıl anlamı gül renkli olduğu için çoğunlukla

¹⁶ Ejderha’nın geçtiği diğer manzumeler için bk; K.12/53, K.14/64, Trh.57/23, G.39/2, G.247/5.

bu isim tevriyeli olarak kullanılmıştır. Ayrıca sevgilinin yanağı ve âşığın gözyaşı için de kullanılmıştır (Pala, 2011: 173).

Aşağıdaki beyitte Refî'; "Hüsrevin Şiren'e hediye ettiği Gülgûn'un binicisiyle bir tatlı dudaklı güzelin nazlı kır atının ayağı altına düştüm." şeklindeki ifadesiyle yüksek bir makamdayken nazlı bir güzele gönlünü kaptırdıktan sonra onun atının ayakları altına düştüğünü anlatmaktadır.

Pâ-mâl-i hink-i nâzı olup bir şeker leb[in]

Gülgûn süvâr-ı Hüsrev-i Şîrîn cenâb iken (G.206/5)

2.4. Hümâ¹⁷

Devlet kuşu, talih kuşu ve cennet kuşu olarak bilinen hümâ, üzerinden geçtiği kişilere zenginlik ve mutluluk getireceğine inanılan mitolojik kuştur. Hümâ kuşu; ankâ, simurg kuşları ile birbirine karıştırılmıştır. Hümâ'yı Ankâ'dan ayıran özelliği ise kimseyi incitmemesi ve insanlara şans vermesidir (Pala, 2011: 216). Rivayete göre, daima gökyüzünde yaşayan ve yere bazen kırk arşın yaklaşan hümânın gölgesi bir insanın başına düşerse onun taç giyeceği anlamına gelmektedir (Canım, 2021: 493-494). Klasik Türk şiirinde Hümâ kuşu, huzurun, şansın, bahtın, mutluluğun sembolüdür. Bu yüzden Hümâ kuşu beyitlerde sevgili için kullanılmıştır.

"O adaletli hükümdarın kapısına saygı gösterip sinek yüzünü sürse, o sineğin gölgesi yuvasız Hümâ kuşunun üzerine düşse" şeklinde günümüz Türkçesine çevirilebilecek beyitin devamında o sineğin gölgesinin düştüğü şehrin bütün fakirine şans güler ve hepsi bununla övünürdü şeklinde devam etmektedir. Buradan yola çıkarak Refî'nin Hümâ kuşunu huzurun, şansın sembolü olarak kullanmıştır.

O dâver kim der-i iclâline etse mekes rû-mâl

Anıñda [sâyesi] düşse hümâ-yı lâ-mekân üzre (K.13/26)

Yine aşağıdaki beyitte Refî'; "Sultanım aşığın var iken yabancıları saçının esiri olarak görme, Hümâ kuşunun mekanını karga ve baykuş yuvasına çevirme" şeklindeki ifadesiyle kendisini Hüma kuşuna bnezetirken sevgilinin saçını da Hümâ kuşunun yuvası olarak tasvir etmiştir.

Esîr-i kayd-ı zülf etme rakîbi 'âşıkın varken

Şehâ cây-ı hümâyı lâne-i bûm u gurâb etme (G.234/2)

¹⁷ Hümâ'nın geçtiği diğer manzumeler için bk; Rubai.21, G.89/5, G.177/4, G.215/4

2.5. Semender

Ateşte yanmayan mitolojik bir hayvan olarak byline semender, sâam, ateş anlamında olup ender nadir anlamında iki kelimenin birleşmesiyle sâam-ender kelimesinden semender oluşmuş ve “ateş içre hâsıl” anlamını taşımaktadır (Canım, 2021: 503). Semender ateşe girdiği zaman özel bir sıvı salgılayarak kendisini ateşten korumuş. Bir başka rivayete göre ise semender, yalnızca ateşte yaşayan, ateşten çıktığı zaman ölen bir hayvan olarak anlatılmaktadır (Pala, 2004: 399).

Klasik Türk şiirinde “semender” mazmunu aşıklar için müşebbehünbih (kendisine benzetilen) kullanılmaktadır. Şairlerin manzumelerinde çoğu zaman benzetmeden öte istiare ve mecazî bir anlam kazanan semender, her zaman aşk ateşinde yanan âşığa veya onun gönlüne benzetilir. Şairlerin manzumelerinde semender daima ateş veya ateşle ilgili kelimelerle birlikte kullanılır. Manzumelerde âşıkların semender tabiatlı olması düşüncesi, onların sürekli bir şekilde aşk ateşinde yanmaları nedeniyledir. Fakat ateş âşıkları öldürmez, aksine semender gibi yaşamlarını sürdürebilmeleri için vazgeçilmez bir mekân hâline gelir.” (Demirel, 2000: 58).

Aşağıdaki beyitte Refî‘; “Kalem elimde sanki semender gibi ateş içindedir. Çünkü benü ateşli sözlerin gönülleri eriticek kadar üzüntü ve acı vericidir.” şeklindeki ifadesiyle kendi şairlik kabiliyetini ve şiirlerini överken semenderi teşbih unsuru olarak kullanmıştır.

Semender-veş kalem destimde âteş-h`âr olur gûyâ

Ki sûzişli beyânım dil-güdâz ü rikkat-efzâdur (K.10/55)

3. Mitolojik Eşyalar

Klasik Türk şiirinde şairler şiirlerinde mitolojik şahısların yanısıra bu şahısların kullandığı ve bunlarla özdeşleşmiş nesnelere de şiirlerine konu edinmişlerdir. İskender’in aynası, Cem’in kadehi, Süleyman’ın mührü farklı özellikleriyle şairler tarafında şiirde teşbih unsuru olarak kullanılmıştır.

3.1. Âyine-i İskender

Âyine-i cihan-nüma olarak da bilinen bu ayna hakkında birçok rivayet bulunmaktadır. Bir rivayete göre İskender, İskenderiye şehrini kurduğu zaman orada bulunan hakimler tarafından yapılmış ve şehrin en yüksek yerine konulmuş olan ayna İskenderiye’ye gelen gemileri bir aylık mesafedeyken gösteriyormuş. Eğer gelen gemi düşman gemisiyse ayna sayesinde şehre gelmeden batırılıyormuş. Bir diğer rivayet ise bu aynanın iki yüzü de gösteriyormuş. Aynanın arka yüzüne yalancılar baktığı zaman görüntü vermezmiş ve

İskender kimin yalan söylediğini bu ayna sayesinde öğrenirmiş (Pala, 2011: 58). Klasik Türk şiirinde âyine-i İskender doğruluk, gerçeği gösterme ve her şeyi görme özelliğiyle şiirde kullanılır.

Aşağıdaki beyitte Refi‘, “Gel, ey tatlı dilli sevgilim! Çünkü papağan sensiz suskunlaştı onun konuşabilmesi için yüzün gibi bir dünyayı gösteren ayna lazım.” diyerek sevgilinin yüzünü İskender’in dünyayı gösteren aynasına teşbih etmiştir.

Gel ey şekker beyânım tûti zira lâldir sensiz

Ana rûyın gibi âyine-i ‘âlem-nümâ lâzım (G.189/4)

3.2. Câm-ı Cem¹⁸

Cem’in üzerinde yedi hat bulunan kadehidir. Efsaneye göre Cem, emrindekilerle birlikte bir kır gezisindeyken gökyüzünde ayaklarına sımsıkı sarılmış bir kuş görür. Cem, okçularına kuşa zarar vermeden yılanı öldürmelerini emreder. Okçular kuşu vurmadan yılanı öldürür. Yılandan kurtulan kuş Cem’e ağzıyla birkaç tane tohum getirir. Bunlar toprağa ekilir, üzüm ve asma hasat edilir. Böylelikle üzüm suyu içmek âdet hâline gelir. Bir diğer inanca göre ise bu üzüm sularının beklemiş hâlinin zehirli olduğudur. Bir gün bir cariyeye intihar etmek için beklemiş, köpürmüş üzüm suyunu içer ve sarhoş olur. Bu durumu Cem’e anlatır. Bunu duyan Cem, üzümü bekleterek içer ve şarap ortaya çıkar. Böylelikle Cem ile şarap divan edebiyatında çokça birlikte anılır (Pala, 2011: 93).

Refi‘ aşağıya alınan beyitte; “Meclise, dünyanın güneşi mum, Cem’in kadehi de kadeh olsa sevgilinin can bahşeden dudağına ve yüzüne bedel olamaz” şeklindeki ifadeyle sevgilinin güzellik unsurlarından olan yüzünü güneşle dudağını da Cem’in kadehiyle kıyaslamış ve sevgilinin yüzüyle dudağını bunlardan daha üstün göstermiştir.

Mihr-i ‘âlem câm-ı Cemşîd olsada olmaz bedel

Bezme rûy ü la‘l-i cânân cân-fezâ şem‘ü kadeh (G.35/6)

“Keskin şarap senin tatlı dudağının neşesidir, Cem’in kadehi senin kavuşma meclisinin şaşkındır.” şeklindeki ifadeyle Refi‘, sevgilinin dudağını keskin şaraba, Cem’in kadehini de sevgiliye kavuşmanın şaşkınlığını yaşayan aşığa teşbih etmiştir.

Bâde-i mest neş‘e-i la‘l-i zülâlidir senin

Câm-ı Cem serkeşte-i bezm-i visâlidir senin (G.154/1)

¹⁸ Câm-ı Cem’in geçtiği diğer manzumeler için bk; Rubai. 1, G.73/4, G.252/5

SONUÇ

Klasik Türk edebiyatında mitolojik unsurlar önemli bir kaynak olarak kendisine yer bulmuştur. Klasik Türk şiirine konu edinilen mitolojik unsurlar daha çok Fars, Arap ve Yunan mitolojisinden alınmıştır. Refî'-i Âmidî Divanı'nda yer alan mitolojik şahıs ve varlıklar daha çok sevgilinin vasıflarını ortaya koymak, memduha övgü, kıyas ve eleştiri için kullanılmıştır. Refî', bazı beyitlerinde bu mitolojik unsurları çeşitli terkiblerle kullanarak hayal dünyasını bunlar üzerine bina etmiştir.

Klasik Türk şiirinde şairlerin sıklıkla ismini andıkları mitolojik şahıslardan Bihzâd, Cem, Dârâ, Efrâsyâb, İskender, Feridûn, Kahramân, NûşirevânRüstem, Sâm, Zâl; Refî'-i Âmidî Divanı'nda kendilerine yer bulmuştur. Refî' bu mitolojik şahısları kimi zaman sevgilinin güzelliğine teşbih unsuru olarak kimi zaman kendi cesaretini ortaya koymak için, kimi zaman da övdüğü memduhunun kudretini göstermek için kıyas unsuru olarak manzumelerinde zikretmiştir.

Refî'-i Amidî Divanı'nda adı geçen mitolojik hayvanlar ise; ankâ, ejderhâ, gülgûn, hümâ ve semenderdir. Bu beş mitolojik hayvan, onlara atfedilen özelliklere telmihte bulunularak manzumelere konu edinilmiştir. Refî', bu özellikleri şiirlerinde söz konusu ederek teşbih ve teşhis yoluyla kendisine, şâirlik yeteneğine, memduhunun gücüne, sevgilinin bazı güzellik unsurlarına veya âşığın âciz hallerini anlatmak için kullanmıştır.

Refî'-i Âmidî Divanı'nda, şairin hayal dünyasının zenginliğinde mitolojik şahıs, hayvan ve eşyaların önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir. Bu unsurlar, Refî'-i Âmidî Divanı'nda klasik Türk şiiri geleneğine uygun bir şekilde kullanılmış olup farklı bir kullanımla karşılaşılmamıştır.

KAYNAKÇA

- Albayrak, N. (2010). Ansiklopedik halk edebiyatı sözlüğü, İstanbul: Kapı Yayınları.
- Aydemir, İ. A. (1989). Refî-i Âmidî Divanı, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Canım, R. (2021). Divan edebiyatının kaynakları, Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları.
- Çınarcı, M. N. (2019). “Şeyhülislam Ârif Hikmet Bey Tezkiretü’ş-Şu‘Arâ (İnceleme- Metin)”, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/64059,seyhulislam-arif-hikmet-bey-tezkiresipdf.pdf?0> [07.09. 2023].
- Erzen, M.R. (2013). “Divan şiirinde mitolojik ve efsanevi şahısların kullanımına iyi bir örnek: Nev’izâde Atâyî Divanı”, *Turkish Studies*, S. 8/4, s. 835-854.
- Ögel, B. (2010). Türk mitolojisi, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Kaya, Korhan(1997) “Hint Mitolojisi Sözlüğü” Ankara: İmge Kitabevi.
- Öntürk, T. (2015). Bâkî Divanı'nda efsanevi ve mitolojik kahramanlar, *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, C.4, S. 8, ss. 84-100.
- Özdil, H-Ekinci, S. (2023). Şâhî Divanı'nda efsenevî, mitolojik şahıslar ve hayvanlar, *Edebî Eleştiri Dergisi*, C. 7, S. 1, ss. 130-142.
- Özkaya, B. (2022). Bursalı Rahmi Divanı'nda mitolojik unsurlar, 4. Uluslararası Türkoloji Araştırmaları Sempozyumu / 4nd International Symposium of Turcology Studies, ss. 99-114.

- Öztoprak, N. “Refî’-i Âmidî”, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü: www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com [Erişim tarihi: 24.09.2023].
- Pala, İ. (2011). Ansiklopedik divan şiiri sözlüğü, İstanbul: Kapı Yayınları.
- Şentürk, A. A. (2017). Osmanlı şiiri kılavuzu, C.2., İstanbul: OSEDAM.
- Şentürk, A. A. (2019). Osmanlı şiiri kılavuzu, C.3., İstanbul: DBY OSEDAM.
- Türk Dil Kurumu (2006). Güncel Türkçe Sözlük, Ankara: TDK Yayınları.
- Tılfarlıoğlu, M (2023). Refî’-i Âmidî Divanı”, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Tökel, D. A. (2000). Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar Şahıslar Mitolojisi, Ankara: Akçağ Yayınları.

ÇATALCALI ALİ EFENDİ FETVALARINA GÖRE 17. YY'DA OSMANLI- TOPLUM HİYERARŞİSİNDE KUL-KÖLE VE CARIYE KAVRAMLARI

MERVE BAYBARA
İZÜ YÜKSEK LİSANS ÖĞRENCİSİ
OKUL NUMARASI: 52312003

ÖZET

Çatalcalı Ali Efendi, II. Süleyman, IV.Mehmed ve II. Ahmed zamanlarında kadılık ve şeyhülislamlık olmak üzere meşihâtın farklı kadrolarında vazifesini yürütmüş bir fıkıh alimidir. Çatalcalı Ali Efendi'nin şer'i yetkileri 1632'de başlayıp 1692'de vefatına kadar sayısız vakalara şahid oluşuyla tamamlanmıştır. Çatalcalı'yı yukarıda zikredilen üç Sultan döneminde hem ulemânın hem de avâmın başvurduğu bir şahsiyet olarak görmek mümkündür. Çatalcalı'nın Fetâvâ-yı Âli kitabında vazifelerinin nüfûziyetine ve muteberliğine dair izler görünmektedir. Bu çalışmanın amacı saray için yetiştirilen köle/cariyelerin haricinde avam arasında bu kavramların yansımalarının nasıl olduğunu, bu kavramların toplum içerisinde nasıl yer edindiğini, hiyerarşide nizâmın nasıl sağlandığını ve kanunların bu konuda şer'i sınırlarının ne olduklarını fetvalar üzerinden ortaya çıkarmaktır. Bu maksatla Fetâvâ-yı Âli Efendi' deki fetvalardan faydalanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Çatalcalı Ali Efendi, Köle, Cariye.

THE CONCEPTS OF SERVANT-SLAVE AND CONCUBINE IN THE HIERARCHY OF CENTURY OTTOMAN SOCIETY IN THE FATWAS OF ÇATALCALI ALI EFENDI

ABSTRACT

Çatalcalı Ali Efendi, II. Suleiman, Mehmed IV and II. He is a fiqh scholar who served in different cadres of the hermitage, including being a judge and a sheikh-al-Islam, during the times of Ahmed. Çatalcalı Ali Efendi's religious authority was completed by witnessing numerous cases, starting in 1632 and until his death in 1692. It is possible to see Çatalcalı as a figure that was consulted by both the ulema and the common people during the period of the three Sultans mentioned above. In Çatalcalı's book *Fetâvâ-yı Âli*, there are traces of the influence and validity of their duties. The aim of this study is to see how these concepts were reflected among the common people, apart from the slaves/concubines raised for the palace, how these concepts gained a place in the society, how order was maintained in the hierarchy, and the laws on this subject. It is to reveal what the Sharia limits are through fatwas. For this purpose, the fatwas in *Fetâvâ-yı Âli* Efendi will be used.

Key words: Ottoman Empire, Çatalcalı Ali Efendi, Slave, Concubine.

DIŐIŐLERİ BAKANLIĞINDA 1934 YILINA AİT İTALYA'NIN GENEL DURUMLARINI DEĞERLENDİREN BAZI RAPOR ÖRNEKLERİ

Mustafa ALTAY

KKÜ Tarih Yüksek Lisans Öğrencisi

ORCID ID: 0000-0003-1639-4051

ÖZET

Döneminin istihbarat işlevlerini yerine getirmekte olan elçilikler ve memurlarının önemiyetini gösteren işbu raporlarda, dönemin Avrupa'daki ilk huzursuzluklarını başlatan İtalyanlara dair önemli bir haber alma ve raporlama işlemleri gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde The Statesman Year-Book 1932 adlı çalışmanında İtalya kısmı çevrilerek raporlanmıştır. İtalya Kralı ve ailesine dair önemli bilgiler (evlilik, doğum, çocuk ve aldıkları tahsisat vb.), yönetim sistemi, şehir-şehir nüfus bilgileri, eğitim sistemleri ve bulunan okullar hakkında bilgiler raporlanmıştır. Askeri unsur tipleri ve sayıları, Donanma gemi tipleri ve sayıları, hava kuvvetlerine dair bilgiler yer almıştır. Donanma sınırları ve inşa halinde olan gemiler ve ne zaman tamamlanacakları ile birlikte, hava kuvvetlerinde bulunan uçakların üç kısma ayrıldığı gibi önemli askeri bilgilerde bu belgede yer almaktadır.

Dönemin bir diğer unsuru olarak karşımıza Habeşistan ihtilafı gelmektedir, birçok büyükelçilikten bu konu ile ilgili raporlamalar görülmektedir. Bunun yanı sıra Küçük İtilaf nedeniyle, Balkan Antantı olarak geçen Türk-Yunan-Yugoslav ve Romen ittifakı hakkında, İtalya'nın tutumu nedeniyle raporlamalar olmuştur. Kurulmasının ardından Mussolini Küçük İtilaf ile iyi geçinmek zorunda olduklarını ve bu nedenle yönlerini Afrika ve Asya'ya çevirmeleri gerektiğini söylemiştir.

Bu dönemde İtalya'nın ekonomik olarak sıkıntıya girdiği ve bütçesinin 1929'tan beri açık verdiği görülmektedir. 1929 buhranının etkisi totaliter rejimi sayesinde nispeten atlatılabilen İtalya'da sanayi hisseleri devlet tarafından toplanmıştır. Borçları 93 Milyon lired civarındadır, üç grupta toplanmış toplam 22 adet sendika korporatizmine sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Dışişleri Bakanlığı, Elçilik Raporları, İtalya, Türk Diplomatik Arşivi

SOME SAMPLE REPORTS EVALUATING THE GENERAL SITUATION OF ITALY IN 1934 AT THE MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS

ABSTRACT

In these reports demonstrating the importance of embassies and officials fulfilling their intelligence functions of the period, significant news gathering and reporting processes regarding Italians, who initiated the first disturbances in Europe at the time, have been carried out. During this period, the Italy section of The Statesman Year-Book 1932 was translated and reported. Important information about the King and his family (marriages, births, children, and allowances received, etc.), the governance system, city-by-city population information, education systems, and schools found were reported. Military unit types and numbers, Navy ship types and numbers, and information about the air forces were included. Military information such as Navy boundaries and ships under construction and when they will be completed, as well as important military information such as the division of aircraft in the air forces into three parts, are included in this document. Another element of the period is the Abyssinian conflict, which is extensively reported by many embassies. Additionally, due to Italy's stance regarding the Little Entente, which is known as the Balkan Entente due to the Turkish-Greek-Yugoslav and Romanian alliance, there have been reports. Following its establishment, Mussolini stated that they needed to maintain good relations with the Little Entente and therefore should redirect their focus towards Africa and Asia. During this period, it is seen that Italy faced economic difficulties and its budget has been in deficit since 1929. In Italy, which relatively overcame the effects of the 1929 crisis thanks to its totalitarian regime, industrial shares were collected by the state. Its debts are around 93 million lire, and it has a total of 22 syndicate corporatism grouped into three groups.

Keywords: Ministry of Foreign Affairs, Embassy Reports, Italy, Turkish Diplomatic Archives

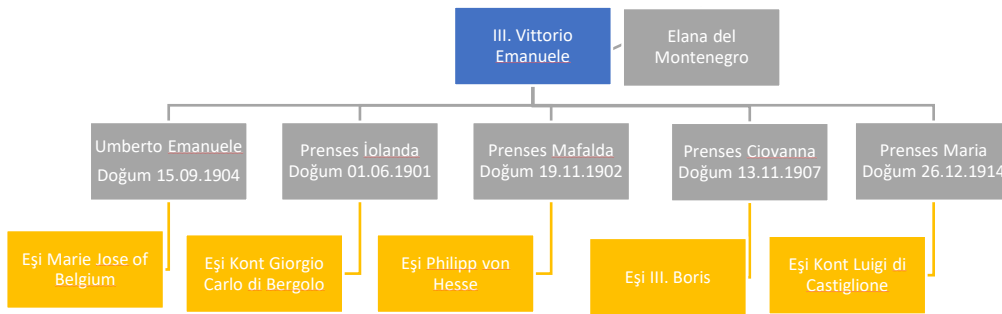
GİRİŞ

1870'lerden itibaren bağımsız siyasi hayatına başlayan İtalya'nın, siyasi birliğini geç tamamlaması nedeniyle Avrupa'nın geri kalanına yetişmek için sömürgeye ihtiyaç duyuyordu. Bu ihtiyacı gidermek için yakınında bulunan Afrika kıtasına yöneldi, İtalyan Somalisini kurduktan sonra Uccielli Ant. ile Habeşistan'a müdahale etmeye kalkıştı. Adowa

Muharebesinden yenik ayrılan İtalya bir sonraki fırsatını Boxer Ayaklanması ile Çin’de bulmuştu. Ardından donanması güçsüz halde bulunan Osmanlı İmparatorluğunun Trablusgarp vilayetini işgal etmişti. I. Dünya Savaşı’na giden süreçte Almanya ve Avusturya-Macaristan paktında yer almasına rağmen savaşa bu pakt içerisinde katılmamıştı. İtilaf devletleri tarafında savaşa katılması karşılığında, Sevr’de İtalya’ya verilecek olan bölgenin (İzmir ve Ege Bölgesi) Yunanistan’a bırakılması ve İngiltere’nin Yunanistan’a desteği sonucunda İtalya Anadolu’dan çekilmişti. Buna rağmen yenilen ve dağılan Avusturya-Macaristan İmparatorluğundan Triyeste ve civarını da almıştı. Bu çekilme sonucunda halktaki rahatsızlıkların bir devrime neden olmadan atlatılabilmesi için Kral III. Vittorio Emanuele, 31 Ekim 1922 tarihinde Mussolini’yi başbakan olarak atadı ve bu dönemden itibaren Faşist İtalya olarak ön plana çıktı. 1929 ekonomik buhranına ithalat-ihracat dengesi pozitif yönde büyük açıklar oluşturmakta iken, buhran sonrasında bu açığın negatif yöne dönmesi söz konusudur. Üretim ve hizmet sektörleri bu nedenle belirli korporatizmler tarafından denetlenerek yapılmaya başlanmış, ithalat ve ihracat dengesi bulunmaya çalışılmıştı. Bu dönemde sömürge ile genişleme ihtiyaçları dahada belirginleşmiş ve bu nedenle 1929 ile 1934 yıllarının dış politikası II. Dünya Savaşı’nın hedeflerini de göstermekte idi.

Hanedan

Tablo. 1

Mevcut imparator III. Vittorio Emanuele, I. Umberto ile Kraliçe Margherita’nın 11 kasım 1869 doğumlu tek oğludur. 29 temmuz 1900’da babasının vefatı üzerine tahta çıkmıştır. Karadağ kralı nikola’nın kızı 8 ocak 1896’da evlenmişlerdir. Çocukları;

Prenses İolanda: 1 Haziran 1901'de doğmuş, 9 Nisan 1923'de Kont Calvi di Bergolo ile evlenmiş iki kızı ve bir oğlu vardı.

Prenses Mafalda: 19 Kasım 1902'de doğmuş, Philippe von Hesse ile evlenmiş iki oğlu vardır.

Prens Umberto Nicola Tomasso Giovanni Maria: 15 Eylül 1904 doğumlu veliaht prensdir. Piyemonte prensi olup Maria Jose ile evlidir.

Prenses Ciovanna: 13 Kasım 1907'de doğmuş, 1930'da Bulgar kralı III. Boris ile evlenmiştir.

Prenses Maria: 26 Aralık 1914'de doğmuştur, Eşi Palermo Kontu Luigi di Castiglione'dir.

Genel İdare

Statuto Fondamentale del Regno adlı anayasa teşkilince yönetim kral ile parlamentoya aittir. Senato (Yüksek Meclis) ve mebuslar meclisi olmak üzere iki adet meclis bulunmaktadır. Faşizm inkilabından sonra rejimin faaliyetlerini nizam altına almak için Faşizm Büyük Meclisi (Gran Consiglio del Fascismo) kurulmuştur.

Mahalli İdare

Devlet, 92 vilayete bunlarda 7.310 Nahiyeye bölünmüştür. Vilayetler bir rektörlük ve reisi tarafından yönetilir. İkinci reis ve rektörlerin yanı sıra yönetimde söz sahibi olarak her vilayetin bir meclisi (Guinta Provinciale Amministrativa) bulunmaktadır. Nahiyeler, hayrat işleri ve adli işlere bakan bir nezaret (Opere Pie) bulunmaktadır. Vilayetlerde kooperatifler ile ilgilenen ve gelişmesi için çabalan vilayet meclisi (Consiglio provinciale dell'Economia corporativa) bulunmaktadır. Vilayetlerde hükümet tarafından atanan komiserler bulunmakta iken her nahiyenin başında ise Podestà (en büyük memur) vardır. Yirmi bin kişiden fazla nüfusu olan nahiyelerde 20 ile 40 kişiden oluşan, bölgedeki sendikaların önerip İçişleri Nezaretinin kabul ettiği Consulta adında bir mecliste vardır. Bu meclis müşavirlik görevi görerek vergi ve bütçe konusunda dinlenir.

NÜFUS

Yıl	Nüfus	Senelik artış % ile
1816	18,383,000	-
1872 (Nüfus Sayımı)	26,801,154	0,720
1882 (Nüfus Sayımı)	28,459,628	0,619
1901 (10 şubat, Nüfus Sayımı)	32,475,253	0,738
1911 (10 haziran, Nüfus Sayımı)	34,671,377	0,658
1921 (1 Aralık, Nüfus Sayımı)	38,769,798	0,675
1926	40,064,000	0,741
1927	40,411,000	0,935
1928	40,783,000	0,855
1929	41,169,000	0,965
1930	41,509,000	0,940
1931	41,220,000	-0,695

Tablo. 2

21 nisan 1931'e göre eyaletlerin alanı ve nüfusları

Eyalet	Mil ² cinsinden alan	Nufus (1931)	1931 yılı için mil ² başına düşen nüfus
Piedmont	11,331	3,495,427	308,4
Liguria	2,097	1,435,038	684,3
Lombary	9,190	5,539,928	602,8
Veneto	9,818	4,121,739	419,8
Venezia Tridentina	5,371	659,495	122,8
Venezia Giulia e Zara	3,355	978,095	291,5
Emilia	8,537	3,214,940	376,5

Tuscany	8,890	2,888,740	324,9
Marches	3,072	1,217,066	328,7
Umbria	3,377	693,902	205,4
Latium	6,631	2,385,203	359,7
Abruzzi e Molise	5,951	1,497,048	251,5
Campania	5,276	3,493,379	662,1
Apulia	7,376	2,480,966	336,3
Baselicata	3,855	504,397	130,8
Calabria	5,819	1,670,539	287,1
Sicily	9,935	3,972,379	399,8
Sardinia	9,299	972,153	104,5
Yekûn	119,710	41,220,434	344,3

Tablo. 3

1931 yılına göre nahiyelerin adedi ve nüfusları

NÜFUS	ADET	ADETLERİN TOPLAM NÜFUSU
100'e kadar	2	171
100 ile 1,000 arası	838	578,956
1,001 ile 5,000 arası	4,615	11,806,299
5,001 ile 10,000 arası	1,177	7,946,952
10,001 ile 25,000 arası	507	7,357,171
25,001 ile 50,000 arası	105	3,554,178
50,001 ile 100,000 arası	44	2,811,347
100,000'den fazla	22	7,165,360
Toplam	7,310	41,220,434

Tablo. 4

YIL	EVLENMELER	YAŞANAN DOĞUMLAR		TOPLAM	ÖLÜMLER	DOĞUM VE ÖLÜME GÖREARTIŞ
		MEŞRU	GAYRI-MEŞRU			
1927	302,564	1,037,878	55,894	1,093,772	639,843	453,929
1928	285,248	1,018,072	54,244	1,072,316	645,654	426,662
1929	287,800	983,363	54,337	1,037,700	667,223	370,477
1930	301,480	1,039,713	53,737	1,093,450	573,863	519,587
1931	271,045	-	-	1,018,174	601,685	416,489

Tablo.5**Eğitim**

- Eğitim devlet ve özel olarak ikiye ayrılmış, çok katmanlı yapıya sahiptir.
- İlköğretim statüsündeki mekteplerin 3 katmanı vardır; 1. Belediyelerin temin ettiği Anamektepleri (3 Yıl), 2. Aşağı Mektepler (3 Yıl), 3. Yüksek derece (3 Yıl).
- Orta Mektepler ise Tamamlayıcı Mektepler (Scuole Complementari) ve İdadi (Ginnasio) olmak üzere 2 dereceye ayrılmıştır. Teknik Enstitüler vardır ve bunlarda öğretmen olacaklar için hazırlık dersleri vardır.
- Devlet ve Özel olmak üzere, Üniversite ve Enstitüler bulunmaktadır.
- Spor ise ülke geneline yayılması için olimpiik bir komite, halk sporları, kız ve erkek ayrı olmak üzere çocuk spor kurumları ile sağlanmaktadır.

İlk Mektepler	Adet	Muallimler	Çocuklar	
Çocuklara Mahsus Melceler (asili)	9,546	20,815	749,876	
Milli İlk Mektepler	90,633	94,148	4,153,784	
Hususi İlk Mektepler	1,145	6,390	160,494	

Orta Mektepler	Adet	Muallimler		Çocuklar		Öğrenci Yekûn
Hükümet Mektepleri		Erkek	Kadın	Erkek	Kız	
Lise-İdadiler	189	2437	554	49,491	13,572	63,063
Liseler	17	-	-	-	-	-
İdadiler	136	483	185	9,197	3,183	12,380
Bilgiler için Liseler	55	313	63	5,441	661	6102
Teknik Müesseseleri	115	1627	538	31,940	5,786	37,726
İhsarî Sanayi Mektepleri	419	65	80	40,101	19,580	59,681
Muallimler Müesseseleri	92	425	610	5,192	19,180	24,372
Hususi Mektepler						
Lise-İdadiler	42	282	44	5,230	296	5,526
İdadiler	114	156	94	7,583	885	8,468
Bilgiler için Liseler	10	15	7	191	22	213
Teknik Müesseseleri	107	157	100	6,660	1,255	7,915
Muallimler Müesseseleri	121	-	-	922	6,797	7,719
Tamamlayıcı Mektepler	60	-	-	1,087	1,790	2877
Diğer Müesseseler	249	-	-	15,546	5,325	20871

Tablo. 6

Adalet ve Yargı

- Başkent Roma’da bir adet Temyiz Mahkemesi bulunmakta, farklı bölgelerde 6 müstakil şube ile toplamda 18 İstinaf mahkemesi dairesine sahiptir. Bu dairelerde 126 mahkeme alt dairesi, her alt dairede 10 hakimlik (Pretura) olmak üzere toplamda 992 yetkili vardır.
- Bunun haricinde 85 olağan ve 34 olağandışı Cinayet Mahkemesi bulunmaktadır.

- Medeni işlerde ve az önemli olaylarda yetkiye sahip barıştırmacılar (Conciliatori) vardır.

Yıl	Yekûn	Pretor (Yargıç) önünde	İlk derece mahkemeler önünde	Cinayet Mahkemeleri Önünde
1925	718.308	619.802	91.038	7.468
1926	843.860	744.475	92.948	6.437
1927	908.505	806.775	95.950	5.780
1928	871.939	777.182	89.383	5.375
1929	816.470	724.755	86.993	4.722

Tablo. 7

- 31 Aralık 1930'da 55.529 erkek, 3.827 kadın mahkum vardı. Bu sayının 25.539 erkek, 1.834 kadını cinayet suçu işlemiştir.
- Bu dönemde 8 merkez, 171 bölge ve 66 cinaî müessese ile birlikte 2 çocuk ıslahhanesi ve kadınlara özel 3 cinaî hapisane vardır.

Maliye

30 Haziran'da Biten Yıl	Gelir (Milyon Liret)	Gider (Milyon Liret)
1927-28	44.593	24.593
1928-29	21.033	29.649
1929-30	21.008	20.858
1930-31	21.093	21.088
1931-32	19.888	20.464
1932-33 (Tahmini)	18.847	20.241

Tablo. 8

Tablo'da gördüğümüz üzere 1929 Ekonomik Buhranı ülkenin gelirlerine büyük bir darbe vururken, devam eden yıllarda gelir kaynakları azalmaya başlamış, gider kaynakları kısılmaya çalışılsa da gelir kaynağı kadar düşürülemediği. Bu nedenle paranın değer kazanmasından ziyade ekonominin daralması söz konusudur.

Gelir Kaynakları	100 Liret	Gider Kolları	100 Liret
Mirî Emlâk	113.387	Maliye	9.662.545
Demiryol, Telgraf, Telefon vd. devlet monopolları	860.746	Adliye	499.581
Doğrudan doğruya olan resimler	4.383.806	Hariciye	191.495
Maliye nezaretinden idare edilen servet tebeddülleri resimleri	8.925.780	Müstemlekeler	443.806
Tüketim üzerine bilâvasıta resimler	4.831.728	Milli Eğitim	1.489.998
Devlet monopolları	3.144.000	Dahiliye	788.770
Piyango hasılatı	530.000	Nafia	936.825
Diğer ufak resmî daireler varidatı	142.626	Ulaşım	650.104
Tediyat ve masraflara iştirak	857.788	Harbiye	2.989.515
Muhtelif Varidat	441.670	Bahriye	1.573.628
Ara Toplam	18.731.521	Tayyarecilik	752.890
Sermaye Hareketi	1.156.916	Ziraat ve Ormanlar	478.398
Genel Toplam	19.888.437	Korporasyonlar	570.146
		Olağandışı Masraflar Toplamı	167.955
		Genel Toplam	20.464.197

Tablo. 9

Bu gelir ve giderlerin tablolarının normal hareketinin yanısıra ekonomik buhran sonrasında sömürgeleştirdiği bölgeler bile ekonomik olarak yük olmuştur. Ordusu ve donanması döneminin sayılı donanmalarından olması nedeniyle onların giderleride fazladır. Ülkede işsizlikte yüksektir. Bu işsizlere belirli görevler ve işler verilerek çalıştırılmışlardır.

Borçlar	30 Haziran 1931 tarihli (Milyon Liret)	30 Haziran 1931 tarihli (Milyon Liret)
Konsolide borçlar	71.368	71.784
Amorti edilebilen borçlar	14.581	14.133
Dalgalı Borçlar	5.339	5.989
Yekûn	91.288	91.906

Tablo. 10

Malî Hazine	100 liret Hesabı ile
Emlâk, gayrimenkul, menkul, ikrazlar ve muhtelif hisseler	10.378.387
Sanayi Emlâki	18.473.042
Ordu ile Bahriye’de kullanılan malzeme	27.152.349
İlim ve San’at malzemesi	17.011.614
Devletin hizmetinde kullanılan emlâk	3.075.959
Toplam	90.155.534

Tablo. 11

İtalya’nın 1929 yılında GSMH 131,4 Milyon Dolar’dır. 12 Şubat 1932 tarihli Milliyet Gazetesine göre bir Türk Lirası 0,47 Dolar’a, 9,15 Liret’e tekabül etmektedir. Gerekli işlemlerin sonucunda İtalya’nın GSMH’si 2.558.106.382 Liret olarak karşımıza çıkmaktadır.

İki tabloyu incelediğimizde devletin resmi varlığının on katı civarında borcu vardır. Verilerde bir yanlışlık olmaması durumunda devletin iflas etmesi olasıydı. Fakat devletin ekonomisinin daraldığı aşıkardır.

Tarım Ürünleri

	1000 Hesabı ile mahsulat		
Ürün	1929	1930	1931
Buğday	70.795	57.376	67.478

Arpa	2.605	2.431	2.899
Yulaf	7.005	5.348	6.047
Çavdar	1.755	1.555	1.574
Mısır	25.305	29.978	18.833
Pirinç	6.747	6.501	6.313
Fasulye	4.793	3.295	4.235
Patates	20.077	19.452	15.030
Şeker Pancarı	29.242	30.030	33.706
Şarap	63.469 (Metrik Kental)	57.592 (Metrik Kental)	55.780 (Metrik Kental)
Zeytinyağı	17.207 (Metrik Kental)	7.639 (Metrik Kental)	13.491(Metrik Kental)

Tablo. 12

Hayvancılık

1930 yılında İtalya’da bulunan hayvan sayıları şöyledir; 967.406 At, 851.554 Eşek, 450.001 Katır, 15.773 Manda, 6.892.732 İnek, 3.157.434 Domuz, 9.896.038 Koyun, 1.791.701 Keçi’dir.

Madenler

- 718.000 Ton Üretim yapan 16 Demir Madeni
- 22.000 Ton Üretim yapan 12 Manganez Madeni
- 18.000 Ton Üretim yapan 2 Bakır Madeni
- 251.000 Ton Üretim yapan 82 Çinko ve Kurşun Madeni
- 4.000 Ton Üretim yapan 10 Altın Madeni
- 2.000 Ton Üretim yapan 4 adet Antimuan Madeni
- 9.000 Ton Üretim yapan 9 Civa Madeni
- 717.000 Ton Üretim yapan 23 Demir ve Bakır Piritleri Madeni
- 819.000 Ton Üretim yapan 50 Isıtma Ürünü Madenleri

- 2.234.000 Ton Üretim yapan 191 Kükürtlü maddeler Madeni
- 224.000 Ton Üretim yapan 19 Asfaltlı ve bitümlü maddeler madeni
- 5.000 Ton Üretim Yapan 7 Asid Borik Madeni

Madenlerin Değerleri

Madenler ve Madeni Maddeler	1000 Liret olarak değeri	Çalışan Kişi Sayısı
Demir	42.164	1.696
Manganez	3.777	346
Bakır	1.054	97
Çinko	74.871	10.149
Kurşun		
Altın	665	151
Antimuan	913	175
Civa	86.909	2.291
Demir ve Bakır piritleri	69.976	4.187
Isıtma Ürünü	48.517	4.951
Kükürtlü Maddeler	129.357	11.919
Asfaltlı ve Bitümlü Maddeler	14.690	1.702
Asid Borik	9.411	447
Toplam	588.748	46.261

Tablo.13

Sanayi Üretimi

- 1927 tarihli kayıtlara İtalya'da 732.109 Sanayi müessese bulunmakta, 1.009.883'ü kadın olmak üzere 4.005.812 kişi bu alanda çalışmaktadır.
- 1 ila 10 kişinin çalıştığı 692.313, 11 ila 100 kişinin çalıştığı 34.951, 101 ila 500 kişinin çalıştığı 4.150, 500'den fazla çalışanın olduğu 695 müessese bulunmaktadır.

- 10.406 fabrika ve 642.654 işçinin çalıştığı en önemli sanayi, Pamuk Sanayisidir. Bu sektörde çalışan 5.300.000 tezgah vardır. En büyük üretim bölgesi Lombardia, Piyemonte ve Venezia'dır.
- İpek üretimi ise 1925'de 4.366 ton, 1926'da 5.010 ton, 1928'de 5.568 ton, 1929'da 5.521, 1930'da ise 5.289 tondur.
- Şeker sanayisi önemli bir yer edinmekle birlikte 1904 ile 1930 arasında üretimini neredeyse 5.5 kat arttırmıştır.
- 1925 yılında peynir üretiminde 250.000 ton civarında tahmin edilmektedir.

Ticaret

İtalya'nın ithalat-ihracat açığı fazla olmasına karşın zaman içerisinde eksiltile de gelir sağlanamamıştır. Bu dönemde İtalya tarım ve hayvancılık, madeni ürünlerde ihracatı fazla olmakla birlikte bu ürünleri ithal ettiğini de belirtmekte fayda vardır.

Seneler	İthalat (milyon lired)	İhracat (milyon lired)
1927	20.375	15.634
1928	21.920	14.559
1929	21.303	14.888
1930	17.325	12.115
1931	11.624	10.040

Tablo. 14

Ulaşım

Demiryolları

İtalya'da ilk kez 1839'da Napoli-Potici hattı ile başlamıştır. Demiryolu hattı 1930 yılında 22.151 kilometre iken bunların 16.850 kilometresi devlete aittir. Geliri 4.583.095.000 Liret iken, gideri 4.326.566.000 Liret olarak gösterilmiştir.

Havayolları

İtalya'nın ordu ve seyahat olarak havacılığa erken dönemlerden itibaren önem verdiği bilinen bir gerçektir. 1928 ile 1930 yılları arasında, hava hattı uzunluğunu 6.285 kilometre arttırarak

14.899 kilometreye, uçulan mesafeyi 2.447.103 kilometre arttırarak 4.438.912 kilometreye, yolcu sayısını 22.732 arttırarak 38.361'e, taşınan mektup ve gazetelerin kilosu 434.632 arttırılarak 516.434 kiloya çıkartılmıştır. Bagaj kilosu 1929 yılı için 322.110, Emtea ise 137.610 olarak verilmiştir.

Posta ve Telgraf

30 Haziran 1930 tarihinde ülke içinde 10.861 postahane vardı. 1929-1930 tarihleri arasında 2.020.987.000 posta gönderilmiştir.

30 Haziran 1930 tarihinde telgraf hatları 65.160 kilometrelik bir uzunluğa sahip iken telgraf tellerinin uzunluğu ise 524.797 kilometredir. Ülke genelinde 10.377 telgrafhane vardır bunların 8.419'u devlete, 1.958'i ise demiryolu idarelerine aittir. Yurtiçi 28.738.787, yurtdışı 2.501.822 telgraf gönderilmiştir.

Aynı tarihte telefon servislerine kayıtlı 264.907 abone bulunmaktadır. Yıl içerisinde 22.839.484 görüşme yapılmıştır.

1929-1930 yılları arasında radyotelgraf (telsiz telgraf) servisi 17 sahil istasyonu vasıtası ile 809.534 kelime iletmiştir. Mahallî kara istasyonları ise toplam 16.908.597 kelime iletmiş, bunlarda toplam 971.575 telgrafi oluşturmuştur.

Sonuç

İş bu rapor ile ülke hanedanı ile başlamış, nüfus, eğitim, ekonomi, ordu ve sömürge unsurlarını yeteri kadar detaylıca anlatmıştır. Raporun incelenmesi sonucunda ülkenin 1929'a kadar en azından toparlayıp ilerleme I. Dünya Savaşında alamadığı eksikliklerini giderebilecek büyük bir ülke olma potansiyeli bulunsa bile 1929 Ekonomik Buhranı bu duruma engel olmuştur.

İlk 3 yıl içerisinde ekonomileri %10-15 civarında daralmış, işsizlik sorunu nedeniyle askeri gönüllülük ve sosyal gönüllülük sistemleri kurulmuş angarya işlerde çalıştıkları da bilinmektedir. İtalya döneminin tarım ve hayvancılık ürünleri olarak gelişmiş bir ülkesidir fakat elinde tutması gereken donanma, hava ve kara kuvvetleri ayrıca sömürgeleri 1929 buhranı sonrasında omuzlarına bir yük bindirmiştir. Buhran sonrasında paraların ve monopollerin değer kaybetmesi bir çok ülkede ağır atlatılırken, faşist devletler nispeten daha kolay atlatmışlardır.

KAYNAKÇA

T.C. Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi (TDA), 44238 - 210184 - 1

T.C. Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi (TDA), 44144 - 209527 – 25

Milliyet, "Borsa Fıatları" (12.02.1932), 3.

KELKİTLİ, F. A. (2017). "İki Savaş Arası Dönemde İtalya'ya Karşı Balkanlarda Bir Dengeleme Politikası Denemesi: Balkan Antantı", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 72(2), 423-443.
https://doi.org/10.1501/SBFder_0000002452

İKİ SAVAŞ ARASI DÖNEMDE 1936 TARİHLİ BERLİN TÜRK-ALMAN TİCARET ODASI RAPORU DEĞERLENDİRİLMESİ

Dilan ARAS

MAÜ Tarih Yüksek Lisans Öğrencisi

ORCID ID: 0000-0002-5430-6297

ÖZET

Türkiye dış ticareti geliştirmek amacıyla Almanya'nın ürün alımı yaptığı diğer ülkeleri kıyaslayarak hangi atılımların yapılması gerektiğini, Almanya'nın ticarete neden Türkiye'yi seçtiği gibi unsurları barındırmakta olan 7 İkinci teşrin (Kasım) 1936 tarihli rapora göre; Dönemin alman dış ilişkilerini ve Türkiye'nin ihracatta %51, ithalatta %45,1 gibi yüksek paya sahip Almanya'nın hangi ürünlere gereksinim duyduğu verilmiştir. 1935 yılının ilk 9 ayında Almanya'nın Türkiye'ye ithalatı %28 oranında artış göstermektedir. Almanya'nın Türkiye'ye ihracatı ise %9 oranında artmıştır.

1936 yılının ilk 9 ayında yapılan Türk-Alman ticaretinin detayları ve haftalık olarak genel değerlendirmelerinin yapılmasını içermektedir. Tüm bu değerlendirmeler ürün- ürün ihracat oranı, değeri ve miktarı olarak verilmektedir. Tüm bu ürünlerin 1934, 1935, 1936 yılları baz alınarak ithalat ve ihracat oranları mark üzerinden değerlendirilerek aktarılmaktadır.

Bahis yılın cumhuriyetimizin on üçüncü yıldönümü olması sebebiyle Almanya Devlet başkanı Adolf HİTLER'in Türkiye Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal ATATÜRK'e göndermiş olduğu tebrik telgrafı ve bu telgrafına Mustafa Kemal'in Teşekkür cevabını da içermektedir. Bu telgraflara karşın Berlin Alman Ticaret Odası fahri başkanı Hamdi ARPAG ile Büyük Millet Meclisi Başkanı Abdülhalik RENDA, Başbakan General İsmet İNÖNÜ, Dış İşleri Bakanı Dr. Rüştü ARAS ve İktisat Bakanı Celal BAYAR arasında geçen telgraflara yer verilmektedir. Bunun yanı sıra Cumhuriyetimizin on üçüncü yıl dönümü kutlamaları için Berlin'deki durumların ve Berlin ortamının detayları bildirilmektedir. Buna karşın Türkiye'de yapılan eğlencelerde raporda yer aldığını görmekteyiz. Bu dostane ilişkilerin ticari bağlamda bir ilişkiye dönme durumu iki devlet içinde olumlu görülmekte ve bu kutlamalar arasında ticari görüşmelerinde yer aldığı bilinmektedir. Bu yeni görüşmeler akabinde Türkiye'den ihraç edilen Çeşitli yaş ve kuru meyveler, zahireler, ham madenler, bilhassa krom, pamuk, fındık, yumurta, her çeşit küspe, domates salçası ve bazı Türk ürünlerinin istendiği görülmektedir. Türk-Alman ticaretinin hangi ürünler üzerinden gerçekleştiğini aktarmakta ve Almanya ihracatının artışı için önemli bilgiler verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Berlin, Türk-Alman Ticaret Odası, Ticaret, İthalat ve İhracat

EVALUATION OF THE 1936 REPORT OF THE BERLIN TURKISH-GERMAN CHAMBER OF COMMERCE DURING THE INTERWAR PERIOD

ABSTRACT

According to a report dated November 7, 1936, aimed at comparing the other countries from which Germany makes purchases in order to enhance Turkey's foreign trade and to identify the initiatives that need to be taken, it is stated that Germany, which has a high share in Turkey's exports with 51% and imports with 45.1%, has specific needs for certain products. During the first nine months of 1935, Germany's imports from Turkey increased by 28%, while its exports to Turkey increased by 9%. The report details the Turkish-German trade during the first nine months of 1936 and provides weekly overall assessments. All evaluations are provided in terms of product-to-product export ratios, values, and quantities. Import and export ratios for all these products are evaluated based on the years 1934, 1935, and 1936, and are presented accordingly. The report also includes a congratulatory telegram sent by German President Adolf Hitler to Turkish President Mustafa Kemal Atatürk on the occasion of the thirteenth anniversary of the Republic, as well as Mustafa Kemal's response of thanks. Additionally, telegrams exchanged between Hamdi Arpag, the honorary president of the Berlin Chamber of Commerce, and various Turkish officials such as the Speaker of the Grand National Assembly Abdülhalik Renda, Prime Minister General İsmet İnönü, Foreign Minister Dr. Rüştü Aras, and Minister of Economy Celal Bayar are included. Furthermore, details about the celebrations for the thirteenth anniversary of the Republic in Berlin and the atmosphere in Berlin are reported. The report also mentions the festivities held in Turkey. It is noted that the transformation of these friendly relations into a commercial relationship is seen as positive for both states, and it is known that commercial discussions took place among these celebrations. Following these new discussions, it is observed that various fresh and dried fruits, cereals, raw materials, especially chrome, cotton, hazelnuts, eggs, all kinds of bran, tomato paste, and some Turkish products were requested for export from Turkey. The report provides information on which products Turkish-German trade is conducted and offers important insights for increasing Germany's exports.

Keywords: Berlin, Turkish-German Chamber of Commerce, Trade, Imports and Exports

GİRİŞ

Birinci Dünya Savaşı Sırasında müttefik ilişki içinde olan Türk ve Alman Devletleri savaşın sonunda almış oldukları darbe neticesinde bazı yükümlülükler altına girmiştir. Bu yükümlülüklerin temeli Mondros ateşkes anlaşması ile başlamıştır. Mondros ateşkes anlaşmasınının 23. Maddesince Türk- Alman ilişkisi gerçekleşmezdi. Müttefikliğin getirmiş olduğu bu sorun iki devletin her türlü ilişkisini kesme eşiğine getirmiştir. Keza 28 Haziran 1919 tarihli Versay Barış Antlaşmasınının maddeleri incelenince görüldüğü üzere bu antlaşma gereğince Türkiye ile ilişkiler engellenmiştir. Bu anlaşmalardan bir diğeri ise Sevr Barış Antlaşmasıdır. Diğer iki antlaşma içeriği ile karşılaştırılınca görülüyor ki Alman ve Türk ilişkisi tehlikeli görülmektedir. Bu sebeple Türkiye ile Almanya arasında yapılmış olan tüm antlaşmalar hükümsüz kılınmıştır. Savaş sonucu temelde sarsılmış iki devlet ve bu devletlerin üzerinde durduğu dostluk köprüsü hasar almıştır.

Türkiye’de belli bir kesim Almanların bizi savaşa çektiği ve savaş sonu vaziyetin sorumlusunun da onlar olduğu görüşü içindedir. Almanya içinde de Türkler ile müttefik olmanın yanlış olduğu ve mevcut durumun sebebinde bu durumun etkisi olduğu dillendirilmektedir. İki devletin içindeki bu çatırdamalar genel çerçeveyi bozmuş görünse de aslında bu pek mümkün değildir. Çünkü; iki devlet savaş müttefikliği süresince saygı ve dostluğa dayalı bir ilişki yürütmüştür. Bu dostluk savaş sonu durumla zaman içinde yine birbirine dönme durumunu beraberinde getirmiştir. Savaş sonunda toparlanma adına yapılan tüm girişimlerin Almanya dışında ülkeler ile yapılması planlanmış olsa da Türkiye diğer ülkelerden beklediği desteği göremedi. Türkiye içindeki durumu toparlamak adına Almanya ile iyi ilişkiler kurma yoluna girdi. Bu durum hem Türkiye içinde hem de İtilaf Devletlerince hoş karşılanmadı. Almanlar ise bunun aksine Türkiye ile ilişkilerinde meşfu ilişkiler kurma yoluna girdi. Bu dönem içinde Almanya’dan Türkiye’ye mühendisler, işçiler, uzmanlar gönderildi. Böylece gelen kişiler Türkiye’nin ekonomisine katkı sağlayacak ve hiçbir hususta iç işlerine ve dış işlerine müdahil olmayacaktı. Yalnızca dostane ilişkiler içinde bir yardımlaşmayı göz önüne seren bu durum iki devletinde ekonomik olarak güçlenmesine ve toparlanmasına yardımcı olacaktır. Bu girişim sonucunda Türkiye ve Almanya arasındaki ilişki kuvvetlenmekle kalmadı dostane bir hale bürünmüştü. 1923 yılında Almanya ile bir dostluk anlaşması imzalanmak istense de belli sebeplerle bu gerçekleşmemiştir. Ancak 3 Mart 1924 tarihinde Ankara’da Türk Alman Dostluk anlaşması imzalanmıştır. 1918 yılından bu yana Türk Alman ilişkilerinde bu

anlaşma bir dönüm noktası olmuştur. Bu dostluk antlaşmasının akabinde 1925'te Almanya ile diplomatik ve ticari antlaşma imzalandı fakat bu antlaşma 6 ayda bir uzatılmak suretiyle imzalanmıştır. Bu durumu değiştirmek amacıyla iki devlet görüşmeler gerçekleştirse de bu durum ancak 1926 yılında çözümlenme yoluna girdi.

1926 yılında Türk Alman Diplomatik ve Ticari antlaşması Ankara'da imzalandı. Bu antlaşma sonrasında Türkiye ve Almanya ticaret ilişkilerinde artış gerçekleşmiştir. Osmanlı devletinin yenileşme girişimleri neticesinde 19. Yy başlarında başlayan batılılaşma süreci beraberinde ticaret anlaşmalarını ve Avrupa devletlerinin Osmanlı Devleti içinde ticaret odaları kurmasını tetiklemiştir. Bu süreçte görülüyor ki Osmanlı devleti bu ilişkileri korumak ticaret ve sanayi politikalarına uyum sağlamak amacıyla önce yerli ticaret odalarının kurulmasını gerçekleştirmiştir. Akabinde de Avrupa devletleri içinde Türk Ticaret odalarının kurulduğu görülmektedir. Bu girişimin amacı ise bu gelişmelerden haberdar olmak, çeşitli bilgi ve verilere ulaşabilmek adına ticaret odaları kurulmuştur. Berlin Türk Alman Ticaret Odası kurulmasına ait net bir tarih bilinmemekle birlikte Almanya Türk Ticaret Mecmuasının incelenmesi sonucunda Almanya Türk Ticaret Odasının ocak-Nisan 1928 yılında kurulduğu anlaşılmaktadır. Mecmuada Almanya'ya yapılan yün, ipek, deri, ithalatını konu edinse de bu konunun altında Almanya devletinin iktisadi durumu, sosyal ve ticaret bağlantılarını, Almanyanın diğer ülkeler ile olan etkileşimini de işlemektedir.

Türk Alman Ticaret Odasına dair bir diğer mecmua ise Mayıs- Haziran 1930 yılında yayınlanmıştır. Bu mecmuada ise Türk Alman ticareti ve bu ticaretin detaylarına yer verilmektedir. İstatistiki bilgilerin yanı sıra genel bir durum değerlendirmesi de mevcuttur. Bu mecmualardaki bilgiler ve bu makalenin konusu olan Türk Alman Ticaretine dair raporlar ışığında 1936 yılı Türk Alman Ticareti değerlendirilmeye çalışılacaktır.

7 Kasım 1936 Berlin Türk Ticaret Odası Raporu Değerlendirmesi

Ekonomi

Türk Alman Ticaret İlişkisi sarsıntılı bir zeminde ilerlemiş olsa da Adolf Hitlerin Almanya Devlet başkanı olduğu tarihten itibaren istikrarlı bir artış ve düzen içine girdiği görülmüştür. Mevcut rapordan da anlaşılacağı gibi Adolf Hitler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün dostane ilişkiler içinde olduğu görülmektedir. Rapor 7 Kasım 1936 tarihli ve bu dönem Türkiye Cumhuriyeti'nin 13. Yıldönümü kutlamalarıyla başlamaktadır. Adolf Hitler ve Mustafa Kemal

Atatürk'ün yanı sıra dönemin önemli Devlet erkanının da tebrik ve teşekkürleri raporumuzda yer almaktadır. Rapor içeriği incelendiği vakit bu tedbirlerin haricinde Türkiye ve Berlin'de önemli kutlamalar yapıldığı görülür. Berlin'de her zaman olduğu gibi bu senede büyük ve coşkulu kutlamaların yapıldığı bu kutlamaların ilkinin Büyük elçilikte Hamdi Arpag ve refikalarına tebrikler ile başlamıştır. Büyük Elçilikte olan kutlamalara Alman Devlet Reisliği müsteşarlarından Lammers ve yaveri bizzat Adolf Hitlerin emri ile gelmiş ve kendisinin Tebriklerini iletmışlerdir. Önemli mevki sahibi kişiler haricinde de Alman kimselerin kutlamalara dahil olduğu bilinmektedir.

Kutlamalar yalnızca Büyük Elçilik içinde kalmamış, aynı günün akşamında görkemli bir balo düzenlenmiştir. Bu baloya devlet erkânı ve diplomat ve yabancı büyük elçiler katılmıştır. Keza Berlin'in önde gelen kimseleri de bu baloda yer almışlardır. Böyle bir gece de etkileşimlerin gerçekleştiği ve bu etkileşimlerin iyi yönde olduğu görülmektedir. Bu görkemli gecenin sonunda herkes keyif ve memnuniyet içinde ayrılmıştır. Balo haricinde 30 Kasım 1936 günü Ticaret odası bünyesinde bir bira gecesi düzenlenmiştir. Bu geceye de yine Büyük Elçi Hamdi Arpag ve Devlet erkânından kimseler katılmış bunun yanı sıra ilim sanat ve ekonomi alanında tanınmış isimler, yer almıştır. Bu gece de Türk- Alman dostluğuna dair sohbetler gerçekleşmiş ve bilhassa gelişen Türk Alman Ticaretine değinerek Türkiye Cumhuriyeti'nin 14. Yılında da bu ticaret ağının artarak devam etmesi temennilerinde bulunulmuştur.

Yapılan Görüşmeler

Bazı memleketler bilhassa İngiltere ve İrlanda ile anlaşmalar yapmakla görevli olan İktisat vekaleti müsteşarı Bay Faik Kurtoğlu Berlin'e yapmış olduğu seyahat neticesinde başta Doktor Schacht'la Türk-Alman ticareti hakkında görüşmeler gerçekleştirmiş ve bazı temaslarda bulunmuştur. Bu görüşmeler Almanya iktisat vekili ve Reichsbank Reisi Dr. Schacht'ın memleketimizi ziyaret etmesi, dost memleket ticareti ve çalışmaları için oldukça önemli gelişmelerdir.

1936 yılının ilk 9 ayında Türk- Alman Ticareti

Alman makamlarından edinilen bilgiler çerçevesinde Türk- Alman Ticareti 1936 yılının ilk 9 ayında büyük bir açılım göstermiştir.

1934-1935-1936 yıllarının istatistiki verileri Mark cinsinden aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

İlk 9 Ay	Almanya'ya Türkiye'den İthalat	Almanya'dan Türkiye'ye İhracat	İthalat ve İhracat Birlikte
1934	30.300.000	39.500.000	70.000.000
1935	57.400.000	51.700.000	109.100.000
1936	73.000.000	57.000.000	130.000.000

Tablo. 1

Yukardaki verilerden anlaşıldığı üzere Almanya'nın Türkiye'den ithalatı 1935 yılının ilk 9 ayında 57,4 milyon marktan 1936 yılının ilk 9 ayında 73 milyon marka yükselmiştir. 15, 6 milyon mark, veyahut %28 oranında artış sergilediği görülmektedir. Almanya'nın Türkiye'ye ihracatı ise 1935 yılının ilk 9 ayında 51,7 milyon marktan 57 milyon marka çıkmış, buna göre 5,3 milyon mark, veyahut %9 oranında artmıştır.

Türkiye ile Almanya arasındaki genel kazanç oranına bakacak olursak; İthalat ile ihracat birlikte 1935 yılının ilk 9 ayında 109,1 milyon marktan 1936 yılının ilk 9 ayında 130 milyon mark olmuştur. Bu veriler ile genel ticaret 1935 yılının ilk 9 ayına oranla 20,9 milyon mark, veyahut %16 oranında artmıştır. 1934 yılının ilk 9 ayında Almanya'nın Türkiye ithalatının 30,5 milyon mark, Türkiye'ye ihracatının ise 39,5 milyon mark olduğu görülür. Türk Alman genel ticaretinin ise 70 milyon mark olduğu görülmektedir. Bu veriler çerçevesinde Türkiye ve Almanya ticaret ilişkisinin iki devlet içinde oldukça verimli olduğu söylenebilir.

Türk Fındığının Almanya'da piyasa ve fiyatları

1936 yılı fındık fiyatlarındaki son zamlardan sonra CIF Hamburg (taşıma ve sigorta bedeli ödenmiş ürün) 83 kuruşa satılan fındık ve iç fındık fiyatlarından herkes oldukça memnundur. Fındık fiyatlarının bu denli zamlanmasının ise belli başlı nedenlere bağlı olduğu düşünülmektedir. Bu nedenlerden ilki;

a: Fındık rekoltesinin geçmiş dönemlere kıyasla az olması.

b: İspanya'nın ihtilali. İspanya'da gerçekleşen ihtilal sonucunda Almanya ve diğer devletler fındık ve iç fındık ithalatını gerçekleştiremediği için yönlerini Türkiye'ye dönmüşlerdir.

c: Tüm ürünlerimizde olduğu gibi fındıkta da belli olan numuneye bir örnek olarak hazırlanılmıştır. Bu durum ülkenin durumunu gözettiği ve menfaatlerine uygun davranışlar

sergilediği göstermektedir. Tüm bu durumlar neticesinde Türkiye Cumhuriyeti pek çok memleket ile antlaşmalar yapmış, ürünlerin hızlı bir şekilde satış ve ihracı için gereken unsurları yerine getirmiştir.

CIF Hamburg fındık fiyatları kasımın ilk haftasında 100 kilo başına 74 lira iken ikinci haftasında 85 liralara görmüştür. Üçüncü haftasında ise tekrardan 75 liralara görmüş olsa da bu düşüş her dönemde olan bir durumdan başka bir şey değildir.

Fiyatların yükselmesinin ardından bazı tüccarlarımızın yapılan anlaşmaya uymayarak iş bağlantısını görmezden gelmeleri Almanların bu ürünleri satın almayacağı hususunu değiştirmemektedir. Netice itibarı ile ortada bir tahakkuk durumu söz konusudur, lakin tüccarların yapmış oldukları bu durum hoş karşılanmamaktadır.

Almanların ellerinde geçen seneden kalma ürün olduğu düşünülmemekle birlikte ne kadar fındık ihtiyaçları olduğu da kestirilememektedir. Şu sıra Noel bayramı nedeni ile piyasa durgunluğu olsa da Noel sonrası da bir hareketlilik olacağı düşünülmektedir.

İspanya bazı memleketlerle fındık ihracı için iletişime geçse de bu durum çok gerçekçi görünmemektedir. Savaş içindeki bir milletin fındık toplayacak durumu olmadığı aşikardır. İspanya henüz bir düzene sahip olamadığı için diğer devletler güvenip ticaret yapmaktan çekineceklerdir.

Almanların zaman zaman İtalyanlardan fındık aldıkları bilirse de bu durum istatistiksel verilerde çok fazla bir miktarı yansıtmadığını görüyoruz. Almanlar fiyat olarak daha uygun olan İtalyan fındığını belli bir oranda almak durumundadır. İtalya ile arasındaki döviz ve kliring anlaşması bu duruma müsaade etmemektedir.

Almanların Ruslardan fındık alma girişimi şu an için bilinmemektedir. Nadiren olan alışverişin ise çok önemli olmadığı görülmektedir.

Almanların 1 yıllık fındık ve iç fındık ihtiyacı asla net olarak bilinmemektedir. Geçmiş senelerin verileri incelendiğinde fındık ithalatının 1933-1934-1935 yılları içinde daimî olarak arttığı görülür.

Almanların fındık ve iç fındık ithalatını daha iyi anlayabilmek adına 3 yıllık ithalatın değer ve miktar verileri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

	1935		1934		1933	
	MİKTAR	DEĞER	MİKTAR	DEĞER	MİKTAR	DEĞER
GENEL	236.127	18.997	206.631	14.654	168.033	12.178
TÜRKİYE	150.789	12.988	95.073	8.078	83.104	6.764
İTALYA	62.828	4.046	82.830	4.375	55.196	3.264
İSPANYA	15.217	1.334	16.601	1.223	11.268	873
RUSYA	6.408	550	9.145	749	14.134	994
TÜRKİYENİN % HİSSESİ	64	68	46	55	50	56

TABLO. 2

Türkiye'nin fındık ve iç fındık fiyat oranı diğer ülkelere kıyasla yüksektir. Lakin satış oranı da diğerlerine göre fazladır. Birim fiyatı yalnızca İspanyanın gerisinde kalmaktadır. Fiyat olarak İspanya'dan düşük olsa da genel itibariyle Ticaret hacmi bu yukardaki devletlerin hepsinden fazladır. Bunun temel sebeplerinden yukarda kısaca bahsetmekle beraber şöyle diyebiliriz; Türkiye fiyat oranı yüksek olsa da Almanya'nın alım sahasının darlığı ve keza ülkelerin mevcut durumu, yapılan antlaşmalar gereği belli sınırlılıklara bağlıydı. Bu durumda Türkiye ile Ticaretin gelişmesini destekler nitelikleri sağlamaktadır.

Almanya'nın 1936 yılının ilk 9 ayı fındık ve iç fındık ithalatı ise; mark değerinde 8.240.000, kilo olarak ise; 8.485.200 1935 yılı ilk 9 ayı genel ithalatı ise; 6.310.000 mark değerinde 8.096.500 kilo olduğuna göre 1936 yılında fındık fiyatı biraz daha artmıştır.

1936 yılının ilk 9 ayında fındık ve iç fındık ithalatı birim fiyatı 0,971 mark değerindedir.

1936 yılı ilk 9 ayında 8.485.200 kilo tutan ithalatın 7.404.500 kilosu yalnızca Türkiye'den yapılmıştır.

1935 yılı ilk 9 ayında 8.098.500 kilo tutan genel ithalatın 4.415.800 kilosu Türkiye'den yapılmıştır. Bu verilerde gösteriyor ki Almanya'nın ithalat oranı arttıkça Türkiye'nin ithalatı da eş değer oranda artmıştır.

Almanya'nın bu denli artan fındık ihtiyacının sebeplerine bakıldığında serbest ticaret yapmış olduğu dönemlerde fındık yerine fındık türevi ürünler aldığı görülmektedir. Lakin yapılan

antlaşmalar bu süreç içinde bu ürünleri almayı zorlaştırmıştır. Bu ürünlere kıyasla alımı daha kolay olduğu için fındık ithalatında bu denli bir artış görülmektedir.

Cihan Buğday Durumu

Merkezi Roma'da bulunan Arsiulusal Tarım Enstitüsü yayınlamış olduğu raporda bu yılki buğday rekoltesi Türkiye, Rusya ve Çin hariç diğer tüm memleketlerde geçen yıllara oranla azalmıştır. Hava koşulları nedeniyle gerçekleşen bu durum neticesinde Türkiye buğday ithalatında gözde devletler arasındadır. Almanya, Hollanda ve diğer ülkeler Türkiye'den buğday ithal etmek istemektedir. Bu durumda Türkiye'deki çiftçileri oldukça memnun edecektir.

Çıkan Ürünlerimizin Almanya'daki Piyasa Değeri

25-31 Birinciteşrin (EKİM) 1936 Haftası Durumu

Genel değerlendirme, Almanya'nın savaş sonrası toparlanmak adına yapmış olduğu girişimlerden biri olan 4 yıllık plan projesinin işlevsel hale getirilmesi amacıyla Adolf Hitler tarafından bizzat görevlendirilen General Hermann Göring 28 Ekim 1936 günü Berlin'de geniş çaplı bir toplantı düzenlemiştir. Bu toplantıda önemli kişiler bulunmuş ve 4 yıllık planın bir an önce işlerlik kazandırılması için birlikte çalışılmaya davet edilmişlerdir. Almanya'nın bu denli mühim olan iktisat projesinin detaylarının takibi yapılıp zaman zaman malumat verileceği de raporun bu bölümünde bildirilmiştir. Bu durum mecmuadaki durumla benzerlikleri ortaya koymaktadır. İthalat ihracatın yanı sıra Almanya'nın genel durumu hakkında da bazı bilgilendirmeler mecmua ve raporlarda yer edinmiştir.

Alman döviz dairesinin 22 Ekim 1936 151/36 numaraları kararnamesi ile Alman para biriminin değer kaybetmesi sebebiyle paranın indirilmesinden önce yapılan satış aynı ücret mukabilinde devam edecektir. Düşen değer üzerinden fiyatlandırma yapmak isteyen memleketlere antlaşmadan dönülemeyeceği belirtilmiştir.

Kuru Üzüm

Kuru üzüm fiyatları 100 kilo da 1 lira fiyat gibi bir artış göstermektedir. Lakin bu fiyat artışı Hamburg piyasasındaki durumu etkilememiştir.

İhracatçılarımız tarafından 100 kilo başına CIF Hamburg istenen fiyatları bir önceki haftanın fiyatları ile kıyaslayarak aşağıdaki tabloda vermiştir.

Fiyat 100 kilo başına Türk lirası CIF Hamburg

1936 İzmir üzümleri	25-31.10.1936	18-24.10.1936
Extrissima Karaburun	18,00	17,50
Kiup Karaburun	19,00	19,00
Auslese Karaburun	20,50	20,00
Nec Plus Ultra Karaburun	24,50	23,50
Exelsior Karaburun	26,50	26,00

Rakip ürün olarak Yunan Kandiya üzüm fiyatları da bir hafta öncesi ile kıyaslanarak aşağıdaki tabloda vermiştir.

Fiyat 100 kilo başına Alman markı loca Hamburg

1936 Kandiya Üzümleri	25-31.10.1936	18-24.10.1936
Auslese Goldtropfen	68,00	67,00
Golden Edelbeere	62,00	58,00
.....	53,00	50,00
Golden Orientperle	52,00	48,00
Kretagold	-,	-,

Alman markı 27.01.1937, s,9 tarihli Tan Gazetesinde alış 2,50 satış 2,8 olarak aktarılmıştır. “EKONOMİ”di

İzmir Üzümlerinin bir hafta önceki fiyatlarını ve karşılaştırması aşağıda verilmiştir.

Fiyat 100 kilo başına Türk lirası CIF Hamburg

1936 İzmir üzümleri	1-7.11.1936	25-31.10.1936
Extrissima Karaburun	18,00	18,00
Kiup Karaburun	19,00	19,00

Auslese Karaburun	20,50	20,00
Nec Plus Ultra Karaburun	24,50	24,50
Exelsior Karaburun	26,50	26,00

Ürün fiyatlarının geçen hafta içindeki fiyat aralığını koruduğu yalnızca auslese karaburun üzümünde 22 liraya kadar fiyat istenme durumunun söz konusu olduğu bilinmektedir.

Rakip üzümlerden Yunan kandiya üzümlerinin bir hafta önceki fiyatları ve karşılaştırması aşağıda verilmiştir.

Fiyat 100 kilo başına Alman markı loca Hamburg

1936 Kandiya Üzümleri	25-31.10.1936	18-24.10.1936
Auslese Goldtropfen	68,00	67,00
Golden Edelbeere	62,00	58,00
.....	53,00	50,00
Golden Orientperle	52,00	48,00
Kretagold	-,-	-,-

Kandiya Üzümlerinin fiyatları da geçen hafta ile aynı devam etmiştir. Bir artış veya azalış görülmemiştir.

İncir

Geçen haftalarda sevkiyatı yapılan bazı incirlerin beklendiği gibi çıkmadığı bildirilmektedir. Fiyatta ise geçen haftaya oranla bir değişiklik olmamıştır. Kilosu 67-80 tanelik olan extrissima genuine inciri için geçen hafta olduğu gibi bu haftada 100 kilo başına CIF Hamburg 12, 50 lira istenmiştir. Tanınmış diğer ürünler için belirlenen fiyat aşağıdaki tabloda verilmiştir.

İncir piyasasından hemen hiç değişiklik olmamakla beraber genel olarak memnuniyet durumu söz konusudur. Geçen haftalara kıyasla incir fiyatlarında düşüşler olmuştur. 100 kilo başına CIF Hamburg geçen hafta 12,50 lira iken bu hafta 12,00 ve 11,50 gibi talepler söz konusu olmaktadır. Kilosu 55-57 tanelik superior imperial İncir türü için 16,50-17,00 lira istenmektedir.

Fiyat 100 kilo başına Türk Lirası Cıf Hamburg

Tür	Kilo	Tane
İmperial	60/63	14,50
Superior İmperial	55/57	15,50
Auslese Superior İmperial	52/55	16,50
Nec Plus Ultra	44/48	17,50
Süzme	40/42	19,00
En iyi Süzme	38/40	21,00

Fındık

Fındık da geçen haftaya oranla hiçbir değişiklik olmamıştır. İhracatçılar iç fındık için 100 kilo başına CIF Hamburg 78 lira istemişlerdir. Bazı evlerin ise 80 liraya kadar ücret belirttikleri bilinmektedir.

Fındık piyasasında bir hafta öncesine kıyasla bazı yükselişler olduğu bildirilmiştir. Fındık piyasasının tekrar gelişimi; Ekim ayının ilk yarısına karşı ikinci yarısındaki gerileme hareketinden sonra fındık fiyatları 2 lira kadar yükselmiştir. İhracatçılar 100 kilo başına CIF Hamburg geçen hafta 78 lira iken bu hafta sonunda 80-81 lira gibi tekliflerde bulunmuşlardır.

Kabuklu Foça fındığı içinde 100 kilo başına CIF Hamburg 32 lira istenmektedir.

Ceviz, Badem ve Kayısı Çekirdeği

Ceviz; Türk cevizine olan talepte artış olmasının nedeni Romanya ve Yugoslavya'dan ürün alınamamasından kaynaklanmaktadır. Öyle ki Türkiye'den 1935 yılı mahsullerine bile talep olduğu bilinmektedir. 1936 mahsulü Karadeniz cevizi fiyatları 100 kilo için 21,50- 22,50 lira bantlarına kadar çıkmıştır. 1935 mahsulü cevizler için ise vergiler hariç ardiyeye teslim loco Hamburg fiyatları 16,50- 17,00 lira bantlarındadır.

Türk cevizi sağlamlığını koruyan yapısı ile memnuniyet sağlamaktadır. Bu durum diğer haftalarda olduğu gibi devam etmiş 100 kilo başına bu haftada 21,50-22,50 lira istenmiştir.

Badem; İtalyan ürünlerinden çuvallarda ambalaj olan tatlı bademler için 100 kiloya loco Hamburg 250 mark, sandık ambalajlı olanlar içinse; 280-320 mark dolaylarında ücretlendirme yapılmıştır. Acı bademler için de 300-320 mark istenmiştir.

Bademde bu haftada bir değişiklik gözlemlenmemiş. Ancak Türkiye'den önemli miktarda teklif alınmadığı bildirilmiştir.

Kayısı Çekirdeği; Türk ihracatçılar kaysı çekirdeği için 50- 52,50 lira istese de kontrol dairesini yalnızca 40 liraya kadar müsaade vermektedir.

KuruKayısı; Çuvallarda ambalajlanmış koyu renkli Türk ürünleri için 100 kilo için loco Hamburg 50 mark takriben 25 lira önerilmiştir. Çuvallarda bulunan İran kaysıları için de 60 mark, 30 lira istenmektedir. Yüksek kalite sandık ambalaj olan İran ürünlerinin fiyatı 260 mark dolaylarında tespit edilmiştir.

Yumurta; Almanya yerli üretim merkezinde mevsimsel sorunlar nedeniyle üretim durma noktasına dek gelmiştir. Bu sorunu soğuk ardiye yumurtalar ve farklı ülkelerden ihraç yoluyla çözmeye çalışmışlardır. Bu durumda görülüyor ki Danimarka, Bulgaristan, Hollanda, İsveç gibi ülkeler yumurtalarını piyasaya sürmüşlerdir. Türkiye Yumurta Dairesinden edinilen bilgiye göre bu haftaki satın alma raporlarında Türkiye'den 20 vagon yaklaşık 160,000 kilo ürün alınmıştır. Bu ürünlerin C sınıfının 1440 tanesine 84-58 mark fiyat verilmiştir. Bu ürünler Alman hududunda Bodenbach teslimi şartı ile alınmıştır. Daha kaliteli Türk Yumurtaları için de 87 mark gibi bir ücret teklif edilmiştir.

Yumurta fiyatları bu hafta sakin vaziyettedir. Mevsim gereği yerli üretimdeki gerileme bu haftada devam etmektedir. Bu arada yumurta dairesinin Türkiye'den satın alma durumu devam etmiştir. Yumurta dairesi verilerine göre son dört hafta içinde 7,000 sandık alınmıştır. Yumurta dairesinin bu satın alma işlemi C sınıfı Türk Yumurtalarının 1440 tanelik tam sandığı için Alman sınırında teslimi aşağıdaki fiyatlarda ödenmiştir.

Tarih	Fiyat
1-5 Ekim	67 Mark
6-14 Ekim	70 Mark
15-22 Ekim	75 Mark

23-26 Ekim	82 Mark
27-31 Ekim	85 Mark
1-3 Kasım	87 Mark
Son günlerde	88 Mark

Zahireler; Hamburg borsasında 30 Ekim 1936 da kaydedilen zahire fiyatlandırması ile 23-16 Ekim 1936 da ki fiyat oranları karşılıklı olarak aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Fiyatlar ton başına Shilling CIF Hamburg olarak belirtilmiştir.

Tür	Kilo	30 Ekim	23 Ekim	16 Ekim
Buğday Rosafe	80	177/0	179/0	183/0
Buğday Barouso	80	175/0	177/0	181/0
Arpa: Plata	64-65	126/0	127/0	131/0
Arpa: Plata	67-68	128/0	129/0	133/0
Çavdar: Plata	72-73	126/0	-,	130/0
Yulaf: Plata	46-47	104/0	106/0	107/0
Yulaf: Plata	51-52	106/0	108/0	109/0

Haftalık olarak verilen veriler incelendiğinde Zaireliklerde genel bir düşüşün olduğu görülmektedir.

50 Kilo başına mark ile 28-29 Ekim günleri Berlin ve München de ki toptan satış meyve fiyatları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

CİNSİ	MENŞEİ	BERLİN		MÜNCHEN	
		28 EKİM	29 EKİM	28 EKİM	29 EKİM
ELMA	YERLİ	17-45	17-45	15-35	15-35
	ROMANYA	22-30	22-30	-	-
	İTALYAN	18-26	18-26	-	-

	BULGAR	24-35	26-35	24-30	24-30
ARMUT	YERLİ	14-35	14-35	10-36	14-36
YAŞ ÜZÜM	İTALYAN	-	-	14-22	16-22
	HOLLANDA	40-45	40-45	-	-
	YUGOSLAV	24-28	24-28	23-25	20-24
	BULGAR	20-30	20-30	24-30	24-32
	YUNAN	-	27-29	28-33	30-35

München Fiyatlarına kıyasla Berlin fiyatları daha yüksektir.

4-5 Kasım günlerinde München ve Berlin’de Bazı taze meyvelerin 50 kilo başına Mark Hesabı ile toptan satış fiyatları aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Cinsi	Menşei	Berlin 4 Kasım	Berlin 5 Kasım	München4 Kasım	München5 Kasım
Elma	Yerli	17-54	17-45	18-38	18-36
	Romanya	-	-	-	-
	İtalyan	18-26	18-26	-	-
	Bulgar	23-35	23-35	20-34	22-30
Armut	Yerli	14-35	9-35	-	-
Taze Üzüm					
	İtalyan	-	-	19-24	18-25
	Hollanda	44-50	48574	-	55-55
	Macar	-	-	16-19	16-19
	Bulgar	18-30	24-32	23-30	-
	Yunan	-	-	30-32	-

Kasım ayı taze meyve verileri de Ekim ayı verilerinde olduğu gibi München’de fiyat oranı Berlin’e kıyasla daha yüksektir. Ekim ve kasım ayları içerisinde çok bir fiyat açığı görülememektedir.

Hamburg borsasında 6 Kasım 1936 günü kaydedilmiş olan zahire fiyatlarına bakıldığında 30-23 Ekim fiyatları ile karşılaştırması aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Fiyatlar ton başına Shilling CIF Hamburg

Tür	Klio	6 Kasım	30 Ekim	23 Ekim
Buğday Rosafe	80	172/0	177/0	179/0
Buğday Barouso	80	170/0	175/0	177/0
Arpa Plata	64-65	122/0	126/0	124/0
Arpa Plata	67-68	124/0	128/0	129/0
Çavdar Plata	72-73	122/0	126/0	-
Yulaf Plata	46-47	102/0	104/0	106/0
Yulaf Plata	51-52	104/0	106/0	108/0

Bu tablodan da anlaşılacağı üzere Ekim ayı verilerine kıyasla kasım ayında zahire fiyatların da küçük bir artış görülmektedir.

Çıkat Ürünlerimizin Almanya Piyasası

1-7 İkinciteşrin (Kasım) 1936 hastası durum bildirimini. Genel Durum

Almanya İktisat vekili Reichsbank Reisi Doktor Schacht'ın Türkiye'yi ziyaret edeceği kesinleşmiştir. Bu seyahat Türkiye ile Almanya arasındaki ticaret ilişkisinin daha da artacağını düşündürmektedir. 4-10 Ekim 1936 haftasına dair 3/359 sayılı raporumuzda bahsi geçen Almanya ve Yugoslavya arasındaki ticaret görüşmeleri henüz dahi devam ettiği yapılan bir antlaşma ile bildirilmiştir. Bu antlaşma ile Almanya'nın Yugoslavya'dan aldığı canlı hayvan alım koşullarını arttırdığı görülür. Şöyle ki; 1936 yılı sonuna dek 40.000 domuz daha ithal edilecektir. Bunun haricinde 1937 yılı domuz ithalatı koşullarında bu antlaşma ile arttırılmış ve 80.000 baş olarak tespit edilmiştir. 1937 yılı içinde bu alışverişin dışında 25.000 baş davarın da ithal edileceği görülmüştür. 1936 yılı sonuna kadarda 125 vagon içyağı ithaline de müsaade edildiği bilinir. Bu veriler 1935 ve 1936 yılı verilerin neredeyse iki katıdır. Bu ithalat Yugoslavya için oldukça önemlidir. Bu ticaret yalnızca ehli (ağıl ahır ve kümes hayvanları)

hayvan ithalatı olarak kalmamış av hayvanlarının da ithalatı yapılacak duruma gelmiştir. Bu ithalatın düzenli ve sağlıklı olabilmesi adına demiryolları tadilatı dahi yapılmıştır.

Almanya'dan memleketimize dair canlı hayvan ithalatı adına bir temas kurmuştur. Almanya Türkiye'den belli şartlar altından canlı hayvan ithalatı yapmak istemektedir. Bu şartların ilki gönderilecek hayvanın sağlıklı ve kuvvetli olmasıdır. Diğer şartları görüşmek istediğimiz vakitte cevap alamadığı da bildirilmiştir. Bu ithalatın memleketimiz için önemi bilinmektedir bu sebeple bu iş ile yakından ilgilenileceği de beyan edilmiştir. Almanya hayvan kontrol merkezi bu dönemde kesilmiş hayvan ithalini istememektedir.

Almanya ile Estonya arasında yapılan bir antlaşma için Berlin'de görüşmeler gerçekleştirildiği bilinmektedir. 12 Ekim de yapılan görüşmelerin amacı ise Almanya- Polonya ticaret ve kliring antlaşmasının 31 Aralık 1936 yılına dek uzatılmasıdır. Yapılan ihracat miktarı Almanya'nın Polonya ya ihracatı oranında olacağı da bildirilmektedir.

Almanyanın kasım ortalarında Danimarka ile bir görüşme sağladığı bildirilmektedir. Bu görüşmenin konusu ise 1937 yılında yapılacak ticaretin bir düzen için olmasını sağlamak amacındadır.

Alman döviz dairesi 5 Kasım 1936 tarihli 164/36 sayılı kanun gereği ile Alman firmalarının değer 50.000 marktan aşağı olan hususi takas muameleleri yapmasını yasak etmiştir. Bu durumda alman ürünlerinin takas yapılarak değerlerinin altında satılması engellenmek istenmiştir.

Alman Hükümeti 500 milyon marklık yeni bir istikraz açmıştır. Bu istikrazın faizi ise %45 tahvili ise %98,75 kursu üzerinden verilecektir. Yalnız bu faizler 1 Aralık 1936 yılından itibaren işlenecektir. İstikrazın ödenmesi ise 1943 yılından itibaren her yıl altıda biri olacak şekilde ödenecektir.

Dokuma Ham Ürünler

Başbakan General İsmet İnönü'nün Türk pamuk üretimini ve kalitesini artırma girişimleri Alman firmalarınca memnuniyetle karşılanmıştır. Bu durum için gelecek yıl yapılması planlanan pamuk seferberliği Türkiye- Almanya ticareti için önemli konu olmaktadır. Almanya her geçen yıl Türkiye'den daha fazla pamuk ihraç etmektedir. Almanya'nın Türk pamuğuna olan bu ilgisinin iki sebebi vardır ilki kendi ihtiyaç duyduğu pamuğun büyük bir bölümünü

Türk Pamuğu ile tamamlaması. Diğer bir sebep ise Türk Pamuk Sanayisi için Türkiye'ye gerekli makine teminini sağlamak istemesinden kaynakladığı düşünülmektedir.

Genel pamuk piyasasına bakıldığında; Bremen pamuk borsası 26- 31 Ekim de oldukça dalgalı bir vaziyettedir. Bu dalgalanmaya Amerika'nın pamuk üretim durumu sebep olmaktadır.

Bu dönemde İstanbul Tiftik piyasası bu dönemde güçlenmiştir. Rapor haftası içinde Tiftik için Türk-Alman tüccarlarının bazı görüşmeler gerçekleştiği bilinmektedir.

Yün de bu dönem içinde güçlenmiş fakat Türk-Alman tüccarların yün için herhangi bir görüşme sağlayıp sağlamadığı bilinmemektedir.

Palamut ve Tirillo

Ekim ayı içinde Almanya'ya palamut ve Trillo satış değerleri normal olmuştur. Fiyatlarda ise bir değişim olmamıştır. Trillolar için 63-35 lira teklif edilmiştir. Palamut içinse 55-56 lira istenmiştir. Doğal ürünler içinse 52-53 lira istenmiştir. Almanya'nın ham deri ihtiyacını karşılayacak kadar Tirillo ve palamut rezervi olmağı için Bilhassa palamut ihtiyacının büyük bir bölümü Türkiye'den karşılanmaktadır. Kısmi bir bölümü de Yunanistan'dan temin edilmektedir.

Berlin Türk Ticaret Odası 12 Kasım 1936 tarihli rapor değerlendirmesi

Tüm yıl yapılan çalışmaların kısmi açıklaması yapılmaktadır. Odamız kendisine verilmiş olan görevleri layıkıyla yerine getirmiştir. Hatta geçen yıla kıyasla itibar olarak yükselme gelişme kat etmiştir. Özellikle propaganda alanında memleketimiz adına önemli atılımlar göstermişlerdir. Türk ve Alman tüccarlar arasında ara buluculuk yapmış ve bu durum olumlu sonuçlar doğurmuştur. Odanın 15 günlük bültenlerinde yapılan yayımlamalar sonucundan da anlaşılacağı üzere Almanya'da Türk Ticaret Odası bu yıl da ürünlerimize pek çok yeni alıcı bulmuştur. Yeni müşterilere ulaşabilmek adına odanın sergilere katılması da yine etkili sonuçlar vermiştir.

Odamız 1936 yılı içinde biri Breslau'da diğeri ise Königsberg'de olmak üzere iki ayrı panayıra iştirak etmiştir. Mayısta açılan Breslau Güneydoğu panayırı 200 metrekare büyüklüğünde ve çeşitli Türk halıları, el işleri vb. ürünlerin bulunduğu hemen her türden ürünün yer aldığı Türk standının bir resmini raporumuzda sunmaktayız.

Konigsberg’de açılan panayırda pavyonumuz ise geçen sene 200 metre kare iken bu yıl 300 metre kare büyüklüğündedir. Türk pavyonunun sağ ve solunda 25 metre büyüklüğünde resimler mevcuttur. Bu resimler ile milletimizin kültür propagandası yapılmıştır. Ayrıca türk ürünlerine ait 20.000 broşür dağıtılmıştır. Kösingberg panayırına dair resimlerde yine raporumuza eklenmiştir.

Odamız Almanya’daki Leipzig sergisinden sonra katıldığı Breslau ve Königsberg panayırlarına katılımı için hükümetimizden hiçbir ücret almamış tüm bu masrafları kendi bütçesinden temin etmiştir.

Türkiye ile Almanya arasındaki genel ticarete gelince ithalat ve ihracat birlikte 1935 yılının ilk 9 ayında 109,1 milyon mark iken, 1936 yılının ilk 9 ayında 130 milyon marka çıkmıştır. Böylece genel ticaret 1935 yılının ilk 9 ayına karşı 20,9 milyon mark veya %16 oranında artmıştır. 1934 yılının ilk 9 ayında Almanya’nın Türkiye’den ithalatının 30,5 milyon mark, Türkiye’nin ihracatının ise 39,5 milyon mark ve Türk- Alman genel ticaretinin ise 71 milyon mark civarında olduğu bildirilmektedir.

Türkiye ile Almanya arasındaki bu ticaretin olumlu gelişmesinde, Almanya Türk Ticaret odasının hizmetleri önemli oranda yer tutmaktadır. Odanın yapmış olduğu faaliyetler de bu durumun ispatı niteliğindedir. Odamızın Türkçe ve Almanca haberleşmesi oldukça artmıştır. Odanın zaman içinde artış gösteren faaliyetleri odanın bütçesinde açık meydana getirmiştir. Odanın yapmış olduğu faaliyetlere karşılık bütçe yeterli olmamaktadır. Bu sebeple raporda Devletin odaya vermiş olduğu üç bin liralık maddi yardımın devam etmesini istemektedirler.

SONUÇ

Bahis rapor Türk- Alman ticaret ağı içerisindeki tüm detayları haftalık raporlar ve bu raporların karşılaştırmalı verilerini sunarak 1933-1934-1935-1936 yılı hakkında bilgiler vermiştir. İncelenen iki raporda bize aslında ticaret ağının yanı sıra Almanya devletinin sosyal ve siyasi hayatı hakkında da bilgiler sunmaktadır. Ticaret odalarının ne denli ehemmiyetli olduğunu anlamaktayız. Bir ticaret odasının yalnızca ticaret görevi ile ilgilenmediği kısmen de istihbarat ağı oluşturduğunu da söyleyebilmekteyiz. Keza raporun yayınlanmış olduğu alman ticaret odası Türk- Alman ticaretini gelişimi düzenlenmesi adına pek çok faaliyette bulunduğunu belirtmiştir. Tüm bu faaliyetlerin detayları ve faaliyetler karşısında Almanya Devletinin ve

toplumunun tutumuna dairde bilgiler edinilebilmektedir. İş bu rapor içeriğine genel olarak bakacak olursak 1936 yılı içerisinde Türkiye'nin ithalat ve ihracat ürünlerini görmekteyiz. İhraç edilen ürünler ise şöyledir; canlı hayvanlar, hayvansal ürünler ve döküntüler. Ham ve yarı işlenmiş deriler, kürklük deriler, yün, tiftik, keçi kılı ve diğer hayvan kılları, Türk halıları, kilim ve işleme yastıklar ve örtüler. İpek ve ipek halılar. Taze ve salamura balıklar. Her nevi zahireler, yaş ve kuru sebze ve meyveler. Her nevi küspe ve tohumlar, zeytin, zeytin yağı, tütün, kereste, pamuk, kendir, kök boya. Madenler; krom, antimuan, manganez, bakır, lületaşı gibi maddeler. İthal edilen ürünler ise; ipek, suni ipek, yün, pamuktan mamul her nevi ürün, odundan malzemeler. Filmler, fotoğraf camı vb. ürünler, her nevi boyalar, Her nevi kimya ve tıp malzemeleri, porselen ve cam eşyalar. Demir eşyalar, borular, silindirler, teller, levhalar, kazanlar, her çeşit alet edevat ve makinalar, ziraat makinaları, lokomotifler, her nevi demiryolu malzemesi, köprü ürünleri, elektrikli eşyalar, bisiklet, motosikletler ve arabalar, kamyon vb. ürünler. Bunların dışında da pek çok ihracat ve ithalat ürünleri mevcuttur. Bu ticaretin Türkiye üzerindeki etkileri ve yüzdeler oranları, bu oranların diğer ülkelerle yapılan ticarete kıyasları yansıtılmıştır.

KAYNAKÇA

- Nakiboğlu, A., Bukarlı, E., & Berkman, A. (2017). TÜRK İKTİSAT TARİHİNDE “ALMANYA DA TÜRK TİCARET ODASI DERGİSİ”. Politik Ekonomik Kuram, 1(1), 108-187.
https://kutuphane.tarimorman.gov.tr/pdf_goster?file=dcd2f9f658c850443d5382f5771fcb10#book/5
Tan Gazetesi, “EKONOMİ” 26 ikinci kanun salı günü Borsası, (24.01.1937), sayfa,9.
<https://www.gastearsivi.com/gazete/tan/1937-01-27/9>
ÖZGİRAY, A. (1998). Türkiye-Almanya İlişkileri (1923-1939). Tarih İncelemeleri Dergisi, 13(1), 5-23.
T.C. Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi (TDA), 32176- 128577-1
T.C. Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi (TDA), 164- 148- 11
T.C. Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi (TDA),165-149-10

III. MURAD DÖNEMİNDE OSMANLI DEVLETİ'NİN KUZEY AFRIKA POLİTİKASI VE BU POLİTİKANIN İNGİLTERE İLE OLAN İLİŞKİLERE ETKİSİ

Kaan AYZAZ*

ORCID ID: 0000-0002-6472-4214

ÖZET

Genel hatlarıyla bakıldığında XVI. yüzyıl Avrupa siyasetinin Osmanlı-Habsburg rekabeti etrafında şekillendiği söylenebilir. Devletler bu iki güç odağı etrafında politikalarını şekillendirmeye gayret etmiş veya mecbur bırakılmışlardır. Bu rekabet pek çok sahada kendisini göstermişse de taraflar özellikle belli başlı stratejik noktalarda faaliyetlerini yoğunlaştırmışlardır. Bu stratejik noktalardan birisi de Kuzey Afrika'dır. Mezkûr bölge, Habsburgların İspanya kolu için hem sınır güvenliğini sağlamak noktasında hem de Akdeniz'de hakimiyet sahası oluşturmak adına oldukça mühimdir. Osmanlıların Cezayir, Trablusgarp ve Tunus üzerinde hakimiyet kurmasıyla baskılanan İspanya Habsburgları, bu bölgede tutunmak için çabalasalar da başarılı olamamış ve zamanla buraları Osmanlı'ya terk etmek zorunda kalmışlardır. İspanya tarafından bölgedeki Osmanlı hakimiyetini kırmak adına seferler düzenlenmiş, yerel beyler ile iş birliğine girilmiş ve çeşitli Haçlı ittifaklarına teşebbüs edilmiştir. Haçlı cephesinin genişlememesi adına Osmanlı Devleti süreklilik gösteren bir dış politikayla Avrupa'daki birliğin bozulmasına uğraşmış ve bu uğurda pek çok girişimde bulunmuştur. Bunlardan en meşhuru Sultan I. Süleyman'ın I. François ile yapmış olduğu ittifaktır. Bu ittifak Kutsal Roma İmparatoru olarak seçilen V. Charles'a karşı oluşturulmuştur. François, Charles ile girmiş olduğu mücadeleyi kaybedince Sultan Süleyman'a iltica etmek zorunda kalmıştır. III. Murad zamanında ise İspanya'yı yöneten II. Felipe'nin, İngiltere tahtına göz koyması üzerine Kraliçe I. Elizabeth yoğun bir İspanyol baskısıyla karşı karşıya kalmış, baskıyı kırmak maksadıyla Osmanlılara sığınarak III. Murad ile ittifak kurmayı arzulamıştır. Sultan Murad'ın tahta geçişi sonrası Safevilerin üzerine gidilmesi sebebiyle İspanyollar ile aktif bir savaş istenmemiş ve İngiltere ile sıkı bir diyalog halinde olunarak İspanya'nın her yandan sıkıştırılması planlanmıştır. Osmanlıların bu dönemdeki temel gayesi İngilizler üzerinden İspanyolları meşgul ederek Safeviler ile yürütülen harbi idare ederken Kuzey Afrika ve Akdeniz'de elde edilen kazanımları muhafaza etmek olmuştur. İngilizler ise İspanyollar karşısında adeta bir varoluş savaşı verirken Osmanlılardan yardım ummuş ve bu uğurda

* Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Tarih ve Medeniyet Araştırmaları Anabilim Dalı, ayaz.kaan@std.izu.edu.tr.

elindeki tüm imkanları kullanmıştır. İşbu çalışma III. Murad'ın Kuzey Afrika üzerindeki politikalarının İngilizler ile gelişen ilişkileri nasıl ve ne ölçüde etkilediğini arşiv kaynakları ve dönemin kronikleri yardımıyla incelemeye çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: III. Murad, I. Elizabeth, Osmanlı, Habsburg, Kuzey Afrika.

THE NORTH AFRICA POLICY OF THE OTTOMAN STATE DURING THE REIGN OF MURAD III AND THE EFFECT OF THIS POLICY ON THE RELATIONS WITH ENGLAND

ABSTRACT

In general terms, it can be said that the European politics of the 16th century were shaped around the Ottoman-Habsburg rivalry. States endeavored or were forced to shape their policies around these two power centers. Although this rivalry manifested itself in many fields, the parties intensified their activities, especially in certain strategic points. One of these strategic points was North Africa. The region was quite important for the Spanish branch of the Habsburgs, both to ensure border security and to establish a dominance in the Mediterranean. The Habsburgs of Spain, pressured by the Ottomans' domination over Algeria, Tripolitania, and Tunisia, tried to hold on to the region, but they were not successful and had to cede it to the Ottomans in time. In an attempt to break the Ottoman rule in the region, Spain organized expeditions, cooperated with local beys and attempted various Crusader alliances. In order to prevent the expansion of the Crusader front, the Ottomans tried to break the unity in Europe with a continuous foreign policy and made many attempts for this purpose. The most famous of these was Sultan Suleyman I's alliance with François I. This alliance was formed against Charles V, who was elected as the Holy Roman Emperor. François had to defect to Sultan Suleyman when he lost the battle against Charles. During the reign of Murad III, Queen Elizabeth I faced intense Spanish pressure as Felipe II, who ruled Spain, had his sights set on the throne of England, and in order to break the pressure, she desired to seek asylum with the Ottomans and form an alliance with Murad III. After Sultan Murad's accession to the throne, the Ottomans did not want an active war with the Spaniards due to the war against the Safavids and planned to pressure Spain from all sides by maintaining a close relationship with the England. The main objective of the Ottomans in this period was to keep the Spanish busy through the English and to preserve the gains made in North Africa and the Mediterranean while managing the war against the Safavids. The British, on the other hand, hoped for help from the Ottomans as they fought for their existence against the Spanish and used all the means at their disposal for this purpose. This study attempts to analyze how and to what extent Murad III's policies on North Africa affected the relations with the British with the help of archival sources and chronicles of the period.

Key Words: Murad III, Elizabeth I, Ottoman, Habsburg, North Africa

KAZAKİSTAN'DA YEHOVA ŞAHİTLERİ

Zhupar DAIROVA

Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı,
Yüksek Lisans Öğrencisi

ORCID ID: 0000-0002-0738-0355

ÖZET

Yehova Şahitleri dini örgütü dünya çapında 239 ülkede faaliyet gösteren bir Hıristiyan kuruluşu olup, yaklaşık 8,7 milyon takipçisi bulunmaktadır. Günümüzde Yehovacılık tam anlamıyla Kazakistan Cumhuriyeti'nin tüm bölgelerinde temsil edilmiş olup, 17.541 takipçisi vardır. Yehova Şahitleri Kazakistan'da geleneksel bir din örgütü değildir. Onların ilk takipçileri Kazakistan topraklarına Rus İmparatorluğu döneminde zorla yerleştirildi.

SSCB'nin dağılmasından sonra bağımsızlığını duyuran Kazakistan, laik bir devletin demokratik değerlerinin yanı sıra vicdan ve inanç özgürlüğünü de anayasal olarak ilan etmiştir. Din özgürlüğü ilanının bir sonucu olarak daha önce yasaklanmış birçok kuruluş karanlık faaliyetlerini bir tarafa bırakıp, “İnanç Özgürlüğü ve Dini Dernekler hakkında” Cumhuriyet yasası uyarınca bu faaliyetlerini resmi olarak kayıt ettirmiştir. Bu kuruluşlar arasında Yehova Şahitleri de vardır.

Resmi statülerine rağmen birçok Yehova şahitleri örgütü kamu kuruluşları, bireysel şahıslar ve devlet kurumları ile ilişkilerinde sorunlarla karşılaşmaktadır. Örneğin, kan naklinin yasak olması, yasadışı misyonerlik faaliyet, topluma maddi kaynak yatırmanın istemsiz türü, dini nedenlerle evlilik ve aile bağlarını bozmak gibi birçok olumsuz haberler vardır. Kazakistan yetkili kurumları insan hakları ve özgürlüklerinin korunmasına ilişkin uluslararası örgütlerin uyarılarına kulak vermekte olup, bu durum devlet-mezhepsel ilişkilerin yumuşamasına yol açmaktadır. Bununla birlikte Yehova şahitlerine ilişkin uluslararası raporlar, din ve devlet arasındaki ilişkilerin mevcut durumunun, ilişkilerin normalleşmesi, misyonerlik faaliyetlerine ilişkin mevzuatın ihlali ile ilgili mahkumiyetlerin sayısında azalma ile karakterize olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Kazakistan, Yehova Şahitleri, Dini Örgüt, Kutsal Kitap

JEHOVAH'S WITNESSES IN KAZAKHSTAN

SUMMARY

The Jehovah's Witnesses religious organization is a Christian organization operating in 239 countries around the world, with approximately 8.7 million followers. Today Jehovahism is fully represented in all regions of the Republic of Kazakhstan, with 17,541 followers. Jehovah's Witnesses are not a traditional religious organization in Kazakhstan. Their first followers were forcibly settled on the territory of Kazakhstan during the Russian Empire.

After the collapse of the USSR, Kazakhstan declared its independence and constitutionally proclaimed freedom of conscience and belief as well as the democratic values of a secular state. As a result of the declaration of freedom of religion, many previously banned organizations have abandoned their shadowy activities and officially registered their activities in accordance with the Republican law "On Freedom of Belief and Religious Associations". Among these organizations are the Jehovah's Witnesses.

Despite their official status, many Jehovah's Witness organizations face problems in their relations with public institutions, individuals and government agencies. For example, there are many negative reports about the prohibition of blood transfusions, illegal missionary activity, the involuntary type of investing material resources in society, breaking marriage and family ties for religious reasons. Kazakhstan's authorities are heeding the warnings of international organizations on the protection of human rights and freedoms, which has led to a softening of state-sectarian relations. However, international reports on Jehovah's Witnesses show that the current state of relations between religion and the state is characterized by normalization of relations, a decrease in the number of convictions for violations of the legislation on missionary activities.

Keywords: Kazakhstan, Jehovah's Witnesses, Religious Organization, The Holy Bible

1. GİRİŞ

Yehova Şahitleri dini örgütü dünya çapında 239 ülkede faaliyet gösteren bir Hıristiyan kuruluşu olup, yaklaşık 8,7 milyon takipçisi bulunmaktadır. Günümüzde Yehovacılık tam anlamıyla Kazakistan Cumhuriyeti'nin tüm bölgelerinde temsil edilmiş olup, 17.541 takipçisi vardır. Yehova Şahitleri Kazakistan'da geleneksel bir din örgütü değildir. Onların ilk takipçileri

Kazakistan topraklarına Rus İmparatorluğu döneminde zorla yerleştirildi. Sovyet döneminde Kazak SSC’de Yehova Şahitleri örgütünün toplantıları yasaklanmıştır. Örgüt mensupları faaliyetlerini gizli olarak gerçekleştirmiş ve dini literatürlerini de yurtdışından temin etmişlerdir (Reshenie Verxovnogo Suda RF, 2017).

SSCB’nin dağılmasından sonra bağımsızlığını duyuran Kazakistan, laik bir devletin demokratik değerlerinin yanı sıra vicdan ve inanç özgürlüğünü de anayasal olarak ilan etmiştir. Din özgürlüğü ilanının bir sonucu olarak daha önce yasaklanmış birçok kuruluş karanlık faaliyetlerini bir tarafa bırakıp, “İnanç Özgürlüğü ve Dini Dernekler hakkında” Cumhuriyet yasası uyarınca bu faaliyetlerini resmi olarak kayıt ettirmiştir. Bu kuruluşlar arasında Yehova Şahitleri de vardır (Artemev, 2010).

Resmi statülerine rağmen birçok Yehova şahitleri örgütü kamu kuruluşları, bireysel şahıslar ve devlet kurumları ile ilişkilerinde sorunlarla karşılaşmaktadır. Sorunlar birçok faktörde kendini gösterir. Çoğu zaman Yehova şahitleri örgütü 2011 yılında misyonerlik faaliyetleri alanında daha katı hale gelen Kazakistan Cumhuriyeti mevzuatını ihlal etmek zorunda kalmaktadır. 2011 yılında Kazakistan Cumhuriyeti mevzuatı misyonerlik faaliyetleri, yayın dağıtımı ve toplantıların düzenlenmesi alanlarında sıkılaştırılmış, bu da örgütün faaliyetlerini ciddi şekilde etkilemiştir (Artemev, 2010).

İkinci faktör ise söz konusu kuruluşun içe dönük, dışa kapalı ve tarafsız olmasıdır. Bu öncelikle medyada iletişim olmaması durumunda kendini göstermektedir. Bu nedenle medya alanında hemen hemen her konuda Yehova şahitleri örgütünü kınayan bir tutum oluşmaktadır. Örneğin, kan naklinin yasak olması, yasadışı misyonerlik faaliyet, topluma maddi kaynak yatırmanın istemsiz türü, dini nedenlerle evlilik ve aile bağlarını bozmak gibi birçok olumsuz haberler vardır (Berri, 1994).

Son faktör ise söz konusu dini hareketin dogmatik özellikleridir. Gerçek şu ki, Yehovacılığın birçok doktrinsel ilkeleri toplumsal gerilim ve devlet kurumları ile anlaşmazlık doğurmaktadır. Reşit olmayanlara kan naklinin yasaklanması sorunu çetrefilli mesele olarak durmaktadır. Kazakistan medyasında Yehovacı ebeveynlerin dini inançları nedeniyle çocuklarına kan nakli yapmayı reddettikleri hakkında haberler düzenli olarak ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak, savcılıklar, vesayet makamları ve din işleri komiteleri bu çatışmaların çözümüne müdahale etmek zorunda kalmaktadır. Yehovacılar arasında proselitizmin özelliklerinde sürekli çelişkiler

meydana gelmektedir. Kazakistan yasaları misyonerlerin faaliyetlerinin ve dini binaların dışındaki dini faaliyetlerin yetkili kurumlar tarafından koordine edilmesi gerektiğini açıkça belirtmektedir. Yehova şahitlerinin üyeleri, dini yasaları sürekli olarak ihlal etmekte ve bu da sosyal gerilimlere yol açmaktadır (Dvorkin, 1998).

Yehova şahitleri dini örgütünün devletle olan ilişkisi de önemli bir faktördür. Son yıllarda, kolluk kuvvetleri ile Yehovacılar arasında yaşanan çatışmalar, ardından gelen para cezaları ve Yehovacı faaliyetlerin yasaklanması girişimleri, yerini beraat kararlarına ve dini politikaların yumuşatılmasına bırakmıştır. Kazakistan yetkili kurumları insan hakları ve özgürlüklerinin korunmasına ilişkin uluslararası örgütlerin uyarılarına kulak vermekte olup, bu durum devlet-mezhepsel ilişkilerin yumuşamasına yol açmaktadır. Bununla birlikte Yehova şahitlerine ilişkin uluslararası raporlar, din ve devlet arasındaki ilişkilerin mevcut durumunun, ilişkilerin normalleşmesi, misyonerlik faaliyetlerine ilişkin mevzuatın ihlali ile ilgili mahkumiyetlerin sayısında azalma ile karakterize olduğunu göstermektedir (Berri, 1994).

Sonuç olarak, Yehova Şahitleri örgütünün Kazakistan Cumhuriyeti topraklarındaki mevcut konumu ve işleyişi oldukça yasal kabul edilmekte ve devlet kaydı çerçevesinde yürütülmektedir.

2. KAZAKİSTAN CUMHURİYET'İNDE YEHOVA ŞAHİTLERİ DİNİ ÖRGÜTÜNÜN ÖĞRETİLERİNİN YAYILMA TARİHİ

Kazakistan topraklarında Yehovacıların ortaya çıkışının ilk kanıtı, günümüzdeki devlet topraklarının Rus İmparatorluğu'nun bir parçası olduğu 19 yüzyılın sonuna kadar uzanmaktadır. Çünkü Rus İmparatorluğu ve Kazakistan tarihinin çoğu birleşik bir cephe olarak kabul edilmekteydi.

İlk Yehovacının bir Ortodoks teoloji seminerinden mezun olan S. Kozlitski olduğu kabul edilir.

Rus İmparatorluğu'nun vatandaşı bir şekilde yurtdışına seyahat ediyor, Amerika Birleşik Devletleri'ni ziyaret ediyor ve oradan Kutsal Kitap Bilginleri Derneği'nin öğretileriyle tanışabiliyordu. Daha sonra S. Kozlitski bu doktrini imparatorluk sakinleri arasında yaymaya başladı, bu nedenle mahkum edildi ve hayatının sonuna kadar yaşadığı ve 1935 yılında öldüğü Ust-Kamenogorsk bölgesi, Buhtarma köyüne ömür boyu sürgün edildi. Yeni ikamet yerinde Yehovist doktrini yaydı ve birçoğu çalışmalarını sürdüren takipçiler kazandı (Evmenov, 1998).

1914'te Birinci Dünya Savaşı patlak verdi ve örgütün faaliyetleri yasaklandı. İç savaş sırasında ve görünüşe göre Yehova takipçileri Kazakistan'a girmişlerse, bunun nedeni yetkililer tarafından dini suçlardan dolayı mahkum edilmeleri ve daha sonrasında Sibiryaya ve Orta Asya'ya sınır dışı edilmeleridir (Kreten, Dzhenni, 1998).

Yehovacılığın kitlesel olarak yayılması 1940'lardan 1950'lere uzanan savaş öncesi ve savaş sonrası yıllara rastlar. Böylece 1946 yılına gelindiğinde Sovyetler Birliği'nde yaklaşık 9.000 Yehovacılık takipçisi vardı (Mchedlov, 1982).

Sovyet Yehovacı faaliyetleri Brooklyn'den kontrol ediliyordu. Yönetim konseyi 1964 yılına kadar ülkeler arasındaki soğuk ilişkiler nedeniyle komünizme karşı olumsuz bir bakış açısına sahipti. Sonuç olarak Yehovacılar, Batılı dini öğretileri destekledikleri için SSCB'de en çok zulüm gören örgütlerden biri olmuştur (Panayotidis, 1997).

1949 yılında, savaş sonrası dini politikanın gevşemesiyle birlikte Yehova'nın Şahitleri Sovyet yönetimine bir mektup göndererek faaliyetlerinin tanınmasını talep etmeye karar verdiler. Mektupta faaliyetlerinin sadece Kutsal Kitap bilgisini yaymak, dini literatür yayınlamak ve yetişkinleri ve çocukları eğitmekten ibaret olduğunu belirtmişlerdir. Tabii ki yetkililer hemen baskıcı önlemlerle karşılık verdi ve yaklaşık 9.000 Yehovacı Sibiryaya ve Kazakistan'a gönderildi. Abakumova'nın verilerine göre, sınır dışı edilenler çoğunlukla SSCB'nin batı bölgelerinden olmuştur: Ukrayna, Belarus, Moldavya, Litvanya, Letonya ve Estonya SSCB'si. Yehovacılar dini inançlarından vazgeçtiklerine dair belgeleri imzalamaya zorlanmış, ardından da sınır dışı edilmeleri iptal edilmiştir. Ancak pek çok kişi dine karşı bir suç olduğu için bunu kabul etmedi. Yehovacılar yüksek güvenlikli cezaevlerinde yıllarca hapis yatmakla tehdit edildi. Kamuoyu baskısı yoluyla harekete geçmeye çalıştı (Moskalenko, 1961).

XX. yüzyılın 30'lu ve 40'lı yıllarında birçok hükümlü Kazakistan'da kalmıştır. Kazak SSC'de 1956 yılında özel yerleşim rejimi kaldırıldı ve birçok Yehovacı burada kaldı ya da SSCB'nin diğer bölgelerinden buraya geldi. Rejimin kaldırılması demek, kişinin kendi çiftliğini kurabileceği, farklı işletmelerde işgücü faaliyeti seçmek için daha fazla fırsat olduğu ve iklimin diğer Sibiryaya ve Uzak Doğu bölgelerine göre daha az şiddetli olduğu anlamına geliyordu. Önemli bir faktör de burada çok sayıda Yehovacının bulunması ve bunların şimdiye kadar büyük örgütler kurmuş olmasıydı. 1956 yılına gelindiğinde sayıları 17,000'in üzerindeydi (Odincov, 2002).

Yehova Şahitlerinin Kazak SSCB topraklarındaki ilk büyük toplantıları ve grupları Satpayev, Balkaş, Karagandı, Rudnik köyü (Jezkazgan) ve diğer birçok yerde ortaya çıktı. İsa Mesih'in ölümünü anmak için düzenlenen ilk akşam yemeği 1955 yılında Rudnik köyünde gerçekleşti (Odincov, 2002).

1963 yılında Kostanay şehrinde yaklaşık 50 Yehovacı varsa, 1964 yılında da Petropavlovsk şehrinde “evden eve” aktif misyonerlik faaliyeti vardı. Toplantılar güvenli evlerde yapıldı ve herkes güvenlik birimleri ve parti üyeleri tarafından yakından denetlendi (Saprkjin, 1965).

Kazakistan'daki topluluklar gelişmeye devam etti. Kazakistan'ın güneyinde, Taraz (Jambıl) şehrinde yaklaşık 30 kişilik bir topluluk biliniyordu. 1968'de Astana (Tselinograd), Aktöbe, Şımkent, Pavlodar, Aksu yeni kurulan toplulukların sayısına eklendi. Birçok şehirde kültür ve dinlenme parkları, bozkırdaki ücra yerler, üretim tesisleri vaaz merkezi haline geldi. SSCB'nin çöküşünden önce Yehovacılar yasadışı bir durumdaydı ve faaliyetlerini gizli yürütmek zorunda kalıyorlardı (Romanovich, 1982).

Yukarıdaki bilgilerden hareketle XX. yüzyılın 50-60'lı yıllarında Yehova Şahitlerinin gizli gruplarının Kazakistan'da zaten faaliyet gösterdikleri ve çoğunlukla ülkenin orta kesiminde yoğunlaştıkları anlaşılmaktadır. Seyahat yasaklarının kaldırılması ve özel yerleşim rejiminin bir sonucu olarak, topluluğun birçok üyesi farklı bölgelere seyahat ederek öğretileri vaaz etti. Yurtdışından dini literatür temini için kanallar oluşturularak merkezle iletişim aktif hale getirildi.

Dolayısıyla Kazakistan topraklarına yönelik çeşitli göç dalgaları ayırt edebilir. İlk dalga, Rus İmparatorluğu'nun din politikası alanındaki faaliyetleriyle ilişkilidir. Ortodoks ideolojisiyle çelişen tüm tarikatlar zorla tasfiye edildi ve üyeleri ağır işçiliğe çarptırıldı. İkinci dalga, 1930'larda birçok Yehovacının karşı devrimci faaliyetlerle suçlanıp Ukrayna ve Beyaz Rusya SSC topraklarından sınır dışı edildiği dönemde meydana geldi. Son dalga, SSCB'nin çok sayıda Yehovacının yaşadığı bir dizi Baltık ve Doğu Avrupa cumhuriyetlerini içerdiği savaş öncesi ve sonrası dönemde meydana gelmiştir. Genel olarak Yehova Şahitlerinin SSCB'deki eylemleri de tartışmalıydı. Onlar Brooklyn'deki merkezle aktif olarak işbirliği yaptılar, oradan literatür ve raporlar aldılar. Onlar aynı şekilde gizli olarak çalıştılar ve aktif misyonerlik faaliyetleri yürüttüler. Orduya hizmet etmeye ve siyasi, kültürel faaliyetlere katılmaya karşıydılar. Tüm bunlar sadece faaliyetlerinin yayılması üzerindeki kontrol ve yasakları arttırdı, bu nedenle

SSCB'nin varlığı boyunca bu örgüt Sovyet karşıtı faaliyetlerle suçlandı. Sonraki tüm yıllarda, 1990'lara kadar, Yehova Şahitlerinin örgütleri yasadışı ve yarı yasal bir durumdaydı.

3. KAZAKİSTAN CUMHURİYET'İNDE YEHOVA ŞAHİTLERİ DİNİ ÖRGÜTÜNÜN ÖRGÜTSEL YAPISI

Yehova Şahitleri dini örgütü katı bir merkezi-dikey sisteme sahiptir. Hiyerarşik yapının en alt kısmını yerel toplum veya toplantı temsil eder. Toplantıya örgüt üyeleri, vaftiz edilmiş olanlar veya kuruluşa yakın olup vaftiz edilmemiş olanlar girer. Toplantı kelimesi kutsal bir karaktere sahiptir ve birbirlerine yardım etmek için bir araya gelen bir grup insandan bahseden eski bir Hıristiyan tanımına atıfta bulunur. Yerel halkın toplantıları haftada iki kez belirlenen İbadet Salonlarında veya inananların evlerinde yapılır. Salonların dekorasyonu katı bir şekilde düzenlenmemiştir ve yerel koşullara uyarlanmıştır, odanın temel amacı Hıristiyan toplantıları için rahat bir ortam sağlamaktır (Artemev, 2010).

Eski Sovyet coğrafyasındaki ilk ibadet salonu Kazakistan Cumhuriyeti topraklarında Şu şehrinde açılmış olup, 1991 yılına dayanır. Örgütün faaliyet gösterdiği bölge, her biri örgütün bir üyesine devredilen belirli bölgelere bölünerek, mahalle sakinleriyle yan yana dolaşmak ve sohbet etmek için ayrılmıştır. Her yerel topluluk, idari sorumlulukları olan bir yaşlı tarafından kontrol edilir. Örgütün her üyesi iyi haberin duyurulmasına katılmakla yükümlüdür, bu nedenle vaaz verme becerisini öğrenmek örgütte yer almanın ön koşuludur (Evmenov, 1998)

Örgüt ayininde Katolik ve Ortodoks kiliselerinde olduğu gibi özel bir ritüel yoktur ve Yehova Şahitleri inancına ilgi duyan herkes katılabilir. Kutsal Kitap eğitimi, ibadet hizmetleri örgütün temelinde yer alır: kutsal metinlerin yorumlanması, kronoloji ve tarih ile Kutsal Kitap metinlerinde geçen ülkelerin coğrafyasının öğretilmesi. Şarkılar ve dualar Yehova şahitleri vaazının ayrılmaz bir parçasıdır. Yeni üyelerin vaftizi kongreler sırasında gerçekleşir. Düğün ve cenaze törenleri bir örgüt büyüğü tarafından yönetilir. Örgüt üyelerine kutsal merasimlerin uygulanmasının maliyetinin ücretsiz olduğu belirtilmiştir. Aslında, her toplantının sonunda gönüllü bağışlar ve katkılar kabul edilmektedir. Toplantıların program kısmı Yönetim Kurulu tarafından hazırlanır, böylece tüm birimler tek tip eğitim standartları alır (Artemev, 2010).

Her toplantı sıkı bir programa göre gerçekleştirilir. İlk haftalık toplantı, Kutsal Kitaptaki ahlaki ve felsefi konular üzerine yarım saatlik bir sunumla başlar. Bu sunumun ardından bir saat

boyunca konuyla ilgili diğer sunumlar dinlenir. Sunum konuları ve sunum metodolojisine ilişkin tavsiyeler “Gözcü kulesi” dergisinin sayılarında yayımlanmaktadır. İkinci toplantı ise dini hizmet okuludur. Bu toplantıda örgüt üyelerini Kutsal Kitapla ilgili konularda doğru şekilde bilgi toplamaları ve etkili bir şekilde vaaz vermeleri için eğitir. Bunu evde Kutsal Kitabı öğrenme becerisini ve vaaz vermenin diğer kurallarını özetleyen bir krallık hizmeti dersi izler. Herhangi bir toplantının amacı, örgüt üyelerini ve ortaklarını, inanç ilkeleri ve Kutsal Kitap üzerinde ortak çalışma yoluyla birleştirmektir (Ivanenko, 1999).

Kendilerini düzenli olarak vaaz vermeye adanmış ve yaşamlarını buna bağlayan inananlara tam zamanlı vaizler ya da öncüler denir. Bu kategorideki vaizler herhangi bir cinsiyetten olabilir, ön koşul olarak vaaz için ayrılan belirli bir saat sayısıdır. Profesyonel bir müjdecisi olmak için bir başvuru formu doldurulmalı ve başvuruyu inceleyip atamaya karar veren bir ihtiyar heyeti önüne çıkılmalıdır. Yehova Şahitlerinin tüm yapısında olduğu gibi, tam zamanlı müjdecilerin vaaz verirken çalıştıkları saatler için kendi standartları vardır ve 3 kategoriye ayrılırlar. Yardımcı müjdeciler en az bir aylık bir hizmet dönemi için atanır ve birbirini izleyen birkaç ay boyunca vaaz verirler. Temel şartlar: Yehova Şahitleri ayinine göre vaftiz, örgütte iyi bir üne sahip olmak ve ayda en az 50 saat vaaz vermektir. Genel müjdeciler ayda en az 830 saat çalıştıklarında statülerini elde ederler. Onlar kendi hizmet alanlarını seçerler ve halkla yakın işbirliği içinde çalışırlar. Yehova Şahitlerinde görev süresi 6 aydan fazla olmalıdır. Ahlaki saflık ve yasalarla sorun yaşamamak bir zorunluluk olmalıdır. Özel vaizler ayda 130 saat veya daha fazla vaaz vermektedir. Emekleri karşılıksızdır, ancak örgüt kira ve kişisel harcamalar için bir ödenek sağlar. Hizmette çok etkilidirler ve örgüt onları vaaz vermeleri için her yere gönderebilir (Dvorkin, 1998).

Yehova Şahitlerinin Kazakistan Cumhuriyeti’ndeki Cumhuriyet Merkezi Alma-Ata şehrinde bulunmaktadır. Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonraki ilk yıllarda Türkmenistan, Özbekistan, Tacikistan ve Kırgızistan’daki Yehova Şahitleri üyeleri ona bağlıydı. Yönetim Kurulunun ilk başkanı, 1950’lerde çocukken Yehova Şahitleri öğretisini kabul eden ve Altay bölgesinde yaşayan F.M. Zhitnikov’du. Tüm ailesi baskı altına alındı ve kendisi bir yetimhaneye gönderildi. Sonunda hareketin ilk Cumhuriyet Merkezini açtı ve topluluğu Kazakistan’da tescil ettirdi (Ivanenko, 1999).

2008 yılında P.G. Bekzhan yeni Yönetim Kurulu Başkanı olarak atanmıştır. 1992’den beri örgütün büyüğü, 1997’den beri de Yehova Şahitleri dini örgütünün yönetim kurulu üyesi ve

2008'den itibaren başkan olarak görev yapmaktadır. Onun yardımcısı A.I. Melnik'tir. Kazakistan Yehova Şahitlerinin Orta Asya'daki en büyük merkezi haline gelmiştir. Çünkü SSCB'deki Yehova Şahitlerinin büyük çoğunluğu buraya sürülmüştü. Günümüzde Kazakistan Cumhuriyeti yetkilileri mezhepsel azınlıklara karşı oldukça sadık bir dini politika izlemektedir. Yehova Şahitleri 2021 hizmet yılı Dünya raporu, ülke ve bölge bazında bir rapor sunmaktadır (Vsemirnıy otchet Svideteley İegovj za 2021 sluzhebnıy god).

Aşağıdaki tabloda Yehova Şahitleri örgütünün takipçilerinin sayısının komşu ülkelerle karşılaştırmasını görebilirsiniz.

Tablo 1. Ülkelere göre Yehova Şahitleri dini örgütünün takipçi sayısı.

Ülke	Yükselme oranı	Vaftiz edilenlerin sayısı	Toplantı sayısı	Nüfus, milyon
Kazakistan	17541	493	257	18955000
Kırgızistan	5281	89	112	6637000
Moğolistan	442	5	8	3329000
Özbekistan	6110	105	30	35600000
Tacikistan	2301	43	50	9560000

Özbekistan ve Tacikistan'a ait veriler 2006 ve 2008 yıllarına aittir, zira bu ülkelerde Yehova Şahitleri daha sonra yasaklanmıştır. En büyük dini merkezleri Kazakistan ve Kırgızistan'da faaliyet göstermektedir. Şu anda Kazak Yehova Şahitleri Merkezi komşu ülkelerdeki toplulukları etkileyememektedir, çünkü bunu yapmak yasalara göre suçtur (Sakta «Svideteli İegovj» obyavlena v Tadzhikestane vne zakona).

Yehova Şahitleri dini örgütünün tüzüğü 22 Ocak 1997 tarihinde tescil edilmiştir. Buna göre, dünya çapındaki dini faaliyetler, hareketin ana küresel merkezi olan Yönetim Kurulu tarafından yönetilmektedir. Yönetim Kurulu, Amerikan ve Avrupa kökenli dokuz üyeden oluşan kolektif bir organdır. Yönetim kurulunun her bir üyesi, komitelerden birinin çalışmalarını yürütmekten sorumludur (Artemev, 2010).

Yehovacıların merkezi yönetimi, dünyanın dört bir yanındaki örgütler üzerinde tam kontrol sahibi olmalarını ve ABD'deki merkezden Kazakistan'daki en küçük örgüte kadar emirleri anında yerine getirmelerini sağlar. Yönetim Kurulu'nun merkezi ABD'nin Brooklyn kentindedir. Konseyde dünya çapında Yehova Şahitlerinin çalışmalarını organize eden çok sayıda hizmet ve birim bulunmaktadır (Evmenov, 1998).

Dolayısıyla, bugün Kazakistan Cumhuriyeti'nde uluslararası dini örgüt Yehova Şahitleri'nin bir parçası olan merkezi bir hiyerarşik yapı bulunmaktadır.

4. SONUÇ

Yehova şahitleri dini örgütünün ortaya çıkış, gelişim ve yayılma tarihinin yanı sıra örgütsel yapısı, eğitim faaliyetleri ve Kazakistan Cumhuriyeti topraklarındaki mevcut durumunun analizini tamamlarken, bu örgütün cumhuriyetin yasal alanında oldukça rahat bir şekilde var olduğunu ve Kazakistan Cumhuriyeti'nin her bölgesinde resmi olarak faaliyetlerini yürüttüğünü söylemek gerekir. Bundan 150 yıl önce küçük bir İncil çalışma topluluğundan ortaya çıkan bu örgüt, uluslararası bir statü kazanmıştır ve 17 binden fazlası Kazakistan'da olmak üzere dünya çapında 8,6 milyondan fazla takipçisi bulunmaktadır.

Yehova Şahitleri Kazakistan'da Ortodoksluk veya İslam gibi geleneksel bir örgüt olmayıp dini bir azınlığı oluşturmaktadır.

Yehova Şahitlerinin yönetim kurulunun temsilcileri topluma karşı tarafsız bir tutum sergilemekte ve örgütlerinin faaliyetleri hakkında yorum yapmakta isteksiz davranmaktadırlar. Örgütün gizliliği ve kapalılığı toplumda olumsuz tutumlara yol açmaktadır. Yehovacı liderler tarafından yapılan basit ve nadir açıklamalar, diğer dini örgütler nezdinde topluluğun güvenilirliğine hiçbir şekilde katkıda bulunmamaktadır. Bir diğer sorun da, çoğu zaman mevcut mevzuata aykırı olarak yürütülen misyonerlik faaliyetleridir. Yehova Şahitlerinin mahkumiyetlerinin çoğu misyonerlik faaliyetlerinin temellerini ihlal etmekten kaynaklanmaktadır. Örgütün kendisi de misyonerlerini devlet makamlarına kaydettirme konusunda isteksiz davranmakta ve ibadethane dışında etkinlik düzenleme konusunda yerel makamları bilgilendirmemekte, bu da yetkililerle yaşanan gerilimin derecesini artırmaktadır. Kazakistan Cumhuriyeti'nin mevzuatı da mükemmel değildir, bu nedenle Yehovacılar genellikle yerel yasaları ihlal etmek zorunda kalmaktadır. Karmaşık bir bürokrasi, örgüt

büyüklerini yasal çerçevenin dışında, gizlice faaliyet göstermeye zorlamaktadır. Çünkü Yehovacı doktrine göre, örgütün her üyesi yehovacılık fikirlerinin yayılmasında rol alması gerekmektedir.

Topluluğun güncel durumu, Yehova Şahitlerinin kendileri tarafından göreceli dini özgürlük açısından karakterize edilmekte ve temel haklarına saygı gösterildiğini gösteren gelişmeler kaydedilmektedir.

KAYNAKÇA

- Artemev A.I. Svideteli İgovj Kazaxstana i Sredney Azii: istoriko-religiovedcheskiy analiz. Almatı, 2010.
- Berri G. Vo chto oni veryat. M.: Zlatoust, 1994.
- Dvorkin A. Vvedenie v sektovedenie. Nizhniy Novgorod: Izdatel'stvo bratstva vo imq Velikogo Knqzq Aleksandra Nevskogo. 1998.
- Evmenov D. Istoriya sozdaniya i uchenie Obşestva Storozhevoy Bashni. Kandidatskaya dissertaciya po kafedre sektovedeniya v Pravoslavnom Bogoslovskom Svyato-Tixonovskom Institute M: b/i, 1998.
- Ivanenko S.I. O lüdyax, nikogda ne rasstayuşixsya s Bibliy. – M.: Art-Bixnes-Centr, 1999.
- Kreten L., Dzhenni M. Svideteli İgovj. Sankt-Peterburg: Centr Apologeticheskix Issledovaniy, 1998.
- Mchedlov M.P. Religiq i sovremennost'. M., 1982.
- Moskalenko A.T. Sekta İgovistov i ee reaktionnaq suşnost'. M.: «Vjsshaq shkola», 1961.
- Odincov M.I. Sovet ministrov SSSR postanovlqet: «vjselit' navechno!»: Sbornik dokumentov i materialov o Svidetelqx İgovj v Sovetskom Soüze (1951 1985 gg.). M.: Ob#edinenie issledovately religii, Art-Biznes-Centr, 2002.
- Panayotidis P. Lzhesvideteli İgovj. Per. s grech. Saloniki (Greciq): Izd-vo «Pravoslavnyj Pchel'nik», 1997.
- Romanovich V.V. Lichnost' i religiq. Alma-Ata: Kazaxstan, 1982.
- Saprkın V.A. Kak mj borolis' s sektantstvom (Ob opjte ateistich. rabotj v g. Balxashe). Alma-Ata, 1965.
- Reshenie Verxovnogo Suda RF ot 20 aprelq 2017 g. N AKPI17-238, <https://base.garant.ru/71680182>
- Sekta «Svideteli İgovj» ob#qvlana v Tadzhiqistane vne zakona, <http://www.patriarchia.ru/db/text/312194.html>
- Vsemirnyj otchet Svideteley İgovj za 2021 sluzhebnjy god, <https://exjw.ru/tag/%D0%BE%D1%82%D1%87%D1%91%D1%82-2021>

“WIE BITTE A1.1” VE “PLUS DEUTSCH A1.1”İN METİN VE RESİMLERDEKİ ÖZGÜNLÜK SORUNU AÇISINDAN İNCELENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Ali Sami AKSÖZ

Çukurova University, Faculty of Education, Department of foreign languages, Balcalı Campus

ORCID ID: 0000-0003-1515-4144

ÖZET

Yabancı dil öğretimi gerek dünyada gerekse ülkemizde arzu edilen noktada değildir ve çeşitli eleştiriler yapılmaktadır. Yapılan eleştirilerin bir bölümü de yabancı dil dersinde kullanılan ders kitaplarına yöneliktir. Özellikle öğretim yöntemleri açısından elde edilen gelişmelere karşın yabancı dil ders kitaplarının bu gelişmeleri takip edemediği ve dilbilgisinin baskınlığından kurtulamadığı konusunda eleştiriler yapılmaktadır. Renkli resim, işitsel ve görsel medya ve metinlerle süslenmiş ders kitaplarının içerisinde yeterince özgün metin/materyal kullanılmadığı, öğrencinin yaşayan dil ile ders kitaplarında yeterince karşılaşmadığı vurgulanmaktadır. Yabancı dil dersinin ana materyali konumunda olması ve öğrencilerin devamlı karşı karşıya kalması nedeniyle ders kitabındaki yapısal, içeriksel olumsuzluklar yabancı dil öğrenme sürecini doğrudan etkilemekte, öğrencilerin yabancı dil dersine karşı motivasyonu ve tutumları açısından olumsuz etkisi olmaktadır. İkinci yabancı dil Almanca dersi açısından baktığımızda öğrencilerin ve okul yönetimlerinin kimi zaman önyargı ile yaklaştıkları bu dersin önemsizleştirildiğini ve motivasyon sorunu ile karşılaştığını görmekteyiz. Bu durumda ders kitabının önemi daha da artmakta öğrencinin ikinci yabancı dil Almanca dersine motive bir şekilde katılması ve olumlu tutum geliştirmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Çalışmada ikinci yabancı dil Almanca dersinde yaygın şekilde kullanılan eski “Wie bitte A1.1” ve onun yerini alan “Plus Deutsch A.1.1” ders kitapları özgünlük açısından incelenmiştir. Her iki ders kitabı 9. ve 10. sınıflarda okutulmakta olup ikinci yabancı dil dersi için belirlenmiş temel kitap konumundadırlar. İnceleme, kitaplarda yer alan metin, içerik ve resimler üzerinde, diller için Avrupa ortak başvuru metni ve Orta Öğretim Almanca (Hazırlık, 9,10,11 ve 12 sınıflar) Öğretim Programındaki ilgili maddeler dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir.

Metinler açısından genel bir değerlendirme yapıldığında her iki ders kitabında özgün metin tespit edilememiş ve kullanılan didaktik metinlerin fazlaca dilbilgisi, kalıp ve kavramların aktarımına odaklandığı görülmüştür. Bu durumun özellikle “Wie bitte A1.1”de bazı metinlerde doğal iletişim akışına uymayan durumlara ve garip içeriklere neden olduğu tespit edilmiştir. Her iki

ders kitabında öğrenme metinlerinin baskın olduğu ve içeriklerde suni kurgunun hissedildiği de vurgulanmalıdır. Resimler açısından bakıldığında genelinde açık kaynaklardan temin edilen görsellerin özgünlükten yoksun olduğu görülmüştür. “Wie bitte? A1.1”deki resim seçimlerinin bazı konularda özenli olmadığı yanlış resim seçimlerinin konu ve kavram karşılıklığına neden olabileceği tespit edilmiştir. Yeni ders kitabı olarak kullanılmaya başlanan “Plus Deutsch A1.1”de de resimlerin büyük çoğunluğunun açık kaynaklardan temin edildiği, geniş alan çekimlerinin yetersiz olduğu ve seçilen resimlerin durumu temsil etme yeterliliklerinin zayıf olduğu görülmüştür. Ders kitabında kullanılan resimler çok genel ve erek kültürü tanıtmaya noktasında da zayıf kalmaktadır. Talim Terbiye Kurulunun 2019 yılı onayı ile kullanılmaya başlanan “Plus Deutsch A1.1” Almanca ders kitabında bariz hatalar olmasa da selefine göre özgünlük noktasında bir gelişme göstermediği özellikle resimler açısından daha itinalı kullanımın gerçekleşmesi gerektiği vurgulanmalıdır.

Anahtar Kelimeler: *Almanca öğretimi, yabancı dil dersi, ders kitapları, özgünlük, diller için Avrupa ortak başvuru metni.*

AN ANALYSIS OF "WIE BITTE A1.1" AND "PLUS DEUTSCH A1.1" IN TERMS OF THE PROBLEM OF AUTHENTICITY IN TEXT AND ILLUSTRATIONS

ABSTRACT

Foreign language teaching is not at the desired point both in the world and in our country and various criticisms are made. Some of the criticisms are directed at the textbooks used in foreign language classes. Despite the developments achieved especially in terms of teaching methods, there are criticisms that foreign language textbooks cannot follow these developments and cannot get rid of the dominance of grammar. It is emphasized that the textbooks are decorated with colorful pictures, audio and visual media and texts, and that there are not enough original texts/materials used in them, and that students do not encounter the living language sufficiently in the textbooks. Since it is the main material of the foreign language course and students are constantly confronted with it, structural and contextual negativities in the textbook directly affect the foreign language learning process and have a negative impact on students' motivation and attitudes towards the foreign language course. When we look at the German as a second foreign language course, we see that students and school administrators sometimes approach this course with prejudice, trivialize it and face motivation problems. In this case, the importance of the textbook increases even more and it is of great importance in terms of the student's motivated participation in the second foreign language German lesson and developing a positive attitude. In the study, the old "Wie bitte A1.1" and its replacement "Plus Deutsch A.1.1" textbooks, which were widely used in the second foreign language German course, were examined in terms of originality. Both textbooks are taught in the 9th and 10th grades and are the main textbooks for second foreign language courses. The review was carried out on the text, content and pictures in the books by taking into account the relevant articles in the Common European Framework of Reference for Languages and the German Secondary Education (Preparatory, 9,10,11 and 12 Grades) Curriculum.

When a general evaluation was made in terms of texts, no original text could be identified in both textbooks and it was seen that the didactic texts used focused too much on the transfer of grammar, patterns and concepts. This has been found to lead to situations that do not conform to the natural flow of communication and strange content in some texts, especially in "Wie bitte A1.1". It should also be emphasized that both textbooks are dominated by learning texts and

artificial fiction is felt in the content. In terms of images, it was observed that the images obtained from open sources generally lacked authenticity. “Wie bitte? It has been determined that the picture selections in A1.1 are not careful on some issues and wrong picture selections may cause subject and concept correspondence. In "Plus Deutsch A1.1", which has started to be used as the new textbook, it has been determined that the majority of the pictures are obtained from open sources, wide area shots are insufficient and the selected pictures are weak in their ability to represent the situation. The pictures used in the textbook are too general and weak in introducing the target culture. Although there are no obvious mistakes in the "Plus Deutsch A1.1" German textbook, which started to be used with the approval of the Board of Education in 2019, it should be emphasized that it does not show an improvement in terms of authenticity compared to its predecessor, especially in terms of pictures, more careful use should be realized.

Keywords: German language teaching, foreign language course, textbooks, authenticity, Common European Framework of Reference for Languages.

1. GİRİŞ

Geçmişten günümüze yabancı dil öğretimine ilişkin birçok yöntem geliştirmiş ve bu sürecin daha verimli geçmesi için çaba sarf edilmiştir. Ülkemizde de yabancı dil öğretiminin arzu edilen noktada olmadığı çeşitli araştırmalarda ortaya koyulmaktadır (EF Education First, 2023). Günümüzde yabancı dil öğretimi açısından iletişimsel öğretim, kültürlerarasılık ve beceri temelli öğretim kavramları ön plana çıkarken artık tek bir yönteme körü körüne bağlanma yerine eklektik bir yaklaşımla çeşitli yöntemler ve teknikler içerisinde erek gruba ve yabancı dil öğretim amacına en uygun yönlerin alınarak kullanılmasının daha doğru olduğunu söyleyebiliriz. Bu noktada ders kitabına da büyük görev düşmektedir. Zira dersin ana materyali olan ve öğrencilerin devamlı karşı karşıya kaldığı ders kitaplarındaki içeriksel ve yapısal sorunlar yabancı dil öğretim sürecini olumsuz etkilemektedir. Buna ilişkin olarak Rauch (2007) yabancı dil öğretimindeki kuramsal ve yönetsel gelişmelere rağmen okul kitaplarının aynı gelişimi göstermediğini, piyasadaki birçok kitabın sadece renkli resimler, metinler ve medya ile makyajlandığını ve bu makyajın altında eski bilindik dilbilgisi temelli yapının yattığını ifade ederek yabancı dil öğretiminde istenilen noktaya gelinememesinin sebeplerinden bir tanesi olarak okullarda kullanılan yabancı dil ders kitaplarını göstermektedir. Ülkemizdeki ders kitaplarına ilişkin Karatekin ve Seymen (2022) hazırlık ve uygulama aşamalarında birçok

sorunla karşılaşıldığından bahsetmektedir. Farklı çalışmalarda da bu noktaya değinilmiştir (Demirel&Kıroğlu, 2021; Şahin, 2018; Alkış Küçükaydın & İşcan, 2017; Dellal Akpınar, 2015). İkinci yabancı dil olarak daha yaygın bir şekilde okutulan Almanca dersi açısından baktığımızda haftada iki saatlik ders ile öğrenciler aynı ders kitabını 2 yıl boyunca işlemektedir. Dolayısıyla Almanca ders kitabındaki yetersizliklerin etkisi dersin başarısı ve öğrencilerin öğretilen yabancı dile olan tutumları açısından daha da büyük olmaktadır. Bu yöndeki alan yazınına baktığımızda Almanca ders kitaplarına ilişkin de çeşitli çalışmalar yapıldığını görmekteyiz (Uçkun&Onat, 2008; Seyhan Yücel, 2018; Bekirov, 2022; Özerol&Bulut, 2023; Şengül Kutlay, 2022; Seker&Seymen, 2022).

Günümüzde yabancı dil öğretimi artık sadece dilbilgisi konularının aktarımı olarak görülmemektedir. Öğrencinin dil hâkimiyetini etkileyen sosyokültürel öğelerin yanı sıra yabancı dil öğrenme sürecini daha verimli ve etkili kılama çabası içerisinde özgün materyallerin kullanılması da arzu edilmektedir. Etkili bir yabancı dil dersinin gerçekleşebilmesi için ders içerisinde özgün metin/materyallerin kullanılması gerektiğini savunan görüşe baktığımızda ancak özgün metin/materyaller vasıtasıyla iletişim odaklı ve gerçeğe yakın bir yabancı dil dersinin gerçekleştirilebileceğinin savunulduğunu görmekteyiz (Ferling, 2008, 62)

Solmecke (1993, 40) de buna ilişkin olarak öğrenenlerin ders dışı dil gerçekliğine hazırlanmalarının önemli olduğunu ve bunun daha çok özgün metinler vasıtasıyla gerçekleşebileceğini, ders kitaplarında buna uygun iyi oluşturulmuş didaktik metinlerin nadir olduğunu ifade etmektedir. Öğretilen yabancı dilin nihai hedefi, öğrenenlerin öğrendikleri dili aktif bir şekilde yaşamlarının her alanında ve o dilin doğal ortamında kullanabilmeleridir. Bunun için de için öğrencilerin yaşayan dil ile temas etmeleri gerekmektedir. Öğrenilecek/öğretilecek dilin kültürünün ve toplumunun yaşam şekli ile ilgili bilgilerin aktarılması söz konusu dilin ve dile hâkim olan mantığın anlaşılması ve dolayısıyla öğrenme sürecinin daha verimli geçmesi açısından önemli bir noktadır. Bu süreci gerçekleştirmenin en kolay ve verimli yolu özgün metinlerin/resimlerin kullanılmasıdır.

Çalışmada amaç okullarda ikinci yabancı dil dersi için kullanılan ve halef selef konumunda olan “Wie bitte? A1.1” [WB] (Öztürk vd., 2021) ile “Plus Deutsch A1.1” [PD] de (Yılmaz Yiğit 2019) yer alan metin ve resimleri özgünlük açısından karşılaştırmak ve yeni kitapta bu yönde bir gelişme olup olmadığını ortaya koymaktır.

2. ÖZGÜNLÜK NEDİR?

Yabancı dil öğretimi açısından özgünlük kavramı altında ne anlaşılması gerektiği baktığımızda özgünlüğü basit bir şekilde özellikle yabancı dil (Almanca) öğretimi için üretilmemiş, o dilin doğal ortamı içerisinde oluşmuş metin/materyaller (Ferling, 2008, S.62) olarak tanımlayabiliriz. Benzer bir tanımın yapıldığı Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metninde [OBM] derste kullanılacak metinlerin hangi özellikleri taşıması gerektiğine ilişkin iki temel kategori karşımıza çıkmaktadır. Birincisi dil öğretim amacıyla oluşturulmamış ve iletişim amacıyla oluşmuş, uyarlanmamış veya öğrencilerin tecrübelerine, kişisel özelliklerine, ilgilerine göre derecelendirilmiş ve/veya uyarlanmış metinler. İkincisi de özel olarak yabancı dil öğretimi için oluşturulmuş yani didaktik metinler. Bu metinlerin taşıması istenen özelliklerden bir tanesi özgün metinlere benzer olmalarının istenmesi olarak dikkat çekmektedir. (OBM, 2001, 143).

Ortaöğretim Almanca Dersi Öğretim Programında (2018) ders kitabı yazımına ilişkin verilen kriterlere (7.3) baktığımızda doğrudan özgün metin kavramı kullanılsa da konularda konuyla ilgili metinler, hikâyeler, haberler, röportajlar, diyaloglar, şarkılar, şiirlerin yer almasının istendiğini ve 7.1 maddesinde de öğretmenin öğrencileri konularla ilgili roman, hikâye, makale, şiir ve fıkra okumaları konusunda cesaretlendirmesinin istendiğini başka bir deyişle özgün metinlere yönelik bir yönlendirme yapıldığını görmekteyiz.

3. WIE BITTE? A1.1 VE PLUS DEUTSCH A1.1

Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulunun [TTK] ilk 2016 yılında vermiş olduğu izinle kullanılmaya başlanan “Wie bitte? A1.1” [WB] iki yıl boyunca 9. ve 10. sınıflarda okutulmuş olup Türkiye genelinde yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Bu itibarla da ikinci yabancı dil Almanca dersinin temel kitabı olduğunu söylemek yanlış olmaz. Geçen seneye kadar hala bazı okullarda kullanılmaya devam eden WB yerini “Plus Deutsch A1.1”e [PD] bırakmıştır. Esasında PD TTK’nın 2019 yılında vermiş olduğu izinle kullanılmaya başlanmış ama yapılan tespitlere göre 2023-2024 Eğitim Öğretim yılından itibaren tamamen WB’nin yerini aldığını söyleyebiliriz. Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları yönetmeliğinin (2021) 21. Maddesine göre uygunluk izinlerinin beş yıllığına verildiğini ve bu sürenin istisnai koşullar dışında uzatılmayacağını göz önünde bulundurursak WB’nin çok daha önce yeni bir kitap ile değiştirilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. PD’nin uygunluk izninin

2019 yılında verildiğini de dikkate alırsak bu kitap yerine de önümüzdeki 2025 yılında yeni bir kitabın geçmesi gerektiği durumu ortaya çıkmaktadır.

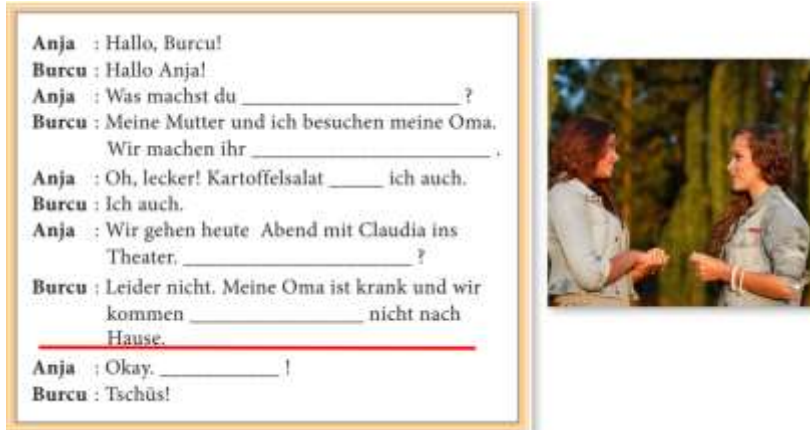
Her iki ders kitabı da benzer yapıda oluşturulmuş olup her eğitim öğretim yılı için dört ünitenin okutulması planlanmış ve toplam sekiz üniteden oluşan kitapların iki yıl süreyle okutulması öngörülmüştür.

4. MATERYAL VE YÖNTEM

Doküman inceleme/analiz yöntemine göre yürütülen çalışmada “Wie bitte? A1.1” [WB] (Öztürk vd., 2021) ile “Plus Deutsch A1.1” [PD] de (Yılmaz Yiğit 2019) yer alan metin ve resimler OBM ve Orta Öğretim Almanca (Hazırlık, 9,10,11 ve 12 sınıflar) Öğretim Programında ilgili maddeleri de dikkate alarak özgünlük açısından karşılaştırılarak yeni ders kitabında bu yönde bir gelişme olup olmadığı incelenmiştir.

5. BULGULAR

5.1 Metinlere İlişkin İnceleme ve Örnekler

Şekil 1. Anja ve Burcu arasındaki diyalog (WB, 2021:56)

WB’de beşinci ünite „Essen und Trinken“de yer alan yukarıdaki diyalogda Burcu ve Anja adlı iki arkadaş yolda karşılaşır ve Anja Burcu’yu akşam tiyatroya davet eder. Burcu da özetle büyükannesinin hasta olduğunu, ona bakmaya gittiklerini, ona patates salatası yapacaklarını ve gelemeyeceğini söyler. Bu noktadan sonra iki arkadaş birden vedalaşarak diyalog bitirilmektedir. Söz konusu metinde gerekli kavram ve kalıpların aktarımına odaklanıldığı için iletişimsel ve içerik açısından garip bir durum ortaya çıkmıştır. Sosyal iletişim normları içerisinde ister Türk ister Alman kültüründe olsun hastayla ilgili geçmiş olsun dilekleri veya bir

üzüntü ifadesinin yer alması beklenir. Bunun dışında hasta birisine patates salatası yapmak ilk akla gelen yiyecek değildir. Ancak bu metinden bir sayfa sonra yer alan patates tarifine geçiş yapabilmek amacıyla diyalogda bu ifadeye yer verildiğini görmekteyiz.

Metin akışında garip bir durum yaratan unsurla PD’de de karşılaşmaktayız. Şekil 2’de verilen örnekte Berke isimli öğrenci çantasını kaybetmiş ve okul panosuna bununla ilgili bir not asmıştır.

Şekil 2. Berke’nin kayıp ilanı (PD, 2019, 31)

Panoya astığı notta çantasını bulamadığını ve çantasının içinde neler olduğunu saydıktan sonra çantasının spor salonunda olduğunu söylüyor. Bu garip bir durum yaratmakta. Çünkü çantasının nerede olduğunu biliyorsa gidip alabilir. Burada “Çantam en son spor salonundaydı” gibi geçmiş zamanda bir ifadenin yer alması gerekirdi. Ancak öğrenciler bu zamanı öğrenmediği için burada kullanılmak istenmemişken öğrencilerin bilmedikleri Dativ ve “in” edatının kullanılmasında sakınca görülmemiş. Esasında öğrenciler metinlerde sadece bildikleri veya işlenen yapılarla karşılaşmak zorunda değildir. Nebe-Rikabi’nin (1997) de ifade ettiği gibi bilinen ve bilinmeyen arasındaki dengenin korunması ve bilinmeyen ögenin metnin anlaşılmasını aşırı zorlaştıracak bir unsur olup olmadığı önemlidir. Mevcut örnekte anlatının akışına uygun zamanda ifade kullanılıp basit bir açıklama ile bu noktadaki anlama zorluğu giderilebilir ve daha doğal bir metin oluşturulabilirdi.

Verilen her iki örnek metinde de dilbilgisi ve kalıpların aktarımına aşırı odaklanıldığını ve doğal metin akışının bu nedenle bozulduğunu görmekteyiz.

Her ne kadar PD’de WD’deki gibi iletişim sosyal iletişim normlarına aykırılık dikkat çekmese de metin ve diyalogların içeriğinde öğrencilere erek kültürü anlama ve kendi kültürleri ile karşılaştırma yapma noktasında fırsatların kullanılmadığını görmekteyiz. Aşağıda verilen

Diyalogda 15 Temmuz demokrasi ve milli birlik günü ile ilgili ifade de Almanlarda mevcut olan “Tag der Einheit” ulusal birlik gününe değinilmemesi iki toplum arasında karşılaştırma yapma, erek toplumu anlama noktasında kullanılmamış bir fırsattır.

- ◆ Özge, sag mal, überall sehe ich Flaggen. Ist heute ein besonderer Tag?
- ▲ Ja, Anja, heute ist der 15. Juli Tag der Demokratie und Nationalen Einheit. ←
- ◆ Aha, feiert ihr auch andere Nationaltage?
- ▲ Ja, natürlich. Am ..... feiern wir das Kinderfest. Und seit 1979 ist es auch ein internationales Kinderfest. Schulklassen bereiten sich Monate vorher auf dieses Fest vor. Sie tanzen Folklore und sagen Gedichte auf. Jährlich kommen auch aus dem Ausland viele Kindergruppen.
- ◆ Ein Kinderfest! Das ist ja schön!
- ▲ Wir haben auch ein Fest für Jugend und Sport.
- ◆ Und wann ist das?
- ◆ Am ..... Viele Schulklassen sind im „19. Mai Stadium“. Sie machen akrobatische Bewegungen.
- ◆ Und was macht ihr?
- ◆ Wir machen ein Schulfest, aber unser Schulfest ist am 21. Mai. Unsere Klasse 10 C organisiert ein Buffet. Wir backen Kuchen und Kekse. Und einige von uns machen Salate. Wir wollen das ganze Gebäck verkaufen. Es gibt auch viele Spiele: wie Tauziehen und Eierlaufen. Es ist sehr lustig. Wir haben auch eine Schulband. Die geben ein Konzert.
- ◆ Oh, schade, ich bin leider nicht hier.

Şekil 3. Türkiye’deki özel günlere ilişkin diyalog (PD, 2019, 67)

Diyalogda Türk özel günlerine odaklanıldığını ve temel amacın bunların diyalog içerisinde yer alması olduğunu görüyoruz. Almanlarda da “Tag der Einheit” adlı özel bir gün var. Diyalogun bu noktasında ikisi arasında bağlantı kurulup açıklama yapılışı daha iyi olurdu.

Örneklerin de gösterdiği gibi metinlerde dilbilgisi, kalıp ve kavramların aktarımına aşırı odaklanılması nedeniyle doğal akış bozulmakta, metinler yapay bir tat vermekte, kimi zaman garip içeriklere neden olmakta ve iki kültürü kıyaslama, öğrenciye erek kültürü tanıtmaya ve öğrencinin öğrendiği yabancı dile karşı tutumunu geliştirme boyutunda eksik kalmaktadır.

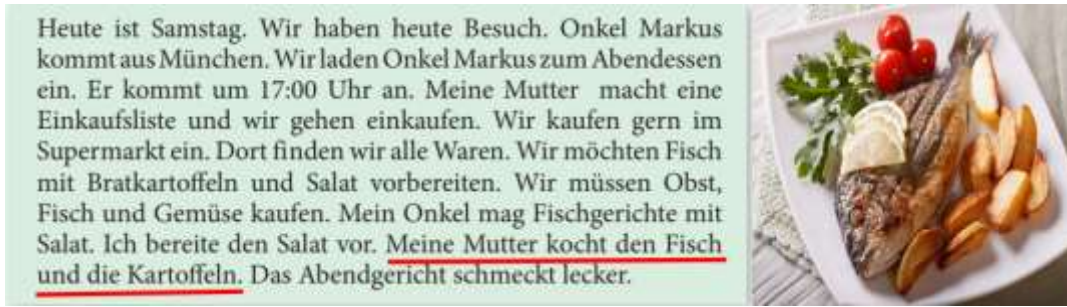
5.2. Metinler Açısından Genel Değerlendirme

Her iki kitapta benzer tipte didaktik metinler karşımıza çıkmaktadır. Yemek tarifleri hariç özgün metin kullanılmayan kitaplarda özgün havası veren metinlerin sayısının da az olduğunu söylemek gerekir. Ancak WB ile kıyaslandığında PD kitabında metin kalitesinin biraz daha iyi olduğu söylenebilir. Çeşitlilik açısından diyalog ve kendini tanıtmaya cinsinden metinlerin her iki kitapta da baskın olduğu tespit edilmiştir. Dilbilgisi konularına ve kalıpların aktarımına odaklı oluşturulmuş olan metinlerdeki bu durum suni bir akışa ve bazı metinlerde de garip içerik unsurları, doğal iletişim akışına uymayan hatta sosyal iletişim normlarına aykırı durumlara sebep olmaktadır (örn. WB, 56). Metinlere ilişkin ifade edilmesi gereken diğer bir nokta da öğrenci, metinlerde nasıl bilmediği kelimelerle karşılaşıyorsa kimi durumda bilmediği dilbilgisi

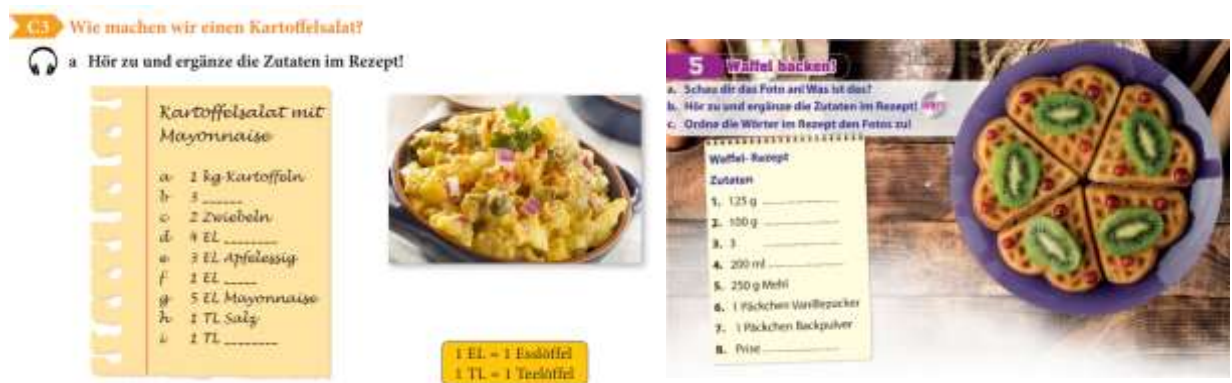
yapıları ile de karşı karşıya kalabileceğidir. Metnin doğal akışında öğrencinin bilmediği bir yapının kullanılması gerekiyorsa kullanılmalıdır. Burada dikkat edilecek nokta söz konusu yapının metnin genelini anlaşılmasını engelleyecek düzeyde olup olmadığı ve oluşan bariyerin basit açıklamalarla giderilip giderilemeyeceğidir.

5.3. Resimlere İlişkin İnceleme ve Örnekler

Şekil 4. Resim İngilizlerin “fish and chips” yemeğini çağrıştırmaktadır (WB, 2021:54)

Şekil 4’de örnekte pişirme eyleminin nasıl gerçekleştirildiği resimde görüldüğü için “kochen” yerine “braten” veya “grillen” eyleminin kullanılması daha doğru olurdu. Aynı durum patatesler için de geçerlidir. “Was kochst du heute?” gibi genel bir soruda “Ich koche Fisch mit Kartoffeln” cevabını verebiliriz ama yemeğin nasıl pişirildiği belli ise ona uygun eylemin kullanılması gerekir. “Kochen, braten, backen, grillen” fiillerinin hepsi belirli bir şekilde pişirme eylemini gerçekleştirmeyi ifade eder ve ona uygun şekilde kullanılması gerekir.

Şekil 5. Patates Salatası Tarifi (WB, 2021:57) Şekil 6. Waffel Tarifi (PD, 2019, 59)

Yabancı dil ders kitaplarında sıkça karşımıza çıkan durumlardan bir tanesi erek topluma özgü yemek örnekleri ve/veya bir tarifdir. Şekil 5 ve 6’de WB ve PD’de yer alan yemek tariflerine ve beraberinde verilen resimlere batığımızda topluma özgünlük açısından WB’de daha doğru

bir tercih yapıldığını ve Almanlarla özdeşleştirilen patates salatasının verildiğini görmekteyiz. PD’de ise Waffle tarifi tercih edilmiştir. Almanlardan ziyade Belçika’nın Waffle’leri ile meşhur olması ve Almanlara özgü “Pfannkuchen” kavram ve görseline yer verilmemiş olması erek kültür özgünlüğü açısından bir eksiklik olarak ifade edilebilir. Bu konu itibarıyla PD’de Almanlara özgü yiyecek eksikliğinin, metin ve görsel boyutunda hissedildiğini söylemek gerekir. Ancak Öğünler ve arasındaki farkların gösterilmesi noktasında kavramsal olarak Türk ve Alman akşam yemeği ile Almandaki “Abendbrot” kavramının verilmiş olması olumludur. Kullanılan resimler açısından baktığımızda kitabın geneline hâkim olan zayıflığın burada yine karşımıza çıktığını, resimlerin çok dar çekim olduğunu görmekteyiz.

Şekil 7. Öğünlere ilişkin alıştırmalar (PD, 2019, 58)

Şekil 7’de verilen alıştırmalar Alman ve Türklere özgün akşam yemeği alışkanlığı arasındaki farkı göstermesi açısından iyi olsa da “Abendbrot” kavramı için kullanılan resim çok zayıf kalmaktadır. Burada klasik bir Alman akşam kahvaltısı resmi kullanılması daha doğru olurdu.

Şekil 8-9. Selamlaşma görseli (shutterstock 294659684; WB, 2021, 12)

Yanlış resim tercihleri açısından her iki kitabı kıyasladığımızda WB'deki hatalı seçimlerin daha belirgin olduğunu söyleyebiliriz. Yukarıda gösterilen ve bir pembe diziden bir sahne gibi görünen resim aslında Endonezya'nın Jakarta kentinde çekilmiş ve kitapta Endonezyalı kadın ve erkek Alman ve Türk olarak tanıtılmıştır.

Dikkat çeken diğer bir olumsuzluk da kavram ile kullanılan resim arasındaki ilişkinin doğru belirlenmemesi ve yanlış öğrenmeye yol açabilecek bir resmin kullanılmasıdır. WB'de Şekil 10'da verilen görselin yer aldığı alıştırma "Kuchen" ve "Torte" kavramlarının karıştırılmasına neden olabilir.

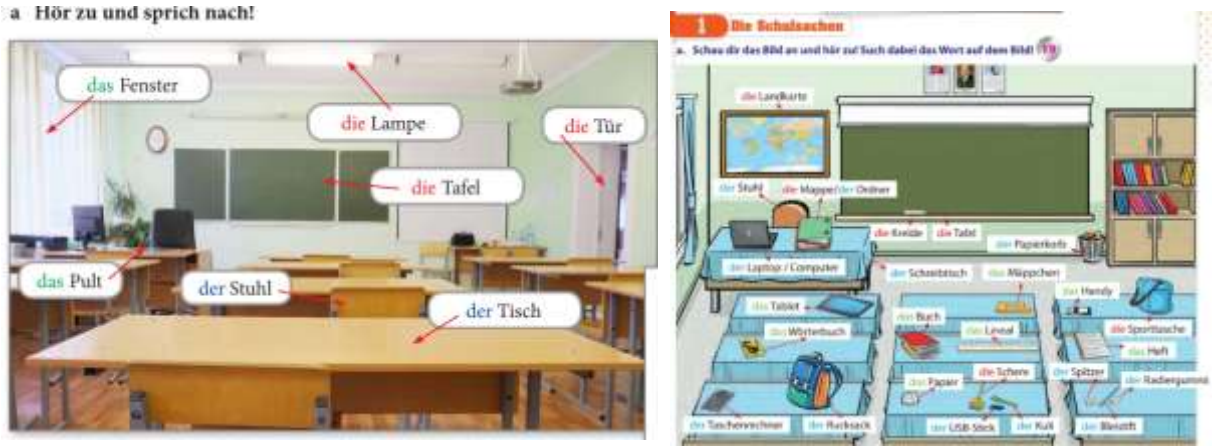

Şekil 10-11. "Kuchen" ve "Torte" kavramları (WB, 2021,46; PD, 2019, 45)

Alıştırmada "Torte" kavramının kullanılması veya resmin "Kuchen" kavramına uygun seçilmesi daha uygun olurdu. Çünkü Almancada "Kuchen ve "Torte" kavramlarının ayrımı nettir ve resmi görececek bir Almanın aklına ilk olarak "Torte" kavramı gelecektir. Google'de bu iki kavramı arattığımızda bu ayrımı net bir şekilde görebiliriz.

PD'da bu iki kavramla ilgili görsel kullanılmamış olması ve bir Cafe menüsünde sadece kavram olarak yer verilmiş olması eksiklik olsa da WB ile kıyasladığımızda yanlış aktarıma yol açacak bir durumun yaratılmamış olması olumludur. Ayrıca görselin beraberinde yer alan diyalog alıştırmada "Möchten Sie ein Stück Torte oder ein Stück Kuchen?" sorusuyla öğrencilerin bu iki kavram arasındaki ayrımı anlaması sağlanmaktadır. Bu noktada iki kavram için küçük birer görselin kullanılması öğrencinin zihninde bu iki kavramın yer etmesi açısından daha olumlu olurdu.

Şekil 12-13. Her iki kitapta verilen sınıf görselleri (WB, 2021, 22; PD, 2019, 26)

Yabancı dil ders kitaplarında sıkça karşımıza çıkan konulardan okul ve okul yaşantısıyla ilgili olarak her iki kitapta da sınıf görselleri kullanılmış, WB’de gerçek bir sınıf resmi tercih edilmişken, PD’da Türk sınıfını gösteren bir çizim tercih edilmiştir. Özgünlüğe yakınlık ve erek toplumu temsil kabiliyeti açısından değerlendirdiğimizde WB’deki resim tercihinin daha doğru olduğunu söylemek gerekir.

5.4. Resimler Açısından Genel Değerlendirme

Her iki kitapta kullanılan resimlere baktığımızda aralarında önemli bir fark olmadığını, bunların çoğunlukla açık kaynaklardan temin edildiğini ve eksiklikler içerdiğini görmekteyiz. WB’de yer alan resimlere yakından baktığımızda şekil 4 ve 10’da örneklendirildiği gibi kavram karmaşasına yol açabilecek seçimlerin yapıldığı dikkati çekmektedir. Bunun dışında özgünlüğe yakınlık veya temsil ettiği durum açısından kabul edilebilirlik noktasında da hatalı seçimler yapıldığını görmekteyiz. PD açısından baktığımızda en büyük eksiklik olarak resimlerin çok dar çekim olması ve geniş alan görüntülerinin eksik olması dikkat çekmektedir. Kitapta yer alan resimlerin çok genel olması ve erek kültüre özgünlük açısından zayıf olmaları olumsuz diğer bir unsurdur.

6. SONUÇ

Her iki kitapta da benzer özellikler taşıyan metinler kullanılmış ve yemek tarifleri hariç özgün bir metin tespit edilememiştir. Diyaloglar ve kendini tanıtmaya ilişkin metinler baskınken PD’daki metin kalitesinin biraz daha iyi olduğu görülmektedir. Ancak iki kitabın metinleri de tatminkâr bir şekilde ön plana çıkmamaktadır.

PD’da WB’deki gibi iletişim normlarına aykırı bir metin kurgusu tespit edilmemiştir. Ancak metinlerin temel amacıyla dilbilgisi konusunun aktarımı için kullanıldığı ve bu yerine getirildikten sonra metinlerin sonlandırıldığı görülmüştür. PD yeme içme konusunda özgün alman yemeği aktarımı açısından zafiyet gösterirken öğünler arasındaki fark boyutunda gerekli noktalara vurgu yapıldığı tespit edilmiştir. PD kitap sonunda yer alan şarkılara baktığımızda alfabe öğretme amaçlı bir şarkıya yer verildiğini görmekteyiz. Ancak bütün Alman çocuklarının aşına olduğu kreş ve ilkokulda söyledikleri Almancadaki özgün Alfabe şarkısı yerine suni kurgulanmış bir şarkı kullanılmış olması olumsuz bir durumdur.

WB’ye metin çeşitliliği açısından baktığımızda çeşitliliğin çok kısıtlı olduğu, içeriklerin de birbirini tekrar eder şekilde ve sığ olduğu tespit edilmiştir. Metinler çeşitli okuma teknikleri arasında geçiş ve anadilden gelen okuma tecrübesinin aktarımını destekleyecek yapıda değildir. İçeriklerde özgün durumlara ilişkin ifadelerin yetersiz ve eksik olduğunu görmekteyiz. Kitapta çeşitli özgün metin türlerine yer verilmemiş, çoğunlukla aynı özellikleri taşıyan suni metinler kullanılmış, herhangi bir edebi metne yer verilmemiştir.

PD’nin resim seçimleri açısından WB’nin gerisinde kaldığı ve PD’da kullanılan resimlerin çok dar çekim olduğu görülmüştür. Bazı konularda özellikle geniş alan çekimlerinin eksikliği hissedilmektedir.

Her iki ders kitabı hazırlanırken özel resim çekimi yapılmamış olup gerekli görseller açık kaynaklardan veya arşivden temin edilmiştir. Bazı durumlarda resim seçimlerinin özensiz olduğunu ve temsil edecekleri özgün durum veya içeriği karşılama düzeylerinin zayıf olduğu görülmüştür.

Temelinde her iki ders kitabından hiçbirinin öne çıktığını söyleyemeyiz. Biri bir noktada eksik kalırken diğeri de başka bir noktada eksik kalmaktadır. PD açısından WB’nin yerine geçen daha yeni kitap olması noktasında kayda değer bir gelişim olmadığını özgünlük açısından aynı anlayış ve hataların devam ettiğini söyleyebiliriz. İncelenen Kitaplarda OBM’de tavsiye edilen noktaların pek dikkate alınmadığı ve karşılanmadığı görülmüştür.

KAYNAKÇA

1. Alkış Küçükaydın, M., & İşcan, A. (2017). İlköğretim 3.sınıf Türkçe ders kitapları ve öğretmen kılavuz kitabının yapılandırmacı öğrenme yaklaşımına uygunluk düzeyi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 5(1), 1-13. <https://doi.org/10.16916/aded.268692>
2. Bekirov, E. (2022). *Yabancı dil öğretiminde otantik metinlerin ders kitaplarında kullanımı* [Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi]. Gazi AVESİS. <https://avesis.gazi.edu.tr/dosya?id=72fcc944-902f-41dc-acff-0945eb287c85>
3. Dellal Akpınar, N. (2015). Yabancı dil öğretmenlerinin derslerinde materyal kullanımına ilişkin tutum ve görüşleri. *Journal of Turkish Studies*, 10(Volume 10 Issue 2), 1051–1051
4. Demirel, Ö. & Kıroğlu, K. (2021). Eğitim ve ders kitapları. Ö. Demirel ve K. Kıroğlu (Ed.), *Ders Kitabı İncelemesi* (5. Baskı, s. 4-11) içinde. Pegem A Yayıncılık.
5. EF Education First. (2023). *EF English Proficiency Index*. <https://www.ef.com.tr/epi/>
6. Europarat-Rat für kulturelle Zusammenarbeit. (2001). *Gemeinsamer Europäischer Referenzrahmen für Sprachen: lernen, lehren, beurteilen* [OBM]. (Übersetzt von: J. Quetz, R. Schieß, U. Sköries, G. Schneider) Berlin: Langenscheidt.
7. Ferling, N. (2008). Lesen im DaZ-Unterricht. S. Kaufmann, E. Zehnder, E. Vanderheiden, W. Frank (Ed.), *Fortbildung für Kursleitende Deutsch als Zweitsprache*. Band 2: Didaktik – Methodik (S. 35-68) içinde. Hueber.
8. Karatekin, P. & Seymen, A. (2022). Almanca ders kitaplarının görsel tasarım ilkeleri açısından değerlendirilmesi. *RumeliDE Dil Ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*(31), 1044-1058. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1222224>
9. Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği (2021). *T.C. Resmî Gazete*, 31628, 14 Ekim 2021.
10. Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), (2018), Orta Öğretim Almanca (Hazırlık,9,10,11 ve 12 Sınıflar) Öğretim Programı. <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=333>
11. Nebe-Rikabi, U. (1997). Authentische Texte im Fremdsprachenunterricht. In: Bickes, G., Dufeu, B., Willkop, E.M. (Ed.) *Umgang mit Texten-Unterrichtsbeobachtung Grammatikmodelle und ihre Umsetzung in Lehrwerken* (Jahrbuch Sprachandragogik 1995) (6-13) içinde, Johannes Gutenberg-Universität Mainz.
12. Özerol, M., & Bulut, İ. (2023). Ortaöğretim 9-10. sınıf Plus Deutsch A1. 1 ders kitabının çokkültürlü eğitim bağlamında değerlendirilmesi. *Eğitim Yansımaları*, 7(2), 65-85.
13. Öztürk, D., Incebel, F., Balkan, F., Yıldırım, T., Canoğlu, Y. (2021). *Wie Bitte? A1.1 Lehrbuch*. MEB Yayınları.
14. Rauch, R. (2007): Übungstypen für den Fremdsprachenunterricht. Universität Duisburg Essen. <http://www.rainerrauch.com/Download/Uebungstypen.pdf>
15. Seker, E. Ö., & Seymen, A. (2022). “Deutsch Macht Spaß A1. 2” ders kitabı okuma etkinliklerinin diller için Avrupa ortak başvuru metni çerçevesinde incelenmesi. *21. Yüzyılda Eğitim Ve Toplum*, 11(31), 227-242.
16. Seyhan Yücel, M. (2018). Gençlere Yönelik Almanca Ders Kitaplarında Metin Türleri ve İncelenmesi. *Anadolu University Journal of Education Faculty*, 2, 102-112.
17. Solmecke, G. (1993). *Texte hören, lesen und verstehen*. Berlin, München: Langenscheidt.
18. Şahin, K. (2018, December). Türkiye’de yabancı dil öğretimi, sorunlar ve çözüm yolları. X. *National Teacher Symposium*, İstanbul.
19. Şengül Kutlay, K. (2022). “Dabei” ve “Plus Deutsch” ders kitaplarının özgün metinler ve ülke bilgisi açısından incelenmesi. *Bartın Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 68-93.
20. Uçkun, B., & Onat, Z. (2008). The significance of using authentic tasks and texts in language teaching materials: Study of a course book. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 7(1), 149-164.
21. Yiğit, D. Y. (2019). *Plus Deutsch A1.1*, Koza Yayınevi.

ALANYA KALESİ VE ALANYA KALESİ HAKKINDA YAZILMIŞ TEZLERİN SİSTEMATİK DERLEMESİ: 2006 – 2020

Doç. Dr. Sevcan YILDIZ

Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu,

ORCID ID: 0000-0003-2066-1941

IV. ÖZET

Anadolu'nun sık sık istilalara uğraması ilk savunma yapılarının yapılmasına neden olmuştur. Kalkolitik çağa tarihlenen Hacılar höyüğü (Burdur) “Anadolu Kaleleri”nin, Yümüktepe (Mersin) buluntuları da “Şehir Surları”nın, ilk örneklerindedir. Dünyada ilk kentleşme hareketi insanların göçebe yaşamdan yerleşik düzene geçmesi ile başlamış olup bugünkü kent düzenin ilk modelleri olarak kabul edilmektedir. Bu model yaklaşık 9000 yıl önce Diyarbakır İli'nin 60 km kuzey-batısında Ergani ilçesi, Sesverenpınar (Hılar) köyü, Çayönü mevkiinde ortaya çıkmıştır dolayısıyla kentleşmenin tarih öncesi Kale-kent özelliği gösteren Diyarbakır ili sınırları içinde başlamış olabileceği söylenmektedir. Kültürel ve siyasi açıdan kentin bütünlüğünü simgeleyen kaleler tarihi kentlerin kent mekanını kurgulayan en önemli yapılarıdır. Tarihi kentlerde yerleşim dokusu genel olarak topografya ile bütünleşme ve uyum sergilemektedir. Birçok tarihi kentin, erişmesi zor en yüksek noktasına yerleştirilmiş bir akropolü ya da kalesi bulunmaktadır. Bugün birçok tarihi kent kalesi özgün karakterleri korunarak modern hayata uygun hale getirilmiştir. Alanya Kale'si bunun en iyi örneklerinden biridir. Çalışma kapsamında Alanya Kalesi'nin tarihsel gelişimi anlatılmış olup Alanya Kalesi ile ilgili yazılan tezlerin sistematik derlemesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kale, Alanya, Alanya Kalesi.

SYSTEMATIC REVIEW OF THESES WRITTEN ABOUT ALANYA CASTLE AND ALANYA CASTLE: 2006 – 2020

ABSTRACT

Anatolia's frequent invasions led to the construction of the first defensive structures. Hacilar mound (Burdur), dating back to the Chalcolithic age, is one of the first examples of "Anatolian Castles", and the finds in Yümüktepe (Mersin) are among the first examples of "City Walls". The first urbanization movement in the world started with people's transition from nomadic life to settled life and is accepted as the first models of today's urban order. This model emerged approximately 9000 years ago in Ergani district, Sesverenpınar (Hılar) village, Çayönü locality, 60 km north-west of Diyarbakır Province, so it is said that urbanization may have started within the borders of Diyarbakır province, which has prehistoric Castle-city characteristics. Castles, which symbolize the integrity of the city in cultural and political terms, are among the most important structures that shape the urban space of historical cities. In historical cities, the settlement pattern generally exhibits integration and harmony with the topography. Many historical cities have an acropolis or castle located at the highest point that is difficult to reach. Today, many historical city castles have been made suitable for modern life while preserving their original characters. Alanya Castle is one of the best examples of this. Within the scope of the study, the historical development of Alanya Castle was explained and a systematic review of the theses written about Alanya Castle was made.

Keywords: Castle, Alanya, Alanya Castle.

V. GİRİŞ

Alanya'nın, bazen Kilikya bazen de Pamfilya bölgesine dahil edildiği görülmektedir. Alanya'nın kesin olarak ne zaman kurulduğu bilinmemekle beraber tarihin ilk çağlarında Alanya sahillerinde gemilere sedre (cedre) kerestesi yükletilen iskeleler veya deniz korsanlarının barındıkları hisarlar bulunmaktadır. Bu hisarların en önemlisi şimdiki Alanya'nın yerinde bulunan Korakesion'dur. Bulunduğu yerin müdafaa kolaylığı ve limanın güzelliği ile temayüz etmiştir. Şehir bütün Kilikya'yı istila etmiş olan büyük Antiochos'a muvaffakiyetle mukavemet göstermiş, M.Ö. 2. asırda korsan reisi Diadotos – Tryphon buraya yerleşerek seferlerinden getirdiği ganimetleri saklayacak bir şato inşa ettirmiştir. Bu şatoda her türlü yiyecek, içecek ve giyeceklerin yanında büyük esir pazarları bulunmaktaydı. Bu şato daha sonra deniz korsanlarını yenen Pompeius tarafından yıkılmıştır. Daha sonraları Marc Antonie

Alanya yöresini Mısır Kraliçesi Kleopatra'ya hediye etmiştir. Cleopatra donanmasını yapmak ve mevcudu daha kuvvetlendirmek için Toroslardaki çeşitli ormanlardan faydalanıp, aynı zamanda kereste ihracatı da yaparak saltanatını sürdürmüştür (Yetkin, 1974: 259).

Alanya, 976–1027 yılları arasında hükümdarlık eden II. Vasilos zamanında Ermeniler'in eline geçmiştir. XI. asır başlarında II. Vasilos büyük bir orduyla Ermenilere savaş açıp zafer kazanmıştır (Yetkin, 1974: 259). 1207 yılında Selçuklu Sultanı I. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından fethedilen, hemen akabinde bir ara Lusignan hakimiyetine geçen ve 1214'te I. İzzettin Keykavus tarafından ikinci kez fethedilerek bu defa kesin surette Selçuklu topraklarına katılan Antalya'dan sonra Alanya'nın fethiyle Selçuklu siyasi sınırları daha doğuya doğru uzanmış; böylelikle Akdeniz hinterlandına hakim, askeri ve siyasi bakımdan stratejik öneme sahip bir liman şehri de elde edilmiş ve kıyı kalelerin fethi ile Sultanlığın Akdeniz sahillerindeki sınırları Silifke'ye dayanmıştır (Yetkin, 1974: 259).

Tarihi ve turistik bir merkez olan Alanya, Antalya Körfezi'nin doğu kıyısında, denizden 250 metre yükseklikteki küçük bir dağın eteğinde kurulmuştur. Tarihin eski devirlerinden beri önemli bir ticaret ve yerleşim merkezi olan Alanya, tabii güzellikleri, denizi, güneşi ve görülmeye değer tarihi eserleriyle, günümüzde ülkemizin cazip turizm beldelerinden biridir. Alaiye'nin Selçuklular tarafından fethinin başlıca sebebi, beldenin çok güzel ve korunaklı bir limana sahip olması yanında zengin tabii güzellikleridir (Öztürk, 1999: 429). Tarih boyunca Korakesyum, Kolonoros gibi isimler alan Alanya, 1221 yılında Selçuklu Sultanı Alaeddin Keykubat tarafından fethedilince sultanın adına izafeten Alaiye adını almıştır. Alanya adı 1933 yılında resmen kabul edilmesine karşın; 1761, 1808, 1827, 1858, 1861 ve aynı tarihlere tekabül eden altı mezar taşında Alanya adı tespit edilmiştir. Karamanlı Ahmet Çelebi Yusuf tarafından 1599 tarihinde bir coğrafya sözlüğü şeklinde yazılan "Ahbar'ud-Düvel ve Asar'ul Üvel" adlı kitapta şehrin adı Alanya olarak geçmektedir. Alanya, Anadolu'da sonradan kurulmuş bir şehir olup, onu Selçuklu Sultanı Alaeddin Keykubat inşa etmiştir. Sularının ve bahçelerinin çokluğu ile ünlüdür, denmektedir (Koçak, 2007: 742).

1471 yılında Fatih Sultan Mehmed döneminde Gedik Ahmet Paşa tarafından Osmanlı devleti sınırlarına dahil edilen Alanya'yı Padişah I. Ahmet döneminde Ayni Ali Efendi'nin 1609 tarihinde yazdığı bir eserde Kıbrıs eyaletine bağlı bir sancak olarak görülmektedir. Bundan sonra değişik eyaletlere bağlanan Alanya 1846 tarihine kadar Mutasarrıflarca,

1846'dan sonra kaymakamlıklarca idare edilen bir sancak iken, 1868 yılında Antalya sancağına bağlı bir kaza yapılmıştır (Konyalı, 1946: 260). Alaiye, beylikler döneminde Antalya'dan sonra bölgenin en işlek pazar yeri durumundaydı. Alaiye'de gemi yapan tezgâhlar bulunurdu. Alaiye limanından Mısır, Kıbrıs, Rodos ve diğer devletler ile ticaret yapılmaktaydı. Buradan özellikle kereste ihracatı yapılmaktaydı. Bundan dolayı Alaiye Beyleri ve halkının ekonomik durumu gayet iyiydi (www.genctarihçiler.com).

Alanya, idari teşkilat bakımından önceleri, Anadolu Eyaleti'nin bir sancağı durumunda iken, Kıbrıs Adası'nın fethinden sonra 1571 yılında yeni kurulan Kıbrıs Beylerbeyliği'ne bağlanmıştır. Ancak bir ara Karaman Eyaleti'ne dahil edilmişse de Ağustos 1632'den itibaren tekrar Kıbrıs'a bırakılmıştır. XIX. yüzyılın başlarında Adana Eyaleti'ne bağlı olan ve 1846'ya kadar bu durumda kalan Alanya, 1846'da Konya'ya bağlanmıştır. Alanya, 1868 yılında Teke Sancağı'na tabi bir kaza haline getirilmiştir. Ancak, Alanya halkı sancak konumundan kaza şekline indirilmeyi hoş karşılamamıştır. Bu durumun düzeltilmesi için muhtelif müracaatlarda bulunulmuş, ancak netice değişmemiştir (Gönüllü, 2008: 13).

Alanya, Greenwich'e göre 37 derece 36 dakika kuzey enlem ve 29 derece 20 dakika doğu boylamı üzerinde bulunmaktadır. Akdeniz bölgesinin Antalya il sınırları içinde ve aynı adı taşıyan körfezin doğu kısmında yer almaktadır. Alanya'nın güneyinde Akdeniz, doğusunda Gazipaşa, batısında Manavgat ilçeleri, kuzeyinde ise yüksek dağlık ve platoluk sahalara yer almaktadır. Alanya'nın doğusunda ve batısında irili ufaklı sayısız akarsular mevcuttur. Bunların en önemlileri Dimçay, Obaçay, Serapsu, Kargıçay ve Alaraçay'dır. Bu akarsular binlerce dönüm muz, portakal, pamuk, fıstık, susam gibi ürünler yanında bugün için sayısı yüzleri aşan turfanda sebze seralarını sulamaktadır (Yetkin, 1974: 261). Uygun iklimi, verimli topraklar, dağlar, ormanlar, akarsular ve kıyılardan oluşan coğrafyası ile eski çağlardan beri iskân gören bir yerleşme olmuştur. Antik çağlarda ve daha sonra Akdeniz ticaretinin Güney Anadolu'daki önemli merkezlerinden biri haline gelen Alanya'da Toros vadileri boyunca inşa edilen yollar, İç Anadolu ve çevresini tüm Akdeniz ile birleştirmiştir. Bu durum; Alanya'da tarih boyunca hem ticari hem de kültürel birikimin oluşmasını sağlayan önemli etkenlerden biri olmuştur (Sirel, 2001: 643).

Alanya sahilden başlayarak sınırları içersinde kalan dağların zirvesine kadar tümüyle Akdeniz fito-coğrafik bölgesi içerisinde yer almaktadır. Bölge bitki tür çeşitliliğinin artmasına

sebepl olan hemen hemen tüm ekolojik özellikleri bünyesinde barındırmaktadır. Alanya sahip olduğu çok değişik toprak grupları, farklı anakaya tipleri ve kumul, firigana orman, kaya ve bozkır gibi çok değişik vejetasyon tiplerine sahip oluşu gibi nedenlerden ötürü zengin ve ilginç bir floristik kompozisyona sahiptir. Bu zenginliğin oluşmasında iklimin de rolü vardır. Alanya'da yıllık yağış ortalaması 1000mm'nin üzerindedir (Duman, 1999: 465).

Alanya'nın turizm bakımından cazibesini sağlayan unsurlar tarihi eserleriyle birlikte tabii güzelliği, sahilleri ve astım hastaları için tavsiye edilen Damlataş Mağarası'dır. Günümüzde Alanya'nın tarihi yapıları arasında devrinde deniz faaliyetleri ss olan beş gözlü, üstü tonozlu tersane binası, i içe üç ayrı bölümden meydana gelen ve denize açık beş kapısı bulunan kalesi, ilk önce I. Alaeddin Keykubat sonra da Kanuni tarafından yaptırılan Kale Camii, Aşaaı Kaledeki Bedrettin Camii ve Kızıl Kulesi, Akşebe Sultan Mescidi ve Türbesi, 1720'de Nevşehirli Damad İbrahim Paşa tarafından yaptırılan Alaiye Feneri ile şehri eviren surlarla bugün Alanya ilçesinin sınırları içinde bulunan 1231/32'de Alaeddin Keykubat'ın yaptırdığı Alara Han sayılabilmektedir (ztrk, 1999: 432).

1. ALANYA KALESİ

Alanya Kalesi, tarih boyunca görkemli yapısı ve limanından dolayı korsanlar ve isyancılar için bir çekim merkezi olmuştur. Romalı korsan Tryhos'un savaşıları tarafından M.. 2. yüzyılda Korakesion adıyla kurulmuştur (Pekin, 2008: 16). Şehrin yarımada üzerinde Kandereli Burnu'nu meydana getiren dağın üzerinde kurulan ilk kale bir şato niteliğinde yapılmıştır. Bu şato uzun bir süre korsanların sığınağı olarak kullanıldıktan sonra Roma İmparatoru Pompeus döneminde buraya yeni bir kale inşa edilmiştir. Bizans İmparatorluğu döneminde ise kalenin askeri ve ticari önemini koruduğu günümüze kadar gelen bazı kalıntılardan pek çok dini yapı ve surlarla oldukça büyüdüğü anlaşılmaktadır (Gürbüz, 2001a: 553).

Selçuklu fethiyle yeni baştan inşa ettirilen kale, surları ve kuleleriyle yalnız savunma yönünden değil, Selçuklu mimarlığı yönünden de büyük bir değer taşımaktadır. Dış görünüşü bakımından zarif olduğu gibi içyapısının bölümleri bakımından da özenli yapılmış bir eserdir. Yapının günümüze kadar oldukça sağlam kalmış parçalarında Selçuklu mimarlık sanatının birçok özelliklerini görmek mümkündür. Kalenin surları yarımadayı çepeçevre kuşatmaktadır. Dıştan i ve orta kale kapıları, kale kapısından çok saray kapısını andırmaktadır. Kalede

bulunan Selçuklu dönemine ait kitabeleri ilk defa Halil Edhem tarafından ele alınarak incelenmiştir (Gürbüz, 2001a: 553).

Osmanlı arşiv belgeleri arasında, Alaiye ve Kalesi'nin, sosyal, idari ve ekonomik hayatının, bilhassa XVI. yüzyıl boyunca, aydınlatılmasında önemli bir yer tutan tahrir defterlerindeki durumunu daha XV. yüzyıldan itibaren izlememiz mümkün olmaktadır. Alaiye için en eski tahrir bilgileri, XV. yüzyılın ikinci yarısına ait bulunmaktadır. Alaiye'nin, 1471 tarihinde Osmanlı idaresi altına alındığında tahrir emini Karamanoğlu Mehmed İbrahim Bey tarafından başlanılan tahriri 1481 tarihinde tamamlanmıştır. Bu tahrir defterine göre, Alaiye, Osmanlı idari sisteminde sancak statüsünde sayılarak mirli va hassı olarak kaydedilmiştir. Timar sayım defteri niteliğindeki bu kayıtlarda askeri bakımdan önemli bir mevki olarak görülen Alaiye Kalesi'nde, kale dizdarı ile birlikte 77 nefer görevli bulunmaktaydı (Gürbüz, 2001a: 554).

Alanya Kalesinde, 1985 yılında yapılan yüzey araştırması ve rölöve çalışmalarını takiben, 1986 yılında, İçkale'nin güney-doğu bölümünde yer alan ve çeşitli yayınlarda "Selçuklu Sarayı" diye de anılan harabenin aydınlatılması amacıyla ilk arkeolojik kazılara başlanmıştır. 1987. yılındaki ikinci kampanyada, X., XI, XII ve XI plankarelerini ihtiva eden ve kazısı yapılmadan önce yüzeyden yaklaşık 2,5 – 3 m. Kadar bir yüksekliğe varan toprak yığını ile dolu durumdaki saha da ele alınmış; kazısı yapıldıktan sonra, burada; yaklaşık 9.15 x 4.80 m. ölçülerinde dikdörtgen planlı bir yapının temel kalıntısı ile sözkonusu yapının mimari elemanlarına ait kalıntılar ortaya çıkartılmış; bu arada, hayli tahrip olmuş bir vaziyette, çoğunluğu sıraltı ve lüster tekniğinde yıldız ve haçvari çiniler olmak üzere, ayrıca düz turkuvaz sırlı dikdörtgen levha çiniler ve daha az sayıda da çini, mozaik, fresk, cam ve seramik parçalarından oluşan çeşitli küçük buluntular da ele geçirilmişti. Buluntular arasında hiç şüphesiz en dikkati çekici olanı, XI J plan-karesinde, yapının içine dağılmış vaziyetteki tonozu ait göçük kütlelerini örten toprak tabakasının içinde, birbirinden farklı mesafe ve kotlarda ele geçen bir duvar çinisidir. Dört parçadan oluşan çininin bir yarısı, toplu olarak üç kırık parça halinde bulunup birleştirilmiş; tek parçadan oluşan diğer yarısı ise, yazı kuşağındaki kırık nedeniyle bütüne tamamlanamadığı için, bu şekilde koruma altına alınmıştır. Çininin eksik olan diğer parçaları, ne yazık ki, bulunamamıştır (http://akmed.kaleicimuzesi.com/upload/makale/alanya_kalesi_kazisindan_cikan.pdf).

Resim - 1: Alanya Kalesi'nin Havadan Görünümü

Kaynak: http://www.alanya.tv/tr/AlanyaResimleri/Camiler_Kiliseler, Erişim Tarihi: 29.11.2010.

83 kule ve 140 burcu olan, üç sıra surlarla çevrili olan yapı, iç ve dış kale bölümlerinden oluşmaktadır (Yüzbaşıoğlu ve Ünlü, 2003: 39; Özukan, 2003: 125).

1.1. Surlar

Kalenin kuzeyinden itibaren limanı çevreleyip Kızılkule'ye ulaşan ve buradan batıya doğru zikzaklar halinde yükselerek Helenistik devir kalesi üzerinde inşa edilmiş Ehmedek diye anılan yapılar grubuna bağlanmaktadır. Kuşatma duvarı ise güneyi hedefleyerek İçkale'ye doğru yükselip büyük kaya bloğunun güney yüzünde kayaların kenarından geçip limana ulaşmaktadır. Batı ve güney kısmında tabii hali biraz takviye etmek suretiyle ayrı mazgallı sur inşa edilmiştir. Kızılkule ile Ehmedek arasında iki temel giriş kapısı bulunmaktadır. Bunlar, tepedeki kale kapısı ya da esas kapı ile aşağıdaki aşağı ve orta kapıdır (Gürbüz, 2001a: 556).

Resim - 2: Alanya Kalesi Surları

Kaynak: http://www.alanya.tv/tr/AlanyaResimleri/Camiler_Kiliseler, Erişim Tarihi: 29.11.2010.

1.2. Kızılkule

Adını alt ve üst kısımlarındaki kırmızımtırak pişmiş tuğlalardan alan Kızıl Kule, 1226 yılında yapılmıştır. Bugün sapaşlam ayakta duran kulenin doğu cephesi ile batı cephesi arasında, tabanın konumu nedeniyle 2 metrelik yükseklik farkı bulunmaktadır (Yüzbaşıoğlu ve Ünlü, 2003: 39). Kızılkule zeminde çapı 29 metre, yüksekliği yaklaşık 33 metreyi bulan sekiz köşeli bir yapıdır. En üstteki mazgal dışları hariç, zemin kat, birinci kat, asma kat ve açık teras olmak üzere sıra ile beş kattan oluşmuş, büyük bir su sarnıcı merkezi de ayağın üst kısmına birleştirilmiştir. Sarnıç, bugün hala su muhafaza edebilmektedir. Kızılkule'nin mimarının ismi kulenin kuzey cephesinde bulunan bir kitabede yazılı olup bu kitabeye göre kulenin ve bütün kalenin mimarı, Kattanizade Ebu Ali'dir (Gürbüz, 2001a: 556).

Zemin kat etnografya müzesi olarak hizmet vermektedir (Özükan, 2003: 124).

Resim - 3: Kızıl kule

Kaynak: <http://minikmeleklerle.blogspot.com/2009/05/antalya-gezi-rotasi.html>, Erişim Tarihi: 30.11.2010.

Resim - 4: Kızıl kule'nin İçinden Geniş Açıyla Kızıl kule'ye Bakış

Kaynak: <http://minikmeleklerle.blogspot.com/2009/05/antalya-gezi-rotasi.html>, Erişim Tarihi: 30.11.2010.

1.3. Tersane

Selçuklu döneminden günümüze kalan tek tersane olan yapı, bir deniz üssü şeklinde inşa edilmiş olup, hava tesirlerinden korunmak üzere üstü kapatılmıştır. İçi büyük gemilerin emniyetle ve oldukça gizli bir şekilde inşa edilmesine müsait olan yapı, takriben 57 metre

uzunluğunda ve en çok 40 metre derinliğindedir. Galeriye kuzey-batı yönündeki eski limandan girilmektedir. Çok dar olan giriş kapısının üzerinde bulunan kabarık, taş bir silme içinde kısmen çevrelenmiş, beş satırdan ibaret kitabede, tersanenin 1227 tarihinde Sultanü'l-ber ve'l-Bahreyn ebü'l-feth Keykubad bin Keyhüsrev tarafından yaptırıldığı yazılıdır. Daha sonraları Osmanlılar devrinde tersanenin üstüne yerleştirilen topları gizlemek amacıyla doğu köşesine, tuğladan bir kısım eklenmiştir (Gürbüz, 2001a: 556).

Kuzeydeki giriş kapısının sağında muhafızlar odası ve solunda mescit olarak tanımlanan birer mekân bulunmaktadır. Doğuya doğru denize açılan tonozlu beş göz, asıl tersane mekânını oluşturmaktadır. Bu gözler aralarında yer alan dörder adet kemerli açıklıkla birbirlerine bağlanmaktadır. Beşinci gözde güney yönüne açılan iki kapıdan biri kayalıklara açılırken diğerinden depo olarak tanımlanan bir mekâna girilmektedir. Tersane ve liman kentin gelişiminde ve ekonomisinde önemli bir rol oynamıştır. Alanya, başkent olma özelliğini kısa bir süre sonra yitirmesine karşın, Akdeniz'in önemli bir liman kenti olmayı sürdürmüştür. 14. yüzyılın ilk yarısında İbn Batuta, Suriye'nin Lazkiye limanından hareketle Anadolu yolculuğuna Alanya'dan başlamıştır. Evliya Çelebi'nin anlatımından da, o dönemde limanın ve tersanenin faal olduğu anlaşılmaktadır. Çeşitli dönemlere ait belgeler ve seyahatnameler kentin önemini giderek kaybettiğini, özellikle yukarı kalenin 1940'lı, hatta 1950'li yıllarda bile tersanenin tekne yapım ve onarımı amacıyla kullanıldığı görülmektedir. Tersane günümüze oldukça iyi durumda gelmiştir. Yapı 1948 yılında bir onarım geçirmiştir. Yakın zamanda düzenlenerek bazı sergilere ev sahipliği yaptığı da bilinmektedir (Sirel, 2001: 589).

Resim - 5: Tersane

Kaynak: <http://minikmeleklerle.blogspot.com/2009/05/antalya-gezi-rotasi.html>, Erişim Tarihi: 30.11.2010.

1.4. Tophane

İki katlı inşa edilmiş olan tophane kulesi, tersaneyi denizden veya güneybatıdan emniyet altına almak için yapılmış olup, kule bir dehliz vasıtasıyla esas sura bağlanmaktadır. 19 metre yüksekliğindeki bu kule denizden aşağı yukarı 10 metre yüksek olan bir kaya üzerine inşa edilmiştir. Alt kat bölme duvarı ile dört kısma ayrılmış olup bu kısımlarda odalar vardır. Kulenin en üst kısmının bir tarafı teras hizasına kadar harap olmuş durumdadır (Gürbüz, 2001a: 556).

Resim - 6: Tophane

Kaynak: <http://minikmeleklerle.blogspot.com/2009/05/antalya-gezi-rotasi.html>, Erişim Tarihi: 30.11.2010.

2. Kalenin Bölümleri

Kalenin birinci bölümünün doğu kısmı, Kızılkule'den batıya doğru devam etmekte olan ana duvar tarafından sınırlandırılmış olup, batı sınırı daha ince bir duvarla kuşatılmıştır. Bu duvarın ortasında ikinci bölüme geçişi sağlayan Meyyit Kapısı bulunmaktadır. Bu bölümde, Kızılkule'nin hemen dibinde Selçuklu eseri olan küçük bir hamam ile bir çeşme yer almaktadır. Evliya Çelebi'ne göre bu bölümde 150 kadar dükkân ve çok sayıda ev bulunmaktaydı. Evlerin yer aldığı bölümün bütün sokakları merdivenli olup, su kıtlığından dolayı her ev su sarnıcına sahiptir (Gürbüz, 2001b: 253).

Kalenin ikinci bölümü, limana hakim tepenin sağ kanadını oluşturmaktadır. Tophane'den itibaren güneye doğru kayanın ucundaki burun istikametinde tek bir sur uzanmaktadır. Burada, açık denize bakan iki kule vardır. Biri *Esed Burcu*, diğeri de limandan ayrılan gemileri uğurlamasından dolayı isim alan *Uğrun Kapısı*dır. Bu noktadan itibaren sur, kuzey-batı

istikametinde, ikinci bölümün üst sınırını teşkil eden Selçuklu öncesi döneme ait surun başlangıç noktasını gösteren kuleye yönelir. Selçuklu döneminde yeniden yapılmış olan bu sur, ayakta durmaktadır. Birinci ve ikinci bölümler, Alaeddin Keykubad devrine ait ilave surları temsil ettiğinden bu eski duvar, Roma ve Bizans devirleri süresince, kalenin esas koruma surunu teşkil etmiş olmalıdır. Aşağı yukarı kulelerle desteklenen bu sur, kuzey batıdaki *Ehmedek* burcunda son bulmaktadır. İkinci bölümün kuzey kısmını sınırlayan esas Selçuklu suru, doğuya doğru tırmanmaktadır. *Aşağı Kapı* ile yukarıdaki *Kale Kapısı*, kaleye girişi sağlamaktadırlar. Kale kapısının üzerinde çerçevesi bir kitâbesi vardır. Bu kapıdan dimdik dar bir yol ile *Er Kapı* ya da *Aya Dimitri Kapısı*'na çıkılmaktadır (Gürbüz, 2001b: 253).

Kalenin üçüncü bölümünü, tepenin kuzey kesimindeki sur olarak tanımlanan ve özel İçkaleyi niteleyici genel bir kullanım olduğu söylenebilecek *Ehmedek* oluşturmaktadır (Gürbüz, 2001b: 254). Kalenin kuzey yamacında Bizans döneminden kalan küçük kalenin yerine Selçuklu döneminde “orta kale” olarak yeniden inşa edilmiştir. Giriş kapısındaki kitabeden 1227 yılında yapıldığı anlaşılmaktadır. Adını, Selçuklu döneminin inşaat ustası “Ehmedek”ten aldığı sanılmaktadır (Yüzbaşıoğlu ve Ünlü, 2003: 40). Burası her biri üçer kuleli, iki ayrı tahkimat grubundan meydana gelmiştir. Selçuklu öncesi hale duvarlarının bitimini gösteren güney grubu aynı karakterdeki bazı Helenistik bina kalıntılarının üzerine inşa edilmiştir. Selçuklu çağında bu düzensiz grup batı istikametinde yönelen ve kayanın kuzey yamaçlarına kurulan yeni mahallelerle tekrardan bina edilmiştir. Kalenin asıl duvarları büyük muntazam kesilmiş taşlarla örülmüştür. Batıdaki kulenin dış yüzündeki çerçeve içine yazılmış kitâbe, Selçuklulardan kalma orijinal yapıya aittir. Kitâbeye göre 1433 yılında yani inşasından 204 yıl sonra Savcızâde Emir Karaman'ın *Ehmedeki* esaslı bir surette tamir ettirdiği ve yeni ilaveler yaptırdığı anlaşılmaktadır. Kanuni zamanında vuku bulduğu ve Alâiye kalesinin birçok yerlerini yıktığı tahmin edilen zelzele, *Ehmedekte* de bazı tahribatlar meydana getirmiştir. Evliya Çelebi seyahatnamesinde, *Ehmedek* hakkında şu bilgileri vermektedir: “Buradan kuzeye yokuş 600 adım küçük iç kaledir. Dörtgen şeklindedir. Kible tarafında hendeği vardır. Batıya bakan iki demir kapısı vardır. İçinde dizdardan başka kimse yoktur” (Gürbüz, 2001b: 254).

Kalenin dördüncü bölümü, üzerine *Ehmedek*'in kurulmuş olduğu kaya ile İçkale arasında bulunan alanı işgal etmektedir. Burası gerek Selçuklular ve gerekse Osmanlılar zamanında şehrin asıl kısmını oluşturmuştur. Eski Selçuklu kalıntıları üzerinde, muhtemelen XVI. Yüzyılın ortalarına doğru yeniden inşa edilmiş olan Kale Cami burada bulunmaktadır. Şehrin

kapısına doğru biraz yokuş çıkılınca küçük bir yapı olan Akşebe Türbesi görülmektedir. Bu bölümün güney sınırını doğu ve batı yönünde uzanan ve yukarıdaki İçkale ile eski Helenistik surla bağlanan bir sur oluşturmaktadır. Evliya Çelebi, bu kısmı şu şekilde aktarmaktadır: “Ve ortahisar içinde cümle üç yüz toprak örtülü kârgir bina evlerdir ve bunda dahi dört azim su sarnıçları vardır. Ve bir kahvehanesi olup, mecmâi’l-irfan yeridir”. Kalenin beşinci bölümü, Helenistik dönem duvarlarının batısında surların içinde kalan kısımdır. Yeni şehir bu bölümün kuzeydoğu yönünde açıklık yamaca doğru biraz genişletilmiştir. Bu bölümde, İçkale’nin güney doğu köşesine yakın olan ve Selçuklu Hamamı ismini alan harap bir bina, bunun tam güneyinde kuşatma duvarının güney ucunda hakim bir yerde fener; küçük bir mescit ve eski Helenistik duvar üzerine inşa edilmiş olan küçük Bizans Kilisesi yer almaktadır. Cilvarda burnu da bu kısmın sonundadır (Gürbüz, 2001b: 254).

2.1. Kale İçindeki Yapılar

2.1.1. Kale Camii

Alaeddin ve Sultan Süleyman Camii olarak da bilinmektedir. Camii ilk defa 1231 tarihinde Sultan Alaeddin Keykubad tarafından yaptırılmış olup zaman içinde harap olduğundan Kanunî döneminde eski temelleri üzerinde yeniden inşa edilmiştir. Bu yüzden de Süleymaniye Camii olarak da bilinmektedir. Kale içinde arasta ve han ile birlikte büyük bir külliye oluşturan cami, üzeri bir yarım küreyi andıran bir kubbe ile örtülü kare bir harem ile çapraz kemerlerle üçe bölünmüş ve her biri daha küçük kubbelerle örtülü bulunan açık bir son cemaat mahallinden müteşekkildir. Kubbeler tuğla ile duvarlar ise kısmen tuğla ve kısmen de kara taşlarla örülmüşlerdir. Haremin kuzey-batı köşesine bir minare ilave edilmiş, kuzey-doğu köşesi karşısında da tonozlu bir sarnıç inşa edilmiştir. Sarnıcın yanında üstü kapalı bir abdestlik vardır (Gürbüz, 2001b: 255).

Resim - 7: Kale Camii

Kaynak: <http://www.flickr.com/photos/galpay/3911311012/sizes/m/in/photostream>, Erişim Tarihi:

30.11.2010.

Caminin iç kısmı sadedir. Mihrabın yanında basit bir minber durmaktadır. Kare planlı olan minaresi, son cemaat karnizinin hizasına kadar muntazam taşlarla örülmüştür. Selçuklu kitabeleri minare örgüsünün tali ve yapının gelişi güzel kısımlarında yer almaktadır. Esas kubbe, sekiz yuvarlak penceresi olan sekiz köşeli bir kasnağa oturmaktadır. Bunun alt ve üst kısmında son cemaat duvarında olduğu gibi zarif tuğla karnizler vardır. Evliya Çelebi, Sultan Süleyman Camii'nin kârgir bir bina olup, kubbelerinin kiremit örtülü bulunduğunu, seksener ayaklık bir büyüklüğe oturduğunu ve minaresinin yıldırım düşmesi sonucu yıkılmış olduğunu belirtmektedir. Caminin, Osmanlı dönemindeki vakıf gelirleri arasında, 1530–1531 tarihli tahrir defterine göre, tahılhane mukataası, dükkânlar ve tarla icarından 730 akçelik bir gelire sahip olduğu görülmektedir. XVI. yüzyılın ortalarında tutulan tahrir defterinde ise, caminin vakıf geliri 850 akçeye yükselmiştir (Gürbüz, 2001b: 255).

2.1.2. Akşebe Türbesi

Akşebe Sultan, Alanya Kalesi'nin ilk kumandanlarından. Mescit 1230 yılında I.Alâddin Keykubad zamanında yaptırılmıştır (Yüzbaşıoğlu ve Ünlü, 2003: 40). Kale Camiinin biraz ilerisinde Han'dan yukarıda arazinin iç kaleye doğru dikleştiği kısımda yapılmıştır. Konyalının mescit olarak tarif ettiği esas bina kırmızı renkli tuğladan inşa edilmiş, üzeri aynı malzeme ile örülmüş yarım daire bir kubbe ile örtülü müstakil bir bölmedir. Bu bölmeye doğu yüzünde, mühim bir kısmı moloz taşlarla örülmüş daha küçük ölçüdeki yine kubbeli diğer bir bölme ile ve tonozlu bir oda birleştirilmiştir. Oda ile bölme arasında kemerli bir açıklık vardır. Kapının kuzeybatı yönünde küçük yuvarlak minarenin kalıntıları vardır. Tuğladan olan minareyi üzerine serpiştirilmiş mavi sırlı çiniler süslemektedir. Kaidesi muntazam kesilmiş taşlarla örülüdür. Esas mescidin bünyesinde o kadar çok tadilat yapılmıştır ki, asıl şeklini tespit etmek pek mümkün olmamaktadır. Evliya Çelebi, Kale Camii yakınında bulunan bu binayı mescit olarak tanımlamakta, tuğla bir minaresi olduğunu, atıl durumda bir bezazistanı ve işler vaziyette bazı dükkânlar ile kahvehanesi bulunduğunu belirtmektedir (Gürbüz, 2001b: 255).

Resim - 8: Akşebe Türbesi

Kaynak: http://www.alanya.tv/tr/AlanyaResimleri/Camiler_Kiliseler, Erişim Tarihi: 29.11.2010.

2.1.3. Han ve Arasta

Kale Camiinin güneybatısında yar alan han, Evliya Çelebi'nin bedesten diye bahsettiği binadır. Han, dikdörtgen plan üzerinde orta avlu etrafında sıralanan hücreler ve batı kısmında ikinci dikdörtgeni oluşturan ahırlardan meydana gelmektedir. Karaman Beyliği zamanında yapılmış olması muhtemeldir. Arasta ise, camiinin güneyinden başlayıp hanın doğu cephesi boyunca uzanan çarşı olup ortada bulunan yolun iki yanında sıralanan dükkânlardan meydana gelmekte ise de bugün sadece yan duvarları ayakta (Gürbüz, 2001b: 256).

Resim - 9: Han ve Arasta

Kaynak: <http://iltanitimlari.blogcu.com/etiket/arasta>, Erişim Tarihi: 29.11.2010.

2.1.4. İçkale

Kalenin İçkale olarak isimlendirilen bu kısmı yarımadanın batı köşesinin en yüksek yerine kurulmuştur. Uzunluğu 180 m güney tarafında 150 m olan genişliği ise kuzeyde çok daha daralmaktadır. İçkale'nin kuzeybatısı denizdir. Güneyi ile güneydoğusunu ortahisar sarmaktadır. İçkale'nin her tarafını tek kat yüksek duvar çevrelemiştir. İçkale'nin ortahisar tarafındaki duvarları daha yüksektir. Burası Alâiye Kalesinin son sığınağı ve son savunma noktası olduğu için her çeşit taarruz silahlarına karşı dayanıklı olarak yapılmıştır. İçkale'nin büyük kapısı, iri kesme taşlardan yapılan bir burçtan batıya doğru açılmaktadır. İçkale'nin kuzeybatı köşesinde, küçük kara kule ile doldurulmuş sarnıcın arasına düşen duvarda, aşağısı dik bir uçurum olan bir gedik bulunmakta olup, burası kalenin en keskin yeridir. Selçuklu döneminde kalenin tek girişini doğu surunun ortasındaki bu büyük kare kule temin ediyordu. Hisarın içinde haç şeklinde yapılmış bir de kilise bulunmaktadır. Evliya Çelebi, İçkale'yi şöyle tasvir etmektedir. “Bu kalenin iki İçkalesi vardır. Büyük İçkale'nin etrafı 600 adımdır. Ev yoktur. Altı, 360 samaki üzerinde sarnıçtır. Herkes buraya su almağa gelince pabuçları kapıda bırakır. Açık havada buradan Kıbrıs adası görünür. Buradan kuzeye yokuş 600 adım küçük iç kalededir. Dörtgen şeklindedir. Kible tarafında hendeği vardır. Batıya bakan iki demir kapısı vardır. İçinde dizdardan başka kimse yoktur”. Bu kaleye sarnıçların çokluğundan ve keyfiyet

itibari ile çok büyük ve muhteşem oluşundan dolayı *Sarnıç Kalesi* de denilmektedir. Bugün yaşayan adı ise İçkale'dir. Evliya Çelebi İçkale içerisinde 6 sarnıç saymıştır. İçkale bugün tamamen terk edilmiş durumdadır (Gürbüz, 2001b: 256).

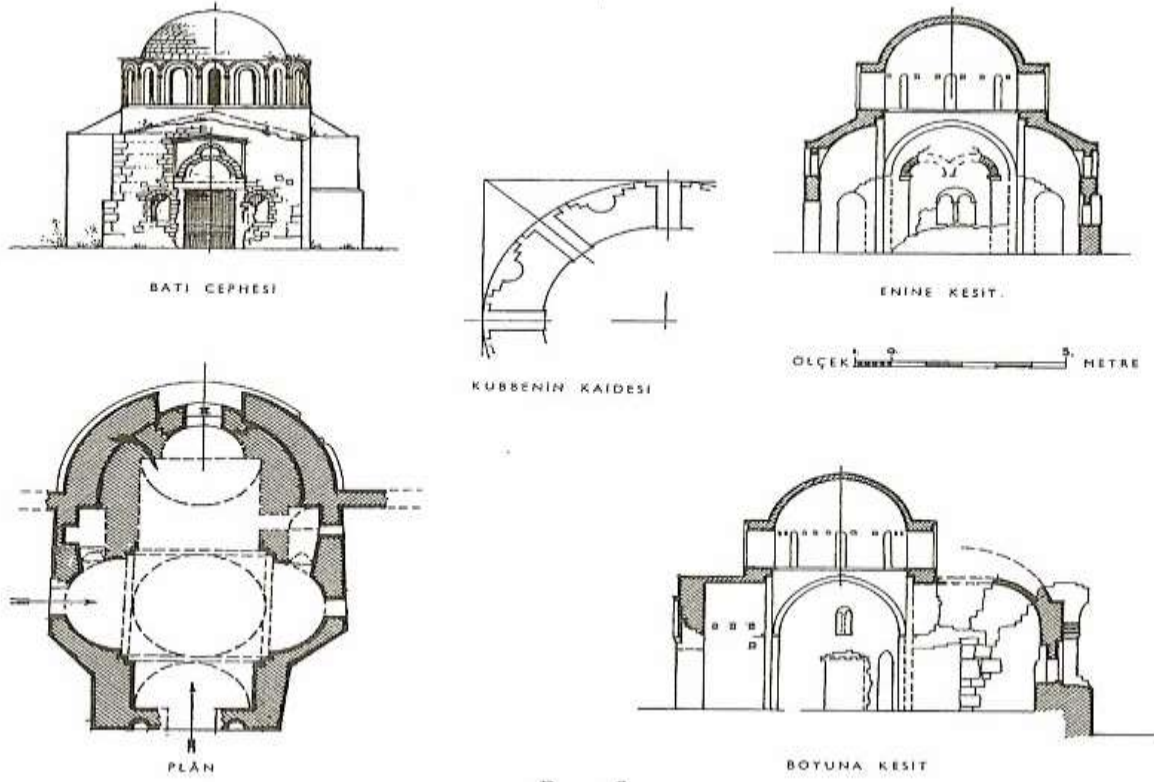
Resim - 10: İçkale

Kaynak: <http://www.tsunny.com/admin/kaleler/alanya-kalesi.html>, Erişim Tarihi: 29.11.2010.

2.1.5. Aya Yorgi Kilisesi

Kalenin beşinci bölümünde bulunan Arap Evliyası adıyla da tanınan küçük kilise, kalenin geçirmiş olduğu üç ayrı tarihi seyri üzerinde canlandırması bakımından dikkate değerdir. Bu yapının tarihi isminin Aya Yorgi Kilisesi olduğu ve kilisesinin ön kısmındaki kayalıkla arasında bir Hıristiyan Mezarlığı bulunduğu bilinmektedir (Gürbüz, 2001b: 256).

Şekil 1: Aya Yorgi Kilisesi Plan, Kesit ve Görünüşü

Kaynak: Kapancı M. (2008) Alanya Kaleiçi Evleri, Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, s. 8.

Kale kilisesi, Bizans mimarisinin her döneminde sıkça görülen yonca plan şemasında, küçük, boyu 10 metreyi ancak aşan bir yapıdır. Yerinde yapılan dikkatli bir gözlem yapının daha önceki bir tarihe ait eski bir yapının halen mevcut apsis bölümünün çevresinden başlayarak inşa edildiğinin anlaşılmasını sağlamaktadır. Yonca plan şeması, 4 kemer üzerinde kiborion gibi yükselen merkezi bir kubbenin varlığı ve bu kubbenin üç ya da dört yönde yarım kubbelerle genişletilmesi esasına dayanmaktadır. Yapıdaki merkezi kubbenin doğu yönündeki taşıyıcılarından biri eski apsisin uzantısıdır. Diğer uzantı kısa kaldığı için burada yeni bir paye örülmüştür. Kubbenin batı taşıyıcıları ise yapının girişine yönelen kalın duvarlardır. Merkezi kubbe apsis yarım kubbesi hariç kuzey ve güney yönlerinde yonca yaprağı tabir edilen yarım kubbelerle genişletilmiştir. Kubbe geçişleri pandantifle sağlanan merkezi kubbe yüksek bir kasnak üzerinde oturmaktadır. Bu yüksek kasnak üzerindeki kademeli kemerler içine alınmış dar ve uzun nişler dizisi bir açık bir kapalı olarak sıralanmıştır. Eski apsis kutsallığının vurgulanması dışında bekli de yıkılma riskine karşı dıştan yeni bir duvarla sarılmıştır. Apsis nişi ile merkezi kubbe arasında eski dokuyla oluşturulmuş bema bölümü yer almaktadır.

Bemanın iki yanındaki, girişlerin yarım kubbeli bölümlerden olan şekilsiz odacıkların papaz hücreleri oldukları tahmin edilmektedir. Bemanın ve giriş holü niteliğindeki bölümlerin beşik tonoz örtüleri yapıya kısmen haç plan özelliklerini hatırlatmaktadır. Ancak yarım kubbelerin varlığı nedeniyle plan şemasını “yonca plan” olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır. Küçük boyutlarından ötürü nartekse gerek duyulmayan yapının giriş cephesindeki kapı kemerinin gotiği andıran çizgileri yapının Latinler döneminde elden geçtiğini göstermektedir. Moloz taşla yapılan yapının temelleri, kubbe ve pandantifleri sağlamdır. Duvarlarda ve pencerelerde görülen bazı yıkılma ve dökülmeler ise önlenebilir niteliktedir (Büktel, 1999: 403).

Resim - 11: Aya Yorgi Kilisesi

Kaynak: http://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Alanya_kale_byzantine_church.jpg, Erişim Tarihi:

29.11.2010.

2.1.6. Cilvarda Burnu

Cilvarda Burnu, Alâiye kalesinin bir ileri karakolu durumundadır. Kale duvarları ve burçlar burnun ucuna kadar devam eder. Orta hisardan buraya açılan bir gizli kapı vardır. Kapının hemen önünde yükselen dört köşeli bir burcun duvarları hala ayakta durmaktadır. Cilvarda burnuna açılan burca, buradan da İçkale'den tophaneye ve Arap Evliyasının bulunduğu büyük

burca kadar giden duvarların birleştiği Esed Burcu'nun altı sarnıç olup, bu büyük burçtan sonra küçük bir Uğrun Kapısı yer almaktadır (Gürbüz, 2001b: 256).

Alanya Kalesi'nin yer aldığı yarımada'nın denize doğru 300 m. kadar uzanan bir burun olan kara parçasının üzerinde, kilise, manastır grubu ve darphane yer almaktadır. Cilvarda Burnu üzerinde yer alan yapılarda, günümüze kadar hiçbir yenileme, onarım çalışması yapılmamıştır (Kapancı, 2008: 7).

Resim - 12: Cilvarda Burnu / İçkale'den Görünüş

Kaynak: Kapancı M. (2008) Alanya Kaleiçi Evleri, Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, s. 7.

3. Alanya Kalesi Hakkında Yazılmış Tezlerin Sistematiik Derlemesi: 2006 - 2020

Bu başlık altında araştırmanın temel ve tamamlayıcı sorunsallarına yanıtlamaya yönelik analiz sonuçları yorumlanmıştır.

Tablo: Alanya Kalesi Hakkında Yazılmış Olan Tezlerin Bilgileri

Tez Sayısı	Yıllar	Tez Türü	Dili	Üniversite	Enstitü	Anabilim Dalı	Danışman	Yöntem
1	2006	YL	İngilizce	ODTÜ	Fen Bilimleri	Arkeometri	Prof. Dr.	Nicel
1	2010	YL	Türkçe	Ankara	Sosyal Bilimler	Sanat Tarihi	Doç. Dr.	Nitel
1	2011	DR	Türkçe	Akdeniz	Sosyal Bilimler	Turizm İşletmeciliği	Doç. Dr.	Nicel

						i ve Otelcilik		
1	2014	YL	Türkçe	Gazi	Fen Bilimleri	Biyoloji	Prof. Dr.	Nicel
1	2019	YL	Türkçe	Alanya Hamdullah Emin Paşa	Fen Bilimleri	Mimarlık	Prof. Dr.	Nitel
1	2020	YL	Türkçe	Yıldız Teknik	Fen Bilimleri	Mimarlık	Doç. Dr.	Nitel

Tablo incelendiğinde Alanya Kalesi hakkında ilk tezin 2006 yılında ve tarama tarihi olan 2024 yılı itibariyle de son tezin 2020 yılında yazıldığı görülmektedir. Alanya Kalesi Türkiye’de tez literatürüne 2006 yılında girmiştir. Yıllar itibariyle bakıldığında her yıl bir tez yazıldığı gözlenmektedir. YÖK tez arşivinden alınan bilgilere göre ilk doktora tezi 2011 yılında yazılmıştır. Tabloda Alanya Kalesi hakkında yazılmış olan tezlerin üniversite bazında dağılımlarına bakıldığında Ankara, Akdeniz, Gazi, Alanya Hamdullah Emin Paşa ve Yıldız Teknik Üniversitelerinde birer tez yazılmıştır. Alanya Kalesi hakkında yazılmış olan tezlerin enstitü bazında dağılımlarına bakıldığında en fazla tezin Fen Bilimleri Enstitüsünce (4 adet) yazıldığı görülmektedir. Tezlerin anabilim dalına göre dağılımlarından kale ile ilgili çalışmaların çeşitli anabilim dallarında yazılabileceği anlaşılmaktadır. En fazla tez Mimarlık Anabilim Dalı’nda (2) yazılmıştır. Çalışma kapsamındaki tezlerin çoğunluğunun Türkçe (5 adet), kalan tezin ise İngilizce (1 adet) olarak yazılmış olduğu görülmektedir. Tablo’da ayrıca tezlerin danışman unvanlarına da yer verilmiştir. Profesör doktor (3 Adet) ve doçent doktor (3Adet) unvanına sahip öğretim üyeleri eşit sayıda danışmanlık yapmışlardır. Yapılan araştırma göstermektedir ki, araştırma kapsamındaki tezlerin yarısında nitel araştırma yöntemi (3 Adet) kullanılırken diğer yarısında ise nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Tablo incelendiğinde, Alanya Kalesi hakkında yazılan tezlerin çoğunluğunun yüksek lisans olduğu görülmektedir. 1 doktora ve 5 yüksek lisans tezi olmak üzere toplam 6 (altı) tez yazılmıştır.

3.1. Değerlendirme ve Sonuç

Çalışma Türkiye’de Alanya Kalesi hakkında Yüksek Öğretim Kurumu Tez Arşivi’nde yer alan 6 tez üzerinden yürütülmüştür. Araştırma yıl, üniversite, enstitü, anabilim dalı, özgün dil, danışmanın unvanı, yöntem ölçütleri ve tez türü temel alınarak doküman analizine ve sistematik delemeye dayalı, betimsel amaçlı nitel bir araştırma özelliğini taşımaktadır. Türkiye’de Alanya

Kalesi hakkında çalışmalar 2006 yılında başlamış olup ilk doktora tezi 2011 yılında yazılmıştır. Konuyla ilgili ilk beş yıl sadece yüksek lisans tezi yazılmıştır. Üniversite bazında incelendiğinde her üniversitede birer tez yazılmıştır. Aslında enstitüler arasında çok büyük sayısal fark görünmemektedir. Sosyal Bilimler Enstitüsünde 2 iken Fen Bilimlerinde 4 adet tez yazılmıştır.. Anabilim dalları dikkate alındığında Mimarlık Anabilim Dalında (2 Adet) ayrıca Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalında da 1 Adet doktora tezi yazıldığı görülmektedir. Çok çeşitli anabilim dalında Alanya Kalesi hakkında çalışılmış olması konunun disiplinlerarası bir nitelik taşıdığını da göstermektedir. Tezlerin çoğunluğunun profesör ve doçent unvanlı öğretim üyeleri tarafından yönetildiği görülmüştür. Çalışmalarda çoğunlukla nitel yöntemin kullanılmış olduğundan dolayı alanın nitel araştırmalara daha yatkın olduğunu söyleyebiliriz. Sayısal olarak yüksek lisans tezleri fazladır.

Sonuç olarak söz konusu çalışmada Alanya Kalesi hakkında yazılmış tezlere ilişkin bir sistematik derleme yapılarak ilgili alana dair yaklaşık 18 yıllık dönemin genel bir analizi yapılmaya çalışılmıştır. Çalışma bir başlangıç niteliğinde olup daha sonraki çalışmalara alt yapı oluşturacak niteliktedir.

KAYNAKÇA

- Bilici K. (1997) “Alanya’nın Fethi Meselesi: Bir Tespit”, 7. Tarih ve Kültür Seminerleri, T.C. Alanya Belediyesi, Hür Ofset, Konya.
- Büktel Y. (1999) “Kale Kilisesinin Bizans Sanatındaki Yeri ve Alanya İçin Önemi”, 9. Alanya Tarih ve Kültür Seminerleri, T.C. Alanya Belediyesi, Hür Ofset, Konya, 403–404.
- Duman H. (1999) “Alanya’nın Floristik Yapısı”, 9. Alanya Tarih ve Kültür Seminerleri, T.C. Alanya Belediyesi, Hür Ofset, Konya, 465–467.
- Gönüllü A.R. (2008) Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Alanya (1908–1938), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- Gürbüz A. (2001a) “XVI-XVII. Yüzyıllarda Alaiye Kalesi”, 10. Alanya Tarih ve Kültür Seminerleri, T.C. Alanya Belediyesi, Hür Ofset, Konya, 552–559
- Gürbüz A. (2001b) “XVI-XVII. Yüzyıllarda Alaiye Kalesi”, C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık, Cilt: 25 No: 2, 247–258.
- Kapancı M. (2008) Alanya Kaleiçi Evleri, Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Koçak F.N. (2007) “20. Yüzyılda Alanya”, 20. Yüzyılda Antalya Sempozyumu, Akdeniz Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma-Uygulama Merkez, 22–24 Kasım, Antalya, 741–774.
- Konyalı İ.H. (1946) Alanya, Tarihi ve Turistik Kılavuz, İstanbul.
- Öztürk N. (1999) “Alanya’nın Türkler Tarafından Fethi ve Sonrasına Dair Bazı Düşünceler”, 9. Alanya Tarih ve Kültür Seminerleri, T.C. Alanya Belediyesi, Hür Ofset, Konya, 429–433.
- Özukan B. (2003) Türkiye’nin Kültür Hazineleri, Antik Çağlardan Günümüze Kültür İzleri, 2. Baskı, Boyut Yayın Grubu, İstanbul.
- Pekin F., Yılmaz H.F. (2008) Türkiye’nin Kültür Mirası 100 Kale, NTV Yayınları, İstanbul.
- Sirel A. (2001) “Kentsel Çevrelerde Kimlik Sorunu ve Alanya Örneği”, 10. Alanya Tarih ve Kültür Seminerleri, T.C. Alanya Belediyesi, Hür Ofset, Konya, 642–644.
- Sirel Ü. (2001) “Alanya Tersanesinin Korunma ve Değerlendirilmesi Üzerine”, 10. Alanya Tarih ve Kültür Seminerleri, T.C. Alanya Belediyesi, Hür Ofset, Konya, 589–592.

Yetkin H. (1974) Adım Adım Alanya, Yaprak Matbaacılık, İstanbul.

Yüzbaşıoğlu N., Ünlü N. (2003) Türkiye Gezi Kitaplığı Alanya, Boyut Yayın Grubu, İstanbul.

www.genctarihciler.com, Erişim Tarihi: 28.11.2010.

http://akmed.kaleicimuzesi.com/upload/makale/alanya_kalesi_kazisindan_cikan.pdf, Erişim Tarihi, 02.11.2010.

BİZANS İMPARATORLUĞUNDA KADININ ROLÜ VE FRESKLERDE KADIN İMGESİ

Doç. Dr. Sevcan YILDIZ

Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu,

ORCID ID: 0000-0003-2066-1941

VI. ÖZET

Bizans İmparatorluğu dünya tarihinin en uzun ömürlü devletlerinden birisi olma özelliğine sahiptir. Roma İmparatorluğu'nun 395 yılında ikiye bölünmesiyle kurulmuştur, Doğu Roma İmparatorluğu olarak da bilinmektedir. Bizans'a 330'da Roma İmparatoru Constantinus tarafından Constantinopolis adı verilmiş olup yaklaşık 1000 yıl boyunca varlığını sürdürmüş olan Bizans İmparatorluğunun yönetsel, kültürel ve ekonomik merkezi olmuştur. Roma İmparatorluğu zamanında kadınlar ve erkekler eşit sayılırken Bizans'ta kadınlar Roma'daki kadar özgür değildiler. Bizans'ta imparatoriçeler çeşitli toplumsal etkinliklere katılmalarına rağmen aslında vakitlerinin büyük bir bölümünü kadınlar bölümünde geçirmeleri beklenirdi. İmparatorların aileleri boş vakitlerini çoğu zaman saraylarının bahçesinde geçirirlerdi. Sarayda bulunan diğer kadınlar bu sınırların dışına çıkmaya hiç cesaret edemezken, imparatoriçe bile çok ender olarak saray dışına çıkardı. Dışarıya kapalı büyük ve görkemli saraylarında yemek ve eğlence için özel olarak toplanarak mahrem bir aile yaşamı sürerlerdi. Çalışma kapsamında Bizans İmparatorluğu'nda ve fresklerde kadının yeri açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bizans, Kadın, İmparatoriçe.

THE ROLE OF WOMEN IN THE BYZANTINE EMPIRE AND THE IMAGE OF WOMEN IN THE FRESCOS

ABSTRACT

The Byzantine Empire has the distinction of being one of the longest-lived states in world history. It was founded when the Roman Empire was divided into two in 395, also known as the Eastern Roman Empire. Byzantium was named Constantinopolis by the Roman Emperor Constantinus in 330 and became the administrative, cultural and economic center of the Byzantine Empire, which existed for approximately 1000 years. While women and men were considered equal during the Roman Empire, women in Byzantium were not as free as in Rome. Although empresses in Byzantium participated in various social events, they were actually expected to spend most of their time in the women's section. Emperors' families often spent their free time in the gardens of their palaces. While the other women in the palace never dared to go beyond these limits, even the empress rarely left the palace. They lived a private family life, gathering privately for meals and entertainment in their large and magnificent palaces that were closed to the outside world. Within the scope of the study, the place of women in the Byzantine Empire and frescoes is explained.

Keywords: Byzantium, Woman, Empress.

VII. GİRİŞ

Bizans İmparatorluğu'nun 1123 yıl süren uzun tarihinde kadınlara bakış açısı ve kadınların durumu yıllar itibariyle değişiklik göstermiştir.

Kadınlar ile ilgili 4-6. yüzyıllar ve 9-13. yüzyıldan sonrasına ait daha çok bilgiye ulaşılmaktadır. Bu bilgiler çoğunlukla yüksek tabakadan soylu ve zengin aile mensuplarına aittir. Görsel kanıtlarda Meryem, Havva ve azizelerin dışında daha çok imparatoriçe ve soylu kadınların tasvirleri yer almaktadır. Halktan kadınların tasvirleri ise dini kompozisyonlarda konu gereği kalabalık gruplar içerisinde gösterilip genellikle kadınların yanlarında ya da omuzlarında çocukları yer almaktadır (Koroğlu, 2010: 1).

Doğum: Bizans döneminde kadınlar, genellikle evde hizmetkâr kadınların yardımı ile doğum yapmaktaydılar. Bazı kadınların ise hastanede doğum yaptığı bilinmektedir. Aziz Ioannes Eleemon'un Vitasi'ndan öğrendiğimize göre İskenderiye'de doğum için inşa edilmiş yapılar bulunmaktaydı. Yeni doğan bebek yıkanmakta ve kundaklanmaktaydı. Çocuğun doğumundan sonra anne ve yardımcılarının temiz olmadığına inanılmakta şeytani ruhları

dualarla kovmak için bir rahip çağrılmaktaydı. Ayrıca anne doğumun üzerinden kırk gün geçmeden Ökaristi'ye katılamazdı (Acara, 1995: 38).

Ev / Saray Yaşamı: Oturma odaları evin kadınlarından çok erkekleri tarafından kullanılmakta: kadınlar zamanlarının çoğunu evin üst katında olan odalarda, çocuklarının ve hizmetlerinin eşliğinde geçirmektelerdi (Rice, 2002: 143). Saraylarda kadınlar gündelik işlerin uzağında, harem dairelerinde yaşardı (Kaplan, 2001: 80).

İmparator ve ailesi boş zamanlarının çoğunu saraylarının arazisinde geçirirlerdi; gerçekten de kadınlar bu sınırların dışına çıkmaya hiç cesaret edemezken, imparatoriçe bile çok ender olarak bunu yapardı. Bu dışarıya kapalı büyük ve görkemli yerde ya da kompleks içinde imparatorluk ailesi yemek ve eğlence için özel olarak toplanarak samimi ve mahrem bir aile yaşamı sürerdi (Rice, 2002: 39). Erkeklerin ve kadınların hepsi de ailenin en iyi kapları, tabakları ve çatal bıçak takımları kullanılarak aynı masalara oturlardı (Ertuğrul, 1995: 19).

Bizanslılar, kadınlar konusunda ender rastlanır bir tutuculuk sergilemiş olup kadınları toplumdan tamamen soyutlamak üzere adımlar atmışlardır. İmparatorluk ailesinin kadınları sarayın içinde erkeklerden uzak özel bir bölgeye yerleştirilmişti; kentli kadınlar da Konstantinopolis'in büyük katedrallerine gittiklerinde tapınağın sol tarafına, sağda oturan erkeklerden uzağa oturmaları buna örnek olarak verilebilmektedir (Diane, 1998: 144).

Saray eğlencelerinde şarkı ve teflerin eşliğinde gothig danslar yapıp barbar kılıklı devleri canlandıran korkunç takma yüzlerle, anlaşılmaz dil ve sözlerle Alarik'in askerleri canlandırılmaya çalışılırdı. Bazen kendileri imparator ve saray ilişkileri önünde dinsele yakın ağırlıkta danslar oynuyorlardı; bu, kadınlara yasak edilmişti. Dansçıların her biri kısa, tıpkı Venediklilerin, daha sonra Fransızların on dördüncü yüzyılda dizlerinde, dirseklerinde kurdeleler olan giysileri gibi kısa ceket giyerler; ellerinde ucunda bir ay olan sopa tutarlardı (And, 1962: 63).

Evlilik:

Aile kurmak için Bizanslıların kullandıkları bir takım yöntemler vardı. Gerçek fiziksel evlilik çok önemli olmakla birlikte bu, yöntemlerden sadece biriydi. Yaygın olarak kullanılan bir başka yöntem manevi akrabalıktı. Bu, fiziksel akrabalıkla aynı yükümlülükleri taşıyan bir bağıdı. Daha da yaygın bir yöntem evlat edinmeydi. Evlat edinme bir yenilik değildi, yüzyıllardır süren yaygın bir uygulamaydı. Ama 11. ve 12. yüzyıllar boyunca daha çok aile

evlat edinmeye başlamıştır. Bu durum karşılıklı yükümlülük ve sadakat gerektiren bir bağ yaratılmasına giderek daha fazla önem verildiğini gösteriyordu (Hill, 2003: 91).

Hıristiyanlık evliliğe yeni bir anlam ve önem vererek kadınların statüsünün yükselmesine büyük katkıda bulunmuştur. Ülkenin medeni yasası, Kilise'nin karşı çıkmasına karşın her iki tarafta istediği zaman boşanmaya izin vermeyi sürdürmüş, boşanmanın her zaman yasal olmasına karşın, oldukça yaygınlaştığı ve çoğunlukla da bir anlaşmayla düzenlendiği 11. yy.ın dışında hep sallantıda kalmıştır. Kilise ikinci evlilikleri onaylamamış, ancak hiçbir zaman yasaklamamıştır. Üçüncü evlilikler ise ağır bir biçimde cezalandırılmış ve dördüncü evlilik, eğer imparator tarafından düzenlenmemişse, aforoz edilmeye yol açmıştır. Bu önlemler aile birliğini güçlendirmeye katkıda bulunmuş ve bunun sonucunda da aile çok önemli bir öge olarak kalmıştır (Rice, 2002: 158).

Çocuk doğurup ailenin devamlılığını sağlayan kadınların en önemli görevi, kız ve erkek çocuklarının yetiştirilmesi ve eğitilmesi, aile servetinin yönetilmesi ve hane halkının bakımı idi. Bizans hukukunun desteği ile kadınlar, ailenin özel alanı içinde ekonomik ve bireysel korumalara ve özgürlüklere sahip olmuşlardı. Kadının asli görevinin evin idaresi olduğunu belirten Bizans ideolojisi, kadının en önemli işini ip eğirmek ve giysi dikmek olduğunu belirtiyordu. Bizans kadınına biçilen rol, iyi bir eş ve anne olmak olduğu için; okur-yazar ve eğitilmiş kadınlar istenmemiş ve eleştirilmiştir (Maktal, 2018: 128).

Giyim: Kıyafetlerin halk için genellikle keten ve pamuktan yapıldığı, soylular ve saray erkânı için ise ipek kumaş kullanıldığı kaynaklarda geçmektedir. Tunica (herkesin giydiği; boyasız yün veya ketenden, hafif drapeli giysi), dalmatika (geniş kollu üst giysisi) ve stoka (katlanmış dikdörtgenden yapılan, yüksek belli kadın giysisi) Bizans stilinin temelini oluşturuyordu. Kadınlar tuniklerinin üstüne stoka (palla) giyer, sarkan ucunu ise kafalarına bağlardı. Kadınlarda erkekler de pelerinlerini sağ omuzlarının üstünde fibula denen mücevherlerle süslenmiş tokalarla tuttururlardı. Tuniklerin altına camisia denilen ipek ya da ketenden bir iç giysi giyilerek pahalı kumaştan yapılan kıyafetlerin vücut yağından ve terden korunması sağlanırdı (Güneş ve Karakök, 2018: 168-169).

Bizans döneminde giyim ailenin durumuna göre, incelik, beğeni ve görkemi yansıtır. Giyimde saç ve sakal biçiminde moda uyulurdu. Kadın ve erkek giysileri birbirine çok benzerdi. İlk dönemlerde imparatoriçeler imparatorları örnek alırlardı. Theodora ve nedimelerinin giyimi, Justinianus ve çevresindekilere benzerdi. Genellikle ipekten işlemeli bir

giysi üzerine tunik giyilirdi. Omuz ve eteğin kenarları işlemeliydi. Tunüğün üzerine bir pallium giyilirdi. Orta sınıf kadınların giyimleri ise, aynı sınıfın erke giysileri gibiydi. Omuzlardan tutturulur ve baştan giyilirdi. Baş kimi zaman örtülüydü. Giysiler ipek ve ketenden dikilirdi. Kimi zamanda çok ince kumaş kullanılırdı. Bu kiliseyi çok kızdırdı. Ravenna'da San Vitale Kilisesi'ndeki Justiniaus ve Theodora betimli mozaik, dönemin pelerin ve örtü biçimine ilişkin bilgi vermektedir. Varsılların, sarayda yaşayanların giysileri işlemeliydi. XI. yy.da ise, prenseslere özel giysiler moda olmuştu. Tunikler yuvarlak ya da V yakalıydı. Bele bir kemer takılırdı. Kadın ayakkabıları topuksuz, kimi eldivenlerde mücevherliydi. Çoğu kadının başında diadem (taç ya da başa bağlana bant) bulunurdu. Zaman zaman peruk kullanılır, peruk takmayanlar saçlarını tepede toplarlardı. Saçlar altın, gümüş ve incilerle süslenirdi. Ayrıca fildişi taraklar kullanılırdı. Kadın makyajında kaşlara uzun ve düz bir çizgi biçimi verilir, dudaklar boyanırdı. Son dönemlerde makyaj ağırlaşmış, giysi süsleri artmıştı. Orta hallilerin giyim tarzları ise çok yalındı (Ertuğrul, 1995: 24).

Takılar: Kolye olarak kullanılan haçların evrensel olarak kullanılmasına karşın, balık gibi Hıristiyan simgeleri en sevilen tasarımlar arsındaydı. Ayrıca insanlar bakır, tunç, gümüş ve altın takılar takarlardı. Monogramlar, Hıristiyanlık simgeleri ya da kazınmış olan yüzüklerden bazılarına değerli taşlar takılmış olurdu. İlk başlarda Roma etkisiyle kameolar (üzerine kabartma yapılmış değerli taşlar) modaydı ama kısa bir süre sonra onların yerini değerli taşlardan yapılmış broşlar aldı. Küpeler, bilezikler, kolyeler ve pendants çok yaygındı (Rice, 2002: 163).

Sanat: Bizans uygarlığından günümüze ulaşabilen kanıtların çoğu, sanat hamiliği ya da baniliğin, toplumun üst tabakasını oluşturan zengin soylular ve kadınlar ile imparator ve imparatoriçelere özgü bir uğraş olduğunu göstermektedir (Çakmakçı, 2017: 776). Ataerkil Bizans dünyasının ideolojisine rağmen kadınlar, çalışma yaşamına girerek ekonomiye katkıda buldukları gibi sanatsal faaliyetlerde de bulunmuşlardır. Erkeklerin bile ürettikleri eserleri ile tanınmalarının çok zor olduğu bir toplumda kadın sanatçıların bazıları eserleri ile birlikte günümüze ulaşmayı başardılar. Bizans'ta kadın sanatçılar, nicelik açısından değerlendirdiğimizde en çok tekstil ve kitap kopyalama alanlarında ürün vermişlerdir. Bunların ardından edebiyat, gösteri sanatları, müzik ve resim sanatı gibi sanat dallarında da ürün verdikleri bilinmektedir. Bizans'ta dokuma, işleme ve nakşetme rahibeler ve manastır dışından kadınlar için en önemli çalışma alanıydı (Maktal, 2016: 114).

İmparatoriçe: Bizans'ta imparatoriçenin, sıradan bir kadınla karşılaştırıldığında, ayrıcalıklı konumu şüphe götürmez bir gerçektir. İmparatorla evlenip taç giyince imparatorluk ailesinin bir ferdi oluyor, gösterişli ve ipek kumaşlardan yapılan giysilerini giyerek tüm ihtişamıyla tören ve ayinlere katılıyordu. Bizans tarihinin özellikle geç dönemlerinde imparatoriçelerin yönetimdeki etkileyici rolü, devletin siyasi kaderini etkilemiştir (Öztürk, 2015: 26). İdeolojide kadının ikinci sınıf vatandaş olarak algılandığı Bizans toplumunda doğuştan asil, güzel, dindar, doğurgan, erdemli, şefkatli imparatoriçeler; her zaman önemli ve ayrıcalıklı bir yere sahip olmuşlardı. Bu kadınlara imparatorlukta önemli görevler verilmiş ve saraydaki önemli görevlerinin yanında resmigeçitlere, bayramlara ve devlet törenlerine imparatorluk görevlisi olarak katılmaları sağlanmıştır (Maktal, 2017: 113).

1. Bizans İmparatorluğu'nda Kadın

Bizans'ta kadınlar çoğunlukla erkeklerle eşit sayıldıkları Roma'daki kadar özgür değildiler. Bizans'ta imparatoriçelerin toplum yaşamının çeşitli etkinliklerinde yer almalarına karşın zamanlarının çoğunu kadınlar bölümünde geçirmeleri beklenirdi. Birçoğu boş zamanlarını daha alçak gönüllü uyukları gibi kumaş dokuyarak geçirmeseler bile, en gözde kiliselerine benzetmek üzere, daha aşağı sınıftan kadınlar gibi ince işlemler yaparak geçirirlerdi. İmparatoriçeler ve diğer kadınlar zaman zaman toplumsal olayları büyük ölçüde etkilerlerdi ve çoğunlukla da aile çevrelerinin egemen bireyleriydiler. İmparatoriçelerden birçoğu, kendi adlarına hüküm sürecek kadar güçlü diktatörler oldular. Bizans tarihinin belirli dönemlerinde ve özellikle ilk başlarında (hem Roma'nın eski aristokrasisinin bireyleri ve hem de Yunanistan'ın soyluları Bizans'ı belirleyecek Standartları ve gelenekleri oluştururken) imparatoriçeler sınıf ve kökene bakılmaksızın İmparatorluğun en güzel kızlarının arasından seçilirdi.

İmparatoriçeler sarayda yürütülen resmi işlere bakmalarına karşın, resmigeçitlere ya da resmi bayramlara çok ender katılırlardı. 481'de Ariadne resmi giysilerini giyerek halka hitap etmek üzere Constantinapolis'deki Hipodrom'da bulunan imparatorluk locasına görünmüş, fakat on birinci yüzyıla kadar imparatoriçelerden hiçbirisi kocası oyunları izlemek üzere hipodroma gittiğinde ona eşlik etmemiştir. Buna karşılık, imparatoriçeler de diğer kadınlar gibi düzenli olarak kiliseye giderler ve galerideki özel imparatorluk sırasından da olsa diğer kadınlar gibi ayinlere katılırlardı. Ayasofya Kilisesi'nde bu sıra galerinin batı ucu boyunca uzanırdı. Bir ayinden sonra imparator ve imparatoriçenin katedralde kendilerine içecek sunulan ayrı ayrı

salonlara geçmeleri gelenektir. İmparatoriçe ve nedimleri saraya dönmek üzere katedralden ayrıldığında, imparator patrik tarafından katedralin yakınındaki İsa'nın Samaryalı kadınla başında karşılaştığına inanılan kuyu'nun içinde bulunduğu yapıya yani Kutsal Kuyu'ya götürülürdü. Burada imparator ayinde yer alan alt mevkilerdeki rahiplere ve koroda şarkı söyleyenlere altın para dağıtır ve sonrada bu amaçla kullandığı keseyi patriğe verir. Bunda sonra katedrale gelmek üzere saraydan çıktığında oluşan alay sırasında taktığı ve Kutsal Kuyu'ya vardığında çıkardığı tacı geri alırdı (Rice, 2002: 36-39).

2. Fresklerde Kadın

2.1. Tokalı Kilise

Doğu Duvarı: İyileştirmeler; kör, cüzamlı, *dul kadının çocuğu*, kurumuş el, meczup.

Orta Apsis: Çarmıha geriliş, çarmıhtan indiriliş, gömülme, *mezar başında kadınlar*, cehenneme iniş.

Naous'un Batı ve Kuzey Duvarları: Nikaiya kilisesi için tartışma, aziz Basilios ve imparator Valens, Ariuşular için dua, *günahlar kadının affı*, aziz Basileiosun cenazesi.

2.2. Pürenli Seki Kilisesi

Giriş Koridorundaki Freskler: Giriş koridorunun karşısında ve üst tarafta bir çelenk içinde ayakta duran İsa tasviri yer almaktadır. Sağında duran Meryem kollarını ona doğru uzatmakta solunda ise günümüze sadece etekleri kalmış olan Saint Baptiste bulunmaktadır. Köşelerde ise birer tane melek tasviri bulunmaktadır.

Tamamen harap olmuş doğu duvarında yılanların hücumuna uğramış *beş kadın* bulunmakta olup burada günahkârların cezalandırılması tasvir edilmiştir.

Kilisedeki freskler: Mihrabı çevreleyen zafer takını kubbe ile birleşen kavisli uçan iki melek tarafından taşınan bir çelenk içinde İsa tasviri bulunmaktadır. Bunun altındaki iki eğik kısımda soldakine erkek yüzü şeklinde bir güneş ışık saçmakta, sağdakine ise *kadın yüzü* şeklinde bir ay mevcuttur. Mihrabın sağ tarafında üstte Cebrail Meryem'e kutsal ruhtan hamile kaldığını haber vermektedir. Bu sahneden sonra ziyaret sahnesi, devamında su deneyi sahnesi ve duvarla kapının kesiştiği yerde Bethleem'e gidiş sahnesi bulunmaktadır. Kapının üstündeki kemerli bölmede doğum sahnesi, üst bölmede Meryem yan yatmış vaziyette olup Meryem'in baş tarafında bebek İsa'nın yıkınışı onun altında ise kundaktaki İsa'yı seyreden öküz ve eşek

yer almaktadır. Çarmıha geriliş sahnesinin hemen üstünde *mezardaki kadınlar*, onun devamında ve defin sahnesinin üstünde ise masum ruhlar mezarına giriş sahnesi yer almaktadır (Demir, 1991: 35).

2.3.Eğritiş Kilisesi

Ziyaret: Meryem Kuzeni St. Elizabeth'i ziyaretinde kucaklanmış vaziyette tasvir edilmişlerdir. Elizabeth ellerini Meryem'in eli ve kolu üzerine koymuştur. Meryem bol bir elbise, Elizabeth ise gri altına kırmızı bir elbise giymiştir. Kapı dikmesinin altında ise, sağ eliyle kucaklaşma sahnesini gösteren, sol eliyle ise işkence çarmıhı tutan ve kulaklarında büyük küpeler olan *hizmetçi kadın* görülmektedir (Akyürek, 2000: 308).

Mısır'a Kaçış: Hz. Meryem bir ata binmiş, İsa'yı da kucağında tutmaktadır. Omzunda sası ile atın önünde Yakup (Jacque – Yakoboç) atı yürütmektedir. Arkadan ise elinde asası ile Yusuf, onun da arkasından genç bir adam gitmektedir. Hepsinin yüzü Mısır'a dönüktür. Yakup'un önünde ise *Mısır kraliçesi* görülmektedir. İnciler ile süslü bir başörtüsü örtünmüştür. Sağ elinde ise geceyi aydınlatan mum tutmaktadır. Kadının arkasında ise perdeleri orta yerlerinden toplanmış yarı açık iki pencere görülmektedir (Demir, 1991: 47-48).

Pierre'nin İnkârı: Pierre oturmuş vaziyettedir. Yüzü cepheden görülmektedir. Bitkin bir halde sağ elini yüzüne götürmüştür. Karşısında sağ tarafta duran ve ellerini ona doğru uzatan *iki hizmetçi kadın* ve yeniden dirilen Pierre'i sorguya çekmektedirler (Demir, 1991: 47-48).

2.4.Yılanlı Kilise

Cehennem (Ruhların azap çekmesi): Batı duvarının alt bölümünde yer alan tablodur. Bu tablo üç bölümden oluşmaktadır. Sağ bölümde vücutlarına uzun yılanlar sarılmış olan dört *günahkâr kadın* görülmektedir. Soldan sağa doğru birinci kadını sekiz yılan ısırılmaktadır. Ondan sonra gelen kadını iki yılan göğüslerinden ısırılmaktadır. Bu kadın çocuklarını emzirmeyen, onları reddeden kadındır, üçüncü kadını iftirada bulunduğu için ağzından, son kadını ise söz dinlemediği için yılanlar kulaklarından ısırılmaktadırlar (Demir, 1991: 47-48).

2.5.Bar Behnam (Kırklar) Kilisesi

Bu kiliseye süreç içinde çeşitli binaların eklenmesiyle son durumunu almıştır. Süryani Kadın Cemaatinde özel bir yeri vardır. Azizlere ve kırk şehite ait kemikler, azizler için yapılmış tablolar ve perdeler, gümüş işleri kilisenin sahip olduğu manevi değerlerdir. 1293'te Deyrul

Manastırı patriklik merkezi kabul edildiğinde, Kırklar Kilisesi halkın idari ve ruhani işlerinin yürütüldüğü yer olmuştur (Alioğlu, 2001: 19).

2.6.Sümela Manastırı

Mağara kilisenin dış yüzü, çoğu ağır biçimde hasar görmüş resimlerle bezelidir. Birinci grup resimlerde evrenin yaratılışı betimlenir. İkinci grupta Tevrat ve Tekvin'den alınma, erkek ve kadının yaratılışı, Günaha Teşvik, Cennetten Kovulma gibi sahneler yer almaktadır. Üçüncü grupta Mahşer, Thomas'ın Şüphesi, Mezarda Melek, Birinci İznik Konsili, Kabil'in Habil'i Öldürüşü, Anastasis (İsa'nın Cehennem İnişi) sahneleri betimlenmiş durumdadır. İlk üç panosu tahrip olan dördüncü grupta; Çarmıhta İsa, Hamsin Yortusu, Müjde, Mabede Takdim gibi sahnelerinden oluşmaktadır.

Güney duvarın dış yüzünde bir av sahnesi ile Meryem'in melekler tarafından cennete götürülüşü betimlenir. Bu kısmen tahrip olmuş freksin yanında İsa, çiçek desenli bir tuzağa uzanmış Meryem'i kutsamaktadır (Anonim, 1990: 928). Sahnede ağlayan kadınlar bulunmaktadır (Barut, 2014: 70). Bu duvar ile ayazma arasındaki kalan mağara duvarında dört sıra halinde azizler ve Meryem betimleri bulunmaktadır. Apsisin dış yüzünde Doğum, İsa Mabetta, Lazaros'un Diriltilmesi, kuzeyinde Kudüs'e Giriş, Çarmıhtan İndiriliş sahnelerine yer verilmiştir. Mağaranın içinde keşiş Matheos'un 1732'de yenilendiği aziz betimleri ile Ünyeli sanatçı Savos tarafından yapılmış freksler bulunmaktadır. Güney duvarındaki azizlerin yanında, imparator giysileri ile Aleksios III. Manuel III. Ve Andronikos resimleri vardır. Tavanda, Paganía Palaytytera, İsa ve Cebrail, kuzey duvarında mahşer betimleri yer alır. Meryem'in mucizevi tahta otururken betimlediği fresk, mağaradaki en ilgi çekici resimlerden biridir (Anonim, 1990: 928).

KAYNAKÇA

- Acara, M. (1995). Bizans Maden Sanatında Dini Törenler Sırasında Kullanılan Liturjik Eserler, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji-Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Akyürek, E. (2000). Kapadokya'daki Bizans, Kappadokia, Ayhan Şahan Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Alioğlu, E. F. (2001). Mardin Şehir Dokusu ve Evler, Türk Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- And, M. (1962). Bizans Tiyatrosu, Forum Yayınları, Ankara.
- Anonim (1990). Türkiye Rehberi, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, İzmir.
- Barut, F. (2014). Bizans Sanatında “Koimesis” (Meryem’in Uykusu) Tasvirlerinin Kökeni ve İkonografisi. *Sanat Tarihi Dergisi*, 21(2), 67-72. <https://doi.org/10.29135/std.172560>.
- Çakmakçı, Z. (2017). Erken Bizans Döneminde Kadın Baniler ve Kültürel Yaşama Etkileri. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(1), 775-800. <https://doi.org/10.18026/cbayarsos.300046>.
- Demir, N. (1991). Eşsiz İhlara Vadisi ve Konya Kiliseleri, Odak Ofset, Ankara.
- Diane T.M. (1998). “Bizans'ta Kadın Besteciler” Çev. Asuman Kafaoglu-Büke, *Sanat Dünyamız Dergisi*, S. 69-70, İstanbul.
- Ertuğrul, Ö. (1995). Bizans Kültürü, Troya Yayıncılık, İstanbul.
- Güneş, Ö., & Karakök, T. (2018). Bizans İmparator ve İmparatoriçe Kıyafetleri. 3. *Uluslararası Avrasya Spor Eğitim ve Toplum Kongresi*, 15-18 Kasım 2018, Mardin-Türkiye.
- Barbara, H. (2003). Bizans İmparatorluk Kadınları İktidar, Himaye ve İdeoloji, Çev. Elif Gökteke Tut, İstanbul.
- Köroğlu, G. (2010). Bizans' ta Kadın ve Kadın Takıları. *Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi*, 24(1), 1-15.
- Maktal C.D. (2018). Bizanslı Bir Kadın Yazarın Gözünden Toplumsal Cinsiyet: Anna Komnèna'nın Aleksiad'ına Bakış. *International Journal of Social And Humanities Sciences*, 2(1), 123-135.
- Maktal C.D. (2017). “Sikkelerin Işığında Bizans'ta İmparatoriçe İmgesi (780-1204)”. *Art-Sanat Dergisi*, no. 8 (July 2017): 113-37.
- Maktal C.D. (2016). Bizans'ta Kadın Sanatçılar. *Sanat Tarihi Dergisi*, 25(1), 111-138. <https://doi.org/10.29135/std.274291>.
- Michel K. (2001). Bizans'ın Altınları, Çev. İhsan Batur, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Öztürk, B. (2015). Roma-Bizans Döneminde İstanbul'daki Toplumsal Katmanlar. *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, Ed. Coşkun Yılmaz, 4, 24-39.
- Rice, T. T. (2002). Bizans'ta Günlük Yaşam, Özne Yayıncılık, İstanbul.

THE PHENOMENON OF CHANGING MOTIVATIONS FOR RELIGIOUS TOURISM DESTINATIONS: THE PERSPECTIVE OF THE CITIZENS OF SOLO, INDONESIA

Hendri Hermawan ADINUGRAHA

Faculty of Islamic economics and business, UIN K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia

ORCID ID: 0000-0002-8394-5776

ABSTRACT

This research intends to explain the phenomenon of changing religious tourism destinations from the perspective of the people of Solo, Indonesia. The research method uses a type of qualitative research with an analytic descriptive approach. The main data source is from the findings of observations and interviews. The data analysis technique uses the Miles and Huberman interactive theory approach. This study concluded that based on data from the UN World Tourism Organization, as many as three hundred million people visit religious sites around the world each year. This number is about a quarter of all international tourist arrivals. Religious tourism has become a popular activity around the world, including in Solo, Indonesia. Indonesia is well known for its diversity. Indonesia is one of the countries known for having many religious tourism sites. Solo City is famous for its cultural tourism, an empirical example is the Sheikh Zayed Mosque. The influence of religious culture that grows and is deeply rooted in the people of Solo is an influential factor in determining religious tourism destinations. The people of Solo argue that so far religious tourism activities have always been synonymous with pilgrimage activities and visiting various places that have links to religion or religiosity. Nowadays, amid an era of rapid technological advancement, the meaning of religious tourism itself has shifted. Tourists who visit religious tourism sites have many other goals such as finding peace, learning about certain cultures, and studying architecture. This phenomenon has resulted in an increasingly rational way of seeing and thinking among the people of Solo, prioritizing logic over intuition. Religious tourism destinations that were previously dominated by visitors with religious motives have shifted their market by attracting tourists with many motivations that seem more worldly.

Keywords: Changes in motivation, religious tourism destinations, and opinions of the citizens of Solo.

INTRODUCTION

Religious tourism has become a popular activity throughout the world, including in Indonesia (Adinugraha, Sartika, & Kadarningsih, 2018; Adinugraha, Sartika, & Isthika, 2018;

Sholehuddin et al., 2021; Nurohman et al., 2023). UN World Tourism Organization data states that as many as 300 million people visit religious sites throughout the world every year. This amount is about a quarter of all international tourist arrivals (Bogale et al., 2021). In the current era of technological progress, the meaning of religious tourism itself has shifted.

Indonesia is indeed famous for its diversity (Syuhudi, 2019). It is not surprising, apart from cultural tourism, Indonesia is also one of the countries known for having many religious tourism sites. For example, the Istiqlal Mosque in Jakarta, the Maria Laudres Cave in Kediri, and the Besakih Temple in Bali. So far, religious tourism has become quite a popular activity in Indonesia, this of course cannot be separated from the influence of religious culture which is growing and deeply rooted in its society. Not only in Indonesia, religious tourism has also become a popular activity throughout the world. Countries that are famous for religious tourism include Saudi Arabia with Mecca as the location of Muslim worship to Israel with Jerusalem as the center of the world's three major religions (Hassan et al., 2022).

Religious tourism activities are always synonymous with pilgrimage activities and visiting various places that are related to religion or religiosity for the majority of Indonesian people (Adinugraha & Sartika, 2022b). However, in the current era of increasingly rapid technological progress, the meaning of religious tourism itself has shifted. It's no longer just about religion, nowadays tourists who visit religious sites have many other purposes, such as seeking tranquillity, learning about certain cultures, and even studying architecture. This phenomenon occurs as a result of humans' increasingly rational perspective and thinking, so that they prioritize logic rather than mere intuition. Religious tourism sites that were previously dominated by travelers with religious motives have expanded their market by attracting tourists with many motivations that seem more worldly (Kesuma Pahlufi & Alam Paturusi, 2021).

Indonesia has a lot of tourism potential, starting from the diversity of natural beauty, ethnic groups and the religion of its people, which can be used as capital for tourism development to increase prosperity and which is very good for encouraging almost all districts and cities in Indonesia to prioritize tourism development (Peristiwa, 2023). This is because each region has different characteristics that make each region attractive. One of the tourist attractions that is quite widely developed is religious tourism.

Religious tourism is defined as tourist activities to places that have special meaning, usually in the form of places that have special meaning, starting from mosques, graves and temples. The existence of religious or Islamic tourist attractions certainly has a good influence on the

economy of local communities as well as cultural development and increasing religious knowledge for tourists who come (Luz, 2020).

Religious tourism is not something new in the world of tourism. Initially, tourism activities started with the movement of people on pilgrimages and religious trips. In the past, religious and belief factors dominated people to travel long distances for days or even months to leave their villages. To take part in pilgrimages to Rome, Jerusalem, and to the Holy Land of Mecca (Rinschede, 1992). The grand mosque building appears as a religious building which is a combination of the building's function as an element of Islamic architecture which is guided by the provisions ordered by God as a place for implementing the teachings of the Islamic religion, with the building as the highest expression of the noble values of human life which also implements the Islamic law. So the architecture appears with all its accessories, styles, patterns and attractive appearance for the mosque. One of the mosque buildings that has historical and cultural value in the city of Solo is the Sheikh Zayed Mosque.

A mosque can be interpreted as a place for Muslims to pray anywhere. Religious tourism destinations are defined as tourist activities in places that have special meaning, usually in the form of places that have special meaning ranging from mosques, tombs or temples (Iliev, 2020). One of the most famous religious tourism in Central Java province is mosque religious tourism. In Solo, there is a place of worship that is used as a religious tourism destination, namely the Sheikh Zayed Mosque.

Religious tourism in this research is a tourist activity to a mosque, namely the Sheikh Zayed Mosque, which is carried out to deepen religious insight for every tourist who tours that place, carrying out positive and good activities, activities to deepen insight into the architecture of the mosque building which has philosophical meaning in each area. corner of the building. The purpose of this research is to explain the perspective of visitors to the Sheikh Zayed Mosque regarding the phenomenon of changing motivation in religious tourism destinations.

METHOD

The research method uses a type of qualitative research with an analytic descriptive approach. The main data source is from the findings of observations and interviews. The data analysis technique uses the Miles and Huberman interactive theory approach.

RESULT AND DISCUSSION

Religious tourism has become one of the industries in the world of tourism which continues to grow rapidly (Adinugraha & Sartika, 2022a). Various new perspectives and interpretations

of religious tourism sites are one of the triggers (Rashid, 2018). This can certainly be an opportunity for Solo to increase its tourism, considering that there are so many religious sites in Solo. For this reason, Solo tourism should always improve itself, especially in religious tourism sites that are often not considered as potential in Solo. One of the most famous religious tourism sites in Solo is the Sheikh Zayed Mosque.

Etymologically, a mosque refers to a place where people worship or where people pray according to the terms and conditions stipulated in Islam. As explained in Sharia or Sharia, Allah is the Lord of Muslims throughout the world and worships Him through prayer, which can also be done anywhere, or is not limited by place (Abdulahanaa, 2021). In Islamic teachings, a mosque as a place of worship does not only mean a particular building or place of worship, because, in Islamic teachings, Allah SWT has made the entire universe a mosque of worship.

Until now, visiting holy places, such as mosques, tombs of saints, temples, and other holy sites has almost become a routine among Indonesians. Like any other form of tourism, visiting holy places may be pure entertainment for some. Or maybe it's just a way to unwind after a busy day that takes up a person's daily routine. It could also be that travelling is just someone's hobby. Or it may be part of the 'extra duty' for a devout religious believer. Whatever the reason, tourism in its various forms has become a complex and global phenomenon that includes not only religious dimensions, but also economic, cultural, social, political, environmental, and educational dimensions (Romanelli et al., 2021).

Religiously, people sometimes feel incomplete if they have not visited certain holy places. In Islam, for example, visiting the "house of Allah" (*Baitullah*) in the form of performing the Hajj is an obligation for adherents. Likewise, for adherents of other religions, there are special holy places that become idols and magnets to always visit. The same applies culturally. Culturally, people are considered incomplete in their religious tradition if they have never visited holy places such as the Sheikh Zayed Mosque in Solo. In addition, economically, travelling to do religious tourism to the Sheikh Zayed Mosque will have a significant economic impact on the area visited. The number of souvenirs and traders in the Sheikh Zayed Mosque area is a clear indicator of how the economic impact of religious tourism is quite large (Budovich, 2023). Not to mention travel companies that are increasing along with the increasing passion for religious tourism among the public. Along with the increasing religious fervour among the people, religiously motivated tourism is also increasing. Be it in the form of tourist

visits to the holy tombs of the saints, historical sites with religious significance, or even in the form of travelling to visit the Sheikh Zayed Mosque in Solo.

The discussion of religious tourism has attracted much attention from experts. The approaches taken are also very diverse, depending on the specialisation of the study. One of them is the study of the relationship between tourism and religion. In general, observers do not clearly distinguish between religiously motivated tourism and tourism. Because tourism is not seen from the motivation but from the activities of tourists in doing tourism. However, some sort of tourism is based on the motivation of the tourists. This division is mainly done by researchers and travel workers who promote their packages by describing the phenomenon in two different ways: the encouragement of those who travel by combining religious and secular motives and those who visit holy sites along their journey. Or, from a religious perspective, religious tourism is separate from other forms of tourism because it is characterised by its intent, motivation, and purpose (Liu et al., 2023).

Among scholars, there is a debate on the term used between ordinary travellers and religiously motivated travellers. The former refers to travellers in general, while the latter is meant in the sense of religiously motivated travellers. Hence, the term Hajj in Islam is often translated as pilgrimage in English (Fawaid, 2010).

Theoretically, Maslow's motivation model is usually called the hierarchy of needs model, because it concerns people's needs, so this theory is used to show that a person's needs must be met in order to motivate individuals to work. Maslow believed that human needs usually have a hierarchical structure, including physiological needs, security needs, social needs, respect needs, and self-realisation needs. Physiological, security, and social needs belong to low-level needs (external factors) and respect needs, and self-realisation belong to high-level needs (internal factors). The theory assumes that people strive to satisfy more basic needs (psychology) before satisfying the highest needs (self-actualisation) (Cui et al., 2021). Need theory includes the following aspects: Physiological needs are the most basic human needs, including the need for food, drink and comfort; The need for security is the need for a sense of security and stability, i.e. the need to stay away from danger; Social needs are the need to communicate and be friendly with others, including friendship and a sense of belonging; The need to be respected is the employee's need to be respected and understood by others; Self-realisation needs are individual needs, which show a person's special personality by developing the entire potential of the individual (Gambrel & Cianci, 2003). The form of this need can be

in the form of a person's expectation to produce something that can be recognised by the community, that is, his work is very good and beneficial to society or others (Syaiful et al., 2023).

Many researchers in the field of tourism try to modify the motivation framework by ongoing empirical studies. As Kumar's (2021) research states that motivation is one of the main driving forces used to interpret the behaviour of an individual. It contributes to explaining why someone does something instead of someone else. In the context of tourism, travel motivation is defined as a set of attributes that cause a person to participate in tourism activities to achieve their goals and expect satisfaction. It is considered the starting point and one of the most important psychological influences for understanding tourist behaviour. Travel motivation is influenced by two forces, namely the concept of Push and Pull factors (Giddy, 2018). This concept has become one of the most popular and useful frameworks for studying and analysing tourist behaviour. Both factors explain that people travel because they are driven by their own internal forces and pulled by external forces from destination attributes (Goet, 2021). In this study, the tourism attributes used are from Wibawa (2021), which suggests that there are four components that must be owned by tourist destinations, namely: attraction, amenities, accessibility, and ancillary services.

Religious tourism at the Sheikh Zayed Mosque with all its activities has indeed been able to have a significant influence on community change both economically, socially and culturally. This requires more attention from tourism sector policy makers to reconsider the pattern of tourism area development so that the surrounding community can benefit more (Shinde & Olsen, 2023). In other words, how to make a tourist area that can open opportunities for active community involvement as subjects in tourism industry activities, not just as objects (Kurnia Octaviani & Putri Marshanda, 2023). At the same time, it should be noted that human factors and local cultural entities should not be ignored, meaning that people's lives should not be uprooted from their cultural roots just because of the emphasis on the commercial aspect of tourism. Also, do not let the emphasis on economic aspects ignore other dimensions such as the dimension of socio-cultural resilience, because the latest development in the world of tourism is the shift in tourist interest from conventional tourism to religious tourism, religious tourism which is very concerned with Islamic values without neglecting the original character and traditions of the local community (Adinugraha & Shulthoni, 2024).

CONCLUSION

This research concluded that based on data from the UN World Tourism Organization, as many as three hundred million people visit religious sites around the world each year. This number is about a quarter of all international tourist arrivals. Religious tourism has become a popular activity around the world, including in Solo, Indonesia. Indonesia is well known for its diversity. Indonesia is one of the countries known for having many religious tourism sites. Solo City is famous for its cultural tourism, an empirical example is the Sheikh Zayed Mosque. The influence of religious culture that grows and is deeply rooted in the people of Solo is an influential factor in determining religious tourism destinations. The people of Solo argue that so far religious tourism activities have always been synonymous with pilgrimage activities and visiting various places that have links to religion or religiosity. Nowadays, amid an era of rapid technological advancement, the meaning of religious tourism itself has shifted. Tourists who visit religious tourism sites have many other goals such as finding peace, learning about certain cultures, and studying architecture. This phenomenon has resulted in an increasingly rational way of seeing and thinking among the people of Solo, prioritizing logic over intuition. Religious tourism destinations that were previously dominated by visitors with religious motives have shifted their market by attracting tourists with many motivations that seem more worldly.

REFERENCES

- Abdulahanaa. (2021). A review of Islamic economic law on religious tourism arrangements in south Sulawesi. *Samarah*, 5(1), 450–470. <https://doi.org/10.22373/sjkh.v5i1.9088>
- Adinugraha, H. H., & Sartika, M. (2022a). Halal Tourism In Setanggor Village: An Analysis Of Global Muslim Travel Index Approach. *The Seybold Report*, 17(09), 582–599. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7073520>
- Adinugraha, H. H., & Sartika, M. (2022b). Religious Culture: Internalization of Local Wisdom and Halal Values in Setanggor. *Kawalu: Journal of Local Culture*, 9(2). <https://doi.org/https://doi.org/10.32678/kwl.v9i02.7869>
- Adinugraha, H. H., Sartika, M., & Isthika, W. (2018). Religious Tourism in Nyatnyono Village Semarang. *Islamic Studies Journal for Social Transformation*, 2(2). <https://e-journal.iainpekalongan.ac.id/index.php/isjoust/article/view/1937>
- Adinugraha, H. H., Sartika, M., & Kadarningsih, A. (2018). Desa Wisata Halal: Konsep Dan Implementasinya Di Indonesia. *Jurnal Human Falah*, 5(1), 28–48.
- Adinugraha, H. H., & Shulthoni, M. (2024). Sheikh Zayed Mosque in Solo: Transformation of Religious Tourism Destinations from Pilgrimage to Mosques. *Millah: Journal of Religious Studies*, 23(1). <https://journal.uin.ac.id/Millah/article/view/30186>
- Bogale, M., Ayalew, M., & Mengesha, W. (2021). The Competitiveness of Travel and Tourism Industry of Sub-Saharan African Countries in the World Market. *African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure*, 10(1). <https://doi.org/10.46222/AJTHL.19770720-91>
- Budovich, L. S. (2023). The impact of religious tourism on the economy and tourism industry. *HTS Teologiese Studies / Theological Studies*, 79(1). <https://doi.org/10.4102/HTS.V79I1.8607>

- Cui, L., Wang, Y., Chen, W., Wen, W., & Han, M. S. (2021). Predicting determinants of consumers' purchase motivation for electric vehicles: An application of Maslow's hierarchy of needs model. *Energy Policy*, 151. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2021.112167>
- Fawaid, A. (2010). Mengunjungi Tempat Suci; Ragam Motivasi Wisata Religious. *Karsa*, XVIII(II).
- Gambrel, P., & Cianci, R. (2003). Maslow's Hierarchy of Needs : Does It Apply In A Collectivist Culture? *Journal of Applied Management and Entrepreneurship*, 8(2).
- Giddy, J. K. (2018). Adventure tourism motivations: A push and pull factor approach. *Bulletin of Geography. Socio-Economic Series*, 42(42). <https://doi.org/10.2478/bog-2018-0030>
- Goet, J. (2021). Impact of Push and Pull Factors on Domestic Tourism Motivation in Nepal. *Management Dynamics*, 24(2). <https://doi.org/10.3126/md.v24i2.50034>
- Hassan, T., Carvache-Franco, M., Carvache-Franco, W., & Carvache-Franco, O. (2022). Segmentation of Religious Tourism by Motivations: A Study of the Pilgrimage to the City of Mecca. *Sustainability (Switzerland)*, 14(13). <https://doi.org/10.3390/su14137861>
- Iliev, D. (2020). The evolution of religious tourism: Concept, segmentation and development of new identities. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 45. <https://doi.org/10.1016/j.jhtm.2020.07.012>
- Kesuma Pahlufi, C., & Alam Paturusi, S. (2021). Is the intention to recommend Halal Tourism affected by the push and pull motivations? *American International Journal of Business Management (AIJBM)*, 4(03).
- Kumar, T. (2021). 'Desire to learn, learn to shine': Idolizing motivation in enhancing speaking skill among L2 learners. *Cypriot Journal of Educational Sciences*, 16(1). <https://doi.org/10.18844/cjes.v16i1.5542>
- Kurnia Octaviani, L., & Putri Marshanda, A. (2023). Development of Puja Mandala as a Religious Tourism Attraction in Bali. *Jurnal Manajemen Perhotelan Dan Pariwisata*, 6(1). <https://doi.org/10.23887/jmpp.v6i1.57994>
- Liu, C. Y., Li, C. P., Chen, C. C., Hsu, C. H., & Lin, C. H. (2023). Dajia Mazu Pilgrimage Show: Exploring the Sustainable Development of Taiwan's Religious Tourism from the Perspectives of Attraction, Happiness, and Revisit Intention. *Sustainability (Switzerland)*, 15(11). <https://doi.org/10.3390/su15118744>
- Luz, N. (2020). Pilgrimage and religious tourism in Islam. *Annals of Tourism Research*, 82. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2020.102915>
- Nurohman, D., Sari, N. R., Himmati, R., & Mas'ud, R. (2023). Marketing Strategy of Umrah Travel Agent and Religious Attitude in Indonesia. *International Journal of Scientific Research and Management*, 11(02). <https://doi.org/10.18535/ijstrm/v11i02.em02>
- Peristiwo, H. (2023). Halal Tourism Management Challenges In Realizing Religious Moderation In Indonesia. *International Journal Mathla'ul Anwar of Halal Issues*, 3(1). <https://doi.org/10.30653/ijma.202331.69>
- Rashid, A. G. (2018). Religious tourism – a review of the literature. In *Journal of Hospitality and Tourism Insights* (Vol. 1, Issue 2). <https://doi.org/10.1108/JHTI-10-2017-0007>
- Rinschede, G. (1992). Forms of religious tourism. *Annals of Tourism Research*, 19(1). [https://doi.org/10.1016/0160-7383\(92\)90106-Y](https://doi.org/10.1016/0160-7383(92)90106-Y)
- Romanelli, M., Gazzola, P., Grechi, D., & Pollice, F. (2021). Towards a sustainability-oriented religious tourism. *Systems Research and Behavioral Science*, 38(3). <https://doi.org/10.1002/sres.2791>
- Shinde, K. A., & Olsen, D. H. (2023). Reframing the Intersections of Pilgrimage, Religious Tourism, and Sustainability. *Sustainability (Switzerland)*, 15(1). <https://doi.org/10.3390/su15010461>
- Sholehuddin, M. S., Munjin, M., & Adinugraha, H. H. (2021). Islamic Tradition and Religious Culture in Halal Tourism: Empirical Evidence from Indonesia. *IBDA` : Jurnal Kajian Islam Dan Budaya*, 19(1). <https://doi.org/10.24090/ibda.v19i1.4470>
- Syaiful, H., Wibowo, A. E., & Mohamad Nur Afriliandi Nasution. (2023). Pengaruh Motivasi Terhadap Minat Kunjungan Ulang Wisatawan Mancanegara: Perspektif Faktor Penarik. *Jurnal Manajemen Kuliner*, 2(1), 54–72. <https://doi.org/10.59193/jmn.v2i1.136>

- Syuhudi, A. H. (2019). Constructing Identity with Dialect Diversity. *International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding*, 6(2). <https://doi.org/10.18415/ijmmu.v6i2.564>
- Wibawa, B. M. (2021). Discovering the importance of halal tourism for Indonesian Muslim travelers: perceptions and behaviors when traveling to a non-Muslim destination. *Journal of Islamic Marketing*. <https://doi.org/10.1108/JIMA-07-2020-0210>

PAKISTAN'S CLIMATE CRISIS AND NAVIGATING ARCTIC WARMING IMPACTS AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

MUHAMMAD FAISAL

Universiti Malaysia Sarawak

Director (HRIMS), Ministry of Human Rights Commission, Pakistan.

ORCID ID: 0000-0002-5797-766X

ABSTRACT

Pakistan is heavily impacted by Arctic warming consequences, evidenced by its high Climate Risk Index score of 87.83 out of 100. This vulnerability manifests through increased frequency and intensity of extreme weather events like heatwaves, droughts, and floods, exacerbating water scarcity and threatening agriculture, infrastructure, and public health. To address these challenges and achieve Sustainable Development Goals (SDGs), Pakistan requires a multi-faceted approach integrating adaptation and mitigation strategies, including investment in climate-resilient infrastructure, sustainable agriculture, and disaster preparedness. International cooperation and participation in global initiatives like the Paris Agreement are crucial for effective climate action and sustainable development. One of the most pressing challenges for Pakistan is water scarcity, exacerbated by changing climate patterns. The country relies heavily on water from glaciers and snowmelt from the Himalayas for agriculture, industry, and domestic use. However, as temperatures rise, glaciers are melting at accelerated rates, leading to water shortages and disruptions in water supply. Moreover, Pakistan's vulnerability to extreme weather events poses threats to its infrastructure, economy, and public health. Floods and droughts can devastate crops, homes, and livelihoods, leading to food insecurity, displacement, and economic losses. The country's densely populated urban areas are particularly susceptible to the impacts of climate change, including heat stress and air pollution. In the face of these challenges, Pakistan must navigate a complex landscape to achieve its Sustainable Development Goals (SDGs). The SDGs encompass a broad range of objectives, including poverty eradication, access to clean water and sanitation, sustainable cities and communities, and climate action. However, climate change poses a significant obstacle to achieving these goals, as it undermines efforts to reduce poverty, improve health outcomes, and promote sustainable development. To address these challenges, Pakistan must adopt a multi-faceted approach that combines adaptation and mitigation strategies. This includes investing in climate-resilient infrastructure, promoting sustainable agriculture practices, enhancing water management systems, and strengthening disaster preparedness and response mechanisms.

Additionally, Pakistan must prioritize efforts to reduce greenhouse gas emissions and transition to cleaner and more sustainable energy sources. International cooperation and support are also essential for Pakistan to effectively address climate change and achieve its development objectives. Collaboration with other countries, as well as participation in global initiatives such as the Paris Agreement, can provide opportunities for shared learning, technology transfer, and financial assistance. Pakistan faces significant environmental challenges due to the consequences of Arctic warming and climate change. Addressing these challenges requires a comprehensive and coordinated response that integrates climate adaptation and mitigation measures into national development plans. By prioritizing climate action and pursuing sustainable development goals, Pakistan can build resilience to climate risks and create a more prosperous and sustainable future for its people. please summarize and give the suitable title.

Keywords: Arctic, manifests, droughts, mitigation, glaciers, snowmelt, prioritizing.

NAXÇIVAN MUXTAR RESPUBLİKASININ SOSIAL-İQTİSADI İNKİŞAFINDA YENİ MƏRHƏLƏ

Mədinə Ərrəhman qızı Allahverdiyeva
Naxçıvan Dövlət Universitetinin “Beynəlxalq ticarət
və menecment” kafedrasının baş müəllimi

XÜLAS

Naxçıvan MR hazırda öz inkişafının keyfiyyətə yeni mərhələsinə qədəm qoyub. 2030-cu ilədək olan dövrü əhatə edən indiki strateji mərhələdə respublikamız qüdrətli dövlət və yüksək rifah cəmiyyəti quruculuğunu hədəfləyib. Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyev “Naxçıvan Muxtar Respublikasının sosial-iqtisadi inkişafına dair 2023-2027-ci illər üçün Dövlət Proqramı”nın təsdiq edilməsi haqqında sərəncam imzalamışdır.. Sənəddə vurğulanır ki, müstəqil Azərbaycan dövlətinin qurucusu ulu öndər Heydər Əliyevin ideyaları əsasında tərəqqi yolunda inamla addımlayan dövlətimiz hazırda iqtisadi, sosial, siyasi və mədəni inkişafının tarixi dönüş mərhələsini yaşayır. Öz tarixi ərazi bütövlüyünü təmin etməklə ölkəmiz yeni global reallıqlar fonunda növbəti və daha böyük transformasiya astanasına keçid edir.

Muxtar respublikanın iqtisadiyyatını gücləndirən əsas amillərdən biri olan regionların dinamik inkişafı daim diqqətdə saxlanılır və bununla bağlı genişhəcmli layihələr reallaşdırılır. investisiyaların qeyri-neft sektoruna, xüsusən də bölgələrin inkişafına yönəldilməsi, əlverişli sahibkarlıq və biznes mühitinin formalaşdırılması, işsizlik probleminin həlli, əhalinin həyat şəraitinin yaxşılaşdırılması ilə maraqlanır, üzləşilən çətinliklərin aradan qaldırılması üçün icra strukturlarına zəruri tapşırıq və tövsiyələrini çatdırır.

Bölgələrdə insanların rifah halının yaxşılaşdırılmasına, infrastruktur obyektlərinin yaradılmasına, o cümlədən sosial infrastrukturla bağlı işlərin aparılmasına mühüm önəm verilir. Bu isə həm regionların ümumi inkişafını gerçəkləşdirib, əhalinin sosial şəraitinə müsbət təsir göstərib, həm də ölkəmizi gücləndirib. Biznes mühitinin yaxşılaşdırılması və qeyri-neft sektorunda sahibkarlığın inkişafı sahəsində görülən tədbirlər nəticəsində isə regionlarda iqtisadi fəallıq getdikcə artıb. Belə şərait isə özəl bölmədə yeni iş yerlərinin davamlı artımını şərtləndirib.

Açar sözlər: Naxçıvan iqtisadi rayonu, Zəngəzur dəhlizi, əlvan metallar, iqtisadi və sosial sahələr, regionların sosial-iqtisadi inkişafı.

A NEW STAGE IN THE SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF NAKCHIVAN AUTONOMOUS REPUBLIC.

ABSTRACT

Nakhchivan MR has now entered a qualitatively new stage of its development. At the current strategic stage, which covers the period up to 2030, our republic has aimed at building a powerful state and high welfare society. The President of the Republic of Azerbaijan, Ilham Aliyev, signed a decree on the approval of the "State Program for the socio-economic development of the Nakhchivan Autonomous Republic for 2023-2027". Our country is currently experiencing a historical turning point in its economic, social, political and cultural development. By ensuring its historical territorial integrity, our country is moving to the next and greater threshold of transformation against the background of new global realities.

The dynamic development of the regions, which is one of the main factors that strengthen the economy of the autonomous republic, is constantly kept in mind, and large-scale projects are implemented in this regard. is interested in directing investments to the non-oil sector, especially the development of regions, forming a favorable entrepreneurship and business environment, solving the unemployment problem, improving the living conditions of the population, conveys the necessary tasks and recommendations to the executive structures to overcome the difficulties faced.

In the regions, great importance is attached to the improvement of people's well-being, the creation of infrastructure facilities, as well as the conduct of works related to social infrastructure. This made the general development of the regions, had a positive effect on the social conditions of the population, and strengthened our country. As a result of measures taken in the field of improving the business environment and development of entrepreneurship in the non-oil sector, economic activity in the regions has gradually increased. Such conditions have conditioned the continuous growth of new jobs in the private sector.

Keywords: Nakhchivan economic region, Zangezur corridor, non-ferrous metals, economic and social fields, socio-economic development of regions.

GİRİŞ

Azərbaycan Respublikası regionlarının, o cümlədən Naxçıvan iqtisadi rayonunun inkişafı ölkədə uğurla həyata keçirilən davamlı sosial-iqtisadi inkişaf strategiyasının mühüm tərkib hissəsidir. Bu strategiyanın həyata keçirilməsində, o cümlədən bölgələrin inkişafının yeni

keyfiyyət mərhələsinə yüksəlməsində regionların sosial-iqtisadi inkişafı ilə bağlı qəbul edilmiş dövlət proqramları xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Ümummilli Lider Heydər Əliyevin Naxçıvanda fəaliyyəti dövründə Ermənistan tərəfindən blokada şəraitində olan regionun sosial-iqtisadi vəziyyətinin yaxşılaşdırılması və tərəqqisi üçün əhəmiyyətli tədbirlər görülmüş, aqrar islahatlar reallaşdırılmış, infrastrukturun inkişafı istiqamətində mühüm işlər həyata keçirilmişdir. Məhz Ulu Öndərin siyasəti sayəsində bölgənin inkişafının və sabitliyinin davamlılığını təmin etmək üçün regional və beynəlxalq əlaqələr qurulmuş, sonrakı dövr üçün ölkəmizin bütün regionları kimi, Naxçıvanın da sosial-iqtisadi inkişafında möhkəm bünövrə formalaşdırılmışdır.

2020-ci ildə 44 günlük Vətən müharibəsi nəticəsində torpaqlarımızın işğaldan azad edilməsi və ərazi bütövlüyümüzün bərpası ilə yaranmış yeni reallıq Orta Dəhlizin inkişaf perspektivlərini gündəmə gətirməklə, Zəngəzur dəhlizinin açılmasını zəruri etmiş və Naxçıvan Muxtar Respublikasının tranzit potensialını genişləndirmişdir.

Azad edilmiş ərazilərdə həyata keçirilən genişmiqyaslı tikinti-quruculuq işləri və tətbiq olunan güzəştlər, həmçinin Zəngəzur dəhlizi vasitəsilə bu ərazilərin Naxçıvan Muxtar Respublikası ilə nəqliyyat əlaqələrinin qurulması perspektivi analoji güzəştlərin muxtar respublikada da tətbiqinə imkanlar yaradır.

Hazırda bu imkanlardan istifadə edərək Naxçıvanda iqtisadi inkişafın sürətləndirilməsi, əhalinin layiqli məşğulluğu, sosial rifah halının daha da yüksəldilməsi və ekoloji təhlükəsizliyin gücləndirilməsi istiqamətlərində işlərin yeni keyfiyyət mərhələsinə keçməsi ön plana çıxmışdır. Mövcud potensialdan daha səmərəli istifadə etməklə bölgədə sosial-iqtisadi inkişafın sürətləndirilməsi və davamlılığının təmin edilməsi zəruridir.

Nailiyyətlər göstərilməklə yanaşı, Naxçıvan Muxtar Respublikasında iqtisadi və sosial sahələrdə əldə olunan nailiyyətlərin daha da möhkəmləndirilməsi üçün qeyd olunan bir sıra tədbirlərin həyata keçirilməsi zəruri hesab olunur: rəqabət mühitinin sağlamlaşdırılması, biznes mühitinin yaxşılaşdırılması, vahid reyestrin formalaşdırılması, bank və sığorta filialları şəbəkəsinin genişləndirilməsi, istehsal və xidmət sahələrinin özəlləşdirilməsi, dövlət xidmətlərinin muxtar respublikada tam tətbiq olunması, “Asan xidmət”, “Dost” və digər mərkəzlərin fəaliyyətə başlaması və bu xidmətlərə əlçatanlığın artırılması; əlvan metallar hesabına hasilat sənayesinin inkişaf etdirilməsi; yeni sənaye sahələrinin və sənaye zonasının yaradılması; elektrik enerjisinin istehsalı və ixracı üzrə mövcud potensialdan istifadə etməklə yeni enerji stansiyalarının tikintisi və avtomatlaşdırılmış idarəetmə sisteminin qurulması və s.

The development of the regions of the Republic of Azerbaijan, including the economic region of Nakhchivan, is an important component of the sustainable socio-economic development strategy successfully implemented in the country. In the implementation of this strategy, as well as in raising the development of the regions to a new qualitative level, the adopted state programs related to the socio-economic development of the regions are of special importance.

During the activities of national leader Heydar Aliyev in Nakhchivan, important measures were taken to improve and progress the socio-economic situation of the region under blockade by Armenia, agrarian reforms were implemented, and important works were carried out in the direction of infrastructure development. Thanks to the Great Leader's policy, regional and international relations were established to ensure the continuity of the region's development and stability, and a solid foundation was formed in the socio-economic development of Nakhchivan, like all regions of our country, for the next period.

In 2020, the new reality created by the liberation of our lands from occupation and the restoration of our territorial integrity as a result of the 44-day Patriotic War necessitated the opening of the Zangezur corridor and expanded the transit potential of the Nakhchivan Autonomous Republic by bringing the development prospects of the Middle Corridor to the agenda.

The large-scale construction and construction works carried out in the liberated areas and the applied concessions, as well as the prospect of establishing transport links between these areas and the Nakhchivan Autonomous Republic through the Zangezur corridor, create opportunities for the application of similar concessions in the autonomous republic.

At the moment, using these opportunities, the acceleration of economic development, decent employment of the population, further improvement of social well-being and strengthening of environmental safety in Nakhchivan have come to the fore. It is necessary to accelerate and ensure the sustainability of socio-economic development in the region by using the existing potential more efficiently.

In addition to showing the achievements, in order to further strengthen the achievements in the economic and social spheres in the Nakhchivan Autonomous Republic, it is considered necessary to implement a number of measures: strengthening the competitive environment, improving the business environment, forming a single register, expanding the network of bank and insurance branches, production and privatization of service areas, full implementation of

public services in the autonomous republic, opening of "Asan xidmət", "Dost" and other centers and increasing accessibility to these services; development of mining industry due to non-ferrous metals; creation of new industrial areas and industrial zone; construction of new power stations and automated control system, etc., using the existing potential for the production and export of electricity.

1.KONSEPTUAL ÇƏRÇİVƏ.

1.2. İnkişaf konsepsiyası.

Ulu öndərimiz Heydər Əliyev tərəfindən müəyyən edilmiş inkişaf konsepsiyasının ardıcıl şəkildə həyata keçirilməsi Naxçıvan Muxtar Respublikasında davamlı və tarazlı inkişafı təmin edib, rəqabətqabiliyyətli iqtisadiyyatın formalaşmasına, sosial infrastruktur təminatının keyfiyyətinin yüksəldilməsinə, investisiya qoyuluşunun artmasına, yeni müəssisələrin, iş yerlərinin açılmasına hərtərəfli şərait yaradıb. Muxtar respublikada infrastruktur layihələrinin reallaşdırılması, lazımi islahatların vaxtında aparılması uğurlu nəticələr əldə olunmasına şərait yaradıb, irimiqyaslı quruculuq, abadlıq işlərinin davam etdirilməsinə, kənd təsərrüfatı, sənaye sahəsi də daxil olmaqla, bütün istiqamətlərdə yeni-yeni uğurların qazanılmasına rəvac verib. Görülən işlər muxtar respublikanın şəhər, qəsəbə və kəndlərinin simasını köklü şəkildə dəyişib, bölgələrinin potensialı artırıb. Bütün bunlara əsaslanaraq əminliklə deyə bilərik ki, bu gün Naxçıvan sosial-iqtisadi və mədəni inkişafının tarixi dönüş mərhələsini yaşamaqdadır.

Muxtar respublikada pozitiv meyillərlə səciyyələnən bu sosial-iqtisadi fəallığın təməlinə iqtisadi inkişafın sosial yönümlü olması, hər bir vətəndaşın iqtisadi və sosial inkişafda iştirakından asılı olaraq maddi rifahının artırılması, iqtisadiyyatın dövlət tənzimləmə mexanizmlərinin liberallaşdırılması, iqtisadi tərəqqinin əsas meyarlarından olan azad rəqabət, sahibkarlıq və investisiya mühitinin daha da yaxşılaşdırılması, əsassız məhdudiyyətlərin aradan götürülməsi, investisiyaların və sahibkarlığın inkişafının təşviqi üsullarından geniş istifadə olunması və muxtar respublikanın iqtisadi təhlükəsizliyinin təminatı üçün aparılmış kompleks işlər dayanır.

Naxçıvanda 2023-cü ildə ümumi məhsul istehsalı 1 milyard 552 milyon manatdan çox olub. Bu dövrdə sənaye məhsulunun həcmi 593,9 milyon manat, kənd təsərrüfatı məhsulu 358,4 milyon manat, informasiya və rabitə xidmətlərinin həcmi 34,2 milyon manat, əhaliyə göstərilən ödənişli xidmətlər 178,2 milyon manat, orta aylıq əməkhaqqı isə 689,0 manat təşkil edib.

2023-cü ildə büdcə gəlirlərində qeyri-dövlət sektorunun payı 55,7 faiz, vergi daxilolmalarında isə 62,4 faiz təşkil edib. Sahibkarlığın sürətli inkişafında ən önəmli amillərdən biri maliyyə əlçatanlığıdır. 2023-cü ildə Naxçıvan Muxtar Respublikası Sahibkarlığın İnkişafı Fondu tərəfindən 40 investisiya layihəsinin maliyyələşdirilməsinə 6,2 milyon manat güzəştli şərtlərlə dövlət maliyyə dəstəyi göstərilib ki, bunun 84,8 faizi sənaye məhsullarının istehsalına, 11,7 faizi kənd təsərrüfatına və 3,5 faizi isə xidmət sahələrinə yönəldilib. Muxtar respublika iqtisadiyyatında kiçik və orta biznesin dominantlığı xeyli yüksəlib, 2023-cü ildə qeydiyyatda olan KOB subyektlərinin sayı 2022-ci illə müqayisədə 26 faiz artıb.

Daşınmaz əmlakın şəffaf idarə edilməsi nəticəsində 2023-cü ildə bağlanmış icarə müqavilələrindən büdcəyə daxilolmalar 7,7 faiz, daşınmaz əmlak obyektində hüquqların dövlət qeydiyyatı 43,6 faiz, dövlət əmlakının özəlləşdirilməsindən və icarəsindən daxilolmalar ötən illə müqayisədə 2,2 dəfə artıb. Muxtar respublikada sahibkarların dövlət satınalmalarında aktiv iştirakı ilə rəqabətlik təmin edilib. 2023-cü ildə 531-dən çox müsabiqə əsaslı satınalma həyata keçirilib, satınalmalarda ehtimal olunan qiymətin 16 faizinə qənaət olunub.

2.2. Dövlət Proqramı və icrası.

Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyev “Naxçıvan Muxtar Respublikasının sosial-iqtisadi inkişafına dair 2023-2027-ci illər üçün Dövlət Proqramı”nın təsdiq edilməsi haqqında sərəncam imzalamışdır. Sərəncamda Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı sahəsində 2004-cü ildən etibarən qəbul edilmiş 4 dövlət proqramında nəzərdə tutulan tədbirlərin icrası Naxçıvan Muxtar Respublikasında iqtisadiyyatın inkişafı, yeni iş yerlərinin və müəssisələrin yaradılması, kommunal və sosial infrastruktur təminatı səviyyəsinin yüksəlməsi ilə nəticələnmişdir.

Yeni Dövlət proqramında əsas göstəriləni kimi, Naxçıvan Muxtar Respublikasının təqribən yarıməsirlik dövrü xalqımızın Ümummilli Lideri Heydər Əliyevin fəaliyyəti ilə sıx bağlıdır. Məhz Ulu Öndərin çoxşaxəli fəaliyyəti sayəsində ölkəmizin bütün regionlarının, o cümlədən Naxçıvan Muxtar Respublikasının sosial-iqtisadi inkişafının möhkəm bünövrəsi qoyulmuşdur. Ulu Öndərin müəyyənləşdirdiyi inkişaf strategiyasını uğurla davam etdirən Prezident İlham Əliyev Azərbaycanın bütün regionları kimi, Naxçıvan Muxtar Respublikasının da inkişafını hər zaman xüsusi diqqətdə saxlamış, yüksək qayğı göstərmişdir.

Dövlət Proqramının əsas məqsədi davamlı iqtisadi artımı təmin etmək, vətəndaşların həyat səviyyəsini yaxşılaşdırmaq Naxçıvan Muxtar Respublikasının sosial-iqtisadi yüksəlişinə

nail olmaqdır. Muxtar respublikanın hərtərəfli inkişafını nəzərdə tutan yeni proqramın icrası mühüm əhəmiyyətə malikdir. Qeyd etməliyik ki, son bir əsrdə bu regionun inkişaf etdirilməsinə dair indiki miqyasda dövlət proqramı qəbul edilməyib. Bu, regionun geosiyasi və tarixi-coğrafi şəraiti, habelə təbii resursları və iqtisadi imkanları nəzərə alınmaqla Naxçıvan Muxtar Respublikasının hərtərəfli müasir inkişafına və perspektivlərinə hesablanmış mühüm əhəmiyyətə malik sanballı dövlət proqramıdır.

Dövlət Proqramında əksini tapmış inkişaf strategiyasının həyata keçirilməsinin 11 istiqamət üzrə əlverişli icra mexanizmi müəyyən edilib ki, bunlar da 8 bölmə üzrə verilmişdir. Dövlət Proqramı məhz yeni mərhələdə qarşıda duran vəzifələrin reallaşdırılması məqsədilə hazırlanmışdır. Proqram Naxçıvan iqtisadi rayonuna daxil olan Naxçıvan şəhəri və 7 rayonu (Babək, Culfa, Kəngərli, Ordubad, Sədərək, Şahbuz və Şərur) əhatə edir. Proqramda Naxçıvan Muxtar Respublikasının sosial-iqtisadi inkişafının sürətləndirilməsinə nail olunması üçün məqsədlər və əsas istiqamətlər müəyyən edilmişdir. Beynəlxalq təcrübə və bunun təhlili əsas götürülərək Naxçıvan Muxtar Respublikasının sosial-iqtisadi inkişafı sahəsində qarşıda duran əsas məqsəd ən yaxşı təcrübələrin tətbiqi ilə əldə olunan iqtisadi və sosial nailiyyətlərin səmərəsinin artırılmasıdır.

Ölkədən regionların hərtərəfli inkişafı sahəsində 2004-cü ildən başlanılmış məqsədyönlü tədbirlər nəticəsində görülmüş işlər infrastruktur layihələrin həyata keçirilməsinə, Naxçıvan Muxtar Respublikasında qazlaşdırmanın təmin edilməsinə, enerji təchizatının yaxşılaşdırılmasına, müasir yolların inşasına, sosial infrastruktur obyektlərinin tikintisinə, yeni müəssisələrin yaradılmasına və iş yerlərinin açılmasına səbəb olmuşdur.

3. İqtisadi və sosial sahələrdə əldə olunan nailiyyətlər.

Nailiyyətlər göstərilməklə yanaşı, Naxçıvan Muxtar Respublikasında iqtisadi və sosial sahələrdə əldə olunan nailiyyətlərin daha da möhkəmləndirilməsi üçün qeyd olunan bir sıra tədbirlərin həyata keçirilməsi zəruri hesab olunur: rəqabət mühitinin sağlamlaşdırılması, biznes mühitinin yaxşılaşdırılması, vahid reyestrin formalaşdırılması, bank və sığorta filialları şəbəkəsinin genişləndirilməsi, istehsal və xidmət sahələrinin özəlləşdirilməsi, dövlət xidmətlərinin muxtar respublikada tam tətbiq olunması, “Dost” və digər mərkəzlərin fəaliyyətə başlaması və bu xidmətlərə əlçatanlığın artırılması; əlvan metallar hesabına hasilat sənayesinin inkişaf etdirilməsi; yeni sənaye sahələrinin və sənaye zonasının yaradılması; elektrik enerjisinin

istehsalı və ixracı üzrə mövcud potensialdan istifadə etməklə yeni enerji stansiyalarının tikintisi və avtomatlaşdırılmış idarəetmə sisteminin qurulması və s.

Naxçıvan günəş enerjisi baxımından çox böyük potensiala malikdir. Bu potensialdan səmərəli istifadə etmək üçün Naxçıvanın xüsusi inkişaf konsepsiyası hazırlanıb. Bu konsepsiyaya əsasən, muxtar respublikada külək və günəş enerjisi üzrə 1500 meqavaltlıq istehsal güclərinin xarici investisiya hesabına yaradılması nəzərdə tutulub. Bu enerjinin ən azı 1000 meqavattının Türkiyə və Avropa istiqamətində ixracı nəzərdə tutulur. Qeyd etməliyik ki, “Total Energies”, “Nobel Energy Management” və başqa bu kimi şirkətlər Naxçıvanda günəş və külək enerjisi istehsalında maraqlıdırlar. Bu isə onu göstərir ki, yaxın vaxtlarda Naxçıvanın “yaşıl enerji” şəbəkəsi xeyli genişləndiriləcək. Nəticədə, Naxçıvan “yaşıl enerji”nin istehsalı və istehlakı ilə bərabər, ixracının da həm mənbəyi, həm də marşrutuna çevriləcək.

Türkiyə sərhədinədək 18 kilometrlik magistral boru kəmərinin çəkilməsi ilə Naxçıvan Muxtar Respublikasının Türkiyənin qaz şəbəkəsi ilə əlaqələndirilməsi təmin ediləcək. Kənd təsərrüfatının inkişafında suvarma suyunun əhəmiyyətini nəzərə alaraq muxtar respublikada suvarma şəbəkələrinin yenilənməsi, müasir suvarma sistemlərindən istifadənin genişləndirilməsi də həlli vacib olan məsələlər sırasına daxildir.

Muxtar respublikada iqtisadi inkişafın sürətləndirilməsi və iqtisadi canlanmanın təşviqi üçün əlverişli biznes mühitinin formalaşdırılması nəzərdə tutulmuşdur: Bu, həmin sahədəki prosedurların sadələşdirilməsi vasitəsilə həyata keçiriləcək. Burada azad iqtisadi zonanın yaradılması ticarət və logistika imkanlarını genişləndirməklə Naxçıvan Muxtar Respublikasının investisiya cəlbediciliyini artıracaq və iqtisadiyyatın inkişafına əhəmiyyətli töhfə verəcək. Həmçinin hüquqi və fiziki şəxslərə vergi və digər güzəştlərin tətbiq edilməsi ilə özəl sektorun inkişafına nail olunacaq.

Əsas hədəf göstəriciləri kimi, dayanıqlı inkişafın təmin olunması, məşğulluq imkanlarının artırılması, əhalinin həyat səviyyəsinin yüksəldilməsi, təbii ehtiyatlardan səmərəli istifadə edilməsi və ətraf mühitin mühafizəsinin təmin olunmasıdır. Məqsəd həm də muxtar respublikanın sosial-iqtisadi inkişafının sürətləndirilməsini və ölkə iqtisadiyyatına tam inteqrasiyanı təmin etməkdən ibarətdir.

Sənayenin inkişafı, sənaye məhsullarının istehsalı və ixracı ilə də prioritetlər müəyyənləşdirilib. Prezident İlham Əliyevin 13 sentyabr 2019-cu il tarixli fərmanı ilə Şərur Sənaye Məhəlləsi yaradılmışdır. Qarşıdakı illərdə Sənaye Məhəllələrinin yaradılmasına diqqət artırılacaq, sənaye parkı istehsal olunan sənaye məhsullarının respublikadan kənara ixrac

edilməsini stimullaşdıracaq, rəqabətqabiliyyətli sənaye sahələrinə dövlət dəstəyi və investisiyalar cəlb olunacaq. Naxçıvanda iri müəssisələrin istehsal etdikləri məhsulların həm ölkədaxili satışının dəstəklənməsi, həm də xarici bazarlara çıxarılmasının artırılması istiqamətində tədbirlər həyata keçiriləcək.

Naxçıvan artıq azad iqtisadi zonaya çevrilir, sahibkarlar və investorlar üçün yeni üfiqlər açılır. Tarixi İpək Yolunun mərkəzində yerləşən Naxçıvanda azad iqtisadi zonanın yaradılması, ticarət və logistika imkanlarının genişlənməsi ilə bağlı vəzifələrin nəzərdə tutulması bilavasitə Zəngəzur dəhlizi açıldıqdan sonra Şərqi Zəngəzur və Qarabağ iqtisadi rayonlarının əhalisi ilə muxtar respublika əhalisi arasında ticarət və qarşılıqlı səfərlər üçün imkanlar yaranacaq.

Əhalinin yaşayış səviyyəsinin yaxşılaşdırılması, mənzil fondunun inkişafı və əhalinin güzəştli şərtlərlə mənzilə əlçatanlığının təmin edilməsi kimi sosial sahələrə də böyük əhəmiyyət verilir. Təhsilin, təhsil müəssisələrinin inkişafı, təhsilverənlərin peşəkarlıq səviyyəsinin yüksəldilməsi istiqamətində ardıcıl tədbirlər görülür. Yüksəkixtisaslı mütəxəssislərin hazırlanması, peşə təhsilinin əhatə dairəsinin genişləndirilməsi, Naxçıvan Dövlət Universitetinin nəzdində ingilisdilli orta məktəbin yaradılması, ali təhsilin keyfiyyətinin artırılması, yeni məzmunlu proqramların tətbiqi üzrə layihələr həyata keçirilir.

Əsas hədəf göstəriciləri kimi, dayanıqlı inkişafın təmin olunması, məşğulluq imkanlarının artırılması, əhalinin həyat səviyyəsinin yüksəldilməsi, təbii ehtiyatlardan səmərəli istifadə edilməsi və ətraf mühitin mühafizəsinin təmin olunması irəli sürülmüşdür.

Bunların hamısı davamlı iqtisadi artımın təmin edilməsinə və vətəndaşların həyat səviyyəsinin yaxşılaşdırılmasına yönəldilir. Məqsəd həm də muxtar respublikanın sosial-iqtisadi inkişafının sürətləndirilməsini və ölkə iqtisadiyyatına tam inteqrasiyanı təmin etməkdən ibarətdir.

İstifadə olunan ədəbiyyat:

1. “Naxçıvan Muxtar Respublikasının illərdə *sosial-iqtisadi inkişafına dair 2019-2023-cü illər üçün Dövlət Proqramı*”
2. “Naxçıvan Muxtar Respublikasının *sosial-iqtisadi inkişafına dair 2023–2027-ci illər üçün Dövlət Proqramı*”
3. “Şərq Qapısı” qəzeti 16.03.2024
4. “Azərbaycan” qəzeti. 16.03.2024.

5.”Xalq “qəzeti 21.09.2023.

6. *Naxçıvan Muxtar Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi.*

7. *Naxçıvan Muxtar Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi.*

Selam.

Deyərli hocam Naxçıvan MR bankalarında İBAN hesabından istifadə olunmur.

Xahiş etsəm mənə banka hesabı göndərə bilərsinizmi. Katlım ücreti ödəmək üçün. Evvəlcədən təşəkkür edirəm

MYTHS AS SIGNIFICANT PART OF BAPEDI CULTURE

Prof. Dr. Dr. Morakeng Edward Kenneth Lebaka

University of Zululand – KwaDlangezwa Campus; Faculty of Humanities and Social Sciences,
Department of Creative Arts, South Africa

ORCID ID: 0000-0002-4652-9490

ABSTRACT

In the Bapedi society, myths are significant part of Bapedi culture. The notion of myths has been inherited from ancestors from generation to generation. The purpose of this study was to investigate the relevance of myths within Bapedi people's cultural context. To address the objectives of the study, the following primary research question was considered: what is the cultural relevance of myths within the healing context, and well-being of the Bapedi people, and do myths speak to their souls? The primary sources for data collection include observations and oral interviews that were conducted through face-to-face interaction. The interviews were aimed at eliciting first-hand information on the knowledge of the subject matter. The secondary sources included among others, materials such as Journal articles, books and theses, and of course personal experience. The results have shown that myths can connect Bapedi people with the ancestral realm. It was concluded that myths play a significant role in the Bapedi culture and have strong ties to emotions. The impression created during observations and interviews was that within Bapedi people's cultural context, myths are a strong ethnic symbol that is virtually indistinguishable from the culture itself.

Keywords: Bapedi culture, myths, ancestral realm, spiritual experiences, ancestors.

DIFFICULTIES IN LEARNING ARITHMETIC IN MATHEMATICS AMONG THIRD-LEVEL PRIMARY SCHOOL LEARNERS IN MOROCCO

Hassan ZARIOUH

Department of Mathematics (CRMEFO), and laboratory (L.A.N.O), Faculty of Science, Mohammed I University, Oujda 60000, Morocco.

ABSTRACT

This study aims to diagnose learning difficulties and find mathematical calculation solutions among learners from primary to third level at the Moulay Alli Ben Amro Al-Idrisi group of schools in the Talsint territorial community of Morocco. Thanks to the use of the descriptive analysis method using a form, the study was carried out on a sample of 21 learners from groups of schools and subsidiaries. The results of the study:

- The importance of involving the learner in the different stages of lesson construction.
- Choose the appropriate activities carefully.
- The effect of the absence of teaching resources, as well as the low interest of learners in the subject, increases the difficulties of learning calculation.

COLONIAL MISSIONS TO AFRICA: A CASE STUDY OF CHINA'S SECRET MISSION AND NEW POLICY IN AFRICA

Brel Grâce Mangalala

Université Marien Ngouabi, Faculté des Lettres, Arts et Sciences Humaines—FLASH—Parcours-
Type : Langues Vivantes Etrangères (LVE), Congo-Brazzaville

ABSTRACT

The 19th and 20th centuries have been for European missions to Africa. The main goal for the European missions to Africa was to civilize and exploit the Africans in their own territories, because they needed the resources of Africa. This paper demonstrates that the 21st century is also a century for China to invade and re-colonize Africa through a new policy of loans, aid, assistance, technology, cultural exchange and the signing of colonial pacts such as the secret socio-economic and political treaties. Through an historical perspective based on comparison, the study reveals that China has the same purposes and intentions as the Europeans when coming to Africa, because China is not a friend of Africa. China does not love Africa, but its secret mission is to corrupt African-leaders through loans and grants by bringing little assistance in order to rob Africa's raw materials and to take over the land. This new policy is identified as the policy of re-colonization. So, the paper concludes that it is high time for all Africans to take action in order to stop China's invasion in Africa because China risks to civilize and control Africa and its resources if we do not pay attention in the days to come.

Key-words: Colonial-mission, Secret-mission, New-policy, Re-colonization

INTRODUCTION

From the end of the 18th to 20th century, African territories have been invaded by the European powers. This period marked the colonial missions to Africa. Through missions, the Europeans occupied African lands and territories and robbed Africa's natural resources as well. According to Kwame Nkrumah (1961: xi), their "mission they claimed was to civilize Africa" and bring the Africans to modernization. So, if the 19th and 20th centuries have been the centuries for the Europeans to invade massively the African continent for diabolical intentions, today it is generally agreed that the 21st century is also a century for "China-Africa's cooperation and collaboration". Inside this collaboration or mutual, China views that its mission to Africa is to assist Africa's socio-economic and political growth, and its assistance consists of building Africa.

In this respect, our paper puts a focus on the study of colonial missions to Africa, especially China's secret mission and new policy in Africa today. Then, our topic is formulated as follows:

Colonial Missions To Africa: A Case Study of China's Secret Mission And New Policy In Africa.

The choice of this topic is linked to our objective of the total liberation and decolonization of Africa. So, our research question is: what is China's secret mission in Africa today? According to Jennifer Cooke (2019: 32): "China comes to Africa as a business partner, not to proselytize or offer charity". For Cooke, China's soft power in Africa consists of grants, interests, free loans, bilateral State loans, and concessional low interest loans. In this regard, our purpose is to show China's invasion, secret mission and new policy of re-colonization in Africa.

As far as the review of literature is concerned, we have to confess that many people wrote on colonial missions and the Chinese's mission to Africa. For instance, Viera Pawliková Vilhanova (2007) wrote on Christian missions in Africa and their role in the transformation of African society. San Shium Tseng (2008) studied the Republic of China's foreign policy towards Africa. Jennifer Cooke (2019) also studied China's soft power in Africa and its implication for the United States. In a study, Bayemy Biyick (2018) showed the great secret of Asia. But none of these authors wrote on China's secret mission when coming to Africa. So, in this paper, we focus on this last point in order to show China's new policy in Africa which consists of robbing Africa's recourses.

In this perspective, for the achievement of this study, we have used the historical approach based on comparison, because we have tried to compare China's mission with European colonial missions to Africa. So, the data collection methods included documentary review, focus group discussions and the use of open-ended questions. The study has a total of 23 respondents where the majority were young scholars making the total of 10. 5 African-economists and the 8 others were elders who were born in post-colonial period and they have the experience about colonial missions to Africa.

Concerning the organization of the study, this paper is divided into two main sections. In section one, we study China's mission and policy in Africa today and in section two, we analyze and discuss our findings.

1-China's Secret Mission and New Policy in Africa

The focus of this section is to explore the Chinese's secret mission and new policy in Africa. In this respect, if the 20th century has been a century for Europeans to invade in mass African continent so as to exploit natural resources, divide and to colonize the Africans in their own territories or lands, it is not wrong to say that the 21st century is also a century for China to invade

massively Africa and its natural resources. The policy is to re-colonize the African continent because according to the “*Global Agenda against Black Asians*”, China’s mission to Africa is to re-colonize African countries and to take over the whole continent. According to “*News on Black Africa*” designed as the most important alert: Is China colonizing Africa? Yes, it is using soft policy for now. For instance, Africa has become its sources of oil, minerals and metals. According to “*Paekche’s Principles-The Great Secret of Asia*”, “China wants Africa for itself eventually it will wipe all indigenous people” (<https://www.LuLu.com>). From the time being, the Chinese people are already using all means including trickery and weapons to seize the resources needed by China in Africa. According to the Chinese people, Africa is the only place where to find in abundance and without adequate military protection these lands and strategic resources. In reality, China and the industrialized nations have the same goals: grabbing of Africa and its innumerable lands and resources.

The current situation is that China has become the first leading creditor of the majority of African countries and it is now in a strong position in Africa and raises many concerns. For instance, China gives African countries the loans, the money which they know that Africans are corrupt and they will not be able to pay it back. So, inside these loans, the Chinese people have freedom and access to our countries. For instance, there is today the misappropriation of lands and mineral resources, fisheries, oil massive, unrolled and illegal immigration in Africa by the Chinese people. Likewise, there is violation of African states sovereignty, including increasing military presence in Africa by the Chinese.

As we have already indicated, we should like to emphasize that China’s mission of coming into Africa is only to rob the Africans from their lands and resources. Also, if invaders such as the French, the British, and the Belgian had a diabolical mission of robbing and colonizing the Africans, it is true that China has also the same intentions as the Europeans when coming to Africa, simply because China wants Africa’s lands and resources by hook or crook means to ensure the survival of the Chinese race. A classic example of this fact is in the Democratic Republic of the Congo (DRC), where the Chinese people are doing illegal ivory-trade, destruction of natural resources, cutting of trees, and destroying African soils and rivers. In Zimbabwe for instance, and in many other countries in Africa, The Chinese people seek goods, diamonds, taking over the land and re-colonizing. In Uganda, they are taking over the land, they also seize everything. In Angola, they are in a strong position of oil-control.

Another significant point is that if former colonizers thought to send their people as missionaries in Africa in order to invade the whole of Africa by their intentions to transform the African society, it is also important to recognize that China intends to send half a billion people into Africa before the end of the year 2040, and these families will be encouraged to bear four to five children so that by the year 2065 there will be over 2 billion Chinese in Africa. During the same period, African population is strangely projected to decrease by some unknown occurrences. End game, the Chinese population in Africa will surpass the African population by the year 2080 and China will effectively own the African continent and its resources. To illustrate this point, in Nigeria, there is about 50,000 Chinese who settled there and mixing up our people, as well as holding in mineral rich, rural areas and are heavily involved in illegal mining. At the end of the year 2019, there was also a study which confirmed that over 50 million Chinese already being pushed onto the African continent, most of them hardened criminals taken out of jail. In the same token, there are about 2,5 million Chinese in South-Africa, over a million in Ghana and Ivory Coast. So, there are pockets of them everywhere in 54 African countries. As far as we are concerned, we agree with the idea that China is using the policy of assimilation as did the French people in order to take not only over the lands, but also to re-colonize the African continent. we would like to add that China will possess the African continent. According to professor Sold Adejumobi (2015: 12): “Africa can only be China, if it doesn’t think differently.”

Furthermore, the Chinese are snapping African seaports and airports. Their mission is to grant African countries some toxic loans to build their much-needed infrastructure and get African leaders to sign a shrouded contract, written in Mandarin, which will permanently transfer the ownership of these ports to Chinese nation. The truth is that China has the same mission like the European-invaders such as the French and the British, because the Chinese people are coming into Africa with some neo-colonial strategies. If both the French and British systems of colonizing were to build roads, railways, and ports for the permanent transportation of goods to their nations, it is not wrong to say that China has also the same vision and objective. For instance, in the Republic of Congo-Brazzaville, the Chinese are building things like: airports, ports, roads, etc. and exploiting Africa’s raw material there with their bad and illegal cooperation which they are calling “Sino-Congolese –cooperation”. In Djibouti, they have also taken that small country’s seaport off them and set it up as a military base. In South Africa, they even have their own police stations, and can arrest, detain and interrogate offenders. In all African countries the Chinese policy is standard. In fact, most Chinese companies in Africa have fully armed Chinese security guards in which from

time to time turn the weapons on Africans. Without doubt, China wants to maintain military bases in African countries like what France is doing in Mali in order to take social control.

In the same way, China is building schools in many African countries. The Chinese language is also being introduced in African schools. In our view, this is the same vision and goal that former colonial masters did in order to civilize and colonize the Africans. To buttress this point, according to Viera Pawliková Vilhanova (2007: 257), former colonial masters “established schools because education was deemed indispensable to their aim.” So, it can be noticed that China is introducing their language in our schools in order to control us because they realized that there is a secret in language. In Nigeria for instance, especially in Lagos State, the Chinese language has been introduced into the secondary school curriculum. Likewise, in the Republic of the Congo China is building schools. Their language is also introduced in many high schools as a secondary language, taught by the Chinese themselves. In similar way, they even possess local centers for teaching their language. In one word, it is vital to say that China is using the same policy as that of the British and French so as to control African continent. By the year 2060, there is no doubt that some African countries will only speak Chinese language because China wants to impose their language in Africa so as to civilize our people for the second time. To support this point, in Zambia for example, the Chinese people have taken the National Television and they diffuse information in the Chinese language. They also have special emissions there for the Chinese language teaching courses. So, China’s policy of language teaching is standard across Africa. According to President Hu, China would:

- Build 100 rural schools in Africa;
- Train 15,000 African professionals;
- Double the number of Chinese government scholarships for African students from 2,000 to 4,000 per year. (Cooke, 2019: 33)

In our view, what China is doing in Africa is re-colonization simply because the issue of language teaching, training, and offering scholarships is what the former colonizers did in order to further their domination. According to Nkwazi Mhango (2018: 35):

Regarding brain corruption, China is offering many scholarships to Africa in order to be able to influence their future academics and leaders (...) China offered 15,600 scholarships to 52 African countries in 2005.

The question we can put here according to Mhango (2018: 34) is that: Are such scholarships well intended for the development of Africa really? We do not think so! Because China’s scholarships

for Africans are seen as a way for enslaving Africa's brains. According to Emery P. Lumumba, "those who will study in Bruxelles, Washington, Paris," Hong-Kong and in other European cities, "will be subjected to colonialism but the ones who will study in Africa will be free from colonialism". Similarly, if former colonial masters opened schools and centers for training and teaching the Africans for the mastering of their language and culture in order to facilitate communication, it is not wrong to say that China is also doing the same thing. To prove this fact, according to Jennifer Cooke (2019: 34):

China has pushed strongly to broaden cultural exchanges with Africa as well. The first Confucius Institute in Africa was established in Nairobi in 2005. These institutes are founded by the Chinese government and offer Chinese language and culture programming to the general public. Today there are 19 such institutes in Africa.

China is re-colonizing Africa. Indeed, Africa's gold, diamonds, ore, iron, and almost those mines are being exploited by the poor population of China; and the Chinese's mission is to take over the land. As we all know that former colonizers came in Africa with the Bible under the name of religion so as to colonize, exploit and to rob Africa and its resources, it can also be noticed that China comes in Africa with knowledge and technology as tools for re-colonizing Africans, because the Chinese know that education is an efficacious tool for colonizing. That is the reason why, they want to impose their knowledge and technology on the Africans. As they know that Africans are not advanced in technology so, it is through technological knowledge that they are robbing our commodities. To support these argumentations, in Sierra Leon, through technology China is doing all it can. In the Republic of the Congo, the Chinese people have settled in every region, and through technology they are doing what they can do without the permission of the government. They are also buying lands, destroying the flora and fauna with their technology and nobody can react or say anything. This is a process that is being implemented across Africa and African leadership is asleep thinking that China is a friend of Africa. People of Africa we speak to you, white people are not your friends and they will never be your friends. In our view, The Chinese people are ready to do anything by all means to see us down.

Broadly speaking, the Chinese's mission to Africa is comparable to the British colonial mission simply because the Chinese people want everything through their cooperation which they call "win-win cooperation" or "South-South cooperation". So, China's secret mission is to collaborate with the Africans at least politically, economically, intellectually and socially in order

to better dominate the Africans. If the British had a mission to collaborate with our village-chiefs or late kings in using the indirect rule so as to take social control over our lands, it is true that China has the same mission and policy simply because before the Chinese come into Africa, they first corrupt and collaborate with our leaders or presidents. To support this point, we think Ngugi wa Thiong'o (1982: 87) is not wrong when he noted that: "the visit of this delegation, plus the gifts and the crown they have brought us, marks the beginning of an even more fruitful period of cooperation." It is nevertheless clear that China's relations, cooperations and collaborations are visible signs of colonial policies. As far as we are concerned, we do not believe in the China-Africa's relations because they are only beneficial to China. In other words, China has a colonial mission through their collaboration. For instance, the Chinese's social collaboration shows that their mission to Africa is not to build Africa, but to colonize Africa. So, their advice for maintaining social control according to Kwame Nkrumah (1963: 55) is the following:

- Go to the people
- Live among them
- Learn from them
- Love them
- Serve them
- Plan with them
- Start with what they know
- Build on what they have.

And "exploit the colonial peoples, but be cunning enough not to let them know that you are doing so" (Nkrumah, 1962: 26). Also, do your best "Africans to remain Africans" (Nkrumah, 1962: 28). It is then clear as water to understand that China does not love Africa. China does not serve and build, Africa. It does not assist Africa's growth. In other words, China is lying the Africans through loans and grants. According to San Shium Tseng (2008: 35), "loans and grants are tied to the incidence of poverty." In similar vein, China wants to learn everything from us so as to impose on us its own way. According to President Jiang Zemin, the leader of the Central Committee of the Communist Party of China, "all countries, big or small, are equal with each other; China supports the struggle of the developing countries for safeguarding their political and economic rights and interests; and China refrains from imposing its own ways on others" (Tseng, 2008: 91). To better understand Zemin, China wants to possess Africa and its commodities by assisting Africa's development and through that assistance China imposes so as to safeguard its rights and interests.

According to Ama Biney (2011: 131), “Nkrumah criticized the economic relationships of overseas aid investment from the former metropolitan country as one that drained Africa of its wealth.” It is clear to understand that any aid that is subsequently passed down to the poor of developing countries is incidental, because according to San Shium Tseng (2008: 30), “China’s aid is not just a give—and—take game but a tool of foreign policy which influences relations.” It means that through aids and collaborations or relationships, China is attracted by our commodities the way former colonial masters were attracted. To support this point, Emery Patrice Lumumba was right when he noted that:

The colonialists do not care about Africa for itself. They are attracted by African wealth and their actions are guided by the desire to preserve their interests in Africa against the will of African people.
(<https://Thegatvolblogger.wordpress.com>).

For this reason, it is significant to point out that China’s mission to Africa is only to loot African resources through technology, aid, and relation. In reality, China wants to preserve its interests in Africa against the will of African people by duping the African-leaders about the principles of “equality”, “mutual benefit”, “diversity in form”, and “attainment of common progress.” We would like to let you know that there is no equality between China and Africa in matters of “benefit”. Also, there is no progress for African continent with China’s relations and aids, because “*Paekche’s Principles—the Great Secret of Asia*” reveals that the Chinese are a people of consumers who build little but destroy everything and kill in mass. These are the constant factors of this nation for thousands of years. Their water and air are polluted to the extreme, their population is poor and too numerous. That’s why, they want everything now in Africa. Likewise, China’s mission is to pollute African air, water, land and to take everything from the soil, forests and rivers with their new technology. We are afraid, because Chinese’s secret mission and policy is not only to re-colonize Africa, but also to ravage Africa’s natural resources for the survival of their population. Without doubt, the Chinese people are devastating our inherited wealth and the future of our children and grandchildren.

According to the sources consulted, the Chinese declare that with the “win-win or South-South co-operation” they will assist Africa’s growth. This is the same promises brought by former colonial masters when they came to civilize Africans. To prove this fact, according to Ngugi wa Thiong’o (1972: 32):

While the European settler robbed the African people of their land and the products of their sweat, the missionary robbed people of their soul. Thus, was the African body and soul bartered for thirty pieces of silver and the promise of a European heaven.

It is then very clear to understand that China's aid and promise for developing Africa consist of robbing Africa's resources because after seeing the way Africans were molested in China during the Covid-19 debate, we now understand their true intentions. They want our resources, but they do not want us. For instance, during Covid-19, Africans were dragged out of their hotels, denied access to hospitals, eateries and were not even allowed into supermarkets. Some were chased down the streets and beaten blue black by the communist police. There was an art of gallery where we saw the Chinese comparing us to Monkeys, and that means that China is supporting Africa's growth. We do not think so! Because a people who is able to compare another people to Monkeys is not far from rejecting or using that people as slaves. In our view, China likes Africa because of its natural resources, and china's intention is to take over the land so as to control everything by giving Africans a lot of promises as the former colonizers did. Africa must open eyes because it is not late to stop China's intentions in Africa.

In addition, China's mission to Africa is not far from the British, the French and the Belgian because if all these invaders used us as slaves in order to exploit us with our resources, it is not wrong to say that China's mission or policy is also to use us like slaves in our own lands. To support this point, there was a recent incidence in South-Africa where a Chinese employer locked up his workers under the guard of the Chinese security and forced them to work harder for one week against their will. In Zambia, it was the same thing where a Chinese company locked the Zambian workers at least two weeks and forced them to work against their will too. Seriously, we must open our eyes, because forced labor risks to come back to Africa by the Chinese people. We are convinced that China is bringing a new system of slavery in Africa because if we try even to see how they are utilizing Africans in some factories that they implemented in some African countries it is so sad to explain.

Apart from that, China is bringing tribalism and racism in Africa. This is the same view to what the former colonial masters did. If the first invaders were tribal and racist, it is also evident to bear in mind that China is doing the same thing. To prove this reality, In Kenya for example, there was a young Chinese boy who was arrested by the Kenyan police in 2020 because he insulted all the Kenyans including the president of Kenya that they are like Monkeys, and he showed his

racism by saying that he prefers to live with people who have a white skin like the Americans. Then, the police asked him: “why do you come to Africa?” The boy answered by saying that “I come to Africa just for business.” It is clear at this level to understand that China is a business partner for Africa and its secret mission is for business. Also, In Zambia, the Chinese have built a big restaurant and they said “the Zambians are not allowed to get in their restaurant because they are like dogs, because they try to eat the remaining food in some tables” What insult? It is obvious that the Chinese people do not like Africans and they are showing tribalism and racism everywhere in Africa. In our view, a people who is able to qualify another people as dogs or Monkeys is not far from using that people as slaves because yesterday Europeans called us “the Black-savages” or “the indigenous people” at the end we were slaves for Europeans. Today it is the same scenario. The Chinese are calling us “Monkeys or dogs”. We must pay attention, because slavery is going to come back in Africa.

We would like to add that the Chinese people are raping our mothers and sisters every day the way the Europeans raped our ancestors and their aim is also to rob our sisters’ destiny. To buttress this point, in 2019, there was an incident of the Chinese rape in The Republic of the Congo, especially it occurred in Likouala region (in the northern part of the Congo), where seven Chinese locked a young Congolese girl of 17 years old in a hotel and committed the crime of rape and nobody says anything. Without doubt, China’s crime of rape is seen everywhere in Africa today. So, President Vladimir Putin is right when he noted that “a white man will commit a crime in Africa but no action will be taken because the African people view us as demigods, far from the truth”. A black man can be abducted in Europe get harassed and even be killed but no African authorities will question. Africans present themselves as weak people with no hope, especially when dealing with Europeans, Americans and Chinese. Now is Putin really wrong? Is he telling the truth or is he lying? Please, how can we reflect about all this? This is a big insult to us. Someone of another continent views on how do we act and move. This is really sad, but this is what is really happening right now and if we do not react as Africans, we are forevermore finished because the way we are acting today will not change in the future; and it proves that we are mentally enslaved. According to Kayemb Uriel Nawej’s (2009 : 77) observation : “la grande masse des noirs reste mentalement et spirituellement colonisée.” So, we must decolonize our minds.

China’s mission is, indeed, to govern Africa and its resources. Their policy is to collaborate in order to better reign, dominate, exploit and rob Africa’s raw materials so as to become

economically a powerful nation all over the world. To illustrate this point, According to *La Charte de l'impérialisme ou la Charte de la Servitude* :

Le devoir des blancs est de maintenir l'Afrique (...) dans le sous-développement, la misère, la division, les guerres, le chaos pour bien le dominer, l'exploiter et le Piller à travers les missions de Nations Unies (Article, 25).

The duty of the whites is to keep Africa (...) in the underdevelopment, misery, division, wars, chaos in order to dominate it, exploit it and plunder it through the missions of the United Nations (Article, 25).

Shortly speaking, China's mission to Africa is neither to build nor really to assist Africa's growth. But the Chinese's secret mission is only to rob Africa's destiny and dream, because China is using all means for now in order to control Africa. Without doubt, China will control Africa and Africa will become a Chinese land and colony if we do not pay attention to its invasion. In our view, China's duty in Africa is to dominate by bringing little assistance because China's assistance is a tool for re-colonization and through it China is maintaining its interests in Africa. People of Africa we speak to you, if former colonial masters have used all means to divide, rob and to exploit us and our resources, it is not wrong to claim that China is doing the same thing now in our territories. So, we must open our eyes to China's invasion, mission and policy in Africa today. As it can be seen, in the coming section, we attempt to discuss our findings.

2-Results and Discussion

As explained earlier, the purpose of our study was to show China's invasion, secret mission and new policy in Africa today. The research question that guided our study is: What is China's secret mission in Africa today? To answer this question, the respondents were asked to share their historical views and understandings about China's invasion in Africa. The results obtained from their responses differed from one respondent to another. But, in most cases, most respondents agreed that the 21st century is a century for China to invade and re-colonize Africa through a new policy of loans, aid, assistance, technology, cultural exchange and the signing of the secret economic, social and political contracts. China has the same purposes and intentions as the Europeans when coming to Africa. China is not a friend of Africa. China does not love Africa, but its secret mission is to corrupt African-leaders through loans and grants by bringing little assistance in order to rob Africa's raw materials and to take over the land. This new policy has been identified as the policy of re-colonizing Africa.

In this regard, it is high time for all Africans to take action, to stop the Chinese influx into Africa, to stop the illegal mining of our mineral resources, to stop the ongoing dehumanization of Africans on our own soils, we need to pay attention, if we do not want to pay the price again. China is not a friend of Africa, and we do not need China in Africa. China has the same intention and goal as the Europeans. In other words, the Chinese want to take what is ours, they want to lay claim to our inheritance. They want to show us that they love us. In reality, they do not love us. According to Muammar Khaddaffi, “if Europe, America and China tell you that they love you, be careful! They love the wealth of your country, the oil and not the people.” People of Africa we speak to you, China is not a friend of Africa, China does not like Africans. But China’s mission and new policy in Africa is only to rob Africa’s natural resources. As Africans, we must stand up side by side, in order to stop China’s invasion and policy. If not, our children and grandchildren will wake up one day without lands and forests because China wants to buy and to rob everything from our leaders. According to the warning of Kwame Nkrumah (1967: 9):

If we do not (...) take active steps (...) we will soon be fighting and warring among ourselves with imperialists and colonialists standing behind the screen pulling various wires, to make us cut each other’s throats for the sake of their diabolical purposes in Africa.

It is clear that if we do not take actions and decisions to stop China’s new policy in Africa, we will soon be warring among ourselves and our children and grandchildren will not have a good future and destiny simply because the systems of robbery will not have an end to our continent if we continue begging assistance from the Western powers. To buttress this point, according to Ngugi wa Thiong’o (1982: 205):

Let me tell you, I’m sure that the system of theft and robbery will never end in this continent as long as people are scared...we must struggle and fight against the culture of fear. And there is only one cure. The organization of the workers and peasants of the land, together with those whose eyes and ears are now open and alert.

In other terms, China is doing things that Africans can do like building our own roads, building our own hospitals, and building our own schools, ports, airports, stadiums, etc. knowledge and technology no longer belong to anyone. We cannot be smarter than China, if we work for our own continent. Because it is said that all African-leaders work for the interests of the West in Africa. This is why, they are begging assistance from all countries of the world. So, why begging aid,

money, and assistance anytime from China? In our view, we must reject China's assistance, aid, loans and technology in Africa because according to Thomas Sankara "he who feeds you, control you." So, we must understand that China's aid is a tool for re-colonization and domination. To prove this reality, according to Ama Biney, "for Nkrumah, even "aid" is a neo-colonial tool that fails to benefits the recipient states by raising the standards of living of Africans" (Biney, 2011: 131). It is nevertheless clear that Africa will become a Chinese's colony if Africans do not reject their aid by thinking differently. Africa must reject China's aid policy to power its progress itself because according to professor Sold Adejumobi (2015: 12):

Many African countries still celebrate aid rely on it to prop up their national budgets. Africa must regain its self-worth and dignity by relying less on handouts, either from the West or East, to power its progress.

People of Africa, once more, we speak to you, Africa will never be economically independent if Africans continue relying on China's aid and assistance because according to Ben Bella: "real economic independence is characterized by full control over natural resources" (Martin, 2012: 77). For this reason, we are convinced that China is controlling Africa economically and socially and very soon Africa will become its own colony because of "aid" that it provides to our new generation of leaders. According to Nkwazi Mhango (2018: 35): "aid is not a bad thing shall it aim at helping a person out of the problem he or She is facing. It becomes a problem when it pushes such a person in more poverty than that person was. Africa now is losing a lot of resources to China..." due to aid and through it, Africa is likely going to lose the same it did in its colonial and exploitative relationship with Europe.

We, the people of Africa must also understand why China and the Western world envy Africa. According to the sources consulted, Africa is 60% arable land. Africa is 90% raw material reserve. Africa is 40% gold reserve. Africa is 33% diamond reserve. Africa is manganese, iron, and wood. Africa is three times the area of China, ten times the area of Europe, four times the area of the United States of America. Africa is thirty and a half million Kilometers (30,415,875 square kilometers); Africa has 1.6 billion inhabitants. China has 1.4 billion inhabitants over 9.6 Million kilometers. Africa is cultural diversity (dance, music, architecture, sculpture, etc.) Africa is 30,000 medical recipes. Africa represents the future of humanity by 2060. Africa alone will be able to feed 9 billion people. According to Kwame Nkrumah (1966: 1):

Africa has more than 40 per cent of the world's potential water power, a greater share than any other continent. Yet less than five per cent of this

volume has been utilized. Even taking into account the vast desert stretches of the Sahara, there is still in Africa more arable and pasture land than exists in either the United States of America or the Soviet Union. There is even more than in Asia. Our forest areas are twice as great as those of the United States.

So, we have to understand the jealousy of the Chinese. Without doubt, who controls Africa, controls the world and the world reserve. We have also to understand why there is a new scramble of Africa by the Chinese and the Western powers. Sadly, for the 400 years Africans have not been in control of Africa because Africa's resources were only used for the enrichment and the development of European countries. According to Kwame Nkrumah (1966: 2) "if Africa's multiple resources were used in her own development, they could place her among the modernized continents of the world. But her resources have been, and still are being used for the greater development of overseas interests", especially China is looting Africa's natural resources for now. It is high time for the second phase of liberation. It is time to stop China's position in Africa, if not, China will control Africa and the world because who controls Africa, controls the world stock reserve. China risks to civilize Africa again. Another significant point is that we must reject China's vision of language teaching in Africa because language is also a tool for colonization. Look at African youth they are now interested in Chinese language more than African languages. According to Libyan leader Muammar al-Kaddafi:

We should rehabilitate African languages, by choosing three or four of them, with specific alphabets that are not tied to the Latin alphabet, which deforms our native languages. He warned that if we lose our languages we will lose our origins, our roots, and our cultures (Asante, 2019: 402).

In similar vein, we must reject China's new technology in Africa because the Chinese are polluting our air, water, and lands. According to Muammar al Kaddafi, "we need to rehabilitate and preserve traditional African shelters because they are suited to our climate condition" (Asante, 2019: 402). We must also take from China what is good and reject what is not good. According to Emery Patrice Lumumba's warning: "we will borrow from western civilization what is good and beautiful and reject what is not suitable for us" (Lierde, 1972: 74). We must recognize that China is coming with the same scenarios of former colonial masters and do not think that if China controls us and our resources, our position will be better all over the world. On the contrary, every white race needs everything from us and they are able to use us again as

slaves. To support this point, Marcus Garvey in his *“African Philosophical Courses”* of September 1937, warned the Africans as follows:

Do not think that if the Chinese or the Indians take over the world, your position will be better. All other races and nations will use you in the same way, as slaves and outsiders. Therefore, your only protection is to have your own government. Do not encourage Blacks to join Japanese, Chinese, Indians or other movements; with the hope of obtaining greater freedom. They will never have it, because all the people want all things for themselves (summer, 1937).

It is very clear to understand that Africa’s protection and freedom is in unity of its people because Kwame Nkrumah (1963: 53) was not wrong when he said that “the obvious solution to Africa’s problems is unity so that development can be properly and cohesively planed.” For Nkrumah (1963: 129), “we must accommodate our minds and attitudes” and “we in Africa must learn to band together to promote African interests or fall victims to imperialist maneuvers to re-colonize us.” It is vital to point out that to stop China’s invasion, policy and robbery in Africa we must only come together as one Africa, one people, and one vision. This can be possible if only our leaders accept to collaborate in the leadership. But, according to Professor Achille Mbembe:

L’Afrique manque de leadership. Un vide qui favorise les interventions comme celle de la France, l’Amérique et la Chine (Émergence Tombwa, 2015: 18).

Africa lacks leadership. A vacuum that favors interventions like that of France, America and China (Émergence Tombwa, 2015: 18).

Also, Africans must not follow the movements of China. Firstly, because China is only a business partner for Africa. Secondly, because according to Professor Théophile Obenga:

L’Afrique n’est pas encore sortie du contexte politique colonial. Et il faudra à l’Afrique assurer absolument sa sécurité pour éviter toute domination future (Émergence Tombwa, 2015: 40).

Africa has not yet emerged from the colonial political context. Africa must absolutely ensure its security to avoid any future domination (Émergence Tombwa, 2015: 40).

It has been revealed that Africa's protection against China's invasion and policy depends on the unification of African people and that is the only way for our common defense because alone as country it is impossible to stop China's mission, policy and intention. So, we must work together in order to ensure our security, we mean Africa's security. In our concern, China's aid remains a colonial policy. It is through it that China is ravaging our resources. So, we must stay vigilant with China's aid and co-operation because according to Nkrumah (1962: 35), the Chinese people are using "the old colonialist methods of (...) educational and cultural infiltration" as means for re-colonizing the Africans. For Nkrumah (1967: 37), we must be:

Vigilant, for colonialism and imperialism may come to Africa in different guises. We must therefore alert ourselves to be able to recognize this whenever and wherever it rears its head and prepare ourselves to fight against it.

For sure, and for the protection of our resources, we should stay away from wishful thinking mentality like the one Emery Patrice Lumumba who always says "if Africans can do this, they will get this" and be better than China. We really need to aspire for leadership, because most of our current leaders are now on borrowing time. So, we have to set our lands in a manner that will bring hope and happiness to the next generation. It is not late, because we can change Africa and break with all China's new relations in Africa. According to Emery Patrice Lumumba, "we do not want to cut ourselves off from the West, for we are quite aware that no people in the world can be self-sufficient. We are altogether in favor of friendship between races" (Lierde, 1972: 73) but, we need to unite as one people and one Africa because "we were born to live in freedom", unity and harmony, not in slavery, colonialism, humiliation, oppression and exploitation, and neo-colonialism as we live today.

CONCLUSION

This paper analyzed the colonial missions to Africa, especially China's secret mission and new policy in Africa today. Our purpose was to show China's invasion, secret mission and new policy of re-colonization in Africa. The research question that guided our study is: What is China's secret mission in Africa today? Through an historical perspective based on a comparative study, the paper agrees that if the 20th century has been for European missions to Africa for the purpose of civilizing, exploiting and robbing Africa's natural resources, it is evident that the 21st century is also a century for China to invade massively Africa's continent with the aim to re-colonize the

Africans through a new policy of aid, assistance, technology, cultural exchange and the signing of the colonial pacts such as the economic, social and political agreements.

The paper also reveals that China is not a friend of Africa. China does not love Africa but its secret mission is to corrupt the Africans through loans and grants by bringing little assistance in order to rob Africa's resources and then to take over the land. In our view, China's policy in Africa remains a colonial policy as compared to European colonial missions and policies. By the way, China comes in Africa as a friend but in reality, it is a business friend or partner.

The paper recommends that it is high time for all Africans to stop China's invasion and policy in Africa because it is not late and Africa's blossoming does not need China's loans and assistance. That is why, we think like Kwame Nkrumah (1963: 188) that we in Africa do not "intend a relationship of unequal partners (...) we envisage the African Union" and it is through an African Union that we will succeed to protect ourselves against any colonial policy in Africa. If we do not come together as one Africa and bring our skills and efforts together to defend our continent, as soon as possible, colonialism will return to Africa by the Chinese people. As Africans, we must stay vigilant about China-Africa's relations, because it is through those relations that China is robbing us. What matters today is how and why to stop China's invasion in Africa.

REFERENCES

- Adejumobi, S. (2015). "New African." Available at: Newafricanmagazine.com
- Asante, M. k. (2019). *The History of Africa: The Quest for Eternal Harmony, Third edition*. New- York and London: Routledge Taylor and Francis Group.
- Biney, A. (2011). *The Political and social Thought of Kwame Nkrumah*. New-York: Palgrave.
- Biyick, B. (2018). *Paekche's Principles—the Great Secret of Asia*. New-York: Sankofa Bird Publishing.
- Cooke, J. (2019). "China's Soft Power in Africa and its Implication for the United States". Online article. Available at: Books.google.com
- Émergence T. (2015). "Coopération Africaine". Le Magazine de l'Intégration Africaine et des Économies Émergentes : Les dépêches de Brazzaville, N°2—3e Trimestre.
- Lierde, J. V. (1972). *Lumumba Speaks: The Speeches and Writings of Patrice Lumumba, 1958-1961*. Translated from French by Helen R. Lane, Introduction by Jean-Paul Sartre. Boston: Little, Brown and Co.
- Martin, G. (2012). *African Political Thought*. New-York: Palgrave Macmillan.
- Mhango, N. N. (2018). *How Africa Develop Europe: Deconstructing the His-Story of Africa, Excavating Untold Truth and What Ought to Be Done and Known*. Mankon Bamenda: Langaa Research & Publishing CIG.
- Nawej, K.U. (2009). *Poison Blanc*. ISBN 2-9600478-OX. Available at: <https://www.Nlongi.com>
- Ngugi, W. T. (1972). *Homecoming*. London: Heinemann.
- _____ (1982). *Devil on the Cross*. London: Heinemann.
- Nkrumah, K. (1961). *I Speak of Freedom: A Statement of African Ideology*. London: Heinemann.
- _____ (1962). *Towards Colonial Freedom*. London: Heinemann.
- _____ (1963). *Africa Must Unite*. New-York: Praeger publisher.

- _____ (1966). *Neo-colonialism The Last Stage of Imperialism*. New-York: International Publishers co. Inc.
- _____ (1967). *Axioms of Kwame Nkrumah*. London: Panaf Books LTD.
- Tseng, S. S. (2008). “*The Republic of China’s Foreign Policy towards Africa: A case of ROC—RSA Relation*”. Doctoral dissertation, University of the Witwatersrand, Johannesburg.
- Vilhanova, V. P. (2007). “*Christian Missions in Africa and their Role in the Transformation of African Society*”. *Asian and African Studies*, 16 (2): 249-260.

NUMERICAL STUDY OF PHYSIOLOGICAL BLOOD FLOW WITH STRETCHING CAPILLARY ON MHD MICROPOLAR FLUID

Dr. Binyam Zigta

Wachemo University, College of Natural and Computational Science, Department of Mathematics P.
O. Box 138, ETHIOPIA

ABSTRACT

Numerical analysis of mixed convection flow of MHD micropolar fluid with stretching capillary in the presence of thermal radiation, chemical reaction and viscous dissipation has been studied. The governing non linear partial differential equations of momentum, angular velocity, energy and concentration are converted into ordinary differential equations using similarity transformations which can be solved numerically. The dimensionless governing equations are solved using ode45. The effect of physical parameters such as micropolar parameter, Hartmann number, microinertial density parameter, thermal radiation parameter, Eckert number, Schmidt number and chemical reaction parameter on flow variables i.e., velocity of micropolar fluid, microrotation, temperature and concentration has been discussed graphically. MATLAB code is used to analyze numerical facts. Furthermore, computational values of local skin friction coefficient, local wall coupled coefficient, local Nusselt number and local Sherwood number for different values of parameters have been investigated.

Keywords: thermal radiation, chemical reaction, viscous dissipation, micropolar fluid, similarity transformation.

**КРАЕВЫХ ЗАДАЧ ДЛЯ ОПЕРАТОРНО – ДИФФЕРЕНЦИАЛЬНЫХ
УРАВНЕНИЙ В ГИЛЬБЕРТОВО ПРОСТРАНСТВЕ.****Гамидов Эльшад Гамид оглы.***доктор философии по математике, доцент**Азербайджанский Государственный Педагогический Университет*

Факультет: Математика

В сепарабельном гильбертовом пространстве H рассмотрим параболическое операторно-дифференциальное уравнение

$$u''(t) + (pA + A_1)u'(t) + A^2u(t) = f(t), t \in R_+ = (0, \infty) \quad (1)$$

$$u(0) = 0, \quad u''(0) = 0 \quad (2)$$

где $f(t)$, $u(t)$ – вектор – функции со значениями в H , а коэффициенты уравнения (1) удовлетворяют условиям:

- 1) $p > 0$,
- 2) A – положительно определённый самосопряженный оператор
- 3) $A_1 \in L(H_1, H) \cap L(H_2, H_1)$

Здесь производные понимаются в смысле теории распределений [1], $L(X, Y)$ – пространство линейных ограниченных операторов действующих из пространство X в Y . Пусть $H_\gamma = D(A^\gamma)$ гильбертово пространство с нормой $\|x\|_\gamma$, $x \in D(A^\gamma)$, $\gamma \geq 0$, $H_0 = H$.

Определим следующие гильбертовы пространства [1]

$$L_2(R_+; H) = \left\{ g(t) : \|g\|_{L_2(R_+; H)} = \left(\int_0^\infty \|g(t)\|^2 dt \right)^{1/2} < \infty \right\},$$

$$W_2^m(R_+; H) = \left\{ u(t) : u^{(m)}, A^m u \in L_2(R_+; H), \|u\|_{W_2^m(R_+; H)} = \left(\|u^{(m)}\|_{L_2(R_+; H)}^2 + \|A^m u\|_{L_2(R_+; H)}^2 \right)^{1/2} \right\}$$

При $m = 4$ определим подпространство пространства: $W_2^4(R_+; H)$:

$$W_2^{0,4}(R_+; H) = \{u : u \in W_2^4(R_+; H), u(0) = u''(0) = 0\}$$

Аналогично определяется пространство $W_2^m(R; H)$, где $R = (-\infty, \infty)$. Задача (1), (2) интересна тем, что в граничных условия (2) порядок производной равен порядку уравнения. Задачи такого типа рассмотрены в работах [2-5].

Определение. Если при любом $f(t) \in W_2^2(R_+; H)$ существует вектор – функция $u(t) \in W_2^4(R_+; H)$, которая удовлетворяет уравнению (1) тождественно в R_+ , граничные условия (2) в смысле сходимости

$$\lim_{t \rightarrow +0} \|u(t)\|_{5/2} = 0, \quad \lim_{t \rightarrow +0} \|u''(t)\|_{1/2} = 0,$$

и оценку $\|u\|_{W_2^4(R_+; H)} \leq \text{const} \|f\|_{W_2^2(R_1; H)}$, то будем говорить что задача (1), (2) корректно разрешима в пространстве $W_2^4(R_+; H)$.

В данной работе мы находим условия на коэффициенты уравнения (1), которые обеспечивают корректно разрешимости задачи (1), (2) в пространстве $W_2^4(R_+; H)$.

Обозначим через

$$P_0 u = P_0 (d/dt)u = -u'' + p A u' + A^2 u, \quad P_1 u = P_1 (d/dt)u = A_1 u'$$

и

$$P u = P_0 u + P_1 u, \quad u \in W_2^{0,4}(R_+; H)$$

Сперва исследуем корректно разрешимость уравнение $P_0 u = f$ при $f \in W_2^2(R_+; H), u \in W_2^4(R_+; H)$.

Теорема 1. Оператор P_0 изоморфно отображает пространство $W_2^{0,4}(R_+; H)$ на $W_2^2(R_+; H)$.

Лемма 1. Пусть $\gamma \in (0, p^2)$. Тогда при любом $u \in \overset{0}{W}_2^4(R_+; H)$ имеет место равенства

$$\|F_1(d/dt; \gamma; A)u\|_{L_2(R_+; H)}^2 + (a_1(\gamma)a_2(\gamma) - a_0(\gamma) - 2p)\|u'(0)\|_{3/2}^2 = \|P_0u\|^2 - \gamma\|Au'\|_{W_2^2(R_+; H)}^2, \quad (3) \text{ где}$$

$$a_0(\gamma) = q, \quad a_1(\gamma) = \sqrt{p^2 - \gamma} + 1, \quad a_2(\gamma) = 1 + \sqrt{p^2 - \gamma} \quad (4)$$

$$F(\lambda; \beta; A) = \lambda^3 E + \alpha_2(\gamma)\lambda^2 A + a_1(\gamma)\lambda A^2 + a_0(\gamma)A^2 \quad (5)$$

Замечание. Легко видеть, что операторный пучок $F_1(\lambda; \beta; A)$ представляется в виде:

$$F_1(\lambda; \gamma; A) = (\lambda E + A)(\lambda E - \omega_1(\gamma)A)(\lambda E - \omega_2(\gamma)A), \quad \gamma \in (0, p^2),$$

причем $\operatorname{Re} \omega_1(\gamma) < 0$, $\operatorname{Re} \omega_2(\gamma) < 0$, при $\gamma \in (0, p^2)$. Из теоремы 1 и из теоремы о промежуточных производных следует, что число

$$N_1 = \sup_{0 \neq u \in \overset{0}{W}_2^4(R_+; H)} \|Au'\|_{W_2^2(R_+; H)} \cdot \|P_0u\|_{W_2^2(R_+; H)}^{-1}$$

есть норма в пространстве $\overset{0}{W}_2^4(R_+; H)$ эквивалентной нормой $\|u\|_{W_2^4(R_+; H)}$. Теперь найдём точное значения нормы N_1 .

Лемма 2. Норма

$$N_1 = \left(p^2 - \frac{1}{2}(\sqrt{1+2p} - 2)^2 \right)^{-1/2} \quad (6)$$

Теорема 2. Пусть выполняются условия 1)-3), причем

$$\max(\|A_1\|_{H_1 \rightarrow H}, \|A_1\|_{H_2 \rightarrow H_1}) < \left(p^2 - (\sqrt{1+2p} - 1)^2 \right)^{1/2}$$

Тогда задача (1), (2) корректно разрешима в пространстве $W_2^4(R_+; H)$.

Ключевые слова: Гилбертово пространство, операторно-дифференциальных уравнений, гладких решений, вектор-функций, самосопряжённый оператор.

BOUNDARY VALUE PROBLEMS FOR OPERATOR-DIFFERENTIAL EQUATIONS IN HILBERT SPACE.

In a separable Hilbert space, we consider a parabolic operator-differential equation

$$u''(t) + (pA + A_1)u'(t) + A^2 u(t) = f(t), \quad t \in R_+ = (0, \infty) \quad (1)$$

$$u(0) = 0, \quad u''(0) = 0 \quad (2)$$

Where is $f(t)$, $u(t)$ – a vector - functions with values in H , and the coefficients of equation (1) satisfy the conditions:

- 1) $p > 0$,
- 2) A - positive definite self-adjoint operator
- 3) $A_1 \in L(H_1, H) \cap L(H_2, H_1)$

Here derivatives are understood in the sense of the theory of distributions [1], $L(X, Y)$ is the space of linear bounded operators acting from space to X for Y . Let $H_\gamma = D(A^\gamma)$ Hilbert space with norm $\|x\|_\gamma$, $x \in D(A^\gamma)$, $\gamma \geq 0$, $H_0 = H$.

Define the following Hilbert spaces [1]

$$L_2(R_+; H) = \left\{ g(t) : \|g\|_{L_2(R_+; H)} = \left(\int_0^\infty \|g(t)\|^2 dt \right)^{1/2} < \infty \right\},$$

$$W_2^m(R_+; H) = \left\{ u(t) : u^{(m)}, A^m u \in L_2(R_+; H), \|u\|_{W_2^m(R_+; H)} = \left(\|u^{(m)}\|_{L_2(R_+; H)}^2 + \|A^m u\|_{L_2(R_+; H)}^2 \right)^{1/2} \right\}$$

When $m=4$ we define the subspace space: $W_2^4(R_+; H)$:

$$W_2^{0,4}(R_+; H) = \{u : u \in W_2^4(R_+; H), u(0) = u''(0) = 0\}$$

The space $W_2^m(R; H)$, where is $R = (-\infty, \infty)$ defined similarly. Problem (1), (2) is interesting because in the boundary conditions (2) the order of the derivative equals the order of the equation. Tasks of this type were considered in [2-5].

Definition. If for any there is $f(t) \in W_2^2(R_+; H)$ a vector - a function $u(t) \in W_2^4(R_+; H)$, that satisfies equation (1) is identical in, R_+ then the boundary conditions (2) in the sense of convergence

$$\lim_{t \rightarrow +0} \|u(t)\|_{5/2} = 0, \quad \lim_{t \rightarrow +0} \|u''(t)\|_{1/2} = 0,$$

and estimate $\|u\|_{W_2^4(R_+; H)} \leq \text{const} \|f\|_{W_2^2(R_+; H)}$, then we say that problem (1), (2) is correctly solvable in space $W_2^4(R_+; H)$.

Denote by

$$P_0 u = P_0(d/dt)u = -u'' + p A u' + A^2 u, \quad P_1 u = P_1(d/dt)u = A_1 u'$$

and

$$P u = P_0 u + P_1 u, \quad u \in \overset{0}{W}_2^4(R_+; H)$$

First, we investigate correctly $P_0 u = f$ the solvability of the equation with $f \in W_2^2(R_+; H), u \in W_2^4(R_+; H)$.

Theorem 1. The operator P_0 maps space isomorphically $\overset{0}{W}_2^4(R_+; H)$ to $W_2^2(R_+; H)$.

Lemma 1. Let $\gamma \in (0, p^2)$. Then for $u \in \overset{0}{W}_2^4(R_+; H)$ any equality takes place

$$\begin{aligned} & \|F_1(d/dt; \gamma; A)u\|_{L_2(R_+; H)}^2 + (a_1(\gamma)a_2(\gamma) - a_0(\gamma) - 2p)\|u'(0)\|_{3/2}^2 = \\ & = \|P_0 u\|^2 - \gamma \|A u'\|_{W_2^2(R_+; H)}^2, \end{aligned} \quad (3)$$

when

$$a_0(\gamma) = q, \quad a_1(\gamma) = \sqrt{p^2 - \gamma} + 1, \quad a_2(\gamma) = 1 + \sqrt{p^2 - \gamma} \quad (4)$$

$$F(\lambda; \beta; A) = \lambda^3 E + \alpha_2(\gamma) \lambda^2 A + a_1(\gamma) \lambda A^2 + a_0(\gamma) A^2 \quad (5)$$

Comment. It is easy to see that the operator bundle $F_1(\lambda; \beta; A)$ is represented as:

$$F_1(\lambda; \gamma; A) = (\lambda E + A)(\lambda E - \omega_1(\gamma)A)(\lambda E - \omega_2(\gamma)A), \gamma \in (0, p^2),$$

where $\operatorname{Re} \omega_1(\gamma) < 0, \operatorname{Re} \omega_2(\gamma) < 0$, at $\gamma \in (0, p^2)$. From Theorem 1 and from the intermediate derivatives theorem it follows that the number

$$N_1 = \sup_{0 \neq u \in W_2^4(R_+; H)} \|Au'\|_{W_2^2(R_+; H)} \cdot \|P_0 u\|_{W_2^2(R_+; H)}^{-1}$$

is the norm in space $W_2^4(R_+; H)$ equivalent norm $\|u\|_{W_2^4(R_+; H)}$. Now we find the exact values of the norm N_1 .

Lemma 2. Norm

$$N_1 = \left(p^2 - \frac{1}{2} (\sqrt{1+2p} - 2)^2 \right)^{-1/2} \quad (6)$$

Theorem 2. Let conditions 1)–3) be fulfilled, where

$$\max \left(\|A_1\|_{H_1 \rightarrow H}, \|A_1\|_{H_2 \rightarrow H_1} \right) < \left(p^2 - (\sqrt{1+2p} - 1)^2 \right)^{1/2}$$

Then the problem (1), (2) is correctly solvable in the space $W_2^4(R_+; H)$.

Key words: Hilbert space, operator-differential equations, smooth solutions, vector-functional, self-adjoint operator.

MUSİQİNİN ŞƏXSİYYƏTƏ FORMALAŞDIRICI VƏ TƏRBIYƏVİ TƏSİRİ. FORMATIVE AND EDUCATIONAL INFLUENCE OF MUSIC ON PERSONALITY.

Bağirova Tamilla Əli qızı

Pedaqoji elmlər doktoru, professor Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti "İncəsənət və fiziki tərbiyə" fakültəsi "Musiqi və onun tədrisi texnologiyası" kafedrası Doctor of Pedagogical Sciences, Professor Azerbaijan State Pedagogical University, Faculty of Arts and Physical Education Department "Music and technology of its teaching"
ORCID ID: 0000-0003-3322-9947 Mo6.0518857115

ÖZƏT

Ölkəmizdə müasir ali pedaqoji təhsilin ən mühüm problemi innovativ elmi təfəkkür tərzinə, geniş dünyagörüşünə, mükəmməl peşə qabiliyyətinə, mənəvi mədəniyyətə malik müəllim şəxsiyyətinin formalaşdırılmasıdır. Gənclərin mənəvi-əxlaqi tərbiyəsi məsələsində işlərin və dəyişikliklərin uğuru daha çox müəllimdən, onun ictimai fəaliyyətindən və ona xas əxlaqi keyfiyyətlərdən asılıdır. Pedaqogikada yeni cərəyanların inkişafı ali pedaqoji təhsilin yenidən qurulması prosesləri, bu təhsilin müəllim şəxsiyyətinə yönəldilməsi ilə sıx bağlıdır.

Eyni zamanda, uzun illər şəxsiyyətin mənəviyyatının və əxlaqi yönümlərinin inkişafında incəsənətin böyük əhəmiyyətinə məhəl qoymamaq cəmiyyətimizin, xüsusən də gənclərin mədəniyyət səviyyəsinin aşağı düşməsinin, dəyər əsaslarının itirilməsinin səbəblərindən biridir. Bu gün gələcək müəllimləri təşəbbüskarlıq, məsuliyyətlik, işgüzarlıq, peşəkar mobillik, mənəvi-əxlaqi əsaslar kimi son dərəcə mühüm keyfiyyətlərlə təchiz etməyə qadir olan təhsil sisteminin prinsipial yeni formalarına ehtiyac var. Bu araşdırmanın həll etmək məqsədi daşdığı əsas problemi burada görürük. Müəllifin tədqiqat konsepsiyasının digər aparıcı istiqaməti sənətin pedaqoji potensialına arxalanma idi. İncəsənət insan həyatının ayrılmaz hissəsidir. Cəmiyyətimizdə qeyri-adi dərəcədə kəskin olan mənəviyyat problemi məhz sənətlə bağlıdır.

Açar sözləri: sistem, formalaşma, tərbiyə, şəxsiyyət, əhəmiyyət.

ABSTRAKT

The most important problem of modern higher pedagogic education in our country is the formation of the personality of a teacher with an innovative scientific way of thinking, a broad outlook, excellent professional ability, and spiritual culture. The success of work and changes in the issue of spiritual and moral education of young people depends more on the teacher, his social activity and his inherent moral qualities. The development of new trends in pedagogy is closely related to the processes of reconstruction of higher pedagogical education and the orientation of this education to the personality of the teacher.

At the same time, neglecting the great importance of art in the development of the spirituality and moral orientations of a person for many years is one of the reasons for the lowering of the cultural level of our society, especially the youth, and the loss of value foundations. Today, there is a need for fundamentally new forms of the education system capable of equipping future teachers with extremely important qualities such as initiative, responsibility, business acumen, professional mobility, moral and ethical foundations. Here we see the main problem that this study aims to solve. Another leading direction of the author's research concept was reliance on the pedagogical potential of art. Art is an integral part of human life. The problem of spirituality, which is unusually acute in our society, is related to art.

Key words: system, formation, education, personality, importance.

CRITICAL ANALYSIS OF VIENNA CONVENTION ON CONSULAR RELATIONS 1963

Tahir Qureshi

PhD scholar, Centre for international legal studies Jawaharlal Nehru University New Delhi, India

ABSTRACT

The Vienna Convention on Consular Relations, which was signed on April 24, 1963, and came into effect in March of 1967, serves as the foundation for consular interactions. The preamble of the Convention on Consular Relations, which is derived in part from the Diplomatic Convention, is extremely similar in both substance and form. Moreover, the Vienna Convention on Consular Relations (1963) serves as a cornerstone in regulating consular interactions between states. This abstract provides an overview of the convention, highlighting its key principles and objectives. The treaty establishes the framework for consular functions, emphasizing the importance of consular notification, access, and protection. It outlines the privileges and immunities granted to consular officers, fostering cooperation and facilitating consular activities. By delving into the Vienna Convention's provisions, this abstract aims to encapsulate the essential elements that underpin consular relations and contribute to the maintenance of diplomatic order and cooperation on a global scale. This chapter is significantly focused Vienna Convention on Consular Relations with special reference to Kulbhushan Sudhir Jadhav case and La Grand bt Germany and USA

Keywords: Diplomatic Relations, Human Rights, Immunities, Privileges

COLONIAL MISSIONS TO AFRICA: A CASE STUDY OF CHINA'S SECRET MISSION AND NEW POLICY IN AFRICA

Brel Grâce Mangalala

Université Marien Ngouabi, Faculté des Lettres, Arts et Sciences Humaines—FLASH—Parcours-
Type : Langues Vivantes Etrangères (LVE), Congo-Brazzaville

ABSTRACT

The 19th and 20th centuries have been for European missions to Africa. The main goal for the European missions to Africa was to civilize and exploit the Africans in their own territories, because they needed the resources of Africa. This paper demonstrates that the 21st century is also a century for China to invade and re-colonize Africa through a new policy of loans, aid, assistance, technology, cultural exchange and the signing of colonial pacts such as the secret socio-economic and political treaties. Through an historical perspective based on comparison, the study reveals that China has the same purposes and intentions as the Europeans when coming to Africa, because China is not a friend of Africa. China does not love Africa, but its secret mission is to corrupt African-leaders through loans and grants by bringing little assistance in order to rob Africa's raw materials and to take over the land. This new policy is identified as the policy of re-colonization. So, the paper concludes that it is high time for all Africans to take action in order to stop China's invasion in Africa because China risks to civilize and control Africa and its resources if we do not pay attention in the days to come.

Key-words: Colonial-mission, Secret-mission, New-policy, Re-colonization

INTRODUCTION

From the end of the 18th to 20th century, African territories have been invaded by the European powers. This period marked the colonial missions to Africa. Through missions, the Europeans occupied African lands and territories and robbed Africa's natural resources as well. According to Kwame Nkrumah (1961: xi), their "mission they claimed was to civilize Africa" and bring the Africans to modernization. So, if the 19th and 20th centuries have been the centuries for the Europeans to invade massively the African continent for diabolical intentions, today it is generally agreed that the 21st century is also a century for "China-Africa's cooperation and collaboration". Inside this collaboration or mutual, China views that its mission to Africa is to assist Africa's socio-economic and political growth, and its assistance consists of building Africa.

In this respect, our paper puts a focus on the study of colonial missions to Africa, especially China's secret mission and new policy in Africa today. Then, our topic is formulated as follows: *Colonial Missions To Africa: A Case Study of China's Secret Mission And New Policy In Africa*. The choice of this topic is linked to our objective of the total liberation and decolonization of Africa. So, our research question is: what is China's secret mission in Africa today? According to Jennifer Cooke (2019: 32): "China comes to Africa as a business partner, not to proselytize or offer charity". For Cooke, China's soft power in Africa consists of grants, interests, free loans, bilateral State loans, and concessional low interest loans. In this regard, our purpose is to show China's invasion, secret mission and new policy of re-colonization in Africa.

As far as the review of literature is concerned, we have to confess that many people wrote on colonial missions and the Chinese's mission to Africa. For instance, Viera Pawliková Vilhanova (2007) wrote on Christian missions in Africa and their role in the transformation of African society. San Shium Tseng (2008) studied the Republic of China's foreign policy towards Africa. Jennifer Cooke (2019) also studied China's soft power in Africa and its implication for the United States. In a study, Bayemy Biyick (2018) showed the great secret of Asia. But none of these authors wrote on China's secret mission when coming to Africa. So, in this paper, we focus on this last point in order to show China's new policy in Africa which consists of robbing Africa's recourses.

In this perspective, for the achievement of this study, we have used the historical approach based on comparison, because we have tried to compare China's mission with European colonial missions to Africa. So, the data collection methods included documentary review, focus group discussions and the use of open-ended questions. The study has a total of 23 respondents where the majority were young scholars making the total of 10. 5 African-economists and the 8 others were elders who were born in post-colonial period and they have the experience about colonial missions to Africa.

Concerning the organization of the study, this paper is divided into two main sections. In section one, we study China's mission and policy in Africa today and in section two, we analyze and discuss our findings.

1-China's Secret Mission and New Policy in Africa

The focus of this section is to explore the Chinese's secret mission and new policy in Africa. In this respect, if the 20th century has been a century for Europeans to invade in mass African

continent so as to exploit natural resources, divide and to colonize the Africans in their own territories or lands, it is not wrong to say that the 21st century is also a century for China to invade massively Africa and its natural resources. The policy is to re-colonize the African continent because according to the “*Global Agenda against Black Asians*”, China’s mission to Africa is to re-colonize African countries and to take over the whole continent. According to “*News on Black Africa*” designed as the most important alert: Is China colonizing Africa? Yes, it is using soft policy for now. For instance, Africa has become its sources of oil, minerals and metals. According to “*Paekche’s Principles-The Great Secret of Asia*”, “China wants Africa for itself eventually it will wipe all indigenous people” (<https://www.LuLu.com>). From the time being, the Chinese people are already using all means including trickery and weapons to seize the resources needed by China in Africa. According to the Chinese people, Africa is the only place where to find in abundance and without adequate military protection these lands and strategic resources. In reality, China and the industrialized nations have the same goals: grabbing of Africa and its innumerable lands and resources.

The current situation is that China has become the first leading creditor of the majority of African countries and it is now in a strong position in Africa and raises many concerns. For instance, China gives African countries the loans, the money which they know that Africans are corrupt and they will not be able to pay it back. So, inside these loans, the Chinese people have freedom and access to our countries. For instance, there is today the misappropriation of lands and mineral resources, fisheries, oil massive, unrolled and illegal immigration in Africa by the Chinese people. Likewise, there is violation of African states sovereignty, including increasing military presence in Africa by the Chinese.

As we have already indicated, we should like to emphasize that China’s mission of coming into Africa is only to rob the Africans from their lands and resources. Also, if invaders such as the French, the British, and the Belgian had a diabolical mission of robbing and colonizing the Africans, it is true that China has also the same intentions as the Europeans when coming to Africa, simply because China wants Africa’s lands and resources by hook or crook means to ensure the survival of the Chinese race. A classic example of this fact is in the Democratic Republic of the Congo (DRC), where the Chinese people are doing illegal ivory-trade, destruction of natural resources, cutting of trees, and destroying African soils and rivers. In Zimbabwe for instance, and in many other countries in Africa, The Chinese people seek goods, diamonds, taking over the land

and re-colonizing. In Uganda, they are taking over the land, they also seize everything. In Angola, they are in a strong position of oil-control.

Another significant point is that if former colonizers thought to send their people as missionaries in Africa in order to invade the whole of Africa by their intentions to transform the African society, it is also important to recognize that China intends to send half a billion people into Africa before the end of the year 2040, and these families will be encouraged to bear four to five children so that by the year 2065 there will be over 2 billion Chinese in Africa. During the same period, African population is strangely projected to decrease by some unknown occurrences. End game, the Chinese population in Africa will surpass the African population by the year 2080 and China will effectively own the African continent and its resources. To illustrate this point, in Nigeria, there is about 50,000 Chinese who settled there and mixing up our people, as well as holding in mineral rich, rural areas and are heavily involved in illegal mining. At the end of the year 2019, there was also a study which confirmed that over 50 million Chinese already being pushed onto the African continent, most of them hardened criminals taken out of jail. In the same token, there are about 2,5 million Chinese in South-Africa, over a million in Ghana and Ivory Coast. So, there are pockets of them everywhere in 54 African countries. As far as we are concerned, we agree with the idea that China is using the policy of assimilation as did the French people in order to take not only over the lands, but also to re-colonize the African continent. we would like to add that China will possess the African continent. According to professor Sold Adejumobi (2015: 12): “Africa can only be China, if it doesn’t think differently.”

Furthermore, the Chinese are snapping African seaports and airports. Their mission is to grant African countries some toxic loans to build their much-needed infrastructure and get African leaders to sign a shrouded contract, written in Mandarin, which will permanently transfer the ownership of these ports to Chinese nation. The truth is that China has the same mission like the European-invaders such as the French and the British, because the Chinese people are coming into Africa with some neo-colonial strategies. If both the French and British systems of colonizing were to build roads, railways, and ports for the permanent transportation of goods to their nations, it is not wrong to say that China has also the same vision and objective. For instance, in the Republic of Congo-Brazzaville, the Chinese are building things like: airports, ports, roads, etc. and exploiting Africa’s raw material there with their bad and illegal cooperation which they are calling “Sino-Congolese –cooperation”. In Djibouti, they have also taken that small country’s seaport off them and set it up as a military base. In South Africa, they even have their own police stations, and

can arrest, detain and interrogate offenders. In all African countries the Chinese policy is standard. In fact, most Chinese companies in Africa have fully armed Chinese security guards in which from time to time turn the weapons on Africans. Without doubt, China wants to maintain military bases in African countries like what France is doing in Mali in order to take social control.

In the same way, China is building schools in many African countries. The Chinese language is also being introduced in African schools. In our view, this is the same vision and goal that former colonial masters did in order to civilize and colonize the Africans. To buttress this point, according to Viera Pawliková Vilhanova (2007: 257), former colonial masters “established schools because education was deemed indispensable to their aim.” So, it can be noticed that China is introducing their language in our schools in order to control us because they realized that there is a secret in language. In Nigeria for instance, especially in Lagos State, the Chinese language has been introduced into the secondary school curriculum. Likewise, in the Republic of the Congo China is building schools. Their language is also introduced in many high schools as a secondary language, taught by the Chinese themselves. In similar way, they even possess local centers for teaching their language. In one word, it is vital to say that China is using the same policy as that of the British and French so as to control African continent. By the year 2060, there is no doubt that some African countries will only speak Chinese language because China wants to impose their language in Africa so as to civilize our people for the second time. To support this point, in Zambia for example, the Chinese people have taken the National Television and they diffuse information in the Chinese language. They also have special emissions there for the Chinese language teaching courses. So, China’s policy of language teaching is standard across Africa. According to President Hu, China would:

- Build 100 rural schools in Africa;
- Train 15,000 African professionals;
- Double the number of Chinese government scholarships for African students from 2,000 to 4,000 per year. (Cooke, 2019: 33)

In our view, what China is doing in Africa is re-colonization simply because the issue of language teaching, training, and offering scholarships is what the former colonizers did in order to further their domination. According to Nkwazi Mhango (2018: 35):

Regarding brain corruption, China is offering many scholarships to Africa in order to be able to influence their future academics and leaders (...) China offered 15,600 scholarships to 52 African countries in 2005.

The question we can put here according to Mhango (2018: 34) is that: Are such scholarships well intended for the development of Africa really? We do not think so! Because China's scholarships for Africans are seen as a way for enslaving Africa's brains. According to Emery P. Lumumba, "those who will study in Bruxelles, Washington, Paris," Hong-Kong and in other European cities, "will be subjected to colonialism but the ones who will study in Africa will be free from colonialism". Similarly, if former colonial masters opened schools and centers for training and teaching the Africans for the mastering of their language and culture in order to facilitate communication, it is not wrong to say that China is also doing the same thing. To prove this fact, according to Jennifer Cooke (2019: 34):

China has pushed strongly to broaden cultural exchanges with Africa as well. The first Confucius Institute in Africa was established in Nairobi in 2005. These institutes are founded by the Chinese government and offer Chinese language and culture programming to the general public. Today there are 19 such institutes in Africa.

China is re-colonizing Africa. Indeed, Africa's gold, diamonds, ore, iron, and almost those mines are being exploited by the poor population of China; and the Chinese's mission is to take over the land. As we all know that former colonizers came in Africa with the Bible under the name of religion so as to colonize, exploit and to rob Africa and its resources, it can also be noticed that China comes in Africa with knowledge and technology as tools for re-colonizing Africans, because the Chinese know that education is an efficacious tool for colonizing. That is the reason why, they want to impose their knowledge and technology on the Africans. As they know that Africans are not advanced in technology so, it is through technological knowledge that they are robbing our commodities. To support these argumentations, in Sierra Leon, through technology China is doing all it can. In the Republic of the Congo, the Chinese people have settled in every region, and through technology they are doing what they can do without the permission of the government. They are also buying lands, destroying the flora and fauna with their technology and nobody can react or say anything. This is a process that is being implemented across Africa and African leadership is asleep thinking that China is a friend of Africa. People of Africa we speak to you, white people are not your friends and they will never be your friends. In our view, The Chinese people are ready to do anything by all means to see us down.

Broadly speaking, the Chinese's mission to Africa is comparable to the British colonial mission simply because the Chinese people want everything through their cooperation which they

call “win-win cooperation” or “South-South cooperation”. So, China’s secret mission is to collaborate with the Africans at least politically, economically, intellectually and socially in order to better dominate the Africans. If the British had a mission to collaborate with our village-chiefs or late kings in using the indirect rule so as to take social control over our lands, it is true that China has the same mission and policy simply because before the Chinese come into Africa, they first corrupt and collaborate with our leaders or presidents. To support this point, we think Ngugi wa Thiong’o (1982: 87) is not wrong when he noted that: “the visit of this delegation, plus the gifts and the crown they have brought us, marks the beginning of an even more fruitful period of cooperation.” It is nevertheless clear that China’s relations, cooperations and collaborations are visible signs of colonial policies. As far as we are concerned, we do not believe in the China-Africa’s relations because they are only beneficial to China. In other words, China has a colonial mission through their collaboration. For instance, the Chinese’s social collaboration shows that their mission to Africa is not to build Africa, but to colonize Africa. So, their advice for maintaining social control according to Kwame Nkrumah (1963: 55) is the following:

Go to the people
Live among them
Learn from them
Love them
Serve them
Plan with them
Start with what they know
Build on what they have.

And “exploit the colonial peoples, but be cunning enough not to let them know that you are doing so” (Nkrumah, 1962: 26). Also, do your best “Africans to remain Africans” (Nkrumah, 1962: 28). It is then clear as water to understand that China does not love Africa. China does not serve and build, Africa. It does not assist Africa’s growth. In other words, China is lying the Africans through loans and grants. According to San Shium Tseng (2008: 35), “loans and grants are tied to the incidence of poverty.” In similar vein, China wants to learn everything from us so as to impose on us its own way. According to President Jiang Zemin, the leader of the Central Committee of the Communist Party of China, “all countries, big or small, are equal with each other; China supports the struggle of the developing countries for safeguarding their political and economic rights and interests; and China refrains from imposing its own ways on others” (Tseng, 2008: 91). To better

understand Zemin, China wants to possess Africa and its commodities by assisting Africa's development and through that assistance China imposes so as to safeguard its rights and interests. According to Ama Biney (2011: 131), "Nkrumah criticized the economic relationships of overseas aid investment from the former metropolitan country as one that drained Africa of its wealth." It is clear to understand that any aid that is subsequently passed down to the poor of developing countries is incidental, because according to San Shium Tseng (2008: 30), "China's aid is not just a give—and—take game but a tool of foreign policy which influences relations." It means that through aids and collaborations or relationships, China is attracted by our commodities the way former colonial masters were attracted. To support this point, Emery Patrice Lumumba was right when he noted that:

The colonialists do not care about Africa for itself. They are attracted by African wealth and their actions are guided by the desire to preserve their interests in Africa against the will of African people.
(<https://Thegatvolblogger.wordpress.com>).

For this reason, it is significant to point out that China's mission to Africa is only to loot African resources through technology, aid, and relation. In reality, China wants to preserve its interests in Africa against the will of African people by duping the African-leaders about the principles of "equality", "mutual benefit", "diversity in form", and "attainment of common progress." We would like to let you know that there is no equality between China and Africa in matters of "benefit". Also, there is no progress for African continent with China's relations and aids, because "*Paekche's Principles—the Great Secret of Asia*" reveals that the Chinese are a people of consumers who build little but destroy everything and kill in mass. These are the constant factors of this nation for thousands of years. Their water and air are polluted to the extreme, their population is poor and too numerous. That's why, they want everything now in Africa. Likewise, China's mission is to pollute African air, water, land and to take everything from the soil, forests and rivers with their new technology. We are afraid, because Chinese's secret mission and policy is not only to re-colonize Africa, but also to ravage Africa's natural resources for the survival of their population. Without doubt, the Chinese people are devastating our inherited wealth and the future of our children and grandchildren.

According to the sources consulted, the Chinese declare that with the "win-win or South-South co-operation" they will assist Africa's growth. This is the same promises brought by former

colonial masters when they came to civilize Africans. To prove this fact, according to Ngugi wa Thiong'o (1972: 32):

While the European settler robbed the African people of their land and the products of their sweat, the missionary robbed people of their soul. Thus, was the African body and soul bartered for thirty pieces of silver and the promise of a European heaven.

It is then very clear to understand that China's aid and promise for developing Africa consist of robbing Africa's resources because after seeing the way Africans were molested in China during the Covid-19 debate, we now understand their true intentions. They want our resources, but they do not want us. For instance, during Covid-19, Africans were dragged out of their hotels, denied access to hospitals, eateries and were not even allowed into supermarkets. Some were chased down the streets and beaten blue black by the communist police. There was an art of gallery where we saw the Chinese comparing us to Monkeys, and that means that China is supporting Africa's growth. We do not think so! Because a people who is able to compare another people to Monkeys is not far from rejecting or using that people as slaves. In our view, China likes Africa because of its natural resources, and china's intention is to take over the land so as to control everything by giving Africans a lot of promises as the former colonizers did. Africa must open eyes because it is not late to stop China's intentions in Africa.

In addition, China's mission to Africa is not far from the British, the French and the Belgian because if all these invaders used us as slaves in order to exploit us with our resources, it is not wrong to say that China's mission or policy is also to use us like slaves in our own lands. To support this point, there was a recent incidence in South-Africa where a Chinese employer locked up his workers under the guard of the Chinese security and forced them to work harder for one week against their will. In Zambia, it was the same thing where a Chinese company locked the Zambian workers at least two weeks and forced them to work against their will too. Seriously, we must open our eyes, because forced labor risks to come back to Africa by the Chinese people. We are convinced that China is bringing a new system of slavery in Africa because if we try even to see how they are utilizing Africans in some factories that they implemented in some African countries it is so sad to explain.

Apart from that, China is bringing tribalism and racism in Africa. This is the same view to what the former colonial masters did. If the first invaders were tribal and racist, it is also evident to bear in mind that China is doing the same thing. To prove this reality, In Kenya for example,

there was a young Chinese boy who was arrested by the Kenyan police in 2020 because he insulted all the Kenyans including the president of Kenya that they are like Monkeys, and he showed his racism by saying that he prefers to live with people who have a white skin like the Americans. Then, the police asked him: “why do you come to Africa?” The boy answered by saying that “I come to Africa just for business.” It is clear at this level to understand that China is a business partner for Africa and its secret mission is for business. Also, In Zambia, the Chinese have built a big restaurant and they said “the Zambians are not allowed to get in their restaurant because they are like dogs, because they try to eat the remaining food in some tables” What insult? It is obvious that the Chinese people do not like Africans and they are showing tribalism and racism everywhere in Africa. In our view, a people who is able to qualify another people as dogs or Monkeys is not far from using that people as slaves because yesterday Europeans called us “the Black-savages” or “the indigenous people” at the end we were slaves for Europeans. Today it is the same scenario. The Chinese are calling us “Monkeys or dogs”. We must pay attention, because slavery is going to come back in Africa.

We would like to add that the Chinese people are raping our mothers and sisters every day the way the Europeans raped our ancestors and their aim is also to rob our sisters’ destiny. To buttress this point, in 2019, there was an incident of the Chinese rape in The Republic of the Congo, especially it occurred in Likouala region (in the northern part of the Congo), where seven Chinese locked a young Congolese girl of 17 years old in a hotel and committed the crime of rape and nobody says anything. Without doubt, China’s crime of rape is seen everywhere in Africa today. So, President Vladimir Putin is right when he noted that “a white man will commit a crime in Africa but no action will be taken because the African people view us as demigods, far from the truth”. A black man can be abducted in Europe get harassed and even be killed but no African authorities will question. Africans present themselves as weak people with no hope, especially when dealing with Europeans, Americans and Chinese. Now is Putin really wrong? Is he telling the truth or is he lying? Please, how can we reflect about all this? This is a big insult to us. Someone of another continent views on how do we act and move. This is really sad, but this is what is really happening right now and if we do not react as Africans, we are forevermore finished because the way we are acting today will not change in the future; and it proves that we are mentally enslaved. According to Kayemb Uriel Nawej’s (2009 : 77) observation : “la grande masse des noirs reste mentalement et spirituellement colonisée.” So, we must decolonize our minds.

China's mission is, indeed, to govern Africa and its resources. Their policy is to collaborate in order to better reign, dominate, exploit and rob Africa's raw materials so as to become economically a powerful nation all over the world. To illustrate this point, According to *La Charte de l'impérialisme ou la Charte de la Servitude* :

Le devoir des blancs est de maintenir l'Afrique (...) dans le sous-développement, la misère, la division, les guerres, le chaos pour bien le dominer, l'exploiter et le piller à travers les missions de Nations Unies (Article, 25).

The duty of the whites is to keep Africa (...) in the underdevelopment, misery, division, wars, chaos in order to dominate it, exploit it and plunder it through the missions of the United Nations (Article, 25).

Shortly speaking, China's mission to Africa is neither to build nor really to assist Africa's growth. But the Chinese's secret mission is only to rob Africa's destiny and dream, because China is using all means for now in order to control Africa. Without doubt, China will control Africa and Africa will become a Chinese land and colony if we do not pay attention to its invasion. In our view, China's duty in Africa is to dominate by bringing little assistance because China's assistance is a tool for re-colonization and through it China is maintaining its interests in Africa. People of Africa we speak to you, if former colonial masters have used all means to divide, rob and to exploit us and our resources, it is not wrong to claim that China is doing the same thing now in our territories. So, we must open our eyes to China's invasion, mission and policy in Africa today. As it can be seen, in the coming section, we attempt to discuss our findings.

2-Results and Discussion

As explained earlier, the purpose of our study was to show China's invasion, secret mission and new policy in Africa today. The research question that guided our study is: What is China's secret mission in Africa today? To answer this question, the respondents were asked to share their historical views and understandings about China's invasion in Africa. The results obtained from their responses differed from one respondent to another. But, in most cases, most respondents agreed that the 21st century is a century for China to invade and re-colonize Africa through a new policy of loans, aid, assistance, technology, cultural exchange and the signing of the secret economic, social and political contracts. China has the same purposes and intentions as the Europeans when coming to Africa. China is not a friend of Africa. China does not love Africa, but its secret mission is to corrupt African-leaders through loans and grants by bringing little assistance

in order to rob Africa's raw materials and to take over the land. This new policy has been identified as the policy of re-colonizing Africa.

In this regard, it is high time for all Africans to take action, to stop the Chinese influx into Africa, to stop the illegal mining of our mineral resources, to stop the ongoing dehumanization of Africans on our own soils, we need to pay attention, if we do not want to pay the price again. China is not a friend of Africa, and we do not need China in Africa. China has the same intention and goal as the Europeans. In other words, the Chinese want to take what is ours, they want to lay claim to our inheritance. They want to show us that they love us. In reality, they do not love us. According to Muammar Khaddaffi, "if Europe, America and China tell you that they love you, be careful! They love the wealth of your country, the oil and not the people." People of Africa we speak to you, China is not a friend of Africa, China does not like Africans. But China's mission and new policy in Africa is only to rob Africa's natural resources. As Africans, we must stand up side by side, in order to stop China's invasion and policy. If not, our children and grandchildren will wake up one day without lands and forests because China wants to buy and to rob everything from our leaders. According to the warning of Kwame Nkrumah (1967: 9):

If we do not (...) take active steps (...) we will soon be fighting and warring among ourselves with imperialists and colonialists standing behind the screen pulling various wires, to make us cut each other's throats for the sake of their diabolical purposes in Africa.

It is clear that if we do not take actions and decisions to stop China's new policy in Africa, we will soon be warring among ourselves and our children and grandchildren will not have a good future and destiny simply because the systems of robbery will not have an end to our continent if we continue begging assistance from the Western powers. To buttress this point, according to Ngugi wa Thiong'o (1982: 205):

Let me tell you, I'm sure that the system of theft and robbery will never end in this continent as long as people are scared...we must struggle and fight against the culture of fear. And there is only one cure. The organization of the workers and peasants of the land, together with those whose eyes and ears are now open and alert.

In other terms, China is doing things that Africans can do like building our own roads, building our own hospitals, and building our own schools, ports, airports, stadiums, etc. knowledge and technology no longer belong to anyone. We cannot be smarter than China, if we work for our own

continent. Because it is said that all African-leaders work for the interests of the West in Africa. This is why, they are begging assistance from all countries of the world. So, why begging aid, money, and assistance anytime from China? In our view, we must reject China's assistance, aid, loans and technology in Africa because according to Thomas Sankara "he who feeds you, control you." So, we must understand that China's aid is a tool for re-colonization and domination. To prove this reality, according to Ama Biney, "for Nkrumah, even "aid" is a neo-colonial tool that fails to benefits the recipient states by raising the standards of living of Africans" (Biney, 2011: 131). It is nevertheless clear that Africa will become a Chinese's colony if Africans do not reject their aid by thinking differently. Africa must reject China's aid policy to power its progress itself because according to professor Sold Adejumobi (2015: 12):

Many African countries still celebrate aid rely on it to prop up their national budgets. Africa must regain its self-worth and dignity by relying less on handouts, either from the West or East, to power its progress.

People of Africa, once more, we speak to you, Africa will never be economically independent if Africans continue relying on China's aid and assistance because according to Ben Bella: "real economic independence is characterized by full control over natural resources" (Martin, 2012: 77). For this reason, we are convinced that China is controlling Africa economically and socially and very soon Africa will become its own colony because of "aid" that it provides to our new generation of leaders. According to Nkwazi Mhango (2018: 35): "aid is not a bad thing shall it aim at helping a person out of the problem he or She is facing. It becomes a problem when it pushes such a person in more poverty than that person was. Africa now is losing a lot of resources to China..." due to aid and through it, Africa is likely going to lose the same it did in its colonial and exploitative relationship with Europe.

We, the people of Africa must also understand why China and the Western world envy Africa. According to the sources consulted, Africa is 60% arable land. Africa is 90% raw material reserve. Africa is 40% gold reserve. Africa is 33% diamond reserve. Africa is manganese, iron, and wood. Africa is three times the area of China, ten times the area of Europe, four times the area of the United States of America. Africa is thirty and a half million Kilometers (30,415,875 square kilometers); Africa has 1.6 billion inhabitants. China has 1.4 billion inhabitants over 9.6 Million kilometers. Africa is cultural diversity (dance, music, architecture, sculpture, etc.) Africa is 30,000 medical recipes. Africa represents the future of humanity by 2060. Africa alone will be able to feed 9 billion people. According to Kwame Nkrumah (1966: 1):

Africa has more than 40 per cent of the world's potential water power, a greater share than any other continent. Yet less than five per cent of this volume has been utilized. Even taking into account the vast desert stretches of the Sahara, there is still in Africa more arable and pasture land than exists in either the United States of America or the Soviet Union. There is even more than in Asia. Our forest areas are twice as great as those of the United States.

So, we have to understand the jealousy of the Chinese. Without doubt, who controls Africa, controls the world and the world reserve. We have also to understand why there is a new scramble of Africa by the Chinese and the Western powers. Sadly, for the 400 years Africans have not been in control of Africa because Africa's resources were only used for the enrichment and the development of European countries. According to Kwame Nkrumah (1966: 2) "if Africa's multiple resources were used in her own development, they could place her among the modernized continents of the world. But her resources have been, and still are being used for the greater development of overseas interests", especially China is looting Africa's natural resources for now. It is high time for the second phase of liberation. It is time to stop China's position in Africa, if not, China will control Africa and the world because who controls Africa, controls the world stock reserve. China risks to civilize Africa again. Another significant point is that we must reject China's vision of language teaching in Africa because language is also a tool for colonization. Look at African youth they are now interested in Chinese language more than African languages. According to Libyan leader Muammar al-Kaddafi:

We should rehabilitate African languages, by choosing three or four of them, with specific alphabets that are not tied to the Latin alphabet, which deforms our native languages. He warned that if we lose our languages we will lose our origins, our roots, and our cultures (Asante, 2019: 402).

In similar vein, we must reject China's new technology in Africa because the Chinese are polluting our air, water, and lands. According to Muammar al Kaddafi, "we need to rehabilitate and preserve traditional African shelters because they are suited to our climate condition" (Asante, 2019: 402). We must also take from China what is good and reject what is not good. According to Emery Patrice Lumumba's warning: "we will borrow from western civilization what is good and beautiful and reject what is not suitable for us" (Lierde, 1972: 74). We must recognize that China is coming with the same scenarios of former colonial masters and do not think that if China controls us and our resources, our position will be better all over the world.

On the contrary, every white race needs everything from us and they are able to use us again as slaves. To support this point, Marcus Garvey in his *"African Philosophical Courses"* of September 1937, warned the Africans as follows:

Do not think that if the Chinese or the Indians take over the world, your position will be better. All other races and nations will use you in the same way, as slaves and outsiders. Therefore, your only protection is to have your own government. Do not encourage Blacks to join Japanese, Chinese, Indians or other movements; with the hope of obtaining greater freedom. They will never have it, because all the people want all things for themselves (summer, 1937).

It is very clear to understand that Africa's protection and freedom is in unity of its people because Kwame Nkrumah (1963: 53) was not wrong when he said that "the obvious solution to Africa's problems is unity so that development can be properly and cohesively planned." For Nkrumah (1963: 129), "we must accommodate our minds and attitudes" and "we in Africa must learn to band together to promote African interests or fall victims to imperialist maneuvers to re-colonize us." It is vital to point out that to stop China's invasion, policy and robbery in Africa we must only come together as one Africa, one people, and one vision. This can be possible if only our leaders accept to collaborate in the leadership. But, according to Professor Achille Mbembe:

L'Afrique manque de leadership. Un vide qui favorise les interventions comme celle de la France, l'Amérique et la Chine (Émergence Tombwa, 2015: 18).

Africa lacks leadership. A vacuum that favors interventions like that of France, America and China (Émergence Tombwa, 2015: 18).

Also, Africans must not follow the movements of China. Firstly, because China is only a business partner for Africa. Secondly, because according to Professor Théophile Obenga:

L'Afrique n'est pas encore sortie du contexte politique colonial. Et il faudra à l'Afrique assurer absolument sa sécurité pour éviter toute domination future (Émergence Tombwa, 2015: 40).

Africa has not yet emerged from the colonial political context. Africa must absolutely ensure its security to avoid any future domination (Émergence Tombwa, 2015: 40).

It has been revealed that Africa's protection against China's invasion and policy depends on the unification of African people and that is the only way for our common defense because alone as country it is impossible to stop China's mission, policy and intention. So, we must work together in order to ensure our security, we mean Africa's security. In our concern, China's aid remains a colonial policy. It is through it that China is ravaging our resources. So, we must stay vigilant with China's aid and co-operation because according to Nkrumah (1962: 35), the Chinese people are using "the old colonialist methods of (...) educational and cultural infiltration" as means for re-colonizing the Africans. For Nkrumah (1967: 37), we must be:

Vigilant, for colonialism and imperialism may come to Africa in different guises. We must therefore alert ourselves to be able to recognize this whenever and wherever it rears its head and prepare ourselves to fight against it.

For sure, and for the protection of our resources, we should stay away from wishful thinking mentality like the one Emery Patrice Lumumba who always says "if Africans can do this, they will get this" and be better than China. We really need to aspire for leadership, because most of our current leaders are now on borrowing time. So, we have to set our lands in a manner that will bring hope and happiness to the next generation. It is not late, because we can change Africa and break with all China's new relations in Africa. According to Emery Patrice Lumumba, "we do not want to cut ourselves off from the West, for we are quite aware that no people in the world can be self-sufficient. We are altogether in favor of friendship between races" (Lierde, 1972: 73) but, we need to unite as one people and one Africa because "we were born to live in freedom", unity and harmony, not in slavery, colonialism, humiliation, oppression and exploitation, and neo-colonialism as we live today.

CONCLUSION

This paper analyzed the colonial missions to Africa, especially China's secret mission and new policy in Africa today. Our purpose was to show China's invasion, secret mission and new policy of re-colonization in Africa. The research question that guided our study is: What is China's secret mission in Africa today? Through an historical perspective based on a comparative study, the paper agrees that if the 20th century has been for European missions to Africa for the purpose of civilizing, exploiting and robbing Africa's natural resources, it is evident that the 21st century is also a century for China to invade massively Africa's continent with the aim to re-colonize the

Africans through a new policy of aid, assistance, technology, cultural exchange and the signing of the colonial pacts such as the economic, social and political agreements.

The paper also reveals that China is not a friend of Africa. China does not love Africa but its secret mission is to corrupt the Africans through loans and grants by bringing little assistance in order to rob Africa's resources and then to take over the land. In our view, China's policy in Africa remains a colonial policy as compared to European colonial missions and policies. By the way, China comes in Africa as a friend but in reality, it is a business friend or partner.

The paper recommends that it is high time for all Africans to stop China's invasion and policy in Africa because it is not late and Africa's blossoming does not need China's loans and assistance. That is why, we think like Kwame Nkrumah (1963: 188) that we in Africa do not "intend a relationship of unequal partners (...) we envisage the African Union" and it is through an African Union that we will succeed to protect ourselves against any colonial policy in Africa. If we do not come together as one Africa and bring our skills and efforts together to defend our continent, as soon as possible, colonialism will return to Africa by the Chinese people. As Africans, we must stay vigilant about China-Africa's relations, because it is through those relations that China is robbing us. What matters today is how and why to stop China's invasion in Africa.

REFERENCES

- Adejumobi, S. (2015). "New African." Available at: Newafricanmagazine.com
- Asante, M. k. (2019). *The History of Africa: The Quest for Eternal Harmony, Third edition*. New- York and London: Routledge Taylor and Francis Group.
- Biney, A. (2011). *The Political and social Thought of Kwame Nkrumah*. New-York: Palgrave.
- Biyick, B. (2018). *Paekche's Principles—the Great Secret of Asia*. New-York: Sankofa Bird Publishing.
- Cooke, J. (2019). "China's Soft Power in Africa and its Implication for the United States". Online article. Available at: Books.google.com
- Émergence T. (2015). "Coopération Africaine". *Le Magazine de l'Intégration Africaine et des Économies Émergentes : Les dépêches de Brazzaville, N°2—3e Trimestre*.
- Lierde, J. V. (1972). *Lumumba Speaks: The Speeches and Writings of Patrice Lumumba, 1958-1961*. Translated from French by Helen R. Lane, Introduction by Jean-Paul Sartre. Boston: Little, Brown and Co.
- Martin, G. (2012). *African Political Thought*. New-York: Palgrave Macmillan.
- Mhango, N. N. (2018). *How Africa Develop Europe: Deconstructing the His-Story of Africa, Excavating Untold Truth and What Ought to Be Done and Known*. Mankon Bamenda: Langaa Research & Publishing CIG.
- Nawej, K.U. (2009). *Poison Blanc*. ISBN 2-9600478-OX. Available at: <https://www.Nlongi.com>
- Ngugi, W. T. (1972). *Homecoming*. London: Heinemann.
- _____ (1982). *Devil on the Cross*. London: Heinemann.
- Nkrumah, K. (1961). *I Speak of Freedom: A Statement of African Ideology*. London: Heinemann.
- _____ (1962). *Towards Colonial Freedom*. London: Heinemann.
- _____ (1963). *Africa Must Unite*. New-York: Praeger publisher.

- _____ (1966). *Neo-colonialism The Last Stage of Imperialism*. New-York: International Publishers co. Inc.
- _____ (1967). *Axioms of Kwame Nkrumah*. London: Panaf Books LTD.
- Tseng, S. S. (2008). “*The Republic of China’s Foreign Policy towards Africa: A case of ROC—RSA Relation*”. Doctoral dissertation, University of the Witwatersrand, Johannesburg.
- Vilhanova, V. P. (2007). “*Christian Missions in Africa and their Role in the Transformation of African Society*”. *Asian and African Studies*, 16 (2): 249-260.

NUMERICAL STUDY OF PHYSIOLOGICAL BLOOD FLOW WITH STRETCHING CAPILLARY ON MHD MICROPOLAR FLUID

Dr. Binyam Zigta

Wachemo University, College of Natural and Computational Science, Department of Mathematics P.
O. Box 138, ETHIOPIA

ABSTRACT

Numerical analysis of mixed convection flow of MHD micropolar fluid with stretching capillary in the presence of thermal radiation, chemical reaction and viscous dissipation has been studied. The governing non linear partial differential equations of momentum, angular velocity, energy and concentration are converted into ordinary differential equations using similarity transformations which can be solved numerically. The dimensionless governing equations are solved using ode45. The effect of physical parameters such as micropolar parameter, Hartmann number, microinertial density parameter, thermal radiation parameter, Eckert number, Schmidt number and chemical reaction parameter on flow variables i.e., velocity of micropolar fluid, microrotation, temperature and concentration has been discussed graphically. MATLAB code is used to analyze numerical facts. Furthermore, computational values of local skin friction coefficient, local wall coupled coefficient, local Nusselt number and local Sherwood number for different values of parameters have been investigated.

Keywords: thermal radiation, chemical reaction, viscous dissipation, micropolar fluid, similarity transformation.

**КРАЕВЫХ ЗАДАЧ ДЛЯ ОПЕРАТОРНО – ДИФФЕРЕНЦИАЛЬНЫХ
УРАВНЕНИЙ В ГИЛЬБЕРТОВО ПРОСТРАНСТВЕ.****Гамидов Эльшад Гамид оглы.***доктор философии по математике, доцент**Азербайджанский Государственный Педагогический Университет*

Факультет: Математика

В сепарабельном гильбертовом пространстве H рассмотрим параболическое операторно-дифференциальное уравнение

$$u''(t) + (pA + A_1)u'(t) + A^2u(t) = f(t), t \in R_+ = (0, \infty) \quad (1)$$

$$u(0) = 0, \quad u''(0) = 0 \quad (2)$$

где $f(t)$, $u(t)$ – вектор – функции со значениями в H , а коэффициенты уравнения (1) удовлетворяют условиям:

- 1) $p > 0$,
- 2) A – положительно определённый самосопряженный оператор
- 3) $A_1 \in L(H_1, H) \cap L(H_2, H_1)$

Здесь производные понимаются в смысле теории распределений [1], $L(X, Y)$ – пространство линейных ограниченных операторов действующих из пространство X в Y . Пусть $H_\gamma = D(A^\gamma)$ гильбертово пространство с нормой $\|x\|_\gamma$, $x \in D(A^\gamma)$, $\gamma \geq 0$, $H_0 = H$.

Определим следующие гильбертовы пространства [1]

$$L_2(R_+; H) = \left\{ g(t) : \|g\|_{L_2(R_+; H)} = \left(\int_0^\infty \|g(t)\|^2 dt \right)^{1/2} < \infty \right\},$$

$$W_2^m(R_+; H) = \left\{ u(t) : u^{(m)}, A^m u \in L_2(R_+; H), \|u\|_{W_2^m(R_+; H)} = \left(\|u^{(m)}\|_{L_2(R_+; H)}^2 + \|A^m u\|_{L_2(R_+; H)}^2 \right)^{1/2} \right\}$$

При $m = 4$ определим подпространство пространства: $W_2^4(R_+; H)$:

$$W_2^{0,4}(R_+; H) = \{u : u \in W_2^4(R_+; H), u(0) = u''(0) = 0\}$$

Аналогично определяется пространство $W_2^m(R; H)$, где $R = (-\infty, \infty)$. Задача (1), (2) интересна тем, что в граничных условия (2) порядок производной равен порядку уравнения. Задачи такого типа рассмотрены в работах [2-5].

Определение. Если при любом $f(t) \in W_2^2(R_+; H)$ существует вектор – функция $u(t) \in W_2^4(R_+; H)$, которая удовлетворяет уравнению (1) тождественно в R_+ , граничные условия (2) в смысле сходимости

$$\lim_{t \rightarrow +0} \|u(t)\|_{5/2} = 0, \quad \lim_{t \rightarrow +0} \|u''(t)\|_{1/2} = 0,$$

и оценку $\|u\|_{W_2^4(R_+; H)} \leq \text{const} \|f\|_{W_2^2(R_1; H)}$, то будем говорить что задача (1), (2) корректно разрешима в пространстве $W_2^4(R_+; H)$.

В данной работе мы находим условия на коэффициенты уравнения (1), которые обеспечивают корректно разрешимости задачи (1), (2) в пространстве $W_2^4(R_+; H)$.

Обозначим через

$$P_0 u = P_0 (d/dt)u = -u'' + p A u' + A^2 u, \quad P_1 u = P_1 (d/dt)u = A_1 u'$$

и

$$P u = P_0 u + P_1 u, \quad u \in W_2^{0,4}(R_+; H)$$

Сперва исследуем корректно разрешимость уравнение $P_0 u = f$ при $f \in W_2^2(R_+; H), u \in W_2^4(R_+; H)$.

Теорема 1. Оператор P_0 изоморфно отображает пространство $W_2^{0,4}(R_+; H)$ на $W_2^2(R_+; H)$.

Лемма 1. Пусть $\gamma \in (0, p^2)$. Тогда при любом $u \in \overset{0}{W}_2^4(R_+; H)$ имеет место равенства

$$\|F_1(d/dt; \gamma; A)u\|_{L_2(R_+; H)}^2 + (a_1(\gamma)a_2(\gamma) - a_0(\gamma) - 2p)\|u'(0)\|_{3/2}^2 = \|P_0u\|^2 - \gamma\|Au'\|_{W_2^2(R_+; H)}^2, \quad (3) \text{ где}$$

$$a_0(\gamma) = q, \quad a_1(\gamma) = \sqrt{p^2 - \gamma} + 1, \quad a_2(\gamma) = 1 + \sqrt{p^2 - \gamma} \quad (4)$$

$$F(\lambda; \beta; A) = \lambda^3 E + \alpha_2(\gamma)\lambda^2 A + a_1(\gamma)\lambda A^2 + a_0(\gamma)A^2 \quad (5)$$

Замечание. Легко видеть, что операторный пучок $F_1(\lambda; \beta; A)$ представляется в виде:

$$F_1(\lambda; \gamma; A) = (\lambda E + A)(\lambda E - \omega_1(\gamma)A)(\lambda E - \omega_2(\gamma)A), \quad \gamma \in (0, p^2),$$

причем $\operatorname{Re} \omega_1(\gamma) < 0$, $\operatorname{Re} \omega_2(\gamma) < 0$, при $\gamma \in (0, p^2)$. Из теоремы 1 и из теоремы о промежуточных производных следует, что число

$$N_1 = \sup_{0 \neq u \in \overset{0}{W}_2^4(R_+; H)} \|Au'\|_{W_2^2(R_+; H)} \cdot \|P_0u\|_{W_2^2(R_+; H)}^{-1}$$

есть норма в пространстве $\overset{0}{W}_2^4(R_+; H)$ эквивалентной нормой $\|u\|_{W_2^4(R_+; H)}$. Теперь найдём точное значения нормы N_1 .

Лемма 2. Норма

$$N_1 = \left(p^2 - \frac{1}{2}(\sqrt{1+2p} - 2)^2 \right)^{-1/2} \quad (6)$$

Теорема 2. Пусть выполняются условия 1)-3), причем

$$\max(\|A_1\|_{H_1 \rightarrow H}, \|A_1\|_{H_2 \rightarrow H_1}) < \left(p^2 - (\sqrt{1+2p} - 1)^2 \right)^{1/2}$$

Тогда задача (1), (2) корректно разрешима в пространстве $W_2^4(R_+; H)$.

Ключевые слова: Гилбертово пространство, операторно-дифференциальных уравнений, гладких решений, вектор-функций, самосопряженный оператор.

BOUNDARY VALUE PROBLEMS FOR OPERATOR-DIFFERENTIAL EQUATIONS IN HILBERT SPACE.

In a separable Hilbert space, we consider a parabolic operator-differential equation

$$u''(t) + (pA + A_1)u'(t) + A^2 u(t) = f(t), \quad t \in R_+ = (0, \infty) \quad (1)$$

$$u(0) = 0, \quad u''(0) = 0 \quad (2)$$

Where is $f(t)$, $u(t)$ – a vector - functions with values in H , and the coefficients of equation (1) satisfy the conditions:

- 1) $p > 0$,
- 2) A - positive definite self-adjoint operator
- 3) $A_1 \in L(H_1, H) \cap L(H_2, H_1)$

Here derivatives are understood in the sense of the theory of distributions [1], $L(X, Y)$ is the space of linear bounded operators acting from space to X for Y . Let $H_\gamma = D(A^\gamma)$ Hilbert space with norm $\|x\|_\gamma$, $x \in D(A^\gamma)$, $\gamma \geq 0$, $H_0 = H$.

Define the following Hilbert spaces [1]

$$L_2(R_+; H) = \left\{ g(t) : \|g\|_{L_2(R_+; H)} = \left(\int_0^\infty \|g(t)\|^2 dt \right)^{1/2} < \infty \right\},$$

$$W_2^m(R_+; H) = \left\{ u(t) : u^{(m)}, A^m u \in L_2(R_+; H), \|u\|_{W_2^m(R_+; H)} = \left(\|u^{(m)}\|_{L_2(R_+; H)}^2 + \|A^m u\|_{L_2(R_+; H)}^2 \right)^{1/2} \right\}$$

When $m=4$ we define the subspace space: $W_2^4(R_+; H)$:

$$W_2^{0,4}(R_+; H) = \{u : u \in W_2^4(R_+; H), u(0) = u''(0) = 0\}$$

The space $W_2^m(R; H)$, where is $R = (-\infty, \infty)$ defined similarly. Problem (1), (2) is interesting because in the boundary conditions (2) the order of the derivative equals the order of the equation. Tasks of this type were considered in [2-5].

Definition. If for any there is $f(t) \in W_2^2(R_+; H)$ a vector - a function $u(t) \in W_2^4(R_+; H)$, that satisfies equation (1) is identical in, R_+ then the boundary conditions (2) in the sense of convergence

$$\lim_{t \rightarrow +0} \|u(t)\|_{5/2} = 0, \quad \lim_{t \rightarrow +0} \|u''(t)\|_{1/2} = 0,$$

and estimate $\|u\|_{W_2^4(R_+; H)} \leq \text{const} \|f\|_{W_2^2(R_+; H)}$, then we say that problem (1), (2) is correctly solvable in space $W_2^4(R_+; H)$.

Denote by

$$P_0 u = P_0 (d/dt)u = -u'' + p A u' + A^2 u, \quad P_1 u = P_1 (d/dt)u = A_1 u'$$

and

$$P u = P_0 u + P_1 u, \quad u \in \overset{0}{W}_2^4(R_+; H)$$

First, we investigate correctly $P_0 u = f$ the solvability of the equation with $f \in W_2^2(R_+; H), u \in W_2^4(R_+; H)$.

Theorem 1. The operator P_0 maps space isomorphically $\overset{0}{W}_2^4(R_+; H)$ to $W_2^2(R_+; H)$.

Lemma 1. Let $\gamma \in (0, p^2)$. Then for $u \in \overset{0}{W}_2^4(R_+; H)$ any equality takes place

$$\begin{aligned} & \|F_1(d/dt; \gamma; A)u\|_{L_2(R_+; H)}^2 + (a_1(\gamma)a_2(\gamma) - a_0(\gamma) - 2p)\|u'(0)\|_{3/2}^2 = \\ & = \|P_0 u\|^2 - \gamma \|A u'\|_{W_2^2(R_+; H)}^2, \end{aligned} \quad (3)$$

when

$$a_0(\gamma) = q, \quad a_1(\gamma) = \sqrt{p^2 - \gamma} + 1, \quad a_2(\gamma) = 1 + \sqrt{p^2 - \gamma} \quad (4)$$

$$F(\lambda; \beta; A) = \lambda^3 E + \alpha_2(\gamma)\lambda^2 A + a_1(\gamma)\lambda A^2 + a_0(\gamma)A^2 \quad (5)$$

Comment. It is easy to see that the operator bundle $F_1(\lambda; \beta; A)$ is represented as:

$$F_1(\lambda; \gamma; A) = (\lambda E + A)(\lambda E - \omega_1(\gamma)A)(\lambda E - \omega_2(\gamma)A), \gamma \in (0, p^2),$$

where $\operatorname{Re} \omega_1(\gamma) < 0, \operatorname{Re} \omega_2(\gamma) < 0,$ at $\gamma \in (0, p^2)$. From Theorem 1 and from the intermediate derivatives theorem it follows that the number

$$N_1 = \sup_{0 \neq u \in W_2^4(R_+; H)} \|Au'\|_{W_2^2(R_+; H)} \cdot \|P_0 u\|_{W_2^2(R_+; H)}^{-1}$$

is the norm in space $W_2^4(R_+; H)$ equivalent norm $\|u\|_{W_2^4(R_+; H)}$. Now we find the exact values of the norm N_1 .

Lemma 2. Norm

$$N_1 = \left(p^2 - \frac{1}{2} (\sqrt{1+2p} - 2)^2 \right)^{-1/2} \tag{6}$$

Theorem 2. Let conditions 1)–3) be fulfilled, where

$$\max(\|A_1\|_{H_1 \rightarrow H}, \|A_1\|_{H_2 \rightarrow H_1}) < \left(p^2 - (\sqrt{1+2p} - 1)^2 \right)^{1/2}$$

Then the problem (1), (2) is correctly solvable in the space $W_2^4(R_+; H)$.

Key words: Hilbert space, operator-differential equations, smooth solutions, vector-functional, self-adjoint operator.

MUSİQİNİN ŞƏXSİYYƏTƏ FORMALAŞDIRICI VƏ TƏRBIYƏVİ TƏSİRİ. FORMATIVE AND EDUCATIONAL INFLUENCE OF MUSIC ON PERSONALITY.

Bağirova Tamilla Əli qızı

Pedaqoji elmlər doktoru, professor Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti "İncəsənət və fiziki tərbiyə" fakültəsi "Musiqi və onun tədrisi texnologiyası" kafedrası Doctor of Pedagogical Sciences, Professor Azerbaijan State Pedagogical University, Faculty of Arts and Physical Education Department "Music and technology of its teaching"
ORCID ID: 0000-0003-3322-9947 Mo6.0518857115

ÖZƏT

Ölkəmizdə müasir ali pedaqoji təhsilin ən mühüm problemi innovativ elmi təfəkkür tərzinə, geniş dünyagörüşünə, mükəmməl peşə qabiliyyətinə, mənəvi mədəniyyətə malik müəllim şəxsiyyətinin formalaşdırılmasıdır. Gənclərin mənəvi-əxlaqi tərbiyəsi məsələsində işlərin və dəyişikliklərin uğuru daha çox müəllimdən, onun ictimai fəaliyyətindən və ona xas əxlaqi keyfiyyətlərdən asılıdır. Pedaqogikada yeni cərəyanların inkişafı ali pedaqoji təhsilin yenidən qurulması prosesləri, bu təhsilin müəllim şəxsiyyətinə yönəldilməsi ilə sıx bağlıdır.

Eyni zamanda, uzun illər şəxsiyyətin mənəviyyatının və əxlaqi yönümlərinin inkişafında incəsənətin böyük əhəmiyyətinə məhəl qoymamaq cəmiyyətimizin, xüsusən də gənclərin mədəniyyət səviyyəsinin aşağı düşməsinin, dəyər əsaslarının itirilməsinin səbəblərindən biridir. Bu gün gələcək müəllimləri təşəbbüskarlıq, məsuliyyətlik, işgüzarlıq, peşəkar mobillik, mənəvi-əxlaqi əsaslar kimi son dərəcə mühüm keyfiyyətlərlə təchiz etməyə qadir olan təhsil sisteminin prinsipial yeni formalarına ehtiyac var. Bu araşdırmanın həll etmək məqsədi daşdığı əsas problemi burada görürük. Müəllifin tədqiqat konsepsiyasının digər aparıcı istiqaməti sənətin pedaqoji potensialına arxalanma idi. İncəsənət insan həyatının ayrılmaz hissəsidir. Cəmiyyətimizdə qeyri-adi dərəcədə kəskin olan mənəviyyat problemi məhz sənətlə bağlıdır.

Açar sözləri: sistem, formalaşma, tərbiyə, şəxsiyyət, əhəmiyyət.

ABSTRAKT

The most important problem of modern higher pedagogic education in our country is the formation of the personality of a teacher with an innovative scientific way of thinking, a broad outlook, excellent professional ability, and spiritual culture. The success of work and changes in the issue of spiritual and moral education of young people depends more on the teacher, his social activity and his inherent moral qualities. The development of new trends in pedagogy is closely related to the processes of reconstruction of higher pedagogical education and the orientation of this education to the personality of the teacher.

At the same time, neglecting the great importance of art in the development of the spirituality and moral orientations of a person for many years is one of the reasons for the lowering of the cultural level of our society, especially the youth, and the loss of value foundations. Today, there is a need for fundamentally new forms of the education system capable of equipping future teachers with extremely important qualities such as initiative, responsibility, business acumen, professional mobility, moral and ethical foundations. Here we see the main problem that this study aims to solve. Another leading direction of the author's research concept was reliance on the pedagogical potential of art. Art is an integral part of human life. The problem of spirituality, which is unusually acute in our society, is related to art.

Key words: system, formation, education, personality, importance.

BRINGING BORNEON FLAVOUR INTO LOCAL DISHES THROUGH WILD MANGO PASTE

SALIENI BALAKRISHNAN

Keningau Vocational College, Culinary Arts Department, Keningau, Sabah

NUR SAFF FIAH ASERAH BINTI ASRAH

Keningau Vocational College, Culinary Arts Department, Keningau, Sabah

NUR ASYIRRAH BINTI MURSHIDI

Keningau Vocational College, Culinary Arts Department, Keningau, Sabah

ABSTRACT

This project seeks to create a new type of paste that can be used across local dishes encompassing chicken, fish, beef and vegetables. The project tapped into the ubiquity of a wild mango native to Borneo which is locally known as Bambang and made it as the main ingredient of the food paste. This can help expand the use of this fruit and to promote a new flavour in the food industry.

Keywords: Bambang, paste, wild mango

PROMOTING BAKERY & PASTRY PROGRAMME TO THE COMMUNITY VIA OUTREACH ACTIVITIES

Claymon Pool

Keningau Vocational College, Bakery & Pastry Department, Keningau, Sabah

Nur Lyana Syamimi Azman

Keningau Vocational College, Bakery & Pastry Department, Keningau, Sabah

Siti Nurhafifah Azman

Keningau Vocational College, Bakery & Pastry Department, Keningau, Sabah

ABSTRACT

This project intends to improve the public understanding on the bakery and pastry vocational programme offered at Keningau Vocational College, Sabah, Malaysia. The rationale is to increase the enrollment of students from the nearby community. Hence, an outreach programme comprising a talk, exhibition and some games will be conducted at a chosen neighbourhood to raise the people's understanding on this specific vocational programme.

Keywords: bakery & pastry, vocational programme, enrollment

PYRIMETHAMINE BASED CO-CRYSTAL SALTS FORMATION, SINGLE CRYSTAL, DFT, COMPUTATIONAL AND BIOLOGICAL EVALUATION

Ushna

Government college university, Department of Chemistry, Faisalabad, Pakistan

ORCID ID: 0009-0009-6745-7519

ABSTRACT

Historically, pyrimethamine has been practiced worldwide as biomedicine against malaria. The antimalarial drug, pyrimethamine is not used any more for the treatment of malaria due to the resistance phenomenon, though; it can be modified for the potential reuse in medicinal chemistry. Utilizing pyrimethamine combined with other chemical moieties might be an excellent way to overcome drug resistance. Thus, at this juncture we have planned to prepare the co-crystal salts of pyrimethamine (anti-malarial drug) using different substituted aromatic acids. The targeted compounds will be characterized by measuring the melting points, Sc-XRD and FTIR spectroscopy. Furthermore, the synthesized compounds will also be evaluated for their anti-microbial and anti-cancer activities.

Keywords: Pyrimethamine, Substituted aromatic acids, Co-Crystal salt, Biological activity, Sc-XRD, FTIR

A CRITICAL REVIEW ON NOVEL DRUG DELIVERY SYSTEM

Yadvendra Singh Thenuan

Research Scholar, Department of Pharmacy (IBMER)
Mangalayatan University, Aligarh, Uttar Pradesh, India

ABSTRACT

Novel drug delivery systems (NDDS) are a cornerstone of contemporary pharmaceutical research, revolutionizing medicine delivery and enhancing therapeutic outcomes. This review article looks at the most recent advancements in NDDS, highlighting its core concepts, applications, and variants. We discuss how these state-of-the-art technologies can improve patient adherence, medication efficacy, and healthcare administration overall. We also discuss the challenges and potential of NDDS, highlighting how they could transform drug delivery and personalized medicine. With the introduction of novel drug delivery systems, physicians and healthcare providers now have the potential to improve the efficacy of existing medications by allowing for increased precision and control in dosing and drug release. This paper will provide a critical review of the current literature regarding novel drug delivery systems, highlighting their potential advantages and limitations.

Keywords: Novel Drug Delivery Systems, Technologies, Medication, drug release.

ANALYZING THE ANTI-REGENERATIVE ACTIVITY OF FAGONIA INDICA EXTRACT AGAINST ARSENIC-INDUCED LIVER INJURY MODEL

Hafsa Ilyas

Institute of Physiology and Pharmacology University of Agriculture Faisalabad, Pakistan

Usman Haider

Institute of Physiology and Pharmacology University of Agriculture Faisalabad, Pakistan

Humaria Muzaffar

Institute of Physiology and Pharmacology University of Agriculture Faisalabad, Pakistan

Wania Nasir

Institute of Physiology and Pharmacology University of Agriculture Faisalabad, Pakistan

Najeeb Ullah Khan

Institute of Physiology and Pharmacology University of Agriculture Faisalabad, Pakistan

Mahoor Jamil

Institute of Physiology and Pharmacology University of Agriculture Faisalabad, Pakistan

Bilal Aslam

Institute of Physiology and Pharmacology University of Agriculture Faisalabad, Pakistan

Jawad Aslam

Institute of Physiology and Pharmacology University of Agriculture Faisalabad, Pakistan

Shamshad Ul Hassan

Institute of Physiology and Pharmacology University of Agriculture Faisalabad, Pakistan

Wafa Majeed

Department of Pharmacy University of Agriculture Faisalabad, Pakistan

Muhammad Naeem Faisal

Institute of Physiology and Pharmacology University of Agriculture Faisalabad, Pakistan

ABSTRACT

The liver is a vital organ that plays a significant role in metabolism, filtration, detoxification, bile production, protein synthesis, and storage of vitamins and minerals. Arsenic is an environmental toxin that causes liver cancer. In the present study, cancer was induced in rats by injecting arsenic. *Fagonia indica* contains several active compounds like saponins, alkaloids, terpenoids, sterols, and flavonoids, which have anticancer properties. For this research, thirty-two Wistar rats (divided into 4 groups) were reared in the animal house of the University of Agriculture Faisalabad. Group one was the negative control and fed upon normal diet without any toxin. In the other three groups, arsenic was injected (5mg/kg) to induce liver cancer. The second group received no treatment. In the third group, Methotrexate 0.1 mg/kg was given orally. In the fourth group, the ethanolic extract of *F. indica* 600mg/kg was given orally. Liver toxicity occurred after arsenic induction, confirmed by elevated levels of ALT, AST, and ALP. In the treatment groups, the levels of these liver enzymes decreased due to the hepatoprotective effects of Methotrexate and *Fagonia indica*. Treatments further decreased the total oxidative stress ($P < 0.0478$) and enhanced the total antioxidant capacity ($P < 0.0001$). *Fagonia indica* significantly increased the body weight ($P < 0.0001$). RBC concentration

significantly increased in the *F. indica* treatment group. WBC and platelet cell counts decreased with p-values of <0.0001 and 0.0478 , respectively. ALT, AST, and ALP levels decreased with p-values of ($P=0.0006$), ($P=0.0004$), and ($P=0.0006$), respectively, in the herbal treatment group compared to the positive control. The expression of IGF-1, MKi67, Dcox1, BAD, BAX, BCL2, and IL-6 were higher in the positive control group and significantly lower in treatment groups. Histological analysis revealed the potential hepatoprotective and anti-inflammatory effects of *F. indica*. *Fagonia indica* is an effective treatment for arsenic-induced liver toxicity, and further research is needed to explore its effects on other body organs.

Key words: Arsenic, liver injury, *Fagonia indica*, gene expression

COMPOSITION OF SAWDUST ENRICHED WITH COWDUNG FOR BIOFERTILIZER SYNTHESIS

ISMAIL HASSANA

ABSTRACT

The primary aim of this study was to produce biofertilizer by the composting of a mixture of sawdust and cow manure. Prior to and during the composting process, the objective was to determine the microbial makeup and evaluate the nutritional content. Following a 30-day composting duration, specimens were gathered for microbiological and chemical examinations. Numerous microbes, including *Bacillus subtilis*, *E. coli*, *Acetobacter*, *Micrococcus*, *Aspergillus niger*, *Rhizopus stolonifer*, and *Trichoderma viridae*, were found in the biochemical test findings. Remarkably, following the composting process, it was discovered that some of these microbes were missing. In terms of chemical composition, the composted biofertilizer had high nutritional levels, with total nitrogen at 13.77%, phosphorus at 155mg/L, sulfur at 20.48mg/L, and potassium at 129.75mg/L. In contrast, the chemical fertilizer known as white NPK showed somewhat lower values: 10.13% for total nitrogen, 118 mg/L for phosphorus, 5.69 mg/L for sulfur, and 181.75 mg/L for potassium. This suggests that compared to artificial fertilizer, the composted biofertilizer has a greater nutritional concentration. As a result, the biofertilizer produced by this procedure may be used as a useful soil supplement to improve soil quality, encourage plant development, and eventually raise crop production.

EFFECTS OF INTEREST RATE ON CREDIT ACCESSED BY MAIZE FARMERS IN KUJE AREA COUNCIL OF ABUJA, NIGERIA

Muhammed, Y.

Department of Agricultural Extension and Rural Development,
Federal University of Technology, Minna, Niger State, Nigeria

Adejoh, S. O.

Department of Agricultural Economics and Extension,
Faculty of Agriculture, Federal University, Lafia, Nasarawa State, Nigeria.

Muhammad, U. H.

Department of Agricultural Extension and Rural Development,
Federal University of Technology, Minna, Niger State, Nigeria

Aliyu, P. A.

Department of Agricultural Extension and Rural Development,
Federal University of Technology, Minna, Niger State, Nigeria

ABSTRACT

This study examined the effects of interest rate on credit accessed by maize farmers in Kuje Area Council of Abuja, Nigeria. Two-stage procedure was used to select 84 respondents into maize farming in the study area. Primary data were collected using structured questionnaire complemented with an interview schedule. Data collected were analyzed with descriptive statistics (frequency count, percentages and mean) and inferential statistics (Cobb-Douglas regression). Findings from the study showed that most (72.6%) of the respondents were male and the predominant age bracket was 31–40 years with a mean of 39 years. This implies that the maize farmers were young which could influence their desire to access loan credit for farming. Also, most (71.4%) of the respondents were married with a mean household size of 8 people. The respondents were experienced farmers with a mean farming experience of 9 years, but has a mean farm size of about one hectare representing small farm holdings. Only few (28.6%) of the respondents had contact with extension agents, while most (65.5%) of them were member of cooperative society. In terms of access to credit, majority (96.4%) of the respondents had access to credit. Sources of credit and mean volume of credit accessed as indicated by the respondents was from microfinance banks (30.9%; ₦266,538) with an interest rate of 7.32%, family and friend (30.9%; ₦266,538) with an interest rate of 3.97% and money lenders (28.6%; ₦266,538) with an interest rate of 11.96% among others. The mean volume of credit obtained by the respondents was ₦298,095. Meanwhile, variables such as household size (0.1612; $p < 0.10$), farm size (0.1785; $p < 0.01$), farm income (0.4705; $p < 0.01$), credit awareness (0.2164; $p < 0.01$) and collateral provision (0.0474; $p < 0.10$) had positive and significant effects on the

volume of credit accessed by the respondents. The interest rate (-0.1196; $p < 0.05$) had negative and significant effects on the volume of credit accessed by the respondents. This shows that as the interest rate increases, the volume of credit accessed will decrease. The study recommends that financial institutions especially Bank of Agriculture (BOA) should be adequately funded by the Government to provide credit loans to farmers at low interest rate in order to ensure greater production that will guarantee food security.

Keywords: Effects, Interest rate, Credit Accesses, Maize farmers

CLIMATE ACTION TOWARDS TACKLING CLIMATE CHANGE

Dr. Priya J

Assistant Professor, Department of Professional Studies, CHRIST (Deemed to be University),
Bangalore, Karnataka, India

ABSTRACT

Climate Action refers to the series of strategies, policies, and initiatives that aims to reduce greenhouse gas emissions, transition to low-carbon and renewable energy sources, enhance climate resilience and promote sustainable practices to combat climate change. It is represented by the SDG 13 that recognises the human actions that have led to increased greenhouse gas emissions that in turn have led to an alarming increase in global warming and climate disruptions. Climate action emphasizes on the important and urgent need to take comprehensive and at the same time collective actions to fight climate change and its disastrous effects on the planet and the people. Climate change is happening too fast and it is important to act now to mitigate it. The paper aims to detail the consequences of climate change, goals of climate action initiatives and the climate action initiatives that need to be taken at the individual and societal levels to combat climate change.

UNDERSTANDING THE DISTRIBUTION OF FRESHWATER CRABS IN SRI LANKA

Tharana Inu LAKSITH

Post Graduate Institute of Science, University of Peradeniya, Sri Lanka.

Dinesh GABADAGE

Biodiversity Conservation Society, 150/6, Stanley Thilakarathne Mawatha, Nugegoda, Sri Lanka.

Gayan EDIRISINGHE

Biodiversity Conservation Society, 150/6, Stanley Thilakarathne Mawatha, Nugegoda, Sri Lanka.

Lakana ELVITIGALA

Biodiversity Conservation Society, 150/6, Stanley Thilakarathne Mawatha, Nugegoda, Sri Lanka.

Sachini Kaushalya DISSANAYAKE

CIC-FEMD (Collaborative Innovation Center on Forecast and Evaluation of Meteorological Disasters), Nanjing University of Information Science and Technology, Nanjing, Jiangsu, China.

ABSTRACT

Freshwater Crabs plays a key role in biodiversity and ecological balance of crustaceans found in Sri Lanka. Geographical location of the island with the combination of tropical climate and diverse ecosystems provides an ideal habitat for these creatures. This study is based on the described freshwater crabs found in Sri Lanka and focus on their geographical distribution and the diversity. The data comprises from 1961 to date with a combination of datasets from field surveys and existing literature. These field surveys were conducted in diverse habitat types including, wetlands, rivers, streams, isolated regions, and etc. literature consist of taxonomical identifications through morphological examinations and genetic analysis. Geospatial techniques in Geographic Information Systems (GIS) were used to map the distribution, diversity and potential hotspot within the country. 51 described species of freshwater crabs from seven different genus of *Ceylonthelphusa*, *Clinothelphusa*, *Mahatha*, *Oziotelphusa*, *Pastilla*, *Perbrinckia*, and *Spiralothelphusa* were mapped. The findings represents a diverse distribution across Sri Lanka, especially in the wet zone and the montane regions. All 7 genus were found in the wet zone of the country, while only genus *Spiralothelphusa* and *Oziotelphusa* showed an expanded distribution to intermediate and dry zones. Wet zone of Sri Lanka consist the highest diversity and vulnerability becoming the hotspot of freshwater crabs. Although the distribution map shows an evident lack of data in Northern Province, Eastern Province, and eastern parts of the Southern Province. Furthermore, the findings of current study provide a comprehensive overview of the distribution, diversity, and hotspot of freshwater crabs in Sri Lanka bridging the knowledge gap for future studies on the patterns of habitat preferences and modeling, significance and the ecological importance, expanding field surveys through regions in northern

and eastern parts of the country where the data is extremely limited, conservation initiatives with sustainable management strategies.

Keywords: Freshwater crabs, Sri Lanka, Geographic distribution, Hotspot, Decapod crustaceans.

DFT AND MOLECULAR DYNAMICS OF QUINOLINE-BASED PEPTOIDS VIA UGI-4CR

Akbar Ali

Department of Chemistry, Government College, University Faisalabad, 38000, Pakistan

Musrat Shaheen

Department of Chemistry, Government College, University Faisalabad, 38000, Pakistan

Muhammad Ibrahim

Department of Applied Chemistry, Government College University Faisalabad, Pakistan

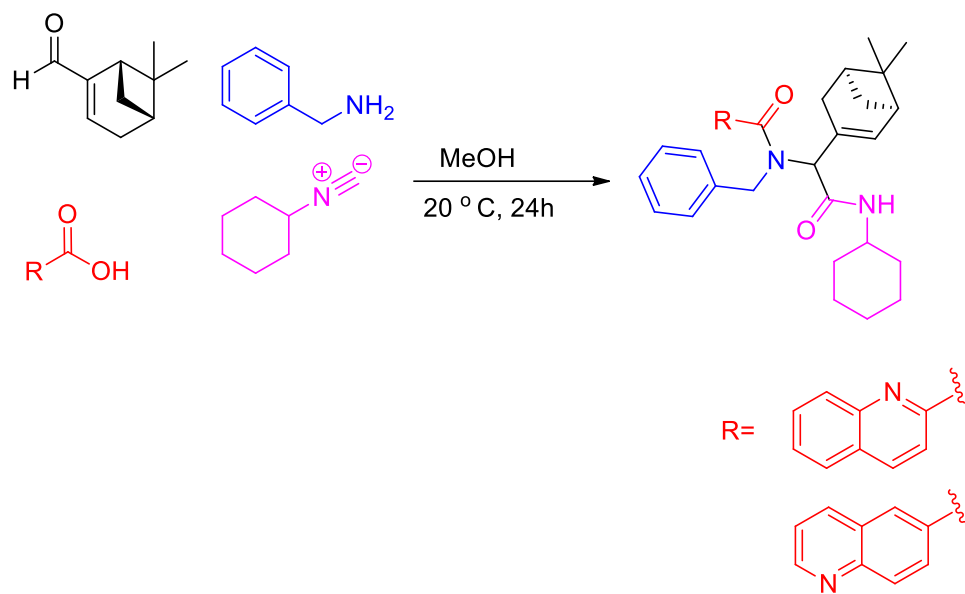
Samreen Gul Khan

Department of Chemistry, Government College, University Faisalabad, 38000, Pakistan;

ABSTRACT

Peptoids are peptidomimetic which have the alkyl side chains are attached to the amide nitrogen instead of α -carbon as in peptides. Peptoids hold promise as therapeutics since they often retain the biological activity of the parent peptide. The absence of an amide proton has several important structural effects on peptoids which leads to the greater chain flexibility and bioavailability. Therefore, they are specifically designed for various biological activities, such as antifouling, anticancer, antibacterial, antioxidant, and antifungal properties. The quinoline-based peptoids were synthesized via Ugi-4CR by the reaction of (1S,5R)-6,6-dimethylbicyclo [3.1.1] hept-2-ene-2-carbaldehyde, phenylmethanamine, quinoline-based carboxylic acids and cyclohexyl isocyanide to introduce the quinolone ring in the peptoids to assess their biological activities. The experimental values were compared with computational spectral values. The electron excitation and orbitals contribution of targeted peptoids were predicted using the TD-DFT approach.

Keywords: Peptoids; Ugi-4CR; Molecular dynamic; anti-cholinesterase

DÜZENLİ PERSONEL EĞİTİMİNİN NİJERYA DELTA DEVLETİNDEKİ HASTA HİZMETLERİNİN KALİTESİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ; SAĞLAYICININ PERSPEKTİFİ

Gabriel Ikechukwu Ago-Amaechi

Institute of Graduate Studies and Research, Girne American University, Üniversite Caddesi, Karmi Kampüsü, Karaoğlanoğlu.

Dr. Saima Tasneem

Institute of Graduate Studies and Research, Girne American University, Üniversite Caddesi, Karmi Kampüsü, Karaoğlanoğlu

ÖZET

Geçmiş 18. yüzyıla kadar uzanan önemli bir konu, Amerika Birleşik Devletleri'nde İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında ön plana çıktı.

Bu çalışma, sağlık ve hastane yönetiminin az çalışılmış ve önemli bir unsurunu ele almaktadır. Akademisyenler, sağlık hizmetleriyle ilgili giderek artan literatüre rağmen, Nijerya'daki sağlık kuruluşları için eğitimin faydalarını genellikle gözden kaçırıyorlar. Nijerya'nın Delta Eyaletindeki iki farklı hastaneden 200 sağlık çalışanına uygulanan anket tasarımı (anket) değerlendirmek için niceliksel bir teknik kullanıldı ve SPSS kullanıldı. Sağlık hizmeti performansını artırmak amacıyla seminerler yönetimin düzenlediği en popüler eğitim programı gibi görünüyor. Bu sağlık kuruluşlarının uyguladığı en yüksek puanlı eğitim programı ise 26,25 ortalama puanla Oryantasyon programı oldu. En düşük puan alan program ise Workshop oldu. Çalışanların farkındalığı, beceri ve yeteneklerinin geliştirilmesi ve artan iş gücü ile organizasyonel verimlilik ve etkililiğin tümü, çalışan eğitim programları tarafından kolaylaştırılmaktadır. Ankete katılanların %95'ine göre çalışanların etkinliği büyük ölçüde çalışanların gerekli becerilere dayalı eğitimine bağlıdır. Eğitime dayalı öğrenme, çalışan performansını iyileştirerek sağlık kuruluşlarının performansını etkiler ve kurumsal hedeflere ulaşmada çok önemlidir, bu da Akaninyene ve arkadaşlarının bulgularını destekler. (2021).

Araştırmanın bulgularına göre, yetersiz eğitim alan sağlık personeli, uzmanlık alanlarında ilerleme fırsatlarını kaçırıyor, hatta bir ülkenin sağlık sisteminin çökmesine bile katkıda bulunabiliyor. (NOT: Nijerya'nın Delta Eyaletinde düzenli personel eğitiminin hasta hizmetleri kalitesi üzerindeki etkisi: Hizmet sağlayıcının bakış açısı, benim daha geniş tez konumun bir alt kümesidir.)

IMPACT OF REGULAR STAFF TRAINING ON THE QUALITY OF PATIENT SERVICES IN DELTA STATE, NIGERIA: PROVIDER'S PERSPECTIVE

ABSTRACT

A significant topic that dates back to the 18th century gained prominence in the United States during and after the it's engagement in World War II.

This study addresses an understudied and crucial element of healthcare and hospital management. Scholars generally overlook the benefits of training for health care organizations in Nigeria, even in spite of the rising body of literature on healthcare. A quantitative technique was used, and the SPSS was used to assess the survey design (questionnaire) that was delivered to 200 healthcare workers from two different hospitals in Delta State, Nigeria. In an effort to boost healthcare performance, seminars seem to be the most popular training program that management arranges. The next highest scoring training program implemented by these healthcare institutions was Orientation, with a mean score of 26.25. The lowest scoring program was Workshop. Employee awareness, skill and ability development, and increased workforce and organizational efficiency and effectiveness are all facilitated by employee training programs. According to 95% of respondents, employee effectiveness greatly depends on employee training based on necessary skills. Training-based learning affects the performance of healthcare organizations by improving employee performance and is crucial to achieving corporate objectives, supporting the findings of Akaninyene et al. (2021).

According to the study's findings, healthcare personnel who receive inadequate training lose out on opportunities for advancement in their fields of specialization and may even contribute to the downfall of a nation's healthcare system. (NOTE: The impact of regular staff training on patient services quality in Delta State, Nigeria: Provider's perspective is a subset of my broader thesis topic.)

EXPLORING LIFE SKILLS EDUCATION SUPPORTS STUDENTS WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS INTO DAILY LIVING ACTIVITIES IN THE MODERN INCLUSIVE SOCIETY

Fr. Baiju Thomas

Ramakrishna Mission Vivekananda Educational and Research Institute, Faculty of Disability Management and Special Education, Vidyalaya Campus, SRKV Post, Coimbatore Tamil Nadu, India

Research Scholar

Ramakrishna Mission Vivekananda Educational and Research Institute, Faculty of Disability Management and Special Education, Vidyalaya Campus, SRKV Post, Coimbatore Tamil Nadu, India
ABSTRACT

The present study explores life skills education (LSE) and supports students with special educational needs (SENs) in daily living activities in a modern inclusive society. Today, with technology changing rapidly and complexity rising exponentially, there is an urgent need to teach students with SENs practical life skills education. It explores several aspects of LSE, including stress management, effective communication, personal finance, etc. This highlights how those skills interact and their importance for overall growth in a modern, inclusive society. Skills for adaptive and decent conduct, or LSE, are essential for students with SENs to overcome challenges and meet the expectations of everyday living activities. Therefore, the possibilities for LSE are endless, and their features and understandings will undoubtedly differ between cultures and situations. It is clear from the LSE domain that skill-based treatments improve children's health and well-being in several essential skills in daily living activities. At LSE, we encourage students with SENs to think things through and act responsibly. By putting their newfound understanding, perspective, and values into practice, people learn to take charge of their lives. Some have compared LSE to an art form because it helps students with SENs flourish and realize their potential. So, these skills are essential for making sure. Getting a handle on the basics is vital, but discovering a way to live comfortably while having more fun should be your priority. LSE is an excellent resource for those from beginner to expert proficiency. Therefore, one's capacity to satisfy the demands of modern society is improved, and the desired behaviour becomes more feasible. Thanks to LSE's emphasis on practical life skills, young people can triumph over challenges like these. LSE is an essential component of any well-rounded curriculum, and this study highlights its numerous advantages. The main goal is to support children with SENs in developing the cognitive, emotional, and social skills to become independent and resilient people in an inclusive society.

Keywords: Exploration, Life Skills Education, Support, Students with Special Educational Needs, Daily Living Activities, Modern, and Inclusive Society

UNVEILING ADAPTIVE COMPONENTS FOR ENVIRONMENTAL HETEROGENEITY IN *IPOMOEA CARNEA* JACQ.

Muhammad Safdar

Department of Botany, Division of Science and Technology, University of Education, Lahore, Pakistan

Syed Mohsan Raza Shah

Department of Botany, Division of Science and Technology, University of Education, Lahore, Pakistan

ABSTRACT

Environmental heterogeneity is an important factor that affects species richness and provides conditions for adaptation of existing species. Factors affecting the diversity gradient are climatic variation, biotic interactions, territory, ambient vigor, productivity, available water resources and some other factors that direct the historical process by the evaluation of climatic history and phylogeny of niche conversation. Naturally adapted populations of *Ipomoea carnea* Jacq. were collected from various ecological regions of Punjab province to investigate their adaptive components that have been developed under heterogeneous environmental conditions. Multivariate redundancy analysis (RDA) and correlation analysis were done to evaluate the association of soil physiochemical features with different morpho-anatomical and physiological characteristics. *I. carnea* is an invasive species that can rapidly grow, spread and adapt from xerophytic to aquatic habitats. This species showed better growth and biomass production near water bodies. Additionally, it also exhibited some specific anatomical modifications such as aerenchyma formation, sclerification, xylem ray thickness, leaf thickness and large metaxylem area that enable it to survive under harsh environmental conditions. Populations from highly saline habitats showed higher value of osmolytes and ionic contents (K^+ and Ca^{2+}). Furthermore, the populations from highly saline areas also exhibited the maximum uptake of Na^+ content and the lowest uptake of K^+ and Ca^{2+} content. In conclusion, *I. carnea* showed very specific modifications in morpho-anatomical and physiological traits that reveal its ecological success from aquatic to xerophytic habitats.

DETECTION OF NDM-1 AND OXA – 23 ENCODING CARBAPENEMASE RESISTANT BACTERIA FROM POLLUTED AND SEMI PRISTINE SOILS

Olaleye, Oluwaseun Abigail

Department of Veterinary Public Health and Preventive Medicine, Usmanu Danfodiyo University, Sokoto Nigeria

Ibrahim, Yusuf

Department of Microbiology, Bayero University Kano, Nigeria

Olaleye, Tobi David

Department of Agricultural Economics and Farm Management, Federal University of Agriculture, Abeokuta, Ogun State

ABSTRACT

The proportion and overall number of bacterial infections exhibiting Multidrug Resistance (MDR) to antimicrobial drugs have dramatically increased over the past ten years. Soil bacteria are becoming good source of MDR to human, animal and health care facilities. We hypothesized that bacterial resistant elements in edaphic systems have originated primarily from human-impacted environments, with relatively little information from pristine environments. Heavy metal polluted soil sample was collected from Challawa industrial dump site within Kano metropolis while the semi pristine soil samples were collected from Botanical Garden and Ecological Garden of Bayero University Kano. The bacterial communities in the soil were screened by morphological, biochemical and 16S rRNA sequence analysis. The bacteria isolated were subjected to antimicrobial susceptibility using 11 different types of antibiotics test using modified Kirby-Bauer disc diffusion method and interpreted using Clinical Laboratory Standard Institute. NDM-I and OXA-51 resistance genes were detected in MDR isolates from the 2 sources using PCR. 7 bacteria in total were isolated, 2 from heavy metal polluted soil locations and 5 from semi-pristine locations. Specifically, 2 *Acinetobacter spp.*, 2 *Bacillus spp.*, 3 *Pseudomonas aeruginosa.*, 1 *Staphylococcus spp.* exhibited high levels (90.91%) of resistance to Amoxyclin, Celalexin, Ciprofloxacin, Cindamycin, Cloxacillin, Co-Trimoxazole, Erythromycin, Tetracyclin, Imipenem, Ceftazidime, and Cefotaxime. While none of the microorganisms tested negative for OXA-23, they all tested positive for NDM-I. In conclusion, regardless of the level of anthropogenic activity, antimicrobial resistant bacteria encoding carbapenemase resistance are found in both polluted and semi pristine environments, indicating widespread in the environments and will require holistic approach including vaccine to lessen their impact

AGRONOMIC AND ECONOMIC EFFICIENCY OF NATURAL POPULATION OF *MYRTUS COMMUNIS* L. IN MOROCCO

Wahid Nadya

Ecology and Sustainable Development Team (ESDT), Department of Life Sciences, Faculty of
Science and
Technology, Sultan Moulay Slimane University, Beni-Mellal, Morocco.

ABSTRACT

Myrtus communis L. is a Mediterranean evergreen shrub, belonging to the Myrtaceae family. In Morocco it is distributed in different ecoregions distinct from geomorphological and climatic point of view. This species has a great importance at the agronomic, industrial and economic scale. In Morocco, this species is exploited in its natural state for the extraction of essential oils and other organic extracts. The pressure on its biomass resources for the extraction of essential oils has led to an imbalance in its supply-demand equation and it has become one of the most vulnerable aromatic and medicinal plants. The objective of this work is to reveal the ecological effect on its agronomic and economic values in order to be able to concretize it as an agricultural field with an important cost.

The study of morphological and chemical variability showed the existence inter- and intra-population variability in morphological characteristics, yield and in chemical composition of essential oils. This result is encouraging for more efficient domestication practices.

Keywords: *Myrtus communis* L., essential oil, domestication, economic value, agronomic efficiency, Morocco.

THE EFFECT OF JOB STRESS ON EMPLOYEE'S PRODUCTIVITY AND COMMITMENT FEDERAL POLYTECHNIC KAURA NAMODA ZAMFARA STATE NIGERIA.

SIRAJO SHEHU

Department Of Business Administration And Management, Federal Polytechnic Kaura Namoda,
Zamfara State Nigeria

ABSTRACT

This research work centered on the effect of job stress on employee's productivity and commitment Federal Polytechnic Kaura Namoda Zamfara state. The study is carried out in order to find out how job stress affect employee's productivity, to assess whether if there is any correlation between stress and employee's productivity and commitment in an organization. It is survey research with population of 656 non-Teaching staff, hence 248 non-Teaching staff were taken as sample size using Taro Yamani sample determination. The instrument used for data collection was questionnaire. Therefore, 248 questionnaires were personally distributed to the non-teaching staff of the case study but only 150 were validly filled and returned for the analysis. The statistical tools used for the analysis were frequency tables and simple percentage ratio. Chi- square was also used in testing hypothesis. The result of the findings revealed that job stress is the reason for employee under performance, it affects work and family life, and also it revealed that work environment brings about stress in the Polytechnic. Based on the findings from the analysis, the researcher suggests the following recommended action: management should create a healthy environment which employees work in an efficient way and it would motivate the employees to do work in an efficient way. Management should also consider employees when making rule and regulation or decision so as for them not to be affected when performing their daily duties and management should reduce work load for employees so they can give in their best to the area allocated to them.

Keywords: stress, employee, productivity, commitment.

INTRODUCTION

Stress is a universal element and persons from nearly every occupation face stress. Employers today are critically analyzing the stress management issues that contribute to lower job performance of employee originating from dissatisfaction and high turnover ultimately effecting organization goals and objective.

In today's world stress has become a worldwide phenomenon, which occurs in various forms in every workplace. In today's work like, employees are generally working longer hours as the rising levels of responsibility required them to exert themselves even more tremendously to meet rising expectation about work performance. Stress is common element in any kind of job and person have to face it defined in different way over the years. According to Robbins and Sauhi (2006)“A dynamic condition in which an individual is confronted with an opportunity, constrains, or demand related to what he or she desires and for which the outcome is perceived to be both uncertain and important”. Stress is an increasing problem in the organization and often causes adverse effects.

Swanepoel and Michael (1998) work related stress has been a topic that has received increasing attention, in the area of occupational health, over the last three decade. These authors were of the opinion that the world, especially the world of work and business, has become increasingly subjected to fast changing forces like increased competition, the pressure of quality, innovation and an increased in the pace of doing business. The demands on employees grow equally dramatically and this created stress within employees. Apart from stress that arose from the work situation, other sources of stress could relate to personal factors such as relationships with others and use of free time.

Stress can therefore, be described as the adverse psychological and physical reactions that occur in an individual as a result of his or her inability to cope with the demands being made to him or her (Moghead and Griffen, 1998). That is, tension from extra - ordinary demand from individuals. It is noted that, stress is not necessarily bad, it is an opportunity when it offers potential gain. But whatever its nature, it usually begins when individuals are placed in a work environment that is incompatible with their work style and or temperament. It becomes aggravated when individuals find out that they have or can exercise little control over it. “Many organizations in the world are witnessing an alarming increase on the negative effects of stress on employee's productivity. Typical-examples are organization and institutions in America, the United Kingdom, the Caribbean, East and Central Africa, West Africa and in other parts of the world. A report from the American Academy of family physicians reported that, about two-thirds of the

visits to family physicians are the result of stress-related symptoms” (Henry and Evans, 2008).

Michael (1997) specified causes of stress as follows: time management, unclear job descriptions, feelings of inadequacy and insecurity, inability to get things done, lack of communication, bad personal relationship quality and complexity of tasks. In the same breath, Dean (2002) Viewed stress-related illness as the leading cause of low productivity levels in work-place. Immense pressure at work has led to stress, which made it the number one factor causing illness. Michal (1997) outlined reasons for how productivity as follows: poor training in the company, machine break downs, non-established performance standards, lack of planning and motivation change, poor atmosphere and environment, inadequate communication at many levels, non-identification with company goals. Stress and its relation with the business world is that if not handled well it might lead to illness and also increase the time off taken by employees will be affected by it. But tension in the business world is also good to some extent and can lead employees to be motivated to work hard and increase their efficiency. Stress that makes the employee under pressure to the point that the employee won't be able to deal with the situation affects both the employee and the company in a negative way (Cip, 2008).

STATEMENT OF THE PROBLEM

Previous researchers showed scientifically that job satisfaction affects job performance which means that an increase in job satisfaction increase the job performance. Even though it is an important field of research for both organization and employees, there are no theories presenting a legible link between job stress, job satisfaction and commitment.

Consequently, the researcher is to evaluate the impact of job stress on employee's productivity and commitment

RESEARCH OBJECTIVES

The following are the objectives to be achieved.

- i. To measure the effect of job stress on employee's productivity.
- ii. To unfold the variables that constitutes job stress.

RESEARCH QUESTIONS

The research questions for the study include the following:

- i. What are the effects of job stress on employee's productivity?
- ii. What are the variables that constitute job stress?

HYPOTHESES

Hi: Job stress affects the employee's productivity

Ho: Job stress does not affect employee's productivity

LITERATURE REVIEW

INTRODUCTION

This chapter of the study provides an in-depth insight on the nature of stress and the impact there on productivity, opinions from different authors will be utilized to provide a better theoretical understanding on the nature of stress, it causes and then the impact it will have on productivity.

The term stress was first employed in a biological context by Endocrinologist Hans Selye in the 1930s. He later broadened and popularized the concept to include inappropriate physiological response to any demand in his usage stress refers to a condition and the stressor to the stimulus causing it (Wikipedia website, 2015)

DEFINITION OF STRESS AND THE NATURE OF STRESS

Bennett, (1994) defines stress as a wide collection of physical and psychological symptoms that results from difficulties experienced by an individual while attempting to adapt to an environment. This means the potential for stress exists when an environmental situation presents a demand threatening to exceed a person's capabilities and resources.

From the above definitions and descriptions, stress can be seen as excessive demands that affect a person physically and psychologically.

Thus, the mental or physical condition and that result from perceived threat and pressure to remove it.

In addition, Shelley (1995) describe stress as a negative condition of emotional experience accompanied by predictable biochemical physiological, cognitive and behavioural change that are directed either toward altering the events or accommodating its effects. Again, Bennett

(1994) defines stress as a wide collection of physical and psychological symptoms that results from difficulties experienced by an individual while attempting to adopt to an environment.

NATURE OF STRESS

One believes that stress is a complex phenomenon because, it is not tangible so it cannot be overtly touched.

According to Bowing and Harvey (2001), stress occurs with the interaction between an individual and the environment which produces emotional strain affecting a person's physical and mental condition. Stress is caused by stressors, which are events that create a state of disequilibrium within an individual. These authors also stated that the cost of too much stress on individuals, organization and society is high. Many employees many suffer from anxiety disorders or stress-related illnesses. In terms of days lost on the job, it is estimated that each affected employee loses about it working days a year because of stress, anxiety and depression.

Enthal (2003) versed stress as anything that upsets people's ability to cost of too much stress maintains critical variables (which can be social, psychological, spiritual or biological in nature) within acceptable limits. The experience of stress involves an event that is demanding or resources as well as the subjective feeling of distress experienced in its face. An event could be experienced as stressful it people appraised (evaluated) it as distressing.

EMPLOYEE COMMITMENT

Employee commitment has been defined as various ways. Meyer and Allen, (1994) stated that employee commitment is a psychological state that characterizes the employee's relationship with the organization. Spector, (1986) Meta - analysis of 88 studies investigated the relationships of perceived control to other job variables (such as job satisfaction, employee commitment, emotional distress and absenteeism) with.

Weber, (1982), stated that job satisfaction is an attitude toward work -related conditions, facts, or aspect of job. Therefore commitment suggest more of an attachment to the employing organization as opposed to specific tasks, environment factors, and the location where the duties are performed (Mowday, et at., 1982).When discussed on these terms, commitment shared be more consistent than job satisfaction over time. Although day-to - day events in the work place may affect an employee's level of job satisfaction, such transitory event should not cause an employee to reevaluate seriously his or her attachment to the overall organization” (Mowday et

al., 1998, P.28). In a study by Andrew Hale peinstein Assistant professor of the University of Nevada, Lasvegas “Relationships Between job satisfaction and organizational commitment among restaurant employees” (1998), he proved that the several of the component scores for job satisfaction, store location had a significant with policies and the level of education significantly affected satisfaction with recognition. Further, satisfaction with policies compensation, work condition and advancement were found to have a significant relationship to organizational commitment.

Autonomy and participation being treated as joint indicators of control. Employee commitment has been described as consisting of two constructs effects and continuance (Allen & Meyer, 1990). As an attitude, differences between commitment and job satisfaction are seen in several ways (Mowday, et al., 1982) commitment is a more global response to an organization and job satisfaction is more of a response to a specific job or various facts of the job.

THE IMPACT OF STRESS ON THE ORGANIZATION

Starting a new job would be likely to be very stressful if the person felt inexperienced, unable to cope with work load, uncomfortable around their bosses or colleagues and un-stimulated by their work. On the other hand, a person entering an area of work where they felt competent, supported by their colleagues and stimulated, would be more likely to experience the change as challenging than stressful. According to Luthens (2002) beside the potential stressor that occurred outside the organization, there were also those that were associated with the organization. Although an organization is made up of groups of individuals, there are also more macro level dimension, unique to an organization that contains potential stressor. Guamail (2003) is of the opinion that at the organizational level, research has found that work-related stress may be responsible for organization outcomes such as decline in performance, and an increase in absenteeism and turnover.

THE IMPACT OF STRESS ON PRODUCTIVIY

Mathis and Jackson (2000) suggested that to measure organization human resource productivity, one has to consider unit labour cost, or the decline in perform total labour cost per unit of output.

Mathis and Jackson (2002) defined productivity as a measure of the quantity and quality of work done considering the cost of the resource it took to do the work.

Simply put by Chase and Aquilano (1995), productivity is measured in terms of outputs per labour hour. However, this measurement does not insure that the firm will make money (for example when extra output is not sold but accumulated as inventory). To test whether productivity has increased, the following questions should be asked; has the action taken increase output or has it decreased inventory?

Thompson and Me Hugh (1995) are of the opinion that when specifically regarding stress in the workplace contemporary accounts on the stress “process” often follows the motion of stress a resulting from a misfit between an individual and their particular environment, where external factors push the individual adaptive capacities beyond his or her limit.

However, no two people react to the same job in the very same way, because personal factors influence stress.

Garrison and Bly (1997) further stated that the workplace is special only process because so much of our time is spent at work. To achieve a peak of performance, stress should be managed effectively with the negative effects of stress minimized.

IMPACT OF STRESS ON HUMAN BODY

Sengupta, (2007) stated that stress may cause physiological behavioral or even psychological effects.

Physiological -hormones release triggers fight or flight response of humans. These hormones help them to either fight harder or run faster. They increase heart rate, blood pressure, and sweating-stress has been tied to heart disease. Because, prolonged stress increase the tension that is up on the arteries. It also affects the immune system which is cold and flu illness usually shows up during exams.

Behavioural: It may cause people to be jumpy excitable or even irritable. The effect of stress may cause some people to drink or smoke heavily, neglect exercise or proper nutrition, or over use either the television or the computer.

Psychological: The response to stress may decrease the ability to work or interact effectively with other people and be less able to make good decisions. Stress has also been known to play a part in anxiety and depression (Senqupta, 2007).

The structure of the occupational stress indicators (OSI) demonstrates that stressful transactions are seen as a product of two intervention systems. People both exert an influence on and respond to their environment (Cooper, Sloan & Williams, 1988). In other words, the process of stress depends on a person's situation.

Stress occurs when the magnitude of the stressor exceeds the individual's capacity to cope. As advocated by Lazarus (1991), a transactional, process and appraisal approach to study work stress.

IMPACT OF STRESS ON JOB PERFORMANCE

Majority of the articles reviewed by this researcher mentioned about the impact of stress but many of them only talk about the impact of stress on a particular aspect of dimension of job that means the researcher has not come across any subject.

Hence, it is pertinent to understand as to what constitutes job performance or what are the different dimensions of job that are likely to be affected by stress. Scullen, (2000) described job performance comprising of four aspects: General performance, Human performance, Technical performance and Administrative performance.

Rubina et al. (2008) viewed job performance as the result of three factors working together: skill, effort and the nature of work conditions.

Skills include knowledge, abilities and competencies of the employees; Effort is the degree of motivating the employee to put forth towards completing the job; and the nature of work conditions is the degree of accommodation of these conditions in facilitating the employee's performance. The whole concern for the organization is performance of their employees irrespective of factors and conditions. Good performance of employees leads to good organizational performance which is an indicator of their success (Armstrong & Baron, 1998). Ultimate success or failure of an organization is determined majority by the performance of their employees (Bartlett & Ghoshal 1995 in Ahmed and Rauzan, 2013).

Stress has significant impact on company and people performance and it terribly affects health of employees (Mimmura and Griffiths, 2003 in failure of Anshah et al 2012).

The studies conducted in western countries have shown that the resources of stress that we name as occupational stress inducers (OSI) in this study are negatively related to well-being and job satisfaction of employee.

(Roberson, Cooper,& Williams 1990.Shah et al. 2012) in their study on impact of stress on employees performance among teaching penalty, found a negative relationship between organizational structure and employee efficiently while rewards were found to be positively correlated to employee efficiency as expected. Rubina et al.(2008) too found a negative relationship between job stress and job performance.

However, the male employees are found to be affected more than their female counter parts. Munir ad Islam (2011) tested relationship between work stressors like role ambiguity, workload pressure, homework interface, performance pressure, relationship with others and 'role conflict' and 'role ambiguity' have a position relation with stress or against the common notion while the relationship is found to be negative between other stressor and job performance. Imrab et al (2013) found that stress is responsible for decreasing the performance of civil service employees.

Ahmed & Ramzan (2013) too found a negative correlation between stress and job performance i.e as the stress increase the job performance goes down and vice-versa. Usman Ali et al. (2014) found that workload, role conflict and inadequate monetary reward are the prime reasons of causing stress in employees that leads to reduced employee efficiency. Deshinger(2003) Suggested that different aspects of employees job performance that are likely to be affected by stress include productively, job satisfaction/morale, Absenteeism, Decision making Abilities, Accuracy, creativity, attention to personal appearance, organizational skills, courtesy cooperation, initiative, reliability, alertness perseverance and Tardiness.

WORK STRESS AND PERFORMANCE

The most important apprehension in the study of work stress are the adverse impact of employee's performance. Employees suffering with stress at work place, try to withdraw themselves from stressors in term of high turnover and absenteeism from work. If leaving the job is not easily possible for employees, they may create problems for management i.e inefficiency in performance, wastage of operational resources. Creating obstacles for subordinates and so on, this may resent in worst situation for the-organization. The factors associated with the poor performance or negative result in employee's physical and psychological wellbeing work is also causes for stress. Enduring stressful situation at work create a negative impact not only on employees performance but also hinders the overall performance at organizational level.

It is very complex relationship of work stress and performance and for that organization need to take strategic decisions. According to few of the researchers, the productivity is considered to be at the peak with moderate level of work stress, but as it goes decreasing with increasing rate. It also has been found that the performance of employees remain poor at very high level of stress, because at low level of stress employees wants to get out of that stressful situation, result in no concentration on work.

THE IMPACT OF STRESS ON PRODUCTIVITY IN THE ORGANIZATION

Mathias and Jackson (2000) suggested that to measure organizational or industrial human resources productivity one has to consider unit of labour cost, or the total cost per unit of output. The authors further stated that an individual performance depends on three factors. This are ability to do work, level of effort and support given to the individual. The relationship of those factors, that performance falls or reduce if any of these factors are reduced or absent. This is shown as performance (P) = Ability (A) x Effort (E) or $P=A \times E \times S \sqrt{a^2+b^2}$.

They further emphasized that quality o production must also be considered as part of productivity because an alternative might be to produce more but a lower quality. Simply put by chase Aquila no (1995), Productivity is measured in terms of output per labour hour. However this measurement does not ensure that the firm will make money. To test whether productivity has increased, the following question should be asked; “has the action taken increased output or has it decreased investor?”“ Has the action taken decreased operational expense?” These would then lead to an enhanced definition: productivity is all about the action that brings a company closer to its goals.

Mathias and Jackson (2000) Defined productivity as a measure of the quantity and quality of work done taking into account the cost of their source. It took to do the work steers (1991) is of the view that it is useful from a managerial stand point to consider several form of encounter - productive behaviour that are known to result from prolonged stress.

Thompson and mchugh (1995) are also of the opinion that stress in the workplace is the result of contemporary account of stress “process” which often comes with the notion of stress as resulting from a misfit between an individual and their particular environment especially where internal or external factor push the individuals adaptive capacities beyond his or her limit. However, personal factors also influence stress. For example, types a personality normally

place themselves under greater stress than to others. (Deshler, 2000). This is further reiterated by Bowling and Harve (2001) that people cannot completely separate their work and personal lives and that the way people react and handle stress at work is a complex issue. Blumentah, (2003) has shown as stress increase, so does the performance, using the inverted U-type curve to depict the effect stress has on performance. However, if stress continues to increase beyond an optimal point performance will park and start to decline. This shows that stress is necessary to enhancing performance but once it reaches a level of acute discomfort, it is harmful and counterproductive. Negus, (1979) Created the graph to further explain the relationship between stress and performance. Blumenthal, (2003) further argue that excess stress is harmful, destructive and detrimental to human being and productivity-stress can have an impact on an individual's well -being.

METHODOLOGY

RESEARCH DESIGN

The present study is descriptive in nature. The study will use both primary and secondary source of data collection. The universe of this study is the Federal Polytechnic Kaura Namoda educational setting.

POPULATION OF THE STUDY

Population is the total number of observations under study. The population under consideration, hence all the non-teaching staff of the Federal Polytechnic Kaura Namoda constitutes the population of the study. The entire staff consists of both senior and junior staff not discriminating from non-teaching staff irrespective of their sexes. The population of the present non-teaching staff of both Senior and junior are as follows; senior staff 493, Junior 163, Total 656.

SAMPLE SIZE AND SAMPLING METHOD

The sampling method used is stratified type. This is to enable every unit in the population to be given equal chances of being included in the sample. Hence the population was divided into strata a similar attribute such as set, education qualification and age group specially, Sample this is a part or portion selected from a population under study through an appropriate method the researcher decided to use Taro Yamane formula to select the sample size.

Thus

n =sample size

N =population

e = confidence level= (0.05)

1 =constant value

There for using the population strength of non-Teaching staff of Federal Polytechnic Kaura Namoda (656)

$$n = \frac{N}{1 + N(e)^2}$$

Where: n =signifies the sample size

N =the total population=656

e =significant to margin error=0.05or0.01

1 =constant.

Soln:

$$n = \frac{N}{1 + N(e)^2}$$

$$n = \frac{656}{1 + 656(0.05)^2}$$

$$n = \frac{656}{1 + 656(0.0025)}$$

$$n = \frac{656}{1 + 1.64}$$

$$n = \frac{656}{2.64}$$

$$n = 248$$

INSTRUMENT FOR DATA COLLECTION

The instrument used for data collection is questionnaire. A closed ended questionnaire with 15 sets of questions were used to generate data for the research.

METHOD OF ADMINISTRATION OF QUESTIONNAIRE

The researcher employs the use of questionnaire to collect required data for this study. The researcher distributed the 248 questionnaires direct to the sampled staff (Non-Teaching Staff of the Federal Polytechnic Kaura Namoda).

These questionnaires were made in a simple way in order to give clear chance for the respondents to respond clearly. The questionnaires distributed to the respondents were 248, but only 150 were filled and returned, therefore the interpretation of data collected would be based on the filled and returned questionnaires from the sampled staff Non-Teaching Staff of Federal Polytechnic Kaura Namoda.

METHOD OF DATA ANALYSIS

In the interpretation of data collected the researcher make use of table and simple percentage ratio, to compute and measure the nature of responses of the respondents which shall be percentage apparatus:

$$\frac{\text{Total Number of Responses}}{\text{Total Number of Respondents}} \times 100 / 1$$

STATISTICAL TOOLS USED FOR TESTING HYPOTHESIS

Various variables tested in the study. Also, to be used in the simple percentage. This will enable the researcher to know the relative importance of the items used for analysis (Osuala, 2011).

The stated formula for the chi-square is:

$$X^2 = \frac{\sum(FO - FE)^2}{FE}$$

Where:

FO=observed frequency

FE=expected frequency

x²=chi-square

DATA PRESENTATION AND ANALYSIS

Question 1: does job stress affect work and family life?

Table 4.1 Job stress and work life.

Variables	Frequency	Percent
Yes	100	66.7
No	50	33.3
Total	150	100

Source: Field Survey, 2024

From the above table, 100 number of respondents representing 66.7% responded that yes job stress affects work and family life, 50 number of respondents representing 33.3 responded that no job stress does not affect work and family life.

Conclusion: that job stress affects work and family life of the non-teaching staff Federal Polytechnic Kaura Namoda.

Question 2: Have you ever been subjected to stress during your work?

Table4.2: Stress at work

Variables	Frequency	Percent
Yes	120	80
No	30	20
Total	150	100

Source: Field Survey, 2024

From able, 120 no of respondent representing 80% said yes that they have been subjected to stress during their work while 30 number of respondents representing 20% said number that they not been subjected to stress during work.

Conclusion: that employees are been subjected to stress during their work.

Question 3: Have you ever under perform in a job because of stress?

Table 4.3: Reasons for underperform

Variables	Frequency	Percent
Yes	100	66.7
No	50	33.3
Total	150	100

Source: Field Survey, 2024

From the above table, 100 number of respondents representing 66.7% said yes that job stress makes them underperformed while the remaining 23numbers of respondents representing 33.3% said number that job stress does not make them under performed.

Conclusion: that job stress make employee to underperform.

TEST OF HYPOTHESIS

Hi: Job stress affects the employee's productivity

Ho: Job stress does not affect employee's productivity

OBSERVED FREQUENCY TABLE

Responses	Q4.1	Q4.2	Q4.3	Total
Yes	100	120	127	347
No	50	30	23	103
Total	150	150	150	450

The expected frequency table can be obtained using the following

Formula:

$$E = \frac{CT \times RT}{GT}$$

Where CT= column total

RT=Row total

GT=Grant Total

$$347 \times 150 / 450 = 115.7 \quad 103 \times 150 / 450 = 34.3$$

$$347 \times 150 / 450 = 115.7 \quad 103 \times 150 / 450 = 34.3$$

$$347 \times 150 / 450 = 115.7 \quad 103 \times 150 / 450 = 34.3$$

EXPECTED FREQUENCY TABLE

Responses	Q4.1	Q4.2	Q4.3	Total
Yes	115.7	115.7	115.7	347
No	34.3	34.3	34.3	103
Total	150	150	150	450

The calculation of X2 Chi- square formula is given bellow:

$$X^2 = \frac{E(O-E)^2}{E}$$

O= observed frequency

E=Expected frequency

HI-SQUARE TABLE

Observed Freq. (O)	Expected Freq. (E)	(O-E)	(O-E) ²	$\frac{(O - E)^2}{E}$

100	115.7	-15.7	246.49	2.13
50	34.3	15.7	246.49	7.19
120	115.7	4.3	18.49	0.54
30	34.3	-4.3	18.49	0.54
127	115.7	11.3	127.69	1.10
23	34.3	-11.3	127.69	3.72
Eo =450				Total =14.84

NOTE: If value calculated is greater than (>) the value tabulated we reject null Hypothesis but if otherwise we accept it.

DEGREE OF FREEDOM

$$V=(R-1)(C-1)$$

$$=(2-1)(3-1)$$

$$=(1)(2)$$

$$=1 \times 2 = 2$$

At this point we check the table values of the chi-square for degree of

Freedom, 2 at 5% significance level

$$\chi^2_{2,(0.05)} = 5.991 \text{ (tabulated value).}$$

DECISION RULE:

Since the value calculated (14.84) is greater than (>) the value tabulated (5.991) we reject the null hypothesis and accept alternative hypothesis. Therefore, Job stress affects the employee's productivity.

SUMMARY OF FINDINGS

From the findings, the following points are been arrived at:

1. Job stress affects work and family life
2. Employees are been subjected to stress during their work
3. Job stress is the reason for employee under performance

CONCLUSION

This means that from the above evaluation it is clearly stated that Job stress affects the employee's productivity in Federal Polytechnic Kaura Namoda.

Based on empirical findings it is concluded that job stress is a real challenge for employees who are working in different polytechnics and any other higher institutions in Nigeria. For this purpose, the study is conducted to monitor the effects of job stress on employee's productivity and commitment. The variables are drawn through the literature which causes stress at work were lack of financial rewards, inflexibility in work hours, personal issues, low control over the work environment and management system. The results indicated that there was an impact of job stress on employee's commitment, thereby causing decrease in the employee's performance, chi-square was used to measure the effects of job stress on employee's commitment and productivity.

RECOMMENDATIONS

Inferring from the discoveries made during this study, researcher recommends as follows:

- i. The over stressed job decreases employee productivity and perhaps a chief contributor to employees lack of commitment. Proper strategies should be made regarding working hours, interpersonal relationships and supervision to reduce stress and to better manage the performance of employees.
- ii. The managers and supervisors should be given proper attention to employees and create an amiable environment that may urge them to be responsible and productive.
- iii. It is very important that working environment is being continuously monitored for stress related factors.

- iv. Management should consider employee when making a rules and regulation or decision so as for them not to be affected when performing their daily duties in the organization in other for them to be efficient and effective.
- v. Since job stress is why employee's underperformed, management should reduce work load for employee so they can give in their best to the area allocated to them .they will be able to settle down and do their work excellently with no rush.

REFERENCE

- Ahmed & Ramzan (2013) effects of job stress on employees job performance, *journal of business and management vol ii*, 6pp61-68
- Allen. K., (1994). Organizational Behaviour. 2nd ed. London: Pitman Publishing
- Armstrong, M & Baron, A. (2007) performance management: A strategic and integrated approach to achieve success,3rd edjaico publishing House, Mumbai
Availablefrom<http://gaumail02.dcs.gov.za/exchange>.(Accessed:12thjanuary2016)
- Bartlett. J,. (2012). Nigeria: Imbalanced Development Causes Insecurity in Nigeria, This day Newspaper, Lagos.
- Blumenthal,1.(2003),Service SETA. Employee Assistance Conference Programme.2 (2).P5-21
- Bowin, R. B.& Harvey D.(2001). Human Resource Management and experimental Approach. 2nd Ed,New Jersey:
- Carron, M. & Walton,. (1997). Handbook of counseling in organization. London: Sage Publications.
- DCS gaumail (2003). Work stress management and prevention (online).
- Gorrison, m. & Bly, M. E.(1997). Human Relations; productive Approaches for the work place. Massachusetts: Allyn & Bacon.
- Luthens L,. (2002). Tackle work place stress to improve productivity, Reduce Absenteeism.Staffleader.15 (2)
- Mathias, R. L. & Jackson, J. H. (2000).Human Resource Management ohio: South Western College Publishing
- Robbins and Saughi (2006). Organizational Behaviour (11 ed), India: dorling Kindersley.
- Roberson T,. (1982).Toxic emotions at work. Boston: Harvard Business school press
- Scullen et al (2011). Corporate Social Responsibility for Irresponsibility, Nber Working Paper Series, Retrieved from: <http://environment.yale.edu/kotchen/wpapers/csrsi.pdf>.68
- Sengupta ,O,. (2011). Peace and Security Education: A Critical Factor for Sustainable Peace and National Development, International Journal of Peace and Development Studies Vol.2 (1), 1-7,January.
- Specter. Y,.(1986): Human Resource Management 8thEd.New Jersey: Prentice Hall.
- Swanepoel, B. et al (1998). South African Human Resource Management: Theory and practice, South Africa:Inta&co.ltd.
- Thompson, P.& McHugh, D. (1995) work organizations; A critical introduction.2nd Ed. Hampshire: Macmillan press ltd.
- Weber T,.(1982).Toxic emotions at work. Boston:Harvard Business school press

AN EXPLICIT REVIEW ON THE USE OF COMPUTER ASSISTED INSTRUCTION (CAI) IN LEARNING FIELDS: A SURVEY ON EDUCATIONAL MANAGEMENT

Moses Adeolu AGOI

Lagos State University of Education, Lagos Nigeria

ORCID ID: 0000-0002-8910-2876

Oluwakemi Racheal OSHINOWO

Lagos State University of Education, Lagos Nigeria.

ORCID ID: 0000-0003-0568-6446

Oluwanifemi Opeyemi AGOI

Obafemi Awolowo University, Osun Nigeria.

ABSTRACT

The effect of innovations introduced by the evolving trends of information and communication technology (ICT) points towards a positive direction. Computers have been proven to be a better alternative over the static traditional methods of teaching characterized by passive information consumption. The incorporation of computer assisted instruction (CAI) has significantly increased the interest of learners via its dynamic visual contents. According to Lankshear (2003), the use of computer in teaching and learning process has shown to have positive effects on increasing motivation and interest in school work. CAI refers to the remediation or instruction presented on a computer system. This paper is a descriptive survey of the efficacy of computer assisted instruction in primary education. The paper evaluates the modes of CAI software delivery. In order to acquire relevant information for this paper discussion, carefully formulated questions were administered to respondents using online Google form questionnaire instrument. The responses collected were collated and subjected to reliability analysis. Conclusively, recommendations were made.

Keywords: Computer Assisted Instruction, ICT, Primary Education, School Management.

UTILIZATIONS THE WASTE PLASTIC MATERIALS IN BITUMINOUS MIXES FOR IMPROVING THE STRENGTHEN OF PAVEMENT MATERIALS IN ROAD CONSTRUCTIONS

Subhashish Dey

Department of Civil Engineering, Gudlavalluru Engineering College, Andhra Pradesh, India

ABSTRACT

The yearly production of plastic garbage is rising in the current environment as a result of the fast population rise. Recycling and reusing plastic trash is essential for sustainable development. The need of the hour is to utilize waste polythene for various supporting reasons since it is not biodegradable. These materials are made of polymers like polyethylene, polypropylene, and polystyrene. Due to the enhanced performance and elimination of the environmental issue, adding plastic waste to flexible pavement has emerged as a desirable choice. A composite material known as bituminous concrete (BC) is often utilized in construction projects such road paving, airport terminals, stopover areas, etc. It includes mineral aggregate and black top or bitumen, which are combined, laid down in layers, and then compacted. The bituminous mixture in this research article was combined with plastic to use a chemical stabilizer. The ideal bitumen content is replaced by 0, 15, 27, and 36% plastic, as well as the bitumen's weight, stability, and Marshall values, to create hypothermal. A linear scale is used to compare the flow rates to the bituminous mixture. There have been several studies on the addition of trash to bituminous mixes, but this one is focused on the use of plastic waste as a modification in a bitumen binder for flexible pavement. According to research, bituminous mixes containing up to 4 percent plastic waste are excellent for sustainable development.

Keywords: Plastics, Bituminous Concrete, Environmental Degradation, Pavements and Waste materials recycling.

MICROWAVE ASSISTED SYNTHESIS OF 1,2,4-TRIAZOLES BASED DERIVATIVES OF PICOLINIC ACID AS POTENTIAL THERAPEUTICS

Dr Samreen Gul Khan

Government College University Faisalabad Pakistan

Dr Fozia Anjum

Government College University Faisalabad Pakistan

Dr Naheed Akhtar

Government College University Faisalabad Pakistan

Ayesha Saddiqa

Government College University Faisalabad Pakistan

ABSTRACT

The triazole family known as a significant class of heterocyclic compounds due to their remarkable pharmacological properties and has attracted the wide attention of chemists in their search for new therapeutic molecules. I have synthesized a series of novel triazole derivatives with diversified structural features. Triazole building blocks were synthesized by esterifying substituted picolinic acid in the presence of a catalytic amount of mineral acid. The ester was then converted into a corresponding hydrazide, which further cyclized to form the respective triazole. Microwave radiations, which are eco-friendly in nature, were used for the formation of desired products in good yield with less time. To assess the purity of each produced compound using different solvent systems, TLC was carried out on silica cards. Each product produced in these solvents left a single spot, demonstrating the purity of the chemicals. These building blocks were utilized for the preparation of novel triazole derivatives. The new compounds were sufficiently characterized by spectroscopic techniques like FT-IR, UV-visible and molar conductance. Screening of all manufacturing compounds was done in vitro to check for anti-cancer (Lungs cancer) and anti-oxidant activities. 7a and 7d compounds were most active as compared to others due to the substitution of the e-donating group.

NITAZOXANIDE AND QUERCETIN CO-LOADED NANOTRANSFERSOMAL GEL FOR TOPICAL TREATMENT OF CUTANEOUS LEISHMANIASIS WITH MACROPHAGE TARGETING AND ENHANCED ANTI-LEISHMANIAL EFFECT

Kanwal Shabbir

Nanomedicine Research Group, Department of Pharmacy, Faculty of Biological Sciences, Quaid-i-Azam University, Islamabad, Pakistan

Fakhar Ud-Din

Nanomedicine Research Group, Department of Pharmacy, Faculty of Biological Sciences, Quaid-i-Azam University, Islamabad, Pakistan

Sidra Bashir

Nanomedicine Research Group, Department of Pharmacy, Faculty of Biological Sciences, Quaid-i-Azam University, Islamabad, Pakistan

ABSTRACT

Purpose: Anti-leishmanial medications administered by oral and parenteral routes are less effective for treatment of cutaneous leishmaniasis (CL) and cause toxicity, hence targeted drug delivery is an efficient way to improve drug availability for CL with reduced toxicity. This study aimed to develop, characterize and evaluate nitazoxanide and quercetin co-loaded nanotransfersomal gel (NTZ-QUR-NTG) for the treatment of CL.

Methods: NTZ-QUR-NT were prepared by thin film hydration method and were statistically optimized using Box-Behnken design. To ease the topical delivery and enhance the retention time, the NTZ-QUR-NT were dispersed in 2 % chitosan gel. Moreover, in-vitro drug release, ex-vivo permeation, macrophage uptake, cytotoxicity and anti-leishmanial assays were performed.

Results: The optimized formulation indicated mean particle size 210 nm, poly dispersity index (PDI) 0.16, zeta potential (ZP) – 15.1 mV and entrapment efficiency (EE) of NTZ and QUR was 88 % and 85 %, respectively. NTZ-QUR-NT and NTZ-QUR-NTG showed sustained release of the incorporated drugs as compared to the drug dispersions. Skin permeation of NTZ and QUR in NTZ-QUR-NTG was 4 times higher in comparison to the plain gels. The NTZ-QUR-NT cell internalization was almost 10-folds higher than NTZ-QUR dispersion. The cytotoxicity potential (CC50) of NTZ-QUR-NT ($71.95 \pm 3.32 \mu\text{g/mL}$) was reduced as compared to NTZ-QUR dispersion ($49.77 \pm 2.15 \mu\text{g/mL}$). A synergistic interaction was found between NTZ and QUR. Moreover, invitro anti-leishmanial assay presented a lower IC50 value of NTZ-QUR-NT as compared to NTZQUR dispersion. Additionally, a significantly reduced lesion size was observed in NTZ-QURNTG treated BALB/c mice, indicating its antileishmanial potential.

DESIGN THINKING FOR EFFECTIVE FRAUD PREVENTION

Hajar BHAR*

FSJES, BP 42, Fez 30000, Sidi Mohamed Ben Abdellah University, Morocco

Bouchra AIBOUD BENCHEKROUN

FSJES, BP 42, Fez 30000, Sidi Mohamed Ben Abdellah University, Morocco

ABSTRACT

This study explores the application of design thinking principles in enhancing fraud prevention strategies, addressing the need for innovative methodologies beyond traditional risk mitigation. Analyzing the design thinking process from empathetic user understanding to continuous improvement, the research emphasizes its role in aligning technological robustness with user-friendly experiences.

Key findings stress the significance of understanding the user's perspective for identifying vulnerabilities and designing interventions that resonate with end-users. The ideation phase encourages collaboration, leading to innovative strategies such as user-friendly authentication methods. Prototyping ensures quick iterations for solutions that address real-world challenges.

The research highlights the seamless implementation of design-driven solutions into existing workflows, emphasizing the importance of continuous improvement driven by user feedback and data analytics. Overall, integrating design thinking principles into fraud prevention proves to enhance security measures, foster user adoption, and create adaptable frameworks in the face of evolving threats.

Keywords: Design Thinking; Fraud Prevention; Ideation; Prototyping; User feedback.

isarc

INTERNATIONAL SCIENCE AND ART RESEARCH CENTER

<https://www.isarconference.org/>

ISBN: ' 978-625-367-679-7'